

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SULTAN I. MURAD DEVRİ OSMANLI TARİHİ
(1362–1389)

İHSAN EFE CİCİBAŞ
130121003

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. FAHAMEDDİN BAŞAR

İSTANBUL 2018

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SULTAN I. MURAD DEVRİ OSMANLI TARİHİ
(1362–1389)

İHSAN EFE CİCİBAŞ

130121003

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. FAHAMEDDİN BAŞAR

İSTANBUL 2018

TEZ ONAY SAYFASI

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı 130121003 numaralı öğrencisi İhsan Efe Cicibaş'ın ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Sultan I. Murad Devri Osmanlı Tarihi (1362–1389)**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından 21.06.2018 tarihinde oybirliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN

(Jüri Başkanı)

Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Fahmeddin BAŞAR

(Jüri Üyesi-Danışman)

Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi

Prof. Dr. Haşim ŞAHİN

(Jüri Üyesi)

Sakarya Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağılı olduğum üniversite veya başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

İhsan Efe Cicibaş

SULTAN I. MURAD DEVRİ OSMANLI TARİHİ (1362-1389)

ÖZET

1326 senesinde Bursa’da doğan Sultan I. Murad, küçük yaşlardan itibaren gazâ ve cihad sahasında kabiliyetini göstermiştir. Şehzade Süleyman Paşa’nın 1357 senesindeki vefatının ardından Rumeli orduları başkumandanlığı vazifesini üstlenmiştir. I. Murad, kardeşi Şehzade Halil’in korsanlar tarafından kaçırılması neticesi olarak iki yıl müddetle hareketsiz beklemiş ve 1359’da başlayan Rumeli gazalarının ilki 1361’de Edirne’nin fethiyle neticelenmiştir. Mart 1362’de Orhan Bey’in yerine üçüncü Osmanlı padişahı olarak Bursa’da tahta çıkan Murad Hüdâvendigâr, saltanatının ilk dört senesini Karaman ve Eretna tehdidi sebebiyle Anadolu’da geçirmiş, bu esnada Filibe fethedilmiştir (1363). 26 Eylül 1371 tarihindeki Çirmen zaferinin ardından Bizans, Bulgaristan, Sırbistan ve Arnavutluk devletlerini Osmanlı Devleti’ne haraçgüzar kılan padişah, bu devreden sonra 1376 senesine kadar Rumeli fütuhatıyla meşgul olmuştur. 1376–1383 yıllarını Anadolu’da devlet işleriyle meşgul olarak geçirmiştir. Germiyan topraklarını çeyiz, Hamidoğlu topraklarını satın alarak Osmanlı mülküne dahil eden Hünkâr Murad, Rumeli faaliyetlerinde kazandığı muvaffakiyetlerin semeresini Anadolu’da toplamış ve harb etmeden topraklarını genişletmiştir. 1383 tarihinden itibaren tekrar Rumeli fütuhatına yüzünü dönen Sultan I. Murad, Ploşnik Bozgunu’na kadar mağlubiyet görmeden bölgede ilerlemeyi sürdürmüştür. Bu mağlubiyet ile birlikte Osmanlı Devleti’ni Rumeli topraklarından çıkarmanın imkânsız olmadığını gören Balkan Devletlerinin meydana getirdiği ittifak neticesi olarak 1389 tarihinde Kosova’da karşı karşıya gelen Osmanlı ve müttefik devletler ordularının muharebesinde kazanan taraf Osmanlı Devleti olmuştur. Ancak, Murad Hüdâvendigâr, 27 senelik saltanatı süresince icra ettiği faaliyetleriyle bir ucu Adriyatik sahillerinde öteki ucu Orta Anadolu bozkırlarında bir İslâm–Türk devletinin hükümdarı olarak Kosova Ovası’nda şehidlik mertebesine ulaşmış bir hâlde dar-ı bekaya irtihal etmiştir.

Anahtar Kelimeler

Osmanlı, I. Murad, Rumeli, Balkanlar, Kuruluş, Fetih, İkinci Beylikler.

OTTOMAN HISTORY IN SULTAN MURAD I ERA (1362-1389)

ABSTRACT

Sultan Murad was born in the year 1326 in Bursa, has demonstrated his ability in the field of holy war and jihad from an early age. After the death of Prince Suleyman Pasha in 1357, Sultan Murād I undertook the duty of supreme military command of Rumelia armies. As a result of the abduction of his brother, The Prince Khalil by the pirates, he had waited inactively for two years. In 1359, it began the first leg of Rumelia holy wars and resulted in the conquest of Edirne in 1361. In march 1362, Murād Hūdavendīgar ascended the throne in the place of Sultan Orhan, as the third sultan of Ottoman Empire and spent the first four years of his reign in Anatolia due to Karaman and Eretna threats. Meanwhile Plovdiv was conquered in 1363. After the victory in Chirmen on the date of 26 Eylül 1371, Sultan Murād I made Byzantine, Bulgaria, Serbia, and Albania the tributary states to Ottoman Empire. After this period, he dealt in Rumelia conquests until 1376. The sultan has spent the years between 1376-1383 in Anatolia by dealing in state affairs and annexed the Germiyans land as dowery, Hamīdoglu land as a buy in. Thus he recompensed for his achievements in Rumelia activities and expanded territories in Anatolia without any fighting. Sultan Murād I restarted Rumelia conquests as of 1383 and continued progressing in the region without any defeat until Ploshnik rout. With this defeat, seen by the Balkan states that it is not impossible to remove Ottoman Empire from Rumelia territory and the result of the alliance which these states generated, Ottoman and allied forces armies came across on Kosovo in 1389 and Ottoman Empire had been the winning side of the battle. During the 27 year of reign, Sultan Murād I became the emperor of an Islamic Turkish state, one end on the Adriatic coast, and the other end in the Central Anatolian steppe, and died in Kosovo Valley by achieving martyrdom.

Keywords

Ottoman Empire, Establishment, I.Murad, Conquest, Rumelia, The Balkans, Second Principalities.

ÖNSÖZ

Murad Hüdâvendigâr, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde beyliğin topraklarını 27 sene gibi kısa bir müddette, öncesiyle kıyaslanamayacak kadar genişleterek, Osmanoğullarını, emsali Anadolu beylikleri arasından sıyırıp, bölgesinde hâkim bir güç haline getirmiştir. Devlet, askerî faaliyet esasına binaen temellenmiş bulunduğundan, siyasî ve askerî icraatlar açısından tetkik edilen dönemin merkezinde Hünkâr I. Murad bulunmaktadır. Birçok açıdan son döneme kadar tesirlerinin devam etmesi, sultanın hayatının mercek altına alınmasını zaruri kılmaktaydı. Bu açıdan da çalışma, Sultan I. Murad Devri Osmanlı Tarihi (1362-1389) olarak isimlendirildi. Askerî sahadaki mücadeleler siyasî ve ictimai oluşların da temelini teşkil ettiğinden, fütuhat faaliyetlerini araştırmak, bu dönem Osmanlısını tetkik demek oluyordu.

Çalışma, Osmanlı kaynakları merkezinde, şekillendirilmeye çalışılmış bir eserdir. Vekayinâmelerin ihtiva ettiği zengin bilgi malzemesinden istifade edilmeye çalışılıp, geriye dönük yazılmış eserler olduğundan, tarihlerin tespiti noktasında ise başta Bizans kronikleri olmak üzere döneme kaynaklık edebilecek her esere ulaşılmaya gayret edildi. Mevcut kaynaklar doğrultusunda hadiseler hakkında fikir beyan eden yerli ve yabancı müelliflerin görüşlerine de yer verilerek bakış açısını zenginleştirip, eseri tarafsız bir üslupla kaleme almaya azami ölçüde uğraş verildi.

Bir giriş ve dört bölümden oluşan bu tez çalışmasının, giriş kısmında Hünkâr I. Murad'a kadar olan siyasî ve askerî gelişmeleri, bölgenin içinde bulunduğu vaziyeti ve padişahın nasıl bir muhitte yetişmiş olabileceği, tafsilatına inmemeye gayret göstererek kaleme alındı.

Birinci bölümde, Murad Hüdâvendigâr'ın aile yapısı ve şehzadelik faaliyetlerini mercek altına alarak tahta cülus edeceği zamana kadar olan tecrübelerini ve zihnini şekillendiren faaliyetleri üzerinde durmaya gayret edildi. Malzemenin hünkârın bu devresine ait olan kısımdaki azlığına rağmen bir çerçeve çizmek esas gaye oldu.

İkinci bölümde ise XIV. asrın tamamında olduğu gibi devletin ağırlık merkezi olan Rumeli fütuhâtı noktasındaki faaliyetler hakkında tafsilatlı izahatlarla Osmanlı'nın devletleşme sürecini izah etmeye çalışıldı. Bu gayret, aynı zamanda beylikten devlete kısa sürede geçişin ipuçlarına da ulaşmayı sağlayan delillerin elde edilmesini temin ettiğinden elzemdir.

Üçüncü bölümde Osmanlının ağırlık noktası olan Rumeli gazalarındaki muvaffakiyetlerin getirdiği bir netice olarak, Anadolu beylikleri arasında kısa zamanda parlayan Osmanlının batı hududundaki başarılarla, doğu hududunda yıldızının parlamasının tarihi sürecinin portresi çizilmeye çalışıldı. Diğer yandan, Rumeli'de kendisini yer ve söz sahibi olarak kabul ettiren Osmanlı Devleti'ne karşı Balkan devletlerinin takip ettiği politikaların da gözler önüne serilmesine eserin tamamında olduğu gibi burada da yer vermeye fevkalade özen gösterildi.

Dördüncü bölümde Murad Hüdâvendigârın hanımları, çocukları, kardeşleri kayıt altına alınmaya gayret gösterilerek eldeki mevcut imkanlar nispetinde birinci dereceden akrabalarının tespitine çalışılmış ve hünkârın –mümkün mertebe- aile fertleri tespit edilmeye gayret gösterilmiştir.

Çalışmamızın ortaya çıkmasında ve yüksek lisans boyunca her türlü desteği cömertçe sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Fahameddin Başar'a müteşekkirim. İlminden çok istifade ettiğim üstadım Prof. Dr. Abdülkadir Özcan'a, fakülte yıllarında yanından ayırmayıp elimden tutan, üstadım Prof. Dr. Abdülhaluk Mehmed Çay'a ve çok zor zamanlarda maddî manevî, sadakatle yardım edip, kol kanat geren, emeklerini ayıramayacağım için sadece yaş esasına göre sıralayarak, Ayhan Altınbaş'a, Serkan Şengül'e ve Kadir Süngü'ye müteşekkirim.

İhsan Efe Cicibaş

Gaziosmanpaşa/İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....:	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR.....	xi
KAYNAKLAR.....	xiii
1. XIV.-XV. ASIR OSMANLI KAYNAKLARI.....	xiii
2. XVI.-XVII. ASIR OSMANLI KAYNAKLARI.....	xxiii
GİRİŞ.....	1
1. XIII. ASIR ANADOLU’SUNUN SİYASÎ VAZİYETİ.....	1
2. SULTAN I. MURAD’IN CÜLÛSUNA KADAR MUHTASAR OSMANLI SİYASÎ-ASKERÎ TARİHİ.....	2
2.1. GAZİ ERTUĞRUL BEY (v. 1281?).....	3
2.2. GAZİ OSMAN BEY (1281-1326).....	6
2.3. GAZİ ORHAN BEY (1324-1362).....	13
BİRİNCİ BÖLÜM.....	24
1. DOĞUMUNDAN TAHTA CÜLÛSUNA KADAR ŞEHZADE MURAD....	24
1.1 DOĞUMU VE ÇOCUKLUĞU.....	24
1.2. ŞEHZADELİK DEVRİNİN MÜHİM HADİSELERİ.....	27
1.2.1. Osmanlıların Rumeli’ye Geçiş.....	31
1.2.2. Şehzade Halil Vak’ası.....	40
1.2.3. Şehzade Murad’ın Rumeli’ye Geçiş ve Trakya Fütuhâtı.....	44
İKİNCİ BÖLÜM.....	57
2. TAHTA CÜLÛSUNDAN ŞEHZADE SAVCI İSMAİL ÇELEBİ’NİN KIYAMINA KADAR SULTAN I. MURAD.....	57

2.1. 1362–1366 DEVRESİNDEKİ SİYASÎ-ASKERÎ FAALİYETLER.....	57
2.1.1. Anadolu'daki Gelişmeler (1362–1366).....	57
2.1.1.1. Tahta Cülûsu.....	58
2.1.1.2. Kardeşlerinin Saltanat Davası.....	59
2.1.1.3. Ankara'nın Zaptı	65
2.1.1.3.1. Ahiler.....	71
2.1.1.3.2. Eretna Devleti.....	74
2.1.1.3.3. Eretna Devleti ve Karamanoğulları İttifakı.....	79
2.1.2. Balkanlar'daki Gelişmeler (1362–1366).....	83
2.1.2.1. Siyasî vaziyeti.....	83
2.1.2.2. Bizans'ın Müttefik Arayışları ve İskenderiye Haçlı Seferi.....	85
2.1.2.4. 1362–1366 Devresinde Rumeli'deki Osmanlı Fütuhâtı.....	89
2.2. 1366-1371 DEVRESİNDEKİ SİYASÎ-ASKERÎ FAALİYETLER.....	116
2.2.1. Siyasi Vaziyet.....	116
2.2.1.1. Bizans Devleti.....	116
2.2.1.2. Balkan Devletleri.....	119
2.2.2 Balkanlar'daki Osmanlı Fütuhâtı.....	122
2.2.2.1. Rumeli Fütuhâtı.....	123
2.2.2.2. Çirmen/Meriç Harbi.....	135
2.2.2.3. Biga'nın Fethi.....	163
2.3. 1371-1376 DEVRESİNDEKİ SİYASÎ ASKERÎ FAALİYETLER.....	166
2.3.1. Siyasi Vaziyet.....	167
2.3.2. Balkanlar'daki Osmanlı Fütuhâtı.....	168
2.3.3. Şehzade Savcı İsmail Çelebi Kıyâmı.....	196

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	207
3. ŞEHZADE SAVCI İSMAIL ÇELEBİ’NİN KIYAMINDAN KOSOVA HARBİNE KADAR SULTAN I. MURAD.....	207
3.1. 1376-1389 DEVRESİNDEKİ SİYASÎ-ASKERÎ FAALİYETLER.....	207
3.1.1. Siyasî Vaziyet.....	207
3.1.1.1. Bizans, Venedik ve Ceneviz.....	207
3.1.1.2. Balkan Devletleri.....	213
3.1.2. Osmanlı–Anadolu Beylikleri Münasebetleri.....	215
3.1.2.1. Karamanoğulları.....	215
3.1.2.2. Germiyanogulları.....	218
3.1.2.3. Hamidoğulları.....	221
3.1.2.4. Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti.....	222
3.1.2.5. Candaroğulları.....	224
3.1.3. 1376-1389 Devresi Balkan Faaliyetleri.....	229
3.1.4. Kosova Meydan Muharebesi ve Sultan I. Murad’ın vefatı.....	276
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	283
4. SULTAN MURAD’IN AİLESİ.....	283
4.1. KARDEŞLERİ.....	283
4.2. KADINLARI.....	285
4.2.1. Gülçiçek Hatun.....	285
4.2.2 Mara Hatun.....	287
4.2.3. Paşa Melek Hatun.....	290
4.3. ÇOCUKLARI.....	290
4.3.1. Erkek Çocukları.....	290
4.3.1.1. Şehzade Bayezid.....	290
4.3.1.2. Şehzade Yakub.....	293

4.3.1.3. Şehzade Savcı İsmail Çelebi.....	297
4.3.1.4. Şehzade İbrahim.....	303
4.3.1.5. Şehzadelerin Sünnet Merasimleri.....	303
4.3.2. Kız Çocukları.....	304
4.3.2.1. Melek Hatun.....	304
4.3.2.2. Nilüfer Hatun.....	309
4.3.2.3. Özer Hatun.....	310
SONUÇ.....	311
BİBLİYOGRAFYA.....	314

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale/adı geçen madde
a.g.s.c.	: Adı geçen soy cetveli
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.m.	: Aynı makale
a. mlf.	: Aynı müellif
AÜDTCFD	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
a.y.	: Aynı yerde
B.	: Belge
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
dn	: Dipnot
Ed.	: Editör
H.	: Hicrî
HAÜ	: Harran Üniversitesi
Haz.	: Hazırlayan
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
M.	: Miladî
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı

N.	: Numara
Red.	: Redaktör
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sad.	: Sadeleştiren
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TAD	: Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TD	: İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi Tarih
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları
Trc.	: Terceme/Tercüme
TOEM	: Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
TTK	: Türk Tarih Kurumu
OTAM	: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
Yay.	: Yayınlayan
YDT	: Yayınlanmamış Doktora Tezi
YYLT	: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
v.	: Vefatı
vd.	: Ve devamı
ve dğr.	: Ve diğerleri

KAYNAKLAR

1. XIV.-XV. ASIR OSMANLI KAYNAKLARI

XIII. asrın sonlarından itibaren Kuzevbatı Anadolu'da varlığını gösteren Osmanoğulları hakkında bilgi veren ilk dönem kaynaklarından günümüze intikâl eden malumat çok kısıtlıdır. Eldeki bilgilere göre Osmanlılar'da tarih yazıcılığı, devletin kuruluşundan 100-150 sene kadar uzun bir zamandan sonra başlamıştır. Bu "bekleyiş"ın sebebi kesin olarak bilinmemektedir. XIV. asra ait Osmanlı tarihleri bulunmadığı gibi devrin diğer devletlerinde yazılan eserler de çok azdır.

Eldeki kısıtlı bilginin yanında, yazıldığı bilinmekle birlikte, günümüze ulaşmamış tarih eserleri de mevcuttur. Dönemin diğer devletlerinin tarihi açısından bakıldığında Murad Hüdâvendigâr'ın isteğı üzerine Tokat kalesi mustahfızı Âli yahud Arif isimli bir şahıstan **Danişmendoğulları Tarihi** yazmasını talep etmiş¹; ancak, eserin orijinal nüshası günümüze ulaşmamıştır. Aynı durum Osmanoğulları için de geçerlidir; zira, bugün ele geçmemesine rağmen Hayrullah Efendi'nin (v. 1866) **Tarih-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye** isimli eserinde belirttiğı şekliyle², varlığı kesinlik kazanmış olup, XX. asra ulaşmayan Yahşi Fakih'in Menakıbnâmesi akla ilk gelen misaldir.

Yahşi Fakih'in eseri bugüne intikâl etmediğinden Osmanlı tarihçiliğı, müellifin muasırı olan Ahmedî (v.1412-1413) ile başlatılmaktadır. Asıl ismi Tacüddin İbrahim bin Hızır olan müellifin mahlası Ahmedî'dir³. Manzum olarak kaleme aldığı **İskendernâme** isimli eserinin sonuna eklediğı 334 beyitlik **Dâsâtân-ı Tevârih-i Müluk-i Âl-i Osman** ilk Osmanlı vekayinâmesi kabul edilmektedir. Eserin nüsha farklarından hareketle 1390 senesinde tamamlanıp 1410 yılına kadar müteaddid ilaveler yapıldığı mevcut incelemeler neticesi ortaya çıkmıştır⁴.

¹ Franz Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992, s. 4.

² Ömer Faruk Akün, "Hayrullah Efendi Tarihi", **DİA**, (İstanbul 1998), C. 17, s. 79.

³ Günay Kut, "Ahmedî", **DİA**, (İstanbul 1989), C. 2, s. 165.

⁴ Kut, **a.g.m.**, s. 165.

Çalışmamızda **Dâsîtân-ı Tevârih** olarak kısaltılan eserin üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Vekayiname üzerine ulaşabildiğimiz tetkikler içerisinde Nihad Sami Banarlı'nın incelemesi en mufassal olandır⁵.

Makedonya kralı Büyük İskender'in hayatını konu alan manzum **İskendernâme**'nin sonuna eklenen **Dâsîtân-ı Tevârih**, müellifinin şair olması sebebiyle tarihçilik açısından zayıf bir eser, elde bulunan ilk Osmanlı kaynağı olması noktasında ise mühim bir vekayinamedir⁶. Eser, XIV. asrın sonunda kaleme alındığı gözönüne alındığında, bu yüzyıldan günümüze intikâl eden Hünkâr I. Murad devri için tek orijinal Osmanlı tarihi olduğu söylenebilir.

XV. asrın ilk çeyreğindeki Ankara bozgunu (1402) ve sonrasında yaşanan siyasi kargaşa muhitinin Osmanlı Devleti'ni birçok açıdan sarstığı gibi ilim-kültür faaliyetlerini de büyük ölçüde sekteye uğrattığı düşünülebilir⁷.

Dâsîtân-ı Tevârih'ten başka Sultan II. Murad (1421-1451) devrine kadar Osmanlı Devleti hakkında kaleme alınan herhangi bir eser kaydı bilinmemektedir⁸.

Ahmedî'nin eserini Murad Hüdâvendigâr açısından tetkik ettiğimizde, padişahın tahta çıkışı, saltanatının ilk yıllarında kardeşleriyle olan mücadelesi, Karaman-Eretna tehdidi, Kosova harbi gibi belli başlı hadiselerden haber verip, harici hadiselerden bahis yoktur. Müellifin bu meselelere de çoğu noktada üstü kapalı cümleler halinde temas ettiği görülmektedir.

XV. asır Osmanlı tarihçileri arasında zikredilmesi gereken bir diğer müellif **Behcetü't-Tevârih** yazarı Şükrullah'tır (v. 1464'den sonra). Eserin Aralık 1456-1464 arasında kaleme alındığı kabul edilmektedir⁹. Vekayinâmenin, Osmanlı tarihi hakkında tespit edilebilen ilk Farsça mensur eser olduğu söylenebilir¹⁰.

⁵ Ahmedî, "Ahmedî ve Dâsîtân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman", Haz. Nihad Sami Banarlı, **Türkiyat Mecmuası**, (İstanbul 1939), C. 6, s. 49-176.

⁶ Necdet Öztürk-Murad Yıldız, **İmparatorluk Tarihinin Kalemler Muhafızları Osmanlı Tarihçileri –Ahmedî'den Ahmed Refik'e-**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013, s. 30-31.

⁷ Babinger, **Tarih Yazarları**, s. 16; Mehmed İpşirli, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", **Osmanlı**, (Ankara 1999), C. 8, s. 247.

⁸ Fahmeddin Başar, "İlk Osmanlı Tarihçileri", **Türkler**, (Ankara 2014), C. 11, s. 410.

⁹ Sara Nur Yıldız, "Şükrullah", **DİA**, (Ankara 2010), C. 39, s. 257.

¹⁰ Yıldız, **a.y.**

Eser, Farsça orijinali ve Almanca tercümesiyle birlikte Theodor Seif tarafından 1925 senesinde Viyana’da neşredilmiştir¹¹. Ardından Nihal Atsız tarafından hazırlanmıştır¹².

Çalışmada Atsız neşri kullanılan vekayinameye Hünkâ Murad devri vechesinden bakıldığında sultanın tahta çıkışı, saltanatının ilk senelerinde kardeşleriyle olan mücadelesi, Karaman-Eretna tehdidi, Kosova harbi gibi belli başlı hadiselerden bahis açmıştır. Şükrullah da üslup açısından Ahmedi formatında hareket etmenin yanında mühim bir istisna olarak Kosova harbi için açık tarih kaydeden ilk müelliftir. Müverrihin bu tavrı kaynakları arasında Ahmedî’nin mühim bir yer tuttuğu izlenimini vermektedir.

Bir diğer müellif ise Enveri’dir (v. 1465’den sonra). Enveri, müverrihin lakabı olup gerçek ismi bilinmemektedir. Diğer taraftan eğitime, mesleğine, nereli olduğuna dair herhangi bir malumat bulunmamaktadır¹³. Hakkındaki bilgiler, elde bulunan tek eseri olan **Düsturnâme**’den hareketle elde edilmiştir¹⁴.

Ağustos 1465’de tamamlanan eser, genel tarih olarak 22 bab/kitap esasında kaleme alınmıştır. Müellifin eserinin 19.-22. kitapları Osmanlı tarihi kısmıdır¹⁵. **Düsturnâme** üzerine ilk çalışmayı 1928 senesinde Mükrimin Halil Yınanç yapmıştır. Ardından İrene Melikoff-Sayar, P. Lemerle ve Necdet Öztürk vekayinâme üzerine mesai harcamıştır¹⁶.

Bu tezde **Düsturnâme** olarak kısaltılan eserin Öztürk neşri kullanılmıştır¹⁷. Vekayinâmeye Sultan Murad vukuatı merkezli bakıldığında, hünkârın tahta çıkışı, bir kısım Balkan fütuhâtından bahsedilmektedir. Orijinal bilgi olarak Hâce Ömer isimli bir şahsiyetten bahseden Enveri, mezkûr şahsı tek kaynak olarak zikretmektedir. Bu açıdan Hâce Ömer hakkında verilen bilgilerin tenkidinin yapılabileceği herhangi bir Osmanlı kaynağında bilgiye rast gelinmemektedir.

¹¹ Abdülkadir Özcan, “Fatih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü”, **ERÜ SBED**, (Kayseri 2003), **S. 14**, s. 56.

¹² Şükrullah, **Behcetü’t Tevarih**, Haz. Atsız, (**Üç Osmanlı Tarihi**, İstanbul 2013 İçinde), s. 193–239.

¹³ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 37.

¹⁴ Öztürk-Yıldız, **a.y.**

¹⁵ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 38.

¹⁶ Özcan, “Fatih Devri Tarih Yazıcılığı”, **a.y.**

¹⁷ Enveri, **Düsturname-i Enveri**, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca, İstanbul 2012.

Müellifin I. Murad için ayırdığı kısmın en geniş parçasını Kosova harbi ihata etmektedir. Kendinden önceki tarihlerle kıyaslandığında ayırıcı farkı ise harbin tafsilatlı nakli ve savaşa tarih kaydetmesinin yanında Rumeli fütuhatının bir kısmının tarihlemeyle birlikte kaydedilmesidir.

XV. asırda eser veren müverrihlerden bir diğer menzilimiz Karamanlı Nişancı Mehmed Paşa'dır (v. 1481). Tam ismi Mehmed Paşa bin Arif Çelebi el-Celâlî es-Sıddikî olan müverrih, Arapça olarak kaleme aldığı **Tevârihu's-Selatini'l-Osmaniyye** isimli eseri ile dikkat çekmektedir. Osmanlı Beyliği'nin kuruluşundan başlayıp, kendi yaşadığı devir olan Fatih Sultan Mehmed (1451-1481)'in saltanatının sonuna kadar gelen vekayinâme bu açıdan ilktir¹⁸.

Eser, iki kısma ayrılmıştır. İlk bölüm kuruluştan Sultan II. Mehmed'e kadar gelmektedir. İkinci bölüm ise Fatih'in 13 Mart 1480'e kadar olan hadiselerini ihtivâ etmektedir.

Vekayinâme üzerine ilk çalışmayı Mükrimin Halil Yınanç yapmıştır. Ardından ikinci bir çalışmayı İbrahim Hakkı Konyalı hazırlamıştır¹⁹.

Tezde Konyalı neşri²⁰ kullanılan **Tevârihü's-Selatin**, Sultan I. Murad açısından incelendiğinde, kendinden evvelki vekayinâmelerin ötesinde bir bilgi içermemektedir. Padişahın tahta çıkışı, Karaman-Eretna tehdidiyle birlikte gelişen vakalar, Kosova harbinden bahseden müellifin ortaya koyduğu orijinal bilgiler ise Balkan fetihlerinden bir kısmını zikrederken fetih tarihleriyle birlikte kayda almasıdır. Ayrıca, hünkârın Anadolu'daki toprak kazanımlarını fetih tarihleriyle vermiştir. Diğer taraftan, Kosova harbi dahil bildirdiği malumat özet bir üslupladır. Geneline bakıldığında, vaka kaydında kronolojiye dikkat etmeden bilgileri tadad etmektedir.

Sultan Fatih Mehmed'in ardından tahta geçen Veli lakablı Sultan II. Bayezid (1481-1512)'in hükümdarlığı devrinde ise Osmanlı tarih yazıcılığının en parlak

¹⁸ Özcan, "Fatih Devri Tarih Yazıcılığı", **a.y.**; Başar, "İlk Osmanlı Tarihçileri", s. 412.

¹⁹ Yusuf Küçükdağ, "Karamânî Mehmed Paşa", **DİA**, (İstanbul 2001), **C. 24**, s. 451.

²⁰ Karamani Nişancı Mehmed Paşa, **Osmanlı Sultanları Tarihi**, Trc. İbrahim Hakkı Konyalı, (**Osmanlı Tarihleri**, İstanbul 1949, **C. 1**, İçinde), s. 321–369.

döneminin başlangıcı olarak tavsif edilmektedir. Bu yıllarda tarihyazıcılık sağlam temeller üzerine oturtulmuş, sistemli tarihyazıcılık bu zamanda başlamıştır²¹.

Dönemin parlak hususiyetlerini tebellur ettiren ilk eser Âşıkpaşazâde (v. 1502?)'nin kaleme aldığı **Menâkıb-ı Âl-i Osman**'dır²². Asıl ismi Derviş Ahmed olan müellif, şiirlerinde Âşıkî mahlasını kullanmaktadır. Dedesi Âşık Paşa'ya nispetle Âşıkpaşazâde ismiyle meşhurdur²³.

1400'lü yılların başında doğan Derviş Ahmed, iyi bir tahsil görmüş, çok gezmiş ve birçok harbe iştirak etmiştir. Bir asra yakın yaşayan müellif, Osmanlıların XV. yüzyıl hadiselerinin büyük kısmında görgü şahidi olmuştur²⁴.

Derviş Âşıkî, 1476'dan sonraki bir tarihte münzevi bir hayat yaşamaya başlamış ve yapılan teklif üzerine bildiklerini, gördüklerini yazmaya karar vermiştir²⁵. Ahmed Âşıkî'nin eseri olan **Menâkıb-ı Âl-i Osman**, kuruluştan kendi devrine kadar yazılmış ilk Türkçe Osmanlı tarihidir²⁶. Asıl ehemmiyeti ise ilk standart Osmanlı tarihlerinden biri olmasıdır²⁷. Derviş Ahmed, vekayinâmesinin Yıldırım Bayezid (1389-1402) devrinin sonuna kadar olan kısmını Gazi Orhan Bey'in imamı olan Yahşi Fakih'in **Menâkıb-ı Âl-i Osman**'ından hareketle kaleme almıştır²⁸. Sultan Bayezid'den sonraki vukuatı ise farklı usullerle kaydetmiştir.

Eserin yurtiçi ve yurtdışında çeşitli yazma nüshaları bulunmaktadır. Mezkûr nüshalar üzerine Âli Bey, Friedrich Giese, Nihal Atsız, Kemal Yavuz-Yekta Saraç ve Necdet Öztürk çalışmaları bulunmaktadır.

Çalışmada **Âşıkpaşazâde Tarihi** olarak kısaltılan vekayinâmenin Öztürk neşri kullanılmıştır²⁹. **Âşıkpaşazâde Tarihi**'ne Murad Hüdâvendigâr bağlamında

²¹ İpşirli, "Osmanlı Tarih Yazıcılığı", s. 247.

²² Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 43.

²³ Abdülkadir Özcan, "Âşıkpaşazâde", **DİA**, (İstanbul 1991), **C. 4**, s. 6.

²⁴ Abdülkadir Özcan, "II. Bayezid Devri Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri", **FSM İlmî Araştırmalar, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, (İstanbul 2013), **S. 2**, s. 146.

²⁵ Özcan, "II. Bayezid Devri Tarihçiliği", **a.y.**

²⁶ Başar, "İlk Osmanlı Tarihçileri", s. 413.

²⁷ Özcan, "Âşıkpaşazâde", s. 7.

²⁸ Haşim Şahin, "Yahşi Fakih", **DİA**, (Ankara 2013), **C. 43**, s. 181.

²⁹ Âşıkpaşazâde, **Âşıkpaşazâde Tarihi (Osmanlı Tarihi 1285-1502)**, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013.

bakıldığında ise bir açıdan Yahşi Fakih'in **Menâkıb-ı Âl-i Osman**'ı tetkik edilmiş olmaktadır. Devrin hadiselerini mezkûr eser merkezinde kaleme alan Derviş Ahmed'in ne tür bir özetleme yahud da ekleme-çıkarma faaliyetinde bulunduğu hakkında ilk elde bir malumat bulunmamaktadır. Vekayinâmede 1366-1381 vukuatının kaydı bulunmadığından Hünkâr Murad devri açısından kendinden evvelki tarihlerde olduğu gibi bu kitap da eksiktir.

Âşıkapaşazâde Tarihi, I. Murad'ın tahta çıkışı, Edirne ve Biga'nın fethi, Sırp Sındığı harbinden bahsettikten sonra sükut edip; tekrar, 1380 senesine kadar vaka kaydını kesmekte ve tarihler 1381'i gösterdiğinde Germiyanoglu'nun kızı Devlet Hatun'un Şehzade Bayezid'e nikâh merasimi olan düğünün kaydıyla yeniden hadise nakline başlamaktadır.

Padişahın dönemi açısından **Âşıkapaşazâde Tarihi**'nin orijinal tarafları ise Anadolu Beylikleri-Osmanlı Devleti münasebetlerini mufassalan kayda alan ilk eser olmasıdır. Ayrıca, kendinden evvelki tarihlerden ayrılarak hünkârın saltanatının ilk döneminde merkez rol oynayan Karaman-Eretna tehdidi ve Sultanönü seferlerine dair açık kaydı bulunmamaktadır. Bu açıdan Yahşi Fakih'in **Menâkıb-ı Âl-i Osman**'ı ve Ahmedî'nin **Dâsıtân-ı Tevârih**'inin iki farklı kanal olarak vaka naklettiği söylenebilir.

Kosova harbine de temas eden **Âşıkapaşazâde Tarihi**'nin kayıtlarına Osmanlı tarihi olarak bakıldığındaki hususiyetleri gözardı edilemez olmakla birlikte, Hünkâr Murad özelinde değerlendirmeye tabi tuttuğumuzda, sultanın siyasî-askerî faaliyetlerinin merkezini teşkil eden Balkan fütuhâtı kayıtlarında noksan kalmaktadır. Bu da bir açıdan Yahşi Fakih'in Rumeli fetihlerinden bahsetmediği yahud da çok az kaydı bulunduğu neticesini istinbad etmeye kapı aralamaktadır.

Sultan II. Bayezid devri tarihçilerinden Oruç Bey (v. 1502'den sonra)'ın hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bilinenler ise **Tevârih-i Âl-i Osman** isimli eserinde kendini tanıttığı şekliyle malum olanlardan ibarettir³⁰.

³⁰ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 45.

Edirne doğumlu olan Oruç Bey'in babasının ismi Adil'dir. Mesleği kâtiplik olan Oruç bin Adil'in tahsili, sosyo-kültürel çevresi ve hayatının diğer noktalarında malumat bulunmamaktadır³¹.

Oruç Edirnevî'nin eserinin bir yazması 1490'lı yıllara, diğer nüshası ise 1503'e kadar kaydı havidir. **Âşıkapaşazâde Tarihi** gibi Oruç bin Adil de Yahşi Fakih'i kaynak olarak kullanmıştır³². Müellif, Derviş Ahmed Âşıkî'den farklı olarak 1422 senesine kadar olan vukuatı **Menâkıb-ı Âl-i Osman**'dan istifadeyle kaleme almıştır³³. Kaynakları arasında **Âşıkapaşazâde Tarihi** de bulunan müellifin **Tevârih-i Âl-i Osman**'ı Âşıkapaşazâde'nin eserini tamamlayacak bilgiler ihtiva etmekte olan mühim bir vekayinâmedir³⁴.

Yurtiçi ve yurtdışında çeşitli nüshaları bulunan eser hakkında Franz Babinger, Nihal Atsız ve son olarak Necdet Öztürk olmak üzere çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Bu tezde Öztürk edisyonu³⁵ kullanılan eser **Oruç Tarihi** olarak kısaltılmıştır. Sultan Murad açısından tetkike tabi tutulduğunda vekiyânâmenin yazımında büyük ölçüde **Âşıkapaşazâde Tarihi** üzerinden hareket edildiği müşahade edilmektedir. Edirne'nin fethi, bir kısım Rumeli fütuhatının belli başlı noktalarının tarihini vererek kaydı mevcuttur. **Âşıkapaşazâde Tarihi**'nde olduğu gibi 1367 senesinden itibaren vaka kaydını keserek 1381'e kadarki dönemi büyük ölçüde meskut geçmektedir. Kronolojiye dikkat etmeden vakaları tadad eden **Oruç Tarihi**, 1381 sonrası hadiselerde, Kosova harbine kadar olan vukuatı **Âşıkapaşazâde Tarihi**'ne nispetle daha tafsilatlı verip, hünkâra ayırdığı kısmı kapatmaktadır.

Sultan II. Bayezid devri tarihçiliğinde iz bırakan bir diğer müellif ise Mevlâna Mehmed Neşri'dir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan Mehmed Neşri, Bursa'da müderrislik yapmış ve 1520 senesinde burada vefat etmiştir³⁶.

³¹ Özcan, "II. Bayezid Devri Tarihçiliği", s. 144; A. mlf, "Oruç bin Adil", **DİA**, (Ankara 2007), **C. 33**, s. 425.

³² Özcan, "II. Bayezid Devri Tarihçiliği", **a.y.**

³³ Özcan, "Oruç bin Adil", **a.y.**

³⁴ Özcan, "II. Bayezid Devri Tarihçiliği", **a.y.**; A. mlf, "Oruç bin Adil", s. 426.

³⁵ Oruç bin Adil, **Oruç Bey Tarihi**, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.

³⁶ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 49; Başar, "İlk Osmanlı Tarihçileri", s. 414.

Mevlâna Mehmed, **Kitab-ı Cihannümâ** ismini verdiği eserini bir dünya tarihi olarak kaleme almıştır. Altı bölümden mürekkep olan **Cihannümâ**'nın ilk beş kısmı günümüze ulaşmamıştır. Vekayinâmenin altıncı ve son kısmı olan bölüm Osmanlı tarihidir ve günümüze intikâl eden yegâne parçadır³⁷. Eserin Osmanlı kısmı, farklı yazmalarıyla 1516 senesi hadiselerine kadar gelmektedir³⁸.

Cihannümâ'nın tespit edilebilen başlıca kaynağı **Âşıkpaşazâde Tarihi**'dir. Bu açıdan Yahşi Fakih'in **Menâkıb-ı Âl-i Osman**'ı müellifin "*başucu kitabı*" pozisyonuna gelmektedir. Neşri, eserini kaleme alırken, **Âşıkpaşazâde Tarihi**'ni sistemleştirmiş ve kuruluş devri Osmanlısının rivayetlerini standartlaştırmıştır. Bu vecheden Mevlâna Mehmed, ilk tenkidli ve tertibli Osmanlı vekayinâmesini ortaya koymuş bulunmaktadır³⁹. Bu noktada Osmanlı tarihinin ilk iki asrı için en geniş ve sağlıklı üslupla kaleme alınan tarihin Mehmed Neşri'ye ait olduğu söylenebilir⁴⁰.

Birçok kütüphanede yazmaları bulunan **Cihannümâ**'nın faksimilesiyle birlikte edisyonu Faik Reşit Unat-Mehmed Altay Köymen tarafından hazırlanmış, sadece faksimile olarak Fr. Taeschner tarafından neşredilmiş, son çalışma ise Necdet Öztürk tarafından ortaya konmuştur.

Cihannümâ, Murad Hüdâvendiğâr tarafından mercek altına alındığında, sultanın tahta çıkışı, Edirne'nin ve Biga'nın fethi sonrasında Sırp Sındığı harbinden bahseden müellif, kalemi tekrar eline aldığı anda ise Şehzade Bayezid'in düğün merasimiyle tahrir başlanmaktadır. Bu noktada 1367-1381 bandı, Neşri'de de mevcut değildir.

Müellifin, 1381-1389 aralığı için verdiği bilgiler birçok açıdan orijinaldir. Düğün hadisesi kendi devrine kadar yazılan tarihler içerisinde en geniş malumatı barındırmaktadır. Frenk Yazısı harbi için de benzer bir durum mevzubahistir. Ploşnik bozgunu hadisesini nakleden vekayinâme olma ayrıcalığı da **Cihannümâ**'ya aittir. Kosova harbi açısından ilk iki asırlık devrede elimize ulaşan eserlerin en mufassalı olarak bu vaka merkezinde **Düsturname**'yi de aşmıştır. Böylece, 1381-1389

³⁷ Özcan, "II. Bayezid Devri Tarihçiliği", s. 147; A. mlf, "Neşri", **DİA**, (Ankara 2007), **C. 33**, s. 21.

³⁸ Özcan, "Neşri", **a.y.**

³⁹ Özcan, "II. Bayezid Devri Tarihçiliği", s. 147; A. mlf, "Neşri", **a.y.**

⁴⁰ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, a.y.

yıllarıyla alakalı olarak “*tek kaynak*” çizgisine yükselerek mümtaz bir eser olmuştur. Âşıkapaşazâde ve Oruç tarihleriyle üslup olarak aynı çizgide devam edip, 1367-1381 yıllarını büyük ölçüde meskut geçmiş olmanın yanında, bilhassa, **Oruç Tarihi**’nden farklı olarak kronolojik kayda sahip olan **Cihannüma**, kendi devrine kadar yazılan tarihlerden an itibarıyla en geniş olanıdır.

Bir diğer eser, tam ismi, Mehmed bin Hacı Halil el-Konevî olan müellifin **Tarih-i Âl-i Osman**’ıdır. Fatih Sultan Mehmed’in emri üzerine Farsça olarak kaleme alınmıştır. Sultan Bayezid-i Veli devrinde tamamlanan vekayinâme, 1484 tarihine kadar olan hadiseleri havidir⁴¹.

Çeşitli kütüphanelerde nüshaları bulunan eserin sadece Robert Anhegger tarafından hazırlanmış birkaç sayfalık bir özeti vardır⁴².

Çalışmada **Kunevi Tarihi** olarak kısaltılan vekayiname için Anhegger özetinden istifade edilmiş olup, bu kısa bilgi tomarından hareketle söylenebilecek olan, klasik üslupta orijinal bilgilerden uzak bir tarih olduğu intibasını vermekte olduğudur.

Bir diğer vekayinâme hayatı hakkında neredeyse hiçbir bilginin bulunmadığı Bayatlı Mahmud oğlu Hasan’ın eseri olan **Câm-ı Cem-Âyin**’dir. Müellifin 1481’de hac esnasında Şehzade Cem ile tanışmasının ardından Cem Sultan’ın emri üzerine yazılmıştır⁴³.

Osmanlıların şeceresi hakkında bilgi veren bir silsilenâme olan eser üzerine Ali Emiri’nin çalışması mevcuttur. Ardından Fahreddin Kırzioğlu, eseri neşretmiştir⁴⁴.

Çalışmada, Kırzioğlu edisyonu kullanılan eser, Gazi I. Murad hadiseleri açısından mercek altına alındığında, padişahın doğum tarihi, tahta çıkış tarihi,

⁴¹ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 50; Erhan Afyoncu, **Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi**, Yeditepe, İstanbul 2013, s. 14.

⁴² Halil Kunevi, “Mehmed b. Halil’ül Konevî’nin Tarih-i Âl-i Osman’ı”, Haz. Robert Anhegger, **TD**, (İstanbul 1952), **II/3-4**, s. 51–66.

⁴³ Babinger, **Osmanlı Tarih Yazarları**, s. 34.

⁴⁴ Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, **Câm-ı Cem-Âyin**, Sad. Fahreddin Kırzioğlu, (**Osmanlı Tarihleri**, İstanbul 1949, **C. 1**, İçinde), s. 371–403.

Ankara ve Filibe'nin fethi ardından Kosova harbini ve padişahın vefatını not düşen müellif, hünkâr için açtığı parantez kabilinden kısmı kapatmaktadır. Bu açıdan da döneminde yazılan tarihlerle kıyaslandığında neredeyse “*istifadeden azade bir eserdir*” denecek noktadadır.

Sultan II. Bayezid devrinde yazılıp, günümüze ulaşan bir diğer vekayiname, Kemal (v. 1490'dan sonra)'ın **Selatinnâme/Tevârih-i Âl-i Osman**'ıdır. Müellifin hayatına dair bilgiler, eserinde bildirdiğinden ibarettir⁴⁵.

Bu çalışmada **Selatinnâme** olarak kısaltılan eser hakkındaki tek çalışma Necdet Öztürk edisyonudur⁴⁶. Hünkâr I. Murad vekayi olarak incelediğimizde, eserin, klasik bir çizgi takip ederek, padişahın tahta çıkışı, Edirne'nin fethi, Anadolu Beylikleri ve Kosova harbi temelli olarak dönemi ele aldığı müşahede edilir. Büyük ölçüde kendinden evvelki tarihlerle örtüşen bilgiler veren müellif, kaydettiği vakalar için diğer Osmanlı tarihlerinden farklı seneler içermesi eserin orijinal tarafını teşkil etmektedir. Çok küçük noktalarda diğer müelliflerin kayda geçemediği bilgileri paylaşan Kemal'in bu tavrından anlaşılabilir, **Selatinnâme**'yi kaleme alırken bugün itibariyle göremediğimiz bazı kaynaklardan istifade etmiş olması ihtimalidir.

II. Bayezid devrinde –yukarıda izah edildiği gibi- müellifi belli olan tarihlerin yanında yazanı belli olmadığından müverrihi Anonim olarak kaydedilen **Tevârih-i Âl-i Osman** isimli eserler de mevcuttur. Yurtiçinde ve yurtdışında birçok nüshası bulunan Anonim müellifli tevarihler, tamamlanmış seneleri itibariyle üç gurup halinde merkezleşmektedir. İlk gurup 1494 senesine, ikinci gurup 1555 yılına, üçüncü gurup ise XVII. asra kadar gelmektedir⁴⁷.

Tevârih-i Âl-i Osman'lar hakkında ilk çalışmalar Friedrich Giese, Paul Wittek, Franz Babinger, Theodor Seif gibi batılı araştırmacılar tarafından yapılmış, sonraki yıllarda Türkiye'den araştırmacıların çalışmalarıyla anonim müellifli tevarih neşri devam etmiştir. Yurtiçinde, yurtdışında ve akademik camiadan yahud da şahsi gayret ürünü olarak birçok nüshası neşredilen vekayinameler hakkında nüsha

⁴⁵ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 50-51.

⁴⁶ Kemal, **Selatinnâme**, Haz. Necdet Öztürk, TTK Yay. Ankara 2001.

⁴⁷ Abdülkadir Özcan, “Tevârih-i Âl-i Osman”, **DİA**, (Ankara 2011), **C. 40**, s. 580.

karşılaştırması usulüyle yapılan en son araştırma görebildiğimiz kadarıyla Necdet Öztürk'e aittir.

Adedinin çokluğu sebebiyle çalışmada, hazırlayanına nispetle kısaltılıp **Anonim** (Öztürk)⁴⁸ ve **Anonim** (Baştav)⁴⁹ olarak belirtilen **Tevârih-i Âl-i Osman**'lar **Anonim Tevârih** ismiyle tek çatı altında toplanmıştır.

Murad Hüdâvendigâr vukuatı noktasında bakıldığında **Anonim Tevârih**, manzum ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Kronolojik sıraya riayet etmeden yazılan eser, kendinden evvelki eserler gibi 1367'de vaka naklini keserek, 1381'e kadar olan hadiseleri meskut geçmektedir. Müellifi belli olan **Tevârih-i Âl-i Osman**'lara nispetle bazı hadiseleri, diğer tarihlerin nakletmediği versiyonlarıyla verip, kimi mağlubiyetleri de kayda geçmiş olması, **Anonim Tevârih**'in orijinal kısmını teşkil etmektedir. Biga'nın iki kez fethedildiği kaydı akla gelen ilk misaldir. Vakalara tarih atma noktasında diğer eserlerden çok da farklı bir çizgi takip etmeyen vekayiname, bu açıdan da orta seviye malumat veren standart Osmanlı tarihi kategorisine girmektedir.

Tek nüsha neşri olan **Anonim** (Baştav) ise İsmail Savcı Çelebi'nin isyanı açısından kıymet arz etmektedir. Gazi Murad'ın vukuatının diğer noktalarında ise çok küçük bazı bilgi parçacıkları nakletmesi sebebiyle, neredeyse istifadeden azade noktasındadır.

2. XVI.-XVII. ASIR OSMANLI KAYNAKLARI

Osmanlı tarihini, kuruluştan itibaren müelliflerin kendi zamanına kadar getirmeleri Sultan Bayezid devrinde anane haline gelmiştir. Bu gelenek XVI. asırda ve sonraki dönemlerde azalarak da olsa devam etmiştir. XVII. asır Osmanlı tarihlerine bakıldığında ise dil ve üslup esaslarının kısmen değiştiği; fakat, bir açıdan XVI. asır esaslarının tarih yazıcılıkta korunduğu görülmektedir.

⁴⁸Anonim, **Anonim Osmanlı Kroniği (1299–1512)**, Haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000.

⁴⁹Anonim, **16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi**, Haz. Şerif Baştav, AÜDTCF Yay., Ankara 1973.

II. Bayezid döneminde eserini kaleme alan müellif, Ruhi mahlaslı, Fazıl Çelebi'dir (v. 1522)⁵⁰. Şeyhülislam Zenbilli Ali Efendi'nin oğlu olan Ruhi Çelebi'nin hayatı hakkındaki malumat, **Tevârih-i Âl-i Osman**'ında bildirdiğinden ibarettir. Eser hakkında araştırmacılar bazı mütalaalar serdetmişlerdir. Kuruluştan 1511 senesine kadar olan hadiseleri havi vekayiname, Sultan Bayezid-i Veli'nin isteği üzerine kaleme alınmıştır.

Yurtiçi ve yurtdışında müteaddid yazmaları bulunan eserin, Edirne Selimiye Kütüphanesi, Badi Efendi kısmındaki nüshanın Ruhi Çelebi'ye ait olmadığı, **Anonim Tevârih**, yazması olduğu tespit edilmiştir⁵¹.

Bu çalışmada **Ruhi Tarihi** olarak kısaltılan vekayinâme üzerine görebildiğimiz kadarıyla edisyon kritik neşir yapılmamıştır. İlk çalışma ise V. L. Ménage tarafından hazırlanmış iki parçalık kısımdır. Bundan başka, Yaşar Yücel-Halil Erdoğan Cengiz tarafından Oxford-Bodleian Kütüphanesi nüshası neşredilmiştir. Yücel-Cengiz edisyonunun **Ruhi Tarihi** olmadığı noktasında görüş bildirilmesi eseri şüpheli kılmaktadır⁵².

Eser, Hünkâr I. Murad vukuatı açısından tetkik edildiğinde, padişahın tahta çıkışı, Karaman-Eretna problemi, Sırp Sındığı gibi ilk dönem vukuatını kayda alan müellif, Rumeli fütuhatında uzun bir boşluk bıraktıktan sonra Niş fethine kadar hadiselerin naklini kesmektedir. Anadolu'daki gelişmelerin kaydında, Frenk Yazısı muharebesini kendinden evvel kaleme alan müelliflere nispetle geniş bilgi aktarmaktadır. Şehzade Bayezid'in düğün merasiminden bahsetmeyen vekayiname, Osmanlı-Anadolu Beylikleri münasebetlerinin genelinde ise bilgi açısından çok zayıftır. 1381 sonrası Balkan fetihleri hakkında nispeten geniş malumat ihtiva etmektedir. Diğer vekayinameler gibi **Ruhi Tarihi** de kronolojik sıra takip etmez. Eser, büyük ölçüde kendinden önceki vekayinamelerden derlenerek kayda alındığından, üslup olarak da evvelini takipte kalmıştır. Sultan Murad devrinin bütünü için Oxford nüshası (?) olarak bakıldığında, büyük ölçüde orijinal bir malumat içermez.

⁵⁰ Yusuf Küçükdağ, "Ruhi Çelebi", **DİA**, (Ankara 2008), **C. 35**, s. 206.

⁵¹ Küçükdağ, "Ruhi Çelebi", s. 207.

⁵² Afyoncu, **Araştırma Rehberi**, s. 13.

XVI. asır müelliflerinden bir diğeri ise Ferecik doğumlu olup, gerçek ismini bilmediğimiz Hadidi'dir (v. 1531'den sonra)⁵³. Günümüze ulaşan tek eseri manzum olarak kaleme aldığı **Tevârih-i Âl-i Osman**'ıdır⁵⁴. Sultan Kanuni Süleyman (1520-1566) döneminde tamamlanan eser, kuruluştan 1523'e kadar gelmektedir. Müellif, dedelerinin Gazi Orhan Bey zamanındaki Rumeli fütuhatına iştirak ettiğini kaydetmesi, diğerk vekayinamelerde bulunmayan kimi bilgilerin nasıl yer aldığının sebebini açıklamaktadır⁵⁵. Gazi Osman Bey için kestirilen sikkeden bahsetmesi, Ferecik'in Süleyman Paşa tarafından fethedildiğini dile getirmesi akla ilk gelen misallerdir.

Çalışmada **Hadidi Tarihi** olarak kısaltılan eserin yurtiçi ve yurtdışında çeşitli yazmaları mevcuttur. Eser, Necdet Öztürk tarafından neşredilmiştir⁵⁶.

Murad Hüdâvendigâr devri için **Hadidi Tarihi** tetkike tabi tutulduğunda kemikleşmiş üslupta bilgi aktarmaya başlayan eser, 1362-1366 vukuatını kendinden evvelki müelliflere nispetle biraz daha mufassal nakletmektedir. Ardından 1381'e kadar büyük ölçüde vaka kaydı bulunmamakta ve Şehzade Bayezid'in düğünü ile tekrar kayda başlamaktadır. Lala Şahin Paşa'nın vefatını açık surette kaydeden ilk müellif olması eserin orijinal tarafı için ilk akla gelen misaldir. 1381-1389 arasının kaydıyla, eserinde sultana ayırdı kısmı kapatmaktadır.

Hadidi Tarihi'nin verdiği bilgiler emsali vekayinamelere kıyasla orijinal noktalar barındırmaktadır. Nakledilen vakaların muasırı tarihçilerin kayıtlarına nispeten daha geniş bilgi ihtiva etmesi ise üzerinde durulması gereken bir diğerk hususiyettir. Bu noktada ise karşımıza iki ihtimal çıkmaktadır. Birincisi, kendisinin de açıklık getirdiği şekliyle erken dönem hadiseleri için büyüklerinden dinledikleridir. İkincisi ise daha zayıf bir ihtimal olmakla birlikte bugüne ulaşmayan tarihlerden istifadesi olmuştur.

⁵³ Necdet Öztürk, "Hadidi", **DİA**, (İstanbul 1997), C. 15, s. 14.

⁵⁴ Öztürk, "Hadidi", s. 15.

⁵⁵ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 62.

⁵⁶ Hadidi, **Hadidi Tarihi, (Manzum Osmanlı Tarihi 1285 1523)**, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015.

Sultan Kanuni devrinde eser veren bir diğerk müellif, Kemalpaşazâde'dir. Asıl ismi Şemseddin Ahmed olan müellif, 15 Mayıs 1469'da Tokat'ta doğmuştur. Çeşitli kademelerde devlet hizmetinde bulunduktan sonra Zenbilli Ali Efendi'nin yerine geçerek şeyhülislamlık vazifesine getirilmiştir (Mayıs 1526). İbn-i Kemal, vefatına kadar bu makamda kalmıştır (16 Nisan 1534)⁵⁷. Müteaddid sahalarda eser ortaya koymuş çok yönlü bir alim olan Ahmed İbn-i Kemal, Şeyhülislam Ebusuud Efendi'yi de yetiştirerek mürebbilikteki maharetini de ortaya koymuştur⁵⁸.

Şemseddin Ahmed'in tarihçiliğine bakıldığında, göze çarpan ilk eser, II. Bayezid'in emriyle kaleme aldığı **Tevârih-i Âl-i Osman**'ıdır. Kuruluştan kendi zamanına kadar gelen vekayinâme, her padişah için bir cild tahsis edilerek yazılmıştır. Müellif, bu cildleri **Defter** olarak isimlendirmektedir. İlk etapta 1510 tarihine kadar gelen çalışma, sonrasında Sultan Kanuni'nin isteğiyle 1527 tarihine kadar şumullendirilerek 10 defterlik genişliğe ulaşır.

Şeyhülislam Efendi'nin eserinin VII. defteri haricinde müellif hattı olarak günümüze ulaşan hiçbir nüsha bulunmamaktadır. Müstensih yazmalarına sahip olunan **Tevârih-i Âl-i Osman**'ın Çelebi Mehmed (1413-1421) devrini ihtiva eden **V. Defteri** kayıptır. Sultan II. Murad (1421-1451) devrini muhtevi **VI. Defter** ise eksiktir. Benzer bir eksiklik Sultan Yavuz Selim (1512-1520) devrini ihtiva eden **IX. Defter** için de geçerlidir⁵⁹.

Mevcut defterlerin yurtiçinde ve yurtdışında çeşitli neşirleri yapılmıştır. Bu tezde ise ağırlıklı olarak Hünkar Hüdâvendigâr'a tahsis edilen **III. Defter** kullanılmıştır. Millet kütüphanesi Ali Emiri kısmındaki tek nüshanın Abdullah Satun⁶⁰ tarafından neşri olan mezkûr defterin 82a-91b kısmı eksiktir.

Sultan I. Murad'ın vukuatını müstakil bir kitap olarak kaleme alan Kemalpaşazâde'nin **III. Defter**'ine bakıldığında padişah için orijinal bilgiler mevcuttur. Kendisinin, eserini kaleme alırken, günümüze ulaşmayan tarihler

⁵⁷ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 62.

⁵⁸ Şefareddin Turan, "Kemalpaşazâde", **DİA**, (Ankara 2002), **C. 25**, s. 238.

⁵⁹ Özcan, "II. Bayezid Devri Tarihçiliği", s. 149.

⁶⁰ Kemalpaşazâde, **Tevârih-i Âl-i Osman, III. Defter**, Haz. Abdullah Satun, Çamlıca, İstanbul 2014.

kullanarak hünkârın vukuatını mufassal hale getirmiştir. Türkçe yazılmasına rağmen, Arapça-Farsça tesirinin açıkça görüldüğü **Tevârih-i Âl-i Osman**'da bilgiler klasik üslupla sıralanmıştır. 1362-1365 seneleri nüshanın eksik kısmını havidir. İbn-i Kemal'in tarihinin şüphesiz ki en orijinal tarafı 1366-1381 devresindeki Rumeli fütuhâtından bahsetmiş olmasıdır. Bu durum **III. Defter**'i, bir ilk noktasına taşımaktadır. Eserde, 1381-1389 vakaları da kendinden evvelki tarihlere kıyasla geniş anlatılmıştır. Vekayinamenin bir diğer orijinal tarafı Şehzade İsmail Savcı'dan bahseden ilk Osmanlı kaynağı olmasıdır; fakat, isyanından bahsetmez.

Tarihini, Kanuni Süleyman devrinde yazan bir diğer müellif, Lütfi Paşa'dır (v. 1563). Doğum tarihini kesin bilmediğimiz müellif için 1488 tarihi istinbad yoluyla kabul görmüştür⁶¹. Çeşitli makamlarda devlet hizmetinde bulunan paşa, kuruluştan 1553 senesine kadar gelen bir **Tevârih-i Âl-i Osman** yazmıştır.

Yurtiçinde ve yurtdışında yazmaları bulunan eserin ilk neşri Hafız-ı Kütüb Ali Bey tarafından yapılmıştır. Ardından Mehmed Serhan Tayşi tarafından yayımlanan eser, Kayhan Atik tarafından doktora tezi olarak hazırlanmıştır⁶². Kültür Bakanlığı tarafından basılan eserin güvenilir bir çalışma olduğu belirtilmiştir⁶³.

Çalışmada Ali Bey neşri kullanılan eserin Sultan I. Murad devri vukuatı mercek altına alındığında, yazıldığı döneme nispetle, özetin de özeti bir hal arz etmektedir. Orijinal bilginin bulunmadığı vekayiname, kemikleşmiş anlatım üzere 1367'de kestiği hadise naklini 1385'e kadar uzatmıştır. Diğer taraftan kayda aldı her hadise için açık tarih kaydı bulunmaktadır. Kronolojiye ise dikkat etmeden kaleme alınmış bir tarihtir.

Kanuni devrinde eser veren müelliflerinden bir diğeri 1536'da İstanbul'da doğan Hoca Sadeddin Efendi'dir. Babası, Sultan Yavuz Selim'in gözde hizmetkârı Hasan Can sebebiyle iyi bir tahsil görmüştür. Çeşitli kademelerde vazife alarak, padişah muallimliğine kadar yükselmiştir. Talebesi Şehzade Murad Efendi'nin

⁶¹ Mehmed İpşirli, "Lütfi Paşa", **DİA**, (Ankara 2003), **C. 27**, s. 234.

⁶² İpşirli, "Lütfi Paşa", s. 235.

⁶³ Necdet Öztürk, "Osmanlı Kronikleri'nin Neşri Hakkında –Bir Doktora Tezi ve Yayını Üzerine–", **Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu, Bildiriler**, **Ankara 18-20 Mart 2010**, Ed. Mehmed Öz, TTK Yay. Ankara 2011, s. 131-139.

Sultan III. Murad (1574-1595) ünvanıyla tahta cülus etmesi sonrasında hace-i sultani ünvanıyla anılmıştır⁶⁴. Bu tarihten sonra ilmi şahsiyetinin yanına siyasi sahadaki nüfuzunu da ekleyen Hoca Sadeddin, vefat ettiği 2 Ekim 1599'a kadar ilmî, siyasî ve idarî sahada Osmanlı payitahtında tesirini hissetmiştir⁶⁵.

Sadeddin Efendi, kaleme aldığı **Tacü't-Tevârih** isimli eserinde, kuruluştan Sultan Yavuz Selim'in vefatına kadar olan vukuatı anlatmıştır (1520). Kanuni Süleyman devrini de vekayinâmesine ilave etmek istemesine rağmen, Hünkâr III. Murad'ın isteği üzerine Sultan Süleyman'ın saltanatını yazmadan eserini padişaha takdim etmiştir.

Ağırlıklı olarak İdris Bitlisi'nin **Heşt Bihişt** isimli eserini temel aldığı **Tacü't-Tevârih**'te Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı ağır ve ağıdalı bir dil kullanılmıştır. Bitlisi'nin tesiri o derece mevcuttur ki bir kısım süslü ifadeler çıkarıldığında hadiselerin büyük ölçüde aynı olduğu görülmektedir⁶⁶. Bitlisi'nin vekayinâmesi haricinde bir kısım Arapça ve Farsça tarihlerden de istifade ederek, kendisinin de ifade ettiği gibi devrine kadar gelen tarihler içerisinde en geniş çalışmayı kaleme almıştır⁶⁷.

1279-1280 tarihinde İstanbul'da iki cild olarak basılan **Tacü't-Tevârih**, İsmet Parmaksızoğlu tarafından sadeleştirilmiş olarak da neşredilmiştir⁶⁸.

Bu tezde, Parmaksızoğlu neşri kullanılan eserin, Murad Hüdâvendigâr devri hadiseleri açısından tetkik edildiğinde, Sadeddin Efendi'nin beyanatının hakkını vererek en geniş vekayinâmeye imza attığı görülmektedir. Müellif, mufassal bir eser vermenin yanında Sultan Murad devri hadiselerini eksiksiz kaydeden ilk Türkçe vekayiname olma hususiyetini de mündemiçtir. Çalışma esnasında görebildiğimiz kadarıyla İsmail Savcı Çelebi'nin kıyamından bahseden ilk Türkçe vekayiname olma özelliği de **Tacü't-Tevârih**'e aittir. Hadiseleri kronoloji esasına binaen kaleme alan

⁶⁴ Şefareddin Turan, "Hoca Sadeddin Efendi", **DİA**, (İstanbul 1998), **C. 18**, s. 196.

⁶⁵ Turan, "Hoca Sadeddin Efendi", s. 197.

⁶⁶ Mehmed İpşirli, "Tacü't-Tevarih", **DİA**, (Ankara 2010), **C. 39**, s. 358.

⁶⁷ İpşirli, "Tacü't-Tevarih", **a.y.**

⁶⁸ Hoca Sadeddin, **Tacü't-Tevarih**, **C. 1**, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı, Ankara 1979.

müellif, yekpare bir eser meydana getirmiştir. Hammer, Zinkeisen, Münecimbaşı gibi yerli ve yabancı birçok müverrihte kaynaklar listesinde yer almıştır. Eserinin kıymeti kendi devrine kadar yazılmış Osmanlı tarihleri arasında kaleme aldığı dönemi en geniş ve tam kronolojiyle vaka atlamadan yazılmış olmasıdır. Kaydettiği hadiselerle çok büyük ölçüde tarihleme de yapmış olan müellif, eserinin bu hususiyetlerini yer yer orijinal bilgiler paylaşmasıyla da taçlandırmıştır. Diğer taraftan, verdiği bilgiler ağırlıklı olarak **Heşt Bihişt** ile örtüşen **Tacü't-Tevârih**, İdris Bitlisi'nin aktardığı bilgileri Türkçe'ye taşımakla mezkûr vekayinâmenin farklı bir versiyonu noktasına da gerilemektedir.

XVII. asırda eser vermiş bir diğer müellif, Solakzade Mehmed Hemdemi Çelebi'dir. Babasının padişah muhafızlarının başı olması sebebiyle Solakzade lakabıyla meşur olan müellifin asıl ismi ise Mehmed'dir. Şiirlerinde Hemdemi mahlasını kullanan Solakzade, uzun müddet sarayda bulunmuş ve İstanbul'da vefat etmiştir (v. 1658)⁶⁹.

Solakzâde Tarihi olarak bilinen eserini Sultan IV. Mehmed (1648-1687) devri hasodabaşlarından Hasan Ağa'nın teşvikiyle kaleme almıştır. Muhtasar bir vekayinâme olan tarih, devrinde, okuyucu tarafından alaka görmüş, popüler nitelikli bir kitaptır. Osmanlı'nın kuruluşundan 1657 senesine kadar olan vukuatı havidir. Yurtiçi ve yurtdışında birçok nüshası bulunan eserin, bu derece alaka celbetmesinde, muasırı müelliflere nispetle açık ve sade bir dil üslubu bulunmasında aranmalıdır⁷⁰.

Solakzâde Tarihi, 1297 senesinde ve daha sonra Vahid Çabuk tarafından sadeleştirilerek iki defa neşredilmiştir.

Çalışmada ilk baskısı⁷¹ kullanılan vekayinâmenin Hünkâr Gazi Murad devri açısından tetkik edildiğinde orijinal bilgi ihtiva etmeyen bir tarih olduğu görülmektedir. **Solakzâde Tarihi**, bu dönem hadiseleri için **Tacü't-Tevarih**'in sadeleştirilmiş şekli durumundadır. I. Murad vakaları için bu derece Sadeddin tarihiyle örtüşmesinden hareketle şu netice ortaya çıkmaktadır: İdris Bitlisî, vukuatı

⁶⁹ Abdülkadir Özcan, "Solakzâde Mehmed Hemdemi", **DİA**, (Ankara 2007), **C. 37**, s. 370.

⁷⁰ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 121; Özcan, "Solakzâde Mehmed Hemdemi", **a.y.**

⁷¹ Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, **Solakzâde Tarihi**, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1297.

Farsça kaleme aldı. Hoca Sadeddin süslü ifadeleri çıkararak bilgileri Türkçe'ye çevirdi. Solakzade ise sadeleştirerek orta tabaka halkın anlayacağı şekle getirdi.

Çalışma esnasında müracaat edilen bir diğer Osmanlı tarihçisi, eserini XVII. Asırda kaleme alan Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi'dir. 1631'de Selanik'de doğmuştur. 1668 senesine kadar ilim tahsil edip, tasavvufu yakından alakadar olan Ahmed Dede, mezkûr tarihten itibaren Müneccimlik vazifesine getirilmiştir. Sultan Avcı Mehmed devrinin sonuna kadar devlet erkânı arasında itibarlı ve nüfuzlu kimseler zümresinde mevkiini koruyan Müneccimbaşı, 1687'de tahta Sultan II. Süleyman (1687-1691)'in cülusuyla birlikte vazifesinden azledilmiştir. Hac farızasını ifa etmek üzere gittiği Mekke'deki Mevlevi tekkesinin postnişinliğini yapmıştır. Ahmed Dede Efendi, 27 Şubat 1702'de irşad vazifesini yürüttüğü Mekke'de hakka yürümüştür⁷².

Müneccimbaşı'nı meşhur eden ise **Cami'üd-Düvel** isimli Arapça olarak kaleme aldığı umumi tarihtir. Hz. Adem (Aleyhisselam)'den 1670 senesine kadar gelmektedir. Vekayinâmenin son kısmını ise Osmanlı tarihi ihtiva etmektedir. Kara Mustafa Paşa'nın emriyle yazılan tarih, Türkçe'ye **Sahâifü'l-Ahbâr** olarak Şair Nedim riyasetinde bir heyet tarafından tercüme edilerek üç cild halinde basılmıştır.

Müneccimbaşı tarihi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Eserin Osmanlı kısmını İsmail Erünsal, Nuri Ünlü ve Ahmed Ağırakça neşretmişlerdir⁷³.

Çalışmada Ağırakça edisyonu⁷⁴ kullanılan **Cami'üd-Düvel**'in hususiyeti, Arapça ve Türkçe metnin mukayese edilerek notlandırılarak neşredilmiş olmasıdır. Eser, Sultan I. Murad vukuatındaki nakilleri için tetkik edildiğinde İdris Bitlisî-Solakzade çizgisinin devamı niteliğinde bulunan vekayinâme, takip ettiği çizgideki eserlerle kıyaslandığında geniş özet olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Eserin orijinal tarafı ise naklettiği rivayetlerin yer yer farklı varyantlarını da aktararak mukayeseye gitme çabasıdır. Vakaları kaydederken tarihlendirmeyi esas tutmaya

⁷² Ahmed Ağırakça, "Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi", **DİA**, (Ankara 2006), **C. 32**, s. 4.

⁷³ Öztürk-Yıldız, **Osmanlı Tarihçileri**, s. 121; Ağırakça, "Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi", s.5-6.

⁷⁴ Müneccimbaşı Ahmed ibn Lütfullah, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299-1481)**, **Camiü'd-düvel**, Haz. Ahmed Ağırakça, Akdem Yay. İstanbul 2014.

gayret göstermiştir. Bir diğer nokta ise padişahın kronolojisini tamamladıktan sonra belli başlı devlet erkânını tadad edip, haklarında kısa biyografiler kaleme almasıdır.

Son tahlilde, çalışmada kullanılan vekayinameleri kuşbakışı izlendiğinde rivayetlerin üç kol halinde günümüze intikal ettiği görülmektedir. İlk kol, Yahşi Fakih ve Ahmedî'den **Anonim Tevârih**'e oradan da tesirleri Lütü Paşa'ya kadar uzanmaktadır. 1367-1381 yılları vaka kaydının olmaması farik-mümeyyiz vasfıdır. Kronolojiye dikkat edilmez. Kayıtlar dağınıktır. Manzum ve mensur olarak iki edebi tür birlikte kullanılır. İkinci kol, İdris Bitlisi'den Solakzade ve Müneccimbaşı'ya uzanmaktadır. Dönemin tam kaydı tutulmuştur. Dil zamanla sadeleşmiştir ve vakalarda kısaltmalar olmuştur. Üçüncü kol ise münferid olarak kalan tarihlerdir. Merkezde Kemalpaşazâde'nin **Tevârih-i Âl-i Osman**'ı vardır. **Hadidi Tarihi** de peşisıra yürümektedir. Burada mühim unsur, eserlerin günümüze ulaşmayan kaynaklardan hareketle yazılması neticesi bir kısım bilgilerin intikali ve kısmen ilk koldan ve yer yer ikinci koldan gelen vekayinamelerden bazı tesirler barındırmasıdır.

GİRİŞ

1. XIII. ASIR ANADOLUSU'NUN SİYASÎ VAZİYETİ

XIII. ve XIV. asırlar, Anadolu'nun siyasî tablosunda büyük karışıklıkların ve hadiselerin cereyan ettiği bir devre olmuştur. Bu devrede ortazamanların –ve belki de bilinen tarihin– en şedid yayılma hareketlerinden putperest⁷⁵ Moğolların istilâsı ciddi bir nüfus hareketine sebep vermiş, önüne kattığı Türkmen gurupları Anadolu'ya sürükleyerek büyük bir göçün sebebi olmuştur. Anadolu ve havalisine gelen Türkmen nüfus, Selçuklu ve İlhanlı devletlerinin tazyikiyle uclarda yığılıyor ve buralardaki göçebe kesafetini arttırarak Bizans topraklarını fethetmeye başlıyorlardı. Devrin Bizanslı görgü şahidi Nicephorus Gregoras, bu göçleri: “*Moğollar tarafından tazyik edilmiş olan Türkler, Romalıları sıkıştırıyorlardı. Moğolların önünden nasıl kadınlar gibi sıvıştırlarsa Romalıları karşı da kendilerini öyle erkekçe gösteriyorlardı. Bu sebeple Moğolların istilâsı onların felaketini badî değil; bilakis daha ziyade onların en büyük talihine vasıta olmuş oluyordu. Onlar kitleler halinde Paphlagonia (Çankırı ve Kastamonu havalisi)'dan ve Pamphylya (Antalya)'dan akıp geliyorlar ve Roma ar azisini yağma ediyorlardı*” şeklinde tasvir etmektedir⁷⁶.

23 Haziran 1243'deki Köseadağ mağlubiyeti Türkiye Selçuklularını tarihindeki çöküş ve felâketin başlangıcını teşkil ederken, Sultan II. Keyhüsrev (1237-1246)'in vefatından sonra şehzadelerarası rekabet ve entrikalar neticesi olarak Muînuddin Süleyman Pervâne, Moğollarla anlaşarak devlet idaresine ağırlığını koydu ve 1261'den sonra tam manasıyla olmasa da belli ölçüde bir istikrar devri başladı. Baybars 1276'da davet üzerine Kayseri'ye geldi. Orada, Selçuklu ananesine göre merasimle tahta cülûs ettirildi; ancak, kısa bir müddet sonra Mısır'a geri döndü. Bu hadiseden sonra İlhan Abaka (1265-1282) Anadolu'ya girdi, 200.000 Türk'ün katledildiği

⁷⁵ Bertold Spuler, **İran Moğolları**, Trc. Cemal Köprülü, TTK Yay. (Tıbbıbasım), Ankara 2011 (TTK Yay. Ankara 1957), s. 187'de: “*Dinleri başlıca bazı nevî ayinlerin icrasından, sihirden ve üfürükçülükten ibaretti. Bazı habercilerin Moğolları mutlak sûrette dinsiz telakkî etmeleri veyahud da Rus tarihlerinin izah ettikleri gibi bu kavmin dininin kendilerince bilinmiş olması bundan ileri gelmektedir*” demektedir.

⁷⁶ Paul Wittek, **Menteşe Beyliği**, Trc. Orhan Şaik Gökyay, TTK Yay. Ankara 1999, s. 16.

rivayeti olan bir îtisafa girdi ve Muinuddin Süleyman Pervane'yi ikiyüzlü siyasetinden dolayı idam ettirdi (1277)⁷⁷.

Bundan sonra fiili idare Moğol vali ve kumandanlarının elinde devam etmiş olan Anadolu topraklarında Selçuklu idaresi şeklen mevcuttu. Çalışamaz duruma gelen asker ve sivil idareciler huzursuzluk kaynağı haline geldi. Böylece Anadolu'da fakirlik ve isyan devresi başlamış; halk, Moğollar tarafından ikame edilmiş ağır vergi yükü altında ezilmiştir⁷⁸. 1308'deki Selçuklu inkırazına kadarki devrede ise kıyamlar, iktidar mücadeleleri sürüp gitmiş ve Moğol şehzadelerinin de isyanlarıyla Anadolu tam manasıyla “yangın yeri” halini almıştır. Kabul gören şekline göre Sultan Mesud'un 1308'deki vefatıyla birlikte Selçuklular, tarih sahnesinden ebediyen çekilmiştir.

2. SULTAN I. MURAD'IN CÜLÛSUNA KADAR MUHTASAR OSMANLI SİYASÎ-ASKERÎ TARİHİ

Osmanlı Devleti, Oğuzların Kayı boyuna mensub bir aile tarafından teşekkül etmiştir⁷⁹. Sayıları 400 çadır halkı olan bu aile, Kayı boyunun tamamı değil; bu boya mensub küçük bir aşirettir⁸⁰. Kayılar, Selçukluların teşekkülünde ve Anadolu'nun fethinde mühim rol oynamışlardır⁸¹. Anadolu'ya gelen bir kısım Kayılar guruplara ayrılmış ve dağınık sahalarda yerleşmişlerdir⁸². Eskişehir civarındaki Türk-Bizans hududuna yerleşen küçük bir Kayı aşiretinin reisi olan Gazi Ertuğrul Bey ve

⁷⁷ Anonim, **Baypars Tarihi**, Trc. M. Şerefüddin Yaltkaya, TTK Yay. Ankara 2000, s. 92–93; Spuler, **a.g.e.**, s. 85 ve 414; Muharrem Kesik, “Muinuddin Süleyman Pervane”, **DİA**, (İstanbul 2006), **C. 31**, s. 92.

⁷⁸ Hakkı Dursun Yıldız, “Türkiye Selçukluları”, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi**, İSAR Yay. İstanbul 1999, s. 143.

⁷⁹ Fuad Köprülü, **Osmanlı'nın Etnik Kökeni**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1999, s. 91.

⁸⁰ Fuad Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Haz. Orhan Köprülü, Akçağ, Ankara 2011, s. 95.

⁸¹ Faruk Sümer, “Kayı”, **İA**, (İstanbul 1952), **C. 6**, s. 460–61.

⁸² Faruk Sümer, “Kayı”, **DİA**, (İstanbul 2005), **C. 25**, s. 77'de: “XVI. asırda henüz göçebeliği tam olarak bırakmamış çok sayıda Kayı oymağı bulunmasına karşılık Anadolu'da birçok iskan yeri bu boyun adını taşımaktadır (94 yer adı ile)” demektedir.

sonrasında Gazi Osman Bey, XIII. asır sonlarında fiilen olmasa da izafî olarak evvela Konya'daki Selçuklu sultanına ve daha sonra da İlhanlı hakimine tabi idiler⁸³.

Tarihi kayıtlardaki değişik rivayetlere rağmen Osmanlı vekayinâmeleri XIII. asrın ortasında Ankara'nın batısında yerleştikleri ve daha sonra da Söğüt Domaniç bölgesine göç ettikleri mevzuunda hemfikir olmalarının yanında, bu aşiretin başında Gazi Ertuğrul Bey'in olduğu noktasında araştırmalar müttetik bulunmaktadır⁸⁴.

2.1. GAZİ ERTUĞRUL BEY (v. 1281?)

Doğum tarihini kesin bilmediğimi⁸⁵ Gazi Ertuğrul Bey'in babası, kaynaklarda Süleyman Şah ve Gündüz Alp olmak üzere iki şekilde kayda geçilmiştir. Yapılan çalışmalar Süleyman Şah isminin doğru olmadığını, bugün, kesine yakın bir sûrette ortaya koymuştur⁸⁶.

Şahsiyeti ve faaliyeti hakkındaki malumat kendisinden bir asır kadar sonra kaleme alınmış eserler tarafından nakledilmekte⁸⁷ olan Gazi Ertuğrul Bey'den söz eden ilk Türk müverrihi Ahmedî'dir. Manzum **İskendernamesi**'nin sonuna eklediği **Dâsîtan-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman**'da Gazi Ertuğrul Bey'den bahseden Ahmedî'yi diğer Osmanlı müverrihleri takip eder⁸⁸. Osmanlı vekayinâmelerinde Gazi Ertuğrul Bey ve atalarının Anadolu'ya gelişine dair çeşitli menkıbeler kaydedilmiş olmakla birlikte, müverrihlerin iki rivayet etrafında toplandığını

⁸³ Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, s. 97.

⁸⁴ İlhan Şahin, "Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasî Tarihi", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Red. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul 1989), C. 10, s. 138; Nuri Ünlü, **İslam Tarihi**, C. 2, İFAV Yayını, İstanbul 2014, s. 4.

⁸⁵ Ömer Faruk Yılmaz, **Belgelerle Osmanlı Tarihi**, C. 1, Osmanlı Yayınevi, İstanbul 1999, s. 11'de: "1188" olarak vermiştir.

⁸⁶ Fahameddin Başar, "Ertuğrul Gazi", **DİA**, (İstanbul 1995), C. 11, s. 314'de: "Nitekim ele geçen Osman Bey'e ait bir sikkede 'Osman b. Ertuğrul b. Gündüz Alp' ibaresinin bulunması bu fikri daha da güçlendirmiştir" demektedir.

⁸⁷ Mükrimin Halil Yınanç, "Ertuğrul Gazi", **İA**, (İstanbul 1945), C. 4, s. 334'de bu müşkil durum hakkında: "Ertuğrul Bey'den 120–200 sene sonra yazılmış olan ve bir kısmı senetsiz menkulata, bir kısmı da mevsukiyeti meşhuk daha doğrusu müverrihte mevcut olması icap eden vasıfları haiz bulunmayan ravilere dayanılarak yazılan ve alelade destan ve kıssalardaki hikayeleri andıran ve hem de birbirini nakz ve cerh eden (...) müelliflerin eserlerine istinat ederek, Ertuğrul Bey'in hakiki bir hal tercümesini çıkarmağa imkan yoktur." demektedir.

⁸⁸ Yınanç, **a.g.m.**, s. 328; Necdet Sakaoğlu, "Ertuğrul Gazi", **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, (İstanbul 2008), C. 1, s. 416.

müşahede ediyoruz. Bu iki rivayet için: “İlk devir hakkında bilgi veren tarihçilerden Enverî, Mehmed b. Hacı Halil Konevî, Şükrullah ve Karamanî Mehmed Paşa, Osmanlılar’ın kurucusu olan Kayı aşîretinin Selçuklularla birlikte Anadolu’ya geldiklerini söylerler. Öte yandan Oruç Bey, Âşıkpaşazâde ve Neşrî gibi tarihçiler ise bu hanedanın Selçuklular’dan çok sonra XIII. yüzyıldaki Moğol istilası sonucunda Anadolu’ya geldiklerini belirtirler. Ancak te’lif tarihi daha önce olan kaynak grubunda, Osmanlılar’ın Selçuklular’la birlikte Anadolu’ya geldiklerinin ifade edildiği gözönüne alınırsa, bu fikri kabul etmek gerekir. Nitekim bu konuda yapılan araştırmalarda da Kayılar’ın Anadolu’ya 1071 Malazgirt savaşından sonra Selçuklu akıncılarıyla birlikte girdikleri ve grup grup değişik bölgelerde, özellikle Anadolu Selçuklu Devleti’nin Bizans sınırındaki uc sahalarında yerleştikleri kabul edilmektedir” beyanı mevcuttur⁸⁹.

Osmanlı vekayinâmelerindeki kayıtlara göre Kayıların bir kısmı Erzurum yakınlarındaki Pasinler Ovası’na, Sürmeliçukur’a gelip yerleştikleri esnada Gündüz Alp hastalanıp vefat etti. Bu hadisenin üzerine Gazi Ertuğrul aşîretin başına geçti. Moğol taarruzlarının bu civarda zuhur etmesi üzerine Ertuğrul Bey, kardeşi Dündar Bey ile birlikte batı istikametine doğru ilerledi. Sivas yakınlarında Selçuklu ordusu ile Moğol ordusunun harb ettiğini ve Selçuklu ordusunun nizamını kaybetmeye başladığını gördü. Gazi Ertuğrul Bey, Selçuklu ordusuna yardım edince muharebenin seyri değişti ve mücadeleyi Selçuklular kazandı. Bunun üzerine Sultan Alaeddin I. Keykubat (1220-1237) Gazi Ertuğrul Bey’e hil’at giydirip Karacadağ havalisini yurt verdi⁹⁰.

Ertuğrul Bey, Karacadağ havalisinde bir müddet kaldı. Oğlu Sarı Yatu/Sarı Batu/Savcı Bey’i –muhtemelen otlak sıkıntısı saikiyle- Sultan Alaeddin Keykubat’a

⁸⁹ M. Fatih Andı, Fahameddin Başar, Hayati Develi, Cezmi Eraslan, Yılmaz Taşçıoğlu, Hüseyin Yorulmaz, Azmi Yücel, “Siyasi Tarih: Osmanlı Devletinin Kuruluşu”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Red. Abdülkadir Özcan, (İstanbul 1996), C. 1, s. 60.

⁹⁰ Yınanç, **a.g.m.**, s. 332–33’deki izahatına göre kendinden evvel kimsenin nakletmediği bir rivayeti aktaran Mehmed Neşrî’nin haberi hakkında: “bu haberi Mevlâna İyas’tan o da ihtiyarlığında yetiştigi Orhan Gazi’nin rikabd arından, o da Orhan Gazi’den ve o da babasından nakille almıştır. Osmanlı hanedanı arasında bir an’ane haline gelen bu harb rivayeti Bayezid-i evvel tarafından Emir Timur’a yazılan bir mektupta iftihar gayesiyle de zikredilmiştir” demektedir.

göndererek yeni yurt istedi. Sultan da kendisine Söğüt–Domanıç havalisini tevdi etti⁹¹.

Burada Bizans hududundaki bölgelere akınlarda bulunmaya başladı. Sultan I. Alaeddin Keykubat, mülkünün batı hududunu itaat altına almak için çıktığı seferde, Eskişehir havalisine geldiği esnada Gazi Ertuğrul Bey de Selçuklu ordusuna dahil olarak, İznik Rum Tekfuru ile yapılan muharebenin Selçuklu ordusunun galibiyetiyle neticelenmesinin ardından Sultan Alaeddin, mükâfat olarak Gazi Ertuğrul Bey'e Eskişehir ve çevresini ikta verdi.

Sultan Keykubat, bölgenin mühim merkezlerinden Karacahisar'ı muhasara ettiği sırada Moğolların Anadolu'ya girdiklerini öğrenmiş ve kuşatmayı Gazi Ertuğrul Bey'e tevdi ederek süratle ricat etmiştir.

Ertuğrul Bey, beraberindeki beylerle birlikte çetin bir mücadelenin ardından bölgeyi ele geçirmiş, şehrin tekfurunu derdest edip ganimetin 1/5'iyle birlikte Alaeddin Keykubat'a göndermiştir (1232–33)⁹². Ganimetin kalanını da gazilerin arasında paylaştıran Gazi Ertuğrul Bey, ardından gazayla meşgul olmaya devam ederek Rum tekfurlarıyla iyi münasebetler tesis etmekten geri durmamıştır. Bilhassa Bilecik ve Lefke tekfurları Ertuğrul Bey ile aralarını iyi tutmaya gayret göstermişlerdir. Diğer taraftan Gazi Ertuğrul da Selçukluların ucbeyi olan Çobanoğulları ile münasebetlerinde samimiyeti esas almıştır.

Kışları Söğüt'te, yazları Domanıç'te geçiren Gazi Ertuğrul Bey, zaman zaman Bizans hududuna taarruzlarda bulunuyor; yaptığı gazâ faaliyetleri esnasında Akça Koca, Samsa Çavuş, Konur Alp, Aykut Alp ve Kara Tegin gibi tecrübeli ucbeyleri etrafında toplanmaya başlıyordu⁹³.

⁹¹ Bir diğer rivayete göre Söğüt'ün Selçuklu Devleti hududunda yerleşmiş olan Gazi Ertuğrul Bey tarafından Rumlar'la muharebe ederek –muhtemelen Bilecik Tekfuru'yla- alındığı cihetindedir (Bkz. Besim Darkot, “Söğüt”, **İA**, (İstanbul 1966), **C. 10**, s. 762).

⁹² Karacahisar'la alakalı olarak Özcan ve diğerleri, **a.g.m.**, s. 61'de: “İlk defa Ertuğrul Bey tarafından fethedilmekle beraber bir süre sonra şehrin tekrar Bizans'a tabi olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Karacahisar'ın kesin fethi Osman Bey devrinde gerçekleşmiştir” şeklinde bir izah da mevcuttur.

⁹³ Vahid Çabuk, **Kuruluşundan Cumhuriyete Büyük Osmanlı Tarihi**, **C. 2**, Emre Yay. İstanbul 1999, s. 39'da Gazi Ertuğrul Bey'in bu tavrı karşısında: “Uc'da Bizans hudûdunda elverişli bir mevkide yurt tutmanın avantajlarını çok iyi kullandı. Özellikle, giderek zayıflamaya yüz tutan

Söğüt havalisine yerleşmiş olan Gazi Ertuğrul Bey, her geçen gün kuvvetlenerek beylik hüviyetini tahkim ediyordu. Öte taraftan Selçuklulara olan tabiyetini de muhafaza ediyordu. Tarihlerin cimri lakabıyla kaydından dolayı bu isimle bilinen Alaeddin Siyavuş hadisesi neticelendikten sonra Bizans hududuna gelen Anadolu Selçuklu Sultanı III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1282)'i sınırda istikbal ederek çeşitli hediyelerle tabiyet bildirmiştir (1279). Bundan sonra ise, yaşı 90'ı mütecavizken idareyi, oğlu Şehzade Osman'a bırakarak köşesine çekilmesinden kısa bir müddet sonra vefat etmiştir (1281-82)⁹⁴.

2.2. GAZİ OSMAN BEY (1281-1326)

Gazi Ertuğrul Bey'in Şehzade Dünder ve Şehzade Savcı'yla birlikte üç oğlundan en küçüğü olan Şehzade Osman 1258 senesinde Söğüt'te dünyaya geldi⁹⁵. Ertuğrul Bey'in yaşının ilerlemesiyle birlikte beyliğin idaresini en küçük oğlu Şehzade Osman'a bırakmıştır. Gazi Ertuğrul'un vefatı üzerine Kayı aşiretinin başına Şehzade Osman, bey olmuş, ağabeyi Şehzade Dünder yaşının Şehzade Osman'dan büyük olması sebebiyle bey olmak istediye de aşiretin ricali ağırlığını Şehzade Osman'dan yana koyarak beylik tahtına Şehzade Osman'ı oturtmuşlardır⁹⁶. Bunun üzerine Şehzade Dünder da beylik iddiasından vazgeçmiştir.

23 yaşında 1281 senesinde beyliğin başına geçen Gazi Osman Bey, babası Gazi Ertuğrul Bey'in bıraktığı yerden devamla Bizans hududundaki gazâ hareketlerini sürdürdü. Bu esnada beyliğin kuzeydoğusunda Umurbeyoğulları, güneyinde Germiyan Beyliği bulunmaktadır ve Osman Bey, Kastamonu uc bölgesindeki Çobanoğulları'na bağlı bir haldeydi⁹⁷. Bu sıralarda Çobanoğulları, Bizans'a karşı icra edilen gazâ faaliyetinde eski şiddetinden uzak bir hüviyet resmederken, Gazi Osman, bütün kuvvetiyle gaz aya yüklenmekteydi. Bu hal, Gazi

Bizans'a karşı cihad hareketlerinde bulunarak, doğudan gelen taze Türk güçlerini iyi bir şekilde yerleştirmeyi başardı. Bu arada Anadolu Selçuklu Sultanı ile de iyi geçindi" değerlendirmesinde bulunmaktadır.

⁹⁴ Başar, **a.g.m.**, s. 315'de: "vefat tarihi olarak 1288 veya 1289 yılları da verilmektedir" şeklinde kaydı mevcuttur.

⁹⁵ Mustafa Cezar ve dğr., **Mufassal Osmanlı Tarihi, C. 1**, TTK (Tıbkıbasım), Ankara 2010 (İskit Yay. İstanbul 1942), s. 40.

⁹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi, C. 1**, 11.Baskı, TTK Yay. Ankara 2015, s. 103-4.

⁹⁷ Şahin, **a.g.m.** s. 138.

Osman Bey'i, gazi erleri ve Türkmen gurupları arasında “*tercih edilir*” hale getirmiştir. Bu durum, zamanla Osman Bey'i, batı ucunda parlatmıştır⁹⁸.

İznik Bizans İmparatorluğu'nun 1261'de İstanbul'a nakledilmesiyle Bursa, Bilecik ve İzmit havalisinin (Bitinya bölgesi) İstanbul ile irtibatı azalmış ve bu diyardaki Rum tekfurları müstakil hareket etmeye başlamıştır. Gazi Osman, tekfurlarla iyi bir münasebet tesis etmişti, yaz mevsiminde yaylaya çıkan Osmanlı aşireti, eşyalarını Bilecik kalesine bırakır, dönüşte ise tekfura yağ, peynir, bal, kilim gibi müteaddid hediyeler takdim ederdi.

İnegöl tekfuru, Türklerin yaylaya gidiş gelişlerinde yollarını keserek zarar verir ve bu hal küçük çaplı çete muharebelerine sebep olurdu. İnegöl tekfuru, Gazi Osman Bey'in kudret ve nüfuzunun mütemadiyen arttığını fark ederek diğer tekfurları Gazi Osman hakkında ikaz ve tahrik ediyordu.

Bu devirde Osman Bey'in etrafında Konur Alp, Turgut Alp, Abdurrahman Gazi ve Akça Koca gibi gazâ eri şahsiyetler toplanmıştı. Bu gazilerin hepsi de Ahi teşkilatına mensup oldukları ve devletin teşekkül döneminde bu teşkilatın mühim bir rol oynadığı bilinmektedir⁹⁹. Kendisi de bir Ahi şeyhi olan Edebalı'nın kızını almış ve bu sayede Ahi tarikatının nüfuzuyla birlikte otoritesini pekiştirmiştir¹⁰⁰. Bu evlilikten Şehzade Alaeddin dünyaya gelmiştir¹⁰¹.

Gazi Osman Bey, İnegöl tekfurunun verdiği zararlar üzerine gaza erlerini toplayarak kalenin zaptına karar verdi. Bir kısım kuvvetle kaleye baskına gittiyse de bir Hıristiyan casusu vasıtasıyla durumdan haberdar olan tekfurun birlikleriyle harb eden Osman Bey, ilk kayda değer muvaffakiyetinde yeğeni Bay Hoca'yı şehid verdi. Yeğenin kanı için İnegöl'e 5–10 kilometrelik mesafedeki Kulacahisar'a baskın verip kaleyi ele geçiren Gazi Osman'dan rahatsız olan İnegöl tekfuru, Karacahisar

⁹⁸ Feridun Emecen, “Osmanlılar (Siyasî Tarih/Klasik Dönem)”, **DİA**, (İstanbul 2007), **C. 33**, s. 487'de bu gerçeği: “*Osman Bey'in tarihi bir şahsiyet olarak ortaya çıkışı Bizans'a karşı gaza yapan Selçuklu uc bölgesindeki Türkmen beyliklerinin oluşturduğu siyasi şartların bir sonucudur*” şeklinde izah etmektedir.

⁹⁹ Cemal Anadol–Nazile Abbashı–Fazile Abbasova, **Türk Kültürü ve Medeniyeti**, Bilge Karınca, İstanbul 2007, s. 411.

¹⁰⁰ Ziya Kazıcı, **İslam Tarihi**, **C. 10**, Kayıhan Yay., İstanbul 1995, s. 28.

¹⁰¹ Kazıcı, **a.y.**.

tekfurunu da Osman Bey'e karşı kışkırtarak müttefik olarak harbe girdiler. Domaniç civarında Karacahisar tekfuruyla ittifak yapmış olarak harbe giren İnegöl tekfuru mağlub edilmiş olmasına rağmen bu defaki muharebede Gazi Osman, kardeşi Savcı Bey'i şehid verdi (1288). Gazi Osman Bey'in mütemadiyen genişleyen beyliğinden memnun olan Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud 1289'da Kara Balaban Çavuş'la bir menşur, tuğ, alem, kılıç gibi hediyeler göndererek Selçuklu Devleti'nce alınan miri vergilerin tamamından muaf olduğunu bildiriyordu (1289)¹⁰². Kuvvetini pekiştiren Gazi Osman Bey, bu muharebenin ardından Karacahisar'ın fethine karar verdi. Akıbetinden şüpheli olan Karacahisar tekfuru, komşusu Yarhisar tekfuruyla görüşerek Osman Bey'e karşı muttefik oldular. Vaziyeti iyi takib eden Gazi Osman, Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud (1282–1296; 1302 ve 1308)'dan yardım istedi; fakat, sultan, Moğol tarruzları sebebiyle yardım gönderemedi. Çetin bir mücadelenin ardından Karacahisar fethedildi. Osmanlı Beyliği tarihinde ilk defa bir kilise camii haline getirildi ve burada Dursun Fakih'in kıldırıldığı Cuma namazında okunan hutbede, sultanın isminden sonra Gazi Osman Bey'in ismi zikredildi¹⁰³.

Osman Bey, bu harbden sonra esir alınan tekfuru ve diğerlerini çeşitli ganimetlerle birlikte Selçuklu sultanına göndermiş ve sultan da Karacahisar'dan başka diğer toprakları da kendisine bırakmakla beraber çeşitli hediyeler göndererek mukabelede bulunmuştur.

Karacahisar'ın fethinden sonra Sakarya vadisindeki Sorkun, Göynük, Taraklı Yenicesi taraflarına bir akın yapmayı isteyen Gazi Osman Bey, Gazi Ertuğrul Bey'in

¹⁰² Bundan evvel ilk menşurunu 1284'te alan Gazi Osman Bey, bu menşurla *Uc Beyi* tanınmış (Menşurun tam metni için bkz. Cezar ve dğr., **a.g.e.** 1, s. 44); ikinci olarak gelen; bu, 1289 tarihli menşurla birlikte "*Uc Beylerbeyi*" olarak bir sancağın başında bulunduğunu kabul etmek daha uygundur (işbu ikinci menşurun tam metni için bkz. Cezar ve dğr., **a.g.e.**, 1, s. 47–48). Ayrıca hadisenin bu minval üzere izahının kabulü noktasında benzer bir ifade de Yaşar Yücel-Ali Sevim, **Türkiye Tarihi**, C. 2, TTK Yay. Ankara 1990, s. 3'de mevcuttur.

¹⁰³ İstiklâl şartlarından bazılarının gerçekleştiği bu esnada, olmazsa olmaz olan para kestirme hadisesinin tahakkuk edip etmediğinden yana malumatımız olmadığından Gazi Osman Bey'i tasdik edilmiş yarı müstakil Uç Beylerbeyi olarak kabul etmek akla daha yakındır. Yapılan çalışmalar neticesi Gazi Osman Bey namına kestirilmiş bir sikkenin mevcudiyeti ispatlanmış olsa da (Fahameddin Başar, "İlk Osmanlı Parası", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Red. Abdülkadir Özcan, (İstanbul 1995), C. 1, s. 68) sikkenin kesilme tarihi bilinmediğinden tedricen bir devletleşme vefresi olduğunun düşünülmesinde bir beis gözükmemektedir; ihtiyatlı ve emin olan yolun da bu olduğu kanaatindeyiz.

silah arkadaşı olan Samsa Çavuş'u ve Harmankaya tekfuru Köse Mihal'i de bu akınlara davet etti.

Gazi Osman Bey'in günbegün kuvvetlenmesinden rahatsızlık duyan Bilecik tekfuru, Osman Bey'i yok etmeye karar vererek diğer tekfurlarla da anlaşmıştır. Bu noktada Bilecik ve Yarhisar tekfurlarının çocuklarının evleneceği düğünü bir fırsat bilerek, düğünde Gazi Osman'ın ani bir hücumla yok edilmesi konusunda müttefik oldular. Harmankaya tekfuru Köse Mihal'in bu hadiseyi haber vermesi üzerine, karşı tuzakla cevap vermek üzere hazırlık yapan Osman Bey, düğüne geleceğini ve merasimden sonra yaylaya çıkacağından eşyasını eskiden olduğu gibi, Bilecik tekfuruna bırakacağını bildirdi. Ayrıca düğünün de şehir dışında yapılmasını istedi ve tekfur da bu isteği kabûl etti.

Gazi Osman Bey, davete giderken kağnılara yüklettiği eşyaları arasına 40 kadar askerini sakladı. Kadınlara çektirilen kağnılar, Bilecik kalesine girdi. Bu esnada düğün devam ettiğinden kalede az sayıda asker vardı. Sarhoş vaziyette bulunan az miktardaki kale muhafızları, saklandıkları keçelerden sıyrılan Osman Bey'in askerleri tarafından kolayca alt edildi sonra da içlerinden bir Türk askeri düğün yerine giderek müjdeyi Gazi Osman Bey'e verdi. Merasim alayında, az sayıda, kadın kılığına girmiş bulunan Türk askeri de verilen işaretle atlarına binerek düğün sahasından uzaklaştılar. Hem Osman Bey'i tuzağa düşürme fırsatını kaçırıp hem de kalesinin elinden gittiğini öğrenen tekfur, vakit kaybetmeden Gazi Osman'ı takibe başladı. Planlı bir surette hareket eden Gazi Bey, kuvvetlerini kaldırık deresinde pusulamıştı. Tekfur, buraya geldiğinde ise Osman Bey'in askerleri tekfur ve adamlarını kılıçtan geçirdi; ardından, sabaha karşı Yarhisar kalesine taarruz edip burayı aldıktan sonra Yarhisar tekfurunun kızını esir alarak Söğüt'e getirdi. Olivera/Holifera, Müslüman olduktan sonra Nilüfer ismini aldı ve Gazi Osman'ın oğlu Şehzade Orhan'la evlendi. Bu izdivaçtan Şehzade Süleyman ve Şehzade Murad doğdu¹⁰⁴.

¹⁰⁴ Cavid Baysun, "Nilüfer Hatun", **İA**, (İstanbul 1964), **C. 9**, s. 284; Feridun Emecen, "Nilüfer Hatun", **DİA**, (İstanbul 2007), **C. 33**, s. 124'de: "*I. Murad'ın annesi olduğu kesince de Süleyman'ın annesi olma ihtimali yoktur*" demektedir.

Bilecik ve Yarhisar'ın ardından 1299 senesinde İnegöl'ün fethi de tamamlanmış ve İnegöl tekfuru öldürülmüştür. Gazi Osman Bey, Yarhisar ve İnegöl'e hakim olduktan sonra fütuhata devamla Yurdhisar ve Yenişehir kalelerini fethetti (1301). Bundan sonra Köprühisar'ın fethini lüzumlu görerek buraya yürüdü (1302)¹⁰⁵.

Yenişehir'in alınmasıyla beyliğin merkezini buraya taşıyan Osman Bey, harblerde hizmetleri sebkat etmiş olanlara topraklarını ikta olarak dağıtmış ve İznik cihetine dönmüştür¹⁰⁶. Bunun üzerine Bursa, Atranos, Kite ve Kestel tekfurları müttefik olarak İznik'i Gazi Osman'ın tazyikinden kurtarmak için hazırlık yapmaya başladılar. Bu başarıları karşılık Bizans imparatoru II. Andronikos Paleologos (1282-1328), müttefik tekfur kuvvetlerine Georgios Muzalon kumandasında destek kuvvet gönderdi. Gazi Osman Bey kuvvetleriyle müttefik Bizans kuvvetleri arasında Koyunhisar/Bafeus denilen yerde yapılan şiddetli muharebe neticesi galib gelen Gazi Bey, iki taraf arasında yapılan bu ilk muharebeyi kazanmıştır (1302)¹⁰⁷.

¹⁰⁵ Gazi Osman Bey, alınmasını lüzumlu saydığı Köprühisar'ın fethini emrindkilerle istişare ederken Dündar bey fethin aleyhine tavır gösterip Germiyanogulları ve Rum tekfurlarının reaksiyonuyla karşılaşabileceğini söylemiş ve ısrar etmiştir. Bu tavrın Gazi Osman Bey'in harb meclisinde tefriki sebep olabilecek bir hareket olduğundan Tayyib Gökbilgin, "Osman I", **İA**, (İstanbul 1964), **C. 9**, s. 437'de Mehmed Neşri'nin rivayetini nakledip: "*Birdenbire asabileşmiş ve amcasını okla öldürmüş idi. Neşri'nin bu kaydını müb alağalı ve hatalı bulanlar, Osman Gazi'nin ihtiyar amcasına karşı böyle bir hareketine m ani bulunmayacağını ileri sürenler de vardır*" derken hüküm vermez. Gökbilgin ve İsmail Hami Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, **C. 1**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971, s. 6'da vakayı meskut geçmekle beraber Mustafa Cezar ve dğr., **a.g.e.**, **1**, s. 46'da hadiseyi kabul etmekte; Ziya Nur Aksun, **Osmanlı Tarihi**, **C. 1**, Ötüken, İstanbul 2010, s.25/dn. 7'de hadiseyi kesin bir dille reddederken diğer tarihlerin aksine İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 104/dn. 2'de başka tarihlerin nakletmediği iki rivayeti dile getirmektedir. **Hayrullah Efendi Tarihi**'nden naklen Bilecik ve Yarhisar tekfurlarının Gazi Osman Bey'e hazırladıkları suikasd tertibinden Dündar Bey'in haberi olduğunu, Neşri'den nakille de Bilecik tekfurunun yakalanmasına mani olduğu için Gazi Osman Bey tarafından katledildiğini söylemektedir. Şu nakiller noktasında, rivayetin doğru ya da yanlış olduğu mün akaşasını bir tarafa bırakarak dikkatimizi Danişmend'in **a.g.e.**, **1**, s. 7'deki iddiasına verelim: "*Bu rivayet doğru olduğu takdirde Osmanlı hanedanında aile cinayetleri Osman Gazi'de başlamış sayılır*" diyerek bitmeyen bir mün akaşanın kapısını açanlardan olmuştur.

¹⁰⁶ Şehri yeniden îmar ederek Türkmenler'den kalabalık bir nüfusu Yenişehir'e yerleştiren Gazi Osman Bey, "*böylece bu fetihler sonucunda Bizans'ın Bursa ile İznik arasında kara ulaşımı kontrol altına alınmış oldu*" (Özcan ve dğr, **a.g.m.**, **1**, s. 70). Görüldüğü üzere Gazi Osman Bey, fütuhatını rastgele değil; belli bir plan dahilinde yapmıştır.

¹⁰⁷ Kanaatimiz, bu harbdaki zaferin şiddeti neticesi yarattığı akisle: "*Bazı çağdaş Bizans kaynakları Osman Bey'den ilk defa bahsetmiş*" (Özcan ve dğr, **a.g.m.**, **1**, s. 70) olmaları hüküm bina etmek için kâfi değildir.

Koyunhisar muharebesinin ardından bir yandan İzmit'in yolu açılırken Bursa da üç yönden abluka altına alınmış oluyordu. Burada Gazi Osman Bey'in yeğeni şehid olurken Kite, Kestel, Ulubat da Osman Bey'in uc toprağı haline gelmiş oldu.

Ertesi sene İznik'i muhasara eden Gazi Bey, müstahkem bir mevki olan İznik kalesinin fethi için uzun bir zaman lazım geldiğini fark ederek, bölgeyi baskı altında tutmak için bir kale inşa ettirmiş ve döndükten sonra bir müddet harb etmemiştir¹⁰⁸. Öte yandan Osman Bey, bu sükûnet devresinden sonra İznik'in en mühim "ileri karakolu" olan Karahisar'ı aldı (1308). Bu esnada diğer mühim bir şehir olan Bursa da kısaç altındaydı. Bursa tekfurunun sulh isteğı üzerine rahatladılar; ancak, bu hadiseler ve diğer beyliklerin de genişleme faaliyetleri Bizans'ı yardım aramaya sevk etti. Bu gayeyle, imparator, İlhanlı hükümdarı Gazan Han'a kızı Marya'yı vermeyi teklif etti¹⁰⁹. Bu esnada Gazan Han'ın vefatıyla (1304) yerine Hodabende Muhammed Olcayto geçmiş ve Marya ile evlenmiş¹¹⁰ olmasına rağmen istenilen netice elde edilememiştir. Bu sıralarda Sultan Gıyaseddin II. Mesud'un vefatıyla Selçuklu devleti vazifesini îfa ederek tarih sahnesinden çekilmiştir (1308).

Yenişehir'de bir müddet dinlenmek ve devlet işleriyle al akadar olmak g ayesiyle buraya çekilen Osman Bey'e gazâ erlerinin "artık oturmayalım" şeklinde özetlenebilecek bir konuşma yapmalarının ardından, Gazi Osman: "Köse Mihal'i çağırın gelsin. Müslüman olmasını teklif edelim, olursa nereye derse oraya gidelim. Teklifimizi reddederse ilk hedef Harmankaya'dır" şeklindeki diyalogdan sonra Köse Mihal gelmiş ve İslam'ı kabul etmiştir. Gazi Osman Bey de bunun üzerine Köse Mihal'e sancak vermiştir (1313)¹¹¹.

¹⁰⁸ Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 438'de: "Bunun sebebini Gazan Mahmud Han'ın yerine İlhanlı hükümdarlığına geçen Muhammed Hudabende Olcayto Han'ın Anadolu beylikleri hakkında ittihaz edeceği siyasetin inkişafına intizarda aramak lazımdır" demektedir. Bunda Sulamış isyanıyla birlikte Karamanlılar'ın işbirliği neticesi mağlub edilen Sulamış'ın arkasından Karamanlıları tedip etmek için Gazan Han'ın: "Ben düşmanı şark ve garbda arıyorum, h albuki o benim cübbemin altında bulunan Karamanlılardır" diyerek şiddetle cezalandırılmış olması da tesirlidir (M.C. Şehabeddin Tekindağ, "Karamanlılar", **İA**, (İstanbul 1955), **C. 6**, s. 320).

¹⁰⁹ Spuler, **a.g.e.**, s. 277.

¹¹⁰ Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar (Siyasî Tarih)", **DİA**, (İstanbul 2000), **C. 22**, s. 103.

¹¹¹ Kazıcı, **a.g.e.**, **10**, s. 49.

Sakarya vadisi boyunca Lefke, Mekece, Akhisar, Geyve, Gölpazarı ve Leblebücü kaleleri fethedildi. Bursa'yı muhasara halinde tutmak için iki küçük "havale hisari" yapıldı. Bu hisarlardan birine Aktimur diğerine de Balabancık bir miktar askerle yerleştirildi. Bu şekliyle gereken tedbirleri alan Gazi Osman Bey, ileride tekrar muhasara başlatmak üzere geri döndü (1317). Bir süre burada dinlenen Gazi Osman, artık yaşlanmış ve nikris/romatizma hastalığının artması üzerine sefere çıkmayarak oğlu Şehzade Orhan'ı gazilere serdar tayin etmiştir. Şehzade Orhan, Abdurrahman Gazi, Akça Koca, Konur Alp ve Mihal Gazi ile birlikte Sakarya vadisinde bulunan Ebesuyu, Tuzpazarı, Karaçiş, Karatekin ve Akyazı kalelerinin fethine girişmiştir (1318).

1320 senesine kadar Yenişehir'de kalarak devlet işleriyle meşgul olan Gazi Osman bu tarihten itibaren devlet idaresini de oğlu Orhan'a bırakarak teşkilat faaliyetlerinden de el çekmiştir¹¹².

Abdurrahman Gazi'nin Yalova'yı almasıyla bu cihetten deniz yoluyla gelebilecek yardımlara mani olunması neticesinde 1321 tarihinde Mudanya üzerine gazâ eden Osmanlılar, buranın da alınmasıyla Bursa'nın dış dünyayla olan münasebetini kesmiş bulunuyorlardı. Bütün bu fetih faaliyetleri Bursa'nın alınabilmesi için zemin hazırlanması demek oluyordu ki, bu mücadelenin devam ettiği sırada Osman Bey vefat etmiştir. Tarihi kesin olmamakla birlikte Uzunçarşılı'nın neşretmiş olduğu 1324 tarihli Gazi Orhan Bey Vakfiyesi'nden ve ilk akçesinin tetkikinden çıkan neticeye binaen aynı senenin üçüncü ayında hükümdar olduğu anlaşılmaktadır. Eserinde, farklı görüşlerle birlikte bir mütalaa arz eden Uzunçarşılı, Şehzade Orhan'ın hükümdarlığı için "1323 Eylül ile 1324 senesi Mart'ı

¹¹² Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 112'de: "Osman Gazi'yi 1320 senesinden itibaren faaliyetlerde görmüyoruz" demektedir; Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 441'de: "Osman Bey artık ihtiyar olmuş idi ve romatizmadan da muztarib idi. Bu sebeple oğlu Orhan Bey'i 1320 tarihinden itibaren kendisine vekil tayin etmiş olduğu söylenebilir. Ancak işlerin iyi idare edilmesi için kanun ve nizamlar, töreler vaz' edilmesi, bunların uygulanması meseleleri ile meşgul olduğu, basit bir şekilde olmakla beraber divan toplayarak, istişareler yaptığı ve beyliği için önemli kararlar aldığı muhakkaktır. Bir yandan uç beyliğinden müstakil bir devlet haline geçişte ortaya çıkan işlerin görülmesi, memleketin mütemadiyen genişlemesi tedbirleri alınırken, diğer yandan da Müslüman ve Hıristiyan tebeanın asayiş ve huzurunun bir kat daha artmasına dikkat gösterilmekte idi. Osman Bey'in teşkilat ve müesseseler mevzuunda daima Selçuklu sultanlığını örnek aldığı bilinmektedir" izahatı vardır.

arasında olmalı” demektedir¹¹³. Son tahlilde 1324’te babası sağ iken tahta çıkan Şehzade Orhan’ın, cülûsundan iki sene sonra da Gazi Osman Bey vefat etmiştir.

2.3. GAZİ ORHAN BEY (1324–1362)

İkinci Osmanlı padişahı olarak bilinen Gazi Orhan Bey, büyükbabası Gazi Ertuğrul Bey’in vefat tarihi olan 1281 senesinde Söğüt’te¹¹⁴ Mal Hatun’dan dünyaya gelmiştir¹¹⁵. Nasıl yetiştiği hakkında bir kayıt yoktur¹¹⁶. Mevcut kaynaklara göre ismine tuğra çektiren ilk Osmanlı padişahıdır¹¹⁷.

1299’da Nilüfer Hatun’la evlenen Şehzade Orhan¹¹⁸, ardından, Karacahisar ucbeysi oldu ve bu tarihten (1300) itibaren her askerî faaliyete katıldı. Gaza ve cihad faaliyetinde bütün ağırlığını hissettiren ve muvaffakiyetleriyle 1320’li senelere kadar emir-i kebir yani beylerbeyi olarak devam eden Şehzade Orhan, 1321 Mudanya fethiyle birlikte Bursa’yı her cihetten ablukaya başlamış, daha sonra babası, Gazi Osman Bey’in vefatıyla birlikte devletin ilerigelenleri ve ahilerin desteğiyle tahta cülûs etmiştir.

Gazi Orhan Bey, tahta cülûs ettikten sonra 1325’de Orhaneli’ni fethetmiş, ardından gazilerini alarak Pınarbaşı mevkiinde karargâhını tesis ederek muhasarayı başlatıp Bursa’nın dış dünyayla olan münasebetini kesmiştir.

Orhan Bey, şehrin kan dökülmeden teslimi için Köse Mihal Gazi’yi Bursa tekfuruna göndererek kalenin teslimini istemiş; tekfur, kendisine dokunulmaması şartıyla şehri teslim etmiştir. Orhan Bey, verdiği söz muvacehesinde tekfurun

¹¹³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 112–13; Kazıcı, **a.g.e.**, 10, s. 57; Özcan ve dğr, **a.g.m.**, s. 74.

¹¹⁴ Doğum tarihi hakkında 1274, 1279, 1287 ve 1288 gibi farklı rivayetler mevcutsa da (Danişmend, **a.g.e.**, 1, s.3) umum kabûl 1281 Söğüt’tür.

¹¹⁵ Tayyib Gökbilgin, “Orhan”, **İA**, (İstanbul 1964), C. 9, s. 399.

¹¹⁶ Yılmaz, **a.g.e.**, 1, s. 47’de: “*iyi bir tahsil gördükten sonra genç yaşta akınlara katılmaya başlamıştı*” demektedir.

¹¹⁷ Gazi Osman Bey’in namına para kestirmiş olduğu gözönüne alınırsa, muhtemelen tuğrası da mevcuttu; fakat, bunu teyid için elimizde herhangi bir yazılı kaynak bulunmadığından sadece “*kuvvetli bir tahmin*” olarak kalmaktadır.

¹¹⁸ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, 1, s. 107/dn. 5; Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 399; Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 5; Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 68; Aksun, **a.g.e.**, 1, s. 20; Baysun, **a.g.m.**, s. 284 Şehzade Süleyman ve Şehzade Murad’ın bu hatıradan doğduğunu söylerken; Emecen, **a.g.m.** s. 124’de: “*O’nun I. Murad’ın annesi olduğu kesince de Süleyman’ın annesi olması ihtim ali yoktur*” demektedir.

kaleden ayrılmasının ardından, hisara girmiş ve Cuma namazını bir manastırda kılmış; çapul ve yağmaya müsaade etmemiştir. Fetihden sonra Orhaneli kalesini buranın fethinde ‘anahtar’ mesabesinde olduğundan yıktırmıştır. Ardından Gazi Osman Bey’i gümüşlü kümbete defnetmiştir¹¹⁹. İlk sikkesi ve hazırlamış olduğu vakfiyesi üzerinde yapılan tetkikat neticesi 1324 senesinde hükümdar olduğu ispatlanan¹²⁰ Gazi Orhan Bey, başşehirini Bursa’ya taşımıştır.

Saltanatının ilk devresi Bizans cihetinde mücadeleyle geçen Sultan Orhan, Bursa’nın fethiyle dikkatini, Bizans’ı tam bir kısaç altına almak gayesiyle İzmit ve İznik’te toplamıştır. Bu şehirleri, Bizans’ı sıkıştırmanın yanında tarihi¹²¹ ve ticari ehemmiyetleri de olduğundan¹²²; yüzünü, Bursa’dan sonra İznik’e çeviren Orhan Bey, fethi kolaylaştırmak için bir kale yaptırmış; böylece Bizans’a gelebilecek yardımların önü kesilmek istenmiştir. Tazyikini arttıran Gazi Orhan Bey’in bu hamlelerine karşılık Marmara havalisindeki en mühim kalesini kaybetmek istemeyen Bizans imparatoru III. Andronikos (1328-1341), hem fethedilen kaleleri geri almak hem de muhasara altında sıkışan İznik’i kurtarmak için Rumeli’den getirttiği 2.000 kişilik kuvvetten başka, İstanbul ve civarından topladığı kuvvetlerden müteşekkil büyük bir orduyla İzmit’e doğru ilerledi¹²³.

III. Andronikos’un yolda olduğu haberini alan Gazi Orhan Bey, İznik muhasarasında bir miktar kuvvet bırakarak Bizans ordusunu karşılamak üzere 8.000 kişilik askeriyle¹²⁴ İzmit tarafına doğru harekete geçti. İki ordu Darıca ile Eskihisar

¹¹⁹ Bursa’nın fethiyle alakalı olarak çeşitli rivayetler verilmesine rağmen 1326 senesi kabul görmüştür.

¹²⁰ Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 400.

¹²¹ İki noktadan kaynaklanan bu tarihî ehemmiyetin ilki: İznik Konsili sebebiyledir (Tafsilati için bkz. Bekir Zakir Çoban, **Geçmişten Günümüze Papalık**, İnsan Yay. İstanbul 2014, s. 46 vd.; Mahmud Aydın, “Hıristiyanlık”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, Ed. Şinasi Gündüz, DİB Yay. Ankara 2010, s. 92 vd. İkinci husûsiyeti ise, 1204’teki Latin istilası sebebiyle Bizans İmparatorluğu’nun 1261’e kadar başşehirliğini yapmış olmasıdır (Tafsilati için bkz. Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi, C. 3**, Trc. Fikret İşıltan, TTK Yay. Ankara 2008, s. 111–12).

¹²² İzmit ve İznik’in fetih tarihleri ihtilafı olmakla beraber İznik’in zaptının Palekanon muharebesini müteakib olduğu kabul görmüştür (Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi, 1**, s. 121/dn 1); Cezar ve dğr, **a.g.e.**, **1**, s. 72’de: “*Osmanlı Kaynakları İzmit’in fethinin 1326’da (...) Batı kaynaklarının bunu 1337 olarak gösterdiklerine bakılırsa İzmit’in ilk zaptını müteakib el değiştirdiği de düşünülebilir*” şeklinde bir görüş de mevcuttur.

¹²³ Sevim–Yücel, **a.g.e.**, **2**, s. 8.

¹²⁴ Çabuk, **a.g.e.**, **2**, s. 89.

arasında bulunan Palekanon mevkiinde¹²⁵ karşılaştı. Gün boyu devam eden meydan muharebesi akşama kadar sürdü, gece muharebeye devam etmek istemeyen III. Andronikos, ordug ahına döndü. Hali fark eden Orhan Bey, ani bir taarruzla Bizans ordusuna büyük bir tel aş yaşattı ve bu panikle bozulan Bizans ordusuna karşı, muharebeden galip çıktı. “*Bunun üzerine Bizans, Anadolu’da askerî direniş hareketlerine son verdi ve hatta Anadolu’daki diğer Bizans şehirlerine yardımdan bile vazgeçti*” (Mayıs 1329)¹²⁶. Tarihlerin, Palekanon harbi olarak kaydettiği bu, Osmanlı–Bizans hükümdarlarını karşı karşıya getiren ilk muharebenin ardından Gazi Orhan Bey, vakit kaybetmeden İznik önlerine döndü. Vaziyeti gözönünde bulundurarak kendisine yardım gelemeyeceğini anlayan İznik tekfuru kendisinin can emniyeti ve kale halkından isteyenlerin serbestçe İstanbul’a gitmeleri şartıyla kaleyi teslim etti (1331).

Teslim şartlarına riayet gösteren Orhan Bey, şehirden gitmeyenlerin cizye karşılığı eski hayatlarına devam edebileceklerini bildirdi. Halkın çoğu yerini değiştirmedii. Fetihden sonra ilk, genel konsilin toplandığı Ayasofya kilisesi, camie çevrildi ve ilk Cuma namazı burada kılındı. Bu camiinin yakınında olan bir manastır da medreseye çevrildi ve müderrisliğine Davud el Kayserî (v. 1350) tayin edildi. Bu görevlendirmeyele 1336’dan itibaren İznik’teki ilk Osmanlı medresesine 30 akçe günlük maaşla müderris olan Davud el Kayseri, vefatına kadar geçen, takribi 15 sene boyunca bu vazifeyi yürütmüştür¹²⁷.

İmar faaliyetleriyle bir İslam–Türk şehri hüviyetine bürünen İznik, Bizans’a karşı yapılacak fütühat için aynı zamanda bir ordugâh olarak da kullanılmıştır (1331)¹²⁸.

¹²⁵ Vladimir Mirmiroğlu, bu harbin müverrih Hammer’den beri Maltepe Muharebesi olarak isimlendirilmesinin hatalı olduğunu, Palekanon mevkiinin Maltepe’den hayli uzakta, Gebze–Eskihisar havalisinde olduğunu söylemektedir (Erhan Afyoncu, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Yeditepe, İstanbul 2010, s. 46).

¹²⁶ İlhan Şahin, **a.g.m.**, s. 144.

¹²⁷ Mehmed Bayraktar, “Davud-i Kayseri”, **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 9**, s. 33.

¹²⁸ Kaynaklar farklı tarihler zikrederken Işın Demirkent, “Bizans”, **DİA**, (İstanbul 1992), **C. 6**, s. 240’da: “*1 Mart 1331*” tarihini zikretmektedir.

Gazi Orhan Bey, Bursa'nın fethinden sonra bir ticaret merkezi olan İzmit'i de mülküne dahil etmek için bu havalie yoğunlaşmıştır. Akça Koca, Kocaeli bölgesinin fethiyle meşgulken İzmit'i de muhasara etmiş; ancak, 1328'deki vefatıyla birlikte bu teşebbüs nakıs kalmıştır. İzmit civarındaki bazı yerler tekrar Bizans kontrolüne geçmiştir.

İznik'in fethinden bir sene kadar sonra İzmit tekrar muhasara altına alındı. Orhan Bey'in bizzat idare ettiği kuşatmayı öğrenen III. Andronikos'un İzmit'e yardıma gelmesi üzerine Gazi Orhan, ihatayı kaldırmak ve III. Andronikos'la anlaşmak mecburiyetinde kaldı. İmparatorla Gazi Bey arasındaki *“ilk diplomatik mün asebet olan bu antlaşmaya göre Bizanslılar İzmit ve çevresindeki yerler için Osmanlılara yıllık 120 bin altın ödemeye razı oldular”*¹²⁹. Osmanlı vekayinâmelerinde bulunmayan bu bilgi, Kantakuzenos'un nakline binaen kayıtlara geçmiştir. Sultan Orhan ile III. Andronikos arasında yapılan bu muahede için Donald Nicol ise: *“Nicomedia 1337'ye kadar dayandı. Ama bu tarihten hayli zaman önce imparator gururundan fedakarlık ederek Osmanlılarla anlaşmıştı. 1333 Ağustosunda, o sırada Orhan'ın şahsen yönetmekte olduğu Nikomedia kuşatmasını kaldırmak bahanesiyle Anadolu'ya geçti. Ancak, savaşacak yerde, Andronikos nasıl bir antlaşma yapacaklarını konuşsun diye Orhan'ı buluşmaya çağırdı. Bu, imparator ve bey arasında ilk diplomatik buluşma ve Türk sorununa Bizanslıların yeni yaklaşımının ilk işaretiydi. Bu politikanın ardında İoannes Kantakuzenos'un yönlendirici elini görmek çekici bir yorumdur”* demektedir¹³⁰.

Gazi Orhan Bey, İznik'i bir askerî karargâh olarak kullanmaya başladıktan sonra İzmit üzerindeki tazyikini daha da arttırdı. 1333'de Gemlik'in fethinin ardından Armutlu ve Anahor havalilerini ele geçiren Orhan Bey, bu fütuhatla İzmit haricinde kalan bütün Marmara sahillerine hakim oldu. Ayrıca İznik'in fethinden sonra Osmanlıların adilane davranışlarını gören İzmit civarındaki bazı yerler mukavemet göstermeden teslim oluyorlar, yapılan hüsn-i muamele neticesinde Taraklı Yenicesi, Göynük ve Mudurnu harb edilmeden alınıyordu.

¹²⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 122; Kazıcı, **a.g.e.**, 10, s. 73; Şahin, **a.g.m.**, s. 144.

¹³⁰ Nicol, **Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)**, Çev. Bilge Umar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 181-82.

Gazi Orhan, Bizans'la yapılan mezkûr muahedenameden 3 sene sonra İzmit'i var gücüyle muhasara etti. Bu esnada, kaçan kale muhafızı Kalo İoannes, şehrin idaresini kızkardeşine bırakarak Koyunhisar kalesine kaçtı. Aykut Alp ve Kara Ali Bey emrindeki kuvvetlerin takibiyle yakalanarak, katledilen İoannes'in naaşı muhasara altındaki İzmit kalesi önüne getirilerek hemşiresinin görmesi sağlandı. Bu psikolojik tazyike, muhasara esnasındaki şiddetli kıtlık da eklenince İoannes'in kızkardeşi Marika, İstanbul'a gönderilmesi şartıyla kaleyi teslim etti (1337)¹³¹.

Orhan Bey, burada da sulh akdine riayet göstermiş olup, Marika'yı İstanbul'a gönderdikleri gibi kimsenin canına ve malına dokunmadılar.

İzmit'in fethiyle Kocaeli yarımadası Gazi Orhan Bey'in eline geçmiş oluyordu. Şile'den Üsküdar'a kadar olan Karadeniz sahilleriyle Amasra, Bizans toprağı olarak kalmış olmakla birlikte bu havali tehlike arz etmeyecek derecede dağınık bir arazidir. Bursa, İznik ve İzmit'in fethiyle Batı Anadolu Türk beyliklerinin en kuvvetlisi haline gelen Osmanlıları yok etmek istedikçe büyüyen Bizans, 30 senede ciddi toprak kayıpları yaşamıştır.

Gazi Orhan Bey, saltanatının ikinci devresinde bir taraftan komşu Türk beyliklerinden toprak kazanmaya çalışırken diğer taraftan da Bizans'ın saltanat ve hanedan mücadelelerine karışmak ve böylece, devleti hesabına menfaat elde etmek için imkan veren siyasî şartlar buldu.

1326'da Bursa'yı fethetmiş olan Gazi Orhan, bütün kuvvetiyle gaz a ve cihada yüklenerak topraklarını genişletmeye devam ediyordu. 1340'lı senelere kadar mütemadiyen Bizans hududunda genişliyordu. Fethedilen yeni yerlere göçer Türkmen nüfus yerleştiriliyordu. Daimî surette fütuhatla uğraşan bir devlet için bu nüfusun kâfi gelmemesi diğer Türkmen beyliklerinin idaresindeki şehir ve kasabaların da Gazi Orhan Bey'in topraklarına iltihakı sağlanarak nüfus kesafeti teminiyle ihtiyaca cevap verilebilmesi gündeme gelmişti. Bu esnada Ulubad,

¹³¹ Tarih hakkında ihtilâf olmakla beraber bu tarih umum kabuldür (Tafsilatı için bkz. Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 22-23).

Kirmastı ve Mihaliç kalelerinin fethiyle (1342) birlikte Karesioğullarıyla hemhudud olundu¹³².

Karesi Bey'in vefatıyla beyliğin başına geçen Yahşi Bey¹³³, Gazi Osman Bey ve Orhan Bey ile dostane münasebetler tesis etmiş ve Dursun Bey ismindeki oğlunu Gazi Orhan'ın yanında tutmuştur¹³⁴. Yahşi Bey'in vefatıyla Karasi Beyliği karışıklıklar içine düştü. Bu hadiseler de beyliğin Osmanlı idaresine geçiş vetiresini başlattı. Yahşi Bey'in muhtemelen büyük oğlu olan Demirhan Bey'in¹³⁵ idaresinden memnun olmayan Karasi ümerası, Dursun Bey'i tahta davet ettiler ve Gazi Orhan Bey'den yardım istediler. Gelen talep üzerine Yahşi Bey, oğlu Dursun Bey'i yanına alan Orhan Bey, Ulubat'ı fethettikten sonra Balıkesir'e geldi¹³⁶. Haberi alan Demirhan Bey, mukavemet gösteremeyeceğini anlayınca Bergama kalesine kaçtı. Bunun üzerine Bergama'yı muhasara eden Gazi Bey, Dursun Bey'den, ağabeyi Demirhan Bey'le anlaşması için görüşmesini istedi. Bunun üzerine beyliğin ekabiriyle birlikte Bergama surlarının önüne gelen Dursun Bey, bir anda kaleden atılan bir okla vefat edince, haberi alan Gazi Orhan'ın hiddetini celbetti ve bunun üzerine Karasi ilinin Osmanlı toprağı olduğunu ilan etti. Hadiseden ürken kale halkı, Demirhan Bey'e teslim olması için tazyikte bulunmaya başladılar. Anlaşma yoluyla kaleyi terk eden Demirhan Bey, Orhan Bey tarafından Bursa'ya gönderildi ve iki sene sonra burada vebadan vefat etti. Bu şekilde beyliğin büyük kısmı Osmanlı toprağı haline gelmiş oluyordu (1345)¹³⁷.

Karasi Beyliği'nin, Demirhan Bey'e aid kısmının Gazi Orhan'ın beylik topraklarına dahil olmasıyla birlikte Karasi ümerası da –Hacı İlbeyi, Gazi Evrenos, Ece Halil ve Gazi Fazıl- Gazi Orhan Bey'in hizmetine girerek Rumeli'nin fethinde

¹³² Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 402.

¹³³ Bir hata eseri olarak ismi tarihlerde Aclan diye kaydedilen Yahşi Bey'in lakabı, muhtemelen Aclan'dır (Fahameddin Başar, "Karesioğulları Beyliği", **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal, İslam Tarihi**, C. 8, Kayıhan Yay. İstanbul 2006, s. 413).

¹³⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Karesioğulları", **İA**, (İstanbul 1952), C. 6, s. 333.

¹³⁵ Zerrin Günel Öden, "Karesioğulları Beyliği", **Türkler**, (Ankara 2014), C. 6, s. 782.

¹³⁶ "Başta Bergama, Edremit ve Balıkesir olmak üzere Karasi arazisinin büyük bir kısmını kendisine yardım karşılığı Orhan Bey'e teklif etti" (bkz. Öden, **a.g.m.**, s. 783).

¹³⁷ Zerrin Günel Öden, "Karesioğulları", **DİA**, (İstanbul 2001), C. 24, s. 489.

mühim vazifeler ifa etmişlerdir. Vilayetin idaresi ise oğlu, Şehzade Süleyman Paşa'ya bırakılmıştır¹³⁸.

Beyliğin coğrafi konumu ve gazâ-cihad anlayışı gereğince mütemadiyen Bizans'la muharebe halinde olan Osmanlılar, Bizans'taki taht mücadelelerinden istifadeyle Rumeli'ye geçmek istemişlerdir.

1321 senesinde Mudanya'nın fethiyle birlikte Doğu Trakya sahillerine yapılan gazâ, Osmanlıların Rumeli yakasına ilk geçişi kabul edilir. Ardından 1327'de II. Andronikos, torunu olan Andronikos'a verdiği saltanat kavgasında Gazi Orhan Bey'den yardım istemiş; bunun neticesi olarak giden kuvvetler bir keşif daha yapmış ve arazi, nispeten tafsilatıyla görülmüştür.

1345'de Kantakuzen'in saltanat rakibi olan Anna'ya karşı Gazi Orhan'dan destek istemesi dolayısıyla geçişler sıklaşmıştır.

Bizans imparatoru III. Andronikos'un 1341'deki vefatıyla birlikte 9 yaşındaki oğlu V. İoannes tahta geçmiş; burada İoannes Kantakuzenos, V. İoannes'e vasî tayin edilmiştir. Kısa bir müddet içinde imparatorluğunu ilan eden Kantakuzenos, İstanbul ve Edirne halkı tarafından hükümdar olarak kabul görmeyerek, Bulgar kralından yardım istedi. Buna karşılık Sırp kralına giden Kantakuzenos, ittifak tesis edemeyince Aydınolu Gazi Umur Bey'in donanmasının kül yığına dönmesi ve İzmir'in işgali üzerine Gazi Orhan Bey'e müracaat eden Kantakuzenos, kendisinden yardım talep etti.

Karasi Beyliği'ne aid olan bölgelerin, Orhan Bey'in hakimiyetine geçmesi Bizanslılara karşı kazanılan zaferler kadar mühimdi. Osmanlılar, Karasioğullarının donanma ve denizcilik tecrübelerinden de istifade imkanını elde etmiş oluyorlardı.

Çanakkale Boğazı'nın doğu kısmına sahip bir halde bulunan Gazi Orhan Bey, Rumeli'ye geçmek için fırsat arar durumdayken Kantakuzenos'un yardım talebi istediği şeyin ta kendisiydi.

¹³⁸ Başar, **a.g.m.**, s. 416.

Kantakuzenos, Orhan Bey'in yardımına mukabil olarak kızı Theodora'yı sultana nikahlayarak, çeyiz olarak büyük miktarda para ve istedikleri her ne olursa yerine getirme taahhüdünü veriyordu. Gazi Orhan'ın bu şartları kabul ederek Theodora ile evliliği Bizans ve Osmanlı ittifakını sağlamıştır¹³⁹.

Nihayet, Kantakuzenos, Gazi Bey'in yardımıyla 1347'de İstanbul'a girdi ve V. İoannes'le beraber müşterek imparator olarak kabul edildi¹⁴⁰. Bu tarihten sonra bazen dost bazen düşman gözüyle hareket eden Kantakuzenos 1349'da Sırp kralı Stephan Duşan'ın Selanik'i muhasarası sırasında Orhan Bey'den yardım istemekten de geri kalmıyordu.

Bu sıkı münasebetlere rağmen kayınpederinin kendisine karşı haçlı seferi tertibi gayretlerini de haber alan Gazi Orhan Bey, Bizans'ın o günkü düşmanı olan Cenevizlilere destek vesilesiyle Üsküdar, Kadıköy ve çevrelerine hakim oldu (1352).

Bu gelişmeler yaşanırken Kantakuzenos ile V. İoannes arasında saltanat mücadelesi tekrar alevlendi. Bu defa da Gazi Orhan'a yardım talebiyle mürcaat eden Kantakuzenos, Gelibolu yarımadasındaki bir kaleyi Gazi Orhan Bey'e vermeyi vaad etmiştir. Bunun üzerine Şehzade Süleyman Paşa tekrar Rumeli'ye geçerek Dimetoka meydan muharebesinde Sırp ve Bulgar kuvvetlerini mağlub edip Edirne'yi ve orada bulunan Kantakuzenos'un oğlu Mattheos'u kurtardı. Bu yardıma mukabil Gelibolu yarımadasında bulunan Çimpe kalesi Şehzade Süleyman Paşa'ya askerî bir üs olarak verildi (1353)¹⁴¹.

Bu zafer Osmanlıların Rumeli'de yerleşmesini temin eden bir dönüm noktasıdır. Rumeli, artık Anadolu gazileri için daimî bir hareket sahası haline gelmiştir. İsmail Hami Danişmend'in nakline göre Hammer: "*Osmanlı müverrihlerinin ilk geçiş saydıkları bu hareketi Anadolu Türklerinin on dokuzuncu ve Osmanlı Türkleri'nin on yedinci ve sonuncu hareketi saymaktadır. Herhalde bu*

¹³⁹ Halil İnalçık, "Rumeli", **İA**, (İstanbul 1964), **C. 9**, s. 766; Reşad Ekrem (Koçu), **Osmanlı Muahedeleri, Kapütulasyonlar 1300–1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923**, Muallim Ahmed Halid Kitaphanesi, İstanbul 1934, s. 8.

¹⁴⁰ Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Trc. Fikret İşıltan, 7. Basım, TTK Yay., Ankara 2011, s. 479.

¹⁴¹ Münir Aktepe, "Çinbi", **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 8**, s. 317.

hareketle bundan evvelkilerinin farkı onların muvakkat olmasına mukabil bunun kat'î ve daimî mahiyetinde gösterilebilir” demektedir¹⁴².

Görüldüğü üzere Rumeli'ye geçiş Osmanlı vekayinâmelerinin anlattığı gibi sallarla yapılmış 30–40 kişilik bir geçiş değildir. Bu hadise Karasi gazilerinin Rumeli'ye sallarla geçişinin Osmanlı vekayin amelerindeki akislerinden ibarettir¹⁴³.

Şehzade Süleyman Paşa, Çimpe kalesinde bir kısım kuvveti burada bıraktıktan sonra Anadolu'ya geçmiş, Gazi Orhan Bey, Eretna beyliğine ait olan Ankara'yı beyliğin içinde bulunduğu taht kavgalarından istifadeyle almak gayesiyle Şehzade Süleyman'ı buraya göndermiştir.

Bursa'dan yola çıkan Süleyman Paşa, Bolu ve Gerede'yi de fethederek Ankara'ya gelmiş; mülhakatıyla birlikte burayı Osmanlı topraklarına ilhak ettikten sonra Gazi Orhan'ın yanına dönmüştür. Bu zaferle, Osmanlılar, Sakarya'dan Kızılırmak nehrine kadar bütün Anadolu'yu idareleri altına almış oldular (1354)¹⁴⁴.

Kısa bir müddet içinde Rumeli'ye geçerek Gelibolu yarımadasının fethine girişen Şehzade Paşa, askerî bir üs olarak kullandığı Çimpe'ye gelerek Ayasolonia, Balabancık ve Eksamil'i zapt ederek Bolayır'ı askerî üs haline getirdi. Anadolu'dan getirttiği Türkmenleri hem Gelibolu cihetinde hem de Trakya içlerine doğru akınlara yöneltti¹⁴⁵.

Gelibolu yarımadasının kuzeyinde yer alan Çimpe kalesinin ve Bolayır'ın alınmasıyla Gelibolu'nun Trakya ve İstanbul'a bağlantısı sona erdi. Osmanlılar,

¹⁴² Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 29.

¹⁴³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Bahriye Teşkilatı**, TTK Yay. Ankara 1988, s. 389; İbrahim Sezgin, “Osmanlıların Rumeli'ye Geçışı”, **Osmanlı**, (Ankara 1999), **C. 1**, s. 213; Afyoncu, **a.g.e.**, s. 51–52.

¹⁴⁴ Özcan ve dğr., **a.g.m.**, s. 90.

¹⁴⁵ Yusuf Halaçoğlu, “Osmanlı Tarihi (Başlangıç'tan 1774'e Kadar)”, **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, (İstanbul 1982), **C. 4**, s. 643'de vak'a hakkında: “*Bu olay Osmanlılar'a Avrupa'da devamlı yerleşme ve gazilere sınırsız olarak kapılarını açmıştı. Olay, Avrupa'da büyük bir heyecan uyandırdı ve Osmanlılar aleyhine bir haçlı seferi düzenlenmesi konusunda çalışmalara neden oldu*” demektedir.

Yakub Ece ve Gazi Fazıl kumandasında bir uc teşkil ederek buradaki hakimiyeti tahkim ettiler¹⁴⁶.

Kantakuzenos, bölgedeki kalelerin teker teker Süleyman Paşa kuvvetlerinin eline geçtiğini görünce Çimpe kalesinin 10.000 altın karşılığında Bizans'a iade edilmesini ve içindeki askerlerin geri çekilmesini teklif etmiş, Sultan Gazi Orhan Bey, kılıcıyla aldığı toprakları bırakmayacağını bildirmiştir¹⁴⁷. Bu esnada 2 Mart 1354'de meydana gelen zelzele neticesinde Gelibolu kalesinin surlarının yıkılması üzerine müdafaa edilemez halde bulunan şehir kolaylıkla fethedildi. Bu fütuhata haber alan Süleyman Paşa, Biga tarafından süratle buraya geldi ve kaleyi tamir etti; buraya Türk nüfus taşımaya dev am edildi. Daha sonra ilk Paşa Sancağı'nın merkezi de burası oldu¹⁴⁸.

Bolayır'a yerleşerek fütuhata, üç ayrı koldan hazırladığı ve teşkilatları vasıtasıyla bizzat yürüten Şehzade Süleyman Paşa, en faal olduğu bir devrede, yaşı elliye yaklaşmış bir durumda olduğu halde¹⁴⁹ Bolayır ile Seydikavağı arasındaki bölgede ava çıkmışken ve avının üzerine saldırdığı doğanı takib için atını mahmuzlamış, hayvanın ayağı bir köstebek yuvasına girerek; atının kendi üzerine yıkılması neticesi vefat etmiştir (1357)¹⁵⁰.

Bu hadiseden sonra Gelibolu ve havalisinde Osmanlı kuvvetleri ilerlerken kendi devresi için Osmanlı–Bizans münasebetlerine geniş ölçüde tesiri bulunan 10 yaşındaki Şehzade Halil'in İzmit körfezinde kayıkla dolaşırken Foçalı korsanlar tarafından kaçırılarak Foça'ya götürülmesi hadisesi (1357) tahakkuk etmiştir.

Bu dönemde bir Ceneviz kolonisi olan Foça'da Bizans'ın birtakım hakları bulunduğu ve Şehzade Halil'in validesi, imparator Kantakuzenos'un kızı Theodora olduğu için Gazi Orhan Bey, imparatora müracaat etmiştir¹⁵¹. Kantakuzenos da Gazi Orhan'la bir muahede akdetti. Buna göre: Gazi Orhan Bey, Bizans mülküne karşı her

¹⁴⁶ Sezgin, **a.g.m.**, s. 213.

¹⁴⁷ Aktepe, **a.g.m.**, s. 317.

¹⁴⁸ Feridun Emecen, "Gelibolu", **DİA**, (İstanbul 1994), C. 14, s. 1.

¹⁴⁹ Feridun Emecen, "Süleyman Paşa", **DİA**, (İstanbul 2010), C. 38, s. 94.

¹⁵⁰ M.C. Şeh abeddin Tekindağ, "Süleyman Paşa", **İA**, (İstanbul 1970), C. 11, s. 192; vefatıyla alakalı rivayetlerin tam amını görmek için bkz. Emecen, **a.g.m.**, s. 96.

¹⁵¹ Çabuk, **a.g.e.**, 2, s. 102.

türlü taarruzu durduracak, Foçalı korsanlara gönderilecek gemilerin masrafını karşılayacak, imparator Kantakuzenos'un borçlarını silecek, oğlu Mattheos'la olan saltanat mücadelesinde Mattheos'u desteklemekten uzak duracak, Kantakuzenos'a yardım edecekti. Muahedenin akdinden sonra Kantakuzenos, bizzat Foça'ya gidip, Ceneviz valisine yarısı kendisi diğer yarısı Gazi Orhan Bey tarafından karşılanmak üzere 100.000 altın fidye ödemek suretiyle iki sene civarı esaret yaşamış olan Şehzade Halil'i babasına teslim etmiştir¹⁵². Aynı sene akdedilen bir anlaşmayla Gazi Orhan'ın, Rumeli'deki fütuhâtı görmezden gelinemez bir noktaya ulaşmış, fethedilen toprakların Osmanlılara aidiyeti kabul edilmiştir¹⁵³.

Devrine yakın kaynakların bildirdiğine göre Şehzade Süleyman Paşa'nın ani vefatıyla birlikte teessüründen kendini ibadete vermiş olan Gazi Orhan Bey, 1362 senesinde Bursa'da vefat etmiştir¹⁵⁴.

¹⁵² Başar, **a.g.t.**, s. 185–86; Çabuk, **a.g.e.**, 2, s. 102–103'de: "İstanbul'a götürüp 14 yaşındaki kızıyla nişanladıktan sonra babasına gönderdi"ğini kaydetmektedir.

¹⁵³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 139 .

¹⁵⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 159/dn 1'de: "Ankara'daki Lolu Paşa Camii'nin 763 H. / 1362 M. Tarihli kitabesinde Orhan Gazi'nin hayatta olduğu anlaşıldığına göre vefatının ya bu sene vey a az sonra olduğu anlaşılıyor" demektir. Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 103.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DOĞUMUNDAN TAHTA CÜLÛSUNA KADAR

ŞEHZADE MURAD

1.1. DOĞUMU VE ÇOCUKLUĞU

Sultan Gazi Orhan'ın dördüncü oğlu olan Şehzade Murad'ın doğum tarihi Osmanlı vekayin amelerinde umumiyetle 726 H./1326 M¹⁵⁵, tarihi kabul edilmiş olmakla birlikte farklı tarih kaydedenler de mevcuttur (716 H./1316–1317 M.)¹⁵⁶. Bu açıdan 1326 senesi kaynakların ittifakını da gözönüne alarak tercih edilebilir. Osmanlı vekayin ameleri yek ağızdan Şehzade Süleyman Paşa'yla Şehzade Murad'ın aynı anneden, Nilüfer Hatun'dan doğduğunu kaydetmişler, son devre kadar müdekkikler de bu beyanata sadık kalmışlardır¹⁵⁷.

1388 senesinde Sultan I. Murad Hüd avendig ar tarafından İznik'te yaptırılan Nilüfer Hatun İmaretî'nin kitabesi, Şehzade Murad'ın annesi meselesi üzerindeki şüpheyi kaldırmaktadır¹⁵⁸. Leslie P. Peirce ise Şehzade Süleyman Paşa'nın vefatından meydana gelen boşluktan istifadeyle çeşitli iddialarla Nilüfer Hatun'un Şehzade Süleyman Paşa'nın annesi olmaması adeta bir “*temenni*”sidir¹⁵⁹. Mekece vakfiyesinde isminin şahidler arasında olmamasından, Bilecik'ten gelen gelinin Nilüfer olamayacağına kadar ihtimaller silsilesi listede gözükmektedir. Pierce'nin bu iddialarından en “*göze çarpanı*” Mekece vakfiyesinde Şehzade Süleyman Paşa'nın şahidler arasında bulunmasına binaen: “*hepsi de en az onsekiz–ondokuzlarında ve yasal tanıklık yapacak yaşlardadır*” demesidir; fakat, Peirce kritik bir soru sormaktadır: “*Eğer Süleyman'ın annesi Nilüfer değilse kimdi?*” bu soruya Kamil

¹⁵⁵ Anonim, **İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler**, Nşr. Osman Turan, TTK Yay. Ankara 2007, s. 17 ve 53 (Bundan sonra **Tarihi Takvimler** olarak kısaltılacaktır.); Bayatlı, **Cam-ı Cem Ayin**, s. 395; **Ruhi Tarihi**, s. 383–84; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 126.

¹⁵⁶ **Oruç Tarihi**, s. 17.

¹⁵⁷ M. Çağatay Uluçay, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, Ötüken, İstanbul 2011, s. 18; C.B. (Cavid Baysun), “Nilüfer Hatun”, **İA**, (İstanbul 1964), **C. 9**, s. 284; M.C. Şehabeddin Tekindağ, “Süleyman Paşa”, **İA**, (İstanbul 1970), **C. 11**, s. 190; Halil İnalçık, “Orhan”, **DİA**, (Ankara 2007), **C. 33**, s. 375.

¹⁵⁸ Feridun Emecen, “Nilüfer Hatun”, **DİA**, (Ankara 2007), **C. 33**, s. 124.

¹⁵⁹ Peirce, **Harem-i Humayun**, Trc. Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 44.

Kepecioğlu'nun yardımıyla cevap vermeye çalışmaktadır. Leslie P. Peirce: “*Bu Kepecioğlu'nun hipotezidir. Bu hipotez bu dönemde Türk ailelerinin çocuklarına büyükanne ve büyükbabalarının adlarını vermelerinin olağan olmasına dayanır. Süleyman'ın Eftendize adlı bir kızı, küçük kardeşi Nilüfer'in oğlu Muradın da Nilüfer adında bir kızı vardı*”¹⁶⁰ demektedir ve bu fikre bin aen “*Süleyman Paşa için muhtemel cevap Eftendize'dir*” diyerek meseleye bir cevap getirme çabasıdadır¹⁶¹. Peirce'nin fikirlerinde mantıklı taraflar vardır; ancak, izah edilmesi gereken noktalar mevcuttur. Birincisi, İslam hukukuna göre şahidlik için “18–19” yaş şartı yoktur. Kişi bulûğa erdiği andan itibaren şer'an şهادette bulunabilir. Bu durum fukaha tarafından o bölgenin iklim ve beslenme şartlarına göre belirlenmiştir. Anadolu coğrafyası için bu, “*bulûğa erme*” diye tabir edilen rüşd bulma yaşı kızlarda 12, erkeklerde 14'tür. Bunun basit bir delili olarak son devir eğitim tarihinden misal verelim: Osmanlı, orta mekteplere Rüşdiye demiştir ki 6 yaşında mektebe başlayan bir çocuk –ki daha erken olduğu zamanlar da vardır 5 sene sıbyan mektebine gittikten sonra 11–12 yaşlarında orta mektebe yani Rüşdiye'ye başlamaktadır. “*Zaman değişir fıtrat değişmez*” fehevasınca rüşd yaşının Anadolu coğrafyası için değişebileceği düşük ihtimalli olduğundan hareketle Osmanlı tarihiyle uğraşırken İslamî kaideler hakkında malumat sahibi olmak göze gözükmeyen basit hatalara düşmekten uzak tutucu olacaktır¹⁶².

Kepecioğlu'ndan hareketle Eftendize Hatun'u Şehzade Süleyman'ın annesi olarak göstermek bir bakış açısidir ve mantıklıdır; fakat kâfi izah değildir, zira Şehzade Murad'ın kızlarından birinin ismi de aynı zamanda Gazi Osman Bey'in oğlu Melik Bey'den torunu olan Melek Hatun'dur. Melek Hatun, Şehzade Murad'ın büyük amcasının kızının ismi olmakla ortada duran gerçek, mevcut bir anane olmakla birlikte her zaman böyle olduğunu göstermemektedir. Elbette elde ciddi bir delil bulunduğu dair bir vesika olmadığından, ihtimaller üzerinden izah çabası anlaşılabilir olmakla beraber yeter sebeplerle bezenmiş bir açıklama olmaktan uzaktır. Bu açıdan bakarak, burada müelliflerin ispat zımında söyledikleri mantıklı

¹⁶⁰ Peirce, a.g.e., s. 44/dn. 24.

¹⁶¹ Peirce, a.y..

¹⁶² Bu gibi meseleleri ihtiva eden, mufassal bir çalışma olarak son devir Osmanlısı'nda gayr i Müslim olan bir şahsiyetin kaleme aldığı ve ehline malum bir ilim adamı olan, Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin takdirlerini kazanmış bir esere havale etmekle iktifa edelim. Bkz. Sava Paşa, **İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd**, Trc. Baha Arıkan, 2 Cild, Kitabevi, İstanbul Trs.

olmakla birlikte kifayetsiz gözükmetedir. İki kardeş arasındaki yaş farkına gelince Peirce'nin söylediği: “*güvenilir bir tahmine göre yaklaşık yirmi yıl*” tespiti de yukarıdaki “*18–19 yaş*” tespitinden hareketle söylendiğine göre biraz fazla gözükmetedir. Osmanlı vekayin ameleri, Süleyman Paşa'nın 40'lı yaşlarında vefat ettiği görüşündedir. Feridun Emecen'in, Mekece vakfiyesinde, Şehzade Süleyman Paşa'nın şahadette bulunmasını gözönüne koyarak doğum tarihi için yaptığı 1310 M.¹⁶³ tahmininden hareketle biz bu yaş farkını en fazla 20 şeklinde kabul edebiliriz.

Devrin şartları gözden geçirildiğinde –Türk veya Bizans farkı gözetmeksizin erken yaşta evlilik olduğu gerçeğini hatırdan bulundurarak Nilüfer Hatun'un Bilecik tekfuruyla olan düğün töreninde 14 yaşında olduğunu kabul edersek, Nilüfer Hatun'un 1286 M. doğumlu olduğu neticesine vasıl oluruz. Düğünün 699 H./1299 1300 M. tarihinde olduğu bilinmektedir¹⁶⁴. Bu düğün sırasında 12-14 yaş aralığında olduğunu kabul ettiğimiz Nilüfer Hatun, şu şartlarda Şehzade Murad'ı dünyaya getirdiğinde 38 40 yaşında olması lazımgelir ve ihtimal dahilindedir; ayrıca da imaretinin kitabesiyle Şehzade Murad'ın annesi olduğu sabittir. Şehzade Süleyman'a gelince kendisinin, Şehzade Murad'dan –en az- 15 yaş büyük olduğu bilindiğine göre 1310 M. doğumlu olduğunu kabul hareket edersek, Nilüfer Hatun'un 25 yaşında Şehzade Süleyman'ı dünyaya getirmiş olması lazımgelir ve bu şekliyle vukuata da uygun gözükmetedir. Kızına verdiği Eftendize ismiyse öz annesi olmamasına rağmen aralarında sıkı bir ana–evlat yahud da samimi bir münasebet olduğunu –üvey annesi olması birbirlerine düşman olmalarını gerektirmez. Yanısıra aralarında geçen münasebet gereği gönül borcu bulduğunu da düşünebiliriz. Bu açıdan Osmanlı vekiin amelerinin bu mesele hakkında konuştuğunu hatırdan çıkarmadan iki ihtimali de muhtemel görmek ve Nilüfer ya da Eftendize Hatun diyerek şimdilik ihtiyatlı davranarak kızındaki Eftendize isminin yanına en azından bir iki “*ihhtimal*” delili daha getirdikten sonra kati fikir izharına girişmek doğru gözükmetedir.

Hadisenin bu kısmında atlanmaması gereken bir diğer nokta Şehzade Murad'ın annesinin Rum olması sebebiyle, şehzadenin Rumca bilip bilmediği yahud da annesi vasıtasıyla tevarus ettiği kültürel mirasın kendi fikir dünyasına nasıl bir

¹⁶³ Emecen, **a.g.m.**, s. 124.

¹⁶⁴ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 26.

tesiri olduğudur. Tetkikatımız esnasında herhangi bir bilgi bulamadığımız bu meselede bir malumat elde edemedik.

Şehzade Murad'ın yetişme devresi hakkında da elimizde bir malumat bulunmamaktadır. Bu noktayı Osmanlı vekayin ameleri meskut geçmekle birlikte Şahin Paşa'nın gözetiminde bulunduğu ve bu sebeple de "lala" lakabıyla kayda geçirildiğini biliyoruz¹⁶⁵. Buradan hareketle Lala Şahin Paşa'nın hayatının tetkiki yoluyla malumat elde etme yoluna gidilerek "nasıl yetişti" sorusuna cevap aranabilir; ancak, Paşa hakkındaki bilimiz de mahdud olduğundan¹⁶⁶ bu kanal da kapalı gözükmektedir. Şehzade Murad'ın çocukluk ve ilk gençlik yılları, tahsili, lisan bilip bilmediği hakkında malumatımız şu an için bulunmamaktadır. Buna mukabil Ömer Faruk Yılmaz, kalıp bir cümle olarak: "Küçük yaştan itibaren devrin büyük alimleri tarafından sağlam bir itikad ve bilgiye sahip olması için tam bir ihtimamla yetiştirildi" dedikten sonra şunları eklemektedir: "Bir müddet sonra Lala Şahin Paşa'nın yanına verilip idare ve harb bilgilerini öğrendi"¹⁶⁷. Şehzadelik vasfı gözönüne alındığında devletleşmenin hızla tahakkuk ettiği bir dönemde çocukluk devresini yaşamış olan Şehzade Murad için Yılmaz'ın söyledikleri tamamen reddedilemez olmakla birlikte ihtiyatla karşılamak yerinde gözükmektedir.

1.2. ŞEHZADELİK DEVRİNİN MÜHİM HADİSELERİ

1326'da doğmuş olan Şehzade Murad hakkında tahta cülûsuna kadar olan devreyle alakalı olarak malumatımız gayet kısıtlıdır. Osmanlı vekayin ameleri, bu dönemde, umumiyetle, mühim roller ifa ettiklerinden dolayı babası Gazi Orhan Bey ve ağabeyi Şehzade Süleyman Paşa'nın faaliyetlerini gözönünde tutmuş ve devletin seyrini bu iki şahıs üzerine bina etmiştir.

Osmanlı vekayinâmelerinde Şehzade Murad'ın faaliyetleri hakkında verilen ilk malumat İnönü Sancağı ucunda sancakbeyliğini deruhte etmesidir. Âşıkpaşazâde¹⁶⁸, Oruç bin Adil¹⁶⁹ ve Mehmed Neşri'nin¹⁷⁰ tarih vermeden

¹⁶⁵ Abdülkadir Özcan, "Lala Şahin Paşa", **DİA**, (Ankara 2003), C. 27, s. 77.

¹⁶⁶ Özcan, a.y..

¹⁶⁷ Yılmaz, a.g.e., 1, s. 87–88.

¹⁶⁸ Âşıkpaşazâde Tarihi, s. 53.

kaydettiği, Akça Koca ve Konur Alp'in vefatının ardından İnönü Sancağı ucunu, Gazi Orhan Bey'in, "kiçi oğlu" Şehzade Murad'a vermesidir. Ardından da İzmit'in fethi için yola çıktığını kaydederek İzmit'i Şehzade Süleyman Paşa'ya sancak verdiğini¹⁷¹, İznik alındıktan sonra da Bursa sancağının kendisine tevdi edildiği ve bu havalinin "Beysancağı" olarak isimlendirildiğini, sebebinin de Şehzade Murad'dan dolayı olduğu kaydedilmiştir¹⁷².

Akça Koca'nın vefatının 1328 olduğu bilindiğine göre¹⁷³ hadise mezkûr tarihte vuku bulmuştur. Karamanî Mehmed Paşa, İznik'in 731 H./1331 M.'de fethedildiğini kaydederken¹⁷⁴, daha sonraki dönemde eserini kaleme alan Hadidi, İnönü isminden bahsetmeden İznik'le İzmit'in fethini arka arkaya olmuş gibi vererek 731 H./1331 M.'den sonraya vak'ayı tarihler ve Bursa Sancağı'nın Şehzade Murad'a verildiğini beyan eder¹⁷⁵. Hoca Sadeddin'de, 1328'deki sancak beyliği teyid edilirken, bu kez Sultanönü-Konrapa olarak kaydedilmiş¹⁷⁶ ve eserinde, evvela İzmit'in, ardından da İznik'in fethi kayda geçilmiştir. Müneccimbaşı ise aynı çizgide önce İzmit'in fethini (728 H./1328 M.) vererek Sultanönü bölgesinin Şehzade Murad'a verildiğini bildirip, sonrasında İznik'in fethinden bahseder¹⁷⁷.

Bizans **Kısa Kronikler**'inde, İznik'in 2 Mart Cumartesi 1331'de Türkler tarafından alındığı¹⁷⁸, Ağustos 1333'de İzmit civarı için Bizans imparatorundan haraç kesildiği kaydı mevcuttur¹⁷⁹.

Batılı müelliflerden Zinkeisen, Şehzade Murad'ın Sultanönü sancakbeyliğine getirildiğini ve bu esnada 5 yaşında olduğunu, Sultanönü'nün İznik ve İzmit'in

¹⁶⁹ **Oruç Tarihi**, s. 17.

¹⁷⁰ Neşri, **a.g.e.**, s. 65.

¹⁷¹ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 60; **Oruç Tarihi**, s. 19.

¹⁷² Neşri, **a.g.e.**, s. 70.

¹⁷³ **Anonim** (Öztürk), s. 17; Feridun Emecen, "Akça Koca", **DİA**, (İstanbul 1989), **C. 2**, s. 224.

¹⁷⁴ Karamani, **a.g.e.**, s. 345.

¹⁷⁵ **Hadidi Tarihi**, s. 61.

¹⁷⁶ Hoca Sadeddin, **Tacü't Tevarih**, **C. 1**, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1979, s. 60.

¹⁷⁷ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s.108 109.

¹⁷⁸ Anonim, **Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora)**, Haz. Şahin Kılıç, İthaki, İstanbul 2013 N. 7/s. 59; N. 8/s. 69; N. 101/s. 269 (Bundan sonra **Kısa Kronikler** olarak kısaltılacaktır).

¹⁷⁹ **Kısa Kronikler**, N. 8/s. 70.

fethinin ardından Kocaeli sancakbeyliğine bağlanarak Bursa'nın yine Şehzade Murad'ın emrinde “*Hüdâvendigâr*” ismiyle üçüncü bir sancak bölgesi olarak tesis edildiğini belirtir¹⁸⁰. Jorga ise tarihinde Şehzade Murad'ın Sultanöyüğü (yahud da İnönü) sancakbeyliğini İzmit'in fethinden evvele yerleştirmekte¹⁸¹ ve fetih tarihi için zaman vermemektedir. Ostrogorsky, İznik'in Osmanlılar tarafından fethi için Mart başı 1331 tarihini verirken¹⁸², İzmit'in fethi için de 1337 tarihini kaydetmektedir¹⁸³. Bu tarihler diğer müellifler arasında da kabul görmektedir¹⁸⁴.

Son devir müelliflerinden Uzunçarşılı, İznik ile İzmit'in alınmasından sonra Bursa'nın Bey Sancağı ismiyle Şehzade Murad'a verildiğini tarih vermeden kaydetmektedir¹⁸⁵; ancak, İznik için 1330¹⁸⁶, İzmit için 1337 tarihinde fethedildiği kaydını not düşmektedir¹⁸⁷. İsmail Hami Danişmend, İzmit'in Osmanlılar tarafından fethi için farklı tarihler gösterilmesinin, bazı yerlerin Osmanlılarla Bizanslılar arasında birkaç defa el değiştirmesi sebebiyle olduğunu, İznik'in kati fethinin 1331¹⁸⁸, İzmit'in kesin fethinin ise 1337–38 devresine tesadüf ettiğini söylemekle birlikte bu dönemde Şehzade Murad'ın sancakbeyliğine dair bir kaydı yoktur. Mustafa Cezar¹⁸⁹ da İznik için 1330 tarihini belirterek İzmit'i fethi için ise Osmanlı vekayin ameleri ve Batılı müelliflerin farklı rivayetler vermesinden İsmail Hami Danişmend ile benzer surette İzmit'in bir iki defa Osmanlılarla Bizanslılar arasında el değiştirmiş olabileceğini gözönüne alarak kesin bir tarih vermez.

Mevcut bilgilerimize nazarla Osmanlı vekayin amelerinin beyanına göre Şehzade Murad'ın iki yaşından itibaren sancağa çıkmış olması lazımgelir ki bu, pek

¹⁸⁰ Johann Wilhelm Zinkeisen, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C. 1, Trc. Nilüfer Epçeli, Yeditepe, İstanbul 2011, s. 92.

¹⁸¹ Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, C. 1, Trc. Nilüfer Epçeli, Yeditepe, İstanbul 2005, s. 173.

¹⁸² Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 467.

¹⁸³ Ostrogorsky, **a.y.**

¹⁸⁴ Anonim, “Kronoloji”, Çev. Ali Özdemir, **Türkiye Tarihi 1071–1453**, Ed. Fleet, Kate, (İstanbul 2012), C. 1, s. 15; Caroline Finkel, **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı**, Çev. Zül al Kılıç, Timaş, İstanbul 2012, s. 12–13.

¹⁸⁵ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 119.

¹⁸⁶ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 121–22.

¹⁸⁷ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 122.

¹⁸⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 18.

¹⁸⁹ Cezar ve dğr., **a.g.e.**, 1, s. 71–72.

de imkan dahilinde bir bakış açısı değildir. Osmanlı vekayin amelerinde İznik'in fethi için 720 H./1320 M.¹⁹⁰ den 731 H./1331.M¹⁹¹ aralığına kadar değişen tarihler verilmiştir. İzmit'in fethi akabinde, Bursa'da sancağa çıkmış olan Şehzade Murad'ın bu hadisesi hakkında tarih belirtilmemiştir. Bununla birlikte, İznik'in fethi için **Tarihi Takvimler**'in Paris Nüshası¹⁹², **Tarihi Takvimler**'in Oxford Nüshası¹⁹³ ve **Kısa Kronikler**'in de hemfikir olduğu 1331 tarihi, İznik'in kati fethi için kabul edilebilir gözükmekte, İzmit'in Ağustos 1333'de henüz haraca bağlanmış bir haldeyken fethedilmesi rivayeti, zayıf bir ihtimal olarak durmakta olduğundan İdris Bitlisi'nin beyanı olan 1337 M.¹⁹⁴ tarihi, **Kısa Kronikler**'in, Uzunçarşılı–Cezzar gurupunun ve Ostrogorsky–Finkel gurupunun teyidiyle kabul görmekte olduğundan İznik'in fethi için 1337 M. tarihi vukuata uygun durmaktadır.

Şu şartlar doğrultusunda Uzunçarşılı'nın dikkat çektiği İznik ve İzmit'in alınmasından sonra Bursa'ya bey olduğunun kaydı, zaman tasnifine uygun düşerek Şehzade Murad'ın 11 yaşında, Lalası Şahin Paşa'nın gözetiminde Bursa'da sancakbeyliğine başladığını söylemek akla ve kronolojiye ters düşmez.

Murad Hüdâvendigâr'ın şehzadelik devresi için diğer kaynaklarla teyidi yahud da reddini yapamadığımız bir rivayeti, tek kaynak olarak Kemalpaşazâde dile getirmektedir. Onun, tarihine kaydettiği şekline göre, hadise hakkında zaman vermeden Şehzade Murad'ın Kocaeli civarında bugünkü Marmara Denizi havalisinde bir yerde Kostantin isimli tekfurun bölgeye sahil tarafından yaptığı bir çıkarmayı püskürtmüş ve şiddetli bir muharebeden muvaffakiyetle çıktığını kaydetmiştir. Eserinde Göynük ve Taraklı havalisinin alınması zamanına yahud da kısa bir müddet sonra olan bir vakaymış gibi nakledilen hadisede Şehzade Murad'ın ciddî yararlılıklarının görüldüğünden bahsedilmektedir¹⁹⁵.

¹⁹⁰ **Selatınname**, s. 51.

¹⁹¹ Karamani, **a.g.e.**, s. 345; **Hadidi Tarihi**, s. 60.

¹⁹² **Tarihi Takvimler**, s. 17.

¹⁹³ **Tarihi Takvimler**, s. 53.

¹⁹⁴ Halil İnalçık, "Orhan", **DİA**, (Ankara 2007), C. 33, s. 377.

¹⁹⁵ Kemalpaşazâde, **Tevarih-i Âl-i Osman, II. Defter**, Haz. Şerafeddin Turan, TTK Yay. Ankara 1991, s. 32.

Umumiyetle, buraların fethinin 1331 M. tarihinde yahud az sonra olduğu bilindiğinden, Şehzade Murad'ın bu akınlara iştiraki sancağa çıkmasından önce bir zamana tetabuk etmektedir. Şehzade Murad'ın bu devrede 7-8 yaşlarında bulunduğu bir dönem olması gözönüne alındığında ve görebildiğimiz kadarıyla başka bir vekayin amede geçmeyen bu rivayetten anlaşılabilir olan Şehzade Murad'ın erken yaşlardan itibaren kendini harb meydanında kumandan olarak gösterdiği ve iştirak ettiği gaz alarında muvaffakiyetlerinin olduğu şeklinde düşünmek rivayeti daha anlaşılır kılmaktadır.

1.2.1. Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi

Osmanlı vekayinâmelerinin bu dönem için kaydettikleri vak'a, Karasioğullarının Osmanlılar tarafından ilhakıdır. Bu dahil oluş neticesinde Karasioğullarının denizcilik tecrübeleri ve donanma kuvvetleri Osmanlılara geçmiş ve burada gaza eri olarak vazife alan Gazi Evrenos, Gazi Fazıl, Yakub Ece ve Hacı İlbey gibi kumandanlarla kuvvetlenen Osmanlılar, diğer taraftan bu beyliğin hududları içine katılmasıyla Çanakkale Boğazı'na vasıl olmuşlardır.

Osmanlı menbalarında Rumeli'ye geçiş hadisesini kaleme almış olanların istisnasız olarak beyan ettikleri hadise, sallarla yapılmış olan geçiştir. Bu vak'ada vekayinâmeler, Karasioğullarının fethinin ardından bölgenin Şehzade Süleyman Paşa idaresine verildiğini ve Süleyman Paşa'nın araziye dolaşmaya çıktığı bir zamanda Aydıncık/Edincik'e geldiğini, bazı garip binalar gördüğünü, bu seyir esnasında mezkûr beyliğin fethi neticesi Osmanlı ordusuna katılmış olan Yakub Ece Bey'in gelip, ne düşündüğünü sorması üzerine Şehzade Paşa'nın denizi geçmeyi tahayyül ettiğini; ancak, düşman askerlerinin haberi olmadan nasıl yapabileceğini bilemediğinden bahsederken vakada Yakub Ece'nin yanına Fazıl Gazi'nin de dahil edilmiş olduğu bir halde Süleyman Paşa'ya kendilerinin karşıya geçerek bunu gösterebileceklerini, söylemeleri üzerine Şehzade Süleyman'ın geçecekleri yeri sorduğunu ve ardından oraya gittiklerini, havalinin isminin deniz kenarında bulunan Viranca Hisar olduğunu bildirdikten sonra Cimbi denilen yerin karşısına tetabuk eden bu yerde elçabukluğu marifetiyle, geçiş için iki kumandanın bir sal yaptıklarını ve Cimbi denilen yerin yakınına çıktıklarını, burada rastladıkları bölgenin

insanlarından birini derdest edip Şehzade Süleyman Paşa'ya getirdikten sonra Paşa'nın bu adama hüsn-i muamele edip bölgedeki hisara gizlice girmek için bir yol olup olmadığını sorup, ardından tekrar elçabukluğu marifetiyle bir sal yaparak bir kısım askerle geri dönüp; gece, hisara girmek için bu tanımadıkları şahısla sözleşmiş olarak geldikten sonra; gece, hisarın çöp dökülen tarafına bu adam tarafından getirilerek, oradan içeri girmelerini temin ettiğini; bu esnada da hisar halkının çoğunun bağda ve bahçede işleriyle meşgul durumda bulunduğunu, bu girişin harman vaktine musavi bir zamanda olduğunu ve böylece hisarın fethinin mukatele olmadan yapıldığını anlatmaktadırlar.

Temel olarak tekrar edilen bu hadisenin tafsilatında bazı farklar mevcuttur. Birinci noktada bazı vekayin ameler, salların, hisar halkının sığırlarının öldürülmek suretiyle derilerinin yüzülmesinin ardından civardaki ağaç parçalarıyla bunların bağlanarak yapıldığıdır¹⁹⁶. İkinci nokta, bir gurup vekayin ame ilk geçiş hadiesinde 80 kişinin sallarla karşı sahile geçtiğini söylerken¹⁹⁷ başka bir gurup vekayin ame ise 40 kişi olarak kayda geçmektedir¹⁹⁸. Üçüncü bir nokta, vekayin ameler, bu geçiş noktasını Viranca Hisar¹⁹⁹ ve Kemer²⁰⁰ olarak kaydetmişlerdir. Solakzade ise bu iki rivayeti Gelibolu şeklinde birleştirmiştir²⁰¹.

Bizans kroniklerinde takib edebildiğimiz kadarıyla bu sal hadisesi mevcut olmamakla birlikte batılı müelliflerden bazıları hadiseye yer vermişlerdir²⁰².

Osmanlı vekayin amelerinin ve bir kısım batılı müelliflerin izah ettiği şekliyle kabul gören sal hadisesi, muahhar Osmanlı Tarihi müellifleri tarafından da kabul edilmiş ve eserlerde yerini almıştır²⁰³.

¹⁹⁶ Şükrullah, **a.g.e.**, s. 209; **Ruhi Tarihi**, s. 385; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁹⁷ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 66; **Oruç Tarihi**, s. 20; Neşri, **a.g.e.**, s. 75; Lütfi Paşa, **Tevârih-i Âl-i Osman**, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1341, s. 30; **Anonim** (Öztürk), s. 21.

¹⁹⁸ Şükrullah, **a.g.e.**, s. 208-9; **Ruhi Tarihi**, a.y.; Müneccimbaşı, **a.y.**

¹⁹⁹ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, a.y.; **Oruç Tarihi**, a.y., s. 33; Neşri, **a.y.**; **Anonim** (Öztürk), s. 20.

²⁰⁰ Şükrullah, **a.g.e.**, s. 208; **Kunevi Tarihi**, s. 54; **Ruhi Tarihi**, a.y..

²⁰¹ Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi, **Solakzâde Tarihi**, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1297, s. 23.

²⁰² Joseph von Hammer, **Osmanlı Tarihi**, C. 1, Çev. Mehmed Ata, Haz. Abdülkadir Karahan, MEB Yay. İstanbul 1997, s. 21; Zinkeisen, **a.g.e.**, 1, s. 157; Anonim, **Osmanlı Tarihi**, Haz. Historia Üniversitesi Tarih Kurumu Trc. Tutkun Alaca, Neden Kitap, İstanbul 2013, s. 96-97 (Bundan sonra **Historia Üniversitesi Osmanlı Tarihi** olarak kısaltılacaktır).

Osmanlıların kalıcı olarak neticelenecek bir surette Rumeli'ye yerleşmesinin Şehzade Süleyman Paşa kumandanlığı altında başlamış olduğu noktasında doğru kabul edebileceğimiz hadise, Osmanlı vekayin ameleri yahud da kaynaklardan hareketle eserini kaleme alan müelliflerin izah ettiği şekliyle Rumeli'ye geçiş, sal hadisesi şeklinde cereyan etmemiştir. Bunun izahı için tarihi vukuatın teselsül edişinin incelenmesi lazımgelir.

Osmanlıların Rumeli'ye ayak basmaları Gazi Osman Bey'in sağlığından itibaren başlamıştır. Bu devreden sonra Osmanlılar, müteaddid şekillerde Trakya Yarımadası'na geçmişlerdir. Bu geçişlerin çoğu Bizans'a yardım maksadı taşıdığından kısa süreli olan hareketlerdir; ya da taht kavgalarında bir tarafa destek gayesine matuftur. Bu dönemde Rumeli faaliyetlerinde dikkat çeken Aydınoğlu Umur Bey'dir. 1344'de İzmir'in sahil kısmını Aydınoğulları'ndan almaya muvaffak olan Haçlılar, Aydınoğlu Beyliği'nin denizcilik faaliyetlerinde hayati bir kırılma noktası olmuştur²⁰⁴. Umur Bey'in müdafaası sebebiyle, Haçlılar, daha fazla ilerleyememiştir. 15 Haziran 1341'de vefat eden III. Andronikos'un yerine tahta geçen 9 yaşındaki oğlu İoannes'e naiblik etme fırsatından istifadeyle²⁰⁵, 26 Ekim 1341'de Dimetoka'da imparatorluğunu ilan eden Kantakuzenos'a²⁰⁶, 1342 ve 1343 senelerinde yardım için Rumeli'ye geçen Aydınoğlu Umur, sahil İzmiri'nin kaybindan sonra 17 Ocak 1345'de Haçlı donanmalarına karşı, diğer Türk beylikleriyle birleşerek, mağlub etmesinin ardından²⁰⁷ Saruhanoğlu Süleyman Bey'le ittifak yaparak aynı sene, tekrar Kantakuzenos'a yardımda bulunmuş ve müttefikiyle yeniden birleşmek için Rumeli'ye geçmiştir (Haziran 1345). Kaybolan Bizans iktidarını ihya için Bulgar Çarı Aleksandr üzerine sefer eden Umur Bey, daha sonra Edirne'ye dönüp Kantakuzenos'un yanına geçmişlerdir. Burada, imparatora itaat etmeyen bölgelere sefer hazırlığındayken Bizans sarayında bulunan Megasduks Aleksios Apokavkos'un zindanı teftiş ederken mahpus bulunanlar tarafından

²⁰³ Ahmed Rasim, **Osmanlı Tarihi**, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Meydan Neşriyat, İstanbul 1967, s. 17-18; Ahmed Refik, **Osmanlı Kumandanları**, Sad. Dursun Gürlek, Timaş, İstanbul 2005, s. 19-20.

²⁰⁴ Murat Keçiş, **Aydınoğulları Beyliği-Bizans Devleti İlişkileri (1308-1390)**, YYLT, AÜ SBE, Ankara 2003, s. 78.

²⁰⁵ Nicol, **a.g.e.**, s. 198- 99.

²⁰⁶ Nicol, **a.g.e.**, s. 203.

²⁰⁷ Erdoğan Merçil, "Aydınoğulları", **DİA**, (İstanbul 1991), **C. 4**, s. 240.

öldürüldüğünü öğrenince seferden vazgeçip, İstanbul üzerine harekete geçmişlerdir. Yolda, Saruhanoğlu Süleyman Bey'in vefat etmesinden duyduğu teessürün derinliği sebebiyle Aydınoğlu Umur, İzmir'e dönmeye karar vererek, Süleyman Bey'in naaşını Saruhan yurdunun payitahtı olan Manisa/Saruhan'a bırakıp, ardından, İzmir'in sahil kısmını Haçlılardan temizlemek üzere çalışmaya başlamış²⁰⁸, bu mücadele esnasında şehid olmuştur (1348). Aydınoğlu Umur Bey'den istediği desteği elde edemeyen Kantakuzenos, Osmanlılarla müttefik olup ikinci kızı Theodora'yı Gazi Orhan Bey'e nikâhlanmış²⁰⁹ ve çeyiz olarak kendisine külliyeletli servetler verilmiştir (1346)²¹⁰. Karşılığında Osmanlılarla müttefik olan Kantakuzenos, Gazi Orhan'ın gönderdiği askerlerle İstanbul'a girerek III. Andronikos'un oğlu İoannes ile müşterek imparator oldu (1347)²¹¹.

İkili imparatorluk, Bizans içerisindeki kargaşaya çözüm getiremediğinden İoannes, Kantakuzenos'a karşı Sırp kralı Stefan Duşan'dan yardım istedi. Bunun üzerine Kantakuzenos da Gazi Orhan Bey'den yardım talep etti. Şehzade Süleyman Paşa kumandasında 10.000 kişilik bir asker Kantakuzenos'a gönderildi. 1352 senesinde Dimetoka'da ağır bir mağlubiyet alan Stefan Duşan ve İoannes müttefik kuvvetleri, Osmanlılar karşısında ayakta kalamadılar²¹². Bu yardım neticesinde Kantakuzenos, Osmanlılara Gelibolu'daki Çimpe Kalesi'ni vererek mükâfatlandırmıştır²¹³.

Görüldüğü üzere Osmanlıların Rumeli'ye geçişi hadisesi, Osmanlı vekayinâmelerinin kaydettiği gibi yıllarla değil, aksine Gazi Osman Bey devrinden Şehzade Süleyman Paşa'nın Dimetoka'da kazandığı harbe kadar geçen takribî 30 senelik bir mücadelenin semeresi olarak tahakkuk etmiş ve neticeleri itibariyle kalıcı tesirleri olan ilk geçiş olmuştur²¹⁴. Osmanlı vekayinâmelerinde çeşitli şekillerde

²⁰⁸ Murat Keçiş, **a.g.t.**, s. 80–81.

²⁰⁹ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 479; Nicol, **a.g.e.**, s. 218.

²¹⁰ Michael Dukas, **İstanbul'un Fethi, Dukas Kroniği 1341–1462**, Trc. V. Mirmiroğlu, İstanbul 2013, s. 36 (Bundan sonra **Dukas Tarihi** şeklinde kısaltılacaktır.) .

²¹¹ **Dukas Tarihi**, s. 39.

²¹² Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 487.

²¹³ Charles Diehl, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, Trc. Tevfik Bıyıklıoğlu, İstanbul 1937, s. 178.

²¹⁴ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 28; Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 87–88; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 136-37.

kaydedilmiş olan Çimpe Kalesi'ne²¹⁵, Süleyman Paşa, Kantakuzenos'un isteği üzerine bir miktar asker bırakarak Anadolu'ya döndü. Askerler, ailelerini buraya getirterek yerleşmek suretiyle bir kadı tayin edildi, ahşaptan bir cami yapılmış ve buraya yerleşenlerin mesuliyetini de Kantakuzenos üstlenmiştir²¹⁶.

Osmanlı vekayinâmelerinde, Gelibolu havalisindeki fütuhat faaliyetinde ilk Çimpe Kalesi'nin fethedildiği kabul görmüş²¹⁷, ikinci fethedilen kale olarak Ayaşılonya gösterilmiş, ardından Konur Hisar'la devam eden fütuhat netîcesinde²¹⁸ Bolayır havalisinin fütuhata tamamlanmıştır. Ayaşılonya'nın fethinden sonra Şehzade Süleyman Paşa'nın emriyle Yakub Ece ve Fazıl Beyler tarafından Gelibolu ucu meydana getirilerek, bu bölgedeki hakimiyetin tesisi için gayret göstermişlerdir²¹⁹. Ardından fütuhatin Trakya içlerine doğru genişlemesi için çalışmaya devam etmişlerdir. Böylece Malkara, İpsala, Vize, Tekirdağ, Seydikavağı ve Bolayır Gelibolu havalisinin fethi tamamlanmıştır.

Osmanlı vekayinâmeleri ekseriyetle Gelibolu'nun fethi için 758 H./1358 M.²²⁰ tarihini kaydetmekle birlikte 751 H./1350 M.²²¹, 760 H./ 1359 M.²²², 761 H./1360 M.²²³ tarihleri de mevcuttur.

Bizans kroniklerinde Gelibolu'nun Osmanlılar tarafından fethi ise 1-2 Mart 1354 Pazar gecesi cereyan eden bir zelzele neticesi Gelibolu ve çevresindeki

²¹⁵ Çin, Cimbi, Cimbini, Cembini, Cimni, Cibni, Cimni, Cimen, Çimni, Çümbin, Cinbi, Çimnik, Cimenlik, Çimlenlik (Tafsilatı için bkz. Münir Aktepe, "Osmanlılar'ın Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası", **TD**, (İstanbul 1950), **I/2**, s. 287-88).

²¹⁶ Fevzi Kurtoğlu **Gelibolu ve Yöresi Tarihi**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1938, s. 30.

²¹⁷ Şükrullah, **a.g.e.**, s. 209 ve **Ruhi Tarihi**, s. 385'de Olgönlek kaydı mevcuttur.

²¹⁸ Neşri, **a.g.e.**, s. 76 ve **Hadidi Tarihi**, s. 69'da Olgönlek kaydı mevcuttur.

²¹⁹ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 67; Neşri, **a.g.e.**, s. 77-78'de Olgönlek ve Eksamiye kalelerinin de fethinin tamamlandıktan sonra bu ucun teşkil edildiğini kaydetmektedirler.

²²⁰ **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, s. 68; **Oruç Tarihi**, 21; Neşri, **a.g.e.**, s. 77; **Kemalpaşazâde, a.g.e.**, 2, s. 120.

²²¹ Karamani, **a.g.e.**, s. 345.

²²² Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 119.

²²³ **Ruhi Tarihi**, s. 386.

kalelerin surlarının yıkılması dolayısıyla meydana geldiği şeklindedir²²⁴. İtalyan arşivindeki bir vesikaya göre ise Gelibolu 1360 tarihinde ele geçirilmiştir²²⁵.

Osmanlı vekayinâmelerinin bahsetmediği bir diğer hadiseyi ise imparator Kantakuzenos'un hatıralarından öğrenmekteyiz. Kantakuzenos'un beyanına göre, kendisi, 10.000 altın mukabilinde, Çimpe Kalesi'ni Şehzade Süleyman Paşa'dan geri almak istediği esnada "*Allah'ın takdiri*" neticesi, şiddetli bir zelzeleyle Trakya havalisindeki kalelerin büyük kısmı yıkılmış; halk, halen surları ayakta olan kalelere sığınmıştır. Bu sırada Osmanlılar duvarları çöken hisarları almış, böylece Gelibolu fethedilmiş ve Anadolu'dan Türkler getirtilerek buralara yerleştirilmiştir. Ardından, Süleyman Paşa, Gelibolu Hisarı'nın surlarını tamir ettirmiş, ondan sonra Bulgaristan cihetine gazalara başlamış, Kantakuzenos sulh devresinde Türkler tarafından yapılan bu işgaller sebebiyle Şehzade Süleyman'ı Gazi Orhan Bey huzurunda protesto etmiş ve bu sefer, Osmanlılar tarafından işgal edilmiş olan yerlerin iadesi için 40.000 altın teklif etmiş, Şehzade Paşa, buraların terk edilmiş ve halî bir vaziyette olduğu halde eline geçtiği sebebiyle geri veremeyeceğini anlatmış, sonra İzmit'te Kantakuzenos, Gazi Orhan Bey ve Şehzade Süleyman Paşa arasında bir toplantı tertibi kararlaştırılmış; ancak, Gazi Orhan Bey, hastalığını öne koyarak toplantıya gitmemiştir. Süleyman Paşa, sonradan kaleleri teslim etmeye razı bir tavır takınmış olmasına rağmen Bizans'daki iç mücadelelerin tekrar başlaması ve Kantakuzenos'un tahtını terk etmek mecburiyetinde kalmasından başka, yeni imparatora, mevcut şartlar altında Osmanlılara mukavemetin imkanı olmadığını ve sulhun muhafazasının daha uygun olduğunu tavsiye ettiğini anlatmaktadır²²⁶.

²²⁴ **Kısa Kronikler**, N.7/s.60; N.37/s. 135; N.54/s. 158; N.55/s. 162; N.58/s. 170; N.59/s. 180; N.60/s. 184; N.71A/s. 239; N.72/s. 243; N.87/s. 262'de: "*zelzelenin gece 2'de*" olduğu kaydedilmiştir; N.53/s. 152'de fethi Sultan I. Murad'ın yaptığı kaydı mevcuttur.

²²⁵ Anonim, **Modena Devlet Arşivi'ndeki Osmanlı Devletine İlişkin Belgeler**, Haz. Neviz Özkan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004, B. 1/s. 114.

²²⁶ **Cantacuzéne**, Trc. Cousin, Paris 1674, s. 232 236 ve 245 248'den naklen Halil İnalçık, "Rumeli", **İA**, (İstanbul 1964), **C. 9**, s. 768; A. mlf., "Rumeli", **DİA**, (İstanbul 2005), **C. 35**, s. 232-33; Başar, **a.g.t.**, s. 183-84.

Batılı müellifler Gelibolu'nun fethi hadisesinde 1354²²⁷, 1357²²⁸, 1359²²⁹ yahud da 1354 ve 1356 tarihini beraber alarak meseleyi açık bırakma yolunu tercih etmişlerdir²³⁰. Bir kısım müellif ise tarih vermeden izahatta bulunmuşlardır.

Son devir müellifleri ise umumiyetle, Gelibolu'un fethini 1354²³¹ tarihinde merkezleştirmiş olmakla birlikte 1356 tarihini beyan eden müellifler de mevcuttur²³².

İmparator III. Andronikos Paleologos'un 1341'deki vefatıyla başlayan Bizans buhranında Dimetoka-İstanbul bir nevî inzibat kuvveti olarak iştirak eden Osmanlılar, bu dönemde Rumeli havalisine geçişlerini sıklaştırmış ve bir yardım mukabili olarak kendilerine verilen Çimpe kalesini askerî bir karargah haline getirdikten sonra Kantakuzenos'un yapmış olduğu stratejik hata neticesi, kısa sürede Gelibolu Yarımadası'na yayılan Osmanlı kuvvetleri bölgenin fethini tamamlamıştır.

Osmanlı vekayinâmelerinde bu fütühat için verilen müteaddid tarihlerin yanında Bizans kronikleri, batılı ve son devir müelliflerinin çoğunun müşterek kanaati 1354 tarihi üstünde ittifak halindedir.

Osmanlı vekayinâmelerinde geçmeyen bir hadise olarak şiddetli bir zelzelenin neticesinde Gelibolu havalisindeki birçok kalenin surlarının yıkılmasıyla fütuhatin boş bulunan hisarların zaptedilmesi şeklinde cereyanı, bu fetihleri daha da çabuklaştırmıştır. **Tarihi Takvimler**'in Paris ve Oxford nüshalarında bu fütühat için 756 H./1355 M. tarihi kaydedilmiştir²³³. Takvimlerin geriye dönerek yaptıkları tarihleme usulünü gözönüne aldığımızda bazı küçük sapmalar meydana geldiğini müşahade ediyoruz. Bunun tipik misali Kosova Meydan Muharebesi için 1388

²²⁷ Anthony Lutrell, "1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkiler", **Osmanlı Beyliği (1300-1389)**, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, Çev. Gül Çağalı Güven-İsmail Yerguz-Tülin Altınova, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1997, s. 134.

²²⁸ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 162; Hammer, **a.g.e.**, **1**, s. 22.

²²⁹ **Historia Üniversitesi Osmanlı Tarihi**, s. 97.

²³⁰ Kolonel Lamouche, **Türkiye Tarihi, Başlangıcından Bugüne Kadar, C. 1**, Trc. Galib Kemali Söylemezoğlu, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1943, s. 38.

²³¹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi, 1**, s. 137; Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 28; Halil İnalçık, **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, C. 1**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2010, s. 51; Sencer Divitçioğlu, **Osmanlı Beyliğinin Kuruluşu**, Eren, İstanbul 2008, s. 85.

²³² Cezar ve dğr, **a.g.e.**, **1**, s. 84'de ise bu tarihi 1356 olarak tespit etmektedirler.

²³³ **Tarihî Takvimler**, s. 17 ve 59.

tarhini kaydetmeleri gösterilebilir. Takvimler açısından bu husus öne alındığında ve diğer görüşleri de değerlendirmede masaya koyarak 755 H./1354 M. tarihinde Gelibolu'nun fethinin gerçekleştiğini kabul etmek kronolojiye uzak gözükmemektedir.

Gelibolu'nun fethi üzerine, Biga'da bulunan Şehzade Süleyman Paşa, buraya gelerek zelzelede harab olan hisarların surlarını tamir ettirmiş²³⁴ ve Anadolu'da Sancakbeyliği vazifesini yürüttüğü Karesi Vilayeti başta olmak üzere Gelibolu havalisine getirttiği Türkleri buraya yerleştirmiştir²³⁵. Gelibolu'nun fethinden sonra Rumeli ve havalisine yapılan gazâ faaliyetlerinde hareket merkezi ve ilk Paşa Sancağı burada teşekkül ettirilmiştir²³⁶.

Gazâ faaliyetlerinin merkezinin Gelibolu olarak belirlenmesinin ardından Süleyman Paşa, Bolayır'da bir saray yaptırmış²³⁷; ayrıca, camii, aşhane, zaviye ve muallimhaneden mürekkep bir imaret de inşa ettirmiştir²³⁸.

Bolayır'a yerleşen Şehzade Süleyman Paşa, fütuhâtı üç istikamet üzerinden hareketle devam ettirmiştir. Teşkil edilen uclardan ilki, Tekirdağ–Çorlu–İstanbul hattı; ikincisi, Konurhisar–Malkara–Hayrabolu–Vize hattı; üçüncü ve son güzergâh ise İpsala–Dimetoka–Edirne hattı olmak üzere üç kol üstünden hareket edilmiştir. Bu sistem üzerine fütuhât yapan Osmanlılar, toprakları genişledikçe teşkil edilmiş olan ucların, ileri hatta sevki sûretiyle fetihlere yön verilmişlerdir²³⁹.

Bu sistem esası sayesinde fütuhât planı yapılmış ve az bir müddet dahilinde Marmara sahillerindeki Bizans kaleleri zaptedilmiştir. Gazâ faaliyetleri, batı ve kuzey cihetinde de ilerliyordu. Bu şartlar altında Rumeli orduları başkumandanı olarak kabul edebileceğimiz Şehzade Süleyman Paşa, fütuhâtın bir kısmını bizzat

²³⁴ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 22; Salih Pay, "Rumeli Fatihi, Osmanlı Şehzadesi Süleyman Paşa", **UÜ İFD**, (Bursa 2009), **XVIII/1**, s. 285.

²³⁵ Neşri, **a.g.e.**, s. 77; Pay, **a.g.m.**, s. 289.

²³⁶ Tayyib Gökbilgin, **XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar–Mülkler–Mukataalar**, İşaret Yay., İstanbul 2007, s. 6/dn.1; İbrahim Sezgin, "Paşa Livası", **DİA**, (İstanbul 2007), **C. 34**, s. 189.

²³⁷ Pay, **a.y.**.

²³⁸ İbrahim Sezgin, **XV. ve XVI. Asırlarda Gelibolu Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, YDT, MÜ SBE, İstanbul 1998, s. 102–103.

²³⁹ İnalçık, "Rumeli", s. 233.

yapmaktadır. Meriç ırmağının batı havalisinde kalan, Ferecik'in, fethi ise bu gerçeğe misal olarak gösterilebilir. Âşıkpaşazâde, Oruç bin Adil ve Neşri gibi müellifler, tarihlerinde Şehzade Süleyman Paşa'nın fethinden bahsetmemekle birlikte, takib edebildiğimiz kadarıyla vakayı ilk kaydeden Hadidi'dir²⁴⁰. Mezkûr müellifi destekler keyfiyette olmak üzere Ekrem Hakkı Ayverdi, yapmış olduğu arşiv çalışmalarına istinaden, Süleyman Paşa'nın Rumeli'deki vakıf eserlerinden bahsederken Ferecik'de bir cami yaptırdığını ve bu esere binaen Ferecik'in Şehzade Paşa devrinde fethedildiğine delil teşkil edeceğini ifade etmiştir. Necdet Öztürk ise çalışmasında yaptığı değerlendirmede fetih tarihi olarak 1357'yi uygun görmüştür²⁴¹.

Rumeli'de yapılan gazâ faaliyetleri, yapılan imar hareketleri ve Anadolu'dan buraya nüfus aktarımıyla sabittir ki, bu faaliyetler sadece fetih yapma gayesine matuf değil; bilakis bu bölgeye yerleşme çabası esastır.

Batı'da Dimetoka'dan, Doğu'da Vize havalisine kadar olan sahadaki geniş bir arazide fütuhât bütün hızıyla devam ederken Süleyman Paşa'nın beklenmedik vefatı Osmanlı vekayinâmelerinin ittifakla bildirdiğine göre Bolayır ile Seydikavağı arasında²⁴² bir yerde ava çıktığı sırada elindeki doğanını kaz²⁴³ takib etmesi için uçurduktan sonra avın ardınca gitmiş ve bu sırada bineğinin ayağı bir deliğe²⁴⁴ takılarak atla birlikte yan tarafına yıkılan Şehzade Süleyman Paşa, hayvanının altında kalarak vefat etmiştir²⁴⁵. Ardından Bolayır'da inşa ettirdiği külliyesinde defnedilmiştir.

²⁴⁰ **Hadidi Tarihi**, s. 73.

²⁴¹ Tafsilatı için bkz. Öztürk, "Ferecik'in Süleyman Paşa Tarafından Fethine Dair", **TAD**, (İstanbul 1989), **S. 4**, s. 140–44.

²⁴² Enveri, **Düsturname-i Enveri**, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca Yay., İstanbul 2012, s. 24 (Bundan sonra **Düsturname** olarak kısaltılacaktır); **Oruç Tarihi**, s.21'de Biga olarak geçmektedir.

²⁴³ **Düsturname**, a.y.'de geyik; **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 70'de canavar; **Hadidi Tarihi**, s. 74'de tavşan olarak bildirilmektedir.

²⁴⁴ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 29'da köstebek yuvası şeklinde kaydedilmiştir.

²⁴⁵ **Oruç Tarihi**, s.21; Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 31; **Anonim** (Öztürk), s. 22'de şehid oldu kaydı bulunmakta, Karamani, **a.g.e.**, s. 346'da bir hastalığa tutularak vefat ettiğini kaydetmiştir.

Osmanlı vekayinâmelerinde Şehzade Paşa'nın vefatı 750 H./1349 M.²⁴⁶, 751 H./1350 M.²⁴⁷, 755 H./1354 M.²⁴⁸, 758 H./1357 M.²⁴⁹, 759 H./1358 M.²⁵⁰, 760 H./1359 M.²⁵¹, 761 H./1360 M.²⁵² şeklinde müteaddid tarihler sıralanmıştır.

Osmanlı vekayinâmelerinde, Şehzade Süleyman'ın, Halil Kunevî²⁵³, Şükrullah²⁵⁴ ve Ruhi²⁵⁵'de 6 sene, Enverî²⁵⁶'de ise 7 sene Rumeli'de gaza faaliyetinde bulunduğu şeklinde kayıtlıdır. Bu bilgiyi hareket noktası kılarak Paşa'nın 1352 senesinde kendisine yardım mukabili olarak Kantakuzenos tarafından Çimpe Kalesi'nin verildiği kabulüyle bu tarihten itibaren Rumeli'de bulunduğunu ve gazâ faaliyetiyle uğraştığını, bunun ise 6 veya 7 sene olduğunu gözönüne alarak 752 H. tarihine tetabuk ettiğini bildiğimizden Şükrullah-Halil Kunevî-Ruhi gurupunu dikkate alarak 758 H./1357 M. tarihine tesadüf ettiği ortaya çıkmaktadır; eğer Enverî rivayetini dikkate alırsak da 759 H./1358 M. tarihini kabul etmemiz gerekmektedir. **Tarihi Takvimler**'in Paris ve Oxford nüshalarında da ittifakla 758 H./1357 M. tarihini kaydetmeleri, iddiamıza kuvvet katmakta olduğundan bu, 1357 tarihi için Âşıkpaşazâde-Hadidi gurupunun verdiği tarihi Şükrullah-Halil Kunevî-Ruhi gurupunun işareti ve **Tarihi Takvimler**'in desteğini de gözönüne alarak kabul etmekte bir beis gözükmemektedir.

1.2.2. Şehzade Halil Vak'ası

Osmanlı vekayinâmelerinde kaydı olmayıp, Mekece vakfiyesi ve Bizans kronikleri vasıtasıyla öğrenebildiğimiz, Şehzade Halil, Gazi Orhan Bey'in Kantakuzenos'a verdiği yardım sözü mukabili olarak 1346 senesinde evlendiği,

²⁴⁶ Kemal, **a.g.e.**, s. 62.

²⁴⁷ **Kunevi Tarihi**, s.55.

²⁴⁸ Karamani, **a.y.**.

²⁴⁹ **Tarihi Takvimler**, s. 17 ve 53; **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 71; **Hadidi Tarihi**, s. 75.

²⁵⁰ **Oruç Tarihi**, a.y.; Lütfi Paşa, **a.y.**; **Anonim** (Öztürk), s. 24.

²⁵¹ Neşri, **a.g.e.**, s. 79; Solakzade, **a.g.e.**, s. 27.

²⁵² **Ruhi Tarihi**, s. 386; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 120.

²⁵³ **Kunevi Tarihi**, a.y..

²⁵⁴ Şükrullah, **a.g.e.**, s. 211.

²⁵⁵ **Ruhi Tarihi**, a.y..

²⁵⁶ **Düsturname**, a.y..

imparatorun kızı olan Theodora'dan doğmuştur²⁵⁷. Gazi Osman Bey ve Kantakuzenos'un müşterek torunları olan Şehzade Halil, 1357 senesinde Foçalı korsanlar tarafından kaçırılıncaya kadar, takib edebildiğimiz kadarıyla Bizans kroniklerinde, hakkında bir kayda rastlanmamaktadır. Bir kısım siyasi hadiselerin tetikleyicisi olan vak'adan görebildiğimiz kadarıyla bahseden Grigoras²⁵⁸ ve Kantakuzenos²⁵⁹ olmak üzere iki müellifin kaydı mevcuttur. Bu kayıtlarda, Şehzade Halil'in kaçırılması hakkında eserlere not düşülen malumat, Türkçeye de tercüme edilmiştir.

Hadise hakkında iki görgü şahidinin müşterek beyanına göre vak'a, 1357 senesinde cereyan etmiştir²⁶⁰. Şehzade Halil, İzmit körfezi açıklarında kayıkla dolaşmaktayken Foçalı korsanlar tarafından kaçırılmıştır²⁶¹. Durumu Kantakuzenos'a nispetle daha mufassal izah eden Grigoras'ın beyanına göre ise Orhan Bey, haberi duyunca çok üzülmüş ve yapanları aramaya koyulmuş; fakat, karadan ve denizden Şehzade Halil'e yardıma gücünün yetmeyeceğini anlayınca buranın hakiminin Bizans tarafından tayin edildiğini bildiğinden, imparatorun yardım istemeye karar vermiştir²⁶². Gazi Orhan'ın yaptığı teklif, Şehzade Halil'in kurtarılması halinde kendisine iyi muamele edileceği ve ihtiyaç halinde fedakârlıktan kaçılmayacağı, ayrıca da gereken miktarda parayı vereceğini Bizans imparatoruna vaad etmiştir. Kantakuzenos'un hatıralarında bildirdiğine göre Gazi Orhan Bey ile Mattheos arasında sıkı bir münasebet vardır. Kantakuzenos ise bu dostane ilişkiyi bozmak için mücadele verdiğinden, Gazi Orhan, oğlunun kurtuluşu için her türlü teklife açıldı²⁶³. Bu da gösterir ki cereyan eden hadise Kantakuzenos'un arayıp da bulamadığı bir fırsattı ve böylece Orhan Bey'i Mattheos'dan koparıp kendi safına çekebilecekti. Aralarındaki anlaşmada esas olan ise Gazi Orhan'ın, Kantakuzenos Paleologos'un

²⁵⁷ Uluçay, **a.g.e.**, s. 19–20.

²⁵⁸ Grigoras, “Şehzade Halil'in Sergüzeşti”, Trc. Yanko İskender Hoçi, **TOEM** [Enderun Yay. (Tıbbıbasım), İstanbul 1998 (İstanbul 1327)], **I/4**, s. 239–252.

²⁵⁹ Kantakuzenos, “Şehzade Halil'in Sergüzeşti”, Trc. Yanko İskender Hoçi, **TOEM** [Enderun Yay. (Tıbbıbasım), İstanbul 1998 (İstanbul 1329)], **II/7**, s. 436–445.

²⁶⁰ Grigoras, **a.g.m.**, **I/4**, s. 239; Kantakuzenos, **a.g.m.**, **II/7**, s. 436.

²⁶¹ Grigoras, **a.g.m.**, **I/4**, s. 241; Kantakuzenos, **a.y.**

²⁶² Grigoras, **a.g.m.**, **I/4**, s. 240–41.

²⁶³ Kantakuzenos, **a.g.m.**, **II/7**, s. 437.

elinde bulunan topraklara dokunmayacağı sözünü vermesi olarak izah etmektedir²⁶⁴. Hadiseler bu noktaya geldiği esnada, Şehzade Süleyman Paşa'nın anî vefatı, Orhan Bey'in acısını bir kat daha arttırdı²⁶⁵. Bizans imparatorunun ciddiyetle vetireyi yönetmesi için Gazi Orhan tarafından gönderilen heyetlerle tazyikte bulunmuş; Foça'ya gidecek olan Bizans donanmasının masrafları Gazi Bey tarafından karşılanmak üzere külliyetli bir miktar parayı da kendisine göndermiştir. Sonrasında ise Gazi Orhan Bey, imparatorun eski borçlarının silindiğini; ayrıca da Mattheos'la olan saltanat mücadelesinde Kantakuzenos'u destekleyeceğini söylemiştir²⁶⁶. Bu noktadan sonra Şehzade Halil'in kurtarılması için birden fazla neticesiz kalan teşebbüs meydana gelmiştir.

Aradan geçen iki seneye yakın bir zamanın ardından kış mevsiminin bitip baharın başladığı bir zamana tesadüf eden bu vakitte, başarısızlıkla neticelenen bir teşebbüsten sonra İstanbul'a avdet etmiş olan imparatora, Orhan Bey, Kadıköy'e gelerek haber gönderdi ve Şehzade Halil'in kurtuluşu için yapılan faaliyetler hakkında bilgi almak istediğini söyleyerek imparatoru davet etti. İki hükümdar karşılıklı görüşmediler; ancak, elçi teatisiyle haberleştiler. Bu esnada imparator Kızkulesi'nde bulunduğu için ikisi arasındaki mesafe çok olmamakla birlikte üç gün, bu şekilde elçiler arada gidip geldi. Müzakereler neticesinde alınan kararlar: Şehzade Halil'in kurtarılmasının ardından Bizans imparatoruna damad olacak. Taraflar arasındaki mukatelelerin bir müddet durması gibi meselelerde mutabakata vardılar. Sonrasında Gazi Orhan'dan külliyetli bir miktar para alan imparator, tekrar Foça'ya hareket etti. Paranın bir miktarı Şehzade Halil'in fidye-i necatı için diğer bir miktarı ise Bizans'ın verdiği gizli teklif için sus payı olarak kullanılacaktı²⁶⁷. İmparator,

²⁶⁴ Kantakuzenos, **a.g.m.**, a.y..

²⁶⁵ Grigoras'ın beyan ettiği bu gerçeğe Kantakuzenos bahsetmemektedir.

²⁶⁶ Grigoras, **a.g.m.**, I/4, s. 242.

²⁶⁷ Kantakuzenos, akim kalmış bu teşebbüslerden hatıralarında gördüğümüz kadarıyla bahsetmemektedir. Hadiseleri mufassalan izah eden Grigoras'tır (Bkz. Grigoras, **a.g.m.**, I/4, s. 242-48).

Foça'ya geldiğinde 100.000 altın²⁶⁸ ve göz dolduran rütbeler karşılığı, Şehzade Halil'i serbest bıraktırmayı başardı²⁶⁹.

Şehzade Halil ile birlikte yaz ortasında Bizans'a gelen imparator, sulh anlaşmasının yenilenmesi ve Gazi Orhan Bey tarafından bizzat verilen mütareke sözünden dolayı Şehzade Halil, büyük bir sürurla karşılandı. İmparator tarafından Şehzade Halil'e nezaketle ve iyi muameleyle davranarak “oğlum ve damadım” hit abıyla ikramlarda bulunan Kantakuzenos, şehzade namına tertib ettiği ziyafetlerde çeşit çeşit elbiseler giydirmiş, şehre giren imparator ve şehzadenin ikisi de atlarının üstünde sanki iki imparator birlikteymiş gibi hareket edilmiştir. Saraya girdikten sonra imparatoriçeyle karşılaşan Şehzade Halil, imparatoriçeye hitaben yaptığı konuşmada gizli şeyleri ancak Allah'ın bildiğini, kendisinin gaflet eseri esir düştüğünü ailesinden ve vatanından uzun zaman ayrı kaldığını, birçok sıkıntılara katlanarak kendisini imparatorun kurtardığını anlattıktan sonra şu şekilde konuşmasını sürdürmüştür: “*Ben de elbetde bi'l mukabele latife karşı hiçbir mükafat beklemezler; çünkü, böyle bir şey kudretim fevkindedir; halbuki kudretim yetdiği kadar ve hayatım devam etdikçe hizmetlerine her münasib husus için bütün gayretimi, arzumu feda edeceğim*”²⁷⁰ demek suretiyle konuşmasını tamamlamış ve imparatoriçeden mukabili cevaplar aldıktan sonra halkla karşı karşıya gelip; çeşitli hediyeler almıştır. Ardından, 10 yaşında olan ve Şehzade Halil'e imparator tarafından nişanlanan kızı İrene'yi kendisiyle tanıştırdı.

Gazi Orhan Bey ise İznik'ten İzmit'e geçmiş, imparatorla Şehzade Halil birlikte bir gemiye binerek iki gün içinde İzmit'e gelmiş ve Şehzade Halil, Gazi Orhan'a teslim edilmiştir. İmparator, Şehzade Halil'e valilik vermesini istedi. Orhan Bey de bu isteğe müsbet cevap verdi ve arkasından, merasimle Şehzade Halil, İznik'e götürüldü. Burada teşkil edilen Osmanlı–Bizans karma alayından olan Bizanslı askerler birkaç gün misafir edilip çeşitli hediyeler verildikten sonra İstanbul'a geri döndüler.

²⁶⁸ Grigoras, **a.g.m.**, I/4, s. 248; Kantakuzenos, **a.g.m.**, II/7, s. 438.

²⁶⁹ Kantakuzenos, bu rütbeyi herkesten daha çok saygıya değer m an asına gelen “*paniparsovastos*” payesi olarak kaydetmektedir. Tafsilatı için bkz. A.mlf., **a.g.m.**, II/7, s. 438/dn. 1.

²⁷⁰ Grigoras, **a.g.m.**, I/4, s. 250.

Görebildiğimiz kadarıyla bu iki Bizans kroniğinden alakalı bölümler içerisinde Şehzade Halil'in yaşı ve Gazi Orhan Bey'e teslim edildiği zaman; yani, ne kadar esarete kaldığı hakkında bir bilgiye rastlayamamış olmakla birlikte, bu iki müellifin alakalı kısımlarını Türkçeye tercüme etmiş olan Yanko İskender Hoçi, iki sene üç ay esarete kaldığını belirtmektedir²⁷¹. Şehzade Halil, Kantakuzenos'un kızı Theodora ile Gazi Orhan Bey'in oğlu olduğundan ve bu evlilik 1346 Mayıs'ında yapıldığı bilindiğinden Şehzade Halil'in 10 yaşında kaçırılmış olması lazımgelirken, Şehzade Halil'in yaşı hakkında 10²⁷², 11²⁷³ ve 12²⁷⁴ olduğuna dair rivayetler mevcutsa da Şehzade Halil'in kaçırıldığı sırada Şehzade Süleyman Paşa'nın vefat etmesi ve annesi Theodora'nın Gazi Orhan'la yaptıkları evliliğin tarihi gözönüne alınınca 758 H./1357 M. tarihinde 10 yaşındayken kaçırılmış olduğu ve 2 sene 3 ay sonra esaretinin sona erdiği bilindiğine göre 760 H./1359 M. tarihinde 12 yaşındayken de kurtulmuş olduğu kanaatine varılabilir.

Şehzade Halil, Foçalı korsanlardan kurtarılıp, babası, Orhan Bey'e teslim edildikten sonra Bizans imparatoruna Şehzade Halil'in vali olacağı sözü verilmiş²⁷⁵ ve kedisi Kocaeli Sancakbeyliği'ne tayin olunmuştur.

1.2.3. Şehzade Murad'ın Rumeli'ye Geçişi ve Trakya Fütuhâtı

Şehzade Halil'in kaçırılması neticesi, fütuhât faaliyetlerinin 2 sene durmuş ve Bizans ile mecburen bir sulh yapılmış; bu duraksamaya Şehzade Süleyman Paşa'nın vefatı da eklenince Rumeli'de bulunan az miktardaki gazâ eri ümitsizliğe sürüklenmiştir. Buna mukabil bu 2 senelik fetret devresinde Anadolu'dan buraya Türkmen muhacereti devam ettiğinden bu havalide daha büyük bir fütuhât faaliyeti

²⁷¹ Kantakuzenos, **a.g.m.**, II/7, s. 436.

²⁷² Kantakuzenos, **a.g.m.**, II/7, s. 445.

²⁷³ Halil İnalçık, "Osmanlı Sultanı Orhan", **Belleten**, (Ankara 2009), **S. 266**, s. 93.

²⁷⁴ İnalçık, **Devlet-i Aliyye**, 1, s. 52.

²⁷⁵ İnalçık, **Devlet-i Aliyye**, 1, s. 53'de imparatorun Gazi Orhan Bey'den kendisinden sonra Osmanlı tahtına varis olacağı sözünü de verdiğini kaydetmiştir.

için “toparlanma” devresi olarak bu iki sene²⁷⁶ Osmanlıların hanesine artı puan olarak kayda geçmiştir.

Ümitsizce bekleyen bu gaziler için “beklemek” yok olmak manasına geldiğinden devam eden Türkmen göçlerine yeni yurtlar açmak, bu yeni ortaya çıkan Osmanlı sancağında ayakta kalabilmenin tek yoluydu²⁷⁷. Sabit kalmak istemeyen Rumeli’deki gaziler, Şehzade Halil’in kurtarılması ve ağabeyi Şehzade Süleyman Paşa’nın yerini Şehzade Murad’ın almasıyla arzu ettikleri harekete kavuşmuşlardır.

Şehzade Murad’ın, Süleyman Paşa’nın yerini alması noktasında iki görüş mevcuttur. İlk mütalaa Uzunçarşılı’nın iddiasıdır. Kendisi, Şehzade Murad’ın Rumeli’de evvelden var olduğunu ve Çorlu’yla Burgaz’ı bizzat fethettiğini söylemektedir²⁷⁸. Diğer nokta-i nazarda ise Şehzade Paşa’nın ani vefatının ardından Şehzade Murad’ın buraya babası Gazi Orhan Bey tarafından tayinle gönderildiği şeklindedir²⁷⁹.

Uzunçarşılı, görüşünü, eserini, XVII. asırda kaleme almış olan De Muralt’ya istinad ettirmektedir. İncalcık ise mütalaaasını, takib edebildiğimiz kadarıyla ilk kez “Edirne’nin Fethi” isimli makalesinde ortaya koymuş ve bu görüşünü **Düsturname**’den hareketle dile getirmektedir ve vukûata daha uygun durmaktadır. Zira, Uzunçarşılı’nın Şehzade Süleyman Paşa’nın vefatını 1360 olarak kabul ettiği bilindiğinden **Düsturname**’nin verdiği bilgiyi perçinlemektedir; çünkü, bugün için artık Şehzade Süleyman Paşa’nın vefatının 1357 olduğu bilinmektedir.

Şu şartlarda söylenebilecek olan, Şehzade Murad, 1357’de ağabeyinin vefatı üzerine Rumeli’ye tayin olunmak suretiyle buraya geçmiş, harici sebeplerden dolayı 2 sene hareketsiz olarak beklemiş ve daha sonra Çorlu ve Burgaz havalisini fethetmiştir.

²⁷⁶ Hasan Basri Karadeniz, **Osmanlılar ve Rumeli Uç Beyleri**, Yeditepe, İstanbul 2015, s. 20; Rudi Paul Lindner, “Anadolu”, **Türkiye Tarihi**, Ed. Kate Fleet, (İstanbul 2012), **C. 1**, s. 161.

²⁷⁷ Halil İncalcık, “Osmanlı Fetih Yöntemleri”, **Cogito**, (İstanbul 1999), **S. 19**, s. 127-32.

²⁷⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 158.

²⁷⁹ İncalcık, **Devlet-i Aliyye**, **1**, s. 53.

Osmanlı vekayinâmelerinin ittifakla bey anına göre Şehzade Süleyman Paşa'nın vef atının ardından kısa bir müddet sonra Sultan Gazi Orhan'ın da vef at ederek yerine Şehzade Murad'ın tahta cülûs ettiği görülmektedir. Bu mer asimin ise Şehzade Süleyman Paşa'nın vef atından 2 ay²⁸⁰ sonrasında başlayarak, aynı sene²⁸¹, 2 sene²⁸² içinde ve nih ayet 6 sene²⁸³ sonraya yerleştirmişlerdir.

Osmanlı vekayinâmeleri Murad Bey'in, babası Gazi Orhan Bey'in vefatından sonraya yerleştirdikleri Edirne'nin fethi hadisesine gelinceye kadar bir dizi fütuhatta bulunduğunu kaydetmişlerdir. Ahmedî'den itibaren takib edebildiğimiz bu fütuhatta, Şehzade Murad, Rumeli'ye geçmeye karar vermiş, Karesi havalisinden ve kendi bölgesinden asker toplamış, Lala Şahin Paşa'yla birlikte, ardındaki külliyyetli orduyla Gelibolu'dan ilk Batnoz'a yürümüş ve bu kale teslim olmuştur. Buradaki Rumlar yerinde bırakılmış; ardından Çorlu üzerine hareket etmiştir. Harb ederek fethettiği bu kalenin tekfurunun gözüne ok isabet etmesiyle yani kumandanının ağır yaralanması sebebiyle hisar birliklerinin bozulmasının ardından mağlub olmuşlardır²⁸⁴. Gaziler, hisara girdiler ve çokça ganimet elde ettiler. Ardından bu hisar yıkılmıştır²⁸⁵. Osmanlı kuvvetleri, Misini/Silivri'ye yürümüşlerdir. Buranın kumandanı, Murad Bey'i, şehrin anahtarlarıyla birlikte karşılamış ve şehir teslim olmuştur; ardından, Burgos/Burgaz'a yürünmüş, şehrin terk edilmiş olduğunu gören Osmanlı ordusu hisarı yakmışlardır²⁸⁶. Bu esnada Hacı İlbey, Meriç kenarında Küçük Burgos'u almıştır²⁸⁷. Buradan gazâyâ devam eden Hacı İlbey, Dimetoka hisarı tekfurunun kendisine tuzak kuracağı haberini aldıktan sonra kumandanı yakalamış ve Dimetoka hisarına doğru ilerlemeye başlamıştır. Kalenin teslimi halinde kimseyi öldürmeyeceklerine söz verdiler. Tekfur da çocuklarıyla birlikte istediği gibi

²⁸⁰ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 71; **Oruç Tarihi**, s. 22; Neşri, **a.g.e.**, s. 79; **Hadidi Tarihi**, s. 75; Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 31; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 105; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 121.

²⁸¹ **Düsturname**, s. 24; Bayatlı, **a.g.e.**, s. 395.

²⁸² Kemal, **a.g.e.**, s. 62.

²⁸³ Karamani, **a.g.e.**, s. 346.

²⁸⁴ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 113'de yaralı kumandanın derdest edilerek Sultan Murad'ın karşısına getirildiğini ve diğer düşman kumandanlarına gözdağı olması için id am edildiğini kaydetmektedir.

²⁸⁵ **Oruç Tarihi**, s. 23'de "yıkıldı" kaydı bulunmamaktadır.

²⁸⁶ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 114'de "yıkıldı" derken; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 127'de "tahrip edildi" demektir.

²⁸⁷ **Oruç Tarihi**, a.y.'de "şimdiki halde ana İlbeyoğlu Burgos'u derler" notu bulunmaktadır.

gitmekte serbest olacaktı. Bunun üzerine halk kaleyi teslim etti²⁸⁸. Osmanlılar sözünü tutmuştur²⁸⁹. Hacı İlbey böylece Dimetoka'yı fethetti. Öteki tarafta Evrenos Gazi de Keşan'ı almıştır²⁹⁰. Murad, Burgos'dan Eski'ye gelmişti. Burası terk edilmiş bulunmaktaydı. Daha önceden terk edilen hisarların halkı Edirne'de toplanmışlardır²⁹¹. Kumandan Murad, Lala Şahin Paşa'yı Edirne üzerine sevk etti²⁹². Sazlıdere mevkiinde Edirne tekfurunun kalabalık bir asker gurupuyla karşılaştı. Kıran kırana bir muharebenin ardından mağlub olan Edirne tekfuru, hisara kaçtı. Murad, Hacı İlbey ve Evrenos Bey, Edirne'ye geldi. Meriç nehri "taşgun" bir haldeydi²⁹³. Hisar tekfuru, gece bir kayığa binip Enez'e kaçtı. Bunun üzerine, sabah olunca hisarın kapıları açıldı. O gün yağma oldu²⁹⁴. Böylece de Edirne fethedilmiştir.

Yukarıda görüldüğü üzere Osmanlı vekayinâmelerinin müttefik oldukları iki nokta vardı: İlki, Rumeli fütuhatının sırasındır ve Edirne'nin fethiyle neticelenmesidir. İkinci nokta ise, bu fetih faaliyetinin Şehzade Murad'ın tahta çıkışından sonra yapılmış olmasıdır.

Osmanlı vekayinâmelerinin tefrike düştükleri nokta, Edirne'nin fethi tarihidir. Vekayinâmelerde bu hadise 755H./1354 M.²⁹⁵, 760 H./1359 M.²⁹⁶, 761H./1360 M.²⁹⁷, 762 H./1361 M.²⁹⁸, 763 H./1362 M.²⁹⁹ şeklinde birbirinden farklı tarihlerde bey an edilmiştir.

²⁸⁸ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 115'de hadisenin tafsilî olarak tekfurun oğlunun kaleden babasının zincire vurulmuş hâlede getirildiğini görünce direnmekten vazgeçerek kaleyi bütün mal ve eşyalarıyla birlikte teslim ettiğini kaydetmiştir.

²⁸⁹ **Oruç Tarihi**, a.y.'de dev amı olarak "Tekür İn özüne gitti" kaydı vardır.

²⁹⁰ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 128'de ardından İpsala'yı fetih için zorladığı bildirilmektedir.

²⁹¹ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 116'da: "Sultan Murad, kumandanlarıyla kurduğu harb divânında Edirne'nin fethi üzerinde anlaştılar" demektedir.

²⁹² Hoca Sadeddin, **a.y.**; Müneccimbaşı, **a.y.**'de Kendisinin de Babaeski'nin fethine giriştiğini bildirmektedirler.

²⁹³ **Hadidi Tarihi**, s. 79'da "Tunca" olarak kayıtlıdır.

²⁹⁴ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 117'de Sultan Murad'ın Lala Şahin Paşa'yı Edirne'de bırakıp kendisi Dimetoka'ya gittiği bilgisi bulunmaktadır.

²⁹⁵ Kemal, **a.g.e.**, s. 65.

²⁹⁶ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 30.

²⁹⁷ **Âşıkpaşazâde**, s. 74; **Oruç Tarihi**, s. 24; **Ruhi Tarihi**, s. 387; Lütü Paşa, **a.g.e.**, s. 33.

²⁹⁸ Neşri, **a.g.e.**, s. 83.

²⁹⁹ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 129.

Bizans tarihçilerinden Dukas³⁰⁰, eserinde, Sultan Gazi Orhan'ın vefatından sonra oğlu Şehzade Murad'ın tahta cülûs ettiğini, Trakya şehirlerinden birçoklarını hükmü altına aldıktan sonra Edirne'yi muhasara ettiğini ve Selanik'ten başka bütün Teselya havalisini zaptettiğini kaydetmiş olmakla birlikte bu hadiselerin tahakkuku hakkında tarih vermemektedir. İtalyan arşivinden bir vesikaya göre Edirne, Sultan Murad tarafından 1364 tarihinde fethedilmiştir³⁰¹. **Kısa Kronikler** ise 1369 tarihinde müttefiktir³⁰².

Batılı müellifler, vak'anın naklinde, büyük nisbette Osmanlı vekayinâmelerinin üstünde ittifak ettiği şekilde Batnoz, Çorlu, Misini/Silivri, Burgos/Burgaz, Dimetoka, Keşan, Edirne güzergâhı fütuhâtını teyid ederken, kurulan harb divanının yerini Çatalca³⁰³ olarak göstermektedir. Edirne tekfurunun ismini de Hadrianos olarak kaydetmektedir³⁰⁴. Hammer³⁰⁵, fütuhât sırasına sadık kalırken Silivri'nin teslimini, kumandanın, Çorlu Hisarı'nın akıbetinden ibretle olduğunu kaydetmiş, Dimetoka Hisarı'nın tesliminde Hacı İlbey'in kale kumandanının oğlunun esir edildiğini ve babasının onu kurtarmak için kaleyi teslim ettiğini kaydetmiştir³⁰⁶. Böylece Hoca Sadeddin rivayetinin tam tersini bildirmiş olmaktadır. Jorga, fütuhâtı farklı bir tasnifle, sıralamayı bozmadan nakletmektedir. Bu izahatında, Burgaz Kalesi'nin yıktırıldığını³⁰⁷, Çorlu ve Dimetoka kalelerinin fethiyle alakalı olarak diğer kaynakların aksine nasıl alındığını nakletmeden fethini kaydetmektedir³⁰⁸. Jorga, Edirne'nin fethine Gazi Evrenos Bey'i³⁰⁹ de dahil etmenin yanında görebildiğimiz kadarıyla diğer müelliflerin izahatları arasında bulunmayan bir rivayeti nakletmiştir. Jorga'ya göre Edirne'nin fethinin sebebi, tarlalara daha çabuk

³⁰⁰ Dukas, **a.g.e.**, s. 24.

³⁰¹ **Modena Devlet Arşivi Belgeleri**, B.1/s.144.

³⁰² **Kısa Kronikler**, N. 53/s. 152; N.54/s. 158; N.55/s. 162; N.58/s. 170; N.59/s. 180; N.60/s. 184; N.60A/s. 188'de ay ve gün olarak 1 Mart bildirilmektedir; N.61/s. 191; N.69/s. 225; N.72/s. 244'de Edirne'yi 1360'da Şehzade Süleyman Paşa ve Sultan Gazi Orhan'ın fethettiği kaydı mevcuttur; N.72A/s.246'da Edirne'yi Sultan Gazi Orhan'ın fethettiği kaydedilmiştir.

³⁰³ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 167.

³⁰⁴ Zinkeisen, **a.y.**.

³⁰⁵ Hammer, **a.g.e.**, **1**, s. 26.

³⁰⁶ Hammer, **a.y.**.

³⁰⁷ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 201.

³⁰⁸ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 202.

³⁰⁹ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 203.

ulaşabilmek için köylülerin kullandığı gizli yolu göstermiş olan bir Rum'un ihaneti neticesi olarak Osmanlılar, Edirne'yi toprakları arasına katmıştır³¹⁰. Gibbons ise farklı bir bakış açısı getirerek, yapılan fütuh faaliyetinin sistematik bir tahliline girmiş ve 15 ay³¹¹ süren fetihlerin gayesinin Edirne'yi almak³¹² olduğunu, bu hedefe ulaşmaya müncer olarak fütuhata Çorlu'dan başlanıldığını, böylece Edirne'ye karşı yapılacak harekatta ordunun gerisinin muhafazada kalacağını³¹³, ordunun sağ, orta ve sol kol olmak üzere üçe taksim edilerek hareket edildiğini, sol kolun başında olan Evrenos Gazi'nin Dimetoka–Gümölcine hattını aldığını, bununla Meriç vadisi havzasında tasarruf sahibi olunup; ayrıca, Sırp'lar tarafından vaki olacak taarruz tehlikesine karşı emniyetin temin edildiğini³¹⁴, sağ koldan ilerleyen Osmanlı kuvvetlerinin Karadeniz sahillerinden geçmek suretiyle Kırkkilise/Kırklareli'yi fethettiğini bu hareketin Edirne'ye yapılacak taarruzda, buranın kurtarılması için deniz ile Meriç arasındaki dağlık araziden bir ordu indirmesiyle olabilecek herhangi bir Bulgar yardımının önünün kesildiğini³¹⁵, bunlar olurken, Çorlu'nun fethinden sonra Sultan Murad'ın Lüleburgaz'a ilerleyerek Evrenos Bey ve Lala Şahin'le buluşarak Bunarhisar/Pınarhisar ile Babaeski arasında bir yerde cereyan edecek olan son adım harbi için bir araya gelindiğini ve ardından Bizans'ın bir muharebeyle mağlub edilerek, Edirne'nin fethinin gerçekleştirildiğini izah etmektedir³¹⁶.

Son devir Osmanlı müelliflerine kadar gelen çizgide yekp are sûrette Osmanlı vekayinâmelerinin tesiriyle Şehzade Süleyman Paşa'nın vefatı tarihinden başlayarak Gazi Orhan Bey'in vefat tarihi ve buna binaen Şehzade Murad'ın tahta cülûsuna kadar olan devredeki kronolojik tasnif devam etmiştir. Bunun tipik misalini Ahmed Rasim ve Ahmed Refik'te müşahede ediyoruz. Ahmed Rasim, Gazi Orhan'ın ve Şehzade Süleyman Paşa'nın vefatı tarihini 1360'a yerleştirirken³¹⁷ Edirne'nin fethini

³¹⁰ Chalkokondyles, s. 31-32'den naklen Jorga, **a.y.**

³¹¹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 95.

³¹² Gibbons, **a.g.e.**, s. 93.

³¹³ Gibbons **a.g.e.**, s. 94.

³¹⁴ Gibbons **a.y.**

³¹⁵ Gibbons **a.y.**

³¹⁶ Gibbons **a.y.**

³¹⁷ Ahmed Rasim, **a.g.e.**, s. 18.

de Şehzade Murad'ın tahta cülûsundan sonraya tarih vermeden oturtmaktadır³¹⁸. Ahmed Refik ise, Orhan Bey'in vefatını 761 H./1360 olarak naklederken³¹⁹, Ahmed Rasim'le aynı üslupta hareket ederek, Edirne'nin fethini kesin tarih vermeden Şehzade Murad'ın saltanatından sonraki bir zaman aralığına oturtmakta³²⁰; bu zaman tasnifine Şehzade Süleyman Paşa'nın vefatı ve Rumeli'ye geçiş hadiselerini de ekleyince kronolojinin “*üstüste yığılmış bir ihtiyat çadırı*” halini aldığını görmekteyiz.

Son devir müelliflerden bir kısmı Edirne'nin fethini 1361³²¹ senesine kaydederken, Gazi Orhan Bey'in vefatını 1360 senesi göstererek, bu fethi Şehzade Murad'ın cülûsundan sonraya zamanlamışlardır³²². Eserinde, hadiseleri gözden geçiren Uzunçarşılı ise, Sultan Orhan'ın vefatını 1362 senesi göstermiş³²³, Edirne'nin fethi için 1363 senesini kaydetmiştir³²⁴. Görüldüğü üzere, böylece üç müellifin müşterek kanaatine göre Edirne, Orhan Bey'in vefatından sonra Şehzade Murad'ın saltanatı zamanındaki bir tarihte fethedildiği cihetindedir. Son zamana kadar da halen Gazi Orhan'ın 1360 senesinde vefat ettiği görüşü yerleşik olarak devam etmektedir³²⁵. Çalışmalarında bu meseleye yer verenlerin yanında müstakil olarak da hadiseyi mercek altına alan müellifler mevcuttur. Bunlardan üç tanesinin mütalaasını tetkik edelim:

ilk müellifimiz Türkçe ıstılaha tercüme yoluyla kazandırılmış olan Aleksandır Burmov'un çalışmasıdır³²⁶. Burmov, Osmanlı vekayinâmelerinin farklı tarihler vermesi, kaynakları güvenilirmez kılmakta, “*keyfe keder*” olarak verilmiş bulunan rivayet ve hikâyelere binaen kaleme alındığından 1389'a kadar olan her tarih

³¹⁸ Ahmed Rasim, **a.g.e.**, s. 20.

³¹⁹ Ahmed Refik, **a.g.e.**, s. 127.

³²⁰ Ahmed Refik, **a.g.e.**, s. 131.

³²¹ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 40; Cezar ve dğr, **a.g.e.**, **1**, s. 101.

³²² Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 32; Cezar ve dğr, **a.g.e.**, **1**, s. 68.

³²³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 159/dn.1.

³²⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 163.

³²⁵ Arşiv vesaii ağırlıklı olarak ciddi bir üslupla meselelerin temayüzü için çalışan bir mecmua da Gazi Orhan'ın vefatını 1360 olarak göstermektedir (Bkz. Anonim, “Osmanlı Padişahları Kronolojisi”, Haz. Ahmed Apaydın, **Yedikita**, (İstanbul 2015), **S. 88**, Ek kısmı.

³²⁶ Burmov, “Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar”, Trc. Hasan Eren, **Belleten**, (Ankara 2003), **XIII/49**, s. 97-106.

için aynı problemin vaki olduğu görüşündedir³²⁷. Bununla beraber, Bizans vekayinâmelerinin daha güvenilir olduğunu düşünen müellif, iddiasını Kantakuzenos'un hatıraları ve Kaydones'in eserinde Bizans için bu derece mühim bir şehrin Türkler tarafından fethine dair hiçbir bilgi olmamasını imkansız görmesine bina etmektedir³²⁸. Osmanlı vekayinâmelerinin güvenilmezliğini ispat zımındaki bir diğer delili, Sultan I. Murad'ın kendisine başşehir olarak Dimetoka'yı kabul ettiği³²⁹. Ona göre, eğer, Edirne, bu devrede Murad'ın elinde olsaydı, Dimetoka başşehir kabul edilmezdi³³⁰. Bu delillere müsteniden Venedik tarihlerinin verdiği tarihi de kabul edilmez bulur; çünkü, Venedik tarihlerinde Edirne'nin fethi haberinin 14 Mart 1361'de yayıldığı kaydedilmiştir³³¹. Bütün bunları üstüste koyan Burmov, **Kısa Kronikler**'in verdiği 1369 tarihini "*muhtemel*" olarak sıfatlandırarak yakın ihtimal görmektedir³³².

Burmov'a göre hakikat, Sırp kronikleri, Chalkokondyles ve Luccari'de saklıdır. Bu üç tarih gurupuna göre Edirne'nin fethi, Çirmen Muharebesi'nin bir neticesi olarak gerçekleşmiştir. Bu da aynı görüşe göre 26 Eylül 1371'e tetabuk etmektedir³³³.

Burmov, Sırp kroniklerinin Çirmen muharebesine ait kronolojisinin muteber olmasını, sonraki kısmının da makbul bir tarihlendirme olacağına delil sayarak Chalkokondyles ve Luccari de bu rivayetleri destekler durumda olduğundan³³⁴, çerçevesini çizmiş bulunan müellif, bu iddiasını kabulle Edirne'nin 1371 senesi Eylülü'nün sonunda veya Ekim ayı başlarında Türklerin eline geçtiğini kabul etmenin icab edeceğini söylemektedir³³⁵.

³²⁷ Burmov, **a.g.m.**, s. 100.

³²⁸ Burmov, **a.g.m.**, s. 101.

³²⁹ Burmov, **a.g.m.**, s. 102.

³³⁰ Burmov, **a.y.**

³³¹ Burmov, **a.y.**

³³² Burmov, **a.y.**

³³³ Burmov, **a.g.m.**, s. 103.

³³⁴ Burmov, **a.y.**

³³⁵ Burmov, **a.g.m.**, s. 106.

Meseleyi müstakil olarak incelemeye alan bir diğer müellif, Nureddin Ormancı³³⁶, çalışmasında, Osmanlı vekayinâmeleri, yerli ve yabancı müelliflerin verdikleri tarihleri sıralayarak³³⁷, fethin kesin tarihinin tespitinin mümkün olmadığını dile getirmektedir³³⁸; ancak, kanaati, bu fethin Şehzade Murad'ın saltanatı devresinde olduğu cihetindedir ve mezkûr Trakya fütuhatının ilk nüvesini teşkil eden hareketin da Murad'ın saltanatı devresinde olduğunu kabul etmektedir³³⁹.

Tetkikatımız esnasında görebildiğimiz bir diğer çalışma ise Ormancı'nın incelemesinden kısa bir müddet sonra kaleme alınmış olan Halil İnalçık'ın çalışmasıdır³⁴⁰. Çeşitli meseleler hakkındaki tarihlendirmeleri bir çizgiye oturtmaya çalışarak geniş bir tahlilde bulunan İnalçık, Burmov ve Uzunçarşılı'nın fikirlerini değerlendirmeye alarak başladığı tetkikinde, diğer müelliflerin aksine Edirne'yi Şehzade Süleyman Paşa'nın vefatından sonra Gazi Orhan Bey'in saltanatta olduğu halde Şehzade Murad'ın fethetmiş olması ihtimalini değerlendirmeye almadıklarını söyleyerek³⁴¹, yerli ve ecnebi birçok çalışmayı incelemeye alarak, yaptığı izahatın ardından Oruç bin Adil'in vekayinâmesinin Manisa kütüphanesi nüshasında geçen güneşin kûsûfu hadisesinin³⁴² Franz Babinger tarafından yapılmış ispatına binaen³⁴³ Edirne'nin fethinin 762 H./1361 M. tarihinde yapıldığını kabul etmiştir³⁴⁴.

Edirne'nin fethi hakkında mütalaa beyan eden diğer müelliflerden Tayyib Gökbilgin, herhangi bir delil göstermeden 1362 tarihini kabûl ederken³⁴⁵, Şehzade Murad'ın tahta çıkışından sonra bu fethin olduğunu kaydetmiştir³⁴⁶. Elizabeth A.

³³⁶ Ormancı “Edirne'nin Fethi Tarihine Dair”, **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemesi**, (İstanbul 1963), **C. 1**, s. 435–438.

³³⁷ Ormancı, **a.g.m.**, s. 437–38.

³³⁸ Ormancı, **a.g.m.**, s. 436 ve 438.

³³⁹ Ormancı, **a.g.m.**, s. 436.

³⁴⁰ İnalçık, “Edirne'nin Fethi”, **Edirne, Edirne'nin Fethi'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı**, TTK Yay., Ankara 1993, s. 137–159.

³⁴¹ İnalçık, **a.g.m.**, s. 140.

³⁴² Selami Karaduman, **Oruç Beg Tarihi Manisa Nüshası (İnceleme–Metin–Dizin)**, YYLT, UÜ SBE, Bursa 2010, s. 85.

³⁴³ İnalçık, “Edirne'nin Fethi”, s. 158/dn.79.

³⁴⁴ İnalçık, “Edirne'nin Fethi”, s. 158–59.

³⁴⁵ Gökbilgin, “Edirne”, **İA**, (İstanbul 1945), **C. 4**, s. 110.

³⁴⁶ Gökbilgin, **a.y.**

Zachariadou ise fethin 1369 tarihinde³⁴⁷ olmuş olabileceğini beyanla görünüşe göre **Kısa Kronikler**'in ittifakla söylediği tarihe mutabıktır.

Osmanlı vekayinâmeleri, umumiyetle Gazi Orhan Bey'in vefatı için Şehzade Süleyman Paşa'nın vefatından 2 ay sonra, aynı yıl, veyahud da 2 sene sonra kaydını beyan etmektedirler. Şehzade Süleyman Paşa'nın vefatı 1357 senesinde olduğu bilindiğinden bu da demek oluyor ki 1357–1359 aralığında bir tercihle vekayinâmelerde kayda geçmiştir. **Tarihi Takvimler**'in Nurosmaniye nüshasında³⁴⁸ açık bir sûrette, Paris³⁴⁹ ve Oxford³⁵⁰ nüshalarında ise ittifakla, Gazi Orhan Bey'in vefatı için 763 H./1362 M. tarihi kaydı mevcuttur³⁵¹.

Tarihi Takvimler'in ittifakla kaydettikleri tarihin diğer delili Ankara'da İçhisar mevkiinde bulunan Sultan I. Alaeddin Keykubad'ın mevcut bilgimize göre tesbit edilemeyen bir zamanda yaptırdığı, Alaeddin Cami namıyla meşhur olmuş ibadethanenin kapısı üzerinde bulunan iki kitabeden sol tarafda bulunan, Lulu Paşa tarafından Camie yapılan tamiratın kitabesi olan üç satırlık mühim vesikanın son satırı da 763 H./1362 M. senesinde Orhan Bey'in tahtta olduğunu göstermektedir³⁵². Kitabeden tamirati yaptıranın Lulu Paşa olduğunu ve kendisinin Gazi Orhan Bey'in kölesi olduğunu öğreniyoruz³⁵³. Mübarek Galib, kitabenin ilk satırında ismi geçen Lulu Paşa'yı "*Lulu bey*" şeklinde okumuş³⁵⁴, daha sonra "*bey yahud paşa*" şeklinde söylemiştir³⁵⁵. Kitabeyi eserine derceden Tayyib Gökbilgin ise şüpheyi ortadan

³⁴⁷ Tayyib Gökbilgin, "Edirne" **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 10**, s. 426 (Bu makale Feridun Emecen tarafından son bilgilere göre ıslah edilmiştir).

³⁴⁸ **Tarihi Takvimler**, s. 73.

³⁴⁹ **Tarihi Takvimler**, s. 19.

³⁵⁰ **Tarihi Takvimler**, s. 53.

³⁵¹ İnalçık, **a.g.m.**, s. 155/dn. 70'de 1359 olduğunu söylemiştir ki bu tarih zuhûlen kayda alınmış olmalıdır.

³⁵² Mübarek Galib, **Anadolu Türk Asar ve Mahkûkatı Tetebbuatına Esas**, Ankara, **C. 1-(Umûmî Nazar, Kabristanlar–Mescidler–Camii'ler)**, Maarif Vekaleti Hars Dairesi Neşriyatından, İstanbul 1341, s. 47.

³⁵³ Galib, **a.y.**.

³⁵⁴ Galib, **a.y.**.

³⁵⁵ Galib, **a.g.e.**, **1**, s. 48.

kaldırarak şekilde ilk satırda geçen ismi *Paşa* ünvanıyla göstermiştir³⁵⁶; ancak, zuhulen Lulu Paşa'yı "*II. Murad devri devlet adamlarından*" olarak kaydetmiştir³⁵⁷.

Kitabe, öteki taraftan münakaşa mevzuu da olmuştur. Paul Wittek'e göre kitabenin yapılmış olan neşirlerinde Murad ismi unutulmakta ve isim, ikinci satırın sonuna nakkaş tarafından güçbela sıkıştırılarak gözle fark edilemez bir haldedir. Wittek, bizzat kitabeye merdivenle çıkmak suretiyle el yordamıyla yoklamış ve bu yolla okuyarak, üstüne saatlerce düşünerek okunuştaki boşluğu bulduğunu beyan etmiştir³⁵⁸. Kitabede Murad'ın isminin de olduğunu dolayısıyla Murad'ın bu tarihte saltanatta olduğunu ileri sürmektedir.

Kitabe hakkında müstakil bir çalışma yapmış olan Mustafa Akdağ³⁵⁹ makalesinde ise kitabede aleni surette, tamiri yapanın da yaptıranın da isminin olduğunu bu açıdan herhangi bir hata olmadığını söyleyerek³⁶⁰ Wittek'in iddiasına cevaben sultanın isminin herhangi bir kelime gibi yarım bırakılma yahud da okunamaz bir halde bir köşeye sıkıştırma gibi bir tavrın mevzu bahis olamayacağını; ayrıca, o devirde veyahud da daha eski dönemlerde Ankara'nın doğusuna gidildikçe sadece hükümdarın isminin bulunduğu kitabeler bulunduğunu, bazen baba isminin dahi yazılmadığını hatırlatarak Wittek'in tezini kesin bir dille reddetmektedir³⁶¹.

Kısa Kronikler'in beyanına göre Gazi Orhan Bey, Mart 1362 tarihinde vefat etmiştir³⁶². Mezkûr vefat Osmanlı vekayinâmelerine göre Şehzade Süleyman Paşa'nın acısına dayanamadığındandır. **Kısa Kronikler** ise 1361 Eylül'ünden 1362 Ağustos'una kadar ki devrede bir veba salgını çıktığını ve bir sene devam ettiğini³⁶³ ardından aynı senenin Eylül ayında ikinci bir veba salgını çıktığını ve 1363

³⁵⁶ Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livası*, s. 291.

³⁵⁷ Gökbilgin, *a.y.*.

³⁵⁸ Wittek, "Orta Zamanlarda Ankara", Trc. Nüreddin Ardiç, **Çığır**, (Ankara 1936), **IV/49**, s. 135/dn. 120.

³⁵⁹ Akdağ, "Ankara Sultan Alaeddin Camii Kapısında Bulunan Hicri 763 Tarihli Bir Kitabenin Tarihi Önemi", **Tarih Vesikaları**, (İstanbul 1963), **I/18**, s. 366–373.

³⁶⁰ Akdağ, **a.g.m.**, s. 367.

³⁶¹ Akdağ, **a.g.m.**, s. 367–68.

³⁶² **Kısa Kronikler**, N. 7/s. 61; N. 72A/s. 246.

³⁶³ **Kısa Kronikler**, N. 7/s. 60.

Ağustosuna kadar berdevam olduğunu bildirmektedir³⁶⁴. Müneccimbaşı'nda ise “*dermansız bir hastalığa tutuldu*”³⁶⁵ kaydı bulunduğundan bu tarihlerde Gazi Orhan'ın yaşının ilerlemiş bir halde olduğu gözönüne alındığında vebadan vefat etmesi muhtemeldir. Şu şartlar altında Gazi Orhan Bey'in Mart 1362'de vebadan dar-ı bekaya irtihal etmiş olduğu vukuata uygun düşmektedir.

Osmanlı vekayinâmelerinin 755 H/1354 M.'den 763 H./1362 M.'ye kadar verilen müteaddid tarihler aralığında naklettikleri Edirne'nin fethi hadisesi, Gazi Orhan Bey'in vefat tarihi gözönüne alındığında Sultan I. Murad'ın tahta çıktığı bir zamandan evvel bir tarihte bizatihi Orhan Bey'in saltanatı esnasında olduğu neticesi elimizde bulunmaktadır. İtalyan vesikasının kabulü 1364 tarihi³⁶⁶ olmakla beraber Bizans kronikleri bunu daha da ileri bir zamana alarak 1369 tarihinde ittifak halindedir. Bu açıdan, iki tarihte çok geç bir zamana işaret ettiğinden saf dışı kalmış gözükmektedir. Bu rivayet için Danişmend–Uzunçarşılı gurupunun müşterek kanaati olan Edirne'nin fethinin Şehzade Murad'ın saltanata geçtikten sonra yaptığı mütalaası ise şu şartlarda “*bir iddia*” halini almaktadır. Aynı şekilde Burmov'un nokta-i nazarı olan 1371 Eylül–Ekim aralığı beyanı da bu gurupa dahil edilerek en geç tarih nakli olarak karşımızda durmaktadır. Burmov'un Sırp kronikleri–Chalkokondyles–Luccari gurupu olarak kabul ettiği tasnifinden yola çıkarak ortaya koyduğu tezini Ostrogorsky³⁶⁷ eserinde değerlendirmiş ve M. Tıhkomirov ve Babinger'in mütalaalarına binaen reddetmiştir. 1369 tarihini kabul eden Zachariadou da herhalde **Kısa Kronikler**'i takib etmiş ve onun da görüşü “*çok geç tarihler*” kervanına katılmıştır.

Hadiseyi müstakillen izaha çalışan İnalçık, **Kısa Kronikler**'de Edirne'nin fethi tarihine dair bir kaydın olmadığını³⁶⁸ söylemekle birlikte Babinger'in ispatladığı güneşin küsûfu tarihini merkeze alarak **Oruç Tarihi**'nin Manisa nüshasından yapmış olduğu tahlilde dikkat çektiği şekilde Sazlıdere'de meydana gelen harbin nihayetinde

³⁶⁴ **Kısa Kronikler**, N. 33/s. 108.

³⁶⁵ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 121.

³⁶⁶ **Modena Devlet Arşivi Belgeleri**, s. 114.

³⁶⁷ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 493/dn. 3.

³⁶⁸ İnalçık. “Edirne”, s. 139.

ele geçen Edirne'nin fethinin 1361 t arihi olmasını akla ve vukuata daha yakın bir izahla ortaya koymuştur³⁶⁹.

Osmanlı vekayinâmelerinin ittifakla söylediği, Edirne'nin fethi esnasında Meriç Nehri'nin “*taşgun*” olduğudur. Hatta bu “*taşgun*”luktan istifadeyle kalenin tekfuru kaçmaya muvaffak olmuştur. Bilaintizam akış rejimi gösteren Meriç'in, Mayıs ayında suları kabarır, Temmuz ve Ağustos aylarında ise en düşük seviyeye iner. Bu mûtad halden ayrı olarak kışın kar yağışının fazla olduğu, yağmurların sağanak yağdığı dönemlerde taşkınların görüldüğü bilinmektedir³⁷⁰. Buna 1947 ve 1958 senelerinden iki misal verilebilir. Bunlardan ilki, 27 Ocak–5 Şubat 1947 bandında Edirne'nin nispeten alçakta bulunan mahallerinin taşkın sebebiyle sular altında kalması, ikinci olarak ise 18 Ocak 1958'de İpsala Ovası'nda geniş bir çeltik sahasının yine taşkın sebebiyle sular altında kalmış olmasıdır³⁷¹. **Kısa Kronikler**'de 1 Mart'ta Edirne'nin fethedildiğine dair bir kayıt olduğu bilindiğinden³⁷², 14 Mart 1361 tarihinde Edirne'nin fethinin Venedik'te haber alındığına³⁷³ göre şu şartlar altında Edirne'nin, bugünkü mevcut bilgimiz doğrultusunda 1 Mart 1361 tarihinde fethedildiğini kabul etmek vukuata uygundur.

³⁶⁹ İnalçık, **Devlet i Aliyye**, 1, s. 57.

³⁷⁰ Metin Tuncel, “Meriç”, **DİA**, (Ankara 2004), C. 29, s. 188.

³⁷¹ Tuncel, **a.y.**.

³⁷² **Kısa Kronikler**, N. 60 A/s. 188.

³⁷³ Burmov, **a.g.m.**, s. 102.

İKİNCİ BÖLÜM

2. TAHTA CÜLÛSUNDAN ŞEHZADE SAVCI İSMAİL

ÇELEBİ'NİN KIYAMINA KADAR SULTAN I. MURAD

2.1. 1362–1366 DEVRESİNDEKİ SİYASİ–ASKERİ FAALİYETLER

2.1.1. Anadolu'daki Gelişmeler (1362–1366)

Osmanlı vekayinâmelerinin izahına baktığımızda ilk devir müelliflerinin Şehzade Süleyman Paşa'ya ayırdığı yer kadar, eserlerinde Gazi Orhan Bey'e de mukabili miktarda yer verdiklerini görüyoruz. Diğer taraftan, Şehzade Süleyman Paşa'nın Gelibolu'nun fethinin ardından kendisine burada bir saray yaptırarak fütuhâtı bu merkezden idare etmesini gözönünde bulundurduğumuzda emin bir dille söyleyebiliriz ki hem vukuat hem de müelliflerin şuuraltı gösteriyor ki, eğer Şehzade Süleyman Paşa aniden vefat etmesiydi, Gazi Orhan Bey'in yerine geçmesi kuvvetle muhtemeldi. Ayrıca mezkûr fütuhâtı fevkalade selahiyetlerle yönetiyor ve Orhan Bey'in Rumeli ordusunun başında olmadan hareket edilmesi gaziler arasında göze batmıyordu.

Şehzade Süleyman Paşa'nın ansızın vefatı neticesi Gazi Orhan'ın talimatıyla Rumeli'ye geçen Şehzade Murad, Şehzade Halil'in Foçalı korsanlar tarafından kaçırılmasının ardından fetih faaliyetlerine ara vermek ve hareketsiz beklemek mecburiyetinde kalmıştır. Bu esnada Şehzade Halil kurtarılmaya kadar geçen 2 senelik zamanda devam eden Türkmen göçüyle tahkim edilmiş bulunan Paşa Sancağı'nda artık gaziler Şehzade Murad'ın liderliği altında gazâyâ çıkacaklardır.

Rumeli orduları başkumandanı Şehzade Murad, hiç beklemediği bir anda böylesine, gözlerin üzerinde bulunduğu bir kumandanın boşluğunu doldurmak mecburiyetinde kalarak hem payitaht Bursa'ya hem de etrafında bulunan gazâ erlerine kabiliyetlerini ispat ihtiyacı içinde olduğu muhtemeldir. Bu açıdan, işlerin yolunda gitmesi, kendi namına saltanatı garantilemesi, devlet namına Rumeli'nin kalıcı olarak Osmanlılar eline geçmesi, etrafında bulunan gazâ erleri açısından ise

“Şehzade Süleyman Paşa'nın yerini dolduracak ve arkasından gidilecek kumandan” olduğunu ispatlama fırsatı olduğundan Anadolu'da valilik vazîfesinde bulunduğu esnadaki tecrübelerinden faydalanacağı aşikar olmakla birlikte Rumeli, faaliyet açısından en hareketli bölge olduğundan durum burada farklıydı. Şehzade Süleyman'ın beklenmeyen vefatından istifadeyle buradaki bazı yerlerin Osmanlıların elinden çıkmış olmasını da hesaba katarsak vaziyetin kritik bir hâl aldığı müşahede edebiliriz.

Bütün bunlar gözönüne alındığında iyi bir stratejiyle her açıdan işlerin yolunda gitmesine önayak olacak bir planla hareket edilmeliydi ve öyle de oldu. Batnoz'dan başlayıp 1 Mart 1361'de 15 aylık bir devreyi muhtevî olan zamanda Edirne'nin fethiyle neticelenecek olan ve güzergâhında, görebildiğimiz kadarıyla Osmanlı vekayinâmelerinin ve sonraki kaynakların müttefik olduğu planlı fütuhat faaliyetinin neticesinde arzulanan gayeye ulaşılmıştır.

2.1.1.1. Tahta Cülûsu

Belli bir program dahilinde yaptığı fütuhat faaliyetinin bir meyvesi olarak 1 Mart 1361'de Sazlıdere galibiyetiyle muvaffak olduğu Edirne'nin fethinin ardından, Rumeli orduları başkumandanı Şehzade Murad, Lala Şahin Paşa ile birlikte Edirne'nin fethedilerek Osmanlı mülküne dahil edilmesiyle birlikte arzuladıkları gayenin tahkimi için Bulgaristan havalisinde bulunan Eski Zağra ve Filibe cihetine sefere çıkacağı Şubat 1362'de Gazi Orhan Bey'in vefatı haberini almış³⁷⁴ ve geri dönmüştür³⁷⁵.

Gelen haber üzerine payitaht Bursa'ya avdet eden Rumeli orduları başkumandanı Şehzade Murad, Kırşehir Hacı Bektaş nahiyesindeki Hacı Bektaş Dergahı Meydanevi'nin kapısı üzerindeki 769 H./1367 M. tarihli kitabe³⁷⁶ ve Malkara'ya tayin ettiği ve burada bir kısım yer bağışladığı 767 H./ 1366 M. tarihli

³⁷⁴ İnalçık, “Murad I”, s. 156'da haberin o günün Bursa kadısı olan Çandarlı Halil tarafından ulaştırıldığı kaydı mevcuttur.

³⁷⁵ Ayşegül Kılıç, **Bir Osmanlı Akıncı Beyi, Gazi Evrenos Bey**, İthaki, İstanbul 2014, s. 56.

³⁷⁶ Halim Baki Kunter, “Kitabelerimiz”, **Vakıflar Dergisi**, (İstanbul 1942), C. 2, s. 432.

vakfiyesiyle sabit olduğu üzere³⁷⁷ kendisinin de mensubu olduğu ahilerin kararıyla³⁷⁸ Osmanlı Devleti'nin üçüncü padişahı olarak Osmanoğulları mülkünün başına geçmiştir.

Şehzade Murad'ın tahta cülûs için Bursa'ya gelmesi üzerine Bizanslılar, Burgaz, Çorlu, Malkara'yı geri aldılar³⁷⁹. Vekayinâmelerin, tahta geçiş tarihi olarak umumiyetle 1361'den daha geç tarihler vermiş olduklarını hatırd tutarak Edirne'nin de Bizans tarafından geri alınan yerler arasında bulunduğunu düşünebiliriz³⁸⁰. Bu hali öğrenen Sultan I. Murad, vakit kaybetmeden Rumeli'ye tekrar geçmek istemişse de kardeşleri Şehzade Halil ve Şehzade İbrahim'in³⁸¹ saltanat davasına kalkıştıkları haberi geldiğinden Rumeli'ye geçiş gecikmiştir.

2.1.1.2. Kardeşlerinin Saltanat Davası

Gazi Orhan Bey vefat ettiğinde ardında üç erkek evlad bırakmıştır. Bunlar, Şehzade İbrahim, Şehzade Murad ve Şehzade Halil'dir. Bu Şehzadelerden Murad, gazâ cihad faaliyetleriyle ve Bizans'a karşı faal tavrıyla kendisini ispatlamış olduğundan; bu devrede devlette söz sahibi olan ahilerin de kararıyla, tahta cülus etmesi için kendisi de bir ahi mensubu olan Şehzade Murad 36 yaşında Bursa'ya davet edildi³⁸².

Payitaht Bursa'da bunlar yaşanırken, Şehzade İbrahim Eskişehir'de, Şehzade Halil ise İznik'de Sancakbeyi/Vali olarak bulunmaktaydı. Aşağıda³⁸³ izah ettiğimiz

³⁷⁷ Tahsin Öz, "Murad I ile Emir Süleyman'a Ait İki Vakfiye", **Tarih Vesikaları**, (İstanbul 1941), **I/4**, s. 243-44.

³⁷⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 160.

³⁷⁹ Fahameddin Başar, "Fatih Dönemi Öncesinde Osmanlı Bizans Münasebetleri", **Fatih ve Dönemi/Mehmed II and his Period**, Ed. Necat Birinci, (İstanbul 2004), s. 10.

³⁸⁰ Başar, **a.g.t.**, s. 204.

³⁸¹ Vekayinâmelerde ismi geçmemesine rağmen Uzunçarşılı, **a.y.** ve Ahmedî, "Ahmedî ve Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman", Haz. Nihad Sami Banarlı, **Türkiyat Mecmuası**, (İstanbul 1939), **S. 6**, s. 88-89 (Bundan sonra **Dâsitân-ı Tevarih** olarak kısaltılacaktır)'da Gazi Orhan'ın oğlu olan İbrahim'in sağ olduğu iddiasına rağmen İnalçık, "Murad I", s. 156'daki "*o zaman altı yaşında*" şeklindeki kaydı Uzunçarşılı ve Banarlı'nın görüşünü teyit zımında ayrıca bir delildir; fakat, kendisinin 6 yaşında olması mümkün gözükmemektedir. Yukarıda, dipnotta Sava Paşa'dan hareketle izah ettiğimiz üzere Şehzadeler 7 yaşından önce İslam hukuku gereği sancağa gönderilmemektedir.

³⁸² Ziya Kazıcı, "Ahilik", **DİA**, (İstanbul 1988), **C. 1**, s. 541.

³⁸³ Bkz. Bu çalışmadaki Sultan Murad'ın Ailesi Bahsi.

üzere Mekece vakfiyesinden hareketle Şehzade İbrahim nisbi bir tahminle 48-50 yaş aralığında Şehzade Halil 15 yaşında bulunuyordu.

Şehzade İbrahim ve Halil ana tarafından Bizans, baba tarafından Osmanlı hanedanı mensubu olmakla birlikte, Şehzade Halil'in İbrahim'e nisbetle durumu farklı bir hal arz etmektedir. Halil'in teslimi esnasında Kantakuzenos'un Gazi Orhan'dan bizzat istirhamı, bir rivayete göre saltanata varis kılınması³⁸⁴, diğer bir rivayete göre ise kendisinin Kocaeli sancakbeyliğine tayin edilmesidir³⁸⁵.

Şehzade Halil, Foçalı korsanların elinden kurtarıldığında evvela Bizans sarayına getirilmiş ve burada imparatoriçeyle, kendilerine karşı ne derece minnet duyduğunu ayan beyan ortaya koyan bir diyalogda bulunduktan sonra Kantakuzenos, kızı İrene'yi Halil Bey'e nişanlamıştır. Bütün bunlar gözönüne alındığında, kendisi de ana tarafından Bizans torunu olmasına rağmen yaptığı faaliyetlerle rüşdünü ve şahsiyetini ispatlamış bir durumda bulunan ve kendisinden manen maddeten emin olunan Şehzade Murad'ın tahta tercih edilmiş olması mevcut şartlar doğrultusunda düşünüldüğünde akla daha yakın görünmektedir.

Şehzade Murad'ın tahta cülûs etmek için Bursa'ya geçtiğini öğrenen Bizans'ın, bir kısım yerleri geri almasının ardından durumu öğrenen Hünkâr Murad, tekrar Rumeli'ye geçmek istediği esnada ise ağabeyi ve kardeşinin saltanat iddiasıyla karşılaşmıştır.

Osmanlı vekayinâmelerinde isim zikredilmeden dile getirilen bu hadise hakkında müellifler iki gurup olarak karşımıza çıkmaktadır. İlki Ahmedî³⁸⁶ ve **Anonim Tevârih**'tir³⁸⁷. Manzum olarak izahat verdikleri hadise hakkında:

Oldular yağı ana kardaşları > Kamunun bitti elinde işleri

Kılıcından aldılar cümle teb ah > Olmuş idi ana Hak lutfi pen ah

³⁸⁴ Uzunçarşılı, "Murad I", **İA**, (İstanbul 1979), **C. 8**, s. 587.

³⁸⁵ Grigoras, **a.g.m.**, **I/4**, s. 251.

³⁸⁶ **Dâsîtân-ı Tevarih**, s. 123.

³⁸⁷ **Anonim** (Öztürk), s. 25.

mısralarıyla dile getirirken ikinci gurup vekayinâme ise hadiseyi daha belirsiz bir hale büründürerek Hünkâr Murad Gazi'nin Rumeli'ye geçeceği sırada “*etraftaki beylerin Bursa'ya saldırmak üzere olduğu*” yahud da “*anlaştığı*” şeklindeki izahattan sonra hadiseyi Karamanoğulları tahrikine bağlamaktadırlar³⁸⁸.

Takib edebildiğimiz kadarıyla, Bizans kronikleri ve batılı müelliflerin temas etmedikleri hadiseyi son asır müellifleri mütaala ederek fikir beyanında bulunmuşlardır.

Son devir müelliflerinden vak'a hakkında fikir serdedenlerin ilki Nihad Sami Banarlı'dır³⁸⁹. Banarlı, yukarıda kaydettiğimiz mısralarda geçen “*kardaş*” kelimesinden yola çıkarak bunun diğer Türk beyliklerinden bahis olup olamayacağını mütalaa ettikten sonra³⁹⁰ bunun uzak bir ihtimal olduğu hakkında deliller sıralamış, şehzadelerin siyaseten katl edilmesi noktasında saltanatta ortak kabul edemeyecek bir fikir ve karaktere sahip olduğunu, Anadolu'daki diğer beyliklerin bu sebeple zayıf düştüğünü ve devletin bu tür problemlerden uzak kalmasını istediğini bu sebeple iktiza eden tedbirleri almaktan çekinmeyeceğini bildirerek Ahmedî'nin zikri geçen mısralarının Şehzade Savcı isyanında da aynı tavrı serdetmesine delil olarak gösterip kardeşlerini siyaseten katl etmesinin muhtemel olduğunu kaydetmiştir³⁹¹. İsmail Hakkı Uzunçarşılı da Ahmedî'nin mezkûr mısralarından hareketle Banarlı'yla benzer bir mütalaaı arz etmekle birlikte, Uzunçarşılı, Mehmed Neşri'nin bir rivayetinden, Ankara'nın istirdadının ardından bu hadisenin cereyan edebilmiş olması durumuna da ihtimal veriyor olmakla birlikte Ahmedî'nin kaydını daha sağlıklı bularak³⁹², Banarlı ile aynı kanaati paylaşmaktadır. Mustafa Cezar, bu hadiseyi, Murad Hüdâvendigâr'ın saltanatının kalan kısmında kardeşlerinin isimlerinin hiç geçmemesinden hareketle “*kuvvetle muhtemel*” görürken³⁹³ Necdet Sakaoğlu, hadiseyi kabul etmekle birlikte katlin, Ankara'nın istirdadından sonraya

³⁸⁸ Şükrullah, **a.g.e.**, s. 212; Neşri, **a.g.e.**, s. 81; **Ruhi Tarihi**, s. 386; Sadeddin, **a.g.e.**, I, s. 109; Münecimbaşı, **a.g.e.**, 126.

³⁸⁹ **Dâsıtân-ı Tevarih**, s. 87-88.

³⁹⁰ **Dâsıtân-ı Tevarih**, s. 87.

³⁹¹ **Dâsıtân-ı Tevarih**, s. 88-89.

³⁹² Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 160/dn.1.

³⁹³ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 99.

yerleştirmekte ve üç kardeşini siyaseten katl ettirdiğini beyan etmektedir³⁹⁴. Üçüncü kardeşin ismini vermeyen Sakaoğlu, mevcut bilgimize göre burada hataya düşmüştür. Bir ihtimal akla şehzade Kasım gelmekle beraber, babası Gazi Orhan Bey'in sağlığında vefat ettiği bilindiğinden bu malumat an itibariyle hatalı gözükmektedir. Halil İncık ise, şehzade İbrahim'in 6 yaşında, şehzade Halil'in 16 yaşında olduğu bir zamanda yanındaki adamların Karaman ve Eretna kuvvetlerinin desteğiyle bu şehzadeler adına Bursa'da tahtı gasbetmek için harekete geçtiklerini bildirmektedir³⁹⁵. Bu görüşün ise İbrahim'in 6 yaşında sancakbeyliği vazifesine getirildiği kabulünden yola çıkarak hatalı bir tavır içinde olduğunu söylemiştik. İncık'ın İbrahim için 6 yaşında olduđunu³⁹⁶ söylemesi Sultan Orhan'ın oğlu olan İbrahim ile Sultan Murad'ın oğlu olan İbrahim'in karıştırılması neticesidir. Kendisinin bu isyan esnasında 6 yaşında olması ve Ahmedî'nin “*kardeşleri*” ibaresinden yola çıkarak, görebildiğimiz kadarıyla sadece **Tarihi Takvimler**'in Paris nüshasında zikredilen bu şehzadelerin karıştırılmasıyla neticelenmiş ve Sultan Murad'ın ağabeyi ile oğlunun isim benzerliği neticesi bu sonuca varılmıştır. Sancağa çıkma yaşının asgari 7 olması da ortada bulunan bir gerçektir ki bu hadise, vukuatın teselsülüne de uygun durmamaktadır.

Bizans hükümdarlarının torunu olan iki kardeşin kalkıştıkları saltanat davasından açık surette bahsetmeyen Osmanlı vekayinâmelerine binaen sair kaynakları kullanarak elde ettiğimiz malumattan hareketle mevcut bilgimiz bu iki kardeşin Hünkâr Murad'ın ağabeyi Eskişehir sancakbeyi şehzade İbrahim ve kardeşi İznik sancakbeyi şehzade Halil olduğu görüşü **Dâsıtân-ı Tevârih**–Uzunçarşılı gurupunun görüşü de gözönüne alındığında akla daha yakın durmaktadır.

şehzade İbrahim hakkında malumatımız çok kısıtlı olduğundan bu isyan planına nasıl dahil olduğu yahud da neden teşebbüs ettiğinin arka planı hakkında taht varisi olduğu peşin kabulünden başka bir bilgi elimizde bulunmazken, bu noktada bilgimizin şehzade Halil için İbrahim'den farklı bir halde olduğunu söyleyebiliriz.

³⁹⁴ Sakaoğlu, “Murad I”, s. 232.

³⁹⁵ İncık, **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302 1481)**, İSAM, İstanbul 2011, s. 95.

³⁹⁶ İncık, “Murad I”, s. 156.

Şehzade Halil'in Foçalı korsanlar tarafından kaçırılmasıyla başlayan ve - yukarıda tafsilatıyla izah ettiğimiz hadiselerin birbiri ardınca cereyanı neticesi olarak devletlerarası kriz doğurmuş bulunan esareti sebebiyle, Şehzade Halil üstünden bu kıyam hakkında bir değerlendirmede bulunulabilir; zira, niyetler hakkında tam bir malumatımız bulunmasa da netice olarak bu iki Şehzade yeni bir krizin çıkışında amil rol alarak karşımızda bulunmaktadır.

İki Şehzadenin kıyamı, taht değişikliğiyle başlayan ve bir sene boyunca devam eden, tesirleri itibariyle birkaç seneye yayılan hadiseler silsilesinin başını çekmektedir.

Hünkâr I. Murad'ın Rumeli orduları başkumandanı olarak gazâ sahasında bulunduğu bir sırada vebadan vefat eden babasının yerine tahta çıkarılmak için devletin o günkü erkânı içinde büyük nüfûz sahibi olan ahiler tarafından desteklenmesiyle iki noktadan diğer kardeşlerinin elinde bulunmayan bir avantaj elde etmesi Hüdâvendigâr Murad'ı kardeşlerinin birkaç adım ötesine taşımıştır. Sultan Murad'ın tahta cülûsuyla birlikte, devlet, Bizans açısından merkezde tuttuğu fütuhât politikasından emin olacak; ayrıca da kendisi de bir ahi şeyhi olduğundan³⁹⁷ ahiler devletin idarî kademelerinde, haliyle de devletteki nüfuzlarını arttırarak devam ettirmiş olacaktı.

Şehzade İbrahim ve Halil'in ise ahi olup olmadığını bilmemekle birlikte, bilhassa, Şehzade Halil için devletin o günkü otoritesinin devamı kabul edilen ve aynı zamanda da bir noktada otoritesinin kaynağı olan Bizans gazâlarında nasıl bir siyaset takip edeceği –yukarıda izah ettiğimiz minnet duygusu gözönüne alınınca- şüpheli durmakta, Şehzade İbrahim ise vekayiname ve kroniklerin ismini kayda bile geçirmemiş olduklarından hareketle hem kayda değer bir muvaffakiyeti olmadığını düşünerek kendini ispatlamaktan uzak, hem de yaşı itibariyle 50'sine yaklaştığını gözönüne alarak düşündüğümüzde Gazi Hünkâr'ın küçük yaşlardan itibaren düşmana karşı cengaverlik göstermiş³⁹⁸ olduğu bilindiğinden avantajlı durumdaydı. Hüdâvendigâr Gazi'nin bu avantajlarına binaen, Şehzade İbrahim de aynı Halil gibi

³⁹⁷ Abdülkadir Özcan, "Cülûs", **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 8**, s. 109.

³⁹⁸ Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, **2**, s. 32.

ana tarafından Bizans torunu olduğundan Bizans'a karşı nasıl bir politika güdeceği, nasıl baktığı aynı şekilde bilinmemekte yahud da müphem gözükmekte olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte Sultan I. Murad da ana tarafından tekfur torunu olmakla birlikte yukarıda serdettiğimiz şartlar doğrultusunda kafalarda herhangi bir şüpheyeye mahal bırakmayacak şekilde açık olan deliller doğrultusunda bir gazâ–cihad kariyeri bulunduğu ve ahiler arasında kendine üst kademelerden yer edinmiş olduğundan ehliyet–liyakat esasına binaen tahta, kendisini, davet etmiş olan devrin Bursa kadısı Çandarlı Kara Halil Paşa'nın³⁹⁹ da bizzat bir ahi⁴⁰⁰ olduğu gözönüne alındığında bu haberin Çandarlı vasıtasıyla gidişinin bir tesadüf olmadığını, aksine ahilerin başından beri reyinin Gazi Hüdâvendigâr Murad'dan yana olduğunun zımnen ispatı olarak da düşünebiliriz.

Bütün bunların yanında Bizans'ın şehzadeleri kullanmak istemesini mantıklı kılan bazı argümanlar da mevcuttur: İlk olarak, Şehzade Murad'ın tahta cülûs için Bursa'ya geçmesini fırsat bilip Çorlu, Malkara, Keşan⁴⁰¹ ve Edirne⁴⁰² sukut etmiştir. Bununla birlikte, Bizans, Osmanoğulları karşısında günbegün kan kaybetmek durumunda olduğundan “*akla gelebilecek her çareye*” başvurmaktan imtina etmeyecek bir durumun içindedir. Ayrıca, akrabalık yoluyla tesis edilen münasebetlerse bu devrin vazgeçilmez bir “*malzemesi*” olduğu da gözönüne alındığında hadise biraz daha şekillenmektedir. Görebildiğimiz kadarıyla Bizans kroniklerinin bu hadiseden bahsetmiyor olmaları da Şehzade Savcı kıyamında olduğu gibi uzun müddetli bir isyan olmadığı aksine kısa sürede kontrol altına alındığı şeklinde tasavvur olunabilir.

Netice olarak, bu isyan, şehzadelerin tenkiliyle bastırılmış ve her ne kadar şekli hakkında elimizde bir kaydımız bulunmasa da kadim bir Türk ananesi olarak hanedan kanının mukaddes kabulü prensibinden yola çıkarak Şehzade İbrahim ve Halil'in boğdurularak siyaset edildiğini söyleyebiliriz.

³⁹⁹ İnalçık, “Murad I”, s. 156.

⁴⁰⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Çandarlı (Cenderli) Kara Halil Hayreddin Paşa”, **Belleten**, (Ankara 1995), **XIII/91**, s. 460; Münir Aktepe, “Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa”, **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 8**, s. 214.

⁴⁰¹ Başar, “Fatih Dönemi Öncesi”, s. 10.

⁴⁰² Başar, **a.g.t.**, s. 204.

2.1.1.3. Ankara'nın Zaptı

Sultan I. Murad'ın tahta çıktığı 1362 senesinde hadiselerin birbirini tetiklemesi neticesi kendisini “*tam ortasında*” bulduğu devletlerarası siyasî krizin ilk ayağı Rumeli merkezinde Bizans Devleti esasına binaen neşet etmiştir. Bu siyasi krizin ikinci safhasını teşkil eden Anadolu'da ise merkez Ankara, başaktör ise müttefik kuvvetlerdir.

Osmanlı vekayinâmelerinde Hünkâr Murad Hüdâvendigâr'ın Rumeli yakasına gazâ niyetiyle geçmek istediği bir anda, fırsattan istifade etmek isteyen bir kısım Anadolu beylerinin Osmanlı mülküne kasd etmeleri üzerine Sultan Gazi Murad, ulemayı toplayıp: “*Küfür diy arını fethedip İslam toprağına katmaya kendimi adayarak dini ayaklandırmak mı iyidir; yoksa, zorbaları kırıp Müslümanlar üzerinden o amansızların zulmünü kovmak mı iyidir?*” şeklinde fetva istedikten sonra ulema ittifakla: “*Cihad sancağını yüceltmek farz-ı kifayedir; ama, toprağında oturan halkından kötülük ve fesadı kovmak üzerine farz-ı ayındır*” cevabını vermişlerdir.

Tarihçiliğinin yanısıra şeyhülislamlık vazifesi de deruhte etmiş olan Kemalpaşazâde ise Hünkâr I. Murad'ın almış olduğu bu fetvanın görebildiğimiz kadarıyla en mufassal şeklini vererek orada bulunan ulemanın Hüdâvendigâr Gazi'ye hitaben idaresinde bulunan halkların eziyet altında kalması, mallarının yağma olup çoluk çocuğunun günlük ihtiyaçlarını bile karşılayamaz hâlde olmasının ahirette cehennem azabına mustahak olmasına sebep teşkil edeceğini, dünyada ise utanç ve kusur sebebi olacağını söyleyerek⁴⁰³ alimlerin fetva vermekle kalmayıp kanaat önderi olarak fikirlerini de ortaya koyduğunu görmekteyiz. Bunun üzerine Gazi Hünkâr, aldığı fetvaya binaen, Kal'a-i Selâsil olarak da geçen Ankara'ya gelip, asileri tenkil eyledi. O zaman Ankara bölgesi ahilerin elinde bulunmaktaydı ve sultanın buraya yaklaştığını duyunca kendisini şehrin girişinde karşılamışlar ve şehrin anahtarlarını vererek rıza üzere teslim olmuşlardır. Ardından dönüş yoluna koyulan Hünkâr Murad, Sultanönü/Sultanöyüğü'ne gelip buradaki müfsitleri itaat altına alarak bölgeyi fethinin ardından payitaht Bursa'ya avdet etmiştir.

⁴⁰³Kemâlpaşazâde, **Tevârih-i Âl-i Osman, III. Defter**, Haz. Abdullah Satun, Çamlıca İstanbul 2014, s. 9-10.

Bu noktada Osmanlı vekayinâmeleri üç gurup halinde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan Ahmedî⁴⁰⁴, Karamanî Mehmed Paşa⁴⁰⁵, Kemal⁴⁰⁶, Bayatî⁴⁰⁷, Lütî Paşa⁴⁰⁸ ve **Anonim Tevârih**⁴⁰⁹ Sultan I. Murad'ın aldığı fetvadın bahsetmez ve hadisenin muhtasar şeklini naklederler. Bu rivayet için ikinci gurup olarak kabul edebileceğimiz müelliflerden Şükrullah⁴¹⁰, Mehmed Neşrî⁴¹¹, Halil el-Kunevî⁴¹², Ruhi Çelebi⁴¹³, Kemalpaşazâde⁴¹⁴, Hoca Sadeddin⁴¹⁵, Müneccimbaşı⁴¹⁶ ittifakla, Sultan I. Murad'ın aldığı fetvayı beyan ederler ve vak'aaya bazı eklemelerde bulunurlar.

Mehmed Neşrî, Sultan Murad'ın şehre girince halka para dağıttığını, ardından, halkın bu paraların dağıtımını esnasında sergiledikleri tavra kızdığını ve orada bulunan ahaliyi azarladığını kaydetmiş⁴¹⁷, Ruhi ise bu hadisenin haberi gelmeden sultanın Macaristan tarafına gazâ gayesiyle Rumeli'ne geçmek için hazırlıklarına devam ettiğini tarihinde kaleme almıştır⁴¹⁸. Kemalpaşazâde, fetvanın en mufassal şeklini eserinde kayda geçerek vak'anın günyüzüne çıkmasına katkıda bulunurken⁴¹⁹ diğer vekayinâmelerde üstü kapalı bir şekilde bildirilen “*mülk-i zaleme*” ibaresini ise Hoca Sadeddin, Karaman Beyleri ile Küçük Ermenistan ve çevresinde yaşayan bazı kötü niyetli beyler demek suretiyle açıklık getirmiş⁴²⁰, devamında ise tehlike altında olduğunu kaydettiği payitaht Bursa'nın yanına İznik'i de ilave etmektedir⁴²¹. Sadeddin'e göre, ahilerin şehrin anahtarlarını Hünkâr Murad'a

⁴⁰⁴ **Dâsıtân-ı Tevârih**, s. 123.

⁴⁰⁵ Karamanî, **a.g.e.**, s. 346.

⁴⁰⁶ Kemal, **a.g.e.**, s. 63.

⁴⁰⁷ Bayatî, **a.g.e.**, s. 395.

⁴⁰⁸ Lütî Paşa, **a.g.e.**, s. 31.

⁴⁰⁹ **Anonim** (Öztürk), s. 25.

⁴¹⁰ Şükrullah, **a.g.e.**, s.212.

⁴¹¹ Neşrî, **a.g.e.**, s. 81–82.

⁴¹² **Kunevî Tarihi**, s. 56.

⁴¹³ **Ruhi Tarihi**, s. 386–87.

⁴¹⁴ Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, **3**, s. 9.

⁴¹⁵ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 110.

⁴¹⁶ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 126.

⁴¹⁷ Neşrî, **a.g.e.**, s. 81.

⁴¹⁸ **Ruhi Tarihi**, s. 386.

⁴¹⁹ Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, **3**, s. 8–9.

⁴²⁰ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 109.

⁴²¹ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 110.

teslim etmeleri üzerine sultan, herkesi devlet hizmetine almış⁴²² ve o kışı Bursa'da geçirmiştir⁴²³. Müneccimbaşı, Karamanoğulları'nın "kâfirlerle" anlaştığını ve bu sebeple büyük günaha girdiğini bildirdikten sonra fetvayı nakletmekte⁴²⁴ ve Sultan Murad'ın şehre bir vali tayin ederek tafsilatlı olarak hadiseyi kaydeden vekayinâmelerden ayrılarak I. Murad'ın, dönüşteki Sultanönü/Sultanöyüğü'ne yaptığı seferinden bahsetmemektedir. Lütfi Paşa, Karamanoğlu'nun, Tatar, Varsak, Turgut ve Rum'dan destekle hazırladığı bir orduyla Hüdâvendigâr Murad'a başkaldırdığından bahsetmektedir⁴²⁵. Hoca Sadeddin ise buna karşılık, bu orduyu, "Küçük Ermenistan havalisinde"⁴²⁶ diyerek tek kalemde zikretmektedir. Müneccimbaşı, ise gayrimüslimlerin Karamanoğullarına olan desteğini teyid etmektedir⁴²⁷.

Bu rivayet için üçüncü gurup olarak kabul edebileceğimiz müellifler olan Enveri, Âşıkpaşazâde, Oruç bin Adil, Hadidi ise bu vak'adan bahsetmeyenlerdir. İşbu hadiseyi tarihlerinde kaleme alan Osmanlı müverrihleri, Müneccimbaşı hariç olmak üzere Sultanönü/Sultanöyüğü'nün Ankara seferinden dönüşte zaptedilmiş olduğunu kaydetmişlerdir.

Osmanlı vekayinâmelerindeki şeklini müdekkik surette tetkik ettiğimiz vak'ayı şu bilgilerimize binaen toparlamaya çalışırsak elde edeceğimiz en mufassal versiyonu şu şekilde olacaktır: Macaristan taraflarına gazâ niyetiyle hazırlıklarına devam eden Gazi Murad, tam Rumeli'ye geçeceği esnada Karaman Beylerine destek veren Tatar, Varsak, Turgut ve Rumlar ile Küçük Ermenistan ve çevresinde yaşayan düşman guruplarından hazırlanan bir orduyla Osmanoğullarına kıyam etmişler ve Osmanlı mülküne kasd etmişlerdir. Bunun üzerine Hünkâr Murad, ulemayı cem edip: "Kâfire cihad edip islam'ı yüceltmek mi iyidir yoksa asilerin müslümanlar üzerindeki zulmünü mü kırmak evladır?" diyerek durum hakkında, topladığı alimlerden fetva sorunca ulema müttetikunaleyh: "Kâfire cihad farz-ı kifayedir; ama, bayrağın

⁴²² Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 111.

⁴²³ Hoca Sadeddin, **a.y.**.

⁴²⁴ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 126.

⁴²⁵ Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 31.

⁴²⁶ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 109.

⁴²⁷ Müneccimbaşı, **a.y.**.

altında yaşayan tebaanı zulümden kurtarman senin için farz-ı ayındır; hem de o halkın durumu mallarının yağma olup çoluk çocuğunun günlük ihtiyaçlarını bile karşılayamaz halde olacak kadar bütün şiddetiyle devam eden bir mezalim altındayken bunu görmezden gelerek gazâya çıkmak için Rumeli'ye geçmek ahrette cehennem az abına dûçar olmanın yanında, dünyada ise utanç vesilesidir” demeleri üzerine ulemanın, fetvasının da kanaatinin de bu düşman gurupunun tepelenmesinden yana olduğunu anlayan Sultan I. Murad, Bursa ve İznik'in tehlike altında olduğunu da bildiğinden, vakit kaybetmeden harekete geçerek, Ankara bölgesine doğru ordusuyla o gün için ahilerin elinde bulunan bu bölgeyi zaptetmek üzere yola çıktığının Kal'a-i Selâsil olarak da bilinen Ankara'da duyulmasının ardından şehrin hakimi olan ahiler, padişahı şehrin kapısında karşılamışlardır. Murad Hüdâvendigâr da bunun üzerine hepsini devlet hizmetine alıp, teslim edilen anahtarın karşılığını ihsan-ı hümayunuyla karşılıksız bırakmamış ve şehirdeki halka da para dağıtmıştır. Halkın bu mangır dağıtımını esnasındaki tavrı hoşuna gitmeyerek orada bulunan kalabalığı azarlamış ve şehre bir vali tayin edip burayı Osmanlı idaresine bağlamış olarak seferden dönüşü sırasında Sultanönü/Sultanöyüğü'nü zaptederek payitaht Bursa'ya dönüp tehlike tamamen geçinceye kadar bir kışı burada geçirmiştir.

Osmanlı vekayinâmelerinin kahir ekseriyetinin bildirdiği üzere Sultan I. Murad'ın cülûsunun hemen ardına yerleştirdikleri vak'ayı, Bizans kroniklerinden Kantakuzenos, görebildiğimiz kadarıyla kayda geçen tek kaynak olmakla birlikte hadiseyi 1354 tarihine yerleştirmektedir⁴²⁸.

Batılı müelliflerden Hammer, Osmanoğullarının her an artmakta olan kuvvetlerinin Karamanoğullarını rahatsız ettiğini, Hünkâr Gazi Murad'ın Rumeli'ye geçme hazırlıklarında olduğu bir esnadan istifadeyle ahileri isyana teşvik ettiğini, Sultan Murad'ın, süratle Ankara'ya gelip Karamanoğulları tarafından yapılan tahriklerin sebep olduğu problemleri bastırdıktan sonra Rumeli'ye geçtiğini kaydetmektedir⁴²⁹. Zinkeisen, Hammer'le aynı nokta-i nazardan hareketle

⁴²⁸ Kantakuzenos, III, s. 284'den naklen Wittek, "Orta Zamanlarda Ankara", Trc. Nûreddin Ardıç, **Çığır**, (Ankara 1936), **IV/49**, s. 133.

⁴²⁹ Hammer, **a.g.e.**, **1**, s. 25.

Osmanlıların yükselişinin Anadolu beylikleri arasındaki akislerinden olarak Gazi Orhan Bey'in vefatını fırsat bilip önünü kesmek gayesiyle Hüdâvendigâr Murad'ın Rumeli'ye geçme hazırlıkları sırasındaki boşluktan istifadeyle birleşen birçok Anadolu unsurunun liderliği Karamanoğulları'nın elinde ve merkezleri de Ankara'ydı. Buna binaen Sultan I. Murad, Rumeli'ye geçmeden evvel bu bölgeye dönerek itaat altına almakla beraber civardaki bazı küçük kalelerin de Gazi Hünkâr'ın eline geçtiğini kaydeden Zinkeisen⁴³⁰, esas itibariyle Hammer'i takip etmektedir. Bir diğer batılı müellif Jorga ise Zinkeisen ve Hammer'den ayrılarak Şehzade Süleyman Paşa'nın 1354'de Tatarlara karşı harb ederek Ankara ile Eretna Beyliği'nin batı ucundaki bir kısım arazilerini Osmanlı Devleti'ne kazandırdığını bildirmekte⁴³¹, diğer müelliflerin beyanatına binaen şüpheyi karşılamakla birlikte Hüdâvendigâr Murad'ın burayı tekrar geri aldığı noktasında tafsilat vermeden izahatı bulunmaktadır⁴³². Rudi Paul Lindner ise bu hadisenin 1354'den sonraki bir tarihte Ankara'nın Eretna hakimiyetine geçmiş olabileceğini söylemekle birlikte vak'ayı çok geniş bir kaviste ele alarak Hünkâr I. Murad'ın vefat ettiği bir zamanda kesin surette Ankara'nın Osmanlılar mülkü arasında bulunduğunu çalışmasında kayda geçirmiştir⁴³³.

Son asır müellifleri arasında Ankara'nın ilk zaptının 1354 senesinde Şehzade Süleyman Paşa tarafından yapıldığını, Sultan Murad'ın ise bu toprağın, tahta çıktığı ilk zamanlarda geri almak suretiyle Osmanlı mülküne yeniden dahil ettiğini söyleyen ilk müellif İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dır⁴³⁴. Mustafa Cezar⁴³⁵ ve İsmail Hami Danişmend⁴³⁶ bu rivayeti, izahat vermeden tasdik ederken, Cenap Şehabeddin Tekindağ⁴³⁷, Halil İnalçık⁴³⁸, Hasan Basri Karadeniz⁴³⁹, Feridun Emecen⁴⁴⁰ ve Rifat

⁴³⁰ Zinkeisen, **a.g.e.**, 1, s. 183-84.

⁴³¹ Kantakuzenos, III, s. 284'den naklen Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 195.

⁴³² Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 201.

⁴³³ Lindner, "Anadolu", s. 163.

⁴³⁴ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, 1, s. 124 ve 160.

⁴³⁵ Cezar ve diğerleri, **a.g.e.**, 1, s. 99.

⁴³⁶ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 26 ve 34.

⁴³⁷ Tekindağ, "Süleyman Paşa", s. 192.

⁴³⁸ İnalçık, **Devlet-i Aliyye**, 1, s. 60.

⁴³⁹ Hasan Basri Karadeniz, **Osmanlılar ile Beylikler Arasında Meşruiyet Mücadelesi**, Yeditepe, İstanbul 2008, s. 7.

⁴⁴⁰ Emecen, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, Timaş, İstanbul 2012, s. 68.

Özdemir⁴⁴¹ de aynı hâl üzerine 1354 tarihini kabul etmişlerdir. Son dönem müellifleri arasında bir diğer nakledilen tarih ise Besim Darkot tarafından kaynak gösterilmeden verilen 1356'dır⁴⁴².

Müelliflerin ısrarla üstünde durduğu işbu 1354 tarihini görebildiğimiz kadarıyla ilk dile getiren Jorga–Wittekin gurupudur. 1354 tarihini beyan eden müelliflerin kaynağı ise Bizans hükümdarı olan Kantakuzenos'un bizzat kaleme aldığı hatıralarının 3. Cildinin 284. sayfası takip edebildiğimiz kadarıyla bu noktada tek kaynak olarak karşımızda durmaktadır. Bu durumda ise Osmanlı vekayinâmeleri 1354 tarihinden, Bizans kronikleri ise Sultan I. Murad devrindeki zaptetme hadisesinden bahsetmedikleri cihetle söylenebilecek olan Ankara'nın Osmanoğullarının elinden bir müddet çıktığı ve ardından Hünkâr Murad devrinde tekrar Osmanlı mülkü arasına dahil edildiği şeklindedir.

Hadiseyi, yukarıda izah ettiğimiz Lulu Paşa'nın naksettirdiği tamir kitabesi vesilesiyle tetkik eden Mustafa Akdağ ise vak'ayı etraflıca inceleyerek müstakil bir mesele addetmiştir⁴⁴³. Akdağ, Sultan Alaeddin Camii'ndeki tamir kitabesinden hareketle havalinin Gazi Orhan Bey devrinde şehrin fethinin kesin olduğunun mezkûr kitabeyele sabit olduğunu; fakat, kat'i tarihin bilinmediğini⁴⁴⁴ söylemekle birlikte hadisenin 1354 yahud da Osmanlı vekayinâmelerinin kayda geçtikleri 761 H./1360 M. tarihi olduğunu, bununsa belli olmadığını; fakat, bu iki tarihten birinde olması lazımgeldiğini kaydetmektedir⁴⁴⁵. Şu şartlar altında hükümdarı sabit olan bu fethin, hangi başkumandan zamanında yapıldığının mütalaası üzerinde fikir serdetmek durumunda kalmaktayız ki Mustafa Akdağ da bir noktada buna temas etmektedir⁴⁴⁶.

Osmanlı vekayinâmeleri ittifakla, hadiseyi, Karamanoğulları ve müttefikleri merkezinde telakki ederek nakletmekle birlikte zikri geçen kitabeyele sabit olan vak'ayı kayda almadan I. Murad devrinde Ankara'nın ahilerden alındığını, zımnen

⁴⁴¹ Özdemir, "Ankara (Osmanlılar Devri)", **DİA**, (İstanbul 1991), C. 3, s. 204.

⁴⁴² Darkot, "Ankara", **İA**, (İstanbul 1950), C. 1, s. 443.

⁴⁴³ Akdağ, **a.g.m.**, s. 368–71.

⁴⁴⁴ Akdağ, **a.g.m.**, s. 368.

⁴⁴⁵ Akdağ, **a.y.**.

⁴⁴⁶ Akdağ, **a.y.**.

Ankara ahilerinin ve Karamanoğullarının bir noktada müttefikleri arasında bulunduğunu bildirmekte, öteki taraftan ahilerin desteğiyle Şehzade Murad'ın tahta çıkarıldığı dolayısıyla, bundaki tercih sebeplerinin ilk sıralarında Şehzade Murad'ın da ahi mensubu olduğu ve bu dönemde devletin bünyesinde ahilerin büyük nüfûz sahibi olduğu bilindiğinden tabir-i caizse bir ahi şeyhini önce iktidara taşıyıp ardından kendisinin devletlerarası siyasi bir krizde “*etrafını çevirenlerden biri*” olarak ahilerin de devlete, hem de kendi elleriyle iktidara taşıdıkları bir ahi şeyhine isyan eden ahilerin bulunduğu; yani, ortada tam manasıyla bir “*kardeş kavgası*” olduğu gibi bir durumla karşı karşıya bulunmaktayız. Bu açıdan vekayinâmelerde geçen: “*Kâfirlerle anlaşarak büyük günah işledi*” ibaresinden Bizans'ın da içinde olduğunu düşünebileceğimiz bir müttefik gurupu önümüzde durmaktadır.

Vak'aya kuşbakışı bir göz atarsak, Varsak, Tatar, Turgut, Bizans, Ankara Ahileri ve Karamanoğullarının bir arada olduğu ve hayli karışık duran ittifak ağında ahilerin kendisini şehrin kapısında karşılayarak anahtarları teslim sûretiyle “*kılıcı kınından çıkarmadan*” Sultan I. Murad'ın hadiseyi, varlığının korkusuyla dahi kontrol altına alabildiği neticesi çıkmaktadır. Bu şartlar altında tarihi, usûlü ve müttefikleri tam belli olmayan, harbsiz bir muharebe karşımızda bulunmaktadır ki Osmanlı vekayinâmelerindeki bu muğlaklığın doğru temeller üzerine oturtulabilmesi için tarihin bize takdim ettiği imkânlar nispetinde vakuatı biraz geriden alarak hadiseleri bir çizgiye oturtmaya çalışmakta fayda var kanaatindeyiz. Bu açıdan projeksiyonumuzu Ankara Ahilerine çevirmekle başlayalım:

2.1.1.3.1. Ahiler

XIII. asrın ortalarında devrin Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237–1246)'e karşı iktidarın ele geçirilmesi maksadıyla başlatılan Babaîler Kıyımı (1240) neticesi olarak, Ahiler ve Türkmenlerin birçoğu uc bölgelerine göç etmiştir. Kısa bir müddet sonra 1243'deki Selçuklu–Moğol harbi olan Köseadağ muharebesinin Selçuklular tarafından mağlubiyetle nihayetlenmesinin ardından, Moğollar tarafından Sivas, Malatya ve Kayseri gibi şehirlerin zaptı takib etmiştir⁴⁴⁷.

⁴⁴⁷ Spuler, a.g.e., s. 53.

Baycu idaresindeki Moğol ordusu, Sivas'dan Kayseri'ye yürüdüğü esnada Kayseri bölgesi Sivas'ın aksine şehri müdafaaya hazırlanıyor ve burada şehir halkı ve ahiler başlıca kuvveti oluşturuyorlardı⁴⁴⁸. Baycu Noyan'ın muhasarayı kaldıracağı bir zamanda Haciloğlu ismindeki bir Ermeni'nin ihaneti neticesi Baycu geri dönmekten vazgeçip askerini taarruza kaldırdı. Şehre giren Moğol askeri akla gelen ve gelmeyen envai şekilde Kayseri şehrinde taş üstünde taş, omuz üstünde baş bırakmayarak kelimenin tam manasıyla şehri dümdüz etti⁴⁴⁹.

Bu devrede ahilerin merkezi olan Kayseri'de yapılan bu katliam ve yıkım esnasında esir edilenler arasında Ahi Evran'ın hanımı olan Fatma Bacı da bulunmaktadır. Fatma Bacı'nın Moğollar tarafından derdest edilerek esaret altına alınması Kayseri'deki bu ahi teşkilâtının, dolayısıyla da buradaki ahi merkezinin dağılmasına sebep olmuştur⁴⁵⁰.

Bu hadiseler olurken, hapiste olan Ahi Evran, Gıyaseddin Keyhüsrev'in yerine tahta cülûs eden Sultan II. İzzeddin Keykavus (1246–1262) tarafından serbest bırakılmıştır. Denizli'ye giden Ahi Evran, ardından Konya'ya geri çağırılmış ve bu sırada Moğolların müzaheretiyile tahta cülûs eden IV. Rükneddin Kılıçarslan (1249–1254 ve 1257–1266)'ın iktidara gelmesinin ardından Konya'da kalamayacağını anlayarak Mevlâna Celaleddin Rumî'nin oğlu Alaeddin Çelebi'yle birlikte Kırşehir'e yerleşmiştir⁴⁵¹.

Ahi Evren'in Kırşehir'e muhaceretiyile birlikte uclara dağılmış bulunan Ahi–Türkmen gurupu için bundan böyle Kırşehir merkez haline gelmiş olmaktadır. Ahi–Mevlevî mücadelesinden istifade etmek isteyen ve Moğol aleyhtarı olan zümrelerle mücadele etmek arzusunda bulunan Sultan IV. Rükneddin, buraya vali olarak Mevlevî Nûreddin Caca'yı tayin etmiş, mezkûr valinin burada yaptığı katliam

⁴⁴⁸ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken, İstanbul 2010, s. 459.

⁴⁴⁹ Mükrimin Halil Yınanç, **Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, C. 2**, Haz. Refet Yınanç, TTK, Ankara 2014, s. 177.

⁴⁵⁰ Haşim Şahin, **Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler (1299–1402)**, YDT, MÜ TAE, İstanbul 2007, s. 187–88.

⁴⁵¹ Muhsin Demir, **Ahilik, Ahi Evren-i Vefî ve Kırşehir'de Ahilik Kutlamaları**, YYLT, CÜ SBE, Sivas 2004, s. 8.

neticesi mevcut idareye ve Moğol tahakkümüne muhalif olan Türkmenlerle birlikte içlerinde Ahi Evran'ın da bulunduğu birçok ahi hayatını kaybetmişlerdir⁴⁵².

Tokat, Sivas, Kayseri, Malatya gibi büyük şehirlerde Moğollara mukavemet gösteren herkes ve içerisinde ahiler de olmak üzere, bu kıtale maruz kalan bütün guruplar “*ağızlarının payını*” almış bulunuyorlardı. Ahilere ait zaviyeler Mevlevîlere verildi. Bu gelişmeler üzerine Ahiler, uzak uc bölgelerine hicret ettiler. Şeyh Edebalı'nın de Kırşehir'deki katliamdan kaçarak Söğüt havalisine gelenler arasında olduğu anlaşılmaktadır⁴⁵³.

Moğol zulümlerine karşı tesis ettikleri teşkil atlar vasıtasıyla Kırşehir–Ankara hattında bir müdafaa hududu ihdas edip⁴⁵⁴ 1330'da Selçuklu Devleti'nin Ankara'daki hakimiyetini kaybetmesinden istifade ederek şehirde asayişin temini sûretiyle şehrin idaresinde hakimiyeti ele almışlardır⁴⁵⁵.

Ahilerin şehirde asayişini sağlaması ve idareye ağırlıklarını koyması demek olan bu tavır İlhanlı kitabesiyle sabit⁴⁵⁶ olarak, vergiyi İlhanlılara vermesiyle ortadadır ki şehir 1341 senesine kadar İlhanlı hükmü altındadır. Aksi takdirde bir Moğol emiri olan Eretna Bey 1335'de Ahi Şerefeddin'i buraya idareci olarak tayin edemezdi. Buradan çıkan netice Selçukluların inkırazıyla birlikte tabiyetini kaybeden Ahiler, yarı müstakil bir halde iç işlerinde serbest, dış işlerinde İlhanlılara merbuttur. Aynı yarı müstakil hâl, Gazi Orhan Bey için de geçerlidir; fakat, kendi devrinde namına kestirttiği para, istiklâl şartlarının tamamına haiz olarak devlet tesis ettiğini ortaya oymaktadır. Ahiler içinse böyle bir durum mevzu bahis olmadığından yarı müstakil bir hâlden öteye gittiğini göremiyoruz. Buna rağmen uç bölgesinde, kontrolden uzak bir yerde olmanın verdiği avantajla serbest hareketleri kimi müellifleri yanıltarak istiklâl isnadında bulunarak hükümet sıfatını biçmişlerdir.

⁴⁵² Selahattin Döğüş, “Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri ve Şeyh Edebalı Meselesi”, **OTAM**, (Ankara 2015), **S. 38**, s. 67.

⁴⁵³ Döğüş, **a.y.**.

⁴⁵⁴ Şahin, **a.g.t.**, s. 191.

⁴⁵⁵ M. Ali Hacıgökmen, “Ankara Ahilerinin Ticari Faaliyetleri ve Bacıyan-ı Rum Hakkında Bir Araştırma”, **OTAM**, (Ankara 2005), **S. 18**, s. 187.

⁴⁵⁶ Wittek, **a.g.m.**, s. 163.

2.1.1.3.2. Eretna Devleti

Hadisenin bir diğerk kısmı XIV. asrın ilk yarısında idari hududları arasında Ankara'nın da olduğu bilinen Sultan Eretna ve Karamanoğlu Beyliği'ni kapsamaktadır⁴⁵⁷.

Çocukluğundan beri İlhanlı sarayında bulunmuş olduğundan Ebu Said Bahadır Han (1317–1335) ve Beylerbeyi Çoban'ın itimadına mazhar olmuş bulunan Eretna Bey (1335–1352) İlhanlı Devleti'nin Anadolu umum valisi Timurtaş'a kız kardeşini vermiş olmasının da tesiriyle kayınbiraderi olarak Timurtaş'a vekil olmuştur⁴⁵⁸.

Çalışkanlığı ve kabiliyetleriyle kendisini ispatlamış bulunan Eretna Bey, bu akrabalık sayesinde Ebu Said Bahadır Han'ın birinci derecedeki emirleri arasına girmiştir⁴⁵⁹. Devletin ileri gelenlerinden olan babası Emir Çoban'ın 1327 senesinde öldürülmesi üzerine Ebu Said Bahadır Han'dan korkup Memluk sultanına iltica etmek üzere Mısır'a doğru harekete geçen Timurtaş⁴⁶⁰, Anadolu umum valiliğini, vekâleten kayınbiraderi olan Eretna Bey'e bırakmıştır⁴⁶¹.

Ebu Said Bahadır Han'ın 30 Kasım 1335'de veliahd bırakmadan vefat etmesi⁴⁶² üzerine Emir Çoban'ın vefatıyla birlikte Anadolu umum valiliğine getirilen Büyük Şeyh Hasan, İlhanlı Devleti'ndeki saltanat kavgalarına karışarak Şehzade Mehmed'i hükümdar ilan etmiş, bu yolla devletin idaresinde söz sahibi olmak istemiş ve aynı yolu takip eden diğerk emirlerle uzun mücadelelere tutuşmuş ve

⁴⁵⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Eretna", **İA**, (İstanbul 1945), **C. 4**, s. 309.

⁴⁵⁸ Kemal Göde, **Eratnalılar**, TTK, Ankara 2000, s. 30.

⁴⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Eretna Devleti", **Bellekten**, (Ankara 1968), **XXXII/126**, s. 164.

⁴⁶⁰ İbn i Kesir, **El-Bidaye ve'n-Nihaye**, **C. 14**, Trc. Mehmed Keskin, Çağrı Yay. İstanbul 2000, s. 223

⁴⁶¹ Kemal Göde, **a.g.e.**, s. 33'de bu halin izah edilebilmesiyle alakalı iki tercih olabileceğini öne sürmekte, bunlardan biri Timurtaş'ın bu makama layık birini bulamamış olması; diğeri ise hanımının kardeşi olması hasebiyle Eretna Bey'e itimad etmek ve ailesini emanet etmek mecburiyetinde kalmış olması şeklindedir.

⁴⁶² İbn-i Battuta, **İbn Battuta Seyahatnamesi**, Çev. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2015, s. 224'de hanımı Bağdat Hatun tarafından zehirletildiğini bildirmektedir; Bu rivayeti Spuler, **a.g.e.**, s. 143'de ve Abdülkadir Yuvalı, "Ebu Said Bahadır Han", **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 10**, s. 219'da aynı şekilde kabul etmektedir.

Şehzade Mehmed'den sonra başka Şehzadeleri de desteklemesinin ardından, sonunda başşehir Bağdat olan müstakil bir devlet tesis etmeye muvaffak olmuştur (1340)⁴⁶³.

Bütün bunlar yaşanırken Eretna Bey, Timurtaş'ın Mısır'a kaçışından sonra Ebu Said Bahadır Han'a itaatini bildirdiği gibi Timurtaş'ın yerine Anadolu umum valiliğine tayin olunan Büyük Şeyh Hasan'a da sadakat bildirip yeni valinin naibi olmuştur⁴⁶⁴.

Ebu Said Bahadır Han, 1330 senesinde suistimal meselesi haline gelmiş olan vergileri kaldırmak için Eretna Bey'i Ankara'ya göndermiş, Eretna da buraya gelerek hayvan sayım vergisini kaldırıp köyleri hububat tahmincilerinin boyunduruğundan kurtarmıştır⁴⁶⁵. Bu da gösterir ki İlhanlılar namına mühim işler yapan Eretna Bey'in Ankara Ahileriyle ilk teması⁴⁶⁶ bu tarihlerde olmuştur⁴⁶⁷.

Anadolu umum vali vekilliği vazifesini yürüten Eretna Bey, asıl vali gibi tam selahiyetle hareket etmiş ve kimi zamanlarda bir sultan gibi hareket ettiği olmuştur⁴⁶⁸.

Çobanoğlu Küçük Şeyh Hasan ile Celayirli Büyük Şeyh Hasan arasında vuku bulan Aladağ/Ağrıdağ eteğindeki Karadere'de yapılan 24 Temmuz 1336'daki muharebede Küçük Şeyh Hasan'ın galip gelmesinin ardından Eretna Bey kuvvet kazanmış ve Küçük Şeyh Hasan'ın iktidarı ele geçirmesi üzerine İlhanlı tahtını zaptetmek isteyen Cengiz soyu olan bazı han sülalesi mensuplarının muvaffak olamaması üzerine rakiplerinden şimdilik kurtulmuş olan Şeyh Hasan cephesinde vaziyet bu hal üzerindeyken Eretna Bey ise Anadolu'da Şeyh Hasan'ı metbu' kabul ederek hüküm sürmüştür. Bu harekete binaen Eretna Bey, 1336'da cereyan etmiş

⁴⁶³ Mükrimin Halil Yınaç, "Celayir", **İA**, (Yrs. – Trs.), **C. 3**, s. 64.

⁴⁶⁴ Uzunçarşılı, "Eretna Devleti", s. 164–65.

⁴⁶⁵ Göde, **a.g.e.**, s. 37.

⁴⁶⁶ Hacıgökmen, "Ankara Ahileri", s. 187'de: "*Eratna 1330 yılında Ankara'ya geldiğinde, burada Ahi Şerafeddin'i naip atamış olması muhtemeldir. Çünkü Emir Eratna hakim olduğu bazı illere ahileri de naip atamış idi. Bundan dolayı ahiler tarafından çok sevilmiştir*" demektedir.

⁴⁶⁷ Aynı boşluktan Eretna Bey'de istifadeyle zaman zaman müstakil bir sultan gibi hareket etmiş olmasına rağmen kendisi Anadolu umum vali vekilliği vazifesini deruhte etmekte olduğu devresindedir. Durum bu şekilde olduğunda Eretna'nın da istiklâlini 1341'den çok önce kabul etmemiz gerekmektedir. Oysaki Aladağ muharebesine kadar İlhanlılara tabi (1335–1337) bu muharebeden sonra yarı müstakil, Kalavunoğlu Melik Nasr'ın 1341'deki vefatından sonra da istiklâl sahibi olmuştur.

⁴⁶⁸ Göde, **a.g.e.**, s. 39/dn. 151.

olan mezkûr muharebeden sonra İlhanlılardan bağıını koparmış olmakla birlikte Küçük Şeyh Hasan'a şeklen bağlılığına devam etmiştir⁴⁶⁹.

Çobanoğlu Küçük Şeyh Hasan, Eretna Bey'e kendisine itaat etmesi için haber göndermiş, Eretna Bey bunu kabul etmeyince Erzurum'dan Karahisar havalisine kadar olan toprakları istila etmiştir. Buna binaen Eretna Bey, tehlikeyi fark ederek hamlesini yapmış ve külliyetli hediyelerle birlikte Kayseri kadısı olan Siraceddin'i, Memluk sultanı Kalavunoğlu Melik Nasır'a göndererek kendisine biad etmiş ve onun namına Anadolu valiliğini yürütmek istediğini bildirmiş; ardından, Kalavunoğlu Melik Nasır namına sikke kestirerek hutbe okutmuştur ve itaatinin bir nişanesi olarak sikkelerin bir kısmını Mısır'da bulunan sultana göndermiştir⁴⁷⁰.

Bu hadiseden 3 sene sonra 1341 senesinde 32 yıllık saltanatının ardından Kalavunoğlu Melik Nasır'ın vefat etmesiyle birlikte Eretna Bey sikkeyi kendi namına kestirmiş ve hutbeyi de kendi adına okutmuştur. Sikkelerinde Sultan Alaeddin lakabını kullanan Eretna Bey, böylece istiklâlini ilan etmiştir⁴⁷¹.

Azerbaycan havalisinde hakimiyetini tesis etmiş olan Çobanoğlu Küçük Şeyh Hasan, Sultan Eretna'nın rakibi olarak Anadolu üzerindeki faaliyetlerini hızlandırmıştır. Çobanoğlu'nun gayesi Anadolu'da da iktidarını kurmaktır. Bu ülkü doğrultusunda hükümdarlık makamına getirdiği Süleyman Han'a, hazırladığı orduyu emrine vererek Anadolu üstüne sevk etmiştir⁴⁷².

Hadisenin, Sultan Eretna cephesinde ise tedbir olarak, Memluk sultanı İmadeddin İsmail (1342–1345)'e, kadısı olan Siraceddin'i Kahire'ye göndererek Memluk sultanından istediği yardımı almış, diğer taraftan kendisi de hazırlıklarda

⁴⁶⁹ Kemal Göde, "Eretnaogulları", **DİA**, (İstanbul 1995), **C. 11**, s. 295; a. mlf, **a.g.e.**, s. 41'de ise Aladağ harbini Büyük Şeyh Hasan'ın kazandığı kaydı bulunmaktadır.

⁴⁷⁰ Şihabeddin b. Fazlullah el Ömerî, **Mesalikü'l Ebsar (Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım)**, Trc. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2014, s. 150; İsmail Yiğit, **İslam Tarihi, C. 7, (Memlukler)**, Kayıhan Yay., İstanbul 1991, s. 152'de bu hadisenin tarihi için 1338 senesi kaydı mevcuttur.; Ali Kemali, **Erzincan, Erzincan Valisinin Kürt Raporu (1931)**, Kaynak Yay., İstanbul 2013, s. 81'de Kalavunoğlu Melik Nasır'a giden elçinin ismini Nureddin Kutlu olarak kaydedip, kadılık vazifesinden bahsetmemektedir.

⁴⁷¹ Yiğit, **a.g.e.**, 7, s. 80; Ali Kemali, **a.g.e.**, s. 81–82; Göde, **a.g.m.**, s. 295.

⁴⁷² Göde, **a.g.e.**, s. 52–53.

bulunmuştur⁴⁷³. Sultan Eretna, Süleyman Han'ın ordusuyla birlikte üzerine geldiğini öğrenir öğrenmez, Memluk sultanından elde ettiği askerlerden başka Moğol ve Türk birliklerinin de bulunduğu⁴⁷⁴ orduyla, Süleyman Han'ın ordusu Karanbük mevkiinde karşılaştılar. Harbin ilk devresinde Sultan Eretna'nın ordusunun bozguna uğradığını gören Süleyman Han'ın askerleri, ganimet peşine düşünce Sultan Eretna, ordusunun elinde kalan kısmıyla bir tepenin ardına saklanmış bir haldeyken Süleyman Han'ın az miktarda kuvvetle olmasından istifade etmek için taarruza geçti. Bunun üzerine Süleyman Han'ın birlikleri bozuldu. Han'ın kaçtığı haberini alan ganimet toplamakla meşgul bulunan askerler dağıldı. Böylece Sultan Eretna, Karanbük mevkiinde hiç beklemediği bir galibiyet almış oldu. Bu “*beklenmedik*” zafer neticesi, Sultan Eretna Anadolu'da hakimiyetini tahkim etmiş olmaktadır (Ekim 1343)⁴⁷⁵.

Çobanoğlu Küçük Şeyh Hasan'ın Karanbük Harbi'nden iki ay sonra Aralık 1343 tarihindeki vefatıyla bir kez daha iktidarını perçinleyen Sultan Eretna, kısa bir müddet sonra Küçük Şeyh Hasan'ın halefi ve kardeşi olan Çobanoğlu Melik Eşref (1343–1357)'le mücadele etmiş ve 1352'de vefat etmiştir⁴⁷⁶.

Sultan Eretna'nın idaresi altındaki beldeler: Erzurum, Bayburt, Erzincan, Şarki Karahisar, Niksar, Tokat, Amasya, Samsun, Merzifon, Ankara, Aksaray, Develi Karahisar, Niğde, Kayseri, Darende, Sivas ve havalisi olup mülkünün başşehri önce Sivas daha sonra ise Kayseri'dir⁴⁷⁷.

Sultan Eretna'nın idaresinde bulunan bu şehirlerden bazıları kısa bir müddet için el değiştirmiştir. Buna bir misal ise 1343'deki Karanbük harbi öncesi Çobanoğlu Küçük Şeyh Hasan, Karahisar'a kadar olan araziye ele geçirirken fırsattan istifade eden Karamanoğulları'nın da Ankara'yı zaptetmesidir⁴⁷⁸. İşbu Karanbük zaferiyle birlikte Ankara'nın tekrar Sultan Eretna'nın mülküne dahil olduğu düşünülebilir⁴⁷⁹.

⁴⁷³ Göde, **a.g.e.**, s. 53.

⁴⁷⁴ Faruk Sümer, “Anadolu'da Moğollar”, **Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, (Ankara 1970), **C. 1**, s. 105.

⁴⁷⁵ Sümer, **a.y.**.

⁴⁷⁶ Ali Kemali, **a.g.e.**, s. 84.

⁴⁷⁷ Uzunçarşılı, “Eretna”, s. 309.

⁴⁷⁸ Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 156.

⁴⁷⁹ Göde, **a.g.e.**, s. 73.

Ankara, Karamanlılar, Eretnalılar ve Osmanlılar arasında el değiştirmiş ve bir uc şehri olarak mühim rol oynamıştır. 1304'ten 1343'e kadar İlhanlı hakimiyetinde bulunan şehirde⁴⁸⁰ 1343'den itibaren Sultan Eretna'nın hükmü altında gözükmekle birlikte Eretna devrinden kalma paralar arasında Ankara şehrinde kesilmiş olan bulunmamaktadır⁴⁸¹. Bu açıdan şehrin, 1335'de vefat eden Ebu Said Bahadır Han'ın ölümünden itibaren yarı müstakil bir hâl üzere bulunduğunu söyleyebiliriz. İstiklâlinin ilanı noktasında ise elde mevcut bir delil bulunmamakta; ayrıca da Sultan Gıyaseddin Mehmed (1352–1354 ve 1355–1365) devrinde tayin olan valiler tarafından idare edilmekte olduğu da gözönüne alınırsa ziyadesiyle kuvvetlenen bir görüş halini almaktadır.

Sultan Eretna'nın vefatının ardından (1352) Türk veraset usûlünde ilk tercih olmayan bir durum olarak, küçük kardeş olan Mehmed Bey'in Gıyaseddin ünvanıyla Eretna tahtına çıkarılması üzerine ağabeyi Cafer Bey'i hapsedirmiştir. Kendisini, tahta çıkma noktasında destekleyen Hoca Ali Şah, Sultan Gıyaseddin Mehmed'in yaşının küçük olması ve dirayetsiz bir şahsiyet olmasından istifadeyle fiiliyatta idareyi eline almıştır.

Kendini eğlence ve zevk meclislerine kaptıran Gıyaseddin Mehmed'in, bir hükümdara yakışmayacak tavırlar içerisine girmesinin ardından taraftarlarını ve halkını kendinden soğutmuş; bunun üzerine medresedeki tahsil yıllarından arkadaşı olan Şehzade Alaeddin'in yanına Konya'ya kaçıp Karamanoğullarına iltica etmiştir (Ağustos 1354)⁴⁸². 10 Ağustos 1354'de İzzeddin unvanıyla kardeşinin yerine tahta çıkmış olan Cafer Bey, çok kısa bir saltanat macarasının ardından tekrar Gıyaseddin Mehmed tahta geçmiştir⁴⁸³.

Konya'da bulunduğu esnada Gıyaseddin Mehmed, Hoca Ali Şah'ın tavsiyesiyle Sultan İzzeddin Cafer'e karşı Şehzade Karamanoğlu Alaeddin Bey'den

⁴⁸⁰ Paul Wittek, "Ankara'da Bir İlhani Kitabesi", **THİTM**, (İstanbul 1931), **C. 1**, s. 163.

⁴⁸¹ Wittek, **a.y.**

⁴⁸² Şikarî, **Karamanname (Zamanın Kahramanı Karamanîler'in Tarihi)**, Haz. Metin Sözen-Necdet Sakaoğlu, Karaman Valiliği-Karaman Belediyesi, İstanbul 2005, s. 145; Göde, **a.g.e.**, s. 90.

⁴⁸³ Göde, **a.y.**

yardım istemiştir⁴⁸⁴. Bununla birlikte şehzadeler arasındaki taht kavgasına Karamanoğulları da dahil olmuş ve bu mücadeleden fayda sağlamak noktasında azamî gayreti sarf eden Karamanoğulları, Eretnalılar mülkü altında yarı müstakil olarak bulunan Ankara Ahilerini rakipleri olarak gördükleri Osmanoğullarına karşı kıskırtmak için hareket etmiş; fakat, hadiseleri dikkatle takip eden Gazi Orhan Bey, krizi fırsata çevirerek Hacı Kutlu Şah'la ittifak halinde olarak Şehzade Süleyman Paşa kumandası altındaki Osmanlı ordusunu Ankara'ya sevk ederek burayı Eretna valisi Melik Nasır'ın elinden alarak zapt etmiştir⁴⁸⁵.

2.1.1.3.3. Eretna Devleti ve Karamanoğulları İttifakı

Selçuklu devletinin başşehri Konya'ya sahip olmakla, bu devletin tabii varisi olduğu iddiasıyla Küçük Asya'da hakimiyet elde etmeye çalışan Karamanoğulları, İlhanlı Devleti'nin 1335'den sonra Anadolu'da baş gösteren otorite boşluğunu doldurmak üzere burada faaliyette bulunmak arzusundaydı.

Karamanoğullarının Konya hakimiyeti esnasında Anadolu'da en uçdaki İslam-Türk beyliği olan Osmanoğulları da diğer bir mühim şehir olan İznik'i toprakları arasına dahil etmiş bulunmaktaydılar. Bu hâl Anadolu'daki hakimiyet mücadelesinde zamanla Osmanoğulları ve Karamanoğullarını karşı karşıya getirmiştir. Bu açıdan Devlet-i Aliyye-i Selçukiyye'nin mirasının paylaşımında söz sahibinin kim olacağı noktasında Osmanlıların, Eretna Devleti'ndeki saltanat kavgasından istifadeyle Hacı Kutluşah'la müttefik olarak Ankara'yı zapt etmesi; yani, hududlarını Orta Anadolu'ya sarkıtmış olan Osmanoğulları tam da bu noktada Karamanoğulları açısından "*rahatsız edici*" durumda bulunmaktadır.

Diğer taraftan iç bölgede kalmış bulunan Karamanoğullarına karşılık Osmanoğulları, Rumeli fütuhatıyla herkesin hürmetini kazanmış ve bu temel üzerine hem prestij olarak hem de maddi şartlar açısından yükselişe geçmiştir. Bu vaziyet Karamanoğullarını olduğu kadar diğer İslam-Türk beyliklerini de rahatsız etmiştir.

⁴⁸⁴ Şikarî, a.y.

⁴⁸⁵ Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi**, C. 1-(1299-1453), Cem Yayınevi, İstanbul 1974, s. 289; Göde, a.g.e., s. 92; Darkot, "Ankara", **İA**, (İstanbul 1950), C. 1, s. 442.

Bütün bunlar tahakkuk ederken, saltanat mücadelesinde ağabeyine üstün gelmek isteyen Şehzade Mehmed Bey, Karaman hükümdarı Alaeddin Bey'le ittifak tesis ederek Eretna tahtında hak iddiasında bulunmuştur. Devlet perspektifinde baktığımızda elimizdeki netice ise Orta Anadolu havalisinde kuvvetlenmek isteyen Eretnalılar ile Karamanoğullarının üstünlük sağlamak namına müttefik olduklarını müşahede ediyoruz.

Karamanoğulları, eski Ankara valilerinden olup, o gün için Amasya idarecisi olan Melik Bahtiyar Bey'i Ankara üzerine sevk ederek burayı zaptetti⁴⁸⁶. Bu dönemde Ankara'da Bahtiyar Bey'den hariç, bazı mahallî aileler vardı ve bunlar muhtemelen ahiydiler⁴⁸⁷. İhtimal ki ahileri Osmanlılar aleyhine kışkırtmak isteyen Karamanoğulları istedikleri neticeyi elde edemediklerinden Amasya Valisi olan Bahtiyar Bey'i buraya sevk etmişler ve bu dönemde gündemde olan Eretna-Karaman ittifakı sebebiyle Gıyaseddin Mehmed buna ses çıkarmamıştır.

Osmanoğullarının Rumeli fütuhâtı sebebiyle, başta Karamanoğulları olmak üzere Anadolu beyliklerini rahatsız eden ve hadisenin bu safhasında bir Orta Anadolu hakimiyeti mücadelesine dönüşmesinden çekinen beylikler gurupunda baş aktör olan Karamanoğullarında durumdan mütevellit kıskançlık neticesi olarak Karaman desteğiyle tahta çıkmış bulunan Eretna Sultanı Gıyaseddin Mehmed, Varsak, Turgut ve Tatarlar gibi Türkmen gurupları Anadolu'da⁴⁸⁸, batı havalisinde ise Bizans ve Sırp krallarıyla birlikte giriştiği ittifakla⁴⁸⁹ birçok vecheden mühim olan bu bölgenin zaptı için devletlerarası bir müttefikler gurupu meydana getirdi.

Tarihi perspektif ve elde bulunan malumat neticesinde vakayı şu şekilde tahlil ve değerlendirmek mümkündür: Ankara, Eretnalılar, Karamanoğulları ve Osmanoğulları arasında birden çok defa el değiştirmiştir. Orta Anadolu havalisinde siyasî, iktisadî ve stratejik açıdan gayet mühim olan bölge, İlhanlı kitabesiyle⁴⁹⁰ de

⁴⁸⁶ Akdağ, **a.g.e.**, 1, s. 290.

⁴⁸⁷ Mehmed Ali Hacıgökmen, "Ankara'daki Ahi Hakimiyeti (1330?-1361)", **Türkler**, (Ankara 2014), **C. 6**, s. 834.

⁴⁸⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, **Abideleri ve Kitabeleriyle Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri**, Baha Matbaası, İstanbul 1967, s. 52-53; Tekindağ, "Karamanlılar", s. 321.

⁴⁸⁹ Yılmaz, **a.g.e.**, 1, s. 89.

⁴⁹⁰ Wittek, **a.g.m.**, s. 163.

sabit olduğu üzere uzun müddet İlhanlı hakimiyetinde kalmış⁴⁹¹, ardından yarı müstakil bir durumdayken Ankara Ahileri, Eretna devrinde valiler vasıtasıyla idare olunmuştur. Eretna Devleti'ndeki saltanat kavgalarından istifadeyle Osmanlılar eline geçen bölge, kısa bir müddet sonra Osmanoğulları elinden çıkarak eski hüviyetine dönmüştür.

Şehzade Murad'ın Rumeli orduları başkumandanı olduğu bir zamanda Gazi Orhan Bey'in vefatının ardından tahta cülus için Bursa'ya gelen Hünkâr Murad Hüdâvendigâr, burada ilk olarak, şehzadelerin isyanını tenkil etmiş; ardından da Lütfi Paşa⁴⁹² ve Hoca Sadeddin'in dile getirdiği⁴⁹³ Tatar, Varsak, Turgut ve Rum destekli bir ordunun Eretna–Karaman ittifakı çerçevesinde Osmanoğullarına taarruz edeceği haberini alarak; ordusu bünyesinde bulunan kumandanlarından Sunkur Paşa'yı 25.000 kişilik bir ordu ile Ankara üzerine göndermiştir. Vali Bahtiyar Bey'den memnun olmayan halk, kaleyi Sultan I. Murad'a kapıda karşılayarak teslim etmiş, bunun üzerine Bahtiyar Bey de Amasya'ya kaçmıştır⁴⁹⁴.

Osmanlı vekayinâmelerinin ittifakla zikrettikleri fetvanın Karamanoğullarının şahsında toplanması ise bu müttefik devletler gurupunun başı çekeninin Karamanoğulları olmasından ileri gelmektedir. Vekayinâmelerin “*etrafin mülûku Bursa'ya kasd ettiler*” cümlesi de bu açıdan hem Şehzadelerin isyanını hem de bu ittifakı kapsadığını söylemek vukuata uygun gözükmektedir.

Fetvanın Kemalpaşazâde versiyonunda ulemanın söylediği “*idaresinde olan halkların eziyette bulunup mallarının yağma ve çoluk çocuğunun günlük ihtiyaçlarını bile karşılayamaz halde olması*”⁴⁹⁵ beyanı yanında, Ankara Ahilerinin bu devrede Eretna–Karaman ittifakı altında Bahtiyar Bey tarafından halkın gayrı memnun surette idare edilmesi ve Ahmed Tevhid'in İdris-i Bitlisi'nin **Heşt Behişt**'inden ve hadiselerin gidişatına bakarak yaptığı izahatı da üstüste koyarak bu müttefik devletler

⁴⁹¹ Wittek, a.y..

⁴⁹² Lütfi Paşa, a.g.e., s. 31.

⁴⁹³ Hoca Sadeddin, a.g.e., 1, s. 110.

⁴⁹⁴ Hacıgökmen, “Ahi Hakimiyeti”, s. 834.

⁴⁹⁵ Kem alpaşaz ade, a.g.e., 3, s. 8–9.

gurupuna Ankara Ahilerinin dahil olmadığını⁴⁹⁶ söyleyebiliriz. Bu açıdan, ittifakın tesisinde şehzadelerin isyanı, müttefik devletlerin tarruzlarına vakit kazandırmak namına öncü kuvvet rolünü üstlenmiş olduğu düşünülebilir.

Gazi I. Murad, Ankara'nın teslim alınışının ardından Bursa'ya avdet ederken Sultanönü/Sultanöyüğü havalisini de Osmanlı mülküne dahil etmiş ve o kışı Bursa'da geçirmiş⁴⁹⁷; ardından müttefik kuvvetlerle 764 H./1363 M. baharında kanlı muharebelerde bulunmuş⁴⁹⁸, müttefik kuvvetleri mağlup eden Sultan Murad, ardından Bursa'ya dönüp, ertesi sene Şevval/Temmuz ayında Gıyaseddin Mehmed'in Moğol birlikleriyle tahkim edilmiş ordusuyla Ankara'ya gelmesi üzerine Ilgın/Abgerm mevkiinde çarpışan iki ordudan Gıyaseddin Mehmed'in birlikleri mağlup olmuş⁴⁹⁹ ve böylece Mart 1362'den Mart 1366'ya kadar Karaman–Eretna ittifakının başrolde şekillendirdikleri devletlerarası tehdit sebebiyle Bursa'da kalmıştır. Bundan sonra ise pes etmeyen Karamanoğulları bu tavrı neticesinde Osmanlı–Karamanoğulları mücadelesi başlamış olacaktır.

Osmanlı vekayinâmeleri şehzadelerin düğün merasimleri için iki tarih üzerinde durmakta, bunlardan ilk gurup olarak sınıflandırabileceğimiz vekayinâme topluluğu 767 H./1366 M. tarihinde birleşmekte⁵⁰⁰, ikinci gurup vekayinâme ise Sırp Sındığı olarak kaydettikleri muharebeden sonraya⁵⁰¹ tarih kaydı vererek açık ya da üstü kapalı tarih kaydı vermişlerdir.

Hadisenin Sırp Sındığı olarak kayda geçirilen muharebeden dönüşteki ilkbaharda olduğu gözönüne alındığında Osmanlı vekayinâmelerinin tarihleme konusunda müttefik olduğu kabulünden yola çıkarak merasimin 767 H./1366 M. tarihinde olması mantık ve moral-motivasyon unsurları açısından bakıldığında vukuata uygundur.

⁴⁹⁶ Ahmed Tevhid (Ulusoy), “Ankara’da Ahiler Hükûmeti”, **TOEM** [Enderun Yay. (Tıbbıbasım), İstanbul 1998 (İstanbul 1339)], **IV/19**, s. 1204.

⁴⁹⁷ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 111.

⁴⁹⁸ **Kunevî Tarihi**, s. 56.

⁴⁹⁹ **Tarihi Takvimler**, s. 73.

⁵⁰⁰ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 130; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 132; **Anonim** (Öztürk), s. 30.

⁵⁰¹ Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, **3**, s. 24; Lütü Paşa, **a.g.e.**, s. 36.

Kendisi bir dizi muharebeden muvaffakiyetle çıkmış bir sûrette bulunurken Mart 1366'da Rumeli'ye geçmeden evvel hem bir eğlence hem de bir kutlama havası vermesi açısından Şubat ayı sonu–Mart ayı başı döneminde, bu sünnet düğününü tertip edip kısa bir müddet sonra da Rumeli'ye geçmiş ve bu gidişinden evvel ise moral depolamaya fırsat olarak görmüş olması vekayinâmelerdeki “*ilkbaharda*” ibaresini de gözönüne aldığımızda vakaların zincirleşmesine aykırı durmamaktadır.

Hem yaş olarak hem de örf olarak erkekliğe ilk adımını atmış olan ferzend-i ekber Bayezid'i tahta Timurtaş Paşa gözetiminde naib bırakmış olması da aynı şekilde düşünülebilir.

2.1.2. Balkanlar'daki Gelişmeler (1362–1366)

Şehzade Murad, Edirne'nin fethinin ardından Rumeli fütuhâtı için belirlediği yeni hedefler doğrultusunda ilerlemek gayesiyle hazırlıklarına devam ettiği bir sırada Çandarlı Halil Paşa tarafından kendisine ulaştırılan Gazi Orhan Bey'in vefat haberi neticesinde Bursa'ya geçmiş ve sonrasında 1366'ya kadar devam eden devletlerarası siyasi krizin bir bedeli olarak saltanatının Cemaziyelevvel 763–Cemaziyelahir 767 H./ Mart 1362 Mart 1366 M.'ye kadar olan ilk 4 senesini Anadolu'da geçirmiştir.

Kendisi Küçük Asya'da asayişî temin etmek arzusuyla ikamet halindeyken, devletin Rumeli topraklarına bakan tarafında bir kısım vaka tahakkuk etmiş ve bu doğrultuda Osmanlı Rumelisi'nde gelişmeler birbiri ardınca yaşanmaya devam etmiştir.

2.1.2.1. Siyasî Vaziyet

Bizans imparatoru V. İoannes (1341–1391), iktidarı ele geçirdiği devrede, devlet her açıdan harab olmuş bir hâlde bulunmaktaydı. V. İoannes, Bizans devletinde faaliyette olan birçok siyasî hizipten birinin söz sahibi olarak iktidara gelmişti. Bu dönemde devletin, düşmanı durumundakilerin istedikleri tavizleri

vermekten başka çaresi bulunmayan V. İoannes, Bizans tahtına çıktığından beri, İtalyan devletlerine tabi bir halde bulunmaktaydı⁵⁰².

V. İoannes'in tahta çıkması üzerine dini ihtilaf yeniden baş göstermiş ve Bizans'ın içine düştüğü acziyet yeni hükümdarın saltanatının başladığı günlerde imparator Kantakuzenos'un iktidarda olduğu zamandan çok daha şiddetli bir durumdaydı⁵⁰³. Bir noktada gelen gideni aratıyordu. Devletin içinde bulunduğu hâl doğrultusunda düşünüldüğünde, yıkılışı artık ayan beyan ortada duran bir gerçek olmakla beraber Bizans mirasının bir Hıristiyan devlete mi yoksa, Türklere mi kalacağı problemi henüz çözüme kavuşmuş bulunmamaktaydı⁵⁰⁴.

Hıristiyan devlet noktasında ilk göze çarpan Stephan Duşan (1331–1355) idi. Kendisinin 47 yaşında fethedip, payitaht yapmak istediği Edirne önlerinde Aralık 1355 senesinde vefatıyla birlikte⁵⁰⁵, 19 yaşında, babası Duşan'ın yerine tahta geçen Stephan Uroş (1355–1371), sabık imparatorun yerini doldurmaktan uzak bir durumdadır. Dirayetsiz bir hükümdarın iktidar olmasının açtığı yol neticesinde Sırp devleti kısa zamanda parçalanmıştır. Bu da Osmanlıların fütihat faaliyetlerini kolaylaştıran sebeplerden olmuştur⁵⁰⁶. Sırp devletinin dağılmasından istifade edemeyen Bizans, Duşan'a kaptırdığı topraklarını dahi geri almayı aklından geçirememiştir. Buna binaen Osmanlıların ise Balkanlar'da ilerlemelerini durdurabilecek bir kuvvet kalmamış olmaktadır.

Osmanlıların kalıcı bir şekilde Rumeli'ye geçtikleri bir devre olan 1354 sonrası dönemde Bulgaristan'da İvan Aleksander Asen hüküm sürmekteydi⁵⁰⁷. Dinî ve siyâsî kargaşa içinde bulunan devlet, 17 Şubat 1371 senesinde Asen'in vefatı⁵⁰⁸ neticesi olarak, imparatorun birbirine düşman olan iki oğlunun arasındaki mücadelede ülkede iç harbler yaşanmış; kendi bünyesindeki problemlerle meşgul

⁵⁰² Şerif Baştav, "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Sırasında Türk–Bizans Münasebetleri", **Makaleler**, Haz. E. Semih Yalçın–Emine Erdoğan, (Ankara 2005), **C. 2**, s. 50.

⁵⁰³ Baştav, **a.g.m.**, s. 51.

⁵⁰⁴ Baştav, **a.g.m.**, s. 52.

⁵⁰⁵ Diehl, **a.g.e.**, s. 178.

⁵⁰⁶ A. Hajek, "Sırbistan", **İA**, (İstanbul 1967), **C. 10**, s. 559 – 60.

⁵⁰⁷ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 189.

⁵⁰⁸ Ayşe Kayapınar, "Kumanlar ve İkinci Bulgar Devleti", **Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı)**, (Ankara 2015), **66/I**, s. 401.

bulunan Bulgaristan'da Osmanlıların, Balkan fütuhâtı esnasında bir mukavemet cephesi tesis edilemediğinden Bulgar topraklarının fethi başlamıştır⁵⁰⁹.

Görüldüğü üzere Sırlar, Bizans için müttefik olmaktan çıkmış, V. İoannes'in, İtalyan deniz devletleriyle yaptığı görüşmelerden bir fayda hasıl olmayınca Osmanlıların tazyiklerine karşı "*kiliseler birliği*" tekrar gündeme alınmıştır⁵¹⁰. Bulgarlarsa kendi derdine düşmüş bir durumda bulunuyordu. Bulgaristan'ın bu zayıf halinden istifadeyle Bizans, Bulgarların bir müddet evvel zaptetmiş oldukları Karadeniz liman şehri Anchialos/Ahyolu'nu onlardan geri almaya muvaffak oldu (1364).

2.1.2.2. Bizans'ın Müttefik Arayışları ve İskenderiye Haçlı Seferi

1340'lı yıllarda imparatoriçe Anna, devletini, Türklere karşı muhafaza altına alma noktasında batıdan yardım aradı. Bu esnada Papa VI. Clemens (1342–1352) ise Hıristiyan devletlerini örgütleyerek İslam–Türk düşmanı bir ittifak tesis etme mücadelesi vermekteydi⁵¹¹. Daha evvel de olduğu üzere, bu konsensus, Batılı devletlerin Anadolu'daki müstemleke menfaatlerini kollamak, bilhassa da İzmir'i Aydınolu Umur Bey'den geri almak gayesine matuftu⁵¹². Vaziyetin çok daha ağırlaştığı günlerde hatta Kantakuzenos devrinde bile batıdan yardım arama teşebbüsleri sürmüştür⁵¹³.

V. İoannes Paleologos ise işi sıkı tuttu. İoannes, İtalyan olan annesi Anna dolayısıyla Batı Avrupa'nın mümtaz aileleriyle akrabaydı⁵¹⁴ ve kafasında şekillenmiş imajı, hareketlerinden anlamak için çabaya dahi lüzum olmamakla beraber İoannes, aynı annesinin çabası gibi VI. Clemens zamanında yapılan haçlı ittifakının bir benzerini kendisi tesis ettirme gayretindeydi⁵¹⁵. Bu yardımın kiliseler birliği şeklinde tecelli edeceğinden rahatsız olmayışının altında Katolik olan annesinin tesiri olduğu

⁵⁰⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 190.

⁵¹⁰ BaştaV, **Bizans Tarihi**, s. 80.

⁵¹¹ Nicol, **a.g.e.**, s. 212.

⁵¹² Keçiş, **a.g.t.**, s. 76; Nicol, **a.y.**.

⁵¹³ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 492.

⁵¹⁴ Nicol, **a.g.e.**, s. 275.

⁵¹⁵ Nicol, **a.g.e.**, s. 275–76.

düşünülebilir⁵¹⁶. Bu noktada V. İoannes'in bizce hesap hatası olarak yaptığı hareket ise Avignon'a taşınarak Fransız krallarının nüfuzu altında, bir açıdan esaret zincirleriyle bağlanmış bulunduğu bir devirde olan Papalık ile birlikte bu harekete kalkışmış olmasıdır. Kendisinin de gençliği Avignon'da geçmiş bulunan Rönesans şairi Petrarch (v. 1374)'in tabiriyle: "*Papalığın Babil sürgünü*"nü yaşadığı bir devrede bu çalışmayı yapmaya teşebbüs etmiş olmasıdır⁵¹⁷.

15 Aralık 1355'de Avignon'da bulunan papa VI. İnnocentus (1352–1362)'a bir mektup yazarak papadan Kostantinopolis'e 15 nakliye gemisi, 5 kalyon, 500 şövalye ve 1000 piyadelik kuvvet istediğini beyan etti⁵¹⁸. 6 ay boyunca papanın bir temsilcisi Bizans başşehrinde kalacak ve bu sırada Bizans ve Latin kiliselerinin birleştirilmesi taraftarı olan kilise büyükleri kadrolara getirilecektir. Ayrıca, yine bu süre içinde başta kendisi olmak üzere bütün halkının mezhep değişikliğinin yapılması noktasında da taahhütte bulunuyordu⁵¹⁹. V. İoannes bu hadiselerle teminat olarak da o sırada 5 yaşlarında bulunan oğlu Manuel'i rehin olarak papalığa gönderecekti ve Manuel, reşit oluncaya kadar evlatlık olarak VI. İnnocentus'un gözetiminde kalacağını da kabul etmektedir⁵²⁰. Bunun ardından çabalar neticesiz kalmış ve kiliseler birliği için girişilen müzakereler kesilmiştir.

1364 senesinde Bulgaristan ile Bizans arasında yapılan harb neticesi Ahyolu'nu elde eden Bizans'a, bu galibiyet bir nebze moral olarak toparlanma imkanı vermiş olsa da Osmanlıların ilerleyişini durdurmak noktasında çaresiz kalmış, diğer taraftan, Katolik kilisesinin yardımı da akim kalınca yeni müttefik arayışına girmiştir⁵²¹. Öte yandan İtalyan deniz cumhuriyetleriyle yapılan neticesiz müzakereler doğrultusunda tekrar Avignon'a müracaat etme kararı alan Bizans

⁵¹⁶ Ostrogorsky, a.y..

⁵¹⁷ Katolik papalığın, Roma'dan Avignon'a taşınması neticesi burada geçirdiği 73 senelik döneme "*Avignon Devresi*" ismi verilir (1305–1378). Bu zaman diliminde papalık tamamen Fransızların kontrolü altında bulunmakta ve bu dönem Papalık üzerinde "*şuuraltı tesiri*" hasıl etmiş bir vak'a olarak müeesir olmuştur (Tafsilatı için bkz. Çoban, a.g.e., s. 120–26).

⁵¹⁸ Nicol, a.g.e., s. 277.

⁵¹⁹ Ostrogorsky, a.y.; Nicol, a.y.; Baştav, *Bizans Tarihi*, s. 81.

⁵²⁰ Nicol, a.y..

⁵²¹ Ostrogorsky, a.g.e., s. 494.

cihetinde bunlar yaşanırken batıda, bütün ciddiyetiyle haçlı seferi hazırlıkları sürüyordu.

Akka'nın 1291'de Müslümanlar tarafından istirdadıyla birlikte haçlı seferleri bitmemiş, bu muharebelerin akisleri XV. asırda ve hatta daha sonraki dönemlerde de devam etmiş olmakla beraber, bundan sonra Memluklerle birlikte hedef tahtasına batı açısından gün be gün "*büyüyen bir sıkıntı*" olan Osmanlı Devleti şahsında Türkler de oturtulmuştur. Böylece haçlı seferleri "*İslam-Türk probleminin bir çözüm*" planı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

III. Haçlı Seferi (1191) esnasında Fransız kralı Arslan Yürekli Richard'ın Kıbrıs adasını işgaliyle burası haçlı seferlerine dahil olmuştur⁵²². 1291'de haçlıların Suriye bölgesinden temizlenmesinin ardından o günlerde Lusignon ailesi elinde bulunan Kıbrıs, Doğu Akdeniz bölgesinde yegâne hareket üssü olarak, kıymetinin üstünde bir ehemmiyeti haiz olmuştur. Bunun en açık delili ise o günlerde Kıbrıs kralının aynı zamanda Kudüs kralı da kabul edilmesidir⁵²³.

Kıbrıs, haçlıların 14. asrın ilk yarısında Anadolu'nun batı sahillerini ve Ege adalarını işgal etmek için mücadele ettiği esnada kendi problemleriyle meşgul olduğundan bu faaliyet sırasında müessir olamamıştır. Bununla birlikte 1359'da Pierre de Lusignon, Kıbrıs kraliyet tacını giyerek I. Pierre (1359-1369) olarak Kıbrıs Krallığı'nın başına geçmiştir. Mutaassıb bir Hıristiyan olan I. Pierre, Kudüs'ü geri almayı kendine yegâne hedef tayin etmiştir. Bu doğrultuda bir Kudüs seferi başlatmak istediye de muvaffak olamamıştır⁵²⁴.

1361 senesinde Türklerden Antalya'yı geri almak için sefere çıkan I. Pierre de Lusignan, şehri zaptetti; ardından, 1363 yılında karşı taarruza geçen Türkler, şehrin istirdadına muvaffak olamadılar⁵²⁵. Müslüman-Türk tazyikinin artması üzerine I. Pierre, Papa V. Urbanus (1362-1370)'un tac giymesinden kısa bir müddet sonra 1363 yazında Avignon'a gitti. Burada gerekli temasları tesis ettikten sonra

⁵²² Ebru Altan, "Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191-1489)", *Türkler*, (Ankara 2014), **C. 6**, s. 695.

⁵²³ Altan, **a.g.m.**, s. 698.

⁵²⁴ Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, TKAE, Ankara 1964, s. 33; Altan, **a.g.m.**, s. 699.

⁵²⁵ Alasya, **a.y.**; Altan, **a.y.**.

Viyana üstünden Kasım 1364'de Venedik'e avdet edip Haziran 1365'e kadar Venedik'te kaldığı bu sıralarda Cenova Cumhuriyetiyle olan problemlerinin çözümü için iktiza eden kulislere devam etti⁵²⁶.

Hadiselerin I. Pierre cephesi bunları ihtiva ederken Avignon tarafında ise Papa V. Urbanus, bütün hararetiyle mektuplaşmalarda bulunarak bir haçlı seferinin tertibi için lazımgelen görüşmeleri yapmakla meşguldür ve takribî 3 senelik bir çalışmanın ardından arzusuna kavuşan Kıbrıs kralı I. Pierre de Lusignon, Haziran 1365'de Venedik'ten ayrılmadan burada kuvvetli bir ordu toplamış bulunuyordu. Bununla birlikte Cenevizlilerin iştirak etmediği sefer için 30 Ağustos 1365'de orduyu Rodos'da toplamak kararı almıştır⁵²⁷.

İrtikab etmiş oldukları vahşet ve zulümlerin ardından ele geçirdikleri muazzam ganimetin sarhoşluğuyla buraya mukaddes belde Kudüs'ü Müslümanlardan geri almak için geldiklerini unutup 4-5 gün sonra Kıbrıs'a gittiler ve oradan da memleketlerine geri döndüler⁵²⁸.

1365 İskenderiye haçlı seferinin⁵²⁹ neticesi, kıta Avrupası'nda kötü neticelere kapı aralaması olmuştur. Akdeniz ticareti durmuş, bu da fiyatların fahiş rakamlara çıkmasına sebep teşkil etmiştir. Böylece ekonomide bozulmalar yaşanmış ve 1365 katliamı, haçlıların, Akdeniz'deki son teşebbüsü olmuştur.

767 H./1365 M. Haçlı seferinin Mısır'a yapılmasıyla arzusuna vasıl olamayan V. İoannes, bunun üzerine 1366 ilkbaharında Macar kralı I. Layoş'un yardımını elde etmek için Macaristan'a hareket etti⁵³⁰. V. İoannes'in yapmış olduğu bu seyahatin Bizans imparatorları arasında emsali yoktu ve bu açıdan Bizans tarihinde bir ilktir. Bizans tarihinde ilk defa bir imparator, bir kumandan olarak değil; yardım talep etmek için yabancı bir devlet reisinin kapısını çalmaktadır⁵³¹.

⁵²⁶ Runciman, **a.g.e.**, 3, s. 373-74.

⁵²⁷ Runciman, **a.g.e.**, 3, s. 374.

⁵²⁸ Demirkent, "Kıbrıs", s. 373.

⁵²⁹ İnalçık, "Murad I", s. 156'da: "*Safer 767'de (Ekim 1365) on altı kadirge, 10.000 asker taşıyan altmış sekiz gemi*" şeklinde anlatmaktadır.

⁵³⁰ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 494.

⁵³¹ Nicol, **a.g.e.**, s. 283.

V. İoannes, bu seyahatten eli boş olarak dönmüştür. I. Layoş/Ludwig'in yardım şartı açıktır. Önce Katolik mezhebine geçiş, ardından talep edilen yardım... Roma'nın arzusundan daha da “*sert*” bir istekte bulunarak, Macar kralı, V. İoannes'in Katolik mezhebinin esaslarına göre kilisede yeniden vaftiz edilmesini talep etmiştir⁵³². Bu da bir açıdan Bizans'ın din değiştirmesi manasına gelir ki “*kabulü gayet zor*”dur.

V. İoannes'in yakasından düşmeyen aksilikler, seyahatinden dönüşünde de devam etmiştir. Yolda, Bulgar kralı İvan Şişman tarafından arazisinden geçiş müsaadesi verilmediği için yoluna devam edemeyerek Macarların işgali altında bulunan Vidin'de beklemek mecburiyetinde kaldı⁵³³. Bu hadisede babası ile arası bozuk olan ve bir Bulgar prensesiyle evli bulunan büyük oğul Andronikos'un parmağı olduğu düşünülebilir⁵³⁴. Bilinen bir husus ise, Andronikos'un, babası V. İoannes'i kurtarmak için hiçbir teşebbüste bulunmadığıdır⁵³⁵. Daha sonra imparator İoannes'in Vidin esaretine son veren ise aynı zamanda akrabası da olan Savualı VI. Amadeo olacaktır.

2.1.2.4. 1362–1366 Devresinde Rumeli'deki Osmanlı Fütuhâtı

Sazlıdere Harbi neticesi 762 H./1361 M. senesinde Edirne'nin fethinin ardından Rumeli orduları başkumandanı Şehzade Murad, Lala Şahin Paşa'yla beraber Edirne'nin tahkimatını sağlamak gayesiyle kuzeyde bulunan, bugünkü Bulgaristan hududları dahilindeki Eski Zağra ve Filibe cihetine sefer hazırlıkları yapmaktayken Çandarlı Kara Halil tarafından kendisine, babası Gazi Orhan Bey'in vefat haberinin ulaştırılması üzerine tahta cülus için payitaht Bursa'ya geçmiştir.

Sultan I. Murad namıyla Osmanoğulları mülkünün üçüncü hükümdarı olan padişah, bir dizi hadisenin birbirini tetiklemesi neticesinde Cemaziyelevvel 763–Cemaziyelahir 767 H./Mart 1362'den Mart 1366 M.'ye kadar saltanatının ilk 4

⁵³² Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 81.

⁵³³ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 213.

⁵³⁴ Baştav, **a.y.**

⁵³⁵ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 495.

senesinde Anadolu'da kalıp devletin emniyetini tesis ettikten sonra Rumeli cihetine geçmiştir⁵³⁶.

Sultan Murad, tahta cülus için Anadolu'ya geçerken Rumeli ordularının kumandasını Lala Şahin Paşa ve Evrenos Gazi'ye bırakmıştır⁵³⁷. Bunlardan Lala Şahin Paşa, bilhassa Sazlıdere muharebesinde gösterdiği muvaffakiyetler neticesi olarak I. Murad tarafından, Anadolu'ya geçerken Rumeli Beylerbeyliğine⁵³⁸ tayin edilmiş, Evrenos Gazi ise Ucların Beyi vazifesine getirilmiştir⁵³⁹.

Hacı İlbey'in de içinde bulunduğu bu idari ve askeri kadroyla birlikte, Osmanlılar, Rumeli'de mücadeleye devam etmişler ve bu esnada bir kısım muvaffakiyetler elde etmişlerdir.

Osmanlı vekayinâmelerine göre Sazlıdere zaferinin ardından Rumeli fütuhata devam eden Şehzade Murad, etrafında bulunan kumandanlarına fetih için bazı noktaları işaret ederek İslam sancağının hükmünün daha da yayılması için hedef tayin etmiştir.

İlk devir Osmanlı vekayinâmelerinden Ahmedî, Şükrullah, Enveri ve devamında ise Ruhi Çelebi gurupunun bahsetmediği bu 1361–1364 dilimindeki Rumeli fütuhatını kaleme alan ilk vekayinâmeler bu rivayet için Âşıkpaşazâde, Oruç bin Adil ve Mehmed Neşri'dir.

İlk gurup, Edirne'nin fethinin ardından Şehzade Murad'ın Lala Şahin'in Zağra ve Filibe tarafına cihada gönderildiği⁵⁴⁰ Evrenos Gazi'nin ise İpsala'ya havale edildiği kaydedilmiştir⁵⁴¹. Bayatî, bu fütuhat faaliyetinden sadece Filibe'nin fethinden bahsetmekte ve bu yerin zaptı tarihi için açık bir zaman bildiriminde bulunmaktan ziyade Ankara'nın Osmanlı mülküne dahil olduğu devreden sonra

⁵³⁶ Tahsin Öz, **a.g.m.**, s. 243'de geçen: “*Ahilerimden kuşanuşum kuşağı ahi Musa'ya kendü elimle kuşadup Migalkara'ya ahi dikdüm*” cümlesiyle sabit olan 14 Mart 1366 tarihi bu esnada Sultan I. Murad'ın Rumeli'ye geçmiş olduğunun en açık delilidir.

⁵³⁷ Fahameddin Başar, “Evrenosoğulları”, **DİA**, (İstanbul 1995), **C. 11**, s. 539.

⁵³⁸ Abdülkadir Özcan, “Lala Şahin Paşa”, **DİA**, (Ankara 2003), **C. 27**, s. 77.

⁵³⁹ Kılıç, **Gazi Evrenos Bey**, s. 57.

⁵⁴⁰ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 75; **Oruç Tarihi**, s. 24; Neşri, **a.g.e.**, s. 83.

⁵⁴¹ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, a.y.; **Oruç Tarihi**, a.y.; Neşri, **a.y.**

tahakkuk ettiğini kaydetmekle üstü kapalı bir tarihleme yoluna gitmektedir⁵⁴². Hadidî, Sultan I. Murad'ın Lala Şahin'i Zağra havalisine gazâyâ gönderdiğini bildirirken, Filibe'den bahsetmeyip Evrenos Gazi'yi İpsala'ya havale ettiğini teyid etmektedir⁵⁴³. Lütfî Paşa ise, Lala Şahin'in Zağra ve Filibe akını teyid edip mezkûr yerleri fethettiğini, tarih vermeden kaydederken⁵⁴⁴, Gazi Evrenos'un İpsala'dan başka Fire ve Gümülcine cihetine de gönderilip buralara gazâ eylediğini tarih vermeden bildirmektedir⁵⁴⁵.

Görebildiğimiz kadarıyla Hoca Sadeddin, kendinden evvelki vekayinâmelerin dile getirmediği bir bilgiyi kayıt altına alarak Edirne'nin fethinin ardından Sultan I. Murad'ın bir müddet Dimetoka'da oturduğunu bildirmektedir⁵⁴⁶. Lala Şahin Paşa'yı Zağra ve Filibe fethine gönderdiğini zikrederken, Evrenos Bey'in Gümülcine ve mülhakatına gönderildiğini beyan edip İpsala'dan bahsetmemektedir⁵⁴⁷. Biz buradaki “*civari*” beyanından İpsala'nın da içinde bulunduğunu düşünebiliriz. Müneccimbaşı da Hoca Sadeddin'i teyidle Sultan Murad'ın bir müddet Dimetoka'da oturduğunu zikrederken⁵⁴⁸ Şahin Paşa'nın Zağra taraflarına gönderildiğini söylemekte ve Filibe'den bahsetmemekte, buna binaen Evrenos Bey'i Gümülcine ve Vardar tarafına havale edildiğini söyleyip İpsala'dan bahsetmemektedir⁵⁴⁹. Kısa bir sürede buraların fethedildiği kaydını da eserine derceden Müneccimbaşı, bu fütuhata tarih vermemektedir⁵⁵⁰. Solakzade ise Sultan Murad'ın bir müddet Dimetoka'da oturduğunu tasdik etmekte ve 760 H./1359 M. senesi girince Gazi Evrenos'un Gümülcine fethine memur kılındığını bildirerek gördüğümüz kadarıyla bu fütuhata faaliyeti için açık bir tarih kaydeden tek müverrihtir⁵⁵¹. Ayrıca, Şahin Paşa'nın Zağra, Filibe ve sair kuzey beldelerinin fethine havale edildiğini Evrenos'un ise Gümülcine ve Yenice-i Vardar'ı fethettiğini kaydederken aynı zamanda Lala Şahin

⁵⁴² Bay atî, **a.g.e.**, s. 395.

⁵⁴³ **Hadidî Tarihi**, s. 79.

⁵⁴⁴ Lütfî Paşa, **a.g.e.**, s. 33.

⁵⁴⁵ Lütfî Paşa, **a.g.e.**, s. 34.

⁵⁴⁶ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 118.

⁵⁴⁷ Hoca Sadeddin, **a.y.**.

⁵⁴⁸ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 129.

⁵⁴⁹ Müneccimbaşı, **a.y.**.

⁵⁵⁰ Müneccimbaşı, **a.y.**.

⁵⁵¹ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 30.

Paşa'nın Zağra'yı sıkıştırmakla meşgul olduğunu kaydetmiştir⁵⁵². **Anonim Tevarih** ise Lala Şahin'in Zağra ve Filibe fütuhatını tasdik edip Evrenos Bey'in İpsala havalisine akına çıktığını kaydedip tarih vermemektedir⁵⁵³.

Osmanlı vekayinâmeleri sonrasında ise farklı bir anlatım serdederler. Âşıkpaşazâde, Sulan Murad'ın bir kış Bursa'da kaldığını, bu esnada Lala Şahin'in Zağra ve Eski'yi fethettiğini, Evrenos Bey'in ise Gümülcine'yi aldığını bildirmektedir⁵⁵⁴. Âşıkpaşazâde, bu fütuhât cereyan ederken Hacı İlbey'in vefat ettiğini, Lala Şahin Paşa'nın Rumeli Beylerbeyi, Gazi Evrenos'un ise Ucların Beyi olduğunu bildirmektedir⁵⁵⁵. Oruç bin Adil, 763 H./1362 M.'de İpsala'yı fethettiğini kaydederken⁵⁵⁶, aynı sene içinde Dimetoka'nın da Osmanlı mülküne dahil olduğunu bildirmektedir⁵⁵⁷. Oruç, eserinde bundan sonra ise büyük ölçüde Âşıkpaşazâde'yle aynı görüşü paylaşmaktadır. Oruç bin Adil'in beyanına göre, Sultan Murad, Lala Şahin'i Beylerbeyi, Gazi Evrenos'a Ucların Beyi vazifesini tevdi ettikten sonra bir kış Bursa'da geçirmiş bu sırada, Lala Şahin, Zağra ve Eski Zağra'yı fethetmiş, Evrenos Bey de Gümülcine'yi Osmanlı topraklarına katmış ve mevsim yaz olmuştur⁵⁵⁸. Mehmed Neşri, Sultan Murad'ın, Bursa'ya geçerken Lala Şahin'e Rumeli Beylerbeyliği'ni Evrenos Bey'e de Ucların Beyliği'nin verildiğini kaydederek Âşıkpaşazâde ve Oruç bin Adil'le aynı bilgiyi verirken, sonrasında Hacı İlbey'in vefatını kaydederek Âşıkpaşazâde'nin yolundan ilerlemiş, ardından Murad'ın bir kış Bursa'da geçirdiğini ve bu senede Lala Şahin'in Zağra ve Eski'yi Evrenos'un ise Gümülcine'yi fethettiğini⁵⁵⁹ bildirerek büyük ölçüde bu devre rivayeti için görüldüğü üzere Âşıkpaşazâde–Oruç–Neşri, vukuatı yekpare surette nakletmektedir.

⁵⁵² Solakzâde, a.y..

⁵⁵³ **Anonim** (Öztürk), s. 28.

⁵⁵⁴ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 76.

⁵⁵⁵ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, a.y..

⁵⁵⁶ **Oruç Tarihi**, s. 24.

⁵⁵⁷ **Oruç Tarihi**, s. 23.

⁵⁵⁸ **Oruç Tarihi**, s. 25.

⁵⁵⁹ Neşri, a.g.e., s. 85.

Hadidi'ye göre, Dimetoka, Hacı İlbey tarafından bir baskın neticesi fethedilmiş⁵⁶⁰ ve Evrenos Bey, İpsala'yı, Hacı İlbey ise Dimetoka'yı eşzamanlı fethetmişlerdir⁵⁶¹. Vukuatın bundan sonraki kısmında ise Âşıkpaşazâde–Oruç ve Neşri gurupuna dahil olan Hadidi, Lala Şahin'i Beylerbeyi, Gazi Evrenos'u ise Uçbeyi tayin eden Hünkâr Murad'ın Bursa'ya geçtiğini bildirmekte⁵⁶² ve aynı zamanda Hacı İlbey'in vefat ettiğini kaydetmektedir. Lütfi Paşa ise bunlardan bahsetmeden Gazi Murad'ın Bursa'da kışladığını kaydedip, bu hadise için 762 H./1361 M. tarihini vermekle ihticac etmektedir⁵⁶³. Hoca Sadeddin ise Gazi Evrenos'un 763 H./1362 M.'de Gümülcine ile Vardar'ı fethettiğini⁵⁶⁴, aynı senede Lala Şahin Paşa'nın da Zağra'yı fethetmiş olduğunu⁵⁶⁵, ardından çokça ganimetlerle birlikte, bir sefer harb bir sefer sulh esası üzerine hareket edildiğinden 764 H./1363 M.'de Bursa'ya dönmek üzere harekete geçtiğini, bu arada Lala Şahin Paşa'nın da Zağra ve Filibe fethine vazifelendirildiğini bildirmektedir⁵⁶⁶. Solakzade ise 764 H./1363 M. senesinde Lala Şahin Paşa'nın Zağra ve Filibe fethine memur edildiğini, Hacı İlbey ve Gazi Evrenos'un ise yeni yerler fethetmek için her birinin bir noktaya sevk edildiğinden bahsetmektedir⁵⁶⁷.

Yukarıda daha evvelden verdiğimiz bilgiler doğrultusunda bu devre faaliyetlerinin Osmanlı vekayinâmeleri tarafından “*ihtiyat çadırı gibi üstüste yığılmış*” bir durumda olduğunu belirtmiştik. Bu karışıklığına rağmen, Osmanlı vekayinâmelerinin ihtiva ettiği bilgilerin kıymeti de ortada bulunduğundan, belli noktaları hareket sahası kılarak elimizdeki mevcut esasları kronolojik bir sıraya dizmek istersek, hareket noktalarımız:

1- Murad Hüdâvendigâr, 1 Mart 1361'de şehzade olarak Edirne'yi fethetmiştir.

⁵⁶⁰ **Hadidî Tarihi**, s. 80.

⁵⁶¹ **Hadidî Tarihi**, s. 81.

⁵⁶² **Hadidî Tarihi**, s. 82.

⁵⁶³ Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 34.

⁵⁶⁴ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 118.

⁵⁶⁵ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 118-19.

⁵⁶⁶ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 121.

⁵⁶⁷ Solakzade, **a.g.e.**, s. 30.

2- Hünkâr I. Murad, Mart 1362'de Bursa'ya geçmiş ve Osmanlı tahtına oturan 3. hükümdar olmuştur.

3- Sultan Murad, Mart 1366'ya kadar Bursa'da kalmıştır.

Bu devre kronolojisinde tashihe giderken bu üç tarih, hareket noktalarımızı oluşturacak ve bize Osmanlı vekayinâmelerini kritik etme imkanı verecektir. Bu bilgiler ışığında Gazi Hünkâr'ın 1361–1364 Rumeli faaliyetlerini kronolojik bir cetvele oturtmak istediğimizde elimizde bulunan tablo şu şekilde olacaktır:

- Hacı İlbey tarafından 1359'da Dimetoka fethedilmiştir.
- I. Murad, bir müddet Dimetoka'da oturmuştur.
- Lala Şahin, Zağra ve Filibe tarafına cihada gönderilmiş ve Rumeli Beylerbeyi'ne tayin olmuştur.
- Evrenos Gazi, Gümülcine, Vardar, İpsala ve Fire'ye havale edilmiş ve Uc Beylerbeyi olmuştur.
- Çandarlı Halil'e Paşalık verilmiş, ismine Hayreddin sıfatı eklenmiştir.
- 1361 yahud da 1363 senesinde Bursa'ya geçen Sultan I. Murad Bursa'da 1 kış boyunca kalmıştır. Bu zaman aralığında ise:
 - Lala Şahin, Zağra, Eski, Filibe ve civarını en geç 1363'de fethetmiş ve mevsim yaza dönmüştür.
 - Evrenos Gazi ise, 1359'da İpsala'yı, 1362'de ya da 1363'de Gümülcine ve Vardar'ı fethetmiş ve mevsim yaz olmuştur.
 - Hacı İlbey en geç 1363'de vefat etmiştir.

Osmanlı vekayinâmelerinin naklettikleri bu bilgilere nispetle, Bizans kaynaklarından görebildiğimiz kadarıyla Gazi Orhan Bey'in vefatı⁵⁶⁸ haricinde bu devre vukuatı için Osmanlı'ya taalluk eden bir kayda rastlanmamaktadır.

⁵⁶⁸ Kısa Kronikler, N. 7/s. 61.

Görebildiğimiz kadarıyla Sırp ve Bulgar kronikleri de bu noktayı meskut geçmektedirler⁵⁶⁹.

Anonim Tevârih ise Sultan Murad'ın Bursa'ya geçerken Rumeli Beylerbeyliği'ni Lala Şahin'e verdiğini, Gazi Evrenos'a ise Uçbeyliği tevcih ettiğini, Çandarlı Halil'e Paşalık verdiğini ve ismine Hayreddin elkabının eklendiğini kaydetmiştir⁵⁷⁰. **Anonim Tevârih**'in beyanına göre Gazi I. Murad, Bursa'ya geçerken ve daha sonra ileri bir tarihte Biga'yı tekrar fethedecektir⁵⁷¹. Sultan'ın Bursa'da geçirdiği bir kış esnasında Lala Şahin Zağra ve Eski'yi fethetmiş, Evrenos Bey'de Gümülcine'yi almıştır. Bu sırada mevsim yaz olmuştur⁵⁷².

Hüdavendigâr Murad'ın Bursa'da bulunduğu devreden Mart 1366'ya kadar olan faaliyetlerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- Sultan Murad, Bursa'ya geçerken Rumeli Beylerbeyliği Lala Şahin'e tevdi edilmiştir.
- Aynı şekilde Bursa'ya gidişinden evvel Gazi Evrenos ise Uçların Beyi olmuştur.
- Çandarlı Halil ise Paşalık alıp elkabı Hayreddin konmuştur.
- Sultan Murad, Lala Şahin Paşa'yı Edirne'de Filibe ve mülhakatının fethine memur kılarak Gelibolu üzerinden Bursa'ya geçmiştir.
- Sultan Murad Bursa'ya geçerken Biga'yı fethetmiştir; ancak, burası daha sonra istirdad edilecektir.
- Lala Şahin Zağra ve Eski'yi almış, Evrenos Bey ise Gümülcine'yi fethetmiş, bu esnada mevsim yaz dönmüştür.
- Filibe, 765 başlarında yani 1363 sonbaharında fethedilmiştir.

⁵⁶⁹ Akdes Nimet Kurat, "Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri", **Makaleler**, (Ankara 2015), C. 3, s. 409-21.

⁵⁷⁰ **Anonim** (Öztürk), s. 29.

⁵⁷¹ **Anonim** (Öztürk), a.y..

⁵⁷² **Anonim** (Öztürk), a.y..

Yukarıda maddeleştirilmek suretiyle çerçevelenmiş ikinci kronolojik harita ise 1364–1366 devresi Osmanlı kaynaklarının verdiği bilgilerin derlenmesidir.

Bu devre için Bizans kroniklerinde görebildiğimiz kadarıyla İoannes'in Kasım–Aralık 1365 bandında Macaristan'a gittiğinden başka “*dişe dokunur*” bir bilgi bulunmamakla birlikte; bu da zaten 1362–1366 devresi için elimizde Bizans kroniklerinden ulaşabildiklerimizin içinde istifade edecek bir malumatın olmadığını, hadisenin çözümü için batılı kaynaklardan destek aramamız gerektiğini gösteren bir “*işaret fişegi*”dir.

Şu şartlar altında Bizans, Osmanlı ayırt etmeksizin devrin kaynakları merkezinde bu dakikaya kadar elde ettiğimiz malumatı toplamak istersek elimizdeki bilgileri harmanlayıp bir çerçeveye oturtmak istediğimizde ilmimizin geldiği son noktanın tablosu an itibariyle şu şekilde olacaktır:

- Hacı İlbey tarafından 1359'da Dimetoka fethedilmiştir.
- Sultan I. Murad, 1 Mart 1361'de şehzade olarak Edirne'yi fethetmiştir.
- I. Murad, bir müddet Dimetoka'da oturmuştur.
- Sultan Murad, Bursa'ya geçerken Lala Şahin, Zağra ve Filibe tarafına cihada gönderilmiş ve Rumeli Beylerbeyi'ne tayin olmuştur.
- Evrenos Gazi, Gümülcine, Vardar, İpsala ve Fire'nin fethine havale edilmiş ve Uç beylerbeyi yahud da Uçların Beyi olmuştur.
- Çandarlı Halil'e Paşalık verilmiş, ismine Hayreddin sıfatı eklenmiştir.
- Sultan I. Murad, Mart 1362'de Bursa'ya geçmiş ve Osmanlı tahtına oturan 3. hükümdar olmuştur.
- Lala Şahin, Zağra, Eski, Filibe ve civarını en geç 1363'de fethetmiş ve mevsim yaza dönmüştür.
- Evrenos Gazi ise, 1359'da İpsala'yı, 1362'de ya da 1363'de Gümülcine ve Vardar'ı fethetmiş ve mevsim yaz olmuştur.

- Görüldüğü üzere “*mevsim yaz oldu*” beyanıyla 1 sene içinde olduğu görüşü ortaktır.
- Sultan Murad Bursa’ya geçmeden ve tekrar Rumeli’ye yürümek istediği esnada Biga’yı fethetmiştir.
- Hacı İlbey en geç 1363’de vefat etmiştir.
- Biga, 1365’de yahud Edirne’nin fethinden evvel alınmıştır.
- V. İoannes Kasım–Aralık 1365’de Macaristan’a gitmiştir.
- Sultan I. Murad, Mart 1366’ya kadar yani 767 H. tarihine kadar Bursa’da kalmıştır.

Bu şartlar altında karşımıza bir malumat vermek üzere çıkan ilk batı menşeli bilgiler, Historia Üniversitesi’nden bir heyet tarafından hazırlanan tarih kitabıdır. Bu esere göre Hünkâr I. Murad, Ankara şehrini Osmanlı mülküne kattıktan sonra, Lala Şahin’i az sayıdaki askeriyle Edirne üzerine gönderip, kendisi de Şahin Paşa’ya yardıma gideceği esnada daha ilk taarruzda Lala Şahin Paşa’nın burayı fethettiği haberini alınca Bursa’ya geçmiş ve Paşa’ya Trakya içlerine doğru ilerlemesi noktasında talimat vermiştir⁵⁷³. Hacı Evrenos Gazi’yi Rumeli Beylerbeyliğine tayin edip, vezaret makamına getirdiğini, Lala Şahin Paşa’nın da bu esnada Filibe, Eski (Eskicuma ve Tırnova), Zaghena ve daha başka müstahkem şehirleri ele geçirdiğini⁵⁷⁴ kaydettikten sonra ertesi sene Edirne’de Muradiye mevkiinde bir camii yaptıırıp 765 H./1364 M.’de yeni fütihat faaliyetlerine giriştiği⁵⁷⁵. Rumeli’de ise Zağra ve Gümülcine’nin fethedildiği⁵⁷⁶ bilgilerini vermektedir.

767 H./1366 M. senesine gelindiğinde ise Bizans imparatoru olan Andronikos Paleologos, Bulgaristan kralına karşı Sultan I. Murad’dan destek talebinde bulunmuş ve isteğine müsbet cevap verilmesiyle birlikte Lala Şahin kumandası altında bir Osmanlı ordusu Rumeli’ye sevk edilmiştir⁵⁷⁷.

⁵⁷³ Historia Üniversitesi Osmanlı Tarihi, s. 103.

⁵⁷⁴ Historia Üniversitesi Osmanlı Tarihi, s. 103-4.

⁵⁷⁵ Historia Üniversitesi Osmanlı Tarihi, s. 104-5.

⁵⁷⁶ Historia Üniversitesi Osmanlı Tarihi, a.y..

⁵⁷⁷ Historia Üniversitesi Osmanlı Tarihi, s. 105.

Bu kaynağımızın anlatımına göre hadisenin devamında Bulgar kralı Zertnen isimli bir yerde baskın yapılarak kaçmaya icbar edilmiş ve aynı sene zat-ı devletleri Bursa'nın kaplıca mevkiinde bir camii yaptırmış ve bir medrese ile imarethane inşa ettirmiştir⁵⁷⁸.

Hammer ise, hadiseyi izah ederken Sultan I. Murad'ın Ankara üzerine yürüdüğü esnada Hacı İlbey'in İpsala ile Malkara arasında bulunan Keşan'ı fethettiğini, Evrenos Gazi'nin ise Dimetoka'yı aldığını⁵⁷⁹, I. Murad'ın, Edirne'nin fethinin ardından Dimetoka'nın alınmasıyla burada bir saray yaptırıp bir müddet burada kaldığını⁵⁸⁰, Edirne şehrinde ise Beylerbeylik tevcih ettiği Lala Şahin'i oturttuğu ve Trakya içlerine doğru fütuhata devam etmesini istediğini bildirerek, Kuzey'den Şahin Paşa'yla devam eden fütuhatın Güney Trakya'da Evrenos Gazi'yle yürüdüğünü ve Evrenos'un Gümülcine ile Vardar'ı Osmanlı topraklarına kattığını Lala Şahin'in ise (Eski ve Yeni) Zağra ayrıca da Filibe'yi fethettiğini kayda geçirmiştir⁵⁸¹. Bu bilgileri kaleme alan Hammer, fütuhata tarih düşme noktasında zımnen Edirne'nin fethinden sonraya yerleştirerek bir çizgi belirlemiştir. Filibe'nin fethinden sonra Hünkâr Gazi Murad'la Bizans imparatoru arasında bir muahede akdedildiğinden bahseden Hammer, bu anlaşmanın ne olduğu noktasında bilgi vermemektedir⁵⁸².

Historia Üniversitesi'nden bir heyet tarafından hazırlanmış bulunan tarih kitabının rivayetlerini birçok noktada mufassal hale getiren Hammer, eserinin devamında Sultan I. Murad'ın Biga fethiyle ve Sırp Sındığı Zaferi⁵⁸³ sebebiyle Bilecik'te bir cami, Yenişehir'de bir tekke inşa ettirdiğini⁵⁸⁴ ayrıca Bursa Gökdere vadisi civarındaki Kaplıcalar mevkiinde yaptırdığı sarayın karşısına bir cami inşa ettirdiğini ve eski kaplıcaların kubbesini ikmal ettirdiğini⁵⁸⁵, bütün bu imar faaliyetlerini yapan mimarın Rum veya Frenk olduğunu, Osmanlı donanmasına esir

⁵⁷⁸ Historia Üniversitesi Osmanlı Tarihi, s. 106.

⁵⁷⁹ Hammer, a.g.e. 1, s. 26.

⁵⁸⁰ Hammer, a.g.e. 1, s. 27.

⁵⁸¹ Hammer, a.y..

⁵⁸² Hammer, a.g.e. 1, s. 28.

⁵⁸³ Çirmen Harbi başlığında incelenecek olan bu fetih ve muharebe, tarihlerin yapmış bulunduğu bir kargaşanın neticesi olarak bu devre vukuatı içinde kaleme alınmıştır.

⁵⁸⁴ Hammer, a.g.e. 1, s. 29.

⁵⁸⁵ Hammer, a.y..

olarak düştüğünden, esaretin meşakkatini hafifletmek gayesiyle kendisini bu tip işlere verdiğini kaydetmiştir⁵⁸⁶. Ayrıca inşa ettiğı bir camiden bahsetmekte olup bunun bir medresesi olduğunu bildirmektedir⁵⁸⁷. Hammer'in anlatımından hareketle cami, tekke gibi yerlerin İslam ananesinde gayr-i müslimlerin çalıştırılmadığından hareketle bu mimar –her kimse- müslüman olduğunu düşünebiliriz.

Görebildiğimiz kadarıyla Hammer, eserinde, kendinden evvelki müelliflerin dile getirmediğı bir rivayeti kaleme almış ve Sultan Murad'ın Bursa'da Cami ve Edirne Sarayı'nı inşa ettirmeye başladığı sene olan 767 H. (Eylül 1365 Eylül 1366) tarihinde Raguzalılar ile akdettiğı bir muahededden bahisle Ragusa Cumhuriyeti'nin kendi isteğıyle Osmanlı himayesine girdiğini, anlaşma neticesi olarak yılda 500 duka vergi karşılığında bu denizci devletin gemilerinin doğu sularında padişahın himayesinde serbestçe ticaret yapabileceğini kaydetmiştir⁵⁸⁸.

Hammer, ardından Bursa'dan ayrılan Sultan Murad'ın Edirne'ye 1 gün uzaklıkta bulunan Çirmen kalesinin muhasarasını idare etmek ve Edirne'de devam eden saray inşaatını teftiş etmek için Dimetoka'ya geçtiğini kayda geçirmiştir⁵⁸⁹.

Johann Wilhelm Zinkeisen'in anlatımında ise I. Murad Hüdâvendigâr'ın, saltanatının ilk zamanlarında Karamanoğulları ile mücadele etmesi sebebiyle Anadolu'da kalmış, emrindeki kumandanları Rumeli fütuhatına devam etmişler, her geçen gün Osmanoğulları mülkünü bölgede genişletmişlerdir⁵⁹⁰. Edirne ve mülhakatının fütuhatından sonra kısa bir müddet burada kalan Sultan Gazi Murad, Lala Şahin Paşa'ya ordusunun, şehrin ve civarının kumandanlığını vererek Dimetoka'ya geri dönüp burayı kendisine Rumeli'deki ilk başşehir haline getirdi⁵⁹¹.

Hünkâr Murad'ın karargâh olarak belirlediğı bölgenin imarıyla meşgul bir haldeyken, kumandanları Lala Şahin, Gazi Evrenos, fütuhata kuzey ve güneye doğru devam etmekte olduğunu, Evrenos Bey'in aynı sene yahud da ertesi sene Edirne'nin

⁵⁸⁶ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 30.

⁵⁸⁷ Hammer, **a.y.**

⁵⁸⁸ Hammer, **a.y.**

⁵⁸⁹ Hammer, **a.g.e.**, 1 s. 31.

⁵⁹⁰ Zinkeisen, **a.g.e.**, 1, s. 165.

⁵⁹¹ Zinkeisen, **a.g.e.**, 1, s. 167.

güneyinde bulunan Gümölcine ve Vardar'ı fethettiğini, Lala Şahin Paşa'nın ise Eski Zağra ve Filibe'nin de içinde olduğu bölgeyi Osmanlı mülküne dahil ettiğini kaydetmiştir⁵⁹².

Zinkeisen, bu noktada Hammer'den farklı olarak, bu fütuhata Bizans sarayının reaksiyonu üzerinde durmakta ve bu yerlerin kaybının Bizans'ı çok da rahatsız etmediğini zaten bu havaliyle İstanbul'un bağlantısı koptuğundan, elde kalsa dahi irtibatın ve idarenin çok zor olduğunu bildirmekte, yanısıra, bizzat Bizans imparatorunun halet-i ruhiyesine dikkat çekerek mezkûr bölgelerdeki Osmanlı hakimiyetini sessizce ve mecburen sîneye çektiğini, Sultan Murad'ın da Bizans'ın bu tavrı karşılığında imparatora başşehir rahat bırakacağını ayrıca da bütün düşmanlarına karşı samimi yardımlarını deklare ettiğine dair bir barış ve dostluk akdi yapıldığını kaydetmiştir⁵⁹³. Aynı şekilde Hammer de zikri geçen muahdeden söz açmakta; fakat, Zinkeisen'den farklı olarak içeriği ve kaynağı hakkında bilgi vermemekle birlikte "*Filibe'nin fethinden sonra*" diyerek zimnen tarih atma yolunu tercih etmektedir. Zinkeisen, eserinde bu hadiseler için Osmanlı müverrihlerinin umum hatlarıyla temas ettikleri vukuata Bizanslı tarih müelliflerinin neredeyse üstünkörü dahi temas etmediklerini kayda geçmekte ve bir açıdan iki tarafın tarihçilerinden de şikâyet etmektedir⁵⁹⁴.

Zinkeisen'in bu muahdedenin olduğunu düşünmesinde Bizanslı müellif Phrantzes'in kitabının 1. cildinin 11. sayfası ve aynı eserin Bonn baskısının 46. sayfasında geçen: "*Murad ve imparator yaşamlarının sonuna kadar dostluk ilişkisi kurdular, anlaşmalara ve dostluğa sadık kalmak için karşılıklı yeminler ettiler ve biri diğerinin yardımcısı olması konusunda anlaştilar*"⁵⁹⁵ kaydının ardından Zinkeisen, Phrantzes'in bu sulh akdini Sultan Murad'ın Rumeli fütuhatında birçok safha kat ettikten sonraki bir tarihte yapılmış olarak belirtmesi şüphe çekici bulmaktadır⁵⁹⁶.

Zinkeisen'in devam eden satırlarda emin bir dille ifade ettiği hakikat ise Bizans imparatorunun kaybetmiş olduğu toprakları geri almak için herhangi bir

⁵⁹² Zinkeisen, **a.g.e.**, 1, s. 168-69.

⁵⁹³ Zinkeisen, **a.g.e.**, 1, s. 169.

⁵⁹⁴ Zinkeisen, **a.g.e.**, 1, s. 167/dn. 5.

⁵⁹⁵ Zinkeisen, **a.y.**

⁵⁹⁶ Zinkeisen, **a.y.**

faaliyette bulunmadığı gerçeğidir⁵⁹⁷. Ayrıca, Bizans imparatorunun çaresizliğini Osmanlıların en kuvvetli emniyet argümanı olarak görmektedir⁵⁹⁸.

Zinkeisen'e göre Edirne ve Filibe'nin Osmanlılar tarafından fethi, Rumeli bölgesinde bulunan diğer devletlerin tedbir alması gerektiği fikrini doğurmuş ve Filibe'nin Rum kumandanının Sırp sığınması şeklinde, domino tesiri olarak hülasa edilebilecek durum ortaya çıkarması üzerine müttefik bir Haçlı ordusu tertib edilmesine müncer olduğu⁵⁹⁹ izahatıyla klasik üslupta Sırp Sındığı harbini anlatmaya geçmektedir ki bu muharebe aşağıda müstakil olarak incelenecektir.

Hammer'le aynı tasnif üstünde devam eden Zinkeisen, Hammer'in 766 H./Eylül 1364-Eylül 1365 olarak not düştüğü tarihe nispetle, Zinkeisen bu harb için 1363'ün yaz ayları beyanatını kaleme almıştır⁶⁰⁰.

Zinkeisen, bu zaferden 1 sene sonra Sultan Murad'ın Dimetoka'ya geçtiğini, ardından 1365'de başşehir Edirne'ye taşındığını⁶⁰¹ ve sonrasında hünkâr'ın 5 sene Rumeli'de kalarak fütuhata bizzat kumanda etmek gayesiyle Bursa'ya dönmediğini kaydetmiştir.

Zinkeisen de Hammer'le aynı şekilde 1365 senesinde Ragusa Cumhuriyeti'ne yıllık 500 duka altın karşılığında Osmanlı sularında serbest ticaret hakkı tanınan bir himaye akdi yapıldığını beyan etmektedir⁶⁰².

Nicola Jorga, Edirne'nin fethinden sonra Lala Şahin Paşa'nın kumandası altında ilerleyen Osmanlılar'ın Meriç'i yukarı doğru takip etmek suretiyle Kuzey'e çıkarken geçtikleri yerlerde Bizans idaresini hissetmediklerini⁶⁰³, mevcut hâl üzerine ilerleyerek Filibe şehri önlerine gelen Osmanlıların burayı kolaylıkla fethettiğini ve bu fetih cereyan ederken Bulgar devletinin asilzade kavgalarıyla meşgul olduğundan mücadelenin kolay kazanıldığını, Çar Aleksandr'ın iki oğlu olan

⁵⁹⁷ Zinkeisen, **a.y.**

⁵⁹⁸ Zinkeisen, **a.y.**

⁵⁹⁹ Zinkeisen, **a.g.e., 1**, s. 170.

⁶⁰⁰ Zinkeisen, **a.g.e., 1**, s. 172.

⁶⁰¹ Zinkeisen, **a.y.**

⁶⁰² Zinkeisen, **a.g.e., 1**, s. 202.

⁶⁰³ Jorga, **a.g.e., 1**, s. 204.

Straşimir ve III. Şişman'ın ise kâfi kabiliyette olmadığını kaydetmiş⁶⁰⁴ olan müellif, Hammer ve Zinkeisen'den farklı olarak Lala Şahin'in burada Karaferya'nın fethedilerek isminin önce Zağra ardından da Eski Zağra şekline döndüğü beyanı ile rivayeti mufassal hale getirmiştir⁶⁰⁵.

Evrenos Gazi'nin güneyde bir Uç Beyliği tesis ettiğini ve Evrenos Bey'in birkaç sene içerisinde İpsala, Megri Adası ayrıca da Gümölcine'yi fethettiğini bildirmiştir⁶⁰⁶.

Kendisinden evvel tarih kaleme alan batılı müelliflerden ayrılarak Sırp Sındığı muharebesinden bahsetmemiş olan Jorga, burada Zinkeisen'in harb hakkında taşıdığı şüphenin doğrultusunda 1362–1366 devresinde böyle bir muharebenin cereyan etmediği görüşünde olduğu kabul edilebilir.

1365 Haçlı seferinin hazırlıklarının devam ettiği bir devrede Kıbrıs kralı I. Pierre ve Papa V. Urban bütün hızıyla kulis faaliyetlerine devam ederken 1364 senesinde kendilerini “*doğunun kurtarılması gayesiyle*” tertip edilecek olan Haçlı seferinde bu ruha kendini vakfetmiş iki şahsiyetin göze çarptığından bahseden Jorga'ya göre, bu iki kişiden biri iştirak ettiği müsabakalarda devamlı kullandığı yeşil renkli kaftandan dolayı yeşil şövalye lakabıyla yad edilen Savoy Kontu VI. Amadeo, diğeri ise doğu dünyasındaki Katolik menfaatlerinin ilk müdafilerinden biri olarak ortaya çıkmış bulunan Macar kralı Ludwig/Layoş'dur⁶⁰⁷.

Jorga'nın tahliline göre birbirinden farklı gayelerle tebellur etmiş bulunan bu iki şahsiyetten Kont Amadeo, Anna Paleolog vasıtasıyla Bizans hanedanıyla kuzen olarak akraba olması sebebiyle doğunun problemlerine duyduğu alakada ilk sebep bu bağ olmakla birlikte mevcut sebebin arkasında duran amil ise Bizans devletini tehlikeli ve “*mukaddes teslis*”in düşmanlarından korumak mihrak noktasıdır⁶⁰⁸. Jorga penceresinden Ludwig/Layoş tahliline baktığımızda ise uzun zamandan beri Bulgarlara, Sırlara ve Bizans'ın bayrağı altında kalan toprakları Macaristan'ın

⁶⁰⁴ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 205.

⁶⁰⁵ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 205-6.

⁶⁰⁶ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 206.

⁶⁰⁷ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 211.

⁶⁰⁸ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 212.

hududları altında toplayarak büyük bir Doğu Latin Devleti tesis etme emeli Ludwig'in bu dönemde parlamasındaki en müessir amildir⁶⁰⁹. Jorga, Kral Ludwig'in “*zihninin arkasına*” bakarken inhitat devresinde olan Bulgaristan'ın bir kısmını toprakları arasına katma zamanının geldiğini düşündüğünü söylemekte⁶¹⁰, bu açıdan bakıldığında ise Ludwig'in erken dönem “*emperyalist*” bir kafa olduğu neticesine ulaşılabilir.

Hadisenin Bizans cephesine bakıldığında 1365'in son aylarında –ki bu tarih 767 H. içinde kalır- V. İoannes'in Bulgaristan üzerinden geçerek Vidin'e gittiğini, Budin'de sakin olan kraldan yardım istediğini ve Macar kralını ziyaret eden ilk Bizans hükümdarı olarak “*küçük düşmüş*” bir halde kendisine hüsnü muameleyle davranan Ludwig ile birlikte Bulgaristan'ın Vidin şehrine döndüklerini nakletmektedir⁶¹¹.

Bulgar kralı Şişman'ın Macarların Bulgaristan'daki yerleşimlerinden rahatsız olduğundan V. İoannes'e Bulgar topraklarından geçmesine izin veremeyeceğini deklare ettiğini beyan etmekte⁶¹² ve bu tebliğ üzerine İoannes'i esir aldığını söylemektedir. VI. Amadeo'nun Haçlı seferi hakkında anlattıklarını topladığı başlığı delil göstererek bu iddiayı reddetmektedir⁶¹³. Diğer tarafta ise V. İoannes'in aylarca Macar Ban'ının misafiri olarak Vidin'de kaldığını ve Bulgaristan yolunun kendisine açılmasını aylarca beklediğini bildirmekte ve mezkûr dipnotun devamında ise aynı eserin 74. ve 75. sayfalarında Bizans imparatorunun Eylül–Kasım 1366 tarihlerinde -ki bu 768 H. tarihine tetabuk eder- henüz Vidin'de olduğunu bildirildiğini not düşmektedir⁶¹⁴. Bu izahattan hareketle Savua kontu VI. Amadeo'nun anlattıklarını havi eserin beyatlarının “*tezadlı*” olduğunu düşünmemizde bir beis gözükmemektedir. Öte taraftan biraz aşağıda kendisi, V. İoannes'in uzun süre İstanbul'dan uzak kalması ve faaliyetlerinin aylarca sekteye uğratmış olan bu hadisenin Papa'nın, Doğu'yu Savua Kontu'nun ve Macar kralının yardımlarıyla “*Türklerden arındırma*” çalışması olarak kurtarılan Bizans kralının Katolik

⁶⁰⁹ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 211.

⁶¹⁰ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 212.

⁶¹¹ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 213.

⁶¹² Jorga, **a.y.**

⁶¹³ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 213/dn. 9.

⁶¹⁴ Jorga, **a.y.**

mezhebine geçmesi planlarının da aksadığını kaydetmiştir⁶¹⁵. VI. Amadeo ise kuzeni olan V. İoannes'e destek için tek başına yola çıkmıştır⁶¹⁶.

25 Ocak 1366'da Papa V. Urban tarafından organize edilen ve Kıbrıs hükümdarı I. Pierre'in de rol alacağı Haçlı seferi ilan edildi. Savua Kontu Amadeo, Kıbrıs kralı I. Pierre deniz yolunu, Macar birlikleri ise kara yolunu kullanacaklar; bunlar olurken Türklere doğudan yardım ulaştırılmasına mani olmak maksadıyla Antalya körfezinde Venedikli kadirgaların bulunması için Macar elçisi Venedik'e gittiğini, Venedik'ten yardım sözü aldıktan sonra Balat ve Ayasuluk'taki Venediklilere düşmanlık olmayacağı konusunda garanti verilerek bir muahedename akdedilmiştir⁶¹⁷.

Jorga'nın tahlilinden seyre devamla Bizans cephesine baktığımızda ise Georg Magnikarthes'in Avignon'a gittiğini ve V. İoannes'in Katolik papalığının hükmünü resmen tanıdığını bildirmiştir. 1 Temmuz 1366 tarihinde, bu haçlı seferi Rumeli topraklarının işgalcisi olan Osmanoğullarına karşı "*mukaddes cihad*" ilan edildiğini bilidiren müellif, bu faaliyetlerin meydana geldiği esnada, Mayıs ayında ülkesinden ayrılan VI. Amadeo'nun 1366 Haziran'ında Venedik'e mülaki olmuş bulunmasına rağmen uzun bir müddet Venedik'te beklemek mecburiyetinde kaldığını kaydetmiştir⁶¹⁸.

Burada, aralarında birçok kont, hükümdar ve asilzadelerin bulunduğu şovalyelerle karşılaşmış olan VI. Amadeo, Suriye'ye taarruzda bulunmamak şartıyla Venedik'ten iki kadirga almış, bunun mukabili olarak da Bozcaada'nın sulhen Venedik hükmü altına bırakılması istenmiştir⁶¹⁹.

1366 Ağustosunda ise I. Pierre'nin Alanya taarruzuyla yaptığı erken hamle daha haçlılar Eğriboz'a varmışken⁶²⁰ gerçekleşince sefer başlamadan bitmiş oldu.

⁶¹⁵ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 214.

⁶¹⁶ Jorga, **a.y.**

⁶¹⁷ Jorga, **a.y.**

⁶¹⁸ Jorga, **a.y.**

⁶¹⁹ Jorga, **a.y.**

⁶²⁰ Jorga, **a.y.**

Akrabalığı ve V. İoannes'in vatani olan İstanbul'a avdeti için sefere devam kararı veren VI. Amadeo'nun ise burada, şövalye-prens olan bir asilzadeye yakışır şekilde istikbal edildiğini beyan eden Jorga, kontun Limni Adası'ndan gelen erzaklarla mücehhez kılındığını, Midillili ve Cenevizlilerin de desteğini aldığını bildirmiştir⁶²¹.

Jorga, Aydınoğlu Umur Bey'in vefatı, Karasioğullarının topraklarının Osmanlı mülküne dahil olması ve Kıbrıs kralının tertib ettiği Haçlı seferi sebebiyle Türk denizciliğinin sekteye uğradığını, bununla birlikte Osmanoğullarının daha Bizans ya da Venedik ayarında bir donanmaya sahip olmamasını sebep göstererek batıdan gelen Hıristiyanların rahatlıkla Gelibolu limanına girdiğini, bölgeyi zaptettiğini⁶²², Türklerin karşılık vermediğini, ok yağmuru altında kalındığı esnada Vassali Roland'ın hayatını kaybettiğini, bütün bunlar olurken VI. Amadeo'nun maiyetindeki askerlerin Gelibolu surlarında bir delik açmaya muvaffak olduğunu, Osmanlıların bu hadiseden korktuğunu ve kaleyi Rumlara terk ettiklerine ima yollu temasta bulunduktan sonra ise V. İoannes'in müttefiki olan kuzeni, VI. Amadeo ve diğer haçlıların kaleye Rumların davetinin ardından bölgenin tahkimatının sağlanmasından sonra Aymon Michel ve Luzernli Jacob'un komutan tayin edildiklerini 24 Ağustos 1366'dan Gelibolu'nun Rumlara geri verildiği tarih olan 14 Haziran 1367 tarihine kadar 9 ay 21 gün –yani yuvarlak bir hesapla 10 ay- boyunca Osmanlıların o zamana kadar Rumeli'de bayrak çektikleri en büyük limanında Latin, İtalyan, Fransız, Alman ve İngilizlerin yaşamaya başladıklarını kaydetmiştir⁶²³.

Jorga, mezkûr zaman diliminde Amadeo'nun Gelibolu'da kaldığını, aynı vakitlerde Urtieres'in idarecisi olan bir sefir gurupunun Tuna yolundan geçerek V. İoannes'i esarete kaldığı Vidin'den getirmek üzere yola çıktığı esnada meydana gelen bir fırtına sebebiyle birkaç gün rötâr sonrasında Vidin seyahatinden vazgeçildiğini; fakat, Amadeo'nun kuryeliğini yapan hizmetkârı DeTreverneiz'in her

⁶²¹ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 214-15.

⁶²² Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 215.

⁶²³ Illustrazione della spedizione in Orient di Amadeo VI per F. Bollat idi Saint-Pierre (VI. Amadeo'nun Doğu'ya Seferinin F. Bollat idi Saint-Pierre tarafından derlemesi), Turin 1900, s. 200'den naklen Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 215.

şeye rağmen V. İoannes'in yanına gitmeye muvaffak olduğunu bildirmektedir⁶²⁴. Meselenin Vidin cephesinde hâl buyken öteki tarafta VI. Amadeo'nun İstanbul'da İoannes'in yerine vekalet eden imparatoriçeyle görüştüğünü, bu toplantıda Balkanların güneyindeki limanlara taarruz ederek Bulgar kralı Şişman'ı, Vidin yolunu açmaya mecbur bırakma yolunun deneneceği esaslarında mutabakata varıldığını ve ilk olarak Misivri/Silivri'nin teslim alındığını; ayrıca, fidye vererek fethin tabii neticelerinden masun kalındığını nakletmektedir.

Jorga'nın izahına göre bu taarruzları yakında bulunan Emmona/Emine Burnu ve güneyde bulunan Ahyolu da yaşamıştır. Bizans tarafında bulunan Süzebolu ise Savua Kontu'nun adamlarını dost olarak karşıladığını kayıt altına almıştır.

Etüdünde, F. Bollati di Saint Pierre'in derlemesi merkezinde çalışmasını yürüten Jorga, Amadeo'nun “*zihninin arkasını açma*” noktasında bir izahatta bulunarak, bu hadiselerin cereyan ettiği dönemde “*küçük bir çetenin reisi*” olarak gördüğünden Sultan I. Murad ile görüşme yapmayı düşünmediğini, buna sebep olarak da devletini, yani Osmanlı'yı tanımadığını, Bizans imparatorunun, Osmanoğullarına elçiler gönderdiğini, üstüne akrabalık da tesis etmiş olabileceğini; fakat, iş kendisine yani “*Savua'lı Yeşil Kont*”a geldiğinde kibirli bir batılı şovalye olarak gururunu böylesine ayaklar altına almayacağını, gayesinin Trakya'da sadece Rumları ve Bulgarları bölgenin hakimleri olarak tanımak olduğunu nakletmiştir. Kral Şişman ise V. İoannes gibi bir “*imparator*”du⁶²⁵.

Bu zihniyet üzerine hareket edince de Türkler “*muhatap alınmaya değmez*” bir gurup olarak “*barbar*” yığınları şeklinde kabul ediliyordu.

VI. Amadeo, Ekim sonunda Bulgar hükümdarı Şişman'a bir elçi heyeti göndermiş ve bu heyet, 21 Aralık'ta V. İoannes'in de yanlarında olduğu bir halde geri dönmüşlerdir Savoe Kontu Amadeo da gelenleri Misivri'de istikbal etmiştir⁶²⁶.

Jorga, projeksiyonunu Macar kralı Ludwig/Layoş cephesine çevirdiğinde ise Ludwig'in Hıristiyanlık adına harbi göze alamadığını milâdî 1366'nın tamamında

⁶²⁴ Illustrazione della..., s. 74-75 ve 94'den naklen Jorga, a.y..

⁶²⁵ Jorga, a.g.e., 1, s. 216.

⁶²⁶ Illustrazione della..., s. 97, 99 ve 100'den naklen Jorga, a.y..

Ludwig'in elçileri'nin Venedik ve Ragusa'da orduyu İstanbul'a götürmek için kadirge istediğini, hakikatte ise Ludwig'in asıl derdinin 1365'de alınan Vidin'in elde tutulması ve Romenlerin lehine inkıraz bulmuş olan Soverin Eyaleti'nin yerine ikame olunabilecek sağlam bir Vidin Eyaleti tesisi ile meşgul⁶²⁷ olduğunu bildirmektedir.

1361-1366 bandını kendinden evvel ortaya konmamış bir şekilde mevsuk müdellel surette ve mufassalan izah eden Nicola Jorga, buraya kadar anlatılan batılı tarih yazarlarının aksi istikamette olarak orijinal rivayetleri devrin kaynaklarından hareketle izah ederek, eserini bu devre için ayrı yere bir oturtmayı başarmıştır.

Jorga'ya kadar olan batılı tarihçiler, umumiyetle birbirinin “*mufassal nüshaları*” olarak eser kaleme alırken Jorga, hadiseleri farklı bir pencereden seyrettirerek, kendisi 1361-1366 devresinin ilk orijinal rivayetler manzumesini ortaya koymuştur.

Başka bir açıdan, sadece 14. asır Osmanlı tarihini tetkik eden eserinde ise Gibbons, Dimetoka ve Edirne'nin fethinden 18 ay geçtiği zamanda Filibe'nin Osmanlı mülküne iltihakıyla birlikte imparatorluğun artık olanları düzeltme ümidinin kalmadığını⁶²⁸, 1362 sonu yahud da 1363'ün baharında İoannes'in Hünkâr Murad'la yaptığı akid gereği Bizans'ın elinden çıkmış bulunan yerleri bir daha geri alma teşebbüsünde bulunmayacağını ve Hüdâvendigar Murad'ın Anadolu'daki Türk beylikleriyle mücadelesinde destek vereceğini taahhüd ediyordu⁶²⁹. Muahedeyi Ankara'nın zaptından evvele yerleştiren Gibbons, ardından, padişahın Biga⁶³⁰ fethinden bahsedip sonrasında bir dizi hadiseyi klasik üslupla nakledip, yorumlar getirdikten sonra Sırp Sındığı Muharebesini kayda almıştır. Meriç muharebesi⁶³¹ olarak isimlendirdiği harbeden sonra padişahın Dimetoka'ya geçtiğini, 3 sene sonra 1366'da ise Edirne'nin Osmanlı'nın ilk hakiki payitahtı olduğunu⁶³² belirlemiştir.

⁶²⁷ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 217-18.

⁶²⁸ Gibbons, **a.g.e.**, s. 100.

⁶²⁹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 101.

⁶³⁰ Gibbons, **a.g.e.**, s. 101-102.

⁶³¹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 102-103.

⁶³² Gibbons, **a.g.e.**, s. 103-104.

Nicolas Vatin ise görebildiğimiz kadarıyla Dimetoka'nın fethi için Kasım 1361⁶³³ tarihini vererek en net tarih atan müelliftir. Vatin, Balkanlar'da Osmanlı yürüyüşünün önünü kesebilecek kuvvet kalmamasının önemini belirtip⁶³⁴, Avrupa'da Osmanlı aleyhine cereyan eden faaliyetlere temas edmiş, V. İoannes'in Macar kralıyla görüşmek için Macaristan'a gidiş çabasının ardından neticesiz şekilde Vidin'de sıkıştığını, ardından VI. Amadeo'dan yardım istediğini, Amadeo'nun 23 Ağustos 1366'da Gelibolu'yu ele geçirip, Haziran 1367 tarihinde Venedik'e doğru dönerken fethettiği bütün yerleri Bizans'a teslim ettiğini kaydetmiştir⁶³⁵. Gelibolu'nun kaybının 10 yıl müddetle sürdüğünü bildirmektedir⁶³⁶.

Bir diğer batılı müellif olan Donald M. Nicol de Nicolas Vatin'le aşağı yukarı aynı malumatı paylaşmakta ve kendisi eserinin hacmi itibarıyla daha tafsilatlı bilgiler aktarmaktadır. Nicol, 1366 Haziran'ında Venedik'ten donanmasıyla ayrıldığını, ilk olarak Gelibolu'ya taarruzda bulunduğunu, Osmanlıların direnişinin 2 gün sürdüğünü, 23 Ağustos'ta Amadeo'nun Gelibolu'yu aldığını, 2 Eylül 1366'da Amadeo'nun İstanbul'a geçtiğini⁶³⁷, Gelibolu'nun 10 yıl boyunca Bizans hakimiyetinde kaldığını⁶³⁸ bildirmektedir. Müellif, Jorga sonrası çizgiyi takiple Meriç yahud Sırp Sındığı harbinden bahsetmemektedir.

Son devir müelliflerinden İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Sultan Gazi Murad'ın faaliyetlerine hız kesmeden devam edip, Lala Şahin'i Filibe ve Zağra, Evrenos Bey'i de Batı Trakya ve Gümölcine'nin fethiyle vazifelendirdiğini⁶³⁹, Gazi Evrenos'un 1363'de Gümölcine'yi mülhakatıyla fethettiğini kaydetmiştir⁶⁴⁰. Filibe fethiyle Bizans, Bulgar ve Makedonya'daki Sırların bağlantılarının koptuğunu beyan edip Filibe fethinin önemini beyan ettikten sonra V. İoannis ile Murad Hüdâvendigâr arasında 1364'de yapılan muahede mucibince Osmanlılar mülkü arasına dahil olan yerlerin geri alınması için hareket edilmeyeceğinin Bizans tarafından taahhüd

⁶³³ Nicolas Vatin, "Osmanlıların Yükselişi (1362–1451)", **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 44.

⁶³⁴ Vatin, **a.y.**

⁶³⁵ Vatin, **a.g.m.**, s. 45.

⁶³⁶ Vatin, **a.y.**

⁶³⁷ Nicol, **a.g.e.**, s. 284-85.

⁶³⁸ Nicol, **a.g.e.**, s. 285.

⁶³⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 164.

⁶⁴⁰ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 165.

edildiğini Osmanlıların Anadolu’da hareket yapmaları halinde ise Bizans’ın yardım edeceği noktasında mutabakata varıldığını bildirerek batılı müelliflerin de üstünde durdukları bu akidi kabul etmektedir⁶⁴¹. Ardından Filibe’nin fethinin reaksiyonu olarak Çirmen/Sırp Sındığı harbini izah edip Hammer–Gibbons gurupu müelliflerine dahil olarak, Biga fethinden bahsedip sonrasında 1366’da Savua Kontu’nun buraya gelerek Gelibolu’yu Osmanlılardan alarak Bizans’a teslim ettiğini, buranın 1 sene sonra tekrar Osmanoğullarının mülkü arasına katıldığını beyan etmektedir⁶⁴².

Mustafa Cezar’ın redaktörlüğünde hazırlanmış tarihe baktığımızda, artık kemikleşmiş durumda bulunan anlatımı büyük ölçüde tekrarladığını görmekteyiz. Lala Şahin Paşa ve Gazi Evrenos Bey’e tevdi edilen vazifeler, fetih noktaları⁶⁴³, İoannes–Murad arasındaki muahede, Sırp Sındığı muharebesi, ardından Biga’nın Katalanlardan fethi⁶⁴⁴ sonrasında ise aynı Uzunçarşılı gibi Gelibolu’nun tarih vermeksizin kısa bir müddet Osmanlıların elinden çıktığını belirtip⁶⁴⁵ ilerleyen sayfalarda Amadeo’nun ve Balkan devletlerinin faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir.

İsmail Hami Danişmend ise Lala Şahin Paşa ve Evrenos Bey’in faaliyetlerini aynen tasdik edip, fethedilen yerlerden Yenice’nin Yenice-i Vardar değil Selanik’in batısında bulunan Karasu Yenicesi’nin karıştırıldığını⁶⁴⁶, iki Yenice’nin coğrafi olarak birbirine aksi istikamette bulunduğu Vardar Yenicesi rivayetinin temkinli karşılanması gerektiğini belirterek klasik fütihat planına bir şerh düşmüştür. Bir sonraki adımda Filibe’nin fethinden bahis açan Danişmend, fetih tarihi olarak 1363 kaydını verip İoannis–Murad muahedesini için de aynı tarihi kabul etmektedir. İzahatına Sırp Sındığı harbiyle devam eden müellif⁶⁴⁷, Biga fethini mütalaa edip 1363 tarihine oturttuğu⁶⁴⁸ fethin ardından Dubrovnik Cumhuriyeti’yle Osmanlı arasında imzalanan 1365 tarihli muahedenin şartlarını belirtip, 1366’da Gelibolu’nun

⁶⁴¹ Uzunçarşılı, **a.y.**

⁶⁴² Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 170 ve 140.

⁶⁴³ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 101–102.

⁶⁴⁴ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 102–106.

⁶⁴⁵ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 106.

⁶⁴⁶ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 40.

⁶⁴⁷ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 41–42.

⁶⁴⁸ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 44.

tekrar elden çıktığını ve 10 sene müddetle Bizans'ın elinde kaldığını⁶⁴⁹ kaydederek kendinden evvelki tarihlerin kısa bir müddet beyanını kabul etmemektedir.

Bir diğer son dönem müellifi Feridun Emecen, Dimetoka'nın 1361'de Hacı İlbey tarafından fethedildiğini, ardından 1363'de Filibe'nin Lala Şahin Paşa tarafından Osmanoğulları mülküne dahil olduğunu, imparator İoannis'in VI. Amadeo'dan yardım istemesi neticesi Savua Kontu'nun buraya gelip mühim bir üssü'l-hareke olan Gelibolu'yu 1366'da Türklerden alıp 1367 tarihinde bu bölgeyi Bizans'a teslim ettiğini kaydedip kendi zihnindeki tarih kurgusunda mühim olan hadiseleri kaydetmekle ihtiac etmiştir⁶⁵⁰.

Yukarıdan bu tarafa görüşlerini naklettiğimiz müelliflerin, devrin kaynaklarındaki muğlaklıktan başka olarak 1361-1366 M. devresi için iki noktada hizipleştiklerini müşahede etmekteyiz.

1- Sırp Sındığı yahud I. Çirmen harbi olmuştur diyenler.

2- Bu harb yoktur; vukuatın karıştırılmasından dolayı zannedilmektedir diyenler.

3- Gelibolu 1366'da fethedildi; fakat, bu kazanımın ardından 10 ay, 1 sene yadud 10 sene sonra tekrar Bizans'ın Osmanlılara teslimiyle Gelibolu'ya sahip olundu.

Bu da bize, mezkûr devre için iki hadisenin “kritik” olarak görüldüğünü çıkarmamıza sebep olmaktadır. An itibariyle eldeki malumatı değerlendirerek karışık halde bulunan 1361-1366 devresi Rumeli fütuhatını bir çerçeveye oturtup satırlar arasında sıkışmış bulunan zengin bilgi malzemesini değerlendirmeye çalışmak ve elden geldiği nispette ayrıntılı bir tahlilde bulunmak lazım olan esastır.

Şehzade Halil'in kurtuluşunun ardından başlayan 15 aylık fütuhat faaliyeti içinde Dimetoka'nın alınışının mevcudiyeti de bilindiğinden Sultan Murad'ın bir müddet Dimetoka'dan fütuhat faaliyetini idare etmiş olduğu beyanı sebebiyle 1 Mart

⁶⁴⁹ Danişmend, a.g.e., 1, s. 47.

⁶⁵⁰ Feridun Emecen, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300–1600)**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015, s. 64.

1361'den 15 ay geri gittiğimizde Aralık 1359'da Dimetoka'nın fethedildiği bilgisi devrin kaynaklarında ve muasır müelliflerin⁶⁵¹ bildirdiği şekliyle Hacı İlbey tarafından yapıldığını kabulde bir beis gözükmemektedir. Floransalı tarihçi Mattheo Villani'nin beyanı da bu tarihi desteklemektedir⁶⁵². Besim Darkot ise Dimetoka'nın 5 sene boyunca Osmanlı'nın Rumeli'deki başşehirliğini deruhte ettiğini⁶⁵³ belirtmiştir. Bu bilgi de bize Edirne sarayının ne zaman tamamlandığı noktasında bir fikir vermektedir.

Kaynakların bu devre için üstünde durdukları bir diğer faaliyet Zağra, Eski, yahud da Eski Zağra gibi isimlendirmelerde buldukları havalinin fethidir. Rumeli beylerbeyi Lala Şahin Paşa tarafından icra edildiğinde kaynakların müttefik olduğu fütuhatta yer ve zaman problemi mevcuttur. Aslında aynı bölgenin devamı olduğundan bu tip isimlendirmelere girildiği düşünülebilir. Kayıtlarda, Eski Zağra olarak bilinen yerin Romalılar devrine kadar inen geçmişinden bahsedilmekte⁶⁵⁴, Eski Zağra olarak bilinen yerin daha mühim bir merkez olduğunun⁶⁵⁵, bu yerin Eskihisar-ı Zağra'dan ayırt edilmek için Yeni Zağra yahud da Yenice-i Zağra olarak isimlendirildiği⁶⁵⁶ bilinmektedir. İki yerleşim yerinin de aynı ovanın içinde olduğu tarifi de merkezlerin birbirinden çok uzak olmadığı görüşünü delillendirmektedir.

Devrin kaynaklarından itibaren –artık tek isimle belitebiliriz- Zağra'nın ve Filibe'nin aynı zamanda yahud kısa aralıkla, yani eşzamanlı fethedildiği fikri kuvvetle muhtemel durmaktayken, açık surette bu fütihat için tarih verilmemektedir. Zağra, Filibe ve civarı, aynı anda alınmış şekilde beyan edilmiştir. Edirne'nin fethinden sonra olduğu belirtilen bu fütuhatin ilk işaret fişeği 1 Mart 1361'den sonra olduğudur. Gibbons'dan hareketle Edirne'nin fethinden 18 ay sonra Filibe'nin fethedildiği kabul edildiğinde⁶⁵⁷ Osmanlı vekayinâmelerinin bu fütihat olduğunda “*mevsim yaza döndü*” beyanatı da 18 ay müddetini destekler gözükmemektedir. Diğer taraftan Münecimbaşı'nın da eserinde, fethin tarihinin 765 H. başlarında

⁶⁵¹ Abdülkadir Özcan, “Hacı İlbey”, **DİA**, (İstanbul 1996), **C. 14**, s. 482.

⁶⁵² Machiel Kiel, “Dimetoka” **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 14**, s. 306.

⁶⁵³ Darkot, “Dimetoka” **İA**, (İstanbul), **C. 3**, s. 589.

⁶⁵⁴ Machiel Kiel, “Eski Zağra”, **DİA**, (İstanbul 1995), **C. 11**, s. 395.

⁶⁵⁵ Machiel Kiel, “Yenice-i Zağra”, **DİA**, (Ankara 2013), **C. 43**, s. 449.

⁶⁵⁶ Kiel, “Eski Zağra”, s. 395.

⁶⁵⁷ Gibbons, **a.g.e.**, s. 100.

olduğunu⁶⁵⁸ kaydetmesi, bu senenin 10 Ekim 1363'den başlıyor olması delilimizi destekler cihettedir. Bu şartlar altında 1363'de Zağra ve Filibe'nin fethedildiğini düşünmek vukuata uygun durmaktadır. “*Yaza döndü*” beyanatı, her ne kadar yaz başı havası veriyor olsa da Ağustos–Ekim 1363 bandı bu fütuhatin tarihi olarak kabul edilebilir. Jorga'nın işaret ettiği şekilde, iki yerin Karaferya olarak birleştirilmesi ise buraya müstakil bir Osmanlı taarruzu olduğundan ancak “*iki sefer karıştırılmış*” denilebilir.

Devrin kaynakları, -yukarıda da işaret edildiği üzere- “*mevsim yaza döndü*” kaydı ortak olmak üzere Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa ve Gazi Evrenos Bey'in fütuhât faaliyetlerini eşzamanlı göstermektedir. Yazın harb, kışın sulh programı doğrultusunda ilerlendiğini düşünerek mantıklı bulmakla birlikte, bir kumandanın güney cihetinden öteki kumandanın kuzey istikametinden Balkanları kuşatma noktasında, -bir açıdan- hilal çizme gayesiyle hareket ettiklerini haritayı gözümüzün önüne getirdiğimizde rahatlıkla görebileceğimizden, kaynakların hem hareket gayesi hem de zamanlaması vechesinden fütuhatin o dönem için “*üç aşağı beş yukarı*” aynı zamanda bitmesi mümkündür.

Devrin kaynakları Gazi Evrenos Bey için cihada çıkarken İpsala, Fire/Fere/Ferecik, Gümülcine ve Vardar'ın fethinden bahsederken, fütuhât faaliyetinin neticesini kaydedeken, Gümülcine ve Vardar fethinden bahsetmekte, onu da Gümülcine merkezine oturtmaktadır. Bu açıdan fütuhatta Gümülcine'nin kilit nokta olarak görüldüğü kabul edilebileceği gibi, bu civarın tamamının aynı seferde fethedilmiş olduğu da düşünülebilir; ancak, mevcut durumda İpsala hariç şeklinde düşünmemiz gerekecektir. Zira İpsala için açık surette 1359 tarihinde fethin gerçekleştirildiğine dair bilgimiz mevcuttur. Ferecik'in yetiştirdiği mühim bir şahsiyet olan Hadidi'nin vekayinâmesinde de bu meseleye temas bulunmakta, Ferecik'in fethi esasında ilk olarak Süleyman Paşa zamanında gerçekleştirilmiş olduğu⁶⁵⁹, fethin tarihinin 1357-1358'de tahakkuk ettiği⁶⁶⁰, bu kez ikinci defa sancak

⁶⁵⁸ Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 130.

⁶⁵⁹ **Hadidî Tarihi**, s. 73.

⁶⁶⁰ Levent Kayapınar, “Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri”, **AİBÜ SBED**, (Bolu 2004), **I/8**. s. 138.

dikme yani istirdad faaliyeti olacağından geri alma söz konusudur⁶⁶¹. 1357, Şehzade Halil hadisesine tetabuk ettiğinden 1357–1359 bandı gazilerin hareketsiz kaldığı bir dönemdir. Hâl buyken bazı yerlerin elden çıkması normal karşılanabilir, Osmanlı vekayinâmelerinden hareketle kabul ettiğimiz Dimetoka'nın fethi tarihi olan 1359'u batılı kaynakların 1361 şeklinde beyan etmeleri bizce, iki taraf arasında kısa süreli bir “*al-ver*” şeklinde izahı kabil olmayan bir meseledir; zira, 2 sene civarında mecburen Balkan fütuhâtını kesmiş bulunan Hünkâr I. Murad, biriken enerjisini de sarf edecek imkâna yeni kavuşmuş hâlde, Aralık 1359'da fethettiği bir yeri Kasım 1361'de tekrar alacak şekilde faaliyette olması zayıf bir ihtimal olarak durmaktadır. Sazlıdere galibiyetiyle neticelenen 15 aylık fütuhâtın devamı mevzuubahistir; yani, I. Murad ve kumandanları “*hareket halindedir*”. Bu izahla İpsala'nın fethi de açıklanabilmektedir.

Devrin kaynakları, Dimetoka ve İpsala'nın eşzamanlı fütuhâtı üstünde durmaktadırlar. Gümülcine'nin fethi hadisesinde de aynı mantıkla Yunan ilim insanların fetih tarihini 1361 kabul etmeleri⁶⁶² sanırız bu silsile içinde anlaşılabilir. Bu noktada Osmanlı vekayinâmeleri ve bir kısım son devir müelliflerinin de üstünde durduğu delillerden hareketle Gümülcine ve Vardar'ın Gazi Evrenos Bey tarafından Aralık 1359'da fethinin ardından Hünkâr I. Murad'ın Bursa'ya geçişiyle birlikte bir kısım yerlerin elden çıktığını bildiğimizden Osmanlı vekayinâmelerindeki açık kayıttan hareketle Gümülcine, Vardar ve diğer bir kısım yerlerin Ağustos–Ekim 1363'de istirdad edildiğini kabulde bir beis gözükmemektedir. Murad Hüdâvendigâr, Karamanoğlu tehlikesi ve diğer meseleler sebebiyle 4 senesini Anadolu'da geçirmek mecburiyetinde kaldığından bazı yerlerin elden çıkması için uygun şartların oluşması mümkündür.

Devrin kaynaklarının beyanatına göre Dimetoka zaptından sonra Lala Şahin'in ve Gazi Evrenos Bey'in fütuhât emri aldığı devrede Hacı İlbey'in de vazifelendirildiğini biliyoruz. Bu açıdan Lala Şahin'in fütuhâtı tamamladığı devre, son dönem çalışmaları neticesi olarak müelliflerin üstünde durduğu hadise, Çirmen

⁶⁶¹ Necdet Öztürk, “Ferecik’in Süleyman Paşa Tarafından Fethine Dair”, **TAD**, (İstanbul 1989), **S. 4**, s. 144; Machiel Kiel, “Ferecik”, **DİA**, (İstanbul 1995), **C. 12**, s. 371.

⁶⁶² Machiel Kiel, “Gümülcine”, **DİA**, (İstanbul 1996), **C. 14**, s. 268.

ve Sırp Sındığı muharebelerinin birbirine karıştırılarak devrin kaynaklarına aksettiği⁶⁶³ şeklindedir. Tarihi kayıtların beyanına göre Lala Şahin Paşa'nın Hacı İlbey'i kıskançlık neticesi zehirlediği, birbirine geçmiş bir kaydın arasında görüldüğünden sağlıklı bir malumat elde bulunmamaktadır. Ayrıca, Hacı İlbey ve Lala Şahin Paşa'nın serhadda mücadele eden iki mümtaz kumandan olması, hem Uç Beyleri ailelerinin hem de kumandanların arasında bir çekişme olduğuna dair kaydın bulunmaması⁶⁶⁴, bu rivayetin ihtimalini an itibarıyla çok zayıf bir hâle getirmiş görünmektedir. Bu açıdan, Hacı İlbey'in ihtimal ki fütuhat faaliyetinde bulunduğu bir devrede, sefer zamanı olarak iklim şartlarından dolayı çoğuğunlukla Mart–Kasım bandının tercih edilmesi, Lala Şahin ve Gazi Evrenos'un 1363 fütuhatını tamamladığı, Sultan Murad'ın da “*Bursa'ya geçtikten bir sene sonra*”ki bir zaman diliminde rahmet-i rahmana kavuştuğu bilindiğinden Mart-Kasım dönemi kuvvet kazanmakta olup, 1363 tarihi bir zemine oturmaktadır.

Fütuhatın bütün hızıyla devam edip, Edirne'nin ardından Filibe'nin de sükutuyla birlikte, görebildiğimiz kadarıyla, kaynağı Bizanslı müverrih Phrantzes'e dayanan rivayete göre Bizans ve Osmanlı arasında bir sulh akdedilmiş ve bu muahedenin Filibe Osmanlı toprakları arasına geçmesinin ardından olduğu bilindiğinden, fethin tarihinin de Ağustos–Ekim 1363 bandı olduğu gözönüne alınınca 1364 tarihi bu sulhun zamanı olduğu noktasında zihinlerde melhuzdan muhtemele geçmektedir. Ayrıca son devir müellifleri de bu tarihi kabul etmektedirler⁶⁶⁵.

Osmanlı vekayinâmelerinin bahsetmediği, en mufassal halini batılı müelliflerin eserlerinde bulduğumuz hadise ise Gelibolu'nun fethi hadisesidir.

Rumeli'deki kalelerini tek tek Osmanlılara kaptıran Bizans, Osmanoğullarına dönük cephede hakikati sessizce kabul eder gözükererek Filibe'nin fethinin ardından V. İoannes ve Hünkâr Gazi Murad arasında akdedilmiş sulh muahedesine rağmen müttefik arayışlarına hız kesmeden devam etmiştir. Bu gayeye matuf olarak

⁶⁶³ Özcan “Hacı İlbey”, s. 482.

⁶⁶⁴ Karadeniz, **Rumeli uç Beyleri**, s. 61-62.

⁶⁶⁵ Uzunçarşılı. “Murad I”, s. 588; Hüseyin Dağtekin, “I. Murad Zamanı'nda Osmanlı–Bizans Münasebetlerine Genel Bir Bakış 1361–1389”, **AÜDTCFD**, (Ankara 1961), **XIX/3-4**, s. 191.

imparator, Balkanlarda müttefik arayışlarına giriştiği zaman, uzun müddetli esaret altında Bulgaristan'da kalmıştır. Bu noktada kendisiyle kuzen olan Savua Kontu VI. Amadeo'nun müttefik arayışlarına cevap vermesi üzerine Amadeo, Mayıs 1366'da 15 gemi 1800 civarı askerle İstanbul'a doğru yola çıktı⁶⁶⁶. Amadeo'ya bir kısım Bizans birliklerinin katılımının yanında V. İoannes'in kız kardeşlerinden birinin eşi olan Lezbon Adası'nın lordu Francesco Gattilusio'nun iştiraki bir anlamda seferin rotasını da belirlemiştir. Gattilusio'yla yapılan beraberlik neticesi hedef önce Gelibolu'dur⁶⁶⁷. İki günlük çetin bir muharebenin ardından ricat eden Osmanlıların ardından, 23 Ağustosta kaleden içeri girip şehri ele geçirdiler. 14 Haziran 1367 tarihine kadar geçen 10 aylık bir süreden sonra bölgeyi, V. İoannes'e teslim etmiştir. Bir açıdan, Papalığın Doğu taarruzunun “*Osmanlı payı*” olan VI. Amadeo saldırısının Osmanlılar cephesindeki neticesi, 1354'ten bu yana Rumeli'ye geçişte köprübaşı olan kritik bir bölgeyi Osmanlılarından geri almaya muvaffak olmuştur.

Son devir müellifleri ise Osmanlı vekayinâmelerinin bahsetmediği bu hadiseden bahis açtıklarında, 10 ay sonra şehrin Osmanlılarına verildiği şeklinde bir izah getirmektedirler⁶⁶⁸ ki bu, herhalde kalenin Bizans'a devrolduğu zamanın Osmanlılara verilmiş gibi kabul edilmesiyle elde edilmiş bir bilgidir. Haricinde kaynağı bizce meçhuldür.

Bu hadiseler cereyan ederken Bulgaristan'da mahpus bulunan V. İoannes'in saltanat naibi olarak tahta bıraktığı oğlu Andronikos ise dayısı VI. Amadeo'nun yanında bulunan birliklerin kumandanı ve Savua Kontu'nun “*yardımcısı*” olma halinden dolayı yahud da cesaretle Âşıkpaşazâde–Oruç–Neşri gibi 14. asır Osmanlı tarihi vukuatının yükünü sırtlayan vekayinâmelerin bahsetmediği bir Yalova baskını hadisesinden söz açar ki, görebildiğimiz kadarıyla bu vak'adan İdris Bitlisi vasıtasıyla haberdar oluyoruz⁶⁶⁹. Batılı müelliflerde göremediğimiz vak'ada birkaç

⁶⁶⁶ Nicol, **a.g.e.**, s. 284.

⁶⁶⁷ Nicol, **a.y.**.

⁶⁶⁸ Uzunçarşılı, “Murad I”, s. 589; Dağtekin, “I. Murad Zamanında”, s. 194.

⁶⁶⁹ Dağtekin, “I. Murad Zamanında”, s. 193.

gemiyle Yalova'ya çıkarma yapan Bizanslılar'a karşı ciddi bir mukavemet yapılmış ve külliyetli miktarda Bizans'tan esir elde edilmiştir⁶⁷⁰.

Böylece 1364 sulhu her açıdan sıfırlanarak, başlamadan bitmiş görünmektedir. Bundan sonra Mart 1366'da Rumeli'ye geçen Gazi Hünkâr, İdris Bitlisi'nin beyanına göre 5 sene⁶⁷¹ boyunca Avrupa'da kalarak ikinci devre fütuhât faaliyetini sürdürecektir.

2.2. 1366–1371 DEVRESİNDEKİ SİYASİ–ASKERİ FAALİYETLERİ

2.2.1. Siyasi Vaziyet

2.2.1.1. Bizans Devleti

Edirne (1361) ve Filibe (1363)'nin ardarda Osmanlı topraklarına dahil olmasının sonrasında Hünkâr I. Murad ile sulh anlaşması imzalayan V. İoannes, bu bölgedeki Osmanlı fütuhâtını kabullenmiş⁶⁷² olduğunu beyan etmiş olsa da Osmanoğullarına karşı faaliyet yürütmeye ve müttefik aramaya hız kesmeden devam etmiştir. Bir müddet evvel papalık makamından Katolik mezhebine geçiş karşılığı yardım talep etmiş (Aralık 1355)⁶⁷³, Union olarak gündemde kalan Kiliseler Birliği müzakerelerinden netice elde edemeyen imparator, görüldüğü üzere Edirne–Filibe fethinden önce de müttefik arama faaliyetlerini sürdürmektedir.

Osmanlı fütuhâtının Meriç Havzası ve mülhakatında yayılması karşısında imparatorun sureta kabullenmiş görüldüğü fetihlere karşı zaten var olan çalışmalarını can hıraş şekilde hızlandırmıştır. Bizans imparatorunun kendi açısından bakıldığında samimiyetle mülkünü muhafaza gayreti olan bu çaba sonuçsuz; fakat, yerinde olarak değerlendirilebilir.

Bizans kanadından bakıldığında ayakta kalma çabası, Osmanlılar cephesinden bakıldığında ortalığı karıştırma gayretleri bulunan V. İoannes'in tacını ve tahtını

⁶⁷⁰ Dağtekin, **a.y.**; Başar, **a.g.t.**, s. 214.

⁶⁷¹ İnalçık, **Osmanlı Sultanları**, s. 96.

⁶⁷² Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 169.

⁶⁷³ Başstav, "Türk–Bizans Münasebetleri", s. 55.

koruma çabası olan her hükümdar gibi bu defa da Macar kralı Layoş'un kapısını aşındırmak üzere Macaristan'a geçmeye karar vermiş⁶⁷⁴ ve neticesiz kalan Macaristan seyahatinin ardından beklediği yardım, kuzen VI. Amadeo'dan gelmiştir.

Savua Kontu, sadece kuzeni olan V. İoannes'e yardım etmekle kalmamış, Ağustos 1366'da Gelibolu'yu Osmanlılar'dan almış ve rotasını Karadeniz'e çevirmiştir.

Varna'yı muhasara eden Amadeo, bu kuşatmada neticeye ulaşamamış olmasına rağmen, Misivri/Mesembria ve Süzebolu/Sozopolis'in Bizans toprağına dahil olmasını sağlamış⁶⁷⁵; ayrıca, V. İoannes'i esaretten kurtarmıştır. Böylece Bizans, Karadeniz'in batı sahillerinde hatırı sayılır bir kuvvet elde etmiştir.

Kuzenine büyük yardımlarda bulunan Amadeo'nun fikrine göre yine de Osmanlılarla "gögüs göğse" bir muharebe için külliyetli bir kuvvetin bir araya gelmesi gerekmekteydi⁶⁷⁶, bu da ancak, Union yani Ortodoks ve Katolik Kiliseleri'nin birleşmesiyle mümkün olabilirdi. Sefer esnasında Yeşil Kont'a refakat eden Katolik papalığının elçisi Paulus ile Bizans'ın devlet ve kilise ricali arasında Haziran 1367'de görüşmeler başladı⁶⁷⁷.

Aralık 1355'deki Union faaliyetinden farklı olarak bu sefer V. İoannes'in bizzat vazifeleri vardır. Macar kralı Layoş'un daha evvel dile getirdiği Katolikliğe dönüş yetmezdi; ayrıca, Saint Pierre Kilisesi'nde Katolik usulüne göre bizzat vaftiz olması gerekmektedir. Layoş'un dile getirdiği bu "vazife" aynı zamanda Papa'nın da arzusudur.

İstanbul'daki heyetlerarası müzakerelerin ardından V. İoannes, Kiliseler Birliği'ni tahakkuk ettirmek üzere Nisan 1369'da Roma'ya doğru hareket etmiş ve 7 Ağustos'ta İtalya'ya ayak basarak Napoli üzerinden Roma'ya vasil olmuştur⁶⁷⁸.

⁶⁷⁴ Kısa Kronikler, N. 9/s. 78; Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 213.

⁶⁷⁵ Chrysostomides, "Bizans İmparatorluğu", s. 54.

⁶⁷⁶ Chrysostomides, **a.g.m.**, s. 55.

⁶⁷⁷ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 495.

⁶⁷⁸ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 82.

İmparator, beş ay kadar İtalya'da kaldıktan sonra Ocak 1370'de neşrettiği fermanla “*Mukaddes Roma Kilisesi*” ve onun papası olan V. Urban'ı dini metbû kabul ettiğini ilan etmiştir⁶⁷⁹.

Bütün bu olup bitenlere rağmen dini ve siyasi açıdan istediğini elde edemeyen⁶⁸⁰ V. İoannes'e, Venedik'ten başka müşterek hareket etmeyi kabul eden olmamıştır. Venedik açısından Osmanlı fütuhâtı menfaatlerini tehdit etmekte olduğunu düşünmesi sebebiyle Latin İmparatorluğu'nu canlandırma gayesini terk ederek “*fazladan*” gayretle Bizans'ın yanında Osmanlı'nın karşısında olmuştur⁶⁸¹. V. İoannes'in din değiştirmesinin semeresi, Venedik ile müttefiklik olarak özetlenebilir.

İmparator, Roma'dan ayrıldıktan sonra direkt olarak İstanbul'a geçmeyip “*ilklerin imparatoru*” olmayı bütün hızıyla sürdürerek yine bir “*ilk*”e imza atarak dönüş yolunda Venedik'i ziyaret etmiştir⁶⁸². İoannes, Venedik'e gelir gelmez ilk işi Osmanlılara karşı müttefik bulmaktan ziyade, Roma'da kaldığı uzun zaman ve “*fazla*” cömert davranışları sebebiyle içinde bulunduğu iktisadi krizi çözme yolunu zorlamıştır. Venediklileri müzakereye icbar etmesi, onların çoktandır “*hayalini kurdukları*” bir yer olan Bozcaada/Thenodos'u ileri sürerek işini kolaylaştırmaya gayret göstermişlerdir⁶⁸³. Diğer taraftan, İmparatorun, bir müddet de Venedik'de kalması mevcut krizi daha da içinden çıkılmaz bir hale getirdiğinden olabildiğince seri hareket etmek istemiştir.

Teklifi reddedemeyen Venediklilerle yapılan muahede mucibince V. İoannes tac mücevherlerini geri almanın yanında 6 tane harp gemisi ve 25.000 altın alacak, bu altınların 4.000'i avans olarak aynı senenin Temmuz ayında ödenecektir⁶⁸⁴.

İoannes cephesinde yapılacak ilk iş Bozcaada'nın teslimidir. Bu esnada imparatorun naib olarak Bizans tahtına vekâlet eden oğlu Andronikos'un adayı Venediklilere teslimi reddetmesi üzerine, parasızlık sebebiyle İstanbul'a dönemeyen İoannes, bu noktada Roma seyahatinden kısa müddet evvel Selanik'e vali tayin ettiği

⁶⁷⁹ Nicol, **a.g.e.**, s. 290.

⁶⁸⁰ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 496.

⁶⁸¹ Baştav, “Türk–Bizans Münasebetleri”, s. 57.

⁶⁸² Nicol, **a.g.e.**, s. 292.

⁶⁸³ Ostrogorsky, **a.y.**.

⁶⁸⁴ Nicol, **a.g.e.**, s. 292.

küçük oğlu Manuel vasıtasıyla lazımgelen parayı temin edilerek Bizans imparatoru, bu yüz kızartıcı durumdan kurtarılmıştır.

V. İoannes, Ekim 1371’de iki seneden fazla süren bir “*ümit turu*”nun ardından Osmanlılara karşı mukavemet için Union vasıtasıyla Avrupa’nın yardımını temin edemeyeceğinin tecrübesini zor ve zahmetli seyahatinin ardından bizzat yaşayarak görmüştür⁶⁸⁵.

2.2.1.2. Balkan Devletleri

Bölgenin diğer devletlerine baktığımızda Stephan Duşan’ın 1355’de vefatının ardından oğlu Stephan Uroş (1355–1371)’un tahta çıkışı; adeta, film seyrederek gibi devletin parçalara ayrılmasını seyretmekten ibaret bir hal üzerine olmuştur. Beylerin ve valilerin faaliyetlerine mani olmamış⁶⁸⁶, bilhassa Duşan’ın vefatıyla ülkesini banlıklara taksim etmiş bulunduğundan, despot ya da ban ismiyle anılan yerel idareciler birçok noktada istiklâl ilan etmişlerdir.

Duşan’ın amcası olan Symeon Uroş, 1356 senesinde isyan ederek kendisini Yunanlıların, Sırların ve Arnavutların imparatoru ilan etmiştir⁶⁸⁷. Bununla beraber Sırp asilzadeleri Stephan Uroş’u desteklediler. Yerel idarecilerin merkezî idareden kopmaya başlamaları üzerine Uroş, Sırp devletini üç idari bölgeye ayırmıştır. Hum, Zeta ve Serez olarak taksim edilen devlet toprakları, toparlanmaktan ziyade parçalanmayı hızlandırmıştır⁶⁸⁸.

1365’den sonra Uroş, Vulkaşin’i müşterek hükümdar ilan etmiştir. Eşzamanlı olarak, Serez’de Vulkaşin’in kardeşi Ugleşa’nın ve Doğu Makedonya’da da Kostantin Dragaş’ın muhtariyetleri kabul edilmiştir⁶⁸⁹.

Müşterek imparator Vulkaşin, kariyerine sabık imparator Duşan’ın hizmetkârlığıyla başlamış, daha sonra da 1350 senesinde Duşan, onu Jupan olarak

⁶⁸⁵ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 84.

⁶⁸⁶ Hajek, “*Srbistan*”, s. 559.

⁶⁸⁷ Hajek, **a.y.**

⁶⁸⁸ Ayşe Doğan, **Bulgaristan’da Osmanlı Egemenliği’nin Kurulması**, YYLT, AÜSBE, Ankara 1998, s. 67.

⁶⁸⁹ Doğan, **a.y.**

Prilep'e tayin etmiş, imparatorun vefatıyla birlikte Vulkaşın, mülkünü Makedonya ve Kosova cihetinde genişletmiştir.

Vulkaşın'ın kardeşi İoannes Ugleşa, Duşan'ın vefatından sonra imparatorun dul hanımı, kraliçe Helena'ya hizmet ederek Sırbistan Devleti'nin Kavala, Philippi, Drama ve Zihne olmak üzere güneydoğu havalisini hükmü altına aldı. Sırp devletinin Strumiça ve Velbujd havalisi olan Kuzeydoğu kısmını İoannes Dragaş ve Kostantin Dejanoviç kardeşler idare ediyordu⁶⁹⁰.

“Önce gelenin mal sahibi olduğu yer” durumuna düşmüş bulunan Sırbistan'da idareci vasfı taşıyan Ugleşa ve Vulkaşın kardeşler Osmanlılarla yaptıkları Çirmen Harbi'nde vefat etmişlerdir. Veliabd imparator Stefan Uroş ise 4 Aralık 1371 tarihinde vefat etmiştir. Böylece Sırp topraklarında merkezî idareden söz edilemez hale gelmiştir⁶⁹¹.

Balkanlar'daki bir diğer devlet olan Bulgaristan'da ise Duşan'a muvazi olarak aynı tarihte İvan Aleksandr Asen tahta geçmiştir (1331–17 Şubat 1371). Stefan Duşan, halefinden farklı olarak İvan Aleksandr ile sulh üzere hareket etmek niyetindeydi. Buna mukabil, Aleksandr Asen ise halefinden ayrı bir rota takip ederek Bizans yerine Duşan ile müttefik olma tarikini tercih etmiştir. İttifakın remzi olarak Duşan, İvan Aleksandr'ın kızkardeşi olan prenses Helena ile evlenmiştir (1332)⁶⁹².

Duşan, Bizans üzerine yürürken rakip bir Bulgaristan Sırp imparatorunun işini zorlaştıracağından Aleksandr Asen'in istiklâline zarar gelmesi yahud da kuvvetinin kırılması bu açıdan c azip bir siyaset olarak durmamaktadır⁶⁹³.

Stephan Duşan, müttefiki durumunda bulunan Bulgar kralı İvan Aleksandr, 1341–1347 devresindeki Bizans iç harbinde V. İoannes'e destek vererek Filibe'nin de içinde bulunduğu Rodop dağlarının güney cephesine kalan bir kısım toprakları

⁶⁹⁰ Doğan, **a.g.t.**, s. 68.

⁶⁹¹ Nicol, **a.g.e.**, s. 306.

⁶⁹² Ayşe Kayapınar, “Kumalar ve II. Bulgar Devleti (1187–1370)”, **Yeni Türkiye (Rumeli–Balkanlar Özel Sayısı)**, (Ankara 2015), **66/I**, s. 400.

⁶⁹³ Kayapınar, **a.y.**.

mülküne iltihak etmiştir. Ardından Türklerle ittifak içine girmiş ve Karadeniz kıyılarında bulunan bir kısım kaleyi mülküne katmaya muvaffak olmuştur⁶⁹⁴.

Duşan'ın 1355'deki beklenmedik vefatıyla birlikte -bir açıdan- kuvvet kaynağı olarak duran yekpare Sırbistan'ın yerini iç bünyedeki siyasi hercümence bırakması, öte taraftan İvan Aleksandr'ın tek hamlede, oğlu İvan Stratismir'i Vidin havalisinin yöneticisi konumuna getirerek diğer cephede ise oğlu İvan Şişman'ı Tırnova'da taht varisi ilan etmesi; pratikte, İvan Aleksandr'ın idaresindeki Bulgar devletini kendi eliyle ikiye bölmesi demek oluyordu ve neticeleri yekpare Bulgar Devleti'nin kuvvetinin derinden sarsılmasıyla nihayetlenmiştir⁶⁹⁵.

Bulgar Devleti'nin ikiye taksiminden sonra Bizans'a karşı daimi surette toprak kayıpları başladı. 1364'de Ahyolu Bizans'ın eline geçti. 1366'da müttefik arayışları turunda V. İoannes'in esareti neticesi, kuzeni Amadeo'nun donanmasıyla Bulgar topraklarına dayanıp Mesembria ve Süzebolu'yu alması, imparatoru serbest bırakmaya "ikna" etmesiyle neticelenecektir. Öte taraftan, bu iki şehir bir daha Bulgar toprağı olamayacak şekilde kalıcı şekilde kopuş olmuştur⁶⁹⁶.

Siyasi açıdan sis perdesinin hergün biraz daha kesifleştiği bir dönemde kargaşadan istifade etmek isteyenler her zaman olacaktı ve bu pencerede ise karşımıza Macar kralı Layoş/Ludwig çıkmaktadır.

2 Temmuz 1365'de Vidin'i işgal eden Layoş, Aleksandr Asen'in büyük oğlu İvan Stratişmir'i ve ailesini Hırvatistan'a sürdü; ayrıca, 200.000 civarında Bulgarı Katolikliğe mecbur edip her vecheden Bulgarlara karşı baskısını sürdürmüştür⁶⁹⁷. Beş senelik bir mücadele devresinin ardından Stratişmir, Macar kralının vassallığını kabulden sonra 1370'de Vidin'i tekrar alabilmiştir⁶⁹⁸.

⁶⁹⁴ Kayapınar, a.y.

⁶⁹⁵ Doğan, a.g.t., s. 72.

⁶⁹⁶ Doğan, a.y.

⁶⁹⁷ Ferit Artkin, "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Bulgaristan", **Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı)**, (Ankara 2015), **66/I**, s. 684.

⁶⁹⁸ Doğan, a.g.t., s. 72.

İvan Stratişmir, babası Aleksandr Asen'e karşı Macar devletine sırtını yaslamış, Macar kuvvetini arkasına aldıktan sonra Vidin'de müstakil hareket edip, kilisesini Tırnova patrikliğinden kopararak İstanbul Patrikliği'ne merbut etmiştir⁶⁹⁹.

Bulgaristan'ın parçalanması, Stratişmir'in Vidin, İvan Şişman'ın Tırnova merkezli mücadelesinin yanısıra, burada başşehir önce Kaliakra daha sonra da Varna olmak üzere müstakil bir Oğuz Devleti tesis edilmiştir. Bu devlet evvela Balık (1346–1354) daha sonra da Dobrotiç (1346–1354) tarafından yönetilmiştir⁷⁰⁰.

Müessisi Dobrotiç'ten hareketle Dobruca Despotluğu olarak bilinen bölge 1365'den sonra Bulgaristan'dan ayrılmıştır. Bu despotluk da Tırnova patrikliğinden bağımlı koparıp İstanbul patrikliğine rapt olunmuştur.

17 Şubat 1371 tarihinde İvan Aleksandr Asen vefat ettiğinde⁷⁰¹ Bulgaristan, Tırnova Çarlığı, Vidin ve Dobruca despotluklarından müteşekkil bir surette üçe taksim olmuş haldedir⁷⁰².

Görüldüğü üzere Mart 1366 tarihinde Rumeli toprağına ayakbasan Sultan Murad'ın Trakya fütuhâtı sırasında karşılaştığı askerî-siyasî zemin neticesi, bölge devletleri, Osmanoğulları mülküne dahil olacak şartları kendi aralarındaki ve bünyelerindeki olaylar neticesi “*kavuşmuş*” durumda bulunmaktaydılar.

2.2.2. Balkanlar'daki Osmanlı Fütuhâtı

Hünkâr I. Murad, Edirne'nin fethinin ardından Rumeli fütuhâtını daha geniş topraklara yaymak üzere harekete geçme hazırlıkları yaptığı bir devrede babası, Gazi Orhan'ın vefatı neticesi Anadolu'ya, payitaht Bursa'ya geçip devletin idaresini teslim aldıktan sonra tekrar Rumeli fütuhâtının başına dönmek istediği sırada, başta Karamanoğlu tehdidi olmak üzere bazı hadiselerin ardarda gelmesi neticesi

⁶⁹⁹ Kayapınar, **a.g.m.**, s. 401.

⁷⁰⁰ Kayapınar, **a.y.**

⁷⁰¹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 189; Yusuf Halaçoğlu, “Bulgaristan (Osmanlı Dönemi)”, **DİA**, (İstanbul 1992), **C. 6**, s. 396; Artıkın, **a.g.m.**, s. 684'de İvan Aleksandr'ın vefatı tarihi olarak 1365 senesini bildirmekle birlikte Ayşe Kayapınar, çalışmasını müdekkik surette yürüttüğünden kendisinin bildirmiş bulunduğu 17 Şubat 1371 tarihi kesin bir zaman dilimini işaret etmesi başta olmak üzere tercih edilmiştir. Tahminimiz ise bu noktada diğer müelliflerin Uzunçarşılı'yı merkez almalarının neticesi 1365 tarihi bu müellif gurupu arasında yaygınlık kazanmıştır.

⁷⁰² Kayapınar, **a.g.m.**, s. 401.

saltanatının ilk 4 senesini Anadolu'da geçirmesinin ardından, durumu kontrol altına aldığı ilk fırsatta 5 senelik bir müddet için Rumeli fütuhatını şumullendirmek üzere devletin o günkü merkez karargâhı durumunda görünen Dimetoka'ya geçmiştir.

2.2.2.1. Rumeli Fütuhatı

Hüdâvendigâr Murad'ın hükümdar olarak birinci, devlet adamı olarak ikinci defa geçiş yaptığı Rumeli topraklarındaki Osmanlı faaliyetlerinden görebildiğimiz kadarıyla beyanat veren ilk müverrih Hoca Sadeddin Efendi'dir. Müellifin izahatında Sultan Murad Dimetoka'ya geçer geçmez Edirne yakınında bulunan Çirmen kasabasının fethini emrettiğini⁷⁰³, ardından gördüğü bir rüya üzerine başşehri Edirne'ye taşıma kararı alarak burada bir saray yapılmasını ferman eyleyip⁷⁰⁴ sarayın inşasının tamamlanması gayesiyle Edirne'de kaldığını, diğer taraftan da fütuhat faaliyetlerini kontrol ettiğini, bu emele matuf olarak Timurtaş Bey'i Yanbolu ile Kızılağaç Yenicesi'nin fethiyle vazifelendirdiğini, Lala Şahin Paşa'yı Samakov ve İhtiman'a fethetme memur kıldığını, bu yerlerden Yenice-i Kızılağaç'ın 768 H.'de fethedildiğini⁷⁰⁵, Timurtaş Bey kumandasındaki Yanbolu'nun fethi sırasında şehrin tekfurunun direndiğini; fakat, yaz mevsiminin mukavemet şartlarını zorlaştırması sebebiyle tekfurun teslim olduğunu⁷⁰⁶, Lala Şahin Paşa'nın ise Samakov ve ihtiman'dan külliyetli ganimetlerle döndüğünü kaydetmiştir⁷⁰⁷.

Hoca Sadeddin, Hünkâr'ın 767 H.'den 772 H.'ye kadar (Mart 1366 Temmuz 1371) beş sene boyunca mülkünü genişletmek gayesiyle Rumeli'de kaldığını⁷⁰⁸, 769 H./1367–1368'de Edirne Sarayı'nın inşasının henüz bitmediğinden Dimetoka'da kışladığını, ilkbaharda Aydos cihetine sefere çıktığını ve bu kalenin teslim yoluyla elde edildiğini, ardından Karınovası'na yürüdüğünü, buranın da teslim tarihiyle elde edildiğini, ardından Süzebolu cihetine yürüdüğünü, bu kalenin de teslimle elde edildiğini ve her alınan kalenin haraca bağlandığını bildirmekte⁷⁰⁹, Hayrabolu

⁷⁰³ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 132.

⁷⁰⁴ Hoca Sadeddin, **a.y.**.

⁷⁰⁵ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 134.

⁷⁰⁶ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 135.

⁷⁰⁷ Hoca Sadeddin, **a.y.**.

⁷⁰⁸ Hoca Sadeddin, **a.y.**.

⁷⁰⁹ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 135–136.

fethinin de aynı sefer mevsiminde yapıldığını, sonrasında Sultan Murad'ın inşası bitmiş bulunan Edirne Sarayı'na çekildiğini beyan etmekte ve 770 H./1368–1369 tarihini kaydetmektedir⁷¹⁰.

Hoca Sadeddin, Sultan'ın aynı senenin yaz aylarında tekrar cihada çıktığını, yönünü Kırklareli'ne çevirdiğini ve kalenin kısa sürede fethedildiğini, ardından Pınarhisar'ı aldığını⁷¹¹, padişahın bu kolda fütuhata devam ettiği bir esnada Mihaloğlu'na Vize kalesini muhasara emri verdiğini, bir müddet sonra Mihaloğlu'nun yanına gelerek Vize kuşatmasına katıldığını, bir ay süren ihata faaliyetinin ardından kalenin Osmanlı mülkü arasına dahil olduğunu bildirmekte⁷¹², Vize civarının İstanbul–Edirne güzergâhında mühim bir nokta olduğunu, Bizans imparatorunun burayı mesire olarak kullandığını, bu sebeple taarruz ihtimaline karşı Şir Merd Bey isminde bir muhafızın kalenin koruculuğuna bırakıldığını kaydetmektedir⁷¹³.

Beş sene Rumeli'de kalan Sultan Murad'ın 772 H./1370–1371 M.'de Bursa'ya avdet ettiğini, Lala Şahin Paşa'ya Filibe'yi ordugâh tayin ettiğini, Paşa'nın Samakov ve İhtiman'ın fethine memur edildiğini, Lala Paşa'nın evvela İhtiman'a ardından Samakov cihetine yürüdüğünde, Osmanlı kuvvetlerini Samakov ovasında Sırp kuvvetlerinin bekler halde bulduğunu, Osmanlı birliklerinin Sırp askerlerinden sayıca az olmasına rağmen Sırp'ların mağlup edildiğini ve ardından Lala Şahin'in ordugâhı olan Filibe'ye geçtiğini bildirmektedir⁷¹⁴.

Aynı senenin ilkbahar mevsimi gelince Saruyar havalisine cihada yürüdüğünü, bölgeyi haraçgüzar kıldıktan sonra Sofya'ya geçip, burayı Osmanlı mülküne kattığını, sonra da karargâhı olan Filibe'ye geldiğini beyan etmektedir⁷¹⁵.

Solakzade izahatı da Hüdâvendigâr'ın Dimetoka'ya geçtikten sonra Edirne yakınındaki Çirmen kasabasının fethini emrettiğini, kalenin teslim yoluyla

⁷¹⁰ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 136.

⁷¹¹ Hoca Sadeddin, **a.y.**

⁷¹² Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 136–37.

⁷¹³ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 137.

⁷¹⁴ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 137–38.

⁷¹⁵ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 138.

alındığını⁷¹⁶, gördüğü bir rüya üzerine burada bir saray inşasını emrettiğini, 768 H/1366–1367 M.'de Edirne sarayının inşası devam ederken Timurtaş Bey'i Kızılağaç Yenicesi ve Yanbolu, Lala Şahin Paşa'yı ise İhtiman ve Samako civarının fethine memur kıldığını, buraların fethini nakleden müellif, tarihler 769 H./1367-1368 M.'de, halen sarayın inşası devam ettiğinden Dimetoka'ya geçip kışı burada geçirip ilkbaharda Aydos cihetine sefere çıktığını, ardından yönünü Karinovası'na çevirdiğini, sonrasında Hayrabolu'nun emanla Osmanlı mülküne dahil olduğunu, ardından 770 H./1368–1369 M.'de sarayın yapımının tamamlandığını ve kışı Edirne'de geçirdikten sonra baharda, bizzat Kırklareli ve Pınarhisar'ın fethine giriştiği şekilde kayda geçer⁷¹⁷.

Solakzade, izahatının devamında Sultan Murad'ın Kırklareli fethi esnasında Mihaloğlu'nu Vize fethi için vazifelendirdiğini, padişahın bu iki kaleyi fethettikten sonra Vize kuşatması için Mihaloğlu'nun yanına geçtiğini ve bir ay muhasaranın sonrasında kalenin Osmanlılar tarafından teslim alındığını beyan edip, Sultan'ın beş senelik Rumeli mücadelesinin ardından Bursa'ya avdet ettiğini, Anadolu'ya geçmeden Lala Şahin Paşa'ya Filibe'yi askeri üs olarak verip Samakov ve İhtiman'ın fethine gönderdiğini, Lala Paşa'nın Kapulu Derbend'den geçip İhtiman'ı aldıktan sonra Çamurluova'ya geldiğinde Sırp birliklerinin paşa'yı bekliyor olduğunu ve burada bir Osmanlı–Sırp muharebesi gerçekleştiğini, cereyan eden meydan muharebesinde Sırp'ların mağlup olduğunu, Samako'nun Şahin Paşa tarafından Osmanlı mülküne dahil edildiğini, sonrasında ise Filibe'ye avdet eden Paşa'nın baharda Saruyar havalisini fethedip tekrar Filibe'ye dönmüş olduğunu kaydetmektedir⁷¹⁸.

Solakzade, tarihinin devamında Lala Şahin'in mektup tarikiyle olup bitenleri Anadolu'da bulunan hünkâra bildirdiğini ve I. Murad'ın 770 H/1368–1369 M.'de Edirne'ye geldiğini, bunun üzerine Lala Şahin'in saçak öpmek üzere Filibe'den padişahın yanına geldiğini ve Sultan Murad ile Lala Paşa'nın Köstendil cihetine sefere çıktıklarını, kalenin emanla Osmanlı mülküne girdiğini, ardından tekrar

⁷¹⁶ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 33.

⁷¹⁷ Solakzâde, **a.y.**

⁷¹⁸ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 33–34.

Bursa'ya avdet edeceği sırada Bizans imparatorunun Vize kalesini muhasara ettiğini bildirerek⁷¹⁹ bazı noktalarda Hoca Sadeddin anlatımından ayrılmaktadır.

Müneccimbaşı anlatımında ise Rumeli'ye geçtikten sonra bir müddet Dimetoka'da oturan Murad Hüdâvendigâr'ın, Edirne civarındaki Çirmen havalisini emanla fethettiğini, Edirne'ye geldiği esnada gördüğü rüya üzerine burada bir saray inşasına karar verdiğini beyan etmekte⁷²⁰, padişahın Edirne'de bulunduğu esnada Timurtaş Paşa'yı Yanbolu ve Kızılağaç Yencesi cihetine, Lala Paşa'yı ise Samakov ve İhtiman fethine memur ettiğini 768 H./1366–1367 M.'de Timurtaş'ın Yenice-i Kızılağaç'ı teslim üzere fethettiğini, ardından Yanbolu'yu ise muhasara edip kılıç hakkı aldığını, sonrasında Edirne'ye geldiğini, bu esnada Lala Paşa'nın Samakov ve İhtiman'ı fethettiğini bildirmektedir⁷²¹.

769 H./1367–1368 M. senesinde ise I. Murad'ın Kırklareli fethi için sefere çıktığını, bu sırada Mihaloğlu'na da Vize'nin fethi vazifesinin tevcih edildiğini⁷²², padişahın Pınarhisar'ı alıp ardından Kırklareli'ni emanla fethettiğini, sonrasında ise Mihaloğlu kumandasındaki Vize muhasarasına geçtiğini, kalenin teslim üzere Osmanlı mülküne dahil olduğunu ve buraya Şir Merd kumandasında bir miktar muhafız bırakıldığını beyan etmektedir⁷²³.

Fütuhatını tamamlayan sultanın, Edirne'ye geçip 772 H./1370–1371 M.'ye kadar burada sakin olduğunu, ardından Bursa'ya evdet ettiğini ve beş sene boyunca Rumeli'de gazada kaldığını tarihine derc eden Müneccimbaşı, sonrasında Lala Şahin Paşa'dan bahisle, Paşa'nın Filibe'de meskun bulunduğunu, fütuhat faaliyeti olarak kendisinin Kapulu Derbendi'ni fethettikten sonra önce İhtiman sonrasında ise Samakov cihetine yöneldiği bir zamanda Çamurlu denen mevkide kalabalık bir Sırp kuvvetiyle muharebede bulunduğunu, Sırpların mağlup olduğunu, sonrasında Samakov'u fethedip, karargâhı olan Filibe'ye geldiğini kayıt altına alıp, ardından

⁷¹⁹ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 34.

⁷²⁰ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 133.

⁷²¹ Müneccimbaşı, **a.y.**

⁷²² Müneccimbaşı, **a.y.**

⁷²³ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 134.

Saruyar üzerine taarruz edip cizyeye bağladığı bölgenin ardından Sofya havalisini yağmalayıp tekrar Filibe'ye geri döndüğünü beyan etmektedir⁷²⁴.

Osmanlı vekayinâmelerinin 1366–1371 aralığındaki Rumeli fütuhâtı için bildirdikleri izahı topladığımızda elimizdeki cetvel şu şekilde olacaktır:

- Sultan I. Murad Dimetoka'ya geçti.
- Çirmen kasabasının fethini emretti.
- Edirne'ye saray inşa edilmesini emretti. Sarayın inşası devam ederken bir müddet Edirne'de ikamet etti.
- Timurtaş Paşa'yı Yanbolu ve Kızılağaç Yenicesi'nin fethine memur etti.
- Lala Şahin Paşa'yı İhtiman ve Samakov'un fethine memur etti.
- Kızılağaç Yenicesi ve Yanbolu fethedildi (768 H/1366–1367 M.).
- İhtiman ve Samakov fethedildi (768 H/1366–1367 M. yahud da 769 H./1367–1368 M.).
- İlkbaharda Saruyar ve Sofya fethedildi (770 H/1368 – 1369 M.'de mektupla bildirildi).
- I. Murad, 769 H./1367–1368 M. kış mevsimini Dimetoka'da geçirdi.
- İlkbaharda Aydos'a sefere çıktı. Karinova, Süzebolu, Hayrabolu alındı.
- 769 H. yahud da 770 H.'de Edirne Sarayı'nda kaldı.
- 770 H. kışını Edirne'de geçirdi
- 770 H. yaz mevsiminde Kırklareli, Pınarhisar ve 1 ay sonra Vize alındı.
- 772 H./1370–1371 M.'de Bursa'ya döndü.
- 5 sene Rumeli'de kaldı.

⁷²⁴ Müneccimbaşı, a.y..

1366–1371 devresi faaliyetleri görebildiğimiz kadarıyla erken devir Osmanlı vekayinâmeleri yanında Bizans, Sırp ve Bulgar kroniklerinde de ya hiç alınmamış ya da “*kargaşa*” neticesi ufak tefek bilgiler bölük pörçük derc edilmiştir.

Bu devre vukuatını eserinde gündeme getiren ilk batılı müellif ise Joseph von Hammer’dır. Müellif, muahhar Osmanlı vekayinâmelerinin silsilesini bozmadan, Sultan’ın Rumeli’ye geçişiyle birlikte Dimetoka’ya gittiğini, Çermen kalesinin fethi emrini verdiğini, Edirne’de bir saray yaptırmakta olduğunu, Timurtaş Paşa’yı Kızılağaç Yenicesi ve Yanbolu’nun fethini, Lala Paşa’yı ise İhtiman ve Samakov’un alınmasıyla vazifelendirdiğini ve bu iki kumandanın mesul oldukları bölgelerin fütuhatını tamamladıklarını bildirmektedir⁷²⁵.

Hammer, fetihlerin anlatımının ikinci safhasında Hünkâr Murad’ın Karinabad, Aydos, Vize, Kırklareli, Pınarhisar ve bazı kaleleri aldığını bildirmekte ve beş sene boyunca Rumeli fütuhatına devam ettiğini beyan etmekte, sonrasında ise Asya’ya çekildi notuyla Bursa’ya avdet ettiğini kaydetmektedir⁷²⁶.

Hammer’in izahatı geç devir Osmanlı vekayinâmelerinin bir nevi özeti üslubunda olmakla beraber “*beş yıl*” kaydı haricinde fütuhat tarihleri hakkında açık tarih vermekten uzak kalmıştır.

Bir diğer batılı müellif Zinkeisen, bu devre vukuatına eserinde bahis açarak kemikleşmiş bir girişle sultanın Dimetoka’ya ayak basmasıyla vukuatı başlatmakta, Çirmen’in bizzat sultan tarafından teslimi yoluyla fethedildiğini⁷²⁷, diğer müelliflerden farklı bir tavır üzere devamla, rüya motifine şüpheyile yaklaşarak Edirne’de bir saray inşa ettirmek üzere şehre geldiğini ve 1365’de başşehir buraya taşıdığını beyan etmektedir⁷²⁸.

Padişah’ın Rumeli’de beş sene faaliyette bulunduğunu kaydedip, ardından orduyu üç kola ayırdığını, ilk kolun, Sultan Murad’ın kontrolünde Doğu istikametinde Karadeniz cihetine yürüyen birliklerden müteşekkil olduğunu ve

⁷²⁵ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 31.

⁷²⁶ Hammer, **a.y.**.

⁷²⁷ Zinkeisen, **a.g.e.**, 1, s. 172.

⁷²⁸ Zinkeisen, **a.y.**.

fütuhatin ilk senesinde arka arkaya Aydos, Karinova/Karinabad, Süzebolu ve Hayrabolu şehirlerini fethettiğini, bir sonraki senenin baharında Kırklareli, Pınarhisar ve Vize kalelerinin eklendiğini belirtmekte olan Zinkeisen, ikinci kolun Timurtaş Paşa kontrolünde kuzey istikametinde Meriç Nehri boyunca yürüyerek Yanbolu ve Yenice Kızılağaç'ı Osmanlı toprağına dahil ettiğini, üçüncü kolun ise Lala Şahin Paşa komutasında batı istikametinde Balkan Dağları boyunca yürüdüğünü, İhtiman ve Samakov'un da aralarında mevcut bulunduğu bir dizi fütuhat faaliyeti yapıldığını⁷²⁹, fütuhatin takibini diğer müelliflerden farklı olarak sistematik bir surette birleştirerek nakletmektedir.

Zinkeisen, sistematize ettiği bu fütuhatin planlı olduğunu, yaptığı tariflerle ortaya koymasının ardından yapılan bu faaliyetlerin arka planını tahlil noktasında ise seferlerin tarzının daima aynı usulde olduğunu, açık arazide mukavemet gösterilmediğinden, Osmanlıların, müdafaa halinde bulunan kalenin önüne gelip; halkı, cebren yahud da kendiliğinden teslim olmaya ikna edip, meskun mahallin yağmalandığını, ahalinin bir bölümünü köle olarak alakoyduklarını, bu usul ve esaslar üzerine teslim alınan kalelerin bir kısım Osmanlı askeri tarafından muhafaza altına alınıp, ardından Anadolu'dan bu bölgelere getirilen göçmenlerle şehrin tekrardan doldurulduğu⁷³⁰ izahıyla aynı zamanda fetih usulleri hakkında toparlayıcı bir açıklama da getirmektedir.

Zinkeisen, Lala Şahin'in Rumeli fütuhatinde, Filibe merkezinde hareket kabiliyeti kazanması hadisesine de Osmanlı'nın batı cihetindeki müstahkem mevki olarak bu şehrin ehemmiyetini muhafazasını göstermekte olduğunu beyan eder⁷³¹. Diğer taraftan, Sultan Murad'ın Anadolu'ya avdet ettiği dönemde dahi buradan cihada çıkıldığını bildirmektedir⁷³².

Zinkeisen'in, Samakov merkezinde yaptığı tahlilde ise buraya hakim olmanın, civarı ihata eden Balkanların, Argentara ve Rodop Dağları'nın buluşma noktası olan geçitlerin tahkimatını ve emniyetini sağlaması açısından mühim

⁷²⁹ Zinkeisen, **a.y.**

⁷³⁰ Zinkeisen, **a.y.**

⁷³¹ Zinkeisen, **a.g.e., 1**, s. 172–73.

⁷³² Zinkeisen, **a.g.e., 1**, s. 173.

olduğunu⁷³³, Osmanoğullarının bu dağlık arazilere yerleşmesinin neticesinin Sırplarla ve Bulgarlarla yeni mücadelelere sebep teşkil ettiğini, Sırp kralı Lazar'ın Samakov'un fethinden evvel Osmanlılara külliyetli bir orduyla taarruz ettiğini; ancak, müspet neticenin elde edilemediğine dikkat çekerek devrin fütuhatına zihin açıcı izahatlar getirmekte ve bu doğrultuda, kendinden evvelki müelliflerin ortaya koyduğu bilgileri toparlayıcı fonksiyon icra etmektedir.

Nicola Jorga ise diğer müelliflerle benzer ifadelere yer vermekle birlikte fütuhat için tarihlerde değişikliğe giderek, Kızılağaç ile Yanbolu'nun fethini, Lala Paşa'nın İhtiman ve Samakov fütuhatını 1372 baharına tarihlemekte⁷³⁴, Sultan Murad'ın bizzat fethettiği Aydos, Süzebolu, Karinova, Hayrabolu, Kırklareli, Pınarhisar ve Vize'nin fethi için 1372 yahud da 1373 yılının bahar dönemini işaret etmektedir⁷³⁵. Bu açıdan fütuhat ve fatihlerde müşterek, tarihlerde muhalif gözükmektedir.

Gibbons ise diğer müelliflerden farklı olarak padişahın 1363'de Dimetoka'ya geçtiğini ve 1366'da payitahtın Edirne'ye nakledildiğini⁷³⁶ kaydetmekte, Aleksandr Asen'in vefatı tarihi olarak 1365 yılı olduğu konusunda ısrar etmektedir⁷³⁷. Öte taraftan sultanın başşehrini Edirne'ye naklederken Kırklareli, Pınarhisar, Vize ve Midye gibi yerlerin Osmanlıların elinden çıktığını kayda geçerek buraların istirdad edildiğini beyan etmekte⁷³⁸, diğer taraftan bu devre vukuatı için Balkan devletleri merkezli tahlillere ağırlık verdiğiinden fütuhat faaliyetlerini kabul etmekte; fakat, tarihlerden ziyade vaka üzerine değerlendirmelerde bulunmayı tercihle hareket etmektedir. Lala Paşa'nın Samakov muharebesi neticesi müstakil Bulgaristan'ın sona erdiği görüşü⁷³⁹ gibi fikirleri yanında tarihleme noktasında farklı zamanlar belirtmektedir.

Hadiselerin son devir müellifleri cephesinde yer alan Uzunçarşılı ise eserinde, bu devre fütuhatına bahis açmış ve Sırp Sındığı harbinin Osmanlılar için ikaz edici

⁷³³ Zinkeisen, **a.y.**

⁷³⁴ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 229.

⁷³⁵ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 231–32.

⁷³⁶ Gibbons, **a.g.e.**, s. 104 .

⁷³⁷ Gibbons, **a.g.e.**, s. 115/dn. 63.

⁷³⁸ Gibbons, **a.g.e.**, s. 115.

⁷³⁹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 118.

bir fonksiyonu olduğundan, tedbiren I. Murad'ın başşehri Edirne'ye naklettiğini (1365) kaydedip⁷⁴⁰ 1367'de Timurtaş Paşa'nın Kızılağaç ve Yanbolu'yu, Lala Şahin Paşa'nın ise Samakov ve İhtiman'ı fethettiğini, 1368'de Sultan Murad'ın Aydos'tan başlayarak Karinabad, Süzebolu ve Hayrabolu'yu 1369'da ise Pınarhisar, Vize şehirlerini fethettiğini, daha önce kaybedilmiş bulunan Kırklareli'nin ise istirdad edildiğini bildirmektedir⁷⁴¹.

İcra edilen bu fütuhât faaliyeti neticesi olarak, Osmanlılara kuvvetinin kâfi gelmeyeceğini idrak eden İvan Şişman'ın Sultan Murad ile sulh yaparak Osmanlı vassalı durumuna geldiğini ve kızkardeşi prenses Marya'yı I. Murad'a nikâhladığını beyan etmekte⁷⁴², ardından Lala Paşa'nın Bulgaristan'a taarruz edeceğini fark ederek 1371'de Makedonya Sırp kralı Lazar ile müttefikten Samakov mevkiinde Şahin Paşa ile muharip oldularsa da Lala Şahin'in galip geldiğini beyan etmektedir⁷⁴³. Böylece zımnen Samakov'un fethine 1371 tarihini kabul etmiş olmaktadır.

Mustafa Cezar riyasetinde hazırlanan eserde ise İvan Aleksandr'ın Edirne ve Filibe fethi neticesi Bulgar krallığı topraklarına dayanan Osmanlılarla mücadeleye mecbur kaldığını, bu noktada 1362 ile 1363 devresinde Osmanoğullarından Kırklareli, Pınarhisar Vize ve Midye'yi geri aldığını; fakat, Aleksandr Asen'in bu gayretlerine rağmen Osmanlı yayılmasını durduramadığını, bu önüne geçememiş durumunun da Bulgar beylerinin birbirleriyle mücadelesinin bir neticesi olduğunu, iç bünyede İvan Aleksandr'ın 1365'de vefatıyla derin çatlakları bulunan Bulgaristan'ın parçalandığını, bu hadisenin neticesinin fütuhâtını belli bir plan dahilinde sürdüren Sultan Murad için bulunmaz bir fırsat olduğunu kaydetmektedir⁷⁴⁴.

Mustafa Cezar, tahliline devamla Bulgaristan krallığının siyasi portresini⁷⁴⁵ izahından sonra İvan Şişman'ın Murad Hüdâvendigâr'a kızkardeşi Marya'yı

⁷⁴⁰ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 170.

⁷⁴¹ Uzunçarşılı, **a.y.**.

⁷⁴² Uzunçarşılı, **a.y.**.

⁷⁴³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 171.

⁷⁴⁴ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 114.

⁷⁴⁵ Cezar ve dğr, **a.y.**.

verdiğini (1370) beyan etmekte⁷⁴⁶, sonrasında Lala Şahin'in Samakov ve İhtiman fütuhatının kısa tahliliyle birlikte hareketi 1371 tarihine yerleştirmektedir⁷⁴⁷.

Bir diğer son asır müellifi İsmail Hami Danişmend ise 1366 tarihinde Timurtaş Paşa tarafından Kızılağaç Yenicesi, Yanbolu ve İslimye'nin fethedildiğini, I. Murad'ın Rumeli fütuhatını itinalı bir plan dahilinde yaptığını, dört koldan Rumeli'nin ihata faaliyetine girişildiğini, doğu cephesinin bizzat sultan tarafından kumanda edildiğini, Kırklareli, Vize, Aydos ve Süzebolu üstünden Karadeniz'e çıktığını, batı cephesinin Evrenos Gazi kumandasında bulunduğunu ve Makedonya'ya doğru ilerlediğini, Kuzey kolunun kumandasının Kara Timurtaş Paşa'da bulunduğunu ve Meriç nehri boyunca ilerlenerek Balkan dağı eteklerine doğru yüründüğünü, kuzeybatı kolunun Lala Şahin Paşa kumandasında İhtiman, Samakov ve Sofya taraflarına geçildiğini bildirmekle beraber aynı Zinkeisen gibi fütuhata tahlil ve izah etmiştir⁷⁴⁸.

Danişmend, 1367–68 devresinde Karinova, Aydos ve Burgaz kalelerinin fethedildiğini, bununla birlikte Osmanlı mülkünün Karadeniz'e vasıl olması neticesi olarak bu tarihten itibaren Bizans Devleti'nin mülkü bulunan İstanbul ve civarının boydan boya kuşatılmış olduğunu kayda geçirmiştir⁷⁴⁹.

Vize, Kırklareli ve Süzebolu'nun fethi için 1368 tarihini işaret eden müellif, bu fütuhatla İstanbul yarımadasına kadar Kuzey–Güney istikametindeki Karadeniz kıyılarının Osmanlı mülküne dahil olduğunu ve İstanbul'un etrafındaki Osmanlı kıskacının daha da sertleştiğini beyan etmiştir⁷⁵⁰.

Danişmend, Edirne'nin başşehir olması hadisesi hakkında mütalaalarını arz edip 1368 tarihinin daha sağlıklı bir zaman olduğu görüşündedir. 1366–67 tarihinde Edirne Sarayı'nın tamamlandığı ve payitahtın buraya nakline başlandığı izahını zayıf gören müellif, 1367 tarihinde dahi inşaatın devam ettiği görüşündedir⁷⁵¹. An itibarıyla

⁷⁴⁶ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 119.

⁷⁴⁷ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 120.

⁷⁴⁸ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 47.

⁷⁴⁹ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 48.

⁷⁵⁰ Danişmend, **a.y.**

⁷⁵¹ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 49.

batılı müelliflerden Zinkeisen, son dönem müelliflerinden ise Danişmend bu devre vukuatının üstünde en geniş malumatı veren tarihçilerdir.

Halil İncılık ise 1368 baharında Hüdâvendigâr Gazi'nin Bulgaristan'ın doğusunda mühim bir harekate başladığını, Balkan dağ geçitlerini kontrolü altında tutan Aydos ve Karınovası'nın fethine giriştiğini, buralara Süzebolu'yu da ekleyerek fethedildiğini, 1369 kışını, inşası tamamlanan Edirne Sarayı'nda geçirdiğini, aynı senenin baharında ise Pınarhisar, Kırklareli ve Vize şehirlerine yüründüğünü, olup bitenlerin Bizans'ı tedirgin ettiğini, bu esnada Kara Timurtaş'ın 1368–69 bandında Kızılağaç Yenicesi ve Yanbolu'yu, Lala Paşa'nın ise İhtiman ve Samakov'u fethettiğini, İhtiman fethinin Sofya yolunu da açtığını bildirmektedir⁷⁵².

Bir diğer son devir müellif Şerif Baştav ise Balkan devletleri merkezinde Bizans üzerinden yaptığı tahlilinde VI. Amadeo tarafından zaptedilen Süzebolu'nun 1369 senesi civarında Sultan Murad'ın eline geçtiğini, Bulgarların daha sonra Rumeli bölgesinde mütemadiyen geriye çekildiğini beyanla bu devir vukuatına kendi tahlili çerçevesinde Süzebolu merkezli kısa bir açıklamada bulunmuştur⁷⁵³.

Mart 1366 tarihinde Rumeli fütuhata devam etmek üzere Dimetoka'ya geçen Hünkâr Murad, kaynakların ittifakıyla 5 sene burada fetih faaliyetleriyle meşgul olmuştur. Beş sene kaydına binaen 1370–71 tarihine kadar Rumeli'de kalan sultan daha sonra Bursa'ya geçmiştir. Gazi Murad'ın Bursa'ya ne zaman geçtiği hakkında kesin bir bilgiye sahip olmamakla birlikte 772 H. tarihinin 26 Temmuz 1370'de başladığından hareketle sefer zamanı umumiyetle sonbaharla birlikte bitirildiğinden I. Murad'ın 1370 kışında Bursa'ya geçtiğine hükmedebiliriz.

Şu izahata binaen Mart 1366'dan Kasım (?) 1370 tarihine kadarki devirde Hüdâvendigâr Murad'ın Rumeli fütuhatını kronolojik bir cetvele oturtmak istediğimizde hadiseler muhtemelen şu çizgide olacaktır:

Kuzey, kuzeybatı, doğu ve batı istikametinde kumandanlarına fetih emri veren padişah, Dimetoka'ya geçtikten kısa bir müddet sonra Çirmen'in fethini

⁷⁵² İncılık, **Osmanlı Sultanları**, s. 97–98; A. mlf, "Murad I", s. 157.

⁷⁵³ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 85.

emretmiştir. Kim tarafından fethedildiği bilinmeyen bu mevkiin alınışına dair 1366 tarihi göz çarpmakta ise de kasabanın, Edirne'nin fethi akabinde Osmanlı mülküne dahil olduğu⁷⁵⁴ görüşüne nispetle bu sefer, ikinci bir bayrak dikme faaliyeti olacağından istirdadının 1366 tarihinde olduğunu söyleyebiliriz.

Sultan Murad, muhtemelen Çirmen kasabasının Osmanlı topraklarına tekrar girişi de gözönüne alarak başşehir Edirne'ye taşıma kararı alıp bir saray yapılmasını emretmiştir. Bu hadise için 1365 tarihini bildiren müellifler olduğu gibi⁷⁵⁵ I. Murad'ın bu tarihte daha Rumeli'de bile olmadığı gözönüne alındığında ve batılı müelliflerin umumiyetle Edirne'nin fethi için 1369 tarihini öne sürdükleri bilindiğinden “*haddinden fazla*” erken bir tarih olarak 1365–1368 aralığını kabul etmek daha uygun durmaktadır. 1368 senesine kadar Dimetoka'da oturduğu⁷⁵⁶ bilindiğinden 770 H. kışını Edirne'de geçirdiği kaydına nispetle Edirne'nin payitaht olması 1369 senesinde tahakkuk etmiş olması ihtimali akla daha yakın gelmektedir. İnşa edilen sarayın yeri tam olarak bilinmemekle birlikte Kavak meydan denen Sarıbayır'da olduğu bilgisi⁷⁵⁷, bizi Saruyar'ın fethinin bu tarihte tamamlanmış olduğu neticesine götüreceğinden bu bilgi mühimdir. O halde Saruyar/Sarıbayır'ın fethi için verilen 769 H. /28 Ağustos 1367–15 Ağustos 1368 tarihi teyid edilmiş olmaktadır. 769 H. ilkbaharında Saruyar fethedilmiş olduğu vukuata uygun durmaktadır. Aynı tarihte Sofya'nın fethinin de olduğu bilindiğinden –ki daha sonra istirdad edilecektir- Edirne'nin başşehir tarihinin bir açıdan kargaşa arasında kalması, sarayın yapımını kontrol gayesiyle sultanın bir müddet burada ikametinden kaynaklanmış olmalıdır. Muvakkaten gelişinden itibaren tarihleme neticesi olarak herhalde bir kısım müellifleri hataya sevk etmiş olabilir.

Yanbolu ve Kızılağaç Yenicesi'nin fethi tarihi hakkında 1365, 1366, 1369 ve 1373 tarihleri kaydedilmiş olmakla beraber 1365 tarihinde Sultan Murad daha Rumeli'ye bile geçmemiş bulunduğundan fütuhatin istikametini bizzat görerek tayin etmemiş bulunduğu şartını öne sürerek bu sene için çok erken bir tarih olduğu

⁷⁵⁴ Yusuf Halaçoğlu, “Çirmen”, **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 8**, s. 341.

⁷⁵⁵ Georges Castellan, **Balkanların Tarihi**, Trc. Ayşegül Yaraman Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993, s. 62.

⁷⁵⁶ Peremeci, **Edirne Tarihi**, Bellek Yay. (Tıbbıbasım), Edirne 2011 (Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1939), s. 43.

⁷⁵⁷ Peremeci, **a.y.**.

görüşündeyiz⁷⁵⁸. Bir diğer tarih olan 1373 ise geç bir zamandır. Bu tarih ancak bu bölgenin istirdadı için kabul edilebilir ve ihtimal dahilindedir⁷⁵⁹.

Bu devre faaliyetlerinde ilk olarak Çirmen'in fethi yapıldığı bilindiğinden 1366 tarihinin erken bir tarih olacağı fikrinden hareketle 1367 yazında yahud da sefer döneminde Yanbolu ve Kızılağaç fethinin 768 H. tarihine oturtulabileceği düşünülebilir. Öte taraftan bu tarihte İhtiman ve Samakov'un fethine memur kılınan Lala Şahin, Filibe'de bulunmaktadır. Bu tarihte Saruyar ve Sofya'yı alan Lala Paşa, bir sonraki sefer mevsiminde fütuhatına standart sefer vakti olan 769 H./Mart–Ekim 1368 M. devresinde ise Samakov'un, Çar İvan Şişman'ın elinde olduğunun ispatı⁷⁶⁰ delil mevcut olduğundan, buraların bir müddet sonra elden çıktığını düşündürmektedir. 772 H./1370–1371 tarihi üstünde duran müellifler⁷⁶¹ ise Osmanlı vekayinâmelerinin bu tarih hakkında izahat verdikten sonra Lala Paşa'nın fütuhatına “*nerede kalmıştık*” havasında temasından ileri gelmektedir.

769 H./1367-1368 M. kışını Dimetoka'da geçiren Sultan I. Murad, Mart 1368'de yani aynı senenin ilkbaharında bizzat fütuhata girişmiş, bu sefer mevsiminde Aydos, Karinovası/Karinabad, Süzebolu ve Hayrabolu'yu fethederek Karadeniz tarafından İstanbul'u boydan boya muhasara etmiştir. 1368 kış mevsimini Edirne'de geçirmiş, bu meyanda tarihler 770 H. /1368–1369 M.'ye dönmüştür. Bu senenin sefer mevsiminin yaz devresinde Kırklareli ve Pınarhisar'ı Osmanlı mülküne katmış (Temmuz (?) 1369), Ağustos (?) 1369 tarihinde Vize kalesi fethedilerek Bizans başşehri üzerindeki tazyik her geçen gün daha da “*rahatsız edici*” hale gelmiştir. İhtimal ki 771 H./1369–1370 M. kışını Edirne'de geçirdikten sonra 772 H./1370–1371 M.'de Anadolu'daki sabık payitaht Bursa'ya gitmiştir.

2.2.2.2. Çirmen/Meriç Harbi

Sultan I. Murad'ın 1369 kışını Edirne'de bitirdikten sonra –ihtimal ki başşehrin Bursa'dan Edirne'ye geçişini tamamlamak için bizzat Anadolu'da bulunduğu bir devrede, Filibe'deki askeri karargâhında bulunan Lala Şahin Paşa'nın

⁷⁵⁸ M. C. Şehabeddin Tekindağ, “Timurtaş”, *İA*, (İstanbul 1974), C. 12/I, s. 372.

⁷⁵⁹ Machiel Kiel, “Yanbolu”, *DİA*, (Ankara 2013), C. 43, s. 313.

⁷⁶⁰ Machiel Kiel, “Samakov”, *DİA*, (Ankara 2009), C. 36, s. 62.

⁷⁶¹ Kiel, “Samakov”, a.y.; A. mlf, “İhtiman”, *DİA*, (İstanbul 2000), C. 21, s. 571.

gelmekte olan Sırp ordusuna karşı padişahın yardım istemesi üzerine Sultan I. Murad, Rumeli'ye geçme çalışmalarına başlamıştır. Devrin payitahtı Edirne'ye 1 günlük mesafede bulunan Çirmen mevkiinde Sırp ve Osmanlı ordularının muharebesi tarih kitaplarına Çirmen Harbi olarak kaydedilmiştir.

Erken devir Osmanlı vekayinâmelerinde 1367–1380 aralığı, dolayısıyla da Çirmen Harbi bulunmamaktadır. Muahhar Osmanlı vekayinâmelerinde bu dönem hadiselerinden bahsedilmekte; ancak, verilen izahların içinde Çirmen Harbi kaydı gözükmemektedir.

Tek bir çatı altında toplamak istediğimizde Batı kronikleri olarak özetleyebileceğimiz Sırp, Bulgar ve kısmen Bizans kaynaklarında ise kayda alınmıştır.

Büyük ölçüde, sebebinde ittifak edilen harbin mevcut şekliyle kayda geçirilmesi bir açıdan kalemşörlerin aralarındaki mücadelenin fitilini ateşleyen unsur olmuştur.

Osmanlı vekayinâmelerine göre 1364'de Sırplarla bir muharebe cereyan etmiştir. Batı kroniklerine göre ise 1371'de tahakkuk eden bir harb vardır. Bu noktada hadisenin arka planına bakarak Sırplarla Osmanlılar arasında meydana gelen bu harbin, -imkan nispetinde- her açıdan tetkikiyle çerçeveye oturtulması zaruridir.

Osmanlı vekayinâmelerinden Ahmedî, Şükrullah, Enveri, Karamani Mehmed Paşa, Kemal, Bayati, Kunevi ve Ruhi Çelebi'nin bahsetmediği Sırp harbini kaleme alan ilk müverrih Âşıkpaşazâde'dir.

Âşıkpaşazâde, Sırpların toplanıp Edirne yakınlarına geldiklerini, Lala Şahin Paşa'nın mevcut birlikleriyle akşam saatlerinde düşman ordusunun karşısına çıktığını, Sırp ordusunun harb düzeninde olmadığından birbirini kırdığını, Meriç nehri kenarında bulunan Sırp birliklerinin çoğunun nehre döküldüğünü, az sayıda askerin kurtulduğunu, Meriç'ten canını kurtaran Sırpların, paşanın birlikleri

tarafından kırıldıklarını, o günden sonra bu mevkiye Sırp Sındığı dendiğini, ardından sultanın Bursa'ya dönüp şehzadeleri sünnet ettirdiğini beyan etmektedir⁷⁶².

Oruç bin Adil, Hünkâr Murad'ın Biga'yı fethettikten sonra Bursa'da bulunduğu sırada kendisine Sırp ordusunun Edirne'ye yaklaştığı haberinin gelmesi üzerine padişahın hazırlıklara başlayıp, Anadolu'dan 40.000–50.000 kadar asker topladıktan sonra kendisinin Gelibolu üzerinden Rumeli'ye geçmeye gayret ederken Sırp ordusu da 50.000–60.000 kadar mevcuduyla Çirmen mevkiine vasıl olduğunu, Rumeli tarafında ise Lala Şahin'in birlikleriyle üç koldan Sırp ordusunun üzerine akşamla yatsı arası kadar kısa bir sürede gece baskını yaparak, Sırp birliklerinin harbe hazır bir halde olmamasından istifadeyle düşman kuvvetlerinin dağıtıldığını, kurtulan Sırp askerlerinin ise peşine Lala Paşa'nın kuvvetlerinin düşmesi neticesi olarak katledildiklerini bildirmekte⁷⁶³, Lala Şahin'in ordusunun çokça ganimetle Edirne'ye döndüğünü, Sultan Murad'a ziyadesiyle esir gönderdiklerini, padişahın bu galibiyeti duyduğunda, çok memnun olduğu bir halde Bursa'ya geçtiğini, tarihlerin 767 H./1365–66 M.'yi gösterdiğini kaydetmektedir⁷⁶⁴.

Mevlâna Mehmed Neşri, Sırp ordusunun Edirne'ye yaklaştıkları esnada Lala Şahin'in yanında bulunan birlikleriyle düşman kuvvetlerinin karşısına akşam vakti çıktığını, bu sırada Sırp kuvvetlerinin istirahat halinde bulunduğunu, hazırlıksız yakalanan düşmanın Meriç nehri yakınında olması sebebiyle askerlerin kahir ekseriyetinin boğulduğunu, canını kurtarabilenlerin de Osmanlı askeri tarafından telef edildiğini, bu mevkide düşmanın yok edilmesinden mülhem, Sırp Sındığı isminin verildiğini bildirmekte, Sırp ordusunun mağlup edildiğini haber alan hünkârın, Bursa'ya geçip şehzadeleri sünnet ettirdiğini kaydetmiştir⁷⁶⁵.

Vakanın Hadidi anlatımında ise Sırp ordusunun Edirne'ye doğru geldiğini öğrenen Lala Şahin Paşa'nın sultana haber gönderdiğini⁷⁶⁶, padişahın Gelibolu cihetine hareket ettiğini, Mihalic havalisinden de destek geldiğini, sultanın bu hisarın ihatasıyla meşgulken, Sırp ordusunun Meriç nehri yakınına geldiğini, bu sırada Lala

⁷⁶² **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 77–78.

⁷⁶³ **Oruç Tarihi**, s. 25–26.

⁷⁶⁴ **Oruç Tarihi**, s. 26.

⁷⁶⁵ Neşri, **a.g.e.**, s. 86.

⁷⁶⁶ **Hadidi Tarihi**, s. 82.

Paşa ve Gazi Evrenos'un beraber olduğunu, gece olduğunda birliklerin üç kola ayrıldığını⁷⁶⁷, baskın yapmak suretiyle çoğunun Meriç nehrinde telef edildiğini, çokça ganimet elde edildiğini, galibiyeti Lala Şahin Paşa'nın mektupla sultana bildirdiğini, haber üzerine padişahın Bursa'ya döndüğünü, bu esnada Biga'nın fetholunduğunu kayda geçerek⁷⁶⁸ Aşıkpaşa–Oruç–Neşri rivayetinden farklı olarak Şahin Paşa'nın yanına Evrenos Bey'i yerleştirmekte; ayrıca, hadiseyi Biga kalesinin fethi civarına oturtmaktadır.

Lütfi Paşa, Murad Hüdâvendigâr'ın 762 H./1360-1361 M. tarihinde Bursa'ya geçtiğini, kışı burada geçirdiğini, bu sırada Sırların Edirne'ye doğru ilerlemekte olduğunu, 40.000–50.000 civarı askerden müteşekkil ordularının bulunduğu haberi üzerine padişahın Gelibolu'dan Rumeli'ne geçtikten sonra Sırp ordusunun Çirmen mevkiine gelmiş bir halde olduğunu, mahallin o günden sonra Sırp Sındığı olarak anıldığını, Lala Şahin Paşa'nın burada bulunan düşman kuvvetlerinin hazırlıksız bir durumda olmasından istifadeyle yaptığı gece baskını neticesi düşman kuvvetlerinin dağıtıldığını⁷⁶⁹, Sırp kuvvetlerinin bozguna uğratıldığını, Lala Paşa'nın birliklerinin yüklü ganimetlerle Edirne'ye geldiğini, haberin sultana ulaştırılması neticesi padişahın çok memnun olduğunu⁷⁷⁰ ve hünkârın aynı sene şehzadelerine sünnet düğünü yaptığını⁷⁷¹ ve bir kısım faaliyetlerde bulunduğunu 764 H./1362–1363 M. tarihi olarak kayda geçmektedir⁷⁷².

Hoca Sadeddin, eserinde, vakayı mufassal hale getirerek, hadisenin evvelini izahla başlamakta, Filibe'nin fethi neticesi olarak kalenin tekfuru Filiboli'nin Sırp despotuna iltica ettiğini, Lala Şahin Paşa'dan şikayet edip başından geçenleri anlatıp, despotu, intikam almak için ikna ettiğini, despotun da bu intikamın alınması yanında Osmanlıları bu yolla Rumeli'den çıkarabileceği fikriyle Bosna, Macar ve Eflak hükümdarlarıyla anlaşmalar yaptığını, bu yolla kısa müddetle külliyetli bir ordu meydana getirdiğini, 766 H./1364–1365 M. tarihinde Edirne cihetine yürümeye başladığını, Lala Şahin Paşa'nın bu haberi aldığı anda, Sultan Murad'a ulak çıkardığını

⁷⁶⁷ **Hadidi Tarihi**, s. 83.

⁷⁶⁸ **Hadidi Tarihi**, s. 84.

⁷⁶⁹ Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 34.

⁷⁷⁰ Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 35.

⁷⁷¹ Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 36.

⁷⁷² Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 38.

ve gönderdiği haberde, Sırp ordusunun çok kalabalık olduğunu Rumeli birliklerinin bu orduya mukavemet edecek sayıda olmadığını bildirmiştir⁷⁷³.

Hoca Sadeddin anlatımının devamında, sultanın durum karşısında vakit kaybetmeden Şahin Paşa'ya yardım için yola çıktığını, Gelibolu boğazından geçip Trakya'ya yürüyeceği esnada Biga kalesini fethetmeye karar verdiğini, Aydıncık ile Gelibolu'dan donanma takviyesiyle muhasaraya başladığını⁷⁷⁴, bu esnada Sırp ordusunun Edirne'ye iki günlük yolda Meriç nehri civarına yaklaştığını, bölgedeki Osmanlı halkına edilen zulümler Lala Paşa'nın kulağına gidince, Sırp ordusu hakkında bilgi isteyen Şahin Paşa'nın tahkikat neticesi, maiyetindeki birliklerin Sırp ordusunun 1/10'u nispetinde olduğunu, sultanın, paşanın yardımına gelip gelemeyeceği kesin olmadığından yanında bulunan kumandanlarla istişaresi neticesi olarak taarruz kararı alındığını, bu noktada Hacı İlbey'in keşif kolu olarak Sırp'ların durumu hakkında bilgi toplaması için düşman otağına gönderildiğini kaydetmektedir⁷⁷⁵.

Müverrih Sadeddin'in anlatımında vakanın bundan sonraki kısmında başrolde Hacı İlbey bulunmaktadır. Hacı İlbey'in Sırp birliklerini gördüğünde Osmanlı birliklerinin 10.000 civarındayken düşman kuvvetlerinin kat kat fazla olduğunu; fakat, hallerine bakıldığında sayıca çok olmakla beraber kuru kalabalık kabilinden niteliksiz bir çoğunluk olduğunu fark ettiğini, ardından Hacı İlbey'in emrindeki askerlerle pusuya yatıp, gecenin ilerleyen saatlerinde, ordunun intizamını kaybederek rehabetin kapladığı sırada⁷⁷⁶ yaptığı baskınla Sırp ordusunu kargaşaya sevk ettiğini ve çoğu askerin Meriç nehrinde boğulduğunu, kurtulabilenlerin Hacı İlbey'in emrindeki askerlerin düşmanın peşine düşmesi endişesiyle olup bitenleri bir köşeye saklanarak serdettiklerini, bu harbin cereyan ettiği yere artık Sırp Sındığı dendiğini beyan etmektedir⁷⁷⁷.

⁷⁷³ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 123.

⁷⁷⁴ Hoca Sadeddin, **a.y.**.

⁷⁷⁵ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 124.

⁷⁷⁶ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 125.

⁷⁷⁷ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 126.

Sadeddin devamında ise Lala Paşa'nın bu muvaffakiyette payı bulunmadığından kıskançlık eseri Hacı İlbey'i zehirlediğini bildirmiştir⁷⁷⁸.

Hoca Sadeddin, an itibariyle vakayı mufassal hale getirip Hacı İlbey'i hadiseye hem dahil etmiş hem de zaferi kendisinin kazandığını belirtip, Osmanlı ordusunun sayısı, harbin tarihi hakkında malumat vererek orijinal bilgiler kaydetmiş ve kendinden evvelki müverrihlerin kayıtlarından bazı noktalarda ayrılmıştır.

Solakzade izahatı da Hoca Sadeddin'de olduğu gibi Filibe'nin fethinin ardından şehrin tekfurunun Sırp despotuna iltica ederek başından geçenleri kendisine anlatıp Lala Şahin Paşa'dan bahsetmesi neticesi despotun, Şahin Paşa'ya karşı kinlenmesini sağlayıp, intikamını almak için kendisinden yardım talep etmesi neticesi despotun, tekfura yardım kararı aldığı, öte taraftan Osmanlıların Rumeli'den atılması için bir fırsat olacağını bildirip Sırp despotunun bu gayeye matuf olarak Bosna, Macar ve Eflak krallarıyla müttefik olarak Edirne üzerine yürüdüklerini, durumdan haberdar olan Lala Şahin'in sultana haber verdiğini, padişahın Aydıncık üzerinden Rumeli canibine geçmek üzereyken Sırpların Edirne'ye varmasına zaman olduğuna düşünerek denizden ve karadan Biga kalesini muhasara ettiğini kaydetmiştir⁷⁷⁹.

Anadolu cihetinde bunlar olurken Rumeli cephesinde ise müttefik Sırp kuvvetlerinin Edirne'ye yaklaştığı haberini alan Lala Şahin, takati yettiğince karşı koymaya karar verdiğini, Hacı İlbey'in keşif kolu olarak orduyu gözetlemek üzere Sırp birliklerine yaklaştığını ve ordunun kalabalığı karşısında mücadelenin zor olacağını düşündüğünü; ancak, Sırp ordusunun nitelikten yoksun bir kalabalık durumunda bulunduğundan yanındaki kumandanlarla istişareden sonra hücum kararı aldığını, yakında bulunan küçük koruluk yerde pusuya yattıklarını⁷⁸⁰, daha sonra da dört koldan orduya baskın verdiklerini, harp düzeninden uzak bir durumda bulunan

⁷⁷⁸ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 127.

⁷⁷⁹ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 31.

⁷⁸⁰ Solakzâde, **a.y.**.

Sırp ordusunun kargaşa neticesinde Meriç nehrinde boğulduğunu, sağ kalanların ya katledildiğini ya da esir edildiğini beyan etmiştir⁷⁸¹.

Solakzade, bu mağlubiyetin yaşandığı yere Sırp Sındığı denildiğini, Hacı İlbey'in muzaffer bir halde çokça ganimetlerle Lala Şahin'in yanına dönmesi neticesi Şahin Paşa'nın Hacı İlbey'i zehirlediğini⁷⁸², bu sırada Sultan Murad'ın Biga'yı fethettiğini, zafer haberini aldıktan sonra da Bursa'ya avdet ettiğini kaydedip⁷⁸³ bu faaliyetler için 766 H./1364–1365 M. tarihini vermektedir⁷⁸⁴.

Bir diğer müverrih Münecimbaşı izahatı ise Filibe'nin Lala Şahin Paşa tarafından fethinin ardından tekfur Filisboli'nin Sırp despotuna iltica ettiğini, Osmanlı'dan şikâyet edip kendisinden yardım talep ettiğini, despotun Bosna, Macar ve Eflak hükümdarlarının iştirakiyle müttelik olarak külliyetli bir ordu toplayıp Edirne'de bulunan Lala Paşa'nın üzerine yürüdüklerini, Şahin Paşa'nın hadiseyi öğrendiği esnada Sultan Murad'ı haberdar edip yardım istediğini⁷⁸⁵; ancak padişahın yardımını gelemeyen Sırp ordusunun Edirne'ye geldiğini, Lala Paşa'nın kalabalık düşman kuvvetleri karşısında müşkil durumda kaldığını, kumandanlarıyla meşveret ettikten sonra Hacı İlbey'i keşif kolu olarak vazifelendirdiklerini, bunun üzerine düşman hattını gözetleyen İlbey'in Osmanlı birliklerinin sayısının çok az olduğunu müşahade ettiğini, Sırlara mukavemetin kabili telif olmadığını düşündüğünü, bununla birlikte sayılarına aldanıp harb düzeninden çok uzak bir konumda bulduklarını fark ettiğini ve bu halden istifade gayesiyle Sırp ordusuna gece, baskın yapmaya karar verdiğini, maiyetindeki askerleri dört koldan düşman üzerine sürdüğünü bildirmekte⁷⁸⁶, düşmanın kimisinin birbirini ezdiğini, kimisinin kaçarken Meriç'te boğulduğunu yahud da katledildiğini, Hacı İlbey'in ziyadesiyle ganimet elde ettiğini, bu harbin tahakkuk ettiği havalide Sırp Sındığı isminin verildiğini beyan edip, durumu Lala Şahin Paşa'ya bildirdiğini, paşanın durumdan mülhem Hacı

⁷⁸¹ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 32.

⁷⁸² Solakzâde, **a.y.**

⁷⁸³ Solakzâde, **a.y.**

⁷⁸⁴ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 31.

⁷⁸⁵ Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 130.

⁷⁸⁶ Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 131.

İlbey'i kıskanmasının neticesi kendisini zehirlediğini, hadisenin 766 H./1364–1365 M.'de meydana geldiğini kaydetmektedir⁷⁸⁷.

Müneccimbaşı, ulaşabildiğimiz diğer müelliflerde kaydına rast gelemediğimiz bir diğer rivayet olarak Lala Şahin'in sultana, Hacı İlbey hakkında iftira ederek kendisinin gözlerine mil çektirerek öldürtmüş olduğunu beyanla işbu rivayetin pek de güvenilirmez olduğunu bildirmektedir⁷⁸⁸.

Anonim Tevârih'in beyanatına göre sultanın ikinci defa Biga'yı fethettiğini bildirdiği 766 H./1364–1365 M. tarihinden sonra Sırp ordusunun Edirne üzerine doğru Osmanlı topraklarına taarruz ettiğini, ordunun 40.000–50.000 arasında mevcudunun bulunduğunu, padişahın haberi alır almaz Gelibolu'ya geldiğini, Rumeli tarafında Sırp askerinin Edirne yakınlarındaki Çirmen yakınına geldiğini, buraya Sırp Sındığı dendiğini, düşman ordusunun otağını mezkûr mevkiye kurduğunu, Lala Şahin'in burada, düşmana gece baskını yaptığını, ordunun düzenden yoksun bir halde birbirini kırdığını, sonunda hepsinin kaçtığını bildirmektedir⁷⁸⁹.

Anonim Tevârih izahatında bir başka kanaldan gelen rivayete göre ise, Hacı İlbey dört kişiyle birlikte ava çıktığı esnada bir gece kulağına kalabalık bir topluluğun seslerinin geldiğini, pusuda bir yerde erkete tuttuğunu, çok sayıda düşman askeri görmesi üzerine yanındakilerle meşveret etmesinin ardından⁷⁹⁰, maiyetindekilerden her birinin bir tepeye yerleştiğini, kalabalık olduklarına dair bir hava verdiklerini, ardından tepelere yerleştirdiği gazileri çağırıp düşmana külliyetli bir gurup tarafından baskın yapıldığı hissi vererek Sırp ordusunun harb düzeninden yoksun bir halde bulunmasından da istifadeyle ordunun birbirini kırmasına sebep verip, gece karanlığında düşman birliklerinin birbirine kılıç çektiği sırada Hacı İlbey ve dört arkadaşı geri çekilerek ordunun dağılmasına sebep vermiş olduklarını kaydetmekte⁷⁹¹, bunun üzerine Lala Şahin'in Hacı İlbey'e düşman olduğunu, çokça

⁷⁸⁷ Müneccimbaşı, **a.y.**

⁷⁸⁸ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 132.

⁷⁸⁹ **Anonim Tevârih**, s. 29.

⁷⁹⁰ **Anonim Tevârih**, **a.y.**

⁷⁹¹ **Anonim Tevârih**, s. 30.

ganimet elde edildiğini, sultanın bu fethi haber aldığında çok memnun olduğunu ve Bursa'ya avdet ettiğini, senenin 767 H./1365–1366 olduğunu bildirmektedir⁷⁹².

Anonim Tevârih, Osmanlı vekayinâmelerinin naklettikleri iki rivayeti de bildirmekte; fakat, erken dönem Osmanlı kaynaklarının beyan ettiği rivayeti önce verdiğinden kendisinin bu gurupa daha yakın bir fikir çerçevesi içinde bulunduğu düşünülebilir. Harb hakkında kesine yakın bir tarihlemeyle 766–767 H./1364–1366 tarihinin arasında zikretmesi 766 H.'nin sonu 767 H. 'nin başı (Eylül 1365) olarak çerçvelenebilecek bir zaman aralığına işaret edildiğini düşünmemize kapı açarak, zaman aralığını daraltma imkanı vermektedir. Hacı İlbey'in de maiyetinin planı ve sayısı hakkında orijinal bilgiler kaydeden **Anonim Tevârih**, bu rivayet için merkezi bir mevki elde etmiş gözükmetedir.

Görebildiğimiz kadarıyla Bizans kroniklerine bazı bilgiler aksetmiş olmakla birlikte Osmanlı vekayinâmeleri gibi açık seçik malumatın olduğu beyanlar azdır. Bizans kroniklerinde vakanın geniş yer bulamamasının sebebi -yukarıda da görüldüğü üzere- Bizans devletinin bu harbin içinde görülmemesidir. Bununla beraber, bir kısım malumatı kayda geçirmek bilgi dağarcığımızı genişletmesi açısından kıymetlidir.

Bizans kaynaklarından **Selanik Kroniği**'nde 26 Eylül 1371 tarihinde despot Ugleşa'nın öldürüldüğü⁷⁹³, bir diğer kronikte malumatı biraz daha açarak Sultan Murad'ın Sırp despotu Ugleşa'yı Meriç Nehri'nde mağlup ettiği ve aynı nehirde despotun vefat ettiği kayda geçmekte⁷⁹⁴ yahud da Osmanlıların, Ugleşa'yı mağlub ettiği⁷⁹⁵ bildirilmekte, I. Murad'ın Sırbistan'ı fethettiği⁷⁹⁶ şeklinde not edilmiş bilgiler mevcuttur.

Osmanlı ve Bizans kaynaklarından ulaşabildiğimiz malumatın yanında, hadisede bir diğer cephe olan Sırp kroniklerinden görebildiğimiz ise 26 Eylül

⁷⁹² **Anonim Tevârih**, a.y..

⁷⁹³ **Kısa Kronikler**, N. 49/s. 147.

⁷⁹⁴ **Kısa Kronikler**, N. 53/s. 152.

⁷⁹⁵ **Kısa Kronikler**, N. 54/s. 158; N. 55/s. 162.

⁷⁹⁶ **Kısa Kronikler**, N. 70/s. 233.

1372’de Osmanlılar tarafından Kral Vulkaşın ve Ugleşa’nın Meriç Nehri’nde öldürüldükleri bilgisidir⁷⁹⁷.

Bulgar kroniklerine akseden şekil ise Sultan Murad’ın Bulgarlar yahud da Sırp despotu Ugleşa’nın üzerine varmak için harekete geçtiğini, kral Vulkaşın’ın bu yürüyüşü öğrenince Sırp’lar’dan Dalmaçya’dan ve Treves bölgesinden külliyetli miktarda topladığı askerlerle karşılamak üzere harekete geçtiğini, Ugleşa ve Vulkaşın kardeşlerin Hünkâr Murad’ın karşısına çıktığını, padişahın da kalabalık bir orduyla gelerek Meriç nehri üzerinde kanlı bir muharebe olduğunu, Sırp’ların kaçtığını, Ugleşa ve Vulkaşın kardeşlerin ikisinin de burada maktul olduğunu, 26 Eylül 1370’de cereyan eden bu muharebenin ardından Osmanlıların çok sayıda esirle birlikte Gelibolu’ya geçtiğini kaydetmektedir⁷⁹⁸.

İşbu harp hakkında görebildiğimiz kadarıyla en mufassal malumatı ise kadim Bulgarca olarak kaleme alınmış bulunan papaz İsay Serski’nin eserinde bulmaktayız. Papaz efendinin bildirdiğine göre Tanrı, bütün öfkesini batı bölgelerinin Hıristiyanları üzerine boca etmiş, Sırp despotu Ugleşa, bütün Sırp ve Rum askerlerini, kardeşi Vulkaşın’ı ve diğer ümerayı ayaklandırarak 60.000 civarında bir orduyla Osmanlı’yı Makedon topraklarından çıkarmak üzere, bu gazap tecellisiyle mücadele edilemeyeceğinden habersiz hareket etmiştir⁷⁹⁹.

Papaz Serski, devamında ise müttefik ordunun Osmanlıları bölge topraklarından kovamadıklarını, katledildiklerini ve cesetlerinin ortada bırakıldığını, veya kılıçtan geçirildiklerini yahud da esir edildiklerini, bir diğer kısım ordunun ise geri dönemediği gibi kurtulmayı da başaramadıklarını beyanla böyle büyük bir perişanlığın görülmediğini izah etmektedir⁸⁰⁰.

Despot Ugleşa’nın Osmanlılar tarafından katledildikten sonra İslam ordusunun daha da ilerlediğini, Hıristiyanların kılıçtan geçirildiğini, esir alındığı ve diğer bir kısım askerlerin ise açlıktan kırılmak suretiyle öldüğünü kaydetmektedir.

⁷⁹⁷ Akdes Nimet Kurat, “Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri”, **Makaleler** Haz. Nihat Yazılıtaş–Ahmed Vurgun, (Ankara 2015), C. 2, s. 410.

⁷⁹⁸ Kurat, **a.g.m.**, s. 416.

⁷⁹⁹ Doğan, **a.g.t.**, s. 81.

⁸⁰⁰ Doğan, **a.y.**.

Açlığın dünyanın yaradılışından o ana kadar görülenin en şiddetlisi olduğunu belirtip, bir şekilde Osmanlılardan yakasını kurtarabilenlerin kurtlara yem olduğunu bildirerek, manzarayı gayet acıklı bir sahne halinde resmeden papaz efendi⁸⁰¹ devamında, felaketin neticesini ve Osmanlının muvaffakiyetinin derecesini: “*Herkes Türk korkusu ile kaplı idi ve bir zamanlar mert yiğit erkek kalpleri şu anda zayıf kadın kalplerine dönüşmüştü*” şeklinde tasvir etmektedir⁸⁰². Papaz Serski, sonrasında ise Sırp milletinin yedinci hükümdarının soyunun bittiğini kaydetmiş ve harbin felaketinin neticelerini acıklı sahnelerle resmettikten sonra bu muharebenin 1371 senesinde olduğunu beyan etmiştir⁸⁰³.

Görüldüğü üzere Hıristiyan kaynakları kendi içinde daha tutarlı malumat vermekle birlikte Osmanlı vekayinâmeleriyle karşılaştığımızda kabaca bir bakışla Osmanoğullarıyla–Sırlar arasında bir muharebenin Meriç nehri yakınında cereyan ettiği net gerçeği dışında, tezatlı bir bilgi manzumesi karşımızda durmaktadır. Zira, 1360’lı yılların başındaki muharebenin kaydı Hıristiyan kaynaklarında, 1370’li yılların başındaki muharebenin kaydı ise Osmanlı vekayinâmelerinde bulunmamaktadır. Muharebenin aynı, diğer bilgilerin ise farklı olduğu fikri gündeme gelmekte olduğundan, vakanın belli bir süzgeçten geçirildikten sonra ne olup ne bittiğine bir daha bakmak yerinde olacaktır. Bununla beraber iki cepheyi temsil eden bilgi tomarlarında, kaynaklar, kendi içinde de tezada düşmektedir. Tam da bu noktada devrin kaynaklarının verdiği malumatı bir potada iki blok halinde görme çabasının yerinde bir mesai olacağı kanaatindeyiz. Buna göre, ilk olarak Osmanlı vekayinâmelerini ardından da Batı kroniklerinin bilgilerini gözden geçireceğiz.

Osmanlı vekayinâmelerine göre Çirmen/Meriç harbi için şu sıralamayı yapmak mümkündür:

- Filibe tekfuru Filisboli ya da Filiboli mezkûr mevkiin fethi neticesi Sırp despotuna iltica etti. Başından geçenleri anlatıp Osmanlı’dan intikam almak için despotu ikna etti. Despot da Osmanlıları Rumeli’den atmak gayesiyle tekfura yardım sözü verdi ve

⁸⁰¹ Doğan, a.y..

⁸⁰² Doğan, a.g.t., s. 81–82.

⁸⁰³ Doğan, a.g.t., s. 82.

külliyetli bir ordu teşekkül ettirdi. Tarihler 766 H./28 Eylül 1364–17 Eylül 1365 M.'yi göstermektedir.

- Murad Hüdâvendigâr, Biga'yı fethettikten sonra Bursa'da bulunduğu esnada, Lala Şahin Paşa tarafından Sırpların Edirne'ye yaklaştığı haberi hünkâra ulaştı. Paşa, gönderdiği haberde, yanındaki birliklerin yetersiz olduğunu ve yardım etmesi gerektiğini bildirdi.

- 40.000–50.000 bandında asker toplayan Sultan Murad, Gelibolu üzerinden Rumeli'ye geçmeye çalışıyordu.

- Padişah, Gelibolu'dan Rumeli'ye geçmek isterken Biga'yı muhasara etti. Mihaliç bölgesinden veya Aydıncık ya da Gelibolu'dan donanma takviyesiyle muhasara başlattı. I. Murad, bu fethi Sırpların gelişine vakit olduğu için karar verdi.

- Sırp ordusu da 40.000–50.000 ya da 50.000–60.000 civarındaki mevcuduyla Edirne yakınlarındaki yahud da Edirne'ye iki günlük mesafedeki Çirmen mevkiine geldi.

- Sırp ordusu Boşnak, Macar ve Eflak kuvvetlerinden mürekkeptir.

- Osmanlı ordusu Sırp ordusunun 1/10'u kadardı.

- Lala Şahin Paşa, mevcut birlikleriyle akşam saatlerinde Sırp ordusunun karşısına çıktı veya gece vakti baskında bulundu veyahud da Evrenos Gazi'yle birlikte yaptılar.

- Lala Şahin mezkûr baskını kumandanlarıyla istişare edip aldı ve Hacı İlbey'i keşif kolu olarak gönderdi.

- Lala Şahin Paşa, düşman kuvvetlerini gördüğünde Sırp birlikleri harb düzeninden yoksundu. Sırp ordusu birbirini kırdı ve Meriç nehrine döküldüler, kurtulan az sayıdaki asker esir edildi yahud da Lala Paşa'nın askerleri tarafından katledildiler.

- Hacı İlbey, Sırpların durumunu görünce yakındaki korulukta pusuya yattı ve gecenin ilerleyen saatlerinde baskın verdi. Osmanlı ordusu 10.000 kadardır yahud da Hacı İlbey ava çıktığı sırada yanındaki 4 arkadaşıyla kalabalığın seslerini duyup

baktı. Çok sayıda düşman askeri gördü. 4 arkadaşını 4 tepeye yerleştirdi. Kalabalık oldukları intibamı verdi. Sırpların kahir ekseriyeti kırıldı.

- Lala Paşa Edirne’de ve durumu kışkırdı. Hacı İlbey’i zehirletti yahud da iftira etti ve neticede hüdavendigâr, Hacı İlbey’in gözlerine mil çektirdi. (Ne şekilde olursa olsun Hacı’nın vefatında Şahin Paşa’nın dahli var.)

- Bu mevkiye Sırpların mağlup olduğu yer manasında Sırp Sındığı ismi verildi.

- Biga fetholundu.

- Sultan I. Murad’a ziyadesiyle esir gönderildi ve haberi memnuniyetle karşılayan padişah Bursa’ya döndü.

- Tarihler 764 H./ 21 Ekim 1362–9 Ekim 1363’yi ya da 766 H./28 Eylül 1364–17 Eylül 1365 veyahud da 767 H./18 Eylül 1365–6 Eylül 1366 M. göstermekteydi.

Batı kroniklerine göre Çirmen/Meriç harbi için ulaşılabilen kaynaklar doğrultusunda şu sıralamayı yapmak mümkündür:

- Sırp ordusu, Dalmaçya’dan, Treves bölgesinden ve Rum askerlerden de müteşekkil 60. 000 civarında mevcudu bulunan müttefik kuvvetlerden mürekkep bir ordudur.

- Ordunun kumandası ve organizatörlüğü Despot Ugleşa’ya aittir.

- Gayesi Osmanlıları bölge topraklarından atmaktır.

- Harb, Meriç yakınlarında vuku buldu.

- Gazi Murad, Sırp despotu Ugleşa’yı Meriç nehrinde mağlup etti ve Ugleşa öldü yahud da Vulkaşın ve Ugleşa öldürüldü.

- Osmanlılar çok sayıda esir elde etti. Herkes kılıçtan geçirildi. Bir kısmı da açlıktan kırıldı. Bu tarihten sonra herkes Türk lafından tedirgin oldu.

- Padişah, Sırbistan’ı fethetti.

- Harb, 26 Eylül 1370 veya 1371 yahud da 1372 tarihinde vuku buldu.

Yukarıda maddeleştirdiğimiz şekliyle devrin kaynaklarının bildirdiği harbin, görebildiğimiz kadarıyla, işlenmesi gereken noktaları mevcuttur. Bu vaziyet karşısında araştırmacıların tetkikini gözden geçirerek bakış açımızın zenginleşmesi sağlıklı bir tahlil yapma gayretimizi de perçinleyeceğinden -yerinde bir tavır olduğu kanaatinden hareketle- batılı müelliflerle başlayalım.

Bu hadise için malumatını tetkike tabi tutacağımız ilk müellifimiz Hammer'dir. Müellifin verdiği bilgiye göre Filibe'nin fethiyle buranın kale kumandanının Sırp kralı V. Uroş'a iltica ettiğini, Rum kumandanın ise Sırp despotunu Hünkâr I. Murad aleyhine tahrik ettiğini, bu esnada Papa V. Urban'ın bir fermanla bütün Hıristiyanları Osmanlılar aleyhine sefere çağırdığını, bunu ise artık, hududlarında tehdid haline gelen Osmanoğullarına karşı birleşme noktasında fırsat gören Macar, Sırp, Bosna ve Ulah hükümdarlarının bu fermana müspet cevapla mukabelede bulduklarını bildiren Hammer, Lala Şahin'in bu ittifak karşısında kâfi derecede kuvveti olmadığından Sultan I. Murad'dan yardım istediğini bildirmektedir⁸⁰⁴.

Hammer, bu gelişmelerin yaşandığı esnada, Murad Hüdâvendigâr'ın Elespon mevkiinden geçmek üzere olduğunu; fakat, Biga önüne geldiğinde burayı müstahkem bir mevki ve askeri bir karargâh yeri olma hususiyetini gözönünde tutarak Rumeli'den geri dönerken fethetmek istediğini öğrendi. Biga'nın Gazi Orhan Bey zamanında kardeşi Alaeddin Bey'in kontrolünde bulunduğunu, sonradan düşman eline geçtiğini bildirmekte, mevcut durumu gözardı etmeyen Sultan Murad'ın Aydıncık ve Gelibolu'daki gemilerin hepsini toplatarak sahillerin muhafazasını cem olan sefinelere havale ettiğini, kendisinin de Biga önlerinde ordugâh tesis ettiğini beyan etmektedir⁸⁰⁵.

Hadisenin Şahin Paşa cephesini izah eden Hammer, müttefik Hıristiyan ordusunun Edirne'ye iki konaklık mesafede bulunduğunu, paşanın 20.000 civarında olan düşman karşısında kendi namına leke getirmek istemediğinden Hacı İlbey'in emri altında bulunan 10.000 kişilik kuvvetle, dağınık halde bulunan müttefik haçlı

⁸⁰⁴ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 28.

⁸⁰⁵ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 29.

kuvvetlerine gece baskını kararı aldığını ve bir anda düşmanın üzerine atılarak dağıldıklarını kaydettikten sonra müverrih Hoca Sadeddin'den hareketle, baskının 766 H./28 Eylül 1364–17 Eylül 1365 M.'de vukua geldiğini ve mevkinden hareketle bu yere Sırp Sındığı ismi verildiğini kaydetmiştir⁸⁰⁶.

Hammer, harbden az sonra ise Lala Şahin'in zafer şerefini kendisine kaptırdığı Hacı İlbey'i çekemediğinden dolayı, zehirletip öldürttüğünü tarihine not düşmüştür⁸⁰⁷.

Zinkeisen'e göre Edirne ve Filibe'nin Osmanlılar tarafından fethi Rumeli'de meskun bulunan diğer devletlerin tedbir alması gerektiği şeklinde bir fikri doğurmuş ve Filibe'nin Rum kumandanının Sırlara sığınması neticesinde bir domino tesiri olarak hülasa edilebilecek durum üzerine müttefik bir Haçlı ordusu tertib edilmesine müncer olmuştur⁸⁰⁸. Haberi alan Lala Şahin, Biga muhasarasında bulunan I. Murad'dan yardım istemiş; fakat, padişah'tan yardım gelemeyeceğini anlayan paşa, Hacı İlbey'i, üstün durumda bulunan düşmana keşif kolu olarak sevk etmiş; ancak, İlbey durumu taarruza müsait bularak dört koldan düşman karargâhına hücum etmiş ve Sırp Sındığı denilen bu yerde büyük bir muvaffakiyet kazanmıştır⁸⁰⁹. Bu zaferin kıskançlık eseri olarak Lala Paşa, hacıyı katlettirmiştir⁸¹⁰.

Hammer ile aynı tasnif üstüne giden Zinkeisen, Hammer'in kayda geçirdiği 766 H./28 Eylül 1364–17 Eylül 1365 M. tarihine binaen bu galibiyeti 1363'ün yaz ayları olarak bildirmektedir⁸¹¹.

Büyük nispette Hammer'in tarihini kaleme alma usulünü dikkate alan Zinkeisen, Hammer'den farklı olarak Sırp Sındığı harbiyle alakalı olarak Hoca Saadeddin ve Leunclavius'un tarihlerinde ufak tefek farklarla; fakat, mufassalan izah edildiğini, batılı müverrihlerden bilhassa Macarların eserlerinde bu harbe dair çok az bilgi bulunduğunu, aksi bir delil olarak Kral Layoş'un seferden dönüşünden sonra ettiği bir yemine müsteniden tesis edilen meşhur hac şehri Marienzell ile bağlantılı

⁸⁰⁶ Hammer, **a.y.**.

⁸⁰⁷ Hammer, **a.y.**.

⁸⁰⁸ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 170.

⁸⁰⁹ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 171.

⁸¹⁰ Zinkeisen, **a.y.**.

⁸¹¹ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 172.

ihdas edildiğini; fakat, bu noktada kesin bir delil ortaya koyamadığını söylemekle harb üzerindeki muğlaklığı kendisi de dile getirmiştir⁸¹².

1360'lı yılların başında vuku bulmuş bir harbin varlığını eserlerinde izah eden Hammer ve Zinkeisen 1370'li yılların başında cereyan etmiş herhangi bir harbden bahsetmeyerek, Osmanlı vekayinâmelerini takip eden batılı müelliflerdir.

Kendinden evvelki batılı müelliflerden farklı bir çizgi arz eden Nicola Jorga, 1360'ların başında tahakkuk etmiş bir Osmanlı–Sırp muharebesinden konu açmayıp, 1370'lerde vuku bulmuş bir harpten bahisle Gümölcine'nin Osmanlılar tarafından fethinden sonra Trakya bölgesinde büyüyen Osmanlı tehlikesi karşısında Bizans'ın halen Sırlara karşı Osmanoğullarını desteklemekle meşgul bulunduğunu⁸¹³, Osmanlıların faaliyetlerini Sırp despotu Ugleşa'nın mintikası olan Serez despotluğu topraklarına doğru sevk ettiğini, fütuhatın başkumandanlığını Lala Şahin Paşa'nın üstlendiğini, tarihlerin 1371 bahar ve yaz dönemini işaret ettiğini bildirmektedir⁸¹⁴.

Üstü kapalı surette Osmanlı vekayinâmelerinin verdiği malumatı reddeden Jorga, bu noktada Sırp despotu Ugleşa'nın Osmanlıları Rumeli topraklarından çıkarmaya çalışarak tahrik etmiş olması ihtimalini çok zayıf bulmaktadır⁸¹⁵. Delil olarak da aynı senenin Haziran ayında dahi taarruz konusunda herhangi bir delilin bulunmadığını beyan etmektedir⁸¹⁶.

Jorga, Osmanlıların, despota taarruzu ile hadiselerin rayından çıktığını, köşeye kısıtılmış Ugleşa, Macar kralı Layoş ve Eflak prensi Layko'nun kısa sürede müttefik olarak Macar kralı liderliğinde harekete geçildiğini izah edip⁸¹⁷, seferin gayesini Osmanlıların Rumeli bölgesinde yapmış buldukları tazyik neticesi, Türklerin buralardan sürülüp çıkarılması olarak kayda geçmektedir⁸¹⁸.

Zinkeisen'le aynı noktadan meseleye temas eden müellif, bu taarruz hakkında fazla malumatın bulunmadığını, sadece Sırların bir miktar kayıtları olduğunu ve

⁸¹² Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 171/dn. 9.

⁸¹³ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 225.

⁸¹⁴ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 225–26.

⁸¹⁵ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 226.

⁸¹⁶ Jorga, **a.y.**

⁸¹⁷ Jorga, **a.y.**

⁸¹⁸ Jorga, **a.y.**

kısa kısa malumat veren Osmanlı vekayinâmelerinde bildirilenlerle ihticac etme mecburiyeti bulunduğunu⁸¹⁹ izah etmektedir.

Jorga beyanatında, müttefik Hıristiyan kuvvetleri Siroz mevkiinde toplanıp Rodop Dağları güzergâhından Edirne'ye iki günlük mesafede bulunan Meriç nehrine indiğini, sultan bu esnada Anadolu'da Biga muhasarasında bulunduğunu ve fethin bu sırada gerçekleşmekte olduğunu kaydetmekte, ardından padişahın Rumeli'ye geçmeye gayret gösterdiğini; ancak, geç kaldığını, Trakya cephesinde ise Lala Şahin'in bizzat müdahale dahi etmesine gerek kalmadan Hacı İlbey kumandasında ilerleyen az sayıdaki Osmanlı kuvvetinin Sırlara gece vakti Meriç yakınlarındaki Çirmen kasabası yakınında yaptıkları baskın neticesi Osmanlıların harbi kazandığını⁸²⁰, Sırların mühim iki ismi olan Vulkaşın ve Ugleşa'nın harb meydanında öldüğünü⁸²¹, tarihlerin 26 Eylül 1371'i gösterdiği bir zamanda muharebenin tahakkuk ettiğini, harbin cereyan ettiği yerin bu hadiseden sonra Sırların mağlup olduğu yer namına olarak Sırp Sındığı şeklinde yad edildiğini beyan etmekte ve galibiyeti tesadüf olarak ifade etmektedir⁸²². Jorga, Osmanlı ve Hıristiyan kaynaklarının bildirdiği bilgileri cem ederek sentez bir harb kaleme almış olmakla şu ana kadarki en orijinal kurguyu gerçekleştirmiş olmaktadır.

Bir diğer batılı müellif Gibbons ise Filibe'nin Osmanlı mülküne dahil olmasının ardından tekfurun kaçarak Sırp despotuna iltica ettiğini, Osmanlıların sayıca az olduğunu, vaziyetlerinin emin bir halde bulunmadığını ve Osmanoğullarının Rumeli'ye yerleşmelerine müsaade edilmemesi gerektiğini izah ettiğini bildirmekte⁸²³, devamında ise müttefik kuvvetlerin Papa V. Urban'ın gayretleriyle toplandığını, Sırp, Eflak, Bosna ve Macar kralı Layoş'un birliklerinden müteşekkil olduğunu, yolda bu orduya rehberlik ettiğini, Edirne'yi geri alma gayesiyle Osmanlı topraklarına doğru indiklerini ve ordunun 20.000 askerden müteşekkil olduğunu, Lala Paşa kuvvetlerinin toplam mevcudunun ise 12.000'den az olduğunu, eldeki askerlerin bir kısmının fethedilen bölgelerde vazifeli bulunduğunu,

⁸¹⁹ Jorga, **a.y.**

⁸²⁰ Jorga, **a.y.**

⁸²¹ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 227.

⁸²² Jorga, **a.y.**

⁸²³ Gibbons, **a.g.e.**, s. 101.

durumu öğrenen padişahın, Katalanların elindeki Biga'yı muhasarada bulunduğunu, bu gurupu ardında bırakmasının riske girmek olacağından havalinin kuşatmasına öncelik verdiğini beyan etmektedir⁸²⁴.

Gibbons, hadisenin Anadolu cephesinde ise Lala Şahin'in bu müttefik kuvvetlere karşı Hacı İlbey kumandası altında 10.000 kişiden müteşekkil olan mukavemet gücü toplayabildiğini, paşanın gayesinin Sırları müdaafada sabitlemek olduğunu, Hacı İlbey'in, Sırların Meriç nehrini geçmelerine mani olabilseydi, müttefik kuvvetlerin Enez istikametinde güney yönüne dönmeye mecbur kalacaklarını bildirip, bundan sonra Lala Paşa için çıkış noktası olabilecek ihtimalleri şu tahlilde sıralamaktadır:

- Ordu içinde ihtilâf çıkacaktır.
- Bizans, Sırların Enez istikametinde Marmara'ya yaklaştıklarını fark edince telaşa kapılacaklarını ve Sırp kuvvetlerine taarruz edecektir.
- Hünkâr Murad, birliklerini Rumeli'ye geçirmeye vakit kazanacaktır⁸²⁵.

Gibbons, Hacı İlbey'in, üç ihtimalden de daha iyi bir iş başardığını, müttefik Sırp kuvvetlerinin Meriç'i geçmesine mani olmaktan daha makbul görmektedir. Müellifin beyanatına göre Sırp kuvvetleri Meriç'i geçmiş, bunu da bir ziyafetle kutladıkları esnada Hacı İlbey'in bu şenliğin akabinde sarhoşluğun bastırıldığı bir zamanda baskın vererek orduyu bozguna uğrattığını, çoğunun nehirde boğulduğunu, kurtulabilenlerin ise firar ettiğini, kral Layoş'un ise canını kurtarabilmesinin şerefine Mariazell kasabasında bir kilise inşa ettirdiğini bildirmektedir⁸²⁶. Hıristiyan kaynaklarının karıştırması neticesi aynı yere yakın mevkide Çirmen denilen yerde bir muharebe daha olduğunu ve bu iki muharebenin birbirine harmanlandığını, münakaşa kabul etmez surette beyanla, aynı yerde iki farklı tarihte iki muharebe olduğunu tek kalemde öne sürmektedir⁸²⁷.

⁸²⁴ Gibbons, **a.g.e.**, s. 101–102.

⁸²⁵ Gibbons, **a.g.e.**, s. 102.

⁸²⁶ Gibbons, **a.g.e.**, s. 102.

⁸²⁷ Gibbons, **a.g.e.**, s. 102/dn. 26.

Gibbons, izahatının devamında Hacı İlbey'in bu muvaffakiyetine binaen Lala Paşa'nın kendisini taltif edecek yerde Hacı İlbey'i kıskanarak zehirlediğini bildirmektedir⁸²⁸.

Sultan Murad'ın bu harbdeki muvaffakiyetten dolayı daha sıkı bir surette olup biteni gözden geçirdiğini, bu muharebenin padişah tarafından bir ikaz kabul edildiğini, tehlikenin nüksetme durumu olduğunu; ayrıca, Rumeli'yle Anadolu istikametlerinden hangisinde ilerleyeceğine karar vermesi için yol ayırımına geldiğini, hünkârın, hakkını Rumeli cihetinde kullandığını, padişahın, “*zihninin arka bahçesi*”ne inerek etraflıca tahlile tabi tutup Anadolu toprakları yerine Balkanlarda ilerleme sebeplerini izah ettikten sonra Gibbons, kendisinin sultanın icraatlarından bunların rahatlıkla telâkki edebildiğini izah etmektedir⁸²⁹. Harbin tarihine gelince müellif, 1363 tarihini işaret etmektedir⁸³⁰.

Gibbons izahatına göre ikinci muharebe, Ugleşa ve iki kardeşinin Osmanlıları Makedonya'nın istilasından alıkonması için hazırlanmıştır. Edirne'den külliyetli bir orduyla yola çıkan taraf Sultan Murad'dır. Dolayısıyla müdaafada kalacak olan da Ugleşa'dır. 1371 ilkbaharında Sırlarla Osmanlılar Edirne ile Çirmen arası bir bölgede Meriç nehrinde karşılaştıklarını, tarih kitaplarının 1363 muharebesiyle bu harbi bir daha ayrılamaz şekilde birbirine karıştırdıklarını, diğer harbde olduğu gibi bu harbi de Osmanoğullarının kazandığını, Ugleşa, Vulkaşın ve Koyiko kardeşlerden Ugleşa, Koyiko ikilisinin Meriç nehrinde boğulduğunu, Vulkaşın'ın ise cepheden kaçtığını, boynunda bulunan altın zincire gözdiken hizmetçisinin, despotu katli neticesinde öldüğünü kaydetmektedir⁸³¹.

Gibbons, bu muharebenin neticelerine gelince, Sırların Makedonya'yı kaybı yanında üç prensin de burada bir sebeple ölmüş olduğundan Osmanlılara mukavemetin kırıldığını, böylece Osmanoğullarının Vardar'a doğru ilerlerken

⁸²⁸ Gibbons, **a.g.e.**, s. 102 – 103.

⁸²⁹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 103.

⁸³⁰ Gibbons, **a.g.e.**, s. 119.

⁸³¹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 120 – 21.

zorlanmadan adım adım fütuhat planlarında yürüdüklerini kayda geçip, harbin sonuçları hakkında yorumlarda bulunmaktadır⁸³².

Gibbons, bu muharebede Macar kralından bahsetmediği gibi Vulkaşın ve Ugleşa kardeşlere Koyiko isminde üçüncü bir prens eklemiştir; ayrıca, 26 Eylül tarihini bahar başı olarak bildirip seneden gayrısını muğlak bırakmıştır. Müellif, iki muharebe olduğunu iddia eden –görebildiğimiz kadarıyla- ilk batılı tarihçi olarak da bilgileri orijinaldir.

Ostrogorsky ise 1360'ların başında cereyan etmiş bir Osmanlı–Sırp muharebesinden bahsetmeden 26 Eylül 1371'de Osmanlıların Rumeli'de ilerleyip, Sırbistan kontrolündeki Makedonya topraklarının tehdit altına girmesi üzerine Ugleşa ve Vulkaşın kardeşlerin Meriç yakınındaki Çirmen mevkiinde Osmanlılarla muharebe ettiğini, iki prens kardeşin harpte öldüklerini, bu hadisenin ardından Makedonya topraklarının Osmanlı hakimiyetine açık hale geldiğini bildirerek diğer müelliflere nispetle özet; ancak, Hıristiyan kaynakları merkezinde bir kalem tecrübesi arz etmektedir⁸³³.

Nicolas Vatin ise 1371 tarihi ve diğer noktalarda Ostrogorsky'den de özet bir izahla aynı malumatı tekrarlamakla birlikte muharebenin kahramanı olarak Hacı İlbey ve Evrenos Gazi'yi göstermektedir⁸³⁴.

Rudi Paul Lindner, bu muharebenin Osmanlılar tarafından kazanılması neticesi olarak şehrin kuzey ve batı istikametinde ilerleme noktasında askeri karargah haline geldiğini bildirerek diğer müelliflerden ayrılıp, Edirne'nin stratejik ehemmiyeti üzerine bizzat, imal-i fikretmiştir⁸³⁵.

Donald Nicol de diğer müelliflerle müşterek izahatlarda bulunmanın yanında, 1360'ların başında vuku bulan bir Osmanlı–Sırp muharebesinden bahsetmeden 26 Eylül 1371'de cereyan eden harbin üstüne kalem oynatmakta, harbin mevkiini

⁸³² Gibbons, **a.g.e.**, s. 121.

⁸³³ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 497–98.

⁸³⁴ Vatin, **a.g.m.**, s. 46.

⁸³⁵ Lindner, "Anadolu 1300–1451", s. 165.

Edirne'nin 30 km batısı olduğunu bildirmekte⁸³⁶, orduların sayısı konusunda üstü kapalı surette bütün rakamlara karşı şüpheli ya da mesafeli bir bakış açısı içinde olduğunu hissettirmekte⁸³⁷, zafer noktasında Hacı İlbey ve Lala Şahin Paşa ikilisi üzerinde durmakta⁸³⁸, diğer noktalarda ise klasik bir batılı müellif havasında bahsi kapatmaktadır.

Bu durumda, tetkikimizin yönünü son devir müelliflerine çevirerek hadisenin Türk tarihçileri arasında nasıl telakki edildiğini görmek, kanaatimizi zenginleştirecektir. İlk müverrihimiz sahanın söz sahiplerinden İsmail Hakkı Uzunçarşılı olacaktır.

Müellif, eserindeki uzun bir dipnotta iki muharebe olduğu noktasında malumat vermekte, ilk harbin 1364'te cereyan ettiğini⁸³⁹, ikinci muharebenin ise 1371'de vuku bulduğunu düşünmektedir. Buna delil olarak da 1364'deki harbde Macar kralından bahsedilmekte olmasına rağmen, ikinci harbde bu hükümdardan bahis olmamasını delil göstermektedir. Fejer'in neşrettiği bir belgeden hareketle 1364 muharebesinin kesin olduğunu söyleyerek bir açıdan 1371 muharebesini “*şüpheli*” durumuna getirmektedir. Anlaşılan bunun muğlaklığını da Macar kralı deliliyle çözüme kavuşturmaktadır.

Uzunçarşılı, Fejer vesikasından hareketle birinci savaşın V. Urban'ın teşvikiyle, ikinci harbin ise Makedonya'daki Sırp kralının arzusuyla tahakkuk ettiğini beyan eder. Devamında ise Biga'nın fethi hadisesini kayda geçer ve 1365 tarihini not düşer⁸⁴⁰.

Uzunçarşılı, eserinin metin kısmında ise ilk harb için 1364 tarihini beyanla birlikte Filibe'nin fethinin ardından kale tekfurunun telkinleriyle bu harbe karar verildiğini belirtip, Osmanlı vekayinâmelerinin malumatını bazı ilavelerle tekrarlamaktadır. Papa V. Urban'ın müttefik Sırp kuvvetlerinin teşekkülünde rol

⁸³⁶ Nicol, **a.g.e.**, s. 294.

⁸³⁷ Nicol, **a.g.e.**, s. 295.

⁸³⁸ Nicol, **a.y.**.

⁸³⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 168/dn. 3.

⁸⁴⁰ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 169.

oynadığı⁸⁴¹ ve Macar kralı Layoş'un kazanması neticesinde Bulgarları tahakkümü altına alıp, Katolik mezhebini burada hakim kılarak papanın teveccühüne mazhar olacağını bildirmesi⁸⁴², hadisenin arka planını anlamada “köşetaşı” olarak kabul edilebilir.

Uzunçarşılı her ne kadar “bir rivayete göre” şerhiyle de olsa, hadisenin Hacı İlbey merkezli versiyonunu kullanmaktadır⁸⁴³. Harbin, Macarlarla–Osmanlılar arasındaki ilk temas olduğunu belirten müellif, ardından II. Meriç/Çirmen harbinden bahis açıp tarih olarak 1372’yi tercihle⁸⁴⁴ Osmanlı vekayinâmelerinin Sırp Sındığı olarak isimlendirdikleri harbin, ikinci Çirmen savaşı olması ihtimalini de muhtemel görmekte ve görüşüne, çatışmanın Vulkaşın ve kardeşleriyle Osmanlılar arasında yapılmasını delil göstermekte; fakat, tarih kitaplarında iki muharebe tek harb gösterildiğinden savaşların birbirine karıştırılması ihtimalini öne sürmektedir⁸⁴⁵. Müellifin “II. Çirmen” izahatıyla da sabit olduğu üzere⁸⁴⁶ Uzunçarşılı emin adımlara Gibbons’u takip etmektedir.

Mustafa Cezar’ın kontrolünde hazırlanan eserde ise klasik surette Sırp Sındığı muharebesi izah edilmektedir⁸⁴⁷. Sırp müttefik kuvvetlerine Ulahları da ekleyen müellif, Bizans’ın bu taarruza iştirakini⁸⁴⁸ tetkikten sonra kemikleşmiş anlatım olarak kabul edebileceğimiz anlatıma dönerek, harbin tarihi için 1363 senesini belirtmekte⁸⁴⁹, Hacı İlbey’in zehirletilmesi noktasında fikir beyan etmeden sadece kayda geçirmekle ihticac edilmiştir⁸⁵⁰. Cezar, devamında ise 1363 ve 1371 savaşlarının karıştırıldığını, diğer taraftan, Hıristiyan kaynaklarının da açık ve doyurucu olmadığını belirtmekte⁸⁵¹, iki muharebenin de cereyan ettiğine Macar kralı bahsinin delil olduğunu beyanla, Uzunçarşılı–Gibbons gurupuna katılmakta,

⁸⁴¹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 167.

⁸⁴² Uzunçarşılı, **a.y.**.

⁸⁴³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 167–68.

⁸⁴⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 171.

⁸⁴⁵ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 171/dn. 1.

⁸⁴⁶ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 198–99.

⁸⁴⁷ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 103–105.

⁸⁴⁸ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 105.

⁸⁴⁹ Cezar ve dğr, **a.y.**.

⁸⁵⁰ Cezar ve dğr, **a.y.**.

⁸⁵¹ Cezar ve dğr, **a.y.**.

ardından da vakayı Biga'nın fethine bağlamaktadır. Sonrasında ise Gibbons ile birebir örtüşerek 1371 harbini izah etmektedir⁸⁵².

İsmail Hami Danişmend, Sırp Sındığı zaferi için 1364 tarihini kabul etmekte ve Hacı İlbey merkezli bir anlatımı aynen tekrarlamaktadır. Diğer müellifler gibi zehirlenme vakasına şüpheyile yaklaşmakta⁸⁵³, Çirmen ile Sırp Sındığı harblerinin birbirine karıştırıldığı noktasındaki görüşe iştirak etmektedir⁸⁵⁴. Bununla birlikte Sırp Sındığı muharebesinin Çirmen olarak kabul edilmesine imkan bulunmadığını bildirmekte; ancak, yaptığı itirazın ardından hadisenin bir açıdan karanlıkta kaldığını kaydetmektedir⁸⁵⁵. Sonrasında Biga'nın fethini izah eden müellif, Çirmen muharebesi için 26 Eylül 1371 tarihini bildirmekte ve Sırp Sındığı ile Çirmen harbinin birbirine karıştırıldığını kaydedip, iki vakanın izahında ve mütaalasında Gibbons esasında hareket etmiş olmaktadır⁸⁵⁶.

Şerif Baştav ise Balkanlardaki siyasi portre üzerinden, Sırbistan ve Bulgaristan'ın siyasi çekişmelerle boğuştuğunu, bu devre Osmanlı fütuhatında hedef tahtasında Sırp'ların bulunduğunu, İvan Şişman'ın 1371 baharında vaziyetin ağırlığını belirtep, Osmanlıların çemberi gittikçe daralttığını kaydederek, Makedonya'da hüküm süren Sırp despotlarından yardım istediğini, Ugleşa'nın Osmanlı tehdidi karşısında müttefik arar halde Bizans'a müracaat ettiğini, bu noktada bir adım olarak müstakil Sırp kilisesi hadisesinden vazgeçip kendi krallığı bölgesinde Bizans patrikliğini kabul edeceğini deklare ettiğini, kardeşi Vulkaşın'den başka Ugleşa'ya destek veren olmadığını, müttefik kuvvetleri içerisinde Sırp'lar, Macarlar ve Ulahlar'ın bulunduğunu, iki kardeşin ordularının Edirne'ye yürüdüğünü, Çirmen mevkiinde Meriç nehrini geçtiği esnada Osmanlıların gece baskını yaparak az sayıdaki Türk kuvvetlerinin 26 Eylül 1371'de yapılan muharebede, Ugleşa ve Vulkaşın'ın katledildiğini, Sırp ordusunun Osmanlılar tarafından yok edildiğini bildirmekte⁸⁵⁷, netice olarak Rumeli'de Osmanlılara mukavemet edebilecek iki

⁸⁵² Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 120.

⁸⁵³ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 42.

⁸⁵⁴ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 43.

⁸⁵⁵ Danişmend, **a.y.**

⁸⁵⁶ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 53.

⁸⁵⁷ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 86.

hükümdarın öldüğünü, böylece Makedonya'daki Sırp topraklarının istiklâlini kaybettiğini bildirmektedir⁸⁵⁸.

Baştav'ın izahına göre Çirmen muzafferiyeti Osmanoğullarının 1453'den önce Rumeli'de başardıkları en büyük ve neticeleri açısından en önemli muvaffakiyetlerdendir. Bu harbe Bizans iştirak etmemiş; ancak, neticelerini en çok hissedenlerden olmuştur⁸⁵⁹.

Hatice Oruç, çalışmasında büyük ölçüde Şerif Baştav ile örtüşen malumatlar aktarmakla beraber, harble alakalı daha geniş bilgi dağarcığı bulunduğu mühim bilgiler paylaşmaktadır.

Oruç'a göre, Vulkaşın ve Ugleşa'nın iki ayrı güzergâh üzerinden hareket ettiklerini, bunlardan ilki, Vulkaşın'ın takip ettiği Meriç ciheti, diğeri ise Ugleşa'nın takip ettiği Rodop dağları güzergâhıdır. Müellife, Meriç'in sağında, Edirne'ye 25 mil⁸⁶⁰ uzaklıkta bulunan Çirmen mevkiine geldiklerini, 25–26 Eylül Cuma günü Lala Şahin, Çandarlı Halil Paşa ve Gazi Evrenos Bey idaresindeki Osmanlı birliklerinin ani bir saldırısı ile Sırp'ların mağlup olduklarını, iki kardeşin harp meydanında öldüklerini⁸⁶¹ beyan ettikten sonra Sırp askerlerinin çoğunun Meriç nehrinde boğulduğunu ya da esir alındığını, kurtulabilenlerin çok az sayıda olduğunu kaydetmektedir⁸⁶². Ardından 1364 harbi hakkında izahat vermeye başlayan Hatice Oruç, Sırp Sındığı olarak bilinen harbi klasikleşmiş bir bilgi tomarı şeklinde takdim etmenin yanında Hacı İlbey'in zehirletilmesi hadisesine değinmemektedir⁸⁶³. Bu açıdan Oruç'un 1364 ve 1371 harpleri hakkında belli şüpheler taşımakla birlikte iki harbi tek muharebe telâkki ettiği neticesini “*büyük ihtimalle*” şerhiyle kabul edilebilir.

Ayşe Doğan ise harb hakkında kendinden evvelki müellifleri tasdik edip fazladan bir kısım bilgi vermektedir. Doğan, papaz Sersky'ye müsteniden, Sırp

⁸⁵⁸ Baştav, **a.y.**

⁸⁵⁹ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 87.

⁸⁶⁰ 1 Mil'in 1.6 km olduğundan hareketle, 40 km mesafeye denk gelmektedir.

⁸⁶¹ Hatice Oruç, **Makedonya'da Osmanlı Egemenliği'nin Kurulması**, YYLT, AÜ SBE, Ankara 1997, s. 78.

⁸⁶² Oruç, **a.g.t.**, s. 79.

⁸⁶³ Oruç, **a.g.t.**, s. 79–80.

ordusunun 60.000 mevcudu bulunduğunu⁸⁶⁴ bildirmekte, Lala Şahin Paşa'nın ismini geçirmeyen müellife, Evrenos Bey ve Hacı İlbey'in isimlerini harbin esas galipleri olarak zikretmektedir⁸⁶⁵.

Halil İncılık, Ayşe Doğan'ın aksine Sırp ordusunun Meriç nehrinin sol tarafından Çirmen'e kadar ilerlediğini⁸⁶⁶ bildirdikten sonra papaz Sersky'den hareketle malumat vermekte, Sırp ordusunun 60.000 kişi olduğunu beyan edip, Osmanlı vekayinâmelerinin Sırp Sındığı olarak kaydettikleri harbin malumatının doğru; fakat, tarihinin yanlış olduğunu, doğru tarihin 26 Eylül 1371 olduğunu bildirip⁸⁶⁷, papanın, Venedik'e gönderdiği 13 Kasım 1372 tarihli "bulla"sında Osmanlıların galibiyetinden, Bizans ve Sırp krallıklarına karşı bir muzafferiyet olarak bahsetmesini de ekstra bir delil olarak ortaya koymaktadır⁸⁶⁸. İncılık, papanın bu mektubundan hareketle Sırplarla Bizans'ın müttefik bulunduğu emindir⁸⁶⁹. Hacı İlbey'in zehirlenmesi tartışmasında tek kelime bile etmemektedir. Bununla beraber, harbin muzafferiyetinin Hacı İlbey'in hanesine yazıldığını kesin bir dille ifade etmektedir⁸⁷⁰.

Feridun Emecen ise Şerif Baştav çizgisine yakın bir kıvamda hadiseyi çerçeveleyip tartışmaya girmeden⁸⁷¹ bir kısım araştırmacıların vekayinâmelerde bulunmayan 1371 muharebesinin 1364–1365 senesine tarihlenen Sırp Sındığı olabileceğini öne koyduklarını belirtip vukuatın neticelerini izaha devamla hadiseyi toparlayıcı üslupta malumatla ihticac etmiştir⁸⁷².

Mustafa Daş da ehlinin kafasında kemikleşmiş durumda bulunan belli noktalardaki muğlaklıklara değinmeden ve Emecen'den farklı olarak, bu hususları

⁸⁶⁴ Doğan, **a.g.t.**, s. 80 – 81.

⁸⁶⁵ Doğan, **a.g.t.**, s. 82.

⁸⁶⁶ İncılık, **Osmanlı Sultanları**, s. 100; A. mlf, "Murad I", s. 157.

⁸⁶⁷ İncılık, **Osmanlı Sultanları**, s. 101; A. mlf, "Murad I", s. 158.

⁸⁶⁸ İncılık, **Osmanlı Sultanları**, s. 102; A. mlf, **a.y.**

⁸⁶⁹ İncılık, **a.y.**; A. mlf, **a.y.**

⁸⁷⁰ İncılık, **Osmanlı Sultanları**, s. 101; A. mlf, **a.y.**

⁸⁷¹ Emecen, **Kuruluş ve Yükseliş**, s. 65 – 66.

⁸⁷² Emecen, **Kuruluş ve Yükseliş**, s. 66.

belirlemekten de uzak kalarak harbi ve neticelerini belirtip bir diğer vakaya doğru kalem yürütmüştür⁸⁷³.

Birçok açıdan tetkik edilerek ortaya konan görüşlere nispetle, kesin bir sonuca varılamamış görünen Çirmen/Sırp Sındığı muharebesi hakkında eldeki malumata binaen incelememize bir şekil verip tarihin bize müsaade ettiği ölçüde hadiseyi bir çerçeveye almak üzere bazı soruların cevaplarının aranması elzemdir.

Sultan I. Murad, Mart 1366 tarihine kadar Anadolu'da kaldıktan sonra Rumeli fütihat faaliyetlerini kontrol gayesiyle Trakya'ya geçtikten sonra 5 sene Rumeli'de kalmış ve bu esnada yeni yerler fethedilerek Rumeli Osmanlısı gündün güne büyümüştür. Bu fütihat sırasında ilk fethedilen yerlerden biri de Çirmen kasabasıdır. Kasaba Meriç vadisine hakim ve Edirne'yi muhafaza edecek bir noktada bulunduğu⁸⁷⁴ bilgisinden hareketle Osmanlı vekayinâmelerindeki Edirne'ye “iki konaklık” ya da “bir konaklık” mesafede olduğu mütalaasından kastın iki günlük yahud da bir günlük mesafede olduğu düşüncesiyle km hesabı olarak alınması gerektiği açıktır. Bu noktada mevkiin Edirne'ye çok yakın olduğu söylenebilir. Gün hesabı noktasında ise fıkıh alimlerinin seferî-mukim farkı ictihadından hareketle 30-33 km kişinin 1 gün içinde kat edebileceği maksimum mesafe⁸⁷⁵ olarak kabul edildiğinden ve iki konaklık mesafe de iki günlük mesafe hesabına tekabül edeceğinden⁸⁷⁶ 1 günlük uzaklıkta olduğu görüşü akla daha yakın durmaktadır.

Filibe'nin 1363 tarihinde fethedildiği gözönüne alındığında, Tekfur Filisboli'nin Sırp despotuna sığınıp Osmanlılara karşı despotu doldurması hadisesi ise 1364 tarihli muharebenin kabulü noktasında mantıklı durmaktadır. Haricinde 6-7 sene boyunca hazırlıkları sürten bir muharebeyle karşı karşıya kaldığımız önümüze gelir ki Haziran ayında⁸⁷⁷ dahi muharebenin hazırlıklarıyla alakalı olarak bir delil elde olmadığı bilgisine nispetle, Filisboli'nin kışkırtması ihtimali ortadan kalkmaktadır. Harbin sebebi, hiç münakaşa kabul etmez surette ortada olduğu

⁸⁷³ Daş, **Bizans'ın Düşüşü**, Yeditepe, İstanbul 2006, s. 192.

⁸⁷⁴ Yusuf Haçaloğlu, “Çirmen”, **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 8**, s. 341.

⁸⁷⁵ Sıdkı Güle, **Ehl-i Sünnet Ve'l-Cemaat'a Göre İslam Akaidi ve Hanefi Fıkıhına Göre İslam İlmihali**, Sağlık Yayınevi, İstanbul 1983, s. 384

⁸⁷⁶ Vehbe Zuhayli, **İslam Fıkıh Ansiklopedisi**, 2, Müt. Ahmed Efe, Beşir Eryarsoy, H. Fehmi Ulus, Abdurrahman Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nureddin Yıldız, Risale Yay. İstanbul 1994, s. 417-18.

⁸⁷⁷ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 226.

şekliyle Rumeli topraklarında hızla yayılan Osmanoğullarının Sırbistan Makedonyası'nı tehdit eder hale gelmiş bulunmasıdır.

Mevcudu 60.000 civarında olan Sırp, Macar, Ulah ve Rumlar'dan müteşekkil bir müttefik ordu Osmanlı Trakyası'na inerek, Türkleri bu topraklardan atmak üzere Edirne'ye 1 günlük mesafedeki Çirmen mevkiine gelmiştir. İki Sırp prensi Ugleşa ve Vulkaşin'in başrollerinde bulunduğu bu ittifak kuvvetlerinin karşısına ise Osmanlı kumandanları ya da kumandanı güdümündeki Türk kuvvetleri çıkmıştır.

Osmanlı vekayinâmelerinden son dönem müelliflerine kadar devam eden çizgide Sultan Murad'ın Anadolu'da bulunduğu sırada müttefik Sırp kuvvetlerinin Osmanlı Trakyası'na gelişiyle birlikte Lala Şahin Paşa, Hünkâr Murad'dan yardım istemiş; fakat, gelmeyince ya da gelemeyince kendi birlikleriyle mukavemet etme gereği hissedip harbi kendi imkanlarıyla göğüslemiştir. Tam da bu noktada, hadiselerin gidişatında çatallaşmalar baş göstermektedir. Tarihlerin büyük kısmı Lala Paşa'nın yanına Hacı İlbeyi yerleştirirken, bunu, kimi eserlerde Gazi Evrenos Bey, kimi çalışmalarda ise Çandarlı Halil Paşa şekline dahi getiren müellifler mevcuttur. Hepsini birden aynı sahneye koyan kalemşörlere de vardır.

Ağırlıklı olarak Lala Şahin, Hacı İlbey ikilisi olmakla birlikte Kendisine bu harpde yer verenler ne zaman ve nerde vefat ettiği konusunda susma haklarını kullanmakta olup hadiseyi meskut geçmektedirler. Bu açıdan da Hacı İlbey, Osmanlı tarihinde efsanevi bir şahsiyet halini almaktadır. Oysa, yukarıdaki fasılda işlediğimiz üzere Hacı İlbey Mart–Kasım 1363 tarihinde sebebini ve şeklini meskut geçen kaynaklara binaen vefat ettiği kaydını aktarmıştı. İkinci delil olarak, Uç Beyleri ve akıncı aileleri arasında herhangi bir sürtüşme yahud da benzeri bir anlaşamamazlık olduğunun kanıtı bulunmadığından⁸⁷⁸ Lala Şahin'in bu vakada başrolü paylaştığı şahıs, Hacı İlbey'in olamayacağı, kendisinin ama 1364, ama 1371 tarihindeki harb olmuş olsun fark etmez, vefat etmiş olduğu kaydından hareketle akla yakın durmamaktadır. Öte taraftan zehirletilme hadisesi ise bir ölünün zehirlenemeyeceği açık olmakla birlikte bu tip bir kıskançlık hadisesine kapı aralayacak herhangi bir malumat elde bulunmadığından Lala Paşa Hacı İlbey çekişmesi böylelikle resen

⁸⁷⁸ Karadeniz, **Rumeli Uç Beyleri**, s. 61-62.

ortadan kalktığı düşünülebilir. Görebildiğimiz kadarıyla devrin kaynakları ittifakla iki şahıs üzerinden harbi izah ettiğiinden, zayıf bir ihtimal olmakla birlikte belki Lala Şahin'in o anki maiyetinde kumandan olarak Gazi Evrenos'un bulunduğu kabul edilebilir.

Mütalamızda, tartışma konusu olma noktasında saf dışı kalan husus ise müttefik Sırp kuvvetlerinden az sayıdaki Osmanlı birlikleridir. Hüdâvendigâr Murad'ın 40.000–50.000 kadar asker topladıktan sonra Rumeli'ye geçmek istediğini hesaba katarak, toplanacak askerlerle Sırp birliklerinin adedinden fazla asker cem edip, Osmanlıların sayı üstünlüğü elde etmiş olmak isteyeceği düşüncesinden hareketle, Lala Şahin birliklerinin 20.000–25.000 civarı olduğunu kabulde bir beis gözükmemektedir.

Kaynaklardaki bir diğer mesele, bu harb 1363, 1364, 1365, 1370, 1371 ya da 1372 tarihinden hangisinde ve nerede, kaç tane olduğudur. Muharebe, devrin kaynakları noktasında karıştırıldığı çok açık olarak ortada olmakla birlikte I. Murad'ın Çirmen kasabasının fethini emrettikten sonraki kısa bir zaman dilimi içinde belki bir Osmanlı–Sırp harbi cereyan etmiş olduğu düşünülebilir olmakla birlikte, Osmanlı vekayinâmelerinde anlatılan versiyonun bu harb olmadığı, 26 Eylül 1371 tarihli muharebe olduğu kaynakların mütalaasında görülmektedir. Bu açıdan, devrin kaynaklarındaki malumatı müşterek tarihlemenin ise yanlış olduğu akla daha yakın durmaktadır. Dolayısıyla kaynaklarda izah edilen Çirmen ve Sırp Sındığı harbinin, aynı muharebe, tarihleri ise farklıdır. Haliyle de aynı yerde cereyan etmiş olmaktadır ki zaten, tek bir harbden bahsedilmektedir.

Bu savaşla birlikte Ugleşa ve Vulkaşin ölmüş, Makedonya Osmanlı fütühatına açık hale gelmiştir. İstanbul'un fethinden evvel kazanılmış en kritik muvaffakiyetlerden biri olan bu muharebede, müttefik ordunun mensubu bulunan devletler de nasibini bu mağlubiyetten almıştır. Nasipdarların en başta geleni de harple alakası olmayan Bizans'tır.

Bu noktada bir diğer mesele ise bütün bunlar olup biterken sultan Anadolu'dadır ve Biga muhasarasıyla meşguldür. Biga meselesi ise müstakil olarak tetkik edilmesi gereken bir hadisedir.

2.2.2.3. Biga'nın Fethi

İlk devir Osmanlı vekayinâmelerinden Ahmedî, Şükrullah, Enveri ve devamında ise Ruhi Çelebi gurupunun 1361–1364 devresindeki Rumeli fütuhâtı hakkında bilgi vermediklerini belirtmiştik. Sonraki devreyi de Ruhi dışındakiler meskut geçmekte ve mezkûr vekayinâmelerden 1364–1366 devresini kaleme alan ilk müellifler bu rivayet için Karamani Mehmed Paşa ve Kemal gurupudur.

Karamani Mehmed Paşa⁸⁷⁹, 766 H./1364–1365 M. tarihini Biga'nın fethine kaydederken, **Selatinname** müellifi Kemal ise Biga'nın fethini tarih vermeden Edirne'nin fethinden önceye yerleştirerek hadiseyi zımmen I. Murad'ın şehzadelğine tarihlendirmiş olmaktadır⁸⁸⁰.

Âşıkpaşazâde, Biga'nın fethi için 766 H. tarihini kaydetmekte⁸⁸¹, Oruç bin Adil ve Mehmed Neşri de 766 H. tarihini bildirerek⁸⁸² Âşıkpaşazâde–Oruç ve Neşri ağız birliği şeklinde rivayeti tarihlemektedirler. Bunlardan Âşıkpaşazâde ve Mehmed Neşri, Oruç Bey'den ayrılarak bir müddet sonra düşmanların buraya gelip Biga'yı harab ettiğini –eserin yazıldığı zaman için- o günkü Biga'nın düşmanın yakıp yıktığı Biga'nın yerine inşa edildiğini bildirmektedirler. Ruhi, Biga'nın fethi için 766 H.'yı kaydetmekte⁸⁸³ ve hadise hakkında tafsilat vermemekte, Hadidi, Hoca Sadeddin ve Solakzade⁸⁸⁴ ise tarih vermeden Biga'nın fethedildiğini bildirmekte ve Sırp Sındığı harbinden sonra şehzadelerin sünnet düğünü merasiminden önceye oturarak üstü kapalı surette, kendinden evvelki vekayinâmelerin ayak izini takib etmiştir⁸⁸⁵.

Müneccimbaşı, Sultan Murad'ın Bursa'ya gitmeye karar verdiği bir zamanda Lala Şahin Paşa'yı Edirne'de bırakıp Filibe ve civarını fethetmeye memur ettiğini, Hünkâr Murad'ın Gelibolu'dan denizi geçerek Bursa'ya gittiğini, Filibe tekfuru Filisboli'nin bir müddet Filibe kalesine kapandıktan sonra hisarı emanla teslim ettiğini ve ailesiyle birlikte Sırp tarafına gittiğini, bu fethin tarihinin ise 765 H. senesi başlarında

⁸⁷⁹ Karamani, **a.g.e.**, s. 346.

⁸⁸⁰ Kemal, **a.g.e.**, s. 64.

⁸⁸¹ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 77.

⁸⁸² **Oruç Tarihi**, s. 25; Neşri, **a.g.e.**, s. 86.

⁸⁸³ **Ruhi Tarihi**, s. 386.

⁸⁸⁴ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 32.

⁸⁸⁵ **Hadidi Tarihi**, s. 84; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 127–28.

olduğunu bildirmekte⁸⁸⁶, devamında ise Biga'nın fethinden ve şehzadelerin sünnet düğünününden bahsedip Biga'nın fethine tarih vermeyerek⁸⁸⁷ Hadidi–Müneccimbaşı bir gurup olmaktadır; ancak, 766 H. tarihi olduğu açıktır.

Anonim Tevârih, bu noktada diğer vekayinâmelerden farklı bir izahatta bulunarak, Murad Hüdâvendigâr'ın Gelibolu'dan geçip Biga tarafına gelip burayı fethettiğini, ardından Bursa'ya geçip bir kışı burada geçirdiğini⁸⁸⁸ bildirmekte ve **Anonim Tevârih**'in beyanına göre 766 H./1364-1365 M.'de Hünkâr Murad tekrar Biga'yı fethedecektir⁸⁸⁹.

Bu şekliyle vekayinâmeler 1364–1366 devresi için en çok Biga fethinin üzerinde durmaktadırlar. Bir gurup Osmanlı kaynağı, tek bir Biga fethinden tarih vermeden bahsederken, diğer bir gurup Osmanlı kaynağı ise üstü kapalı surette iki fetihten bahsetmektedir; yani, bir fetih bir istirdad olduğunu beyan etmekte; fakat, biri için tarih vermezken diğerine açık surette 766 H. kaydını not düşmektedir.

Batılı müelliflerden Sırp Sındığı muharebesini 1360'lı yılların başına oturtanlar Biga'nın fethi için harbin akabinine yerleştirmekte⁸⁹⁰ yahud da 1370li yılların başında kabul gören Çirmen muharebesi esnasına yerleştirmektedirler⁸⁹¹.

Muasır müellifler de benzer bir üslupla eğer harbi 1360'lı yılların başında kabul etmişlerse, Biga'nın fethini bu tarihe yerleştirmişlerdir⁸⁹². İki muharebe birden olduğunu kabul eden son devir müellifleri de fethi, 1360'lı yılların başında bırakıp “*ritmi bozmadan*” devam etmeye gayret göstermişlerdir⁸⁹³.

İlk dönem vekayinâmelerinden Karamani–Kemal gurupunun tarihlerinden itibaren kayda geçmiş olan Biga'nın fethinden bahsedilmekte 766 H./1364–1365 M. tarihi ise ittifakla kabul görmektedir. En açık şekliyle **Anonim Tevârih**'te iki defa

⁸⁸⁶ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 130.

⁸⁸⁷ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 131–132.

⁸⁸⁸ **Anonim** (Öztürk), s. 29.

⁸⁸⁹ **Anonim** (Öztürk), **a.y.**

⁸⁹⁰ **Historia Üniversitesi Osmanlı Tarihi**, s. 105; Hammer, **a.g.e.**, **1**, s. 29; Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 171.

⁸⁹¹ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 226.

⁸⁹² Uzunçarşılı, **a.g.e.**, **1**, s. 169.

⁸⁹³ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, **1**, s. 120; Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 53.

Sultan Murad tarafından fethedildiği açık şekilde bildirilen Biga için elde ettiğimiz bilgileri toplarsak Biga'nın Osmanlıları, Bizans yahud da Bizans'ın müttefikleri arasında birkaç defa el değiştirmiş olduğu hükmünü vekayinâmelerden görebildiğimiz kısıtlı malumatla da söyleyebiliriz.

Tarihi vukuata baktığımızda, Mart 1354 tarihinde Gelibolu'da meydana gelen zelzele haberini alan Süleyman Paşa'nın süratle Biga tarafından Gelibolu'ya geçtiğini ve Süleyman Paşa'nın vefatının burada, atından düşerek öldüğünü⁸⁹⁴ bildiğimizden bölgenin, Gazi Orhan Bey devrinde fethedildiğini biliyoruz. Buna rağmen Sultan Murad'ın Biga'yı karadan ve denizden muhasara ettiğini, kiliseleri camiye çevirdiğini Âşıkpaşazâde'den itibaren Osmanlı vekayinâmelerinin kaydettiğini, en açık şekliyle de **Anonim Tevârih**'te iki kez fetih faaliyeti icra edildiğini aktardığımızdan Osmanlı vekayinâmelerinin verdiği malumat işlenmeye muhtaç gözükmemektedir.

Biga'nın, Gelibolu üzerinden Rumeli'ye açılan yegâne kapı olması, şehrin fethi gerçekleşmeden Rumeli fütuhatının pek de mümkün olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Biga'ya baktığımızda ise, Pegae (Biga) ve Priapos (Kara Biga) şeklinde iki bölgenin bir araya gelişinden mürekkep olduğu kayıtlarla sabittir. Bunlardan Biga/Pegae, denizden yaklaşık 30 km içeride mevkenilmiş, Kara Biga ise deniz kenarında tesis olunmuştur⁸⁹⁵. Bu iki Biga'dan hangisinin meskun mahal olarak kullanıldığı katı olmamakla birlikte iki Biga'nın farklı yerler olup olmadığı da kesin değildir. Münakaşa kabul etmez hakikat ise hisarın stratejik ehemmiyetidir.

Devrin kaynaklarındaki “*karadan ve denizden*” muhasara ettiği beyanı, ayrıca da bölgenin Katanların elinde olması ve Rumeli'ye geçişler esnasında Osmanlı gemilerine karşı korsanlık faaliyetinde bulunmaları⁸⁹⁶, buranın sahil kesimindeki Kara Biga bölgesi olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Eldeki malumata göre iç kesimdeki Biga, zaten fethedilmiş olmalıdır ki Süleyman Paşa devrindeki Biga faaliyetleri buradan yürütülebilir. Yukarıda izah olunduğu şekliyle bu fütuhatın

⁸⁹⁴ Emecen, “Gelibolu”, s. 1.

⁸⁹⁵ Besim Darkot, “Biga”, **İA**, (İstanbul 1970), **C. 2**, s. 603; Feridun Emecen, “Biga”, **DİA**, (İstanbul 1992), **C. 6**, s. 136.

⁸⁹⁶ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, **1**, s. 106.

Osmanlı–Sırp muharebesi esnasına yerleşmiş olduğu noktasında kaynakların hemfikir olduğu noktasından hareketle mezkûr harbin 26 Eylül 1371’de olduğu bilindiğinden bu noktada ise daimi fütuhatin 1371 yazında yapıldığı, diğer faaliyetin ise Anadolu’da kaldığı sürede Katalanların burayı tekrar ele geçirdiğidir.

Şu şartlarda Sultan I. Murad, Kara Biga’yı iki kez ele geçirmiş, ilki Anadolu’ya geçip tahta otururken ki; bu, ya akim kalmış ya da kısa sürede elden çıkmayla neticelenmiş, ikinci ele geçirme faaliyeti kalıcı olarak fetihle sonuçlanan bir istirdad faaliyeti olmuştur. Şu şartlar altında Biga sancağının fethi iki kademede gerçekleşmiş, Süleyman Paşa, Pegea/Biga kısmını fethetmiş, Hünkâr Murad ise Priapos (Kara Biga) kısmını iki parça halinde tamamlanmıştır. Bu fethin bir neticesi olarak da Anadolu toprağında Katalanların faaliyetlerine nihayet verilmiştir.

Batılı müelliflerin kayda geçirdiği Ragusa Cumhuriyeti’yle olan ticaret serbestisi akdi de bu, Katalan faaliyetlerinin nihayetlendirilmesiyle birlikte Marmara ve bir kısım Kuzey Ege sularının söz sahibinin Osmanlılar olması neticesiyle bağdaştırılabilir. Bu açıdan yukarıda yapıldığı belirtilen muahedenin bu dönemde tazelenmiş olduğu düşünebilir.

2.3. 1371–1376 DEVRESİNDEKİ SİYASÎ-ASKERÎ FAALİYETLER

Edirne ve Filbe’nin fethinin ardından Çirmen zaferiyle Rumeli’de söz ve yer sahibi olduğunu kabul ettiren Osmanlılar, bu muzafferiyetlerle birlikte mücadele ettiği devletlere karşı, şartların uygun hale geldiği bir siyasi muhit bulup Rumeli havalisinin daha iç bölgelerine ilerleme şansı elde etmişlerdir. Bu muhitin tesisinde Çirmen muzafferiyeti ardından Balkanlarda kolbaşı konumunda bulunan kumandanların vefatı ve ardından Balkan devletleri arasında ortaya çıkan baş olma kavgaları mihrak noktasını teşkil etmekte olduğu kuvvetle muhtemeldir. 27 Eylül 1371 Cumartesi gününden itibaren Balkan devletleri mukavemet, Osmanoğulları ise askerî–siyasî açıdan, bölgede, taarruz safhasına geçmiş bir durumda Rumeli fütuhata başlayacaklardır. Bu noktada, Balkan devletlerinin iç bünyesindeki hadiselerin bilinmesiyle Osmanlıların Rumeli topraklarında hızla yürüyüşe

geçmesinin ve muhatap devletlerin bu ilerleyişi nasıl “kolaylaştırmış” oldukları da gözler önüne serilerek zihinlerdeki kanaatin şekillenmesi ve sağlamlaşması açısından mühim bir argümandır.

2.3.1. Siyasi Vaziyet

Çirmen harbi sonrasında müttefik Sırp kuvvetlerinin yok olması, Vulkaşın ve Ugleşa'nın vefatı, ardından da Aralık 1371'de Stefan Uroş'un ölümü Sırbistan'ın büyük bir hercümerce girmesine sebep sebep oldu⁸⁹⁷. Bu tarihten sonra ise Sırp devletlerinin başına Meriç mağlubiyeti sırasında canını kurtarmaya muvaffak olan Vulkaşın'ın oğlu Prens Marko geçti⁸⁹⁸.

17 Şubat 1371'de Aleksandr Asen'in vefatıyla birlikte Bulgar tahtına geçen İvan Şişman, Osmanlılarla mücadelede geri planda kalmayı tercih ettiğinden Çirmen harbinde Sırlara destek vermekle ihticac etmiştir⁸⁹⁹. Harbin neticesi dolayısıyla, aleni olarak Osmanlılarına mukavemet göstermediğinden Kral Şişman “kazançlı” çıkmıştır.

V. İoannes 1369'daki Roma seyahati evvelinde büyük oğlu Andronikos'u başşehirde naib olarak tayin etmiş, küçük oğlu olan Manuel'i ise Selanik valiliğine atamıştır⁹⁰⁰. İmparator, 1371–1372 devresinde Selanik ve mülhakatında bulunan bütün Makedonya Bizansı'nı Manuel Paleologos'a bıraktığını ilan eden bir ferman neşretmiştir⁹⁰¹.

Mayıs 1372'de Papa XI. Gregory (1370–1378), büyüyen Osmanlı tehlikesine karşı Trebai'de bir ictima tertib ederek meydana gelen gelişmelerin mütalaa edilmesini arzu etmiş⁹⁰²; ancak, bu toplantı akim kalmış ve hiçbir zaman yapılamamıştır.

Macar Kralı Layoş, 1374 tarihinde bir Haçlı seferi yapmak üzere çalışmalara başlamıştır. Seferin gayesi Balkan halklarının Ortodoks ayrılığına karşı olarak

⁸⁹⁷ Oruç, **a.g.t.**, s. 80.

⁸⁹⁸ Doğan, **a.g.t.**, s. 83.

⁸⁹⁹ Doğan, **a.g.t.**, s. 80.

⁹⁰⁰ Nicol, **a.g.e.**, s. 289.

⁹⁰¹ Oruç, **a.g.t.**, s. 82.

⁹⁰² Nicol, **a.g.e.**, s. 296 – 97.

planlanmakta, Layoş güdümünde bulunan Fransisken Mezhebi'nin “*can sıkıcı*” faaliyetleri Ortodoks halkını ve bölgedeki idarecileri Osmanoğulları lehine tercih yapmaya icbar etmiştir⁹⁰³.

Çirmen harbi neticesi Sırlar ve Bulgarların yaptığı gibi Bizans imparatoru V. İoannes de batıdan beklediği desteği alamadığından 1373 miladide Sultan Murad'ı metbu' kabul ederek Osmanoğulları'na vergi vermeyi ve padişahın talebi doğrultusunda emrinde askerî seferlerine iştirak edeceğini deklare etmiştir⁹⁰⁴.

Bu devrede Bizans, Osmanlılara tabi bir devlet haline gelmesinin yanında İstanbul'daki taht kavgaları ve İtalyan deniz devletleriyle giriştiği mücadeledeki çekişmeler Osmanoğullarının bu vassallığı daha da derinleştirmesine imkan tanımıştır⁹⁰⁵.

2.3.2. Balkanlar'daki Osmanlı Fütuhâtı

Tetkikimiz esnasında görebildiğimiz kadarıyla, bu devre faaliyetlerinden Ahmedî'den Âşıkpaşazâde'ye kadar malumat veren tek müverrih Karamani Mehmed Paşa'dır.

Karamani Mehmed, devrin fütuhât faaliyetleri hakkında 787 H./1385–1386 M.'de tahakkuk etiği kaydıyla Drama, Zihne, Serez ve Karaferye'nin fethinden bahsedip meseleyi kapamaktadır⁹⁰⁶.

Âşıkpaşazâde, Karamani Paşa'ya nispetle, hadise hakkında daha geniş malumat vermekte, Hüdâvendigâr Murad'ın asker toplayıp Gelibolu'ya, oradan da Malkara'ya geçtiğini, Gazi Evrenos ve Lala Paşa'nın emrindeki birlikleriyle beraber padişahla Malkara'da toplandıktan sonra sultanın, Evrenos Bey'i Şahin Paşa'nın emrinde Ferecik'in fethine memur kıldığını, Hünkâr Murad'ın ise Çatalca kalesini muhasara ettiğini⁹⁰⁷ ve Ferecik'in haraca bağlandığını, sonrasında padişahın, Lala Şahin'e haber gönderip İnceğiz yoluyla Pulunya diye bilinen, Osmanlıların ise Tanrı

⁹⁰³ Oruç, **a.g.t.**, s. 83.

⁹⁰⁴ Işın Demirkent, “Bizans”, **DİA**, (İstanbul 1992), **C. 6**, s. 241.

⁹⁰⁵ Daş, **a.g.e.**, s. 192.

⁹⁰⁶ Karamani, **a.g.e.**, s. 346.

⁹⁰⁷ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 82.

Yıkıldığı şeklinde isimlendirdiği kalenin muhasara edildiğini, hisar halkının kaçtığını, uzun müddet kuşatılmasına rağmen fethin bir türlü tahakkuk ettirilemediğini, bunun üzerine Sultan Murad'ın bu kaleye “*Allah yıksın*” diyerek beddua ettiğini, ardından da padişahın, bir ağacın altında dinlendiği esnada gelen adamlarının sultana verdiği haber, hisarın yerle bir olduğu havadisî olarak I. Murad'ın Lala Paşa'yı bu kaleye gönderip külliyetli ganimetlerle döndüğünü, sultanın bu haberi aldığı mevkideki ağaca da Devletlü Kabağağaç dediğini bildirmektedir⁹⁰⁸. Bu iki fethin ardından Hünkâr Gazi Murad, Çandarlı Hayreddin Paşa'ya Gazi Evrenos ile birlikte fütuhât emri verdiğini, Evrenos Bey'in Gümölcine'yi askeri karargâh olarak kullandığını, Büri'yi, İskeçe'yi Marulya'yı fethedip, haracını padişaha gönderdiğini, Deli Balaban'ı ise Serez hisarına yerleştirdiklerini kayda geçmektedir⁹⁰⁹.

Âşıkpaşazâde izahatında hadisenin diğêr cephesinde ise Lala Şahin Paşa, Kavala, Drama, Zihne ve Serez'i fethedip ardından Karaferya'yı mülhakatıyla birlikte fethettiklerini ve bölgelerin haraca bağlandığını, bu fütuhâtın ardından Evrenos Bey'in karargâhının Gümölcine'den Serez'e nakledildiğini⁹¹⁰ beyan edip Balkanlardaki bu fütuhât faaliyetleri için müverrihin beyan ettiğî tarih, hicri 783–787 aralığındaki zaman dilimine yerleştirdiğinden müellifin mezkûr fetihleri miladi 1381–1385 aralığı olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz.

Oruç bin Adil'in beyanına göre Sultan Murad, Gelibolu'dan geçip Malkara'ya ulaştı. Evrenos Gazi ve Lala Şahin, Rum askerleriyle Burgoz'u fethedip, Malkara'da padişahla buluştular. Murad Hüdâvendigâr, külliyetli bir orduyla İnceğiz tarafına gelip Pulunya denilen Tanrı Yıkıtığı hisarına varıp bu sarp kaleyi muhasara ettiklerini; fakat, fethedemeden çekildiklerini⁹¹¹, sultanın bu hisarın yıkılması için dua ettiğini ve Devletli Kabağağaç denilen yerdeyken gelen habere göre hisarın bir tarafının yıkılması şeklinde cereyan ettiğini, I. Murad'ın Lala Paşa'yı bu kalenin fethini tamamlayıp ganimetleri toplaması için gönderdiğini kayda geçmiştir⁹¹².

⁹⁰⁸ Âşıkpaşazâde Tarihi, s. 83.

⁹⁰⁹ Âşıkpaşazâde Tarihi, s. 84.

⁹¹⁰ Âşıkpaşazâde Tarihi, a.y..

⁹¹¹ Oruç Tarihi, s. 26.

⁹¹² Oruç Tarihi, s. 27.

Oruç bin Adil, izahatının devamında ise Sultan Murad'ın Edirne'ye döndüğünü, Çandarlı Halil ve Evrenos Gazi'yi fütuhata gönderdiğini, Evrenos Bey'in Gümölcine'yi karargâh tutup, İskete ve Marulya'yı fethedip buralardan haraç almaya başladığını beyan etmekte⁹¹³, Sancakbeyi olan Deli Balaban ve Çandarlı Halil Paşa ile Azep Bey'in Serez'i muhasara edip alamadıklarını, düşmanın kendilerini sıkıştırması neticesi huruç hareketiyle Sofya üstünden çekildiklerini, Azep Bey'in ise bu gelişmeler üzerine maiyetindeki birliklerle kaleyi muhasara edip fethini gece baskını yaparak gerçekleştirdiğini, Çandarlı Paşa'nın durumdan haberdar olduğunu⁹¹⁴, civardan takviye için gelen düşman kuvvetlerinin hisarın fethedildiğini görünce geri çekildiklerini, bu esnada Lala Şahin Paşa'nın Kavala, Drama, Zihne ve Karaferya'yı fethettiğini bildirmektedir⁹¹⁵. Müellif, Âşıkpaşazâde'yi takiple, tarih vermeden, vukuatı 1381–1385 hadiseleri içine yerleştirmektedir.

Mehmed Neşri beyanına göre ise Hünkâr Gazi Murad, Şehzade Bayezid'i ve lalası olarak Kara Timurtaş Paşa'yı Bursa'da tahta naib bırakarak topladığı askerleriyle birlikte Gelibolu üzerinden Malkara'ya geçip, burada Evrenos Bey ve Lala Şahin Paşa'yla mülaki olup, Gazi Evrenos'u Şahin Paşa'nın emrine tevdi ederek Ferecik fütuhatına sevk ettiğini⁹¹⁶, diğer tarafta ise sultanın Sırp topraklarına yürüyüp burada 14 gün beklediğini, fakat; padişahın karşısına düşman namına kimsenin gelmediğini bildirmekte, ardından maiyetindeki ricalle istişare ettiğini, ekabirin görüşünün civarın kontrolü açısından Niş kalesinin fethinin kritik bir ehemmiyette olduğunu, bunun üzerine hisarın muhasara edildiğini, Murad Hüdâvendigâr'ın Timurtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey'e kaleyi fethetmesi için selahiyeti verdiğini ve sonrasında hisarın fethinin gerçekleştiğini ve Sırp hükümdarının kulağına kalenin Osmanlılarca fethedildiğinin haberinin gitmesi üzerine hükümdarın daha mühim bir konumda bulunan kalesinin bulunmadığını, o hisar kaybedildikten sonra kalan toprakların hiçbir işe yaramaz hale geldiğini söyleyip çaresiz bir halde sultana ulak çıkarıp 50.000 gümüş ve 1000 asker yıllık haraç verme taahhüdüyle anlaşma

⁹¹³ Oruç Tarihi, a.y..

⁹¹⁴ Oruç Tarihi, a.y..

⁹¹⁵ Oruç Tarihi, s. 28.

⁹¹⁶ Neşri, a.g.e., s. 89.

teklifinde bulunduğunu, bu esnada padişahın Çatalca üzerine yürümekte olduğunu, elçinin sultanı bulup muahedeyi akdettiğini beyan etmiştir⁹¹⁷.

Mevlâna Neşri, naklinin devamında ise hünkârın Çatalca'dan dönüp İnceğiz üzerinden Tanrı Yıkdığı ismiyle intişar etmiş bulunan Polunya hisarını muhasaraya başladığını; fakat, alamadan ricat ettiğini, padişahın Devletli Kabağaç mevkiinde iken bu kaleye beddua ettiğini, bu esnada hisarın bir kısmının yıkıldığı haberinin geldiğini, Sultan Murad'ın Şahin Paşa'yı kaleye gönderdiğini ve paşanın yüklü ganimetlerle padişahın yanına döndüğünü beyan etmektedir⁹¹⁸.

Müellif, bu fetihten sonra sultanın Edirne'ye geçtiğini, Hayreddin Paşa ve Gazi Evrenos'u fütuhata memur kıldığını, Evrenos Bey'in karargâhı olan Gümülcine'den hareketle Büveri, İskeçe ve Marulya'yı fethedip haracını padişaha gönderdiğini, Deli Balaban'ın Serez hisarına yerleştirildiğini, Çandarlı'nın ise Kavala, Drama, Zihne ve Serez'i emanla teslim alıp sonrasında Karaferye üzerine yürüyüp mülhakatıyla beraber fethettiğini, bundan sonra Gazi Evrenos'un karargâhının Serez'e nakledildiğini izah edip, bütün bu fütuhata 783–787 H./1381-1385 M. tarihini beyan eden⁹¹⁹ müellif, bu noktada büyük nispette faaliyetlerin beyanı ve tarihleme noktasında hadiseleri evvelinde kalem alan müverrihleri takiple hareket etmiştir. Dolayısıyla bu devre faaliyetleri için Âşıkpaşazâde, Oruç ve Neşri yekpare surette beyanat vermiş olmaktadır.

Ruhi Çelebi'nin beyanına göre ise 783 H./1381 M.'de Zağra, Serez ve Karaferye hisarları fethedilmiş olduğu kaydı, bu mesele hakkındaki tek malumat olarak eserinde yerini almıştır⁹²⁰.

Hadidi ise eserinde, Sultan I. Murad'ın Gelibolu'dan Rumeli'ye geçtiğini, Şahin Paşa'nın ve Evrenos Bey'in padişahı burada karşıladıklarını, ardından Çorlu yakınlarında bulunan Pulunya/Tanrı Yıkdığı hisarına taarruz edildiğini, fethin gerçekleştirilememesi üzerine hünkârın, bu kaleye beddua ettiğini, bu esnada sultanın ulu bir ağacın dibinde istirahatte olduğu zamanda kendisine hisarın surlarının

⁹¹⁷ Neşri, **a.g.e.**, s. 90.

⁹¹⁸ Neşri, **a.g.e.**, s. 90–91.

⁹¹⁹ Neşri, **a.g.e.**, s. 91.

⁹²⁰ **Ruhi Tarihi**, s. 389.

yıkıldığı haberinin ulaşması üzerine padişahın Lala Şahin'e vazife vererek⁹²¹, bu şehre yönlendirdiğini, paşanın külliyetli ganimetler elde ettiğini, bu sıralarda I. Murad'ın Edirne'ye avdet ettiğini, Halil Paşa, Gazi Evrenos ve Şahin Paşa'ya fütühat emri verdiğini⁹²², Evrenos Bey'in Gümülcine'yi karargâh kullandığını, Marulya, Buri, İskeçe'yi fethettiğini, Lala Şahin Paşa'nın Drama, Kavala, Zihne, Serez'i fethettiğini ve Karaferya'yı aldığını, bu esnada Serez'in Evrenos'a verildiğini, kendisinin askerî karargâhını buraya taşıdığını, bunlar olurken sultanın, Edirne'de olduğunu⁹²³, Rumeli'de fütühatın bütün hızıyla devam ettiği bir devrede ava çıktığı esnada Lala Şahin Paşa'nın vefat ettiğini ve yerini Kara Timurtaş Paşa'ya bıraktığını⁹²⁴ bildirmekte, bu hadiseler için 783–787 H./1381–1385 M. tarih aralığındaki vukuat kısmında zikreden müellif, kendinden evvel hadiseler hakkında kalem oynatmış bulunan müverrihleri takip etmektedir.

Lütfi Paşa, Sultan Murad'ın Gelibolu üzerinden Malkara'ya geçtiğini, burada Lala Şahin Paşa ve Everenos Beylerle buluşup İncegiz ve Çatalca tarafına gazaya çıktıklarını, bu sırada sarp bir kale olan Pulunya/Tanrı Yıkıldığı hisarını muhasara edip neticesiz bir şekilde padişahın ricat ettiğini, hünkârın bu hisarı fethemeyince kederli bir surette beddua ettiğini, bu esnada bir kavak ağacı altında iken gelen habere göre hisarın yıkıldığını, bunun üzerine I. Murad'ın Lala Şahin Paşa'yı gönderip ganimetleri toplamasını emrettiğini⁹²⁵, Hayreddin Halil Paşa'yı ve Evrenos Bey'i fetih yapmak üzere vazifelendirdiğini⁹²⁶, Şahin Paşa'nın Kavala, Drama, Zihne'yi ve Manastır'ı fethettiğini 787 H./1385 M. tarihi⁹²⁷ beyanıyla eserine derc eden müellifin izahatına binaen, kendinden evvelki müverrihleri takiple hadiseleri 783–787 H./1381–1385 M. tarihi bandına yerleştirdiğini düşünebiliriz.

Hoca Sadeddin ise 773 H./1371–1372 M.'de davet üzerine Sultan Murad'ın Rumeli'ye geçtiğini, Şahin Paşa'nın Köstendil havalisinde fethettiği yerleri muhafaza altına almak üzere harekete geçtiğini, yürüyüşten haberdar olan tekfur Konstantin'in,

⁹²¹ **Hadidi Tarihi**, s. 91.

⁹²² **Hadidi Tarihi**, s. 92.

⁹²³ **Hadidi Tarihi**, s. 93.

⁹²⁴ **Hadidi Tarihi**, a.y..

⁹²⁵ Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 39.

⁹²⁶ Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 40.

⁹²⁷ Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 41.

padişahı şehrin girişinde istikbal edip hisarın anahtarlarını kendi eliyle teslim ettiğini⁹²⁸, tekfurun burada Osmanlı namına vali olarak bırakılıp haraç mukabili olarak eman yoluyla Köstendil'in Osmanlı mülküne duhulünün ardından hüdâvendigârın tekrar Bursa'ya döndüğünü⁹²⁹ kaydetmiştir.

Hoca Sadeddin, izahatının devamına göre 774 H./1372–1373 M.'de Vize kalesi sancakbeyi Şir Merd'den gelen gelen talep üzerine I. Murad'ın tekrar Rumeli'ye geçtiğini, Bizans imparatorunun hisarın çevresini yağmalayıp, hisar halkına zarar vermeye teşebbüs ettiğini ve kale üzerine istirdad gayesi bulunduğunu bildiren Merd Bey'in haberi üzerine padişahın derhal ordu toplayıp Gelibolu'dan Malkara'ya geçtiğini, bu sırada Lala Şahin Paşa, Evrenos Bey ve diğer askeri ricalin sultanı burada istikbal ettiğini, Rumeli ve Anadolu birliklerinin bu ovada birleştiğini, ordunun sayıca çokluğundan, birliklerin bir kısmını Lala Şahin Paşa'nın emrinde olmak üzere İpsala havalisindeki Ferecik hisarının fethine vazifelendirdiğini kaydetmektedir⁹³⁰.

Sadeddin, Hüdâvendigâr Gazi'nin ise İstanbul'a 1 günlük mesafede bulunan İncegiz hisarını fethine giriştiğini, kalenin zaptının ardından sultanın, Çatalburgaz'a doğru yürüdüğünü haber alan Burgaz tekfurunun durumu öğrenmesi üzerine kaleyi teslim ettiğini, bu esnada Şahin Paşa'dan Ferecik fethi haberinin padişaha ulaştığını, sonrasında Lala Paşa'nın topladığı ganimetlerle hünkârın yanına geldiğini, ardından Pulunya/Tanrı Yıkdığı hisarı üzerine yürüyen I. Murad'ın kaleyi 15 gün muhasara ettikten sonra alamayıp ricat ettiğini, padişahın bu hisara beddua ettiğini, Karadeniz havalisine yürüdüğünü, bu esnada gelen habere göre hisarın bir duvarının yıkılmış olduğunu⁹³¹, sultanın, haberi aldığı sırada gölgesinde bulunduğu ağaca Devletli Kavak ismini verdiğini, Şahin Paşa'yı kaleye sevk ettiğini, ganimetleri toplayıp sultanın yanına geldiğini⁹³², bu hadiseden sonra Pulunya kalesine Tanrı Yıkdığı hisarı isminin verildiğini bildirmektedir.

⁹²⁸ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 139.

⁹²⁹ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 140.

⁹³⁰ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 140–41.

⁹³¹ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 141.

⁹³² Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 142.

Hoca Sadeddin izahatında, kışı Edirne’de geçiren padişahın, 775 H./1373–1374 M.’de sefer zamanı gelince Hayerddin Paşa’yı Rumeli havalisinin batı tarafında denize yakın bölgede bulunan Borlu, İskeçe ve Marulya hisarlarının fethine vazifelendirdiğini, Gazi Evrenos’u Çandarlı’nın emrine verdiğini, sonrasında Hayreddin Paşa’nın Gümölcine’de kalarak Evrenos Bey’in birlikleriyle beraber Borlu ve İskeçe üzerine yürüdüğünü⁹³³, ardından Marulya üzerine harekete geçen Gazi Evrenos’un bu hisarı muhasara ettiğinde Marulya hakiminin Serez’den yardım istediğini, despottan yardım gelmemesi üzerine kaleyi emanla Evrenos Bey’e teslim ettiğini, hisarın bu tarihten sonra Avrathisarı olarak isimlendirildiğini, fütuhattan toplanan ganimetleri alan Hayreddin Paşa’nın sultana takdimde bulunduğunu izah etmiştir⁹³⁴.

Hadisenin bir diğer cephesi hakkında malumat veren Hoca Sadeddin, Sultan Murad’ın Deli Balaban isminde bir beyini Serez’in fethine memur kıldığını, Deli Bey’e destek kuvvet olarak da Lala Şahin’i vazifelendirdiğini, bu sırada maiyetindeki birlikleriyle evvela Kavala üzerine yürüdüğünü, ardından Drama’yı fethettiğini, sonrasında Zihne’yi fetheden Şahin Paşa’nın bu fütuhatından haberdar olan Serez despotu tarafından öğrenilmesi neticesi hisarın emanla teslim olduğunu ve Karaferya’nın da akabinde fethedildiğini, tarihlerin 776 H./1374–1375 M.’yi gösterdiği esnada toplanan ganimetlerle Lala Şahin’in hünkârın yanına geldiğini⁹³⁵ kaydetmiştir.

Sadeddin, padişahın Bursa’ya avdet ettiğini, ardından Sırpların Osmanlı mülküne doğru yürüyüşe geçtiği haberinin Bursa’ya ulaşması sonrasında Sultan Murad’ın Şehzade Bayezid’i tahta naib bırakıp, külliyetli bir ordu ile Gelibolu istikametinden Sırp ordusu üzerine ilerlemeye başladığını, Sırp hükümdarının durumu öğrenince ricat kararı aldığını, Sırp birliklerinin geri çekilirken, geçtiği sahadaki ekili arazileri yaktığını, halkını da dağ eteklerine çektiğini, boş araziye giren hünkârın askerlerinin 4 ay süren sefer esnasında açlıktan kırılma noktasına geldiğini, mevcut durum muvacehesinde çıkan istişare kararının ise Semendire

⁹³³ Hoca Sadeddin, **a.g.e., 1**, s. 143.

⁹³⁴ Hoca Sadeddin, **a.g.e., 1**, s. 144.

⁹³⁵ Hoca Sadeddin, **a.y.**.

yakınlarındaki Niş hisarının fethi olduğunu, büyük bir mücadele sonrasında yağma tarihiyle kalenin fethinin gerçekleştiğini⁹³⁶, haber Sırp hükümdarına ulaştığında üzüldüğünü ve istişare yapıp sultana haraçgüzar olup vassallığını kabul etme kararının alındığını, Sultan Murad'ın ise kışı Bursa'da geçirmek üzere Anadolu'ya geçtiğini kayda geçmiştir⁹³⁷.

Hoca Sadeddin, padişahın 778 H./1376–1377 M.'de tekrar Gelibolu havalisine geçtiğini haber alan kral Şişman'ın Silistre ve Niğbolu bölgesinin hükümdarı olarak hünkâra biad etmek üzere haraçgüzarı olmayı kabul ettiğini, sultanın kışı Edirne'de geçirip Rumeli Beylerbeyliği'ni Timurtaş Paşa'ya verdiğini kaydederek⁹³⁸, bu devre fütuhât faaliyetlerinin tarihlenmesi ve hadiselerin izahatında, malumatın daha mufassal hale gelmesi açısından müellif, orijinal bilgiler vermektedir.

Bir diğer müverrih Solakzade izahatında ise Sultan I. Murad'ın 770 H./1368-1369 M.'de davet üzerine Rumeli'ye geçtiğini, Lala Şahin Paşa tarafından Edirne'de karşılandığını ve birlikte Köstendil hisarına yürüdüklerini, tekfurun, padişahı bizzat karşılayıp kalenin anahtarlarının teslimiyle hisarı sultana bıraktığını⁹³⁹, ardından I. Murad'ın Bursa'ya döndüğünü, sonrasında gelen habere göre Bizans imparatorunun Vize havalisini muhasaraya çalıştığını, Sultan Murad'ın bu gelişme üzerine Gelibolu tarihiyle Malkara'ya geçtiğini, Şahin Paşa'yı Ferecik fethine memur kıldığını, kendisinin ise İncegiz fethine giriştiğini, hisarı üç günde fethettikten sonra Çatalburgaz kalesine yürüdüğünü, Lala Paşa'dan gelen habere göre Ferecik'in fethedildiğini, sultanın bu esnada Pulunya/Tanrı Yıkıdığı hisarına ilerlediğini, kaleyi muhasara etmesine rağmen alamadığını, bunun üzerine padişahın, hisara beddua ettiğini, ardından bir kavak ağacının dibinde dinlenmekte iken gelen haber üzerine kalenin bir tarafının yıkıldığını, bu gelişmeyle birlikte sultanın hisarı teslim almak

⁹³⁶ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 145–46.

⁹³⁷ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 146–47.

⁹³⁸ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 147.

⁹³⁹ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 34.

üzere Şahin Paşa'yı şehre gönderdiğini, sonrasında paşanın külliyetli ganimetlerle padişahın yanına döndüğünü bildirmektedir⁹⁴⁰.

Solakzade'ye göre bu fütuhattan sonra sultan, kışı Edirne'de geçirmiş ve tarihler 775 H./1373–1374 M.'de Çandarlı Kara Halil'i Rumeli'nin batısında bulunan kalelerin fethine memur ettiğini, civar araziye iyi bildiğinden Evrenos Bey'in de kendisinin yanına verildiğini, Hayreddin Paşa'nın Gümölcine'de bulunduğunu, Gazi Evrenos'un ise Pravadi, İskeçe ve Avrathısı/Marulya'yı fethettiğini, bu sırada Lala Şahin Paşa'nın da Drama, Zihne, Serez ve Kakaferya'yı zaptettiğini, külliyetli ganimetlerle sultanın yanına geldiğini kayda geçmektedir⁹⁴¹.

Solakzade izahatının devamında ise, Sırların, Osmanlı mülküne tecavüz hazırlıklarıyla meşgul olduğunun haberinin sultana ulaşmasının ardından, Şehzade Bayezid'i Bursa'da naip bırakıp 777 H./1375–1376 M.'de Rumeli'ye geçtiğini, Sırp hükümdarı'nın, üzerine gelen Osmanlı sultanının haberini alınca kaçtığını, I. Murad'ın ise Niş kalesini fethedip döndüğünü, hisarın fethi haberi Sırp hükümdarına ulaşınca padişaha haraçgüzar olmaya karar verdiğini, 40–50 okka gümüş vermek üzere taahhüd üzere sulh yapıldığını, aynı senenin baharında ise Niğbolu ve Silistre'nin fethi için Gelibolu'dan Rumeli'ye geçen Sultan Murad'ın haberini alan kral Şişman, padişaha haraçgüzar olmayı tercih ettiğini, ardından Hünkâr Murad'ın Edirne'ye gelip Rumeli beylerbeyliğini Kara Timurtaş Paşa'ya verdiğini bildirip⁹⁴², Hoca Sadeddin çizgisinde tarih anlatmayı tercih etmiştir.

Müneccibbaşı ise 773 H./1371–1372 M.'de Murad Hüdâvendigâr'ın Rumeli'ye geçip Bulgaristan için kilit bir mevki olan Köstendil'in fethine yürüdüğünü, hisarın tekfuru olan Konstantin'in padişahı şehrin girişinde bizzat karşılayıp kendisinin haraçgüzarı olmayı kabul ettiğini, Sultan Murad'ın da tekfuru yerinde bırakarak Bursa'ya avdet ettiğini bildirmektedir⁹⁴³.

Müneccimbaşı izahatına göre tarihler 774 H./1372–1373 M.'yi gösterdiği esnada Vize kalesi muhafızı Şir Merd Bey, Bizans imparatoru V. İoannes'in Vize ve

⁹⁴⁰ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 35.

⁹⁴¹ Solakzâde, **a.y.**.

⁹⁴² Solakzâde, **a.g.e.**, s. 36.

⁹⁴³ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 134.

mülhakatını sıkıştırdığı haberini sultana ulaştırması üzerine padişah derhal Rumeli'ye geçip Malkara'da Lala Şahin Paşa ve Evrenos Bey'in kendisine emrindeki birliklerle beraber iştirakini beklediğini, ardından Şahin Paşa'yı bir kısım askerle Ferecik fethine memur ettiğini diğer taraftan ise Hüdâvendigâr'ın kalan birliklerle İstanbul'a 1 günlük mesafede bulunan İnceğiz hisarını muhasara edip üç günde fethettiğini, ardından Çatalburgaz'a yürüyüp bu kaleyi emanla teslim aldığı, bu esnada Lala Şahin Paşa'dan Ferecik'in fethedildiği haberinin geldiğini, sultanın ise İnceğiz yakınlarındaki Pulunya/Tanrı Yıkdığı hisarını muhasara edip, 15 günlük kuşatmanın ardından ricat edip kaleye beddua ettiğini, sonrasında ise Karadeniz sahili taraflarına çekildiğini, bu sırada gelen habere göre hisarın bir tarafının çöktüğünü ve kalenin fethedildiğinin haberinin padişaha ulaştığını, sultanın habere çok sevindiğini, elde ettiği ganimetlerle beraber Edirne'ye avdet ettiğini, kışı burada geçirdiğini beyan etmektedir⁹⁴⁴.

Müneccimbaşı beyanında Sultan Murad 775 H./1373–1374 M. tarihinde Çandarlı Paşa'yı araziyi iyi bildiğinden dolayı yanında Gazi Evrenos'un da bulunduğu şekliyle Gümülcine taraflarına fethetme gönderdiğini, Hayreddin Paşa'nın oğlu Çandarlı Ali Paşa'nın Rumeli'nin batı kısmına kadiasker tayin edildiğini, Evrenos Gazi'nin Hayreddin Paşa'yı Gümülcine'de bırakarak emrindeki birliklerle Böri, İskeçe hisarlarını fethettiğini, Marulya/Avrathisarı kalesini muhasara ettiğini; fakat, Serez despotundan beklenen yardımın gelmemesi üzerine hisarın emanla teslim alındığını bildirip, Serez tekfurunun Marulya/Avrathisara yardım edememesinin sebebi olarak da Deli Balaban tarafından muhasara edilmesini göstermektedir⁹⁴⁵. Müellifin malumatına göre Çandarlı Hayreddin bu seferden külliyetli ganimetlerle dönmüş, padişahın Lala Paşa'yı Deli Balaban'ın yardımına gönderdiğini, Şahin Paşa'nın yolda evvela Kavala hisarını, ardından da Drama ve Zihne kalelerini mülhakatıyla fethettiğini, durumu gören Serez tekfurunun da emanla teslim olduğunu, belirtmiş, ardından Karaferye'nin de emanla teslim alındıktan sonra

⁹⁴⁴ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 135.

⁹⁴⁵ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 136.

tarihlerin 776 H./1374–1375 M.'yi gösterdiği esnada yüklü ganimetlerle sultanın yanına geldiğini kayda geçmiştir⁹⁴⁶.

Müneccimbaşı'na göre kışı Bursa'da geçiren Sultan Murad, 777 H./1375–1376 M.'de Şehzade Bayezid'i tahta naib bırakıp Sırp hükümdarının üzerine yürümek üzere Rumeliye geçmiş, haberin despota ulaşmasının ardından halkı dağlara çekip, Osmanlı birliklerini zorda bırakmak için yiyecek maddelerini yok ettirmiş, 4 ay müddetle Sırp topraklarında kalmış, askerde kıtlık hali baş gösterince, seferin Semendire yakınındaki Niş kalesinin fethinin ardından tamamlandığını, Niş fethi esnasında Sırp hükümdarının padişaha ulak çıkarıp eman dilediğini, her sene 50 okka gümüş haraç teklif ettiğini ve bu şart üzere sulh akdedildiğini, arkadan Bursa'ya avdet ettiğini⁹⁴⁷, tarihlerin 778 H./1376–1377 M.'yi gösterdiği bir zamanda I. Murad'ın Silistre ve Niğbolu fethi için Rumeli'ye tekrar geçtiğini, bölgenin hakimi olan kral Şişman'ın padişahı karşılayıp itaat bildirip cizye vermeyi kabulle Osmanlının haraçgüzarı olduğunu, sultanın da bu gelişme üzerine Şişman'ı harb için çağırdığında destek vermesi mukabilinde yerinde bıraktığını bildirmektedir⁹⁴⁸. Ardından kışı Edirne'de geçiren padişahın, Rumeli Beylerbeyliğini Kara Timurtaş Paşa'ya verdiğini izah eden müellif, bu beyanatlarıyla Hoca Sadeddin'den itibaren gelen tarih çizgisini benimsemiş görünmektedir.

Anonim Tevârih'in izahatında, Sultan Murad, Gelibolu üzerinden Malkara'ya geçip, burada Gazi Evrenos ve Lala Şahin ile mülaki olup, sonrasında İnceğiz tarafına geçtiklerin, ardından Pulunya/Tanrı Yıkıldığı hisarına yürüdüklerini, bu kalenin bir müddet muhasara edilmesine rağmen alınamayıp, birliklerin ricat ettiğini, duruma üzülen padişahın hisara beddua ettiğini, sultanın dinlenmeye çekildiği bir sırada hünkâra gelen haberde bedduasının yerine geldiğini, hisarın bir tarafının çöktüğünü, bunun üzerine I. Murad'ın Lala Paşa'yı buraya göndererek ganimetleri toplattığını, hüdâvendigârın Edirne'ye avdet ettiğini bildirmektedir⁹⁴⁹.

⁹⁴⁶ Münecimbaşı, **a.y.**

⁹⁴⁷ Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 136–37.

⁹⁴⁸ Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 137.

⁹⁴⁹ **Anonim** (Öztürk), s. 30–31.

Anonim Tevârih, sonrasında Edirne’de bulunan sultanın Çandarlı Paşa’yi ve Evrenos Gazi’yi fütuhât için vazifelendirdiğini, Evrenos Bey’in Gümülcine’yi karargâh ittihaz edip, İskeçe ve Marulya/Avrathisar’ı fethedip haraca bağladığını⁹⁵⁰, Deli Balaban isimli sancakbeyini ise Serez üzerine memur ettiğini, Şahin Paşa’nın ise Kavala, Drama, Serez ve Zihne’yi ardından da Karaferye’i fethettiğini⁹⁵¹, ardından Manastır’ın alındığını, sonrasında Selanik’in zaptedildiğini, Kavala’ya vardıklarında tarihlerin 787 H./1385–1386 M.’yi gösterdiğini kayda geçerek bu noktada Karamani–Hadidi gurupuna dahil olmaktadır.

Osmanlı vekayinâmelerinde mufassal malumat bulduğumuz bu devre vukuatı hakkında ulaşabildiğimiz kadarıyla tetkik ettiğimiz Sırp, Bulgar ve Romen kaynakları hadiseler hakkında bilgi vermezken, görebildiğimiz, Bizans kaynaklarındaki tek bilgi **Selanik Kroniği**’nde kayıtlı bulunan Osmanlıların 11 Nisan Cumartesi⁹⁵² günü Selanik hisarına taarruz ettikleridir⁹⁵³.

Devrin kaynaklarından 1371–1376 Devresi Osmanlı Fütuhât Faaliyetleri hakkında elde ettiğimiz malumatı maddeler halinde bir çerçeveye oturtmak üzere toplamak istediğimizde elimizdeki kılavuzumuz şu şekilde olacaktır:

Bu noktada ilk görüş, hadiselerin 773-777 H./15 Temmuz 1371-9 Mayıs 1377 tarihinde vuku bulduğudur.

1- Rumeli’ye geliş ve Ferecik Fethi

- 770 H./16 Ağustos 1368–4 Ağustos 1369 ya da 773 H./15 Temmuz 1371–2 Temmuz 1372 tarihinde davet üzerine Rumeli’ye geçen Sultan Murad Lala Şahin Paşa tarafından Edirne’de istikbal edildi. Birlikte Köstendil’e yürüdüler ve kale itaat altına alındı. Sultan Bursa’ya avdet etti.

- 773 H./15 Temmuz 1371–2 Temmuz 1372 tarihinde Lala Paşa, Köstendil havalisinde fethettiği yerleri muhafaza altına almak için sultanı Malkara’ya davet

⁹⁵⁰ **Anonim** (Öztürk), s. 31.

⁹⁵¹ **Anonim** (Öztürk), s. 32.

⁹⁵² Yücel Dağlı–Cumhure Üçer, **Tarih Çevirme Kılavuzu**, C. 3, TTK, Ankara 1997, s. 365’de 11 Nisan tarihinin Pazar gününe tetabuk ettiği görülmektedir.

⁹⁵³ **Kısa Kronikler**, N. 49/ s. 147.

etti. Padişahla birlikte harekete geçti. Tekfur Konstantin hadiseyi haber alınca sultanı şehrin girişinde bizzat karşılayarak vassalı oldu. Padişah da kendisini şehrin valisi olarak yerinde bıraktı. Sultan Bursa'ya döndü.

- 774 H./3 Temmuz 1372–22 Haziran 1373 tarihinde Bizans imparatoru V. İoannes'in Vize ve civarını istirdad gayesiyle tehdid eder hale gelmesi üzerine hisar Bey'i olan Şir Merd'in daveti üzerine Gelibolu'dan Malkara'ya geçti.

- Lala Şahin, Evrenos Bey ve diğer askeri rical sultanı burada istikbal ettiler ya da sultan kumandanları bekledi. Kalabalık bulunan ordu iki kısma tefrik edildi. Evrenos Bey, Şahin Paşa'nın emrinde İpsala havalisindeki Ferecik fethine gönderildi yahud da Lala Şahin, Ferecik fethine memur kılındı.

2- Tanrı Yıkdığı Fethi

- Sultan Murad, İstanbul'a 1 günlük mesafedeki İnceğiz hisarını üç günde bizzat fethetti. Çatalburgaz'a yürüdü, Burgaz tekfurunu teslim oldu. Bu esnada Ferecik fethi haberi geldi. Pulunya/Tanrı Yıkdığı kalesi Sultan Murad tarafından 15 gün muhasara edildi; ancak, alınamadı. Sultanın Karadeniz sahili tarafına çekildiği esnada fetih haberi gelen kale Lala Paşa tarafından teslim alındı. Sultan Murad, bu esnada Devletli Kabağaç mevkiindedir. Padişah kışı geçirmek üzere Edirne'ye döndü.

3- Borukale–İskeçe–Marulya Fethi

- 775 H./23 Haziran 1373–11 Haziran 1374 tarihinde sefer zamanı Hünkâr I. Murad, Çandarlı'nın emrine Gazi Evrenos'u verdiği haliyle, Büri/Borukale yahud Pravadi, İskeçe ve Marulya/Avrathisarı'nın fethini emretti. Hayreddin Paşa Gümülcine'de kaldı. Avrathisarı muhasarası esnasında Serez despotundan yardım gelmemesi üzerine kale emanla teslim alındı. Evrenos Bey fütuhatı bizzat tek başına yaptı. Ganimetler Çandarlı tarafından sultana teslim edildi.

4- Serez Fethi

- Deli Balaban, Serez fethine memur kılındı. Muhasara Avrathisarı'nın fethini kolaylaştırdı. Lala Şahin Paşa destek birlik olarak Serez'e yürürken güzergâh üzerinde bulunan Kavala, Drama, Zihne'yi fethetti. Bu fütuhat duyulunca Serez

despotu teslim olma yolunu tercih etti. 776 H./12 Haziran 1374–1 Haziran 1375 tarihinde fütuhata tamamlayan Şahin Paşa külliyetli ganimetlerle padişahın yanına geldi. Sultan kışı geçirmek üzere Bursa'ya döndü.

5- Rumeli Beylerbeyliği

- 777 H./2 Haziran 1375–21 Mayıs 1376 ya da 778 H./22 Mayıs 1376–9 Mayıs 1377 tarihinde sultanın Bursa'dan Gelibolu'ya geçtiğini haber alan Bulgar Kralı Şişman Silistre ve Niğbolu havalisi hükümdarı olarak padişahın haraçgüzarı oldu. Harb esnasında askeri destek mukabili olarak yerinde vali kılındı. Kışı Edirne'de geçirdi ve Beylerbeyliği Timurtaş Paşa'ya tevdi edildi.

6- Niş Fethi

- 777 H./2 Haziran 1375–21 Mayıs 1376 tarihinde Sultan, Sırp'ların Osmanlı mülküne yürüdüğü haberini alınca Şehzade Bayezid'i naib bırakarak külliyetli bir orduyla Rumeli'ye geldi. Despot durumu öğrenince geri çekildi. Despot, padişahın karşısına çıkmak yerine halkı dağ eteklerine çekti ve zahire ambarlarını yok etti. 4 ay süren fütuhat esnasında açlıktan kırılma noktasına gelen askerinin durumu da gözönüne alınarak yapılan istişarede Semendire yakınlarındaki Niş kalesinin fethi gündeme geldi. Yağma kanalıyla hisar alınınca kıtlık sona erdi. Fetih Sırp despotu tarafından duyulunca yıllık 40–50 okka yıllık karşılığı haraçgüzar olmaya karar verdi. Sultan Bursa'ya döndü.

İkinci görüş ise hadiselerin 783–787 H./28 Mart 1381–1 Şubat 1386 tarihinde cereyan ettiği şeklindedir.

1- Rumeli'ye geliş ve Ferecik Fethi

- Sultan Murad, Şehzade Bayezid'i ve Kara Timurtaş Paşa'yı Bursa'da bırakıp topladığı birliklerle Gelibolu üzerinden Malkara'ya geçti. Gazi Evrenos ve Lala Şahin Paşa birlikleriyle Sultan I. Murad ile Malkara'da buluştu, Evrenos Bey, Şahin Paşa'nın emrinde Ferecik fethine gönderildi ve Ferecik fethedildi.

- Gazi Evrenos ve Lala Şahin Paşa Burgos'u fethettikten sonra Malkara'ya geldiler.

- Sultan Murad Malkara'ya geçti. Evrenos Bey ve Şahin Paşa Burgos'u fethedip Malkara'da padişahla mülaki oldular.

- Sultan, Sırp topraklarına yürüdü, 14 gün karşısına çıkacak düşman kuvveti bekledi; fakat, gelen olmayınca istikameti Niş hisarına çevirdi ve kale fethedildi. Bunun üzerine hisarın muhasarası Timurtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey'e bırakıldı. Fethin haberi despota ulaşınca 50.000 gümüş ve 1.000 asker yıllık haraç mukabili vassal oldu. Bunlar olurken padişah Çatalca yolundadır.

- Sultan I. Murad Malkara'ya geçti. Gazi Evrenos Bey ve Lala Şahin Paşa ile İnceğiz ve Çatalca taraflarına gazaya çıktılar.

2- Tanrı Yıkdığı Fethi

- Sultan Murad, bizzat Çatalca kalesine yürüdü, bu esnada Ferecek fethi haberi geldi. Çatalca fethinin ardından padişah, Şahin Paşa'ya haber gönderdi ve İnceğiz yoluyla Çorlu yakınlarındaki Pulunya/Tanrı Yıkdığı hisarını muhasara etti; fakat fetih gerçekleşmedi. Sultan, Devletli Kabağaç mevkiinde iken kalenin alındığı haberi geldi ve Lala Şahin hisarın teslimi için gönderildi. Lala Paşa, külliyetli ganimetlerle sultanın yanına döndü.

- Sultan Murad, Edirne'ye döndü.

3- Borukale-İskeçe-Marulya Fethi

- Sultan I. Murad, Çandarlı Paşa ve Gazi Evrenos'a fütihat emri verdi. Evrenos Bey Gümülçine'yi askeri karargâh olarak kullanarak Büri/Borukale, İskeçe ve Marulya/Avrathisarı'nı fethetti.

- Sultan I. Murad, Lala Şahin ve Gazi Evrenos'a fütihat emri verdi. Evrenos Bey Gümülçine'yi askeri karargâh olarak kullanarak Büri/Borukale, İskeçe ve Marulya/Avrathisarı'nı fethetti.

4- Serez Fethi

- Deli Balaban Serez hisarına yerleştirildi.

- Lala Şahin Paşa, Kavala, Drama, Zihne, Serez, Manastır ve mülhakatıyla birlikte Karaferya'yı fethetti.
- Gazi Evrenos Bey karargâhını Gümülcine'den Serez'e taşıdı.
- Sultan Murad, Edirne'dedir.
- Fütuhât bütün hızıyla devam ederken av esnasında Lala Şahin Paşa vefat etti. Kara Timurtaş Paşa Rumeli Beylerbeyliği'ne tayin oldu.
- Deli Balaban, Çandarlı Paşa ve Azep Bey Serez'i muhasara etti, alamadılar. Sofya üzerinden geri çekildiler. Azep Bey kaleyi kuşattı ve bir gece baskısıyla fethi gerçekleştirdi. Çandarlı durumdan haberdardı. Despota destek olarak gelen birlikler fethin gerçekleştiğini görünce ricat ettiler.
- Deli Balaban Serez'i bizzat fethetmekte iken Lala Şahin Paşa destek birlik olarak Serez'e yürürken güzergâh üzerinde bulunan Kavala, Drama, Zihne'yi ve Karaferya'yı fethetti.
- Hayreddin Paşa, Kavala, Drama, Zihne ve Serez'i emanla aldı ve mülhakatıyla birlikte Karaferya'yı fethetti.
- Gazi Evrenos Bey karargâhını Gümülcine'den Serez'e taşıdı.
- Fatihi bilinmemekle birlikte Zağra, Serez ve Karaferya fethedildi.

Yukarıda maddeleştirerek derli toplu hale getirildiği üzere Osmanlı vekayinâmeleri kendi içinde iki gruba ayrılmış bir biçimde hadiseler hakkında derinine ve tafsilatlı olarak malumat barındırmaktadır. Devrin diğer kaynak guruplarındaki azlığa rağmen bu iki hizipli malumatı tek bir çatı altında toplayıp belli bir potada eritme noktasında müracaatımız, ilk olarak batılı müelliflerin bilgileri olacaktır.

Verdiği bilgileri tetkike tabi tuacağımız müellifimiz, batılı tarihçiler sahasında ilk geniş çerçeve eseri kaleme alan Hammer'dir.

Müellifin izahatına göre Sultan Murad, Köstendil'i almak üzere Rumeli'ye geçtiğini (1371) ve şehrin anahtarlarını despot Kostantin'den alarak, kendisini her türlü vergiden muaf kıldığı şekilde yerinde bıraktığını⁹⁵⁴, daha sonra ise 1372'de Köstendil'i fethedip Bursa'ya avdet ettiğini⁹⁵⁵ beyan etmiştir.

1373'de Sultan Murad'ın Vize kalesi kumandanının Rum askerlerden şikayeti üzerine Rumeli'ye geçtiğini, burada Lala Şahin Paşa'yla buluştuktan sonra İstanbul'a 1 gün mesafede bulunan Çatalburgaz ve İstanbul'a 2 gün mesafede bulunan İnceğiz hisarlarına yürüdüğünü, her iki kalenin de emanla teslim olduğunu, İnceğiz'in ardından Apolunya kalesini 15 gün muhasara ettiğini, fethi tahakkuk ettiremeyip bu esnada çöken duvarlardan birinin geçit olarak kullanılması neticesi olarak kalenin fethi gerçekleştiğini, sultanın bu esnada Devletli Kabağaç isimli mevkiye bulunduğunu bildirmektedir⁹⁵⁶.

Hammer izahatında, padişahın 1375 tarihinde Bizans Devleti'nin en mevkii dört noktasından biri ve aynı zamanda güzargâh istikameti bulunan Niş kalesine yürüdüğünü, 25 gün muhasara neticesi fethin meydana geldiğini, bunun üzerine despot Lazar'ın sulh akdetmek istediğini beyan ettiğini, karşılığında ise her sene 1.000 libre gümüş ve 1000 askerlik destek vermek mukabili tarafların el şıkıştığını kayda geçmektedir. Müellife göre aynı sene Bulgar kralı Şişman'la da sulh yapıldığını ve Şişman'ın vergiden muaf kalmak için kızını padişaha nikâhladığını ve sultanın 1375 kışını Edirne'de geçirdiğini, bu tarihten itibaren 6 sene boyunca harp etmediğini izah etmektedir⁹⁵⁷.

Hadiseler hakkında söz açan bir diğer batılı müellif olan Johann Zinkeisen, Lala Şahin'in 1371 senesinde Balkanlar havalisinde batı istikametinde ilerlemesi neticesi Köstendil kalesine yürüdüğünü, Konstantin Dragaş'ın mukavemet hazırlığında olduğu bir anda Sultan Murad'ın Bursa'dan Rumeli'ye geçmiş olduğunu ve Köstendil'e doğru geldiğini haber alınca sultanı, şehrin girişinde elinde kalenin

⁹⁵⁴ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 32.

⁹⁵⁵ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 31.

⁹⁵⁶ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 32.

⁹⁵⁷ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 33.

anahtarları olduğu bir vaziyette karşıladığını, padişahın haraçgüzarı olarak Osmanoğullarının vassalı olmayı kabul ettiğini bildirmektedir.

Zinkeisen, 1372 senesinde ise Bizans imparatorunun Osmanlı mülkü bulunan şehirleri istirdad etmek üzere hareket ettiğini, hünkârın bu Vize kalesi merkezli mücadeleyi öğrenir öğrenmez Gelibolu üzerinden Malkara'ya geçtiğini, Rumeli birlikleriyle burada buluşarak yaptığı gövde gösterisinin ardından Bizanslı kumandanların sessizce istirdad faaliyetlerini yarıda kesip ricat ettiğini, bu bekleyiş zamanını Çanakkale Boğazı ve Enez Körfezi'nde bir kısım fütuhatla değerlendirdiğini, İncegiz'in üç günde, Apolunya/Tanrı Yıkıldığı hisarının 14 günde fethedildiğini belirtip, bu fethin kale duvarının yıkılması suretiyle re'sen gerçekleştiğini, aksi takdirde sultanın Tanrı Yıkıldığı hisarından vazgeçmiş durumda bulunduğunu izah etmektedir⁹⁵⁸.

Zinkeisen, Sultan Murad cephesinin ardından hadiselerin Lala Şahin kısmına geçmekte ve Şahin Paşa'nın bu esnada İpsala mıntıkasındaki Ferecik'i aldığını, bu fethin gerçekleşmesiyle beraber bölgedeki birçok küçük yerlerin kendiliğinden teslim olduğunu ve böylece, neredeyse İstanbul'a kadar fütuhatın tamam olduğu gözüyle bakılabileceğini beyan etmektedir⁹⁵⁹.

Zinkeisen'in beyanına göre Murad Hüdâvendigâr, kılıcını batı istikametine çevirerek Çandarlı Paşa idaresinde ve Evrenos Bey eşliğinde 1373 baharında Meriç nehrinin aşağı kısmına yüründüğünü, Burla/Borukale, İskeçe, Marulya/Avrathisarı, Kavala, Drama, Zihne, Karaferya, Serez olmak üzere Güney Trakya'nın tamamı ve Makedonya havalisine ayak basıldığını, mühim hisarların tek tek fethedildiğini, 1374 senesinde Kuzey istikametinde Rodop Dağları, Vardar Nehri civarında idareyi ele geçiren Dragaş ve Boğdan isminde iki prens karşı sefere çıktığını, kılıcı kınından çıkarmadan iki prensin Osmanlı vassalı olmayı kabul ettiğini kaydetmiştir⁹⁶⁰.

Zinkeisen, 1375 senesinde Sırp Kralı Lazar ve Silistre ile Niğbolu havalisinin hakimi bulunan Kral Şişman'la mücadele edildiğini, Samakov'un fethinden sonra

⁹⁵⁸ Zinkeisen, **a.g.e., 1**, s. 173–74.

⁹⁵⁹ Zinkeisen, **a.g.e., 1**, s. 174.

⁹⁶⁰ Zinkeisen, **a.g.e., 1**, s. 174–75.

bölgeden tard edilmek istenen Osmanoğullarının, durum karşısında kesin çözümü elde edebilmek üzere padişahın, Şehzade Bayezid'i Bursa'da naip bırakarak Gelibolu üzerinden Sırbistan topraklarına ilerleyen Osmanlı sultanının karşısına Kral Lazar'ın çıkamadığını, zahireyi yok ederek ricat ettiğini, halkın dağ eteklerine çıktığını, hünkârın boş topraklarda yürürken erzak sıkıntısı ve sefer mevsiminin yavaş yavaş sonuna gelinmesi neticesi olarak şartların çetin bir hale büründüğünü, Sırp kralının bir nevi yiyecek deposu haline getirdiği Niş hisarının fethinin problemlerin en kısa ve kesin çözüm için tek yol olarak elde bulunması sebebiyle bu hisarın fethine karar verildiğini, meydana gelen kanlı muharebelerde 25 gün süren muhasara neticesi kalenin fethedilip, hisarın yağma tarikiyle ordunun kıtlığının çözüme kavuştuğunu, Kral Lazar'ın bu durumdan haberdar olunca direnecek cesaretini ve kaynaklarını kaybettiğinden Osmanlı sultanına yıllık 1.000 libre gümüş⁹⁶¹ mukabili haraç ve 1000 süvari tahsisiyle sulh teklifinde bulunduğunu bildirmektedir⁹⁶².

Zinkeisen izahının devamında, Sırp kralının durumunu gören Şişman'ın da aynı sene Sultan Murad'ın Bulgar topraklarına girme ihtimalini anlayınca, gönüllü olarak topraklarının girişinde padişahı bizzat istikbal edip haraçgüzarlığını beyan ettiğini, bu sebeple iyi şartlarda sulh akdettiğini, asker desteğinden başka herhangi bir hususi şart olmadan akdin meydana geldiğini, hünkârın, Şişman'ın kızıyla yaptığı evlilikle Osmanlı–Bulgar münasebetlerinin değiştiğini, böylece takvimler 1375 miladiye geldiğinde Osmanlı mülkünün Çanakkale Boğazı'ndan Sırbistan ve Bulgaristan'a, Karadeniz sahillerinden Vardar Ovası'na kadar teşmil olduğunu, Makedonya'daki Serez, Sırbistan'daki Niş kalelerinin Batı ve Kuzey istikametinde Osmanlı toprağının hudud karakolları haline geldiğini⁹⁶³, Sırp topraklarındaki mücadele devam ederken Lala Şahin Paşa'nın vefat ettiğini, yerine ise Kara Timurtaş Paşa'nın Rumeli Beylerbeyliğine getirildiğini kayda geçirmiştir⁹⁶⁴.

Nicola Jorga izahatına baktığımızda ise V. İoannes'in Vize kalesini Osmanoğullarından istirdad etmek için gayret göstermesi üzerine, padişahın Malkara'da topladığı ordunun bir kısmını kendi komutası altına alarak, İstanbul

⁹⁶¹ 1 libre 454 grama tekabul etmektedir.

⁹⁶² Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 175–76.

⁹⁶³ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 176.

⁹⁶⁴ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 177.

yakınlarındaki İnceğiz Kalesi ile Cibal ve Apolunya/Tanrı Yıkdığı hisarlarını fethettiğini, diğer kolda Lala Şahin Paşa'nın eşzamanlı yaptığı seferlerin I. Murad'dan farklı olarak fütihat gayesi taşıdığını, hüdâvendigârın esas meselesinin V. İoannes'e gözdağı vermek olduğunu, tedbiren Venedikliler ve diğer İtalyan milletlerle temasa girmeye sebep verecek bölgelere “*dokunmadan*” ordunun yürüdüğünü, bu gayeye matuf olarak Enez'i pas geçip, İpsala üzerinden Vira hisarını fethedip ismini Ferecik'e çevirdiklerini⁹⁶⁵, 1373 ile 1374 arasında Gazi Evrenos'un Burla/Borukale, Drama, Zihne, Kavala Limanı, Marulya/Avrathisarı, Karaferya ve sonunda Serez'in muharebe olmadan Osmanlı mülküne dahil olduğunu⁹⁶⁶ bildiren müellif, Niş fethiyle alakalı olarak Sultan Murad'ın gerçekleştirmesini şüpheli karşılayıp Lala Şahin Paşa'nın seferi bizzat yaptığını ihtimallere daha uygun bulmaktadır⁹⁶⁷.

Jorga'ya göre 1373 senesinde Sofya'yı kalıcı olarak fethetmesinin ardından İhtiman Geçidi'nin tabii uzantısı durumunda bulunan Niş şehrinin Lala Paşa tarafından fethedilmesi söz konusudur. Müellifin izahatına göre Macaristan ve Raguza'ya giden yollara da hakim güzergâhta bulunan Niş hisarı, baskınla fethedilmiştir. Jorga, şehrin kısa bir süre sonra terk edildiği görüşündedir ve “*muhtemelen*” şerhiyle, kısa aralıklarla el değiştiren, al-ver diye tabir edebileceğimiz topraklar silsilesi içinde olduğunu düşünmektedir⁹⁶⁸.

Gibbons ise 1371–1373 devresi fütuhatını 1361–1362 dönemiyle kıyaslayarak aynı hız ve kesinlikte bir fütihat faaliyeti olduğunu, Kavala, Drama, Serez'in Çandarlı–Evrenos ikilisi kontrolünde fethedildiğini⁹⁶⁹, Mesta, Struma arasındaki köyler ve kasabaların emanla teslim olduğunu⁹⁷⁰, 1372 senesine gelindiğinde Osmanlıların Adriyatik sahillerine ayak bastıklarını⁹⁷¹, aynı yıl V. İoannes ile Bulgar ve Sırp prenslerinin Osmanlı'nın haraçgüzarı haline geldiklerini bildirmekte, daha ziyade Avrupa merkezli tahlillerde bulunmaktadır.

⁹⁶⁵ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 232.

⁹⁶⁶ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 233.

⁹⁶⁷ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 234.

⁹⁶⁸ Jorga, **a.y.**

⁹⁶⁹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 121.

⁹⁷⁰ Gibbons, **a.y.**

⁹⁷¹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 122.

Georg Ostrogorsky ise devrin fütuhât faaliyetlerinden bahsetmeden hadiseyi Bizans merkezli izah ederek 1373 ilkbaharında Osmanlı sultanın haraçgüzârı olarak V. İoannes'in padişahın Anadolu'daki bir seferinde kendisine eşlik ettiğinden⁹⁷² ve Bulgar çarının Osmanlı vassalı olduğundan bahsedip, açtığı parantezi başka bir bahse geçerek kapatmaktadır⁹⁷³.

Batılı müellifler cephesinde vakaların seyri bu minval üzerine devam etmekteyken fikrimizin temelini daha sağlam bir zemine oturtmak ve tetkikatımızın zenginleştirmek noktasında, son devir müelliflerinin izahlarının incelenmesi elzem olduğundan ilk durağımız sahanın söz sahiplerinden olan Uzunçarşılı'dır.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Çirmen Harbi'nden sonra müttefik Sırp kuvvetlerinin vefat eden kumandanları sebebiyle Osmanlıların fütuhatta önünün açıldığını, Evrenos Bey'in Gümülcine'yi istirdad ettiğini, Gümülcine'nin batı kısmına kalan Borla, İskeçe ve Marulya olarak bilinen Gümülcine'nin sahil kasabalarından Maroniye'nin fethedildiğini, Çandarlı tarafından Kavala, Drama, Zihne, Serez ile Karaferya'nın alındığını bildirmekte⁹⁷⁴, Serez'in fethine hususi bahis açan müellif, Sultan Murad'ın bir Manastır için verdiği 774 H./1372 M. tarihli beratına binaen, hisarın bu tarihte ele geçtiğini, Osmanlı vekayinâmelerinin verdiği 1385 tarihinin hatalı olduğunu belirtmektedir⁹⁷⁵.

Uzunçarşılı'ya göre, Selanik valisi Manuel Paleologos, Serez'i zaptetmek üzere kaledeki Rumları ayaklandırmak niyetiyle bazı faaliyetlerde bulunduğunu, bunun üzerine Sultan Murad'ın Halil Paşa'yı bölgeye sevk edip, Selanik'i muhasara ettiğini, Manuel'in ise deniz yoluyla İstanbul'a kaçtığını, V. İoannes'in padişahı çekindiğinden oğlu Manuel'i şehre sokmadığını, valinin Midilli adasında bulunan akrabasının yanına gittiğini, Ceneviz beyinin de kendisini kabul etmemesi neticesi, dönüp Bursa'ya geçtiğini ve I. Murad'a iltica ederek hünkârdan afvını talep ettiğini; ardından, bağışlanarak İstanbul'a gönderildiğini bildirmektedir⁹⁷⁶.

⁹⁷² Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 498.

⁹⁷³ Ostrogorsky, **a.y.**

⁹⁷⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 171.

⁹⁷⁵ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 171–72/dn. 4.

⁹⁷⁶ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 143.

1374 tarihine kaydedilen vakaya nispetle Uzunçarşılı, bu muvaffakiyetlerden sonra Osmanlı birliklerinin Vardar nehri güzergâhında yürüdüğü sırada mukavemet gösterecek kimsenin kalmadığını, Samakov mağlubiyeti ardından Köstendil'in de Osmanlılar eline geçişinin mezkûr galibiyetin tabii bir neticesi olduğunu beyan etmektedir. Müellif, 1372 tarihini kayda geçmekle birlikte, Bulgar prensi Kostantin'in zikri geçen tarihten sonra Osmanlı haraçgüzarı olduğunu bildirmektedir⁹⁷⁷.

Uzunçarşılı, Köstendil fütuhâtı neticesi olarak Sırp despotu Lazar'ın rahatsız olduğunu, Lazar'ı padişahın haraçgüzarı olmaya mecbur kaldığını, vassallık usulüyle vergi ve harplerde destek birlikleri alan sultanın, askeri müzaheretten çok istifade ettiğini⁹⁷⁸, 1373 senesine gelindiğinde ise Vize beyi Şir Merd'in haberi üzerine Murad Hüdâvendigâr'ın Gelibolu üzerinden Malkara'ya geçerek askerinin bir kısmının Lala Şahin kumandasında İpsala yakınlardaki Ferecik fethine gönderildiğini, hünkârın da bizzat Çatalca taraflarına ilerleyerek İncegiz ve Çatalburgaz hisarlarını sonrasında, Pulunya/Apolunya/Polunya hisarını fethettiğini, V. İoannes'in de sulh akdine mecbur kaldığını izah etmektedir⁹⁷⁹.

Bu minval üzere kazanılan muvaffakiyetler neticesi olarak Rumeli'de hareketin durması, padişahın Anadolu toprağında bazı başarılarla Osmanlı mülkünün genişlemesini mümkün kıldığını, 1376 senesinde sultanın Bursa'ya geçtiğini bildirmektedir⁹⁸⁰.

Bir diğer muasır müellif Mustafa Cezar ise Serez vakası hakkında Uzunçarşılı'yla müttefik bir halde bulumakla birlikte, hadisenin Osmanlı vekayinâmelerindeki tarih olan 1385 veya 1387 olarak gerçekleştiğini, Bizanslı tarihçilerin 1374 tarihini verdiğini bildirmektedir⁹⁸¹. Daha sonra ise Drama ve Serez'in 1371 veya 1372'de zaptedildiğinden⁹⁸² bahseden müellif, izahatında Ferecik, İskeçe, Kavala, Zihne ve Karaferya'nın Gazi Evrenos tarafından

⁹⁷⁷ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 172.

⁹⁷⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 172–73.

⁹⁷⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 173.

⁹⁸⁰ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 174.

⁹⁸¹ Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 112–13.

⁹⁸² Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 121.

fethedildiğini beyan etmekte, 1373–1374 bandında Sırp kralı Lazar'ın Osmanlı haraçgüzarı olduğundan bahseden Cezar'ın izahatında⁹⁸³, Lala Şahin Paşa ve Hayreddin Paşa'nın faaliyetlerinde geniş bir izahat bulunmamaktadır. Bu açıdan Mustafa Cezar'ın ağırlık olarak erken devir Osmanlı vekayinâmelerini takip ettiği söylenebilir.

İsmail Hami Danişmend ise Çirmen harbinden sonra Rumeli'de Osmanlı yürüyüşüne mukavemet edebilecek kuvvet kalmadığını⁹⁸⁴, sultanın Bursa'da bulunduğu bir zamanda Vize beyinden gelen haber üzerine 1372'de Rumeli'ye geçtiğini, Lala Paşa'yı Ferecik havalisine gönderdiğini, kendisinin ise bizzat Çatalca ve İnceğiz kalelerini fethettiğini, devrin kaynaklarındaki Çatalburgaz'ın Çatalca olduğunu⁹⁸⁵ izah etmektedir.

Danişmend'in izahatında, toplu bir bakışla, Çandarlı, Lala Paşa, Gazi Evrenos ve Deli Balaban beylerin İskeçe, Drama, Kavala, Zihne, Avrathisarı/Marulya, Serez, Karaferya ve Yenice-i Vardar'ın 1371–1373 aralında fethedildiğinden bahisle⁹⁸⁶, Serez'in Manuel Paleologos tarafından istirdadı gayretinin neticesi olarak, Hayreddin Paşa'nın Selanik'e yaptığı sefer için 1374 senesini kayda geçmekte⁹⁸⁷, Niş hisarının fethi hadisesinde 1375 yılını yakın bulmakta⁹⁸⁸, tarihler 1376'yı gösterdiğinde ise Bulgaristan'ın Osmanlı'ya tabi halde haraçgüzarı olduğunu beyan edip⁹⁸⁹, Lala Paşa'nın vefatına müstakil bir başlıkla bahis açıp, 1376'da Timurtaş Paşa'nın Rumeli Beylerbeyliği makamına getirildiğini izah etmektedir. Lala Şahin Paşa için 1375'de Niş fethi sırasında vefat ettiğini ve makamının birkaç ay boş kaldığını not düşmektedir⁹⁹⁰.

Hatice Oruç da Çirmen harbi neticesi fetih yollarının açıldığından bahisle, Osmanlılara mukavemet edecek kuvvetin kalmadığından söz etmektedir⁹⁹¹. Çandarlı Paşa ve Evrenos Bey'in 1371–1372'de Makedonya topraklarına fütihat faaliyetinde

⁹⁸³ Cezar ve dğr, **a.y.**

⁹⁸⁴ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 54.

⁹⁸⁵ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 55.

⁹⁸⁶ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 56.

⁹⁸⁷ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 56–57.

⁹⁸⁸ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 58.

⁹⁸⁹ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 58–59.

⁹⁹⁰ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 59.

⁹⁹¹ Oruç, **a.g.t.**, s. 84.

bulduklarını, Serez'in muhasara edildiğini, 10 Nisan 1372'de Selanik'in Osmanlı taarruzuna uğradığını; ancak, muvaffak olunamadığını beyan etmekte, Uzunçarşılı'nın izah ettiği beratı Saint John Prodromus Manastırı keşişlerine gönderilmiş vergi afvı fermanı şeklinde açığa kavuşturarak Temmuz 1372 tarihini kayda geçirmekte ve bu izahattan hareketle 1372–1373 devresinde Osmanlıların'nın Makedonya'da nüfuz sahasının bulunduğunun ispatı olarak kabul etmektedir⁹⁹². Müellife, bu devre faaliyetleri hakkında Lala Şahin Paşa'nın vefatı dahil her türlü vaka için 1381–1385 bandını beyan etmektedir⁹⁹³.

Ayşegül Kılıç, Çirmen zaferiyle Edirne ve Batı Trakya'nın güvence altına alındığını, Bizans'ın, Osmanlıların haraçgüzarı durumuna düştüğünü⁹⁹⁴, bununla birlikte Makedonya'nın fetih yolunun açıldığını⁹⁹⁵ kayda geçmekte, Gelibolu'nun elden çıkmış durumda bulunduğunu fırsat bilen V. İoannes'in Vize civarını yağmalattığının Hünkâr I. Murad tarafından öğrenilmesinin ardından Gazi Evrenos'un ve Lala Paşa'nın fütuhata memur kılındığını, Şahin Paşa'nın ise Ferecik kalsinin fethiyle vazifelendirildiğini bildirmektedir⁹⁹⁶.

Kılıç, 1373'de Evrenos Bey ve Çandarlı Paşa'nın Serez havalisine sevk edildiğini, hisarın muhasarasına memur kılınan Deli Balaban'ın kaleyi zaptedemediğini, şehri ablukaya almaktan ibaret olduğunu⁹⁹⁷, Selanik'te valilik vazifesinde bulunan Manuel Paleologos'un 1374'de yaptığı baskının ise Serez'i istirdad etmek için olmadığını, Deli Balaban'ın kuşatmasını kaldırmak gayesine matuf bulunduğunu kaydetmiştir⁹⁹⁸.

Ayşegül Kılıç, Evrenos Bey'in 1374'de Gümülcine'den Buri/Borukale, İskeçe, Gümülcine'nin kıyı köylerinden Marulya/Avrathisarı'nı fethettiğini, Borukale ve İskeçe'nin teslim üzere zaptedildiğini, Avrathisarı'nın ise muhasara neticesi alındığını izah etmektedir⁹⁹⁹. İskeçe'nin güneyinde tesis edilen Yenice-i Karasu'nun

⁹⁹² Oruç, **a.g.t.**, s. 85.

⁹⁹³ Oruç, **a.g.t.**, s. 86–87.

⁹⁹⁴ Kılıç, **a.g.e.**, s. 62.

⁹⁹⁵ Kılıç, **a.g.e.**, s. 61.

⁹⁹⁶ Kılıç, **a.g.e.**, s. 62.

⁹⁹⁷ Kılıç, **a.y.**

⁹⁹⁸ Kılıç, **a.g.e.**, s. 63.

⁹⁹⁹ Kılıç, **a.y.**

da Gazi Evrenos tarafından fethedildiğini kaydedip, tetkikinin gereği olarak Evrenos Gazi merkezli izahatta bulunarak fütuhatin tamamına ve diğer siyasi–askeri faaliyetleri meskut geçmektedir¹⁰⁰⁰.

Bu devre fütuhât faaliyetlerindeki esas kargaşa Osmanlı vekayinâmelerinin verdiği tarihler üzerinde olup hadiselerin cereyanında birçok müşterek nokta bulunduğundan izahatın şu şekilde olması akla yakın durmaktadır:

Sultan I. Murad, Kara Biga’yı fethettikten sonra gelen Çirmen muzafferiyeti esnasında bulunduğu Anadolu’daki merkez olan Bursa’dan Lala Şahin Paşa’nın daveti üzerine Gelibolu üzerinden Malkara’ya geçerek Edirne’ye gelmiş, Lala Paşa’nın birlikleriyle beraber Köstendil havalisine yürüyüp 1371’de¹⁰⁰¹ şehri daimi surette Osmanlı mülkü haline getirmiştir (Temmuz?–Eylül?). Zira, bu şehrin daha evvelden Lala Paşa vasıtasıyla Osmanlı toprağı arasına katıldığı bilindiğinden, seferin, istirdad yahud da muhtemel bir düşman kuvvetleri taarruzunun önünü kesme faaliyeti olması akla daha yakın gelmektedir. Çirmen galibiyeti de Osmanlı kuvvetini pekiştirmiş bir zafer olduğundan despot Kostantin’in hünkârın bizzat müdahalesinin olacağını duyması, hadisenin kansız bitmesi açısından caydırıcı unsur olduğu söylenebilir. Ardından padişah vakit kaybetmeden Anadolu’ya dönmüştür. Bunlar olurken ise ferzend-i ekber olan Şehzade Bayezid ve lalası yahud da dadısı olarak da Kara Timurtaş Paşa Bursa’da bulunmaktadır.

1371 yazı yahud da sefer mevsiminin hareketli devresini Edirne’de Köstendil despotunu itaat altına almakla geçiren Murad Hüdâvendigâr, 1371 Kasım?–Şubat? bandını yani aynı senenin kışını Bursa’da geçirdikten sonra 1372 (Mart?–Nisan?) sefer mevsimi başında Vize hisarına başlayan taarruzlar karşısında Şir Merd Bey’in davetiyle Rumeli’ye geçme kararı almıştır. Bu devrede Gelibolu elde bulunmadığından Bizans için bir direnme imkanı olarak görüldüğünden hareketli durumda bulunan Doğu Trakya bölgesine yürüme kararı verilmiştir. Şehzade Bayezid ve lalası durumunda olan Kara Timurtaş Paşa’yı Bursa’da tahta naip bırakan padişah tekrardan Gelibolu üzerinden Malkara’ya geçmiştir. Bu seferki sıkıntıdan

¹⁰⁰⁰ Kılıç, a.y..

¹⁰⁰¹ Machiel Kiel, “Köstendil”, **DİA**, (Ankara 2002), C. 26, s. 277.

ziyade, basit bir despottan farklı olan “*yaralı aslan*” durumunda bulunan V. İoannes’tir; kendisi Osmanlılara karşı ayakta kalabilmek namına Roma’ya kadar gitmiş bulunduğundan kati surette dizginlenmesi gerekmektedir. Evrenos Bey ve Lala Paşa’nın seferde bulunduğu sırada Malkara’ya gelen sultan kafasındaki gövde gösterisinin icrası için kendilerinin de iştirakini bekledi. Bütün kumandanların ve birliklerinin toplandığı anda hareket kararı aldı. Elbette haberi Bizanslı kumandanlar ve dolayısıyla V. İonannes’in de aldığını düşünmekte bir beis yoktur. Bundan sonrasında Bizanslı kumandanlarının geri çekilmesiyle başlamaktadır. Halk ağzıyla söylersek eğer, baskın basanıdır.

Sultan, bu külliyetli orduyu ikiye taksim edip, birini Evrenos Bey ve Şahin Paşa’ya vermiştir; zira, zaten birlikte fütihat yapmaktadırlar yani aralarındaki uyum, hareket kabiliyetlerine destek vazifesi gördüğü düşünülebilir. İstikametleri, elden çıkmış bulunan Ferecik’tir. Hisar, Gümülcine yakınlarındaki bir yerdir ve İpsala-Gümülcine havalisinde bu tarihten itibaren tekrar bir istirdad-fütihat başlamış bulunmaktadır. Hünkâr Gâzi Murad, emrindeki birliklerle evvela İnceğiz hisarını çok kısa müddette fetih yoluyla almıştır; ardından, Çatalca kalesini ise emanla Osmanlı mülküne dahil etmiştir; çünkü, hisarın tekfuru Osmanlılara direnmenin geçer akçe olmadığını İnceğiz hisarında müşahade etmiştir. Bu esnada Ferecik istirdadı haberi padişaha ulaşmıştır; bu gelişme üzerine sultan, Şahin Paşa’yı yanına davet etmiştir.

Hüdâvendigâr Gazi, hız kesmeden Pulunya/Apolunya/Tanrı Yıkdığı hisar fethine girişmiştir. Muhasara başarısızlıkla neticelenmiş, bir kısım birliklerle mücadelenin devam ettirilmeye gayret edildiği devrede kale ele geçirilmiş ve Şahin Paşa tarafından teslim alınmıştır. Bu esnada da sefer mevsiminin sonu yaklaştığından sultan Edirne’ye çekilmiştir. Tanrı Yıkdığı hisarının bir müddet muhasarasının ardından padişahın Karadeniz sahiline çekilmiş olmasını yani bir şekilde kuşatmayı kaldırmasının sebebi olarak da biz, sefer mevsiminin sonuna gelindiği dönem olan 1372 Eylül-Ekim devresinde kalenin Osmanlı mülküne dahil edildiğini düşünebiliriz. Bu fütihat neticesi V. İoannes sulh akdine mecbur kalmış¹⁰⁰² ve 1373

¹⁰⁰² Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 173.

ilkbaharı net olmakla birlikte, Osmanlıların haraçgüzarı pozisyonunda hareket etmiştir¹⁰⁰³.

10 Nisan 1372 tarihinde Osmanlılar ilk kez Selanik'i muhasara etmiştir¹⁰⁰⁴. Evrenos Gazi, Lala Paşa ve Sultan I. Murad fütuhatta, Timurtaş Paşa ise Anadolu'da bulunduğundan muhtemelen bu kuşatmayı Çandarlı Halil ve Mihaloğlu ya birlikte, ya da ikisinden biri yapmış olmalıdır ki muhtemelen, Halil Paşa hadisenin merkezinde bulunmaktaydı. Bu taarruz ise akim kalmıştır.

1372 Kasım?-Mart? devresini Edirne'de geçirmiş bulunan Sultan Murad, bu tarihten itibaren büyük ölçüde Rumeli'de kalacak ve 1375 senesinin sefer zamanı bitene kadar Balkanlardaki fütuhat faaliyetinin kumandasını bizzat yönetecektir. Bu tarihten itibaren Gümülcine havalisine yoğunlaşan padişah, 1373'ün sefer döneminde Gümülcine bölgesinin arazi yapısını iyi bilen Evrenos Bey'i, Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'nın emrine verdiği bir halde fütuhata memur kılmıştır. Bu şekliyle hareketi idare etmek maksatlı olarak Hayreddin Paşa Gümülcine'deki askeri karargâhta kalmış, Gazi Evrenos Bey ise İskeçe¹⁰⁰⁵ ve Borukale'yi emanla teslim almıştır¹⁰⁰⁶. Aynı havalinin sahil köylerinden bulunan Marulya/Avrathisarı da fethedilmiştir.

Serez'in fethiyle alakalı olarak fatihi olan kumandanın Lala Şahin Paşa olduğu müelliflerin müşterek kabulü olmakla birlikte, sefer tarihi başlı başına bir mütalaa meselesidir. 1370'li yıllar ve 1380'li yıllar arasında değişen seneler beyan edilmekte olduğundan, ilk elde biz, hisarın birden fazla defa Osmanlı mülkü arasına katıldığını söyleyebiliriz. Bu noktada kesin fethi 1383'de¹⁰⁰⁷ olan şehrin bu devrede zaptı gerçekleşmiş; eğer, Osmanlı vekayinâmelerine bakılırsa 1383'de istirdadı tahakkuk etmiştir. Bununla beraber Lala Şahin bu tarihte sağ bulunmadığından istirdad eden kumandanı da başka biridir. Kesin olan tarafı ise Osmanlılar 1370'li yıllarda bu şehrin kapısına fütuhat için dayandığında hisarın Selanik'te vali bulunan

¹⁰⁰³ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 87; Daş, **a.g.e.**, s. 192.

¹⁰⁰⁴ **Kısa Kronikler**, N. 49/ s. 147.

¹⁰⁰⁵ Machiel Kiel, "İskeçe", **DİA** (İstanbul 2000), **C. 22**, s. 553.

¹⁰⁰⁶ Kılıç, **a.g.e.**, s. 63.

¹⁰⁰⁷ Evangelia Balta, "Serez", **DİA**, (Ankara 2009), **C. 37**, s. 556.

Manuel Paleologos tarafından Sırp'lardan¹⁰⁰⁸ zapt edildiğidir. Deli Balaban'ın yaptığı muhasara neticesiz¹⁰⁰⁹ kalmakla beraber, Serez'den gelecek yardımın önü kesilmiş, çaresiz kalan Avrathisarı tekfuru kaleyi teslim mecbur kalmıştır. Dolayısıyla 1370'li yıllarda Serez'in fethi değil muhasarası cereyan etmiştir.

Temmuz 1372 tarihine kayıtlı Saint John Prodromus Manastırı keşişlerine verilen vergi afvı beratı¹⁰¹⁰ bölgenin bu tarihten bir müddet evvel ya da yakın zamanda fethedildiği fikrini uyandırmakla birlikte, Manastır, Serez'in kuzey kısımlarından Zihne merkezine kadar çok geniş mülklere sahip olduğundan¹⁰¹¹ bu berat Serez'in 1372 Temmuz'unda fethinin bir gereğiymiş gibi kabul edilmiş olması Osmanlı kaynağının verdiği tarihi destekler surette malumat olarak kullanılması açısından sondevir müelliflerini yanılttığı söylenebilir.

Osmanlı kaynağının verdiği bilgi olarak Serez muhasarasına Lala Şahin Paşa'nın destek birlik olarak gönderilmesi de kuşatmanın çetin geçtiğinin bir işaretidir. Şahin Paşa ise güzergâh sahasında bulunan Karaferya, Kavala ve Drama'yı fethetmiş, Zihne'yi ise emanla teslim alıştır¹⁰¹². 1373–1374 sefer zamanı bu havali fütuhatıyla geçmesinin ardından Şahin Paşa, külliyetli ganimetlerle sultanın yanına dönmüştür. Bunlar olup biterken Padişah I. Murad hadiseleri Rumeli başşehri olan Edirne'den takip etmektedir. Lala Şahin Paşa'dan ganimetleri alan Hünkâr Murad 1374 kışını geçirmek üzere Anadolu başşehri olan Bursa'ya geçmiştir.

Osmanlı vekayinâmeleri ve bir kısım müelliflerin izahatına binaen 1375 Mart?–Kasım? devresinde Niş'in fethedildiğinden, Bulgar kralının haraçgüzar olduğundan ve Lala Şahin Paşa'nın vefatından bahsedilmektedir. Niş fethi 1380'li yıllarda 25 günlük bir muhasara neticesi olduğu bilindiğinden¹⁰¹³ kaynakların bir daha gözden geçirilmesi ve doğruya bir adım daha yaklaşılmaya çalışılması elzemdir. Osmanlı vekayinâmeleri tarihlemede hataya düşse bile bilgi açısından zengindir. Hadise bir daha incelendiğinde şöyle düşünülebilir:

¹⁰⁰⁸ Balta, a.y.

¹⁰⁰⁹ İnalçık, **Osmanlı Sultanları**, s. 107; A. mlf, "Murad I", s. 159.

¹⁰¹⁰ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 171–72/dn. 4; Cezar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 121; Oruç, **a.g.t.**, s. 85.

¹⁰¹¹ Heath W. Lowry, "Zihne", **DİA**, (Ankara 2013), C. 44, s. 407.

¹⁰¹² Lowry, a.y.

¹⁰¹³ İnalçık, **Osmanlı Sultanları**, s. 113-14; Machiel Kiel, "Niş", **DİA**, (Ankara 2007), C. 33, s. 147.

Sultan I. Murad, 1375 sefer mevsiminde Sırp'ların Osmanlı mülküne doğru yürüyüşe geçtiği haberinin kendisine ulaşması üzerine, Ferzend-i Ekber Bayezid ve lalası Timurtaş Paşa'yı Bursa'da naip bırakarak, külliyeyle bir orduyla despotun üzerine yürüdü. Adet üzere Lala Şahin Paşa ile Malkara'da buluştuktan sonra orduyu ikiye ayırarak kendisi, Bulgar Kralı Şişman'ın üzerine gitti, Şahin Paşa da Sırp'ların üzerine yürüdü. Hünkâr Murad'ın Bulgar topraklarına girdiğini öğrenen Şişman, padişaha itaat bildirip haraçgüzar oldu ve yerli yerinde bırakıldı. Lala Şahin Paşa ise despotun üzerine gittiği bir anda Niş hisarını muhasaraya aldı; fakat, kendisinin vefatı neticesi Osmanlı birlikleri geri çekildi. Buradan hareketle de bir kısım müellifler tarafından sanki bu muhasara neticesi Niş fethedilmiş şeklinde kabul edildiği görüşü akla yakın durmaktadır. Lala Şahin Paşa'nın vefatı neticesi Rumeli Beylerbeyliği makamı birkaç ay boş kaldıktan sonra 1376 sefer mevsimi öncesi Kara Timurtaş Paşa'nın münhal kalan makama tayin edildiği ilan edildi. Bir kısım müelliflerin 1380'li yıllarda Arnavutluk ve Bosna havalisinde icraatta bulunan Kavala Şahin ile Lala Şahin'i karıştırmaları neticesi ise paşanın bu tarihte sağ olduğu zannedilmiştir¹⁰¹⁴.

Görebildiğimiz kadarıyla, 1371–1376 Osmanlı askeri ve siyasi faaliyetleri yukarıda izah edilen şekliyle düşünmek elde bulunan kaynakların ve araştırmaların takdim ettiği imkanlar nispetinde akla yakın gözükmektedir.

2.3.3. Şehzade Savcı İsmail Çelebi Kıyımı

Takip edebildiğimiz kadarıyla Ahmedî'den Hadidi'ye kadar hakkında tek kelime edilmeyen isyan karşısında, Savcı İsmail Bey hakkında eserinde ilk kez bahseden vekayinâme, Kemalpaşazâde'nin eseridir.

Kemalpaşazâde, Sulan Murad'ın üç oğlundan birinin ismini Savcı olarak bildirip, gözlerinin çıkarıldığından bahsetmekte ve hadiseyi bu malumatla kapatmaktadır¹⁰¹⁵. Eserinin son sayfasında birkaç satırlık bir yer ayırmasından anlaşılabilir, müellif bu konu hakkında “*susmayı*” tercih etmektedir.

¹⁰¹⁴ Özcan, “Lala Şahin Paşa”, s. 77.

¹⁰¹⁵ Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, **3**, s. 116.

Bir diğerk müellif, Hoca Sadeddin ise, sultanın 787 H./1385-1386'da Rumeli'ye geçtiğı esnada Savcı Bey'i Bursa muhafızlığında bıraktığını, Şehzade Bayezid'in de Kütahya'da ikametini emrettiğini, Şehzade Savcı'nın gençliğin verdiği ateş ve etrafındakilerin kışkırtmasıyla padişaha isyan ettiğini¹⁰¹⁶, hazineyi kendisine tabi olanlar arasında dağıttığını, kendi namına hutbe okuttuğunu, olup bitenleri Hünkâr Murad'ın duyduğunda derhal Edirne'den Anadolu'ya geçtiğini ve bir plan üzerine hareket ettiğini, tertibe göre Sultan Murad, hadiselerden haberi yokmuş gibi davranıp, Biga havalisinde büyük bir av düzenleyecek, böylece Bursa'dan çıkıp padişahı ve beraberindeki orduyu Gelibolu'da karşılaşmış olacağını, bu mesele hakkında gelen davete Şehzade Savcı'nın icabet etmediğini, durum karşısında padişahın Bursa'ya yürüdüğünü, Savcı Bey ile Sultan Gâzi Murad'ın Kite Ovası'nda karşılaştıklarını, mukateleyi şehzadenin kaybettiğini, Savcı Bey'in yakalandığında geri adım atmaz halde belirttiğini, bunun üzerine gözlerine mil çekildiğini bildirmektedir¹⁰¹⁷.

Müneccimbaşı Ahmed Dede, sultanın 787 H./1385-1386'da Rumeli'ye geçtiğini, Şehzade Bayezid'in Kütahya'ya gönderildiğini, Savcı Bey'in ise bu esnada Bursa'da bırakıldığını, şehzadenin Savcı, kışkırtmalara kanarak isyana teşebbüs ettiğini, hazineyi etrafına toplamak isteyenlere dağıttığını, namına hutbe okuttuğunu, hadiseyi haber alan padişahın geri döndüğünü, şehzadenin de yanına toplananlarla Kite Ovası'nda hüdâvendigâr karşısına çıktığını, kısa sürede şehzadenin ordusunun bozguna uğradığını, kendisini isyana davet edenlerle birlikte yakalanıp gözlerine mil çektirildiğini, bu hal üzerine yaşayarak Şehzade Bayezid'in sultanlığı zamanında vefat ettiğini bildirmektedir¹⁰¹⁸.

Solakzade izahatında 787 H./1385-1386'da Şehzade Bayezid'in Kütahya'da, Savcı Bey'in ise Bursa'da bulunduğu halde I. Murad'ın Rumeli'ye geçtiğini, şehzadenin etrafındakilerin tahriklerine kapılıp, hazineyi etrafına dağıtarak arkasına adam topladığını, namına hutbe okuttuğunu, padişahın durumu haber alır almaz vakit kaybetmeden Edirne'den Anadolu'ya geçme kararı aldığını, hadiselerden habersiz bir

¹⁰¹⁶ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 156.

¹⁰¹⁷ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 157-58.

¹⁰¹⁸ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 140.

vaziyette padişahın, şehzadeyi ava davet ettiğini, Savcı Bey'in ise bu davete ordusunu toplayıp, Kite Ovası'nda hünkârın karşısına çıkararak cevapladığını, şehzadenin ordunun harpde bozguna uğradığını¹⁰¹⁹, kendisinin gururundan geri adım atmaması üzerine gözlerine mil çekildiğini¹⁰²⁰ bildirmektedir.

Ahmed Rasim ise isyana açık tarih vermezken Hayreddin Paşa'nın vefatı tarihi olarak gösterdiği 1386'dan evvele oturttuğu hadise için zimnen 1385 tarihini kabul ettiği söylenebilir. Müellif, bununla beraber, Savcı Bey'i isyana teşvik edenler olarak geçen kişilerin Karamanoğulları olduğunu ileri sürmektedir. Devletin tarihindeki ilk isyan olduğunu, şehzadenin V. İoannes'in oğuluyla beraber iki şehzadenin babalarına kıyam ettiğine dair de bir rivayet bulunduğunu bildirerek hadise hakkında Savcı Bey'in gözlerine kızgın sirke döküldüğü söylemesinden hareketle, mil çekilmiş kabul edilebilir; dışında kalan birçok noktayı atlamış görünmektedir¹⁰²¹.

Anonim Tevârih ise Sultan Murad'ın ansızın geldiğini ve Şehzade Savcı Bey'in maiyetindeki beyzadeler ve babalarıyla beraber yakalandığını, şehzadenin Hıristiyan destekçilerinin nehirde boğulduğunu, Savcı İsmail Bey'i destekleyen beyzadeler ve babalarının padişahın emriyle başlarının kesildiğini, İsmail Çelebi'nin gözlerinin oyulduğunu, V. İoannes'e gönderdiği haberde ondan da aynı tavrı beklediğini ve Andronikos'un da gözlerine kızgın sirke dökülerek aynı akıbete maruz kaldığını bildirmektedir¹⁰²².

Anonim Tevârih izahatına göre Savcı Bey'in kıyâmı vuku bulduğu esnada V. İoannes'in bir diğer oğlu olan Selanik valisi Manuel Paleologos, Osmanlı toprağı bulunan Fera üzerine yürüyerek bölgeyi zapturabt teşebbüsünde bulunduğunu, padişahın durumdan haberdar olunca da Kara Timurtaş Paşa'yı Selanik hisarına sevk ederek Manuel'i diri olarak kendisine getirmesini istediğini, Vali Manuel'in ise işin ciddiyetini anlayıp şehirdeki Hıristiyanların da sultan taraftarı olduğunu anlayınca, İstanbul'a geçtiğini, babası V. İoannes'in kendisini kabul

¹⁰¹⁹ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁰²⁰ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁰²¹ Ahmed Rasim, **a.g.e.**, s. 31.

¹⁰²² **Anonim** (Baştav), s. 93.

etmemesi üzerine Midilli hakimine müracaat ettiğini, burada da kabul görmeyince Anadolu'ya geçip Bursa'da bulunan hünkâra iltica ederek afvını talep ettiğini, sultanın kendisini bağışladığını, ardından da babası V. İoannes'in yanına İstanbul'a geçtiğini bildirmektedir¹⁰²³.

Anonim Tevârih'in burada bahsettiği hadise, **Selanik Kroniği**'nde geçen 11 Nisan 1372 tarihinde vuku bulmuş olan Selanik muhasarası¹⁰²⁴ olmakla beraber bu hadise Kara Timurtaş Paşa tarafından değil, Çandarlı Hayreddin Paşa tarafından icra edilmiş bir kuşatma olup Savcı Çelebi kıyamı için verilen en erken tarihin 1373 olduğu gözönüne alındığında hadisenin karıştırıldığı açıktır¹⁰²⁵.

Hadisenin Bizans cephesini temsil eden kaynak gurupundan **Kısa Kronikler**'de ise 6 Mayıs 1373 Cuma günü Andronikos Paleologos'un bir müddetten beri babasından kaçır halde bulunan Savcı Bey ile birleştiğini, bunun üzerine V. İoannes'in de Sultan Murad ile müttefik olarak orduyu Bursa'dan Batı'ya geçirdiğini, 25 Mayıs Çarşamba tarihinde harp edildiğini, müttefik Savcı–Andronikos kuvvetlerinin mağlup olduğunu, 500 kadar müslümanın vefat ettiğini, birçok Bizanslı'nın katledildiğini, 1700 civarında isyancının tevkif edildiğini, 30 Mayıs tarihinde ise Andronikos'un teslim olarak hapsedildiğini¹⁰²⁶ ve kör edildiğini¹⁰²⁷, 29 Eylül'de ise Savcı Çelebi'nin, Dimetoka şehrinde tevkif edildiğini ve kör edilip, beraberinde bulunanların tamamının katledildiğini¹⁰²⁸ bildirmektedir.

Hadiseye temas etme gereği hisseden batılı müelliflerden Historia Üniversitesi Tarih Kurumu tarafından hazırlanan eserde, kıyamın kısa sürede bastırıldığını, Anadolu'da cereyan ettiğini, kıyamın gayesinin V. İoannes ve Sultan Murad'ın tahttan indirilerek Osmanlı–Bizans arasında sürekli bir barış yapmak olduğu, padişahın, V. İoannes'e oğlu Andronikos'un İsmail Çelebi'yi kışkırttığından şikayette bulunduğunu, ardından iki şehzadenin otağlarının bulunduğu İstanbul yakınlarındaki bir mevkie geçip, şehzadelerin destekçisi konumunda bulunan

¹⁰²³ **Anonim** (Baştav), a.y.

¹⁰²⁴ **Kısa Kronikler**, N. 49/ s. 147.

¹⁰²⁵ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 143.

¹⁰²⁶ **Kısa Kronikler**, N. 9/s. 79.

¹⁰²⁷ **Kısa Kronikler**, N. 22/s. 92.

¹⁰²⁸ **Kısa Kronikler**, N. 9/s. 80.

subayların isimleriyle çağrılarak kendilerinin ikna edilmek suretiyle taraftarlarının Hünkâr Murad'dan yana dönmelerinin sağlandığını, bir kısım isyanların ise iki şehzade ile birlikte Dimetoka'ya kaçtığını, sonrasında şehzadelerin tevkif edilmesinin ardından Savcı Bey'in gözlerinin oyulduğunu, V. İoannes'in de sultana mukavemete cesareti olmadığından Andronikos'a aynı şeyi yaptığını bildirmektedir¹⁰²⁹.

Batılı müelliflerden Hammer de hadiseyi eserinde izah etmiş ve V. İoannes'in büyük oğlu bulunan Andronikos'dan hükümet işlerini alıp, kardeşi Manuel'e vermesi üzerine babasına isyan kararı aldığını, bu noktada Savcı Bey'le de irtibata geçerek birlikte kıyam ettiklerini, bu esnada Sultan Murad'ın Anadolu'da bir isyanı bastırmakla meşgul bulunduğunu, Rumeli kumandanlığını vekaleten elinde bulunduran Savcı Bey'in isyanı haberini öğrenince V. İoannes'e hesap sorduğunu, Bizans imparatorunun ise mahud fiilde dahiliyeti olmadığını göstermek üzere, asi şehzadelere tenkil hareketi teklif ettiğini ve Sultan Murad ile ittifak üzere bulunduğunu, bunun üzerine müttefik hükümdarların Rumeli'ye geçerek asi şehzadelerin üzerine yürüdüğünü, şehzadelerin ordugâhında teslim olmaları için çağrı yapıldığını, Savcı Bey'in askerlerinden pişman olanların teslim olduğunu, İsmail Çelebi'nin maiyetindeki az sayıdaki asker ve Rum asilzadeleriyle beraber Dimetoka'ya kaçtığını, hünkârın, isyancıların peşinden Dimetoka'yı muhasara ederek asileri teslim almaya mecbur kaldığını, çaresiz kıyama yarıda kesen Savcı Çelebi'nin idam edildiğini, Rum asilzadelerinin Meriç nehrine atıldığını, padişahın baskısı üzerine V. İoannes'in ise Andronikos'un gözlerini kızgın sirke ile kör ettirdiğini, hadisenin 1385 tarihinde cereyan ettiğini bildirmektedir¹⁰³⁰.

Bir diğer batılı müellif Zinkeisen ise, V. İoannes'in Kilseler Birliği gayesiyle yaptığı seyahat esnasında bir müddet parasızlıktan yolda mahsur kaldığı esnada İstanbul'da taht naibi bulunan oğlu Andronikos'tan para istediğini, naib şehzadenin bu hadiseyle alakadar olmaması ve bu esnada olup bitenleri öğrenen Selanik valisi Manuel'in babasına yardımı üzerine Bizans başşehrine vardığında Andronikos'u tahttan azledip, Manuel'i varis göstermesi üzerine Andronios'un hırsına kapılıp tahtı

¹⁰²⁹ **Historia Üniversitesi Osmanlı Tarihi**, s. 109.

¹⁰³⁰ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 36.

cebren ele geçirme teşebbüsünden ileri geldiğini bildirmekte¹⁰³¹, bu noktada gayesine daha kolay ulaşmak üzere Rumeli’de sancakbeyi bulunan oğlu Savcı Çelebi ile irtibat tesis ettiğini kayda geçerek kıyamın sebebi ve müttefiklik safhasını en geniş ölçüde izah eden müellif olmaktadır.

Zinkeisen, V. İoannes’in Roma dönüşü batıdan bir ümidi kalmadığı halde Sultan Murad’a teslimiyet göstermiş olmasına rağmen, asi şehzadelerin kıyamıyla alakalı olarak, isyanla bağlantısının bulunup bulunmadığı konusunda otağ-ı humayunda istintak edildiğini, bu sorgu üzerine, kıyamı birlikte bastırma teklifinde bulunarak mevcut şüpheleri dağıtma yoluna gittiğini, ardından da ceza olarak, şehzadelerin gözlerinin dağlanmasına karar verdiklerini beyan etmektedir¹⁰³².

Zinkeisen’e göre hükümdarlar cephesinde bunlar olurken, şehzadeler cephesinde ise isyanın şumullendiğini, asi şehzadelerin külliyetli bir ordunun başında, geçtikleri birkaç vilayette mukavemet gösteren herkesi kılıçtan geçirdiklerini, şehzadelerin başşehre yaklaştıkları esnada müttefik hükümdarların şehzadeler üzerine yürümek üzere Rumeli’ye geçtiklerini, Bizanslıların Apikridion diye isimlendirdikleri yerin yakınlarında iki ordunun karşılaştığını; ancak, yüzbeyüz geldikleri mevkideki küçük nehrin muharebeye mani teşkil ettiğini, Hünkâr Murad’ın bir gece düşman karagâhına geçerek Savcı’nın maiyetindeki subayların bir kısmını konuşarak, bir kısmını rüşvetle satın alarak, bir kısmını da kendi safına dönmeye ikna ederek, maiyetinin büyük kısmının İsmail Savcı’dan kopmasını temin ettiğini bildirmektedir¹⁰³³.

Müellif anlatımının devamında, elindeki az sayıdaki Rumlarla Dimetoka’ya çekilen asi şehzadenin padişah tarafından takip edildiğini, muhasara esnasında açlıktan kırılma noktasına gelindiğinden isyancıların direnemediğini ve her şeyi göze alarak teslim olduklarını, ardından, evvela Savcı Bey’in gözlerinin dağlatıldığını, son ana kadar yanında bulunan ricalinin ise evvelemir mahkeme edilip; sonrasında, bağlanarak Meriç nehrine atılıp boğulduğunu, ardından da İsmail Savcı Çelebi’nin idam edildiğini, Rum asilzadelerinin tek tek suya atılırken, iki asilzadenin

¹⁰³¹ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 179–80.

¹⁰³² Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 180.

¹⁰³³ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 181.

babalarının bu fiile direnmeleri üzerine Sultan Murad'ın isyancı Rum soylularının babalarının da oğullarıyla beraber nehre atılmasını istediğini, Bizans imparatorunun da verdiği sözde durarak Andronikos'un gözlerine kızgın sirke döktürdüğünü, ardından İstanbul surları önünde bir kuleye kapattığını –muhtemelen Kız Kulesi olmalıdır- sonrasında ise iki sene burada mahpus kaldıktan sonra Cenevizlilerin yardımıyla kurtulduğunu beyan edip¹⁰³⁴, açık bir isyan tarihi vermemektedir.

Zinkeisen, Savcı'nın idamından kısa bir müddet sonra kaydıyla not ettiği tarih 1385¹⁰³⁵ olduğundan, kıyamı 1380'li yıllar olarak düşündüğünü kabul edebiliriz. Bu açıdan bakıldığında müellif, Hammer'in izahatının mufassal hali olarak kabul edilebilir.

Jorga'ya baktığımızda ise Osmanlı vekayinâmelerinin, Halkondil'in ve rahip Mignanelli'nin müşterek izahatta bulunduğunu söylediği isyan hakkında şunları beyan etmektedir: Andronikos ve Bursa beyi olan Savcı Çelebi'nin müttetik olduğunu, kendisine hayli taraftar toplayan Savcı İsmail'in İstanbul yakınlarındaki Apikridion'a karargâh kurduğunu, isyancıların yanına giden padişahın ise bir şekilde İsmail Çelebi'nin maiyetini kendi safına çekmeyi başardığını, aynı orduda bulunan Rum isyancıları ise Meriç'te boğdurduğunu, Dimetoka'ya kaçan asi prenslerin derdest edilerek gözlerine kızgın sirke döküldüğünü ve Savcı Çelebi'nin acıya dayanamayarak vefat ettiğini bildirmektedir¹⁰³⁶.

Vakanın Andronikos cephesini izah eden müellif, hayatta kalmasının yanında bir müddet sonra gözlerinin binnisbe açıldığını, Tekfur Sarayı'nın yakınındaki Ademaides'de mahpus tutulduğunu ve tevkif devresi bittikten sonra, 12 Ağustos 1376 tarihinde Andronikos'un tekrardan, Savcı Bey olmadan isyan ettiğini bildirip, bu seferki kıyamda ise asi şehzadenin yanında Sırp ve Sultan Murad'ın olduğunu nakletmektedir¹⁰³⁷.

Batılı müelliflerden Gibbons da isyanın merkezine Andronikos ile babası V. İoannes'in aralarındaki Roma seyahati dönüşü cereyan eden para meselesini temel

¹⁰³⁴ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 181.

¹⁰³⁵ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 182.

¹⁰³⁶ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 235.

¹⁰³⁷ Jorga, **a.y.**.

sebeup olarak kabul edip, imparatorun Anadolu'da bulunmasını fırsat bildiğini, bu esnada Trakya'da –muhtemelen Edirne sancakbeyi- bulunan Şehzade Savcı Çelebi'yle irtibata geçerek kıyam kararı aldığını bildirmektedir¹⁰³⁸. V. İoannes'in Anadolu'da olduğu esnada yanında küçük oğlu Manuel'in de olduğunu beyan edip, sonrasında kemikleşmiş bir anlatım haline gelen vakalar silsilesini serdederek, hadiseyi tamamlayarak bir diğer meseleye geçmektedir¹⁰³⁹.

Hadisenin Ostrogorsky izahatında 1373 ilkbaharında V. İoannes'in Anadolu'da Sultan Murad'a vassalık vazifesi gereği olarak beraberinde olmasını fırsat bilen Andronikos'un Şehzade Savcı Çelebi'yle irtibata geçerek iki şehzadenin babalarına isyan ettiğini söyleyip¹⁰⁴⁰, diğer müellifler gibi vakanın arka planı olarak kabul ettiğimiz çıkış noktasından bahsetmeden olayın Mayıs 1373'de cereyan ettiğini kayda geçerek diğer kalem erbabının vermediği şekilde en net kıyam tarihi kaydeden tarihçidir¹⁰⁴¹. Ardından, klasik anlatımı tekrar edenler kervanına katılan Ostrogorsky, sonrasında, Jorga izahatına dönerek 12 Ağustos 1376'da Osmanlılar destekli surette İstanbul'a tekrar kafa kaldırdığını kayda geçmektedir¹⁰⁴². Ostrogorsky'e göre bu yardım karşılıksız değildir. 32 günlük mücadelenin sonrasında, Bizans başşehrine girmeyi başaran Andronikos'un V. İoannes ve Manuel'i tevkif edip, Gelibolu'yu Osmanlılar'a teslim ettiğini beyan etmektedir¹⁰⁴³.

Nicolas Vatin de diğer müellifler gibi hadisenin çıkış noktası olarak V. İoannes'in parasızlıktan Venedik'te mahsur kalması üzerine Andronikos'un babasıyla alakadar olmaması neticesi, Selanik valisi olan küçük oğlu Manuel'in lazım gelen parayı temini sonucu olarak, Andronikos'un veliahtlıktan azledilmesini göstermektedir¹⁰⁴⁴. İsyân tarihi olarak Mayıs 1373'ü kayda geçen müellif, 25 Mayıs'ta İstanbul'a yakın bir yerde mağlup olup, 30 Mayıs'ta teslim olduğunu, Savcı Bey'in ise 29 Eylül 1373 tarihinde Dimetoka'da derdest edildiğini, kör edilişinin

¹⁰³⁸ Gibbons, **a.g.e.**, s. 123.

¹⁰³⁹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 124–25.

¹⁰⁴⁰ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 498–99.

¹⁰⁴¹ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 499.

¹⁰⁴² Ostrogorsky, **a.y.**

¹⁰⁴³ Ostrogorsky, **a.y.**

¹⁰⁴⁴ Vatin, "Osmanlıların Yükselişi", s. 46.

ardından öldüğünü bildirmekte¹⁰⁴⁵, 1376 Temmuz’unda Andronikos’un İstanbul kapılarına dayandığını, Hünkâr Gazi Murad’ın desteği bulunduğunu, aynı senenin Ekim ayında V. İoannes ve Manuel’in hapsedildiğini, Gelibolu’yu ise Osmanlılara teslim ettiğini beyan etmektedir¹⁰⁴⁶.

Donald Nicol ise Paleologos sülalesi Bizansı’nı mufassalan kaleme aldığı eserinde, iki şehzadenin isyanından bahis açmakta; fakat, meselenin 1373 Mayıs’ında olduğu beyanı yanında neredeyse Vatin’in izahının özeti gibidir¹⁰⁴⁷.

Son dönem müellifleri cephesinde ise hadiseyi ele alan Uzunçarşılı, isyana sebep olarak aynı esas üzerinde dururken, Savcı Bey’in açık surette Edirne’de bulunduğunu kaydetmektedir. İki şehzadenin Rumlar vasıtasıyla müttefik olduğunu, isyanın, İstanbul yakınlarındaki Apikridon mevkiinde cereyan ettiğini, dağılan asi kuvvetlerinin ardından şehzadelerin beraberce Dimetoka’ya kaçtığını beyan edip, vaka için 1385 tarihini not düşmektedir¹⁰⁴⁸.

İsmail Hami Danişmend de hadiseye temas etmiş olup kendisi, bu mesele hakkında Bizans ve Osmanlı kaynaklarının tutarsızlığından, son devir müelliflerinin iki farklı rivayet gurupunu cem etmeye kalkışmış olmalarının sağlıklı bir tahlile kapı açmadığından dem vurmaktadır¹⁰⁴⁹. Müellif, bu izahatının yanında, Osmanlı rivayeti olan 1385 tarihini vererek¹⁰⁵⁰ Andronikos ve Savcı Bey’in kıyıamlarının ayrı ayrı iki isyan olduğunu beyan etmektedir¹⁰⁵¹. Farklı bir görüş olarak da 1373 kıyamına iştirak eden Savcı Bey’in afvedilerek daha sonra 1385 tarihinde müstakil olarak kıyamının ihtimal dahilinde olduğunu düşünmektedir¹⁰⁵². Danişmend, bu tip ihtimalleri sıraladıktan sonra ise 1373 ve 1385’in iki farklı isyan olduğu fikrindedir.

Bir diğer son asır müellifi olan Şerif Baştav ise Andronikos’un, babası V. İoannes ile Sultan Murad’ın Anadolu’ya geçtikleri esnada, fırsatı ganimet bilerek padişahın Rumeli kuvvetlerinin başında olan Savcı Çelebi ile müttefik olarak iktidarı

¹⁰⁴⁵ Vatin, “Osmanlıların Yükselişi”, s. 48.

¹⁰⁴⁶ Vatin, “Osmanlıların Yükselişi”, s. 49.

¹⁰⁴⁷ Nicol, **a.g.e.**, s. 297.

¹⁰⁴⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 142.

¹⁰⁴⁹ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 68–69.

¹⁰⁵⁰ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 69.

¹⁰⁵¹ Danişmend, **a.y.**.

¹⁰⁵² Danişmend, **a.y.**.

ele geçirmek gayesiyle kıyam ettiklerini¹⁰⁵³, hadisenin Mayıs 1373'te vuku bulduğunu yerin ise İstanbul'a 40 km mesafedeki Terkos civarı¹⁰⁵⁴ olduğunu, burada cereyan eden muharebeyle tenkil edildiklerini ve iki şehzadenin Dimetoka'ya kaçtığını bildirerek kemikleşmiş rivayeti tekrarlamaktadır¹⁰⁵⁵.

Halil İnalçık ise Andronikos'un ve Savcı Bey'in Mayıs 1373 tarihinde birlikte kıyam ettiklerini, İsmail Çelebi'nin Bursa'da, Andronikos'un ise İstanbul'da saltanatlarını ilan ettiklerini, 25 Mayıs'ta Boğaziçi'nde Pikridion mevkiinde, iki asi şehzadenin mağlup edildiğini belirterek 30 Mayıs'ta Savcı İsmail Çelebi'nin Dimetoka'ya kaçıp 7 Eylül tarihine kadar burada mukavemet halinde kaldığı¹⁰⁵⁶ şeklinde Batı kroniklerinin beyanını naklettikten sonra Osmanlı kaynağının rivayetine yer vermektedir.

Müellif 1385 tarihinin hatalı olduğunu¹⁰⁵⁷ belirtip, vekayinâmelerin klasik usluptaki izahatını tekrarlayıp¹⁰⁵⁸, Bizans kroniğinin şahadetinden istifadeyle Savcı İsmail Bey'in 10 ay 10 gün babasından kaçtığını kaydedip, asi şehzadenin Dimetoka'dan Bursa'ya geçtiği neticesinin çıkarılacağını beyan edip, Kite ovasındaki çarpışmanın 1374 baharında olduğunu kayda geçirmekte ve vekayinâmelerin Kite harbiyle alakalı verdiği bilgilerin resmi tamamladığını düşünmektedir¹⁰⁵⁹.

Osmanlı ve Bizans kaynakları merkezinde şekillenip malumat eksikliğinden dolayı hayli mütalaa edilmiş olup, cereyanında şüphe bulunmayan şehzadeler isyanı hakkında ortaya konan bilgiler doğrultusunda hadisenin cereyanını şu şekilde düşünmek mümkündür:

1371–1376 devresinde açık surette görüldüğü üzere Sultan Murad Rumeli'ye geçerken Ferzend-i Ekber Bayezid ve lalası Kara Timurtaş Paşa'yı Bursa'da taht naibi bıraktığından bu devrede Savcı İsmail Bey'in Bursa'da sancakbeyi olması zayıf bir ihtimal gözükmektedir. Bu açıdan, kendisinin Edirne sancakbeyi olarak vazifeli

¹⁰⁵³ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 87.

¹⁰⁵⁴ Kimi müelliflerin Apikridion olarak kayda geçtikleri yer muhtemelen burasıdır.

¹⁰⁵⁵ Baştav, **a.y.**

¹⁰⁵⁶ İnalçık, **Osmanlı Sultanları**, s. 106; A. mlf, "Murad I", s. 159.

¹⁰⁵⁷ İnalçık, **Osmanlı Sultanları**, **a.y.**; A. mlf, "Murad I", **a.y.**

¹⁰⁵⁸ İnalçık, **Osmanlı Sultanları**, **a.y.**; A. mlf, "Murad I", **a.y.**

¹⁰⁵⁹ İnalçık, **Osmanlı Sultanları**, s. 106-107; A. mlf, "Murad I", **a.y.**

olduğu kabul edilebilir. Savı Çelebi, Rumeli orduları arasında kumandan, Balkan toprakları açısından merkez şehrin sancakbeyi ve hanedan azası olması noktasında “*muhtemel padişah*” olarak kendine yer edinmiş bir konumda bulunduğundan, birçok problemle boğuşan Bizans’ın veliahdı Andronikos’un dikkatini çekmiş ve kendisine sadık adamları vasıtasıyla kıyam planını anlatıp “*muzaffer Osmanlı’nın şanlı şehzadesi*”ni de aynı fikre ikna etmiş olması mümkündür. İşlerin Rumeli’de bir müddettir hayli iyi gitmesi ve İsmail Çelebi’nin gençliği üstüste bulunduğu bir ortamda hiç de uzak bir ihtimal olmadığı ortada olan durumun neticesi olarak, iki şehzadenin birlikte isyan ettiği düşünülebilir, ganimetlerle zenginleşen hazinenin taraftarlara dağıtılması hadisesini ise Edirne hazinesi olarak düzeltilip, ardından şehzadelerin mağlubiyetiyle beraber hadisenin sonrasının şöyle cereyan ettiği ihtimallere aykırı durmamaktadır:

Asi şehzadeler aralarında anlaşmış bulunduğu iki hükümdarın bir arada olduğu anda hükümdarların kuvvetini bölerek, direnişin iki noktada devamı düşüncesiyle Andonikos’un Dimetoka’ya, Savcı İsmail Bey’in ise Bursa civarına kaçtığı, an itibarıyla Gelibolu’nun da Andronikos kontrolündeki Bizans’ta olduğu düşünülünce akla yakın gelmektedir ve Savcı’nın Anadolu’ya geçiş için yapılması gereken bütün yardımı aldığı düşünülebilir. Bu noktada belki de Anadolu’ya geçip Karamanoğullarından destek umduğu bile “*acaba*” sorusuyla karşılanarak gözardı edilmeden akılların bir köşesinde durmaktadır. Mevcut bilgiler doğrultusunda soru işaretinden uzak taraf ise 25 Mayıs 1373 tarihinde isyanın başladığı, 30 Mayıs tarihinde iki asi şehzadenin babalarına mağlup olduğu ve daha sonra bir müddet mukavemetin ardından ikisinin de yakalanıp gözlerine mil çekildiği, Savcı Bey’in bir müddet sonra öldüğü, Andronikos içinse yeni bir isyan macerasının başladığıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ŞEHZADE SAVCI İSMAİL ÇELEBİ'NİN KIYAMINDAN

KOSOVA HARBİ'NE KADAR SULTAN I. MURAD

3.1. 1376-1389 DEVRESİNDEKİ SİYASİ-ASKERİ FAALİYETLER

3.1.1. Siyasi Vaziyet

3.1.1.1. Bizans, Venedik ve Ceneviz

Onbeş aylık bir devrede tamamlanan Edirne'nin fethinin (1361) ardından başlayan Osmanlıların Balkan fütuhatıyla beraber, ardından gelen Filibe fethi (1363) ve Çirmen zaferiyle (1371) birlikte Balkanlar'da kalıcı olacağını ortaya koyan Osmanlılar, elde ettikleri muvaffakiyetler doğrultusunda Sırp, Bulgar ve Bizans devletleri tarafından haraçgüzar olarak tanınmanın neticesinde, Rumeli'de yer sahibi olmanın yanında, siyasi portrede söz sahibi olduklarını da ispatlamışlardır.

26 Eylül 1371 Çirmen muzafferiyeti sonrasında Balkan devletlerinin Osmanlı kudretini kabulle, Osmanlılarına boyun büktüğü bir dönem olan 1371-1376 yıllarını Osmanlıların askeri ve siyasi açıdan taarruz devresi olarak kabul ettiğimizde, bu zaman aralığı içinde "*plansız*" tek hareket ise Savcı İsmail Çelebi'nin isyanıdır. Savcı Çelebi on ay on günlük mücadelenin nihayetinde Bursa Kite Ovası'nda derdest edilerek, beraberindeki destekçileriyle birlikte gözlerine mil çekilmek suretiyle idam edilmiştir.

Hadisenin Bizans cephesindeki başrolü olan Andronikos Paleologos'a da aynı şekilde mil çekilmiş; fakat, bu operasyon İsmail Çelebi'de olduğu gibi değil, tedavi edilecek şekilde geçici bir hale göre yapılmıştır¹⁰⁶⁰.

¹⁰⁶⁰ Cezar ve dğr., a.g.e., 1, s.112; Ostrogorsky, a.g.e., s. 499.

Andronikos, her türlü haktan mahrum surette Tekfur Sarayı yakınlarındaki bir kuleye kapatıldıktan sonra V. İoannes, oğlunun serbest bırakılması için ileri gelen Rum ve Osmanlıları araya koyduysa da Sultan Murad'ın kararı değişmemiştir¹⁰⁶¹.

Hapsedilen ve veraset hakkı iptal edilen Andronikos'un yerine 25 Eylül 1373'de saltanat naibi ilan edilen Manuel Paleologos¹⁰⁶² böylece, sadakati ve yardımseverliğinin karşılığını almış olmaktadır.

Bizans cephesindeki bir diğer hadise ise biraz daha eskiden, yani V. İoannes'in Roma dönüşündeki bir vakadan kalmaydı. İmparator İoannes, borçları sebebiyle Venediklilere bırakmayı teklif ettiği Bozcaada meselesinin çözülmesi için 1376 Mart'ında 10 gemilik Venedik filosu adayı teslim almak üzere Marmara Denizi'ne gelmiştir¹⁰⁶³. Bozcaada'nın Venedik'e teslimi hiç de işlerine gelmeyen Cenovalılar, Çanakkale ve İstanbul boğazları açısından stratejik önemiyetleri bulunan adanın Venedik'e teslimi karşısında Hünkâr I. Murad'ın da içinde bulunduğu bir organizasyonla mahpus veliahd Andronikos'u Galata'ya kaçırıp, görünürde V. İoannes'e, gerçekte ise Venedik'e karşı kullanma noktasında hareket etmişlerdir¹⁰⁶⁴.

Venedikliler, 1376'da Osmanlı sultanıyla görüşmelerde bulunarak, padişahın müttefikliğini temin etmek arzusundaydılar. 1377 tarihinde ise aynı adımı Cenevizliler atmış durumdaydı¹⁰⁶⁵. Cenevizlilerin hareketlerine fırsat kalmadan Venedik donanmasının adayı işgali ise Venedik-Ceneviz harbini başlatan adım olmuştur. 1376-1381 devresini muharip olarak geçiren iki devlet, beş sene boyunca Chioggia Harbi'ni sürdürmüş ve Ağustos 1381 tarihinde Torino Muahdesiyle, harbi nihayetlendirmişlerdir¹⁰⁶⁶. Bu rekabet ise Marmara Denizi'ni daha da kızıştırmıştır.

Üç seneden fazla hapiste kalan Andronikos'un gözlerine mil çeken tabibin Cenovalı olduğu düşünüldüğünde, bir açıdan hadisenin bu noktaya geleceği ihtimali bulunduğu akıllara gelmekle birlikte, Venedik donanmasının Marmara Denizi'ne

¹⁰⁶¹ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s.181.

¹⁰⁶² Başta, **Bizans Tarihi**, s. 88.

¹⁰⁶³ Nicol, **a.g.e.**, s. 298.

¹⁰⁶⁴ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s.499.

¹⁰⁶⁵ Lutrell, "Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkileri", s. 137.

¹⁰⁶⁶ Chrysostomides, **a.g.m.**, s. 56.

girişini muhtemelen kafalardaki planı erken bir tarihe çekmiştir. Gelişmeler ise aksiyonun yeni başladığının habercisidir. Şöyle ki:

Murad Hüdâvendigâr'ın 4.000 hafif piyade ve 5.000 süvari ile destek verdiği¹⁰⁶⁷ Andronikos Paleologos, Cenovalılar tarafından hapisten kaçırılmış, 12 Ağustos 1376'da yaklaşık iki aylık bir muhasara faaliyetinin ardından tahtı ele geçirip, vaat ettiği üzere Bozcaada'yı Cenovalılara verdiğini beyan ediyor, bu da Venedik-Ceneviz mücadelesini başlatan adım oluyordu¹⁰⁶⁸.

Hadisenin Osmanlı cephesinde ise, 1373 yılında V. İoannes'in oğlu Theodoros vasıtasıyla akdedilen haraçgüzarlık muahedesine bir madde ilavesiyle akit tazelenmiştir. 1373 Osmanlı-Bizans muahedesine göre:

1- Çatalca Yarımadası'nda Osmanlı-Bizans hududu Silivri'nin batısından başlayarak Çatalca, İnceğiz, Tanrı Yıkıldığı/Apolonya Hisarı, Terkos yakınlarından ve doğu tarafına doğru, Karadeniz sahiline kavuşan bir hat olacak, hududun doğusunda kalan arazi Bizans'a iade edilecek.

2- Her sene vergi verilecek.

3- Hünkâr I. Murad'ın talebi halinde, V. İoannes dahil olmak üzere bir hanedan mensubu, emrindeki Bizans kuvvetleriyle birlikte Osmanlı ordusunda muharib olarak iştirak edecek.

4- Muahede hükümlerinin icrası hususunda elçilik yapan Theodoros, Osmanlı sarayında rehin kalacak¹⁰⁶⁹.

Ağustos 1376 tarihli yardım karşılığı olarak, bu muahedeye Andronikos'un ilavesi ise İstanbul'da bulunan müslümanların davalarına bakmak üzere kadı tayin edilmesidir. Böylece Sultan Murad, İstanbul müslümanlarının hamisi durumuna gelmiş oluyordu ve padişah, Bizans sarayına baskı vasıtası elde etmiş

¹⁰⁶⁷ Basar, **a.g.t.**, s.224/dn. 3.

¹⁰⁶⁸ Başta, **Bizans Tarihi**, s. 88.

¹⁰⁶⁹ Dağtekin, **a.g.m.**, s. 194-95.

bulunuyordu¹⁰⁷⁰. Ayrıca, 1366'da VI. Amadeo tarafından Osmanlı mülkünden koparılan Gelibolu Osmanlılara iade edilecektir¹⁰⁷¹.

Venedik'in Bozcaada'ya yerleşmesinin ardından burayı ele geçirmeye çalışan Cenevizliler, mevcut durum karşısında imparator IV. Andronikos'la beraber adaya Kasım 1377'de bir sefer düzenlemişlerdir. Bu seferin tertibinde amil olan hadise ise aynı senenin Temmuz ayında Venedik filosunun İstanbul taarruzudur¹⁰⁷². Venedik-Ceneviz rekabeti 1378 senesinden sonra İtalyan deniz sahasına taşınmıştır.

Bizans cephesinde ise IV. Andronikos tarafından mahpus kılınan V. İoannes ve oğlu Manuel, iki sene on ay hapiste kaldıktan sonra Venedikliler tarafından zindandan kurtarıldı. 1379 senesinde Sultan Gazi Murad'a iltica eden V. İoannes 1 Temmuz 1379'da İstanbul'da çıkan bir kıyamda, Osmanlı sultanının desteğiyle, üç senelik aradan sonra tekrar V. İoannes Paleologos olarak Bizans tahtına oturdu. V. İoannes'in en büyük oğlu olan Andronikos'un ise 1376'da başlayan "*imparatorluğu*" böylece nihayete ermiştir¹⁰⁷³.

Osmanlı müzaheretiyile tahta çıkan V. İoannes ise hünkârın yardımı karşılığında 1373 haraçgüzarlık muahedesine Andronikos'un ilavesinin baki kalması yanında, yıllık vergi ve askeri destek maddelerini, 30.000 altın ve 12.000 asker olarak tekrar elden geçirmiştir¹⁰⁷⁴. Ek olarak, Anadolu'da elde kalan tek Bizans kara parçası olan Philadelphia /Alaşehir'i Osmanlılara vermeyi teklif etmiştir¹⁰⁷⁵. IV. Andronikos'un üç senelik despotik idaresinden sonra İstanbul halkının V. İoannes'i tercih ettikleri neticesini çıkarabileceğimiz bu hadiseden başka, görüldüğü üzere Bizans Devleti'nin akıbetini belirleyen faktörlerde artık harici unsurlar mühimdir. Bu açıdan durum gösteriyorki, Bizans Devleti artık oyunu kuran değil; bir piyon durumuna gerilemiştir.

¹⁰⁷⁰ Dağtekin, **a.g.m.**, s. 196.

¹⁰⁷¹ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 499.

¹⁰⁷² Nicol, **a.g.e.**, s. 300.

¹⁰⁷³ Jorga, **a.g.e. 1**, s. 236.

¹⁰⁷⁴ Dağtekin, **a.g.m.**, s. 196.

¹⁰⁷⁵ Nicol, **a.g.e.**, s. 302.

Andronikos ise V. İoannes ve Sultan Murad'ın muvafakatiyle Silivri'ye yerleştirilmiş, vefat tarihi olan 1385'e kadar da burada ikamet ederek hayatını tamamlamıştır.¹⁰⁷⁶

Kısa bir müddet sonra ise Venedik Ceneviz devletleri arasında Torino Muahedesi akdedilerek beş senelik harp devresine nihayet verilmiştir. 8 Ağustos 1371'de imza edilen antlaşmaya göre:

- 1- Bozcaada, Venedik ve Ceneviz toprağı olmayacak.
- 2- Adayı ihata eden Surları yıkılacak.
- 3- Bozcaada halkı Girit ve civarına dağıtılacak.
- 4- Savualı VI. Amadeo'nun tayin edeceği bir kumandan tarafından idare edilecek.

Ceneviz ve Venedik arasında bu sulh akdedildiğı esnada, kısa bir müddet evveline kadar Bizans'ın mülkü bulunan bu toprak üzerine konuşulurken İstanbul, müzakere masasına davet almamıştır¹⁰⁷⁷.

1 Temmuz 1379 tarihinde V. İoannes tekrar imparatorluk tacına kavuşmuş olmasına rağmen problem bununla hudutlu kalmamış, Venedik ve Osmanlı destekli V. İoannes ile 1 Temmuz kıyamı esnasında Galata'ya kaçmış bulunan Ceneviz destekli Andronikos arasında bir seneden fazla müddette iç harp sürmüştür. Nisan 1381 tarihine kadar devam eden muharebelerden yılgınlık ve Galata hisarının muhasarası neticesi zor durumda kalınmış olmasının verdiği hal üzere, sulh yapmanın yolları aranarak bir anlaşmaya varılmıştır¹⁰⁷⁸. Nisan 1381 sulhuna göre:

- 1- İmparator İoannes tarafından IV. Andronikos ve torunu VII. İoannes taht varisi olarak kabul edilmiştir.

¹⁰⁷⁶ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 88.

¹⁰⁷⁷ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 500; Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 88.

¹⁰⁷⁸ Nicol, **a.g.e.** s. 302.

- 2- Silivri, Marmara Ereğlisi, Tekirdağ ve Barbaros/Penidos havalisi Andronikos'a bırakılmıştır¹⁰⁷⁹.

Manuel'in geri plana itilmesi manasına gelen bu muahede, baskıyla da olsa V. İoannes'e kabul ettirilmiştir¹⁰⁸⁰. Şu şartlar altında V. İoannes İstanbul'da, oğlu IV. Andronikos ve torunu VII. İoannes, Marmara Denizi'nin kuzey havalisinde, diğer iki oğlu olan II. Manuel, Selanik'te ve Theodoros ise despot sıfatıyla Mora'da metbu olarak hüküm sürmekteydiler.

Bu durum Bizans hanedanı arasında belli başlı huzursuzluklara sebep olduğundan 1382 Kasım'ında İstanbul'da imzalanan muahedeye göre:

- 1- V. İoannes, Andronikos'a ve torunu olan VII. İoannes'e karşı muharebe etmeyecek.
- 2- Kuzey Marmara topraklarındaki haklarını tanıyacak.
- 3- Osmanlılar ve diğer Türk guruplar haricinde bir devletten taarruza uğradıklarında yardım edecekti¹⁰⁸¹.

İki taraf da Osmanlı sultanını saded harici bırakamadığından resen Osmanlı padişahı hadiseden kâr elde etmiş durumda bulunuyordu. Zira, hem V. İoannes hem de IV. Andronikos, hünkârın desteğine muhtaçtır.

Bütün bu hadiselerin yanında Paleologoslar, Pelopones'deki Bizans arazisini Kantakuzenoslardan istirdad etmeye muvaffak olmuşlardır. Bu da günbegün siyasi ve hudut açılarından küçülen Bizans'ın "*nazarlık*" sayılabilecek bir başarısıdır¹⁰⁸².

1382'de Mora'da despot sıfatıyla bölgeyi idare eden I. Theodoros ise yüzbeyüz kaldığı problemleri atlatmak için Sultan Murad'ın vassalığını kabul edip, bu yolla düşmanlarını bertaraf ettikten sonra mahalli beylerin tahakkümünü kırmış, civardaki Mora prenslikleriyle giriştiği mücadele Mora Bizans'ının durumunu günden güne kuvvetlendirmiştir. Mora'da durumu toparlayan Theodoros'un aksine, babası V. İoannes'in şahsında ise merkez topraklardaki Bizans için söylenebilecekler

¹⁰⁷⁹ Ostrogorsky, **a.g.e.** s. 500.

¹⁰⁸⁰ Nicol, **a.g.e.**, s. 302.

¹⁰⁸¹ Nicol, **a.g.e.**, s. 304.

¹⁰⁸² Başstav, **Bizans Tarihi**, s. 89.

aksi istikamette olarak, hadiselerin ne kadar kötü gittiğiyle alakalıdır. Harici baskıların şiddeti her an artmakta, V. İoannes ile IV. Andronikos arasındaki sureta sulh, yerini silahlı çatışmaya terk etmektedir.

Silivri ile İstanbul havalisi arasındaki bir hisarın zaptı için yeniden kılıcına sarılan IV. Andronikos ile V. İoannes arasında cereyan eden muharebe neticesi olarak oğlunu püskürtmeyi başarmıştır. Bu muharebeden kısa süre sonra tarihler Haziran 1385'i gösterdiğinde IV. Andronikos Silivri'de vefat etmiştir¹⁰⁸³. V. İoannes, 1386'da Cenevizlilerle akdettiği bir muahedede Türkler haricinde herkese karşı Cenova'yı müdafaa edeceğini taahhüd etmekteydi¹⁰⁸⁴. Bu şartlar altında hakim kuvvet artık, Hıristiyanlar olmaktan çıkmıştır.

3.1.1.2 Balkan Devletleri

Çirmen Harbi'nde Vulkaşın ve Ugleşa'nın vefatı ve 1371 sonlarında Sırp çarı Uroş'un ölümü ardından Sırp Devleti'nde büyük bir kargaşa tahakkuk etmiştir. Bu şartlar altında merkezi idare sahibi bir Sırbistan mevcut değildir.

Çirmen muharebesi sonrasında Sırbistan'da istiklâl sahibi olarak idareci bulunanlar, kuzey ve batı havalisinde Sırp prensleri Balsici, Vulk Brankoviç ve Lazar daha ileride Nikola Altomanoviç ve Bosna bölgesinde ise Stephan Tvrtko'dur. Lazar ise göze çarpan en kuvvetli idareciydi. Meriç zaferinin ardından Osmanlılara karşı müttefik olmanın yerinde hamle olacağına karar veren Lazar, Sırp ve Rum kiliselerinin birleşmesi noktasında hareket etme çalışmaları başlatmıştır¹⁰⁸⁵. Bulgar kralı İvan Şişman'ın 1375-1377 bandında Osmanlı vassalı olması, Bulgaristan'ın Osmanlılar tarafından fethinin ilk safhasıdır. Yanbolu ve Kızılağaç'ın fethinden Çirmen Harbi'ne kadar olan devrede Osmanlıyla akrabalık esasına göre münasebetleri olan Bulgaristan'ın Meriç harbi sonrası eli zayıflamış, 1377 senesinden itibaren ise Osmanlılara düzenli olarak haraç verip, seferde asker desteği sağlar hale

¹⁰⁸³ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 501.

¹⁰⁸⁴ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 90

¹⁰⁸⁵ Hatice Oruç, **a.g.t.**, s. 81.

gelmiştir¹⁰⁸⁶. Yaklaşık on sene boyunca bu haraçgüzar düzeninde devam eden münasebetler 1385 tarihinde anlaşmazlık noktasında kendini gösterecektir¹⁰⁸⁷.

Sırp çarı Stephan Duşan, bütün Arnavutluğu hakimiyeti altına alıp, buradaki Bizans hakimiyetini nihayete erdirmiş (1343-1347) ve Slavca resmi dil olarak ortaya konmuştur¹⁰⁸⁸. Stephan Duşan'ın vefatının ardından (1355) Sırp tazyiki zamanla nihayete ermiştir. On sene gibi kısa bir zaman aralığında Arnavutluk topraklarında Arnavut ve Sırp beylerinin faaliyetleri göze çarpmaktadır. Beyler, buldukları bölgelerdeki hakimiyetlerini hanlıklara yahut da prensliklere çevirmişler, kendi aralarında hakimiyet mücadelesine girişmişlerdir¹⁰⁸⁹. Beyliklerin kendi aralarındaki mücadelesi, dini unsurların kilise ayinlerini Latince ve Slavca gibi yerli Arnavut ahaliye yabancı olan dillerde yapılması sonucu olarak halkın, Katolik ve Ortodoks mezhebini sureta kabullenmesi olarak reaksiyonunu göstermiştir. Bu gelişmeler ise Osmanlılara bölgede siyasi ve dini açıdan faal bir rol üstlenme fırsatı vermiştir¹⁰⁹⁰.

Siyasi birliğin bulunmadığı bu dönem Arnavutluğu'nda Orta Arnavutluk havalisinin kontrolünü elinde tutan Charles Topia, Kuzey Arnavutluk diyarında hükümü elinde bulunduran Sırp beyi II. Balsha'nın aralarındaki mücadelede rakibini alt etmek isteyen Orta Arnavutluk beyi Charles Thopia, yardım için Osmanoğullarını davet etmiş, an itibariyle seferde bulunan Osmanlılar ise bu davete icabet ederek II. Balsha'nın, Thopia'ya karşı Viosse Nehri yakınında cereyan eden harpte, mağlubiyetinin mimarlarından olmuşlardır¹⁰⁹¹.

18 Eylül 1385'de II. Balsha'nın mağlubiyeti ve ardından vefat etmesi, Thopia hanedanına mensup yerli Arnavut beylerinin Viosse hezimetini sonrası Osmanlı hakimiyetini kabulünden çekinen Venedik, Charles Thopia'ya himaye maksadıyla Daniel Cornaro'yu I. Murad'a göndermiştir (1387)¹⁰⁹². Gelişmeler, Venedik'in bu heyecanının haksız olmadığını göstermektedir. Zira, Viosse harbinden sonra

¹⁰⁸⁶ Doğan, **a.g.t.**, s. 93.

¹⁰⁸⁷ Doğan, **a.g.t.**, s. 94.

¹⁰⁸⁸ Hasan Kaleshi, "Türklerin Balkanlar'a Girişi ve İslamlaştırma", Trc. Kemal Beydilli, **TED**, (İstanbul 1980), **S. 10-11**, s. 180.

¹⁰⁸⁹ Kaleshi, **a.g.m.** s.181.

¹⁰⁹⁰ Kaleshi, **a.y.**

¹⁰⁹¹ Bilgehan Pamuk, "Arnavutluk", **DİA**, (İstanbul 1991), **C. 3**, s. 384-85.

¹⁰⁹² Pamuk, **a.g.m.**, s.385.

Arnavutluk'ta muktedir durumda bulunan feodal beyler Osmanlı hakimiyetini kabul etmişlerdir¹⁰⁹³. Bu da 1385 harbinin neticesi itibariyle, Osmanlı hakimiyetinin başlangıç tarihi olduğunu göstermektedir.

Venedik'in elçisi olarak Sultan Murad'a giden Charles Thopia'nın ziyareti de Osmanlı-Venedik rekabetini başlatan hadise olmuştur¹⁰⁹⁴.

3.1.2. Osmanlı–Anadolu Beylikleri Münasebetleri

3.1.2.1. Karamanoğulları

Sultan I. Murad devri Osmanlısında Karamanoğullarıyla ilk temas Ankara'nın zaptı meselesi üzerine çıkmış (1362), padişahın bizzat giriştiği sefer sırasında Ankara, Osmanlı mülküne dahil edilmiş ve kışı Bursa'da geçirdikten sonra müttefik Eretna–Karamanoğulları kuvvetleriyle 1363 baharında kanlı muharebelerde bulunduktan sonra 1364'ün Temmuz ayında Moğol destekli Eretnaoğlu Gıyaseddin Mehmed'i mağlup edip, Iğın/Abgerm mevkiindeki harbe zafer kazanmıştır¹⁰⁹⁵.

Ankara'nın Osmanlılar tarafından Gazi Orhan Bey zamanındaki fethi ve Murad Hüdâvendigâr zamanındaki harplerin neticesi olarak Bursa'dan Tokad'a kadar ulaşan yolun etrafının Osmanlılar tarafından sarılması manasına gelir ki, bu da hadiseyi Anadolu'daki hakimiyetin Osmanlı eline geçmesi için atılmış bir adım durumuna getirir; yani, bunun hazırlığı içinde olduğu fikrini uyandırmaktadır. Bu noktada ise Eskişehir–Ankara havalisinin kimin elinde olduğu birinci derecede Karamanoğullarını alakadar etmektedir. Zira, Selçuklu Devleti'nin başşehri olan Konya'ya sahip bulunan Karamanlılar, devletin mirasını yürütme vazifesini kendilerinde gördüklerinden Küçük Asya toprağında yayılan bir Osmanlı, Karaman Beyliği için birinci dereceden tehdit manasına gelmektedir. Bu noktada Sultan Murad devri Osmanlı-Karaman münasebetleri muharib başlamıştır.

Sultan I. Murad devrinde Rumeli fütuhatında hızla ilerlenmesi neticesi olarak fetihlerle genişleyen Osmanlı mülkü, Batı Anadolu beyliklerinden Rumeli'ye

¹⁰⁹³ Bilgehan Pamuk "Güney Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyeti", **Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı)**, (Ankara 2015), **S. 66/I**, s. 648.

¹⁰⁹⁴ Pamuk , "Arnavutluk" , s. 395.

¹⁰⁹⁵ **Tarihi Takvimler**, s. 73; **Kunevi Tarihi**, s. 56; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 111.

iskân uygulanmasına elverişli olduğundan bölgedeki Türkmen nüfus için, dolayısıyla da beylikler açısından cazibe noktası haline gelmiştir. Bu sebeple, Rumeli’de ilerleyip güçlendikçe Anadolu, resen hünkâra takdim olunmaktaydı. Bu da iskân siyasetinin bir icabıdır¹⁰⁹⁶.

Germiyanoğlu’nun, kızını, padişahın büyük oğlu Şehzade Bayezid’e nikâhlanmasıyla devam eden süreçte Alaeddin Ali Bey’in Osmanlı sultanının kızını, kendisine hanım olarak almasında -evliliğin siyasi olduğunda şüphe bulunmamakla birlikte- Sultan Murad’ın kızını Karamanoğlu’na verdiği, ayrıca üstünde durulması gereken bir hadisedir. Bunu da Rumeli’de mücadele esnasında arkasını kollamak mecburiyetinde kalmama çabası olarak görebiliriz.

Osmanlı vekayinâmelerinin umumiyetle 1381 tarihini kaydettikleri merasim¹⁰⁹⁷ için bu tarih hayli geç bir zamandır. Bu noktada 770 H./1368–1369 M. yahud da 778 H./1376–1377 M. olarak kabulde her halukârda 1381’den çok önce bir zamandır. Bu iki tarihten 778 H. dahi geç durmakta, emin bir dille tahmin etmek gerekirse Çirmen zaferi öncesi bir tarih demek akla daha yakın gelmektedir¹⁰⁹⁸.

Bu tarihten itibaren akraba bulunan Karamanoğulları ve Osmanoğullarının arasındaki bu samimi temaslar uzun sürmemiş ve Sultan Murad’ın Hamidoğlu Hüseyin Bey’den satın aldığı toprakların ardından Osmanlı–Karaman münasebetleri faklı bir noktaya ulaşmıştır.

Gazi Hünkâr’ın Rumeli havalisinde gazada bulunduğu sırada Alaeddin Ali Bey’in Karaağaç, Eğirdir ve Yalvaç hisarlarını işgal etmesi, bu havalileri yağmalaması haberinin cihad meydanında bulunan padişaha ulaşması üzerine ulemadan fetva alıp Karamanoğlu Alaeddin Bey’e harb ilan etti (1386)¹⁰⁹⁹. Murad Hüdâvendigâr, Kütahya’dan Kara Timurtaş Paşa emrindeki Sırp askerlerinin de Osmanlı kuvvetleri arasına katılmasının ardından Konya üzerine doğru ilerlerken¹¹⁰⁰ Alaeddin Ali Bey, padişaktan afv talebi kararı alarak, kendisine ulak çıkardı. Elçinin

¹⁰⁹⁶ Hasan Moğol, “Osmanlı Devletinde Balkanlarda İskân Siyaseti”, **Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı)**, (Ankara 2015), **S. 66/I**, s. 768–781.

¹⁰⁹⁷ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 152; Müneccibaşı, **a.g.e.**, s. 138.

¹⁰⁹⁸ Bu evliliğin tarihinin mufassal izahatı için bkz. aşağıda Melek Hatun başlığı.

¹⁰⁹⁹ Neşri, **a.g.e.**, s. 92; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 160.

¹¹⁰⁰ Neşri, **a.g.e.**, s. 94; Müneccibaşı, **a.g.e.**, s. 142.

vazifesi sadece özür beyanı değil; aynı zamanda istihbarat görevi de görerek Osmanlı kuvvetlerinin durumu hakkında bilgi toplamaktır. Osmanlı sultanı, gelen elçiye hitaben Rumeli’de yaptığı gazadan bahisle, İslamın yayılmasına mani olduğundan Karamanoğlu ile sulh yapmayı düşünmediğini, aksine kendisini seferden alıkoyana yapılacak seferin cihad-ı ekber olduğunu söyleyip; gelen elçiyi, Alaeddin Ali Bey’e bu cevapla gönderip, yürüyüşe devam etmiştir¹¹⁰¹.

Meselenin ciddiyetini kavrayan Alaeddin Bey, harb hazırlıklarına başlamış, bu esnada Sultan Murad, Rumeli ve Anadolu birlikleriyle Timurtaş Paşa kumandasındaki Sırp kuvvetlerinden müteşekkil bir surette Konya’da, Karamanoğlu Ali Bey ile karşı karşıya gelmiştir.

Frenk Yazısı mevkiinde karşılaşılan Osmanlı ve Karaman kuvvetlerinin ortalama sayısı 150.000’dir. Gönderdiği elçiye, padişahın ordusunun miktarını soran Karamanoğlu, Osmanlı kuvvetlerinin 70.000 olduğunu bizzat sultandan öğrendiğini bildirince, Alaeddin Ali Bey’in ferahlayarak, Karaman birliklerinin sayısının Osmanlı kuvvetlerinden fazla olduğunu söylemiştir¹¹⁰². Bu kalabalık orduların harb düzeni şu şekildedir: Osmanlı ordusunun sağ kolunda Anadolu birlikleri, Şehzade Yakub, Saruca Paşa, Balaban Bey, İlyas Bey ve Müstecap Bey, sol kolunda ise eyalet askerleri, Şehzade Bayezid, Firuz Bey, Hoca Bey, bunlardan Timurtaş Paşa ve Sırp birlikleri ise ordunun gerisinde yedek kuvvet olarak ağırlıkların başında bulunmaktadır. Merkez kuvvetler sahasında ise Sultan I. Murad bizzat hazır¹¹⁰³. Karaman kuvvetleri ise Türkmen, Varsak, Turgut, Samagar, Çayzagan, Barımbay boylarından müteşekkil Moğol ordusu destekli kalabalık Karaman kuvvetlerinden meydana gelmektedir¹¹⁰⁴. Karamanoğullarının harb nizamı ise merkezde Alaeddin Ali Bey’in olduğu halde, sol kanada Moğol birlikleri, sağ kanadında ise Teberruk Bey ile Savcı Ağa kanadları merkezi kuvvetlerini teşkil ettikleri halde Babüroğlu, Dilencioğlu Ali Bey ve Hızır Beyler de yerlerini almışlardır¹¹⁰⁵.

¹¹⁰¹ Neşri, **a.g.e.**, s. 93; **Ruhi Tarihi**, s. 388; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 162.

¹¹⁰² Neşri, **a.g.e.**, s. 93.

¹¹⁰³ Neşri, **a.g.e.**, s. 96–97; **Ruhi Tarihi**, s. 388; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 163–64; Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 142.

¹¹⁰⁴ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 163–64.

¹¹⁰⁵ Neşri, **a.g.e.**, s. 97.

Harb, şiddetli muharebeyle başladı. Şehzade Bayezid, Varsak ve Tatarların bulunduğu Karaman sağ kolunu çöktürdü. Gerideki Timurtaş Paşa ise Karaman ordusunun merkezine taarruz etti. Bu esnada Kara Paşa ile göğüs göğse gelen Alaeddin Bey ise kaçıp Konya hisarına sığındı. Ardından Karaman kuvvetleri bozulmaya başladı. Kuvvet kumandanlarının esir edilmesi, harbin seyrinin Osmanlılar lehine neticeleneceğinin açık işaretiydi. Sultan I. Murad, gayretleriyle muharebenin seyrini belirleyen Şehzade Bayezid'e ganimetlerin çoğunu verdi. Timurtaş Paşa'ya da vezirlik ve ganimetlerden pay vererek taltife bulundu. Karamanoğlu cephesinde ise Alaeddin Ali Bey, mülkünün elinden kayıp gittiğini görünce hanımını, kayınpederi olan padişaha göndererek afvını talep etmiştir. Sultan da işgal ettiği hisarları geri vermesi mukabilinde damadını mülkünün başında bırakmıştır¹¹⁰⁶.

Sultan Murad'ın, Rumeli'deki vaziyetin hassasiyetini gözönüne alarak, bu sulhu kabul ettiğini düşünmek akla yakındır. Zira, Bursa'da kendisine elçi geldiğinde harb kararından dönmeyen padişah, burada oyalanmaya devam ederse, Rumeli cephesinin sıkıntıya gireceğini tasavvur etmiş olduğu vukuata uygun görünmektedir. Konya'yı Karamanoğullarına iade edip, Çarşamba suyunu hudut kabul eden Osmanlı padişahı¹¹⁰⁷, Bursa'ya dönüşte Beyşehir'i fethetmiştir (1386)¹¹⁰⁸.

3.1.2.2. Germiyanogulları

Moğolların, Anadolu coğrafyasını istilasının ardından Selçuklu Devleti'ni tahakküm altına almaları neticesi olarak merkeze nispeten uzak bulunan beyler XIII. asrın sonu XIV. asrın başından itibaren istiklallerini ilan ederek, kendi başlarına hareket etmeye başlamışlardır.

Germiyanogulları da Batı Anadolu havalisinde Selçuklu-Moğol idaresine karşı çıkan guruplardan biridir. 1283 tarihinden itibaren Kütahya-Denizli havalisinde

¹¹⁰⁶ Neşri, **a.g.e.**, s. 98-99; **Ruhi Tarihi**, s. 388; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 165-67; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 142.

¹¹⁰⁷ Konyalı, **Karaman Tarihi**, s. 54.

¹¹⁰⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 249.

müstakil hareket etmeye başlayan aşiretin başında bu tarihlerde Hüsameddin I. Alışır bulunmaktadır¹¹⁰⁹.

I. Alışır'ın vefatı ardından beylik tahtına geçen kardeşi I. Yakub Bey, 1300-1340 devresinde beyliğe en parlak dönemini yaşattıktan sonra taht, oğlu Mehmed Bey'e geçmiştir¹¹¹⁰. Mehmed Bey'in Katalanlarla yaptığı mücadele neticesi olarak, beyliğin topraklarına Kula ve Angir havalisini istirdadla kattığından başka faaliyetine rastlanmadığı, karanlık diye tabir edilecek bir dönem olan 1340–1361 arası idarede kaldıktan sonra yerine büyük oğlu Süleyman Şah geçmiştir (1361–1387)¹¹¹¹. Hükümdarlığının ilk seneleri sakin geçen Süleyman Şah'ın Gorigos seferinin ardından (1367)¹¹¹². Hamidoğlu Hüsameddin İlyas Bey (1357–1374?), Alaeddin Ali Bey (1361–1398) mücadelesinde İlyas Bey'den taraf çıkan Süleyman Şah'ın Alaeddin Bey ile münasebetleri gerilmiştir.

Germiyanoğlu Süleyman Şah, Hamidoğlu İlyas Bey'in yanında yer alarak, Karamanoğullarıyla hemhudud olmama yolunu seçerek hareket etmiş ve siyasetini bu esas üzerine bina etmiş olmaktadır. Bu durumda Kuzeyde Osmanlılar, Güneydoğuda Karamanoğulları arasında sıkışmış bir halde bulunan Germiyanoğlu, kendini muhafaza altına almak noktasını merkezde tutmuş, zira, İlyas Bey meselesi yüzünden sıkıntılı zamanlar geçirmiştir¹¹¹³. Karamanoğullarının kız alışverişi yoluyla tesis ettiği akrabalık neticesi olarak kendisi de benzer bir tavırla Osmanlılarla akraba olmayı tercih etmiştir.

Bu gayeye matuf olarak kızı Devlet Hatun'u Şehzade Bayezid'e vermek için harekete geçmiştir. Süleyman Şah, bu doğrultuda oğlu Yakub Bey, İshak Fakih ve Germiyan Beyliği'nin bir kısım ileri gelenlerinden mürekkep bir heyetle, Sultan Murad'ı ziyaret edip, Devlet Hatun'un Şehzade Bayezid'e verilmesi teklifini iletiler. Çeyiz olarak ise Kütahya, Simav, Eğiriboz ve Tavşanlı hisarlarını vermek

¹¹⁰⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Germiyanoğulları", **İA**, (İstanbul 1945), **C. 1**, s. 767.

¹¹¹⁰ İdris Bostan, "Germiyanoğulları", **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi**, **C. 8**, Kayıhan Yay., İstanbul 2006, s. 359–60.

¹¹¹¹ M. Çetin Varlık, "Germiyanoğulları", **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 14**, s. 33–34.

¹¹¹² M. C. Ş. Tekindağ, "Karamanlıların Gorigos Seferi", **TD**, (İstanbul 1954), **S. 6**, s. 164–168.

¹¹¹³ Said Kofoğlu, "Hamidoğulları", **DİA**, (İstanbul 1997), **C. 15**, s. 473.

istediklerini beyan ettiler. Osmanlı padişahı bu teklifi memnuniyetle kabul etti¹¹¹⁴. Sultan da Bursa kadısı Mahmud Hoca, Aksungur Ağa, Çavuşbaşı Demirhan ve Şehzade Bayezid'in lalasının, Kadı Mahmud ve Aksungur Ağa'nın hanımlarının olduğu bir heyet kız istemek için Germiyan başşehri Kütahya'ya gönderdi¹¹¹⁵. Merasimin akabinde İshak Fakih'in heyet reisi olduğu bir halde Hünkâr Gazi Murad'a cevabi bir mektup gönderip, birçok hediyeler bulunduğu şekliyle mutantan bir düğün tertip edilmiştir¹¹¹⁶. Düğünün siyasi tarafı başından beri ağır bastığı aşıkâr olmakla birlikte seyri açısından da bu hususu görmek mümkündür.

Osmanlı vekayinâmelerinde geniş yer bulmuş ve hemen hemen birçok kaynakta yer verilen merasim şöyle gelişmiştir: Kusursuz bir tören yapmak isteyen Osmanoğulları, Karamanoğulları, Hamidoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları, İsfendiyaroğulları ve Mısır sultanı dahil olduğu halde an itibariyle, siyasi kuvveti bulunan bütün devlet idarecilerine davetiye göndermiştir¹¹¹⁷. Ricalin isminin tek tek okunmasıyla düğün meyanına gelen beyler, envai çeşit kıymetli hediyeler getirmiş, siyasi kuvvetlerine göre takdim edilen yerlere oturtulmuştur. Merasim esnasında Mısır sultanıyla birlikte Gazi Evrenos Bey'in de ismi anons edilen beyler arasında olması, bize Evrenos Bey'in de Rumeli'de başlıbaşına siyasi bir kuvvet olduğu fikrini vermektedir. Bu açıdan vekayinâmelerin, Gazi Bey'in getirdiği hediyeleri bilhassa zikrederek 100 kız ve 100 erkek köle olduğu, bunlardan 10 kız ve 10 erkeğin ellerinde tuttuğu altın ve gümüş tepsilerin içinin flori dolu olduğu, diğer kölelerin ellerinde gümüş maşrapalar bulunduğu¹¹¹⁸, padişahın emrindeki bir beyin, bu derece zengin olduğu halde mülkün sahibi olan Sultan I. Murad'ın kudret ve kuvvetinin ne derecede olduğunu, gelen beylere düşünmeleri için bir "fırsat" olarak kabul edilebilir.

Osmanlı padişahı, Evrenos Gazi'nin getirdiği köleleri davetli olan ricale hediye etmiş, paralar dağıtılmış, her zümreden insanın nasiplendiği bir şenlik haline

¹¹¹⁴ *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s. 78; Neşri, *a.g.e.*, s. 86–87; Hoca Sadeddin, *a.g.e.*, **1**, s. 148–49.

¹¹¹⁵ Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanogullari Tarihi*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1974, s. 57.

¹¹¹⁶ Varlık, *a.g.e.*, s. 57–58.

¹¹¹⁷ *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s. 79; Neşri, *a.g.e.*, s. 87; Hoca Sadeddin, *a.g.e.*, **1**, s. 149-50.

¹¹¹⁸ *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s. 80.

gelmiş ve bu hal üzerine devam edilmiştir¹¹¹⁹. Bir düğün de Kütahya’da yapılmış ve iki bin kişilik heyetle Sultan Hatun’u Bursa’ya getirmeye gidilmiştir¹¹²⁰. 1 ay süren merasimin ardından 783 H./1381 M. tarihinde Germiyanogulları toprağı Osmanlı mülkü arasına dahil olmuştur¹¹²¹. Kütahya’nın Osmanlı mülkü haline gelmesinden sona Şehzade Bayezid buraya sancakbeyi olarak tayin edilmiş, mevcut durum üzerine Kula’ya geçen Germiyanoglu Süleyman Şah, bir müddet sonra burada vefat etmiştir (1387). Ardından Germiyan mülkünün başına oğlu Yakub Bey geçmiştir¹¹²².

3.1.2.3. Hamidoğulları

Teke aşiretinin bir kolu olan Türkmen gurupu tarafından kurulan beylik Göller yöresi olarak meşhur olmuş havalide idare tesis etmişlerdir. Ucbeyi olan Feleküddin unvanlı Dünder Bey tarafından tesis olunan beylik, 1324 senesinde İlhanlı beylerbeyi Timurtaş tarafından katledilmesi, beyliği biraz sarımsı olmasına rağmen¹¹²³, Timurtaş’ın Mısır’a kaçışının ardından, oğlu Hızır Bey, babasının mülkünde hak iddia ederek faaliyete başlamıştır (1327)¹¹²⁴. Hızır Bey’in 1330’da vefatının ardından Dünder Bey’in bir diğer oğlu İshak Çelebi’nin idarenin başına geçişinin ardından¹¹²⁵, Muzafferüddin Mustafa Bey, Hamidoğlu tahtına geçmiştir (1344), sonrasında Hüsameddin İlyas Bey’in başa geçtiğı (1357) Hamidoğullarında, komşu Karamanoğullarıyla gergin münasebetler devresi başlamıştır. İlyas Bey’in, Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey ile yaptığı harbi kaybetmesi üzerine Germiyanoglu Süleyman Şah’dan yardım istemiştir. Sultan I. Murad’ın da desteğıyle birlikte kaybettiğı topraklarını geri alan Hamidoğlu İlyas Bey, Alaeddin Ali Bey ile mücadelesi hayatının son devresine kadar devam etmiş ve 1374’den evvel bir tarihte vefat etmiştir¹¹²⁶.

¹¹¹⁹ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, a.y.; Neşri, **a.g.e.**, s. 87-88; Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 138.

¹¹²⁰ **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 81; Varlık, **a.g.e.**, s. 60.

¹¹²¹ Tapu tahrir defterlerinden Osmanlıların eline geçen yerlerin tafsilatlı dökümü için bkz. Varlık, **a.g.e.**, s. 61-63.

¹¹²² Varlık, **a.g.e.**, s. 65; Bostan, **a.g.m.**, s. 361-62.

¹¹²³ Çağatay Uluçay, **İlk Müslüman Türk Devletleri**, Ötüken, İstanbul 2012, s. 271.

¹¹²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Hamidoğulları”, **İA**, (İstanbul 1977), **C. 5**, s. 190.

¹¹²⁵ Mustafa Çetin Varlık, “Hamidoğulları Beyliği”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Red. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul 1988), **C. 8**, s. 563.

¹¹²⁶ Said Kofoğlu, **Hamidoğulları Beyliği**, TTK Yay., Ankara 2006, s. 247-51.

Kemaleddin Hüseyin Bey'in iktidarı esnasında da Karamanoğlu Beyliği ile problemlerin devam ettiğinden, babası gibi Hamidoğlu Hüseyin Bey de Hünkâr Murad'a müracaat etmiştir. Osmanlı sultanı da kendisine Karamanoğlu arazisine hudud olan topraklarını satın almayı teklif etmiştir. Germiyanoglu'nun çeyiz arazilerini görmek üzere bölgeyi ziyaret eden padişahın gelişinden tedirgin olan Kemaleddin Bey, padişaha bir elçi göndererek, teklifi kabul ettiğini bildirip Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç ve Karaağaç arazilerini 80.000 altın karşılığında Osmanlı mülküne terk etmiştir (1381)¹¹²⁷.

Osmanoğullarının, Hamidoğlu topraklarının Karaman Beyliği hududundaki arazilerin satın alınmasıyla birlikte Murad Hüdâvendigâr, Karamanoğlu Alaeddin Ali Bey arasında mücadele başlamış ve bu bölgeyi ele geçirmek isteyen Alaeddin Bey padişahın Rumeli fütuhâtında olduğunu fırsat bilip, Karaağaç, Eğridir ve Yalvaç'ı istilâ etmiştir. Osmanlı sultanının bu hamleyi harb sebebi kabulü ise 1386 tarihindeki Frenk Yazısı muharebesinin temelini teşkil etmektedir¹¹²⁸.

3.1.2.4. Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti

Oğuzların Salur boyuna mensup Harezimli bir ailenin mensubu olarak 9 Ocak 1345'de Kayseri'de¹¹²⁹ dünyaya gelen Kadı Burhaneddin, kendisinin elkabı olup, asıl ismi Ahmed'dir¹¹³⁰. Dedeleri ve babası uzun müddet Kayseri'de kadılık vazifesi ifa ederek Selçuklu Devleti'ne hizmet etmiştir¹¹³¹. 14 yaşında babası ile Mısır'a giden Burhaneddin Ahmed ilim tahsili ile meşgul olmuş, 19 yaşında ise babasının gözetiminde hac ibadetini¹¹³² ifa etmiş, 21 yaşında ise Kayseri kadılığı görevine tayin edilerek, babasının koltuğuna oturmuştur¹¹³³.

1375 senesinde Karamanoğlu Alaeddin Ali'nin Kayseri şehrini ele geçirmesi üzerine, tahtta bulunan 13 yaşındaki Eretnoğlu Alaeddin Bey'in Sivas'a kaçması

¹¹²⁷ *Âşıkpaşazâde Tarihi*, s. 82; Neşri, *a.g.e.*, s. 89; Münecimbaşı, *a.g.e.*, s. 139; Said Kofoglu, "Hamidoğulları", *DİA*, (İstanbul 1997), **C. 15**, s. 473

¹¹²⁸ Faruk Sümer, "Karamanoğulları", *DİA*, (İstanbul 2001), **C. 24**, s. 457; A. mlf, "Alaeddin Bey", s. 322.

¹¹²⁹ Esterabadi, *a.g.e.*, s. 57.

¹¹³⁰ Abdülkerim Özyayın, "Kadı Burhaneddin", *DİA*, (İstanbul 2001), **C. 24**, s. 74.

¹¹³¹ Esterabadi, *a.g.e.*, s. 52 – 56.

¹¹³² Mirza Bala, "Kadı Burhaneddin", *İA*, (İstanbul 1955), **C. 6**, s. 46.

¹¹³³ Yaşar Yücel, *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti*, AÜDTCF Yay., Ankara 1970, s. 21.

neticesi, devletin içinde bulunduğu herümercden dolayı Burhaneddin Ahmed, Kayseri'deki çiftliğine çekilip münzevi bir devre geçirmiştir. Bir kısım devlet adamlarının desteğiyle Karamanoğlu'ndan Kayseri şehrini geri alan Kadı Burhaneddin, devlet görevlerinde sadece kadılıkta değil; askeri ve siyasi sahada da rüştünü ispat etmiştir¹¹³⁴

Bu gelişmeler üzerine 1378 senesinde Eretnaoğlu Alaeddin, Burhaneddin Ahmed'e vezirlik rütbesini tevcih etti¹¹³⁵. Burhaneddin Ahmed, vezirlik dönemi esnasında muktedir bir tavır olmayan Alaeddin Bey'in de “*teşvikleriyle*” devletin dizginlerini eline almak istemesinden rahatsızlık duyarak Kadı Burhaneddin ile mücadeleye tutuşmuştur. Bu çekişmeden de muvaffakiyetle çıkan Kadı Ahmed'e, melikü'l-ümera sıfatı tevcih edilmiştir¹¹³⁶.

Vezirliği esnasında Niğde, Aksaray, Erzincan'ın Eretna mülküne dahil edilmesi üzerine mücadelesi olan Burhaneddin Ahmed'in, beyliğin hükümdarı olan Alaeddin Bey'in vefatıyla (1380), tahta geçen oğlu Mehmed'in saltanat naibi olarak vazifesine devamı istenmiş¹¹³⁷; fakat, vekillik için tereddütlü bir hal arz etmesi üzerine Kadı Burhaneddin'in yerine Kılıç Arslan Bey'e vazife tevdi edilmiştir. Randıman vermeyen bir yönetimde bulunan Kılıç Arslan'ın idaresi sebebiyle Burhaneddin Ahmed'e tekrar naiblik tevcihi gündeme geldiğinde, Kılıç Arslan Bey'in Kadı Ahmed'e suikast teşebbüsü hazırlığında olduğunun öğrenilmesi üzerine, erken davranan Kadı Burhaneddin, Kılıç Arslan ve amcası Keyhüsrev'i katletmiştir¹¹³⁸.

Hadisenin ardından kurulan divanda haklı bulunan Kadı Ahmed, Eretnaoğlu Mehmed Bey'in naibliğine getirilmiştir¹¹³⁹. 9 Şubat 1381'de devletin her tarafına ulak çıkarıp, mektuplar göndererek muktedir olduğunu ilan etti ve devletin ricalini yanına çağırarak biat aldı¹¹⁴⁰. Bu tavırdan dolayı, kendisine düşman olan Amasya

¹¹³⁴ Göde, **a.g.e.**, s. 114–15.

¹¹³⁵ Yücel, **Kadı Burhaneddin**, s. 34.

¹¹³⁶ Özaydın, **a.g.m.**, s. 74.

¹¹³⁷ İdris Bostan, “Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti (1381–1398)”, **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi, C. 8**, Kayıhan Yay., İstanbul 2006, s. 377.

¹¹³⁸ Bala, **a.g.m.**, s. 46.

¹¹³⁹ Yücel, **Kadı Burhaneddin**, s. 47.

¹¹⁴⁰ Esterabadi, **a.g.e.**, s. 217–18.

emiri Hacı Şadgeldi ile mücadeleye girişen Kadı Burhaneddin, aynı sene Amasya emirinin birlikleriyle Sivas'a hareket etmesi üzerine yapılan müzakerelerde neticeye ulaşamamasının ardından iki ordu arasında Tokat'ın Dervişmendiye köyünde yapılan muharebede Hacı Şadgeldi öldürüldü ve Burhaneddin Ahmed zaferini ilan etti, bu doğrultuda hem fiilen hem de hukuken Kadı Burhaneddin hükümdar olmuştur¹¹⁴¹.

Tahta geçtiği 1381'den 1389'a tarihine kadar olan devrede Kadı Burhaneddin, Osmanlılarla münasebetlerini dostane devam ettirmiş, Osmanoğullarını tahrik edecek siyasetten uzak kalmıştır. İç mücadelelerin baskın olduğu bir zamanda Osmanoğullarına karşı ihtiyatlı politika takip etmesi bir açıdan mecburiydi¹¹⁴². Hadisenin Osmanlı devleti cephesinde ise durum biraz daha farklıdır.

Hünkâr I. Murad, Hacı Şadgeldi ve oğlu Emir Ahmed'i Kadı Burhaneddin'e karşı desteklemiş¹¹⁴³, Memluk ordusu Sivas'ı muhasara ettiği bir zamanda (1388)¹¹⁴⁴, Osmanlı padişahının, Sultan Berkuk (1382–1399) ile işbirliği içinde olarak, Memluklerle beraber Kadı Burhaneddin'in topraklarını işgal gayesiyle müttefik hareket etmişlerdir¹¹⁴⁵. Bu gelişmeler üzerine Sultan Murad'ın Rumeli'ye geçtiği esnada Osmanlı mülküne taarruz etmeyi teklif eden kumandanlarının istediğini yerine getirmemiştir. Hadisenin, her şeye rağmen gaza–cihad çabasındaki Osmanlıyı zayıflatabileceğini söylemiştir¹¹⁴⁶. Bu açıdan da Kadı Burhaneddin Ahmed'in, hamlesini yapmadan her vecheden hesap yapabilen bir Müslüman ve devlet adamı olduğu vukuata uygundur.

3.1.2.5. Candaroğulları

Anadolu'nun, Moğol istilasına maruz kaldıktan sonra Selçuklu Devleti'nin siyasi nüfuzunu kaybetmesinin ardından merkezden koparak tesis olunmuş bir diğer devlet ise Candaroğulları Beyliği'dir.

¹¹⁴¹ Bostan, **a.g.m.**, s. 378.

¹¹⁴² Yücel, **Kadı Burhaneddin**, s. 103–104.

¹¹⁴³ Besim Darkot, "Amasya", **İA**, (İstanbul 1950), **C. 1**, s. 394.

¹¹⁴⁴ İsmail Yiğit, "Memlukler", **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi**, **C. 7**, Kayıhan Yay., İstanbul 2006, s. 394.

¹¹⁴⁵ Esterabadi, **a.g.e.**, s. 368.

¹¹⁴⁶ Yücel, **Kadı Burhaneddin**, s. 106.

1290 senesinde Şemseddin Yaman Candar tarafından kurulan beylik, Kastamonu–Sinop havalisinde bayrak açmıştır¹¹⁴⁷. Babası Şemseddin Yaman Bey’in vefatından sonra beylik tahtına oturan (1309) Candaroğlu Süleyman Paşa, hududları genişletme faaliyetlerinde bulunarak Kastamonu üzerine tertip ettiği harekâtla, bölgeyi zaptetmiştir¹¹⁴⁸. Ardından Pervaneoğullarının hükmü altında bulunan Sinop’da Gazi Çelebi’nin vefatı (1322) üzerine bölgedeki taht kavgalarından istifade etmek gayesiyle buraya bir harekât düzenleyip, şehri zaptetmiş ve idaresini oğlu İbrahim Bey’e tevdi etmiştir (1322)¹¹⁴⁹. Aynı sene, Safranbolu’da topraklarına katan Candaroğlu Süleyman Paşa, bu havalinin idaresini ise diğer oğlu Ali Bey’e tevcih etmiştir.

Sefer esasına binaen toprak genişletme faaliyetinde bulunan Süleyman Bey’in, tarihler 1335’i gösterdiği esnada dahi tam bir istiklâl sahibi olmadığını **Nuzhetu’l Kulub** isimli eserdeki 1336 senesi bütçesinde İlhanlılara 7.000 dinar vergi vermesi neticesinden elde etmek mümkündür¹¹⁵⁰.

Ebu Said Bahadır Han’ın 1335’deki vefatının ardından 6 sene müddetle toprağında müstakil hükümdar olarak hareket eden Candaroğlu Süleyman Paşa, 1341 tarihinde vefat etmiştir¹¹⁵¹.

Bir diğer cephe ise Sinop Sancakbeyliğini deruhte eden Candaroğlu İbrahim Bey, babası Süleyman Paşa’nın kardeşini Candaroğlu mülküne veliahd tayini kararının neticesi olarak isyan etmiş ve Kastamonu’da muktedir olmuştur. 1345 senesinde vefat eden İbrahim Bey’in yerine amcası Yakub Bey’in oğlu Adil Bey metbu olmuştur¹¹⁵².

Candaroğlu Adil Bey’in saltanatı hakkında kaynaklardaki malumatın yok denecek kadar az olması yanında, 1346’dan itibaren 1361 senesine kadar beyliğin

¹¹⁴⁷ Uluçay, **Türk Devletleri**, s. 270.

¹¹⁴⁸ Besim Darkot, “Kastamonu”, **İA**, (İstanbul 1955), **C. 6**, s. 401.

¹¹⁴⁹ İbn i Battuta, **a.g.e.**, s. 270; İdris Bostan, “Candaroğulları Beyliği”, **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi**, **C. 8**, Kayıhan Yay., İstanbul 2006, s. 309.

¹¹⁵⁰ Zeki Velidi Togan, “Moğollar Devrinde Anadolu’nun İktisadi Vaziyeti”, **THİTM**, (İstanbul 1931), **C. 1**, s. 21 ve 23.

¹¹⁵¹ Yaşar Yücel, “Candaroğulları”, **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 7**, s. 147.

¹¹⁵² Mustafa Çetin Varlık, “Candaroğulları Beyliği”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Red. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul 1988), **C. 8**, s. 552.

hükümdarlık vazifesini deruhte ettiği kabul edilmektedir¹¹⁵³. Adil Bey'den sonra tahta, Osmanlı vekayinâmelerinde Kötürüm elkabıyla yad edilen¹¹⁵⁴ Adiloğlu Bayezid Bey Celaleddin unvanıyla oturmuştur¹¹⁵⁵.

Celaleddin Bayezid, saltanatının ilk yıllarını Karadeniz'de Cenevizlilerle mücadele ederek geçirmiştir. Bilhassa, Kefe mıntıkasında Cenevizlilere ağır kayıplar verdiren Kötürüm Bayezid Bey'e karşı Sinop donanmasının kuvvetini kırma noktasında Bizans'ın da içinde bulunduğu bir ittifak çalışmasında bulunmuşlar; fakat, netice elde edememişlerdir¹¹⁵⁶.

Candaroğlu Bayezid Bey'in hükümdarlığının bir diğer cephesi olan Anadolu cihetinde ise Osmanlılarla münasebetlerinde dostane ve sakin bir seyir mevcuttur. Sultan I. Murad, şehzadeleri olan Bayezid, Yakub ve Savcı İsmail'in sünnet düğünleri için kendisini davet etmiş (Şubat? 1366); diğer Anadolu beyleri gibi Candaroğlu da bu merasime elçi ve kıymetli hediyeler göndererek icabette bulunmuştur¹¹⁵⁷. Bir müddet sonra Şehzade Bayezid'in Germiyankızı Devlet Hatun ile yaptığı evlilik için düğüne davet edilen Anadolu beyleri arasında bulunan Celaleddin Bayezid Bey, düğün davetine elçiler ve kıymetli hediyeler göndererek icabette bulunmuştur (1381)¹¹⁵⁸.

Bu tarihten sonra ise Candaroğlu Bayezid Bey, Osmanlı padişahının Rumeli fütuhâtı neticesi olarak günbegün kudretlenmesi, Germiyanoğlu topraklarını çeyiz, Hamidoğlu topraklarını ise satın alması üzerine telaş etmiş olmalıdır ki Murad Hüdâvendigâr'a itaat arzında bulunmuştur¹¹⁵⁹.

Amasya Emiri Hacı Şadgeldi'nin Kadı Burhaneddin tarafından öldürülmesi üzerine (1381) Emir Ahmed, babasının intikamı için tertip ettiği harekâta kayınpederi Celaleddin Bayezid Bey'den de destek istemiştir. Candaroğlu Bayezid, bu istek üzerine oğlu İsfendiyar Bey kuımandasında külliyetli bir ordu göndererek

¹¹⁵³ Yaşar Yücel, **XIII.–XV. Yüzyıllar Kuzeybatı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları–Candarogulları Beylikleri**, TTK Yay. Ankara 1980, s. 68–69.

¹¹⁵⁴ Neşri, **a.g.e.**, s. 132; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 200; Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 158.

¹¹⁵⁵ Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 125.

¹¹⁵⁶ Varlık, **a.g.m.**, s. 553.

¹¹⁵⁷ **Hadidi Tarihi**, s. 85.

¹¹⁵⁸ Neşri, **a.g.e.**, s. 87; Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, 3, s. 44.

¹¹⁵⁹ Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, 3, s. 46–47; Yücel, "Candarogulları", s. 147.

damadına yardımda bulunmuştur –ki bu ilk destek de değildir-. Harbin nihayetinde, Candaroğlu İsfendiyar destekli Emir Ahmed ordusunun, Kadı Burhaneddin tarafından mağlubiyetle neticelenen (1383) harb sonrası İsfendiyar Bey bir müddet Amasya’da kalmıştır¹¹⁶⁰.

Sonrasında tahakkuk eden hadiseler, neticeleri itibariyle bedeli ağırdır; şöyle ki: Candaroğlu Bayezid’in tahtını küçük oğlu İskender’e bırakma niyetinin olduğunu anlayan büyük oğlu II. Süleyman (1385–1392), kardeşi İskender’i katlettirmiştir. Hadiseyi öğrenen Bayezid Bey, bu işte dahil olduğunu düşündüğü II. Süleyman’ın çocukları ve kendi kızını dahi katlettirmiştir. Bu noktada Candaroğlu II. Süleyman Bey, babasına isyan edip, Sultan Gazi Murad’ın himayesinde hareket etme kararı almıştır (1383–1384 kışı)¹¹⁶¹. Bu tarihten itibaren Osmanlı–Candaroğlu münasebetlerinde dostluk ve barış devri bitmiştir.

Bu hadise cereyan etmeden evvel ise Celaleddin Bayezid, Osmanlı sultanının Kastamonu’ya sefer tertip edeceğinin haberini aldığından müttefik arama çalışmalarına başlamıştır. Emir Ahmed’e yardımı sebebiyle Kadı Burhaneddin ile araları açılan Celaleddin Bayezid Bey, ilk iş olarak Burhaneddin Ahmed’in kapısını çalıp “*aynı hatayı tekrar etmeyeceği*” teminatını vermiştir¹¹⁶². Bu gayretler esnasında ise II. Süleyman Bey meydana gelen hadiselerin ilerleyişine göre çareyi, Sultan Murad’a iltica etmekte görmüştür. Celaleddin Bayezid’e gelen habere göre Osmanlı sultanı açısından “*aranan kan*” vazifesi gören hamle üzerine Osmanlı padişahı, bir ordu eşliğinde Candaroğlu Süleyman’ın babası, Bayezid Bey üzerine yürütmüştür. Kastamonu’da yapılan harp neticesinde Celaleddin Bey, mağlup olmuş ve Sinop’a çekilmiştir. Kastamonu da Süleyman Bey’in elinde kalmıştır¹¹⁶³. Osmanlı kaynaklarının tek kelime bahsetmediği hadisede, Sultan I. Murad’ın da Kastamonu’ya yürüyen ordunun içinde olduğu kaydı mevcuttur¹¹⁶⁴.

¹¹⁶⁰ M. Yaşar Yücel, “Kastamonu’nun ilk Fethine Kadar Osmanlı–Candar Münasebetleri (1362-1392)”, **TAD**, (Anakara 1964), **1/I**, s. 134-35

¹¹⁶¹ Esterabadi, **a.g.e.**, s. 373.

¹¹⁶² Yücel, “Kastamonu’nun ilk Fethi”, s. 135.

¹¹⁶³ Esterabadi, **a.y.**; Besim Darkot, “Kastamonu”, **İA**, (İstanbul 1955), **C. 6**, s. 401.

¹¹⁶⁴ Esterabadi, **a.y.**

Celeleddin Bayezid'e gelen haberin yanlış olmadığını ortaya koyan bu tavır, haklılığını ispatlamakla kalmamış, sonrasında sultanın tazyiklerine dayanamayan II. Süleyman, Kastamonu'yu padişaha terk etmiş ve beyliğin Kastamonu havalisi Osmanlıların mülkü haline gelmiştir. Kısa müddette şehir halkı Süleyman Bey'den taraf çıkararak hareket edince, Hünkâr Murad çekilme kararı alıp, bölgeyi Celeleddin Bayezid Bey'e terk etmek istediğini bildirmek üzere Sinop'a ulak çıkarmış¹¹⁶⁵ ve - ihtimal ki- Rumeli'ye avdet etmiştir.

Bu esnada Kastamonu'ya dönmüş olan II. Süleyman Bey'in üzerine yürüyen Celeleddin Bayezid, oğlunu mağlup ederek, ikinci defa Kastamonu'yu terk etmeye mecbur kalarak bölgeden ayrılmıştır. Candaroğlu Süleyman'ın bu defa nereye gittiği meselesi meçhüldür. Bilinen husus ise gittiği yerden Sultan I. Murad'a ulak çıkarıp tekrar yardımını talep etmiştir¹¹⁶⁶.

Talep üzerine padişah tekrar Süleyman Bey'i himaye ederek kendisine verdiği orduyla Kastamonu üzerine yürümüştür¹¹⁶⁷. Bu noktada I. Murad'ın, Süleyman Bey'in Kastamonu halkı üzerindeki nüfuzunu gözönünde bulundurarak bu yardımı yaptığı ve dolaylı yoldan şehri hakimiyet sahasında bulundurmak istediği düşünülebilir. Sultanın ikinci müzaheretinde ise desteğinin yanında daha sıkı bağlar kurularak sıhriyet tesis edilmiş ve Candaroğlu Süleyman Bey'e, I. Murad'ın ağabeyi olan Süleyman Paşa'nın kızı Sultan Hatun'u nikâhlayarak Osmanoğullarının damadı olmuştur¹¹⁶⁸.

Celeleddin Bayezid Bey ise bu hadiseler esnasında hastalanarak Sinop'a geçmiş, oğlu Süleyman Bey mezkûr sebepten, harb etmeden ordusuyla Kastamonu'ya ikinci defa bayrak çekmiştir (1384). Kısa zaman sonra ise Bayezid Bey Sinop'ta vefat etmiştir (1385)¹¹⁶⁹.

1383 tarihindeki ilk baba-oğul savaşından sonra ikiye ayrılan Candaroğullarının Kastamonu kolunun başına geçen (1385) Şehzade Süleyman Bey,

¹¹⁶⁵ Esterabadi, **a.y.**; Yücel, **Çobanoğulları-Candaroğulları**, s. 74; İlhan Şahin "Kastamonu", **DİA**, (İstanbul 2001), **C. 24**, s. 585.

¹¹⁶⁶ Esterabadi, **a.y.**; Yücel, "Kastamonu'nun ilk Fethi", s. 136.

¹¹⁶⁷ Esterabadi, **a.y.**; Yücel, **Çobanoğulları-Candaroğulları**, s. 74.

¹¹⁶⁸ Esterabadi, **a.y.**; Yücel, "Candaroğulları", s. 147.

¹¹⁶⁹ Yücel, "Kastamonu'nun ilk Fethi", s. 136; A. mlf., "Candaroğulları", **a.y.**

bu tarihten itibaren II. Süleyman olarak mülkünün başında bulunmaktadır. Osmanlı cephesinde ise beyliğinin selametini Murad Hüdâvendigâr ile iyi geçinmekte gören Candaroğlu II. Süleyman, dostane münasebetler yürütmeye çalışmış, 1386'da Osmanlılarla, Karamanoğulları arasında cereyan eden Frenk Yazısı harbinde ise Osmanlı sultanına destek birlik göndermiştir¹¹⁷⁰. Aynı şekilde 1389'daki Kosova harbi sırasında ise diğer Anadolu beylikleri gibi Candaroğulları da Osmanlı padişahına destek birlik göndermiştir¹¹⁷¹.

3.1.3. 1376–1389 Devresi Balkan Faaliyetleri

Çirmen muharebesinin ardından Bizans Devleti başta olmak üzere Balkan devletlerinin birbiri ardına Osmanlı Devleti'nin haraçgüzarı olması, Osmanlıların taarruz, Balkan devletlerinin ise müdafaa hattı tesisi devresine geçiş dönemini teşkil etmektedir. 1370'li yılların ortalarından itibaren Osmanlılar adım adım Rumeli'de ilerlemeye devam ederlerken, Anadolu'da da yer ve söz sahibi olan bir konuma gelmişlerdir. Böylece, Orta Anadolu'dan Orta Balkanlar'a kadar olan sahada hatırı sayılır bir kudret halini almışlardır.

1371–1376 yıllarının büyük kısmında Rumeli'de fütihat faaliyetlerinde bulunan Sultan I. Murad, 1376 kışını geçirmek üzere döndüğü Anadolu payitahtı olan Bursa'da bir müddet ikamet etmiş ve teşkilatlanma çalışmalarında bulunarak bir nevi “*aktif dinlenmiştir*”.

Osmanlı vekayinâmeleri arasında bu dönem vukuatına dair bilgi veren kaynakların izahatına baktığımızda birkaç gurup halinde toplandıklarını görüyoruz. Bu devre Rumeli faaliyetlerinden bahseden İlk vekayinâme olarak karşımızda Karamani Mehmed Paşa bulunmaktadır.

Karamani Mehmed, Drama, Zihne, Serez ve Karaferye'nin fethini bildirip tafsilat vermezken¹¹⁷², Âşıkpaşazâde ise, Lala Şahin Paşa'nın, Kavala, Drama, Zihne, Serez ve Karafeya'yı fethedip, buraların haraçgüzar olduğunu, Gümülcine'de bulunan Evrenos Bey'in askeri üssünün Serez'e nakledildiğini bildirmekte ve Deli

¹¹⁷⁰ Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, 3, s. 56; Uzunçarşılı, “Murad I”, s. 592.

¹¹⁷¹ Bostan, “Candaroğulları”, s. 11.

¹¹⁷² Karamani, **a.g.e.**, s. 346.

Balaban Bey'in ise Serez'de olduğunu kaydetmektedir¹¹⁷³. Lala Şahin'in vefatıyla birlikte beylerbeylik makamına getirilen Timurtaş Paşa'nın Arnavutluk havalisine gazaya çıktığını, Manastır hisarını haraca bağladığını, ardından Selanik hisarını muhasara ettiğini, sonrasında Karlı İli mevkiine kadar yürüdüğünü kaydetmiştir¹¹⁷⁴.

Oruç bin Adil'in beyanı ise Balaban Bey, Çandarlı Paşa ve Azeb Bey'in Serez'i muhasara etmelerine rağmen fethedemediklerini, düşmanın kendilerini kısıp alması neticesinde huruç harekâtıyla Sofya sırtından ricat ettiklerini, Azeb Bey'in ise olup bitenler üzerine, emrindeki birliklerle kaleyi kuşatıp fethini gece baskını vererek tahakkuk ettirdiğini, Çandarlı Halil Paşa'nın vaziyetten haberdar olduğunu¹¹⁷⁵, civardan takviye için gelen düşman kuvvetlerinin hisarın fethedildiğini görünce geri çekildiklerini, bu esnada Lala Şahin Paşa'nın Kavala, Drama, Zihne ve Karaferya'yı Osmanlı topraklarına kattığını bildirmektedir¹¹⁷⁶. Oruç Bey, izahatının devamında ise Manastır'ın alındığını, Selanik hisarının muhasara edilmesine rağmen isetenen neticenin gerçekleşmediğini, Kavala vilayetinin fethedildiğini bildirmektedir¹¹⁷⁷.

Mevlâna Mehmed Neşri izahatı ise padişahın, Sırp topraklarında 14 gün despotu beklediğini; fakat, sultanın karşısına düşman kuvvet olarak kimsenin çıkmadığını bildirmekte, ardından maiyetindeki askeri ricalle istişare ettiğini, ekabirin görüşünün, havalinin kontrolü açısından Niş hisarının fethinin kritik olduğunu, bunun üzerine hisarın muhasara edildiğini, hünkârın, Timurtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey'e kaleyi fethetmesi için emir verdiğini ve sonrasında kalenin Osmanlı topraklarına katıldığını, Sırp hükümdarının kulağına, kalenin, Osmanlı kuvvetleri tarafından fethedildiği haberinin gitmesi üzerine despotun daha mühim bir konumda bulunan kalesinin olmadığını, o hisar düştükten sonra kalan toprakların hiçbir işe yaramaz hale geldiğini söyleyip naçar halde Osmanlı padişahına ulak çıkarıp, 50.000 gümüş ve 1.000 asker senelik haraç verme taahhüdüyle anlaşma teklifinde bulunduğunu, bu sırada hüdâvendigârın Çatalca üzerine yürümekte

¹¹⁷³ Âşıkpaşazâde Tarihi, s. 84.

¹¹⁷⁴ Âşıkpaşazâde Tarihi, s. 84–85.

¹¹⁷⁵ Oruç Tarihi, s. 27.

¹¹⁷⁶ Oruç Tarihi, s. 28.

¹¹⁷⁷ Oruç Tarihi, a.y..

olduğunu, elçinin sultanı bulup muahedeyi akdettiğini beyan etmiş¹¹⁷⁸ ve hadiseyi 783 H./1381-1382 M. tarihinden sonraya yerleştirmektedir¹¹⁷⁹.

Mehmed Neşri, devamında ise Balaban Bey'in Serez kalesine yerleştirildiğini, Halil Paşa'nın ise Kavala, Drama, Zihne ve Serez'i emanla teslim alıp ardından Karaferye istikametine yürüyüp, mülhakatıyla beraber fethini gerçekleştirdiğini, bundan sonra Evrenos Bey'in askeri üssünün Serez'e nakledildiğini kaydedip 787 H./1385–1386 M. tarihini bildirmektedir¹¹⁸⁰.

Mevlâna Mehmed, sonrasında alakalı yaptığı izahatta ise, Frenk Yazısı muharebesinde Osmanlı ordusuna destek kuvvet olarak Sırp hükümdarının birlik göndermesi üzerine, Sırp voyvodasının kendisine yaptığı konuşma sonrası isyana kalkıştığını, Bosna tekfurundan da müzaheretle, Osmanlıya kıyam ettiklerini, Bosna'da bulunan İskenderiye hisarı tekfurunun Osmanoğullarının haraçgüzarı olduğu bir zamanda sultana gelerek ittifaktan haber verip, padişahın kendisine müzahir olması halinde bu birlikteliğe mukavemet için Osmanlılarla aynı safta olmak istediğini söylemesi üzerine, padişahın, İskenderiye tekfuruna hilat verip, Lala Şahin Paşa ile gazaya yol verdiğini kaydetmiştir¹¹⁸¹.

Mehmed Neşri'ye göre aynı sene Yenişehir'e gelen Sultan Murad, büyük bir düğün ile V. İoannes'in kızını kendine nikâhladığını; ayrıca, V. İoannes'in iki kızını da iki oğluna aldığını, Şehzade Bayezid'in üç oğlunun da bu düğün esnasında sünnet ettirildiğini, bu merasimler cereyan ederken Mısır'a giden Yazıcıoğlu, Memluk sultanından birçok hediyelerle padişahın yanına geldiğini beyan etmiştir¹¹⁸².

Neşri izahatında, hadiselerin Rumeli cephesinde Bosna'da gazada bulunan Lala Şahin ise külliyetli ganimetlerle geri çekildiği bir zamanda Şahin Paşa 1.000 kişilik maiyetiyle beraberken ansızın çıkagelen 30.000 kişilik ordunun görüldüğünü, emrindeki ricalin Lala Paşa'ya, pusuya yatıp geceyi beklemeyi tavsiye ettiklerini, Şahin Paşa'nın ise bu teklife karşılık, çekilemeyecek durumda olduklarını söylemesi

¹¹⁷⁸ Neşri, **a.g.e.**, s. 90.

¹¹⁷⁹ Neşri, **a.g.e.**, s. 89.

¹¹⁸⁰ Neşri, **a.g.e.**, s. 91.

¹¹⁸¹ Neşri, **a.g.e.**, s. 100.

¹¹⁸² Neşri, **a.g.e.**, s. 101.

üzerine iki ordunun karşı karşıya geldiğini ve Osmanlıların mağlup olduğunu, bunun üzerine Şahin Paşa'nın kaçmayı tercih etmesine binaen, 20.000 kişilik Osmanlı kuvvetinden 5.000 kişinin güçbela kurtulduğunu, Bosna İskenderiyesi tekfurunun bu işte parmağının olduğunu, aslında Sırp ve Bosna hükümdarlarıyla beraber olduğunu, Osmanlı sultanının bu durumu öğrenmesi üzerine müthiş öfkelenildiğini, Çandarlı Ali Paşa'ya emrederek asker toplattığını, Anadolu beylerinden asker istediğini, beyliklerin bu isteği memnuniyetle karşıladıklarını, yanısıra padişah tarafından Şehzade Bayezid'in de harbe davet edildiğini; ayrıca, sultanın haraçgüzarı bulunan Rumeli valilerinden de destek birlik talep ettiğini, Kaleksandrosoğlu ve Şişman isimli iki vassalın iştirak etmediğini, bunun üzerine Sultan Murad'ın bu hadiseye kızarak, bu iki haraçgüzarının üzerine yürüyeceğini söylemiş olduğunu beyan etmektedir¹¹⁸³.

Neşri beyanına göre, bu hadisenin cereyan ettiği esnada Lala Şahin Paşa vefat etmiş, yerine ise Kara Timurtaş Paşa'nın Beylerbeyilik vazifesine getirildiğini kaydeden müellif, Kara Paşa'nın Selanik hisarını ve Karluca iline kadar yağmalayıp topladığı ganimetlerle sultanın yanına avdet ettiğini not düşmüştür¹¹⁸⁴.

Mehmed Neşri, tarihinin bundan sonraki kısmında Şişman'ın kıyamına dönerek şunları nakletmektedir: Hüdâvendigâr'ın, Çandarlı Ali Paşa'ya 30.000 askerlik ordusuyla Şişman'ın mülkünün tarumar edilmesini ve imkan varsa hisarının fethinin emrini verdiğini, padişahın da Bursa'da kalmayıp, Edirne'ye geçtiğini, ordunun burada toplanışını bizzat takip ettiğini, Ali Paşa'nın ordusunda Timurtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey, Sarıca Paşa, Kara Mukbil, Pazarlı Doğan, İnce Balaban, Müstecap Bey, Papazoğlu Bey, Şahin Bey, Kutluca Bey, Paşa Yiğit Bey ve Lala Şahin Paşa'nın birliklerinden mürekkep olduğunu; ayrıca, ucbeği olan Yancı Bey ve Kutlu Boğa Bey'in de orduya iştiraki noktasında emir çıkarıldığını, bu şekliyle 30.000 askerden müteşekkil olan bir ordu tertip edildiği haliyle Bulgar kralı Şişman ve Aleksandroğlu'nun üzerine yüründüğünü kaydetmiştir¹¹⁸⁵.

¹¹⁸³ Neşri, **a.g.e.**, s. 101–102.

¹¹⁸⁴ Neşri, **a.g.e.**, s. 102.

¹¹⁸⁵ Neşri, **a.g.e.**, s. 103.

Neşri, Şişman vilayetlerinin Çenge, Pravadi, Madara, Vencen, Deric, Miçka, Efleka, Gözka, Krabçe, Kırasdavça, Eski İstanbulluk, Şumnu, Çernoz, Migloc, Eymenoz, Kosova, Yürükova, Dırnavı hisarlarından mürekkep olduğunu, Niğbolu, Tonbirgoz, Zıştovi, Nükesri, Dıraka, Silistre şekliyle de mülkünün çoğunluğunun Tuna nehri kenarında bulunduğunu bildirmektedir¹¹⁸⁶.

Mevlâna Mehmed, külliyetli ordusuyla, Ali Paşa'nın Edirne'den Aydos'a geldiğini, burada Pravadi subaşı Hüseyin isimli mühtedinin kendisini karşıladığını, ardından, paşanın Kamçı Suyu mevkiini geçip, Çenge hisarı mevkiinde moladan sonra Pravadi yakınına geçtiğini, Timurtaş oğlu Yahşi Bey'in ordudan 5.000 kişilik bir gurupla bu hisarı fethetmesini emrettiğini, mevsimin kış olduğunu, Pravadi subaşı Hüseyin'in onları Taşhisar'a yerleştirdiğini, gece tertip edilen bir harekâtla hisarın fethedildiğini, Ali Paşa'nın buraya geldiğini, sonrasında Vencen hisarına geçen Ali Paşa'ya bu kalenin emanla teslim edildiğini, Şumnu ve Madara hisarlarının da Ali Paşa tarafından emanla teslim alındığını bildirmektedir¹¹⁸⁷.

Mehmed Neşri, mevsimin bahara döndüğü bir zamanda Sultan Murad'ın Bursa'dan çıkıp Gelibolu üzerinden Rumeli'ye geçtiğini, bu esnada Anadolu mülkünü Kütahya–Sandıklı valisi Kara Timurtaş, Ankara valisi Firuz Beğ, Sivrihisar subaşı Timurtaş, Eğridir subaşı Kutlu Bey ve Akşehir subaşı Hoca Bey beşlisine emanet ettiğini ve Yayabaşı İlyas Bey'i de Anadolu'da bıraktığını, büyük bir orduyla Rumeli'ye geçtiğini, çok soğuk olması sebebiyle birkaç gün Gelibolu'da beklediğini, Gelibolu beyi olan Yancı Bey, gemileri hazırladığında üç parçada ordunun karşı kıyıya geçtiğini, hünkârın Yancı Bey'i, dikkatli olması, düşman donanmasına karşı temkinli hareket etmesi noktasında ikaz ettiğini, padişahın Gelibolu'da bulunduğu esnada ise Şehzade Bayezid'in babasına yetiştiğini bildirmektedir¹¹⁸⁸.

Mevlâna Neşri, sultanın Rumeli'ye geçtiği haberini alan Çandarlı Ali Paşa'nın Şumnu hisarından çıkıp, Vencen kalesine yakın bir yerde gecelediğini ve padişahın kendisine yetişmesini beklediğini, bu sırada iki askerın Vencen kalesine iâşe temini için gittiğini, hisar halkının askerlerden birini katlettiğini, diğeri neferin

¹¹⁸⁶ Neşri, **a.g.e.**, s. 104.

¹¹⁸⁷ Neşri, **a.y.**

¹¹⁸⁸ Neşri, **a.g.e.**, s. 105.

ise kaçarak durumu Ali Paşa'ya anlatması üzerine paşa sinirlenerek kaleyi muhasara ettiğini ve fethedildiğini, Dobrucaoğlu'nun mülkü bulunan Varna hisarından Çandarlı Paşa'ya iki kişi geldiğini, havalinin sözü geçenlerinin kaleyi Osmanlılara teslim etmek istediklerini söylediğini, bunun üzerine Ali Paşa'nın Kara Timurtaş oğlu Yahşi Bey'i hisara gönderdiğini, Timurtaşgolu'nun durumun gerçek olmadığını anlaması üzerine geri döndüğünü, Ali Paşa'nın ise hünkârın yanına geçmek için acele ettiğini, padişahın bu sırada Yanbolu'ya geldiğini, Çandarlı Ali'nin daha şehre girmeden hünkârın yanına gidip, saçak öptüğünü bildirmektedir¹¹⁸⁹.

Neşri izahatında, hadiselerin Şişman cephesinde ise mülkünün elinden kayıp gittiğini anlayınca, ekabiriyle yaptığı istişare neticesi olarak, sultana itaat arz etmeye karar verdiğini, Yanbolu'da bulunan Sultan Murad'ın yanına gelip, boyun büktüğünü, afvı mukabili olarak Silistre hisarını Osmanlı mülküne teslim etmeye hazır olduğunu söylemesi üzerine, Çandarlı'yı hisarın teslim alınması için gönderdiğini, hadiseden vazgeçtiği anlaşılan Şişman'ın tavrına hiddetlenen Çandarlı Paşa, birkaç gün Şumnu'da kaldığı esnada Daraka hisarından gelenlerin kaleyi Osmanlılara teslim etmeyi teklif ettiklerini, bunun üzerine Yahşi Bey'in emirlerinden Eski Bolozlu Murad'ı hisarı teslim almaya gönderdiğini, Daraka'nın da Silistre ile aynı şekilde tesliminden vazgeçildiğini, Eski Bolozlu'nun havalıyı tahrip edip Şumu'da bulunan Ali Paşa'nın yanına geldiğini ve ertesi sene tekrar gelen Darakalıların, bu defa Eski Bolozlu'ya hisarı teslim ettiğini bildirmektedir¹¹⁹⁰.

Mehmed Neşri, Murad Hüdâvendigâr'ın Şumnu'da birkaç gün kaldıktan sonra Diriçe'ye geçip kaleyi emanla aldığını, ardından Girbice hisarını ise fethettiğini, sonrasında Kosova hakimine itaat arz etmesi için adam gönderdiğini, red cevabı gelmesi üzerine ise Ali Paşa'nın buraya Pazarlı Doğan Bey'i 1.000 kişilik bir birlikle sevk ettiğini, Doğan Bey'in Kosova'da ahaliden çok esir aldığını, durumun bu şekilde tecellisi karşısında Kosovalılardan Ali Paşa'ya gelip, esirlerin geri verildiği takdirde hisarın teslim edileceğini söylemeleri üzerine Çandarlı Paşa,

¹¹⁸⁹ Neşri, **a.g.e.**, s. 105–106.

¹¹⁹⁰ Neşri, **a.g.e.**, s. 106–107.

esirleri gelenlere verip kaleyi aldığını ve ardından esir olanları tekrar geri almış olduğunu belirten müellif, Kosova hisarının zaptedildiğini bildirmektedir¹¹⁹¹.

Mehmed Neşri, Kosova hisarını zapteden Çandarlı Ali Paşa'nın kral Şişman'ın mülkünün başşehri olan Tırnova'ya yürüdüğünü, kaleyi emanla teslim aldığını, sonrasında Cerna, Nükseri, Kiraşdaviça, Yürükova'nın emanla teslim olduğunu, ardından Tuna kenarındaki havalide fütühata yürüdüğünü, buraları fethettikten sonra, Zıştova hisarının teslimini istediğini, kabul görmeyince de muhasara ettiğini, bir müddet kuşatmanın sürdüğünü ve kalenin teslim edildiğini, ardından Tuna kenarındaki Eflak'a yürüdüğünü, bir kısım hisarları fethedip, Niğbolu üzerine ilerleyip, hisara sığınmış Şişman'ın burada bulunması üzerine Ali Paşa, kalenin fethini emrettiğini, bu esnada Şişman'ın teslim olduğunu, Ali Paşa'nın da kendisini afvettiğini kayda geçmektedir. Müellif, sultanın Yanbolu'da birkaç gün kaldıktan sonra Tavuslu'ya geçtiğini, Ali Paşa'nın padişahın yanına gelerek fütuhatın müjdesini verdiğini ve sultanın memnuniyetini beyan etmektedir¹¹⁹².

Neşri, bu esnada Gazi Evrenos Bey'in hacca gittiğini, Sultan Murad'ın ise Rumeli ordularının kumandanlığına Çandarlı Ali Paşa'yı getirip Sırp üzerine gaza verdiğini, Meriç taşıdığı için paşanın Filibe'de harekât için iki ay beklediğini, mevsimin bahar olduğunu izah edip, hadiselerin bir diğer cephesinde ise babasıyla birlikte Rumeli'ye geçen Şehzade Bayezid'e nispetle küçük oğlu olan Yakub Bey'in Anadolu'da kaldığını, sultanın kendisini daveti üzerine vakit kaybetmeden Rumeli'ye geçtiğini, böylece Rumeli'de toplanan ordunun sadece ordu-Pazar halkından iştirak edenlerinin 10.000 kadar bulunduğunu, bu esnada vaktin güllerin açma zamanı olduğunu bildirip, Filibe Ovası'nda toplanıldığını bildirmektedir.

Vukuatın Balkan devletleri cephesini tetkik eden Neşri, durumu haber alan Sırp hükümdarının telaşlandığını, pişman bir halde geri dönemeyecek durumda bulunduğundan var gücüyle mukavemet yolunu tercih ettiğini, bu esas üzerine külliyetli bir ordu tesisine gayret gösterdiğini, içinde Vulk Brankoviç, Yundoğlu Dimitrius, Bosna tekfuru Saruca Gomi olmak üzere Sırp kralı Lazar Grebliyanoviç'in

¹¹⁹¹ Neşri, **a.g.e.**, s. 107–108.

¹¹⁹² Neşri, **a.g.e.**, s. 108.

elinin yettiği herkesten askeri destek talep ettiğini, Eflak, Macaristan, Çek, Sırp, Arnavut, Bulgar ve Frengi'den destek geldiğini, o güne kadar toplanmamış bir ordunun bir araya geldiğini, sayısı hakkında 500.000 rakamının telaffuz edildiğini kaydetmektedir. Müellif, Sırp ordusunun toplandığı yer hakkında ise büyük ve küçük Morava nehirlerinin Sırp topraklarında bulunduğunu, büyüğünün ileri mesafede, küçüğünün yakın mesafede olduğunu, taşıdığı esnada her şeyi sellerin aldığını, iki nehrin arasındaki mesafenin iki günlük olduğunu, müttefik Hıristiyan kuvvetlerinin büyük Morava kenarında bir araya geldiğini beyan etmektedir¹¹⁹³.

Neşri, diğer tarafta ise eşzamanlı olarak Çandalı Ali Paşa'nın Bulgar kralı Şişman'ın Şehirköy hisarını fethettiğini, Sırp kralı Lazar'ın Yundoğlu Dimitrius'a asker verip Şehirköy'e yardıma gönderdiğini, Dimitrius'un cengâver bir silahşör olduğunu, kalenin Dimitrius tarafından alındığını haber alan I. Murad'ın Eynebey Subaşı ve Saruca Paşa'ya 10.000 kişilik birlik vererek Şehirköy'ün etrafını yağmalattığını, Lazar'ın bu haber üzerine Yeğeni Vulk Brankoviç'i 20.000 kişilik kuvvetle hisar ve mülhakatının Osmanlılar'dan arındırmasını emrettiğini, bu gelişme üzerine padişahın Kara Timurtaş oğlu Yahşi Bey'i 20.000 kişilik kuvvetle Şehirköy'e gönderdiğini, düşman kuvvetleriyle karşılaşırca mücadele etmesini; ayrıca, elinden gelen gayreti gösterip Sırp kuvvetlerinden evvel yetişmesini söylediğini, Vulk Brankoviç'in Yahşi Bey'den önce geldiğini, Yahşi Bey'in hisarı talan ettiğini öğrendiğini, hünkâra, kaleden kaçanların peşine düşüp düşmeme noktasında emrini sorduğunu, sultanın yanına çağırması üzerine Yahşi Bey'in geri döndüğünü izah etmektedir¹¹⁹⁴.

Ruhi Çelebi izahatında, 783 H./1381 M.'de Zağra, Serez ve Karaferye hisarlarının fethedildiği¹¹⁹⁵, Hayreddin Paşa'nın Paşaeli, Kara Timurtaş'ın Arnavutluk havalisinde fütuhatta bulunduğunu, 787 H./1385 M.'de Arnavutluk'un büyük kısmının fethinin gerçekleştiğini kaydetmiştir¹¹⁹⁶.

¹¹⁹³ Neşri, **a.g.e.**, s. 109–10.

¹¹⁹⁴ Neşri, **a.g.e.**, s. 110–11.

¹¹⁹⁵ **Ruhi Tarihi**, s. 389.

¹¹⁹⁶ **Ruhi Tarihi**, a.y..

Ruhi Edirnevi, I. Murad'ın Sırp'ların rahatsız edici tavırlarından dolayı 2-3 ay kadar bölgede bulunduğunu, bu gayeyle yaptığı istişare toplantısında ekabirin kendisine teklifi üzerine Niş kalesini muhasara ettiğini, ordunun şartlarının çok zorlandığını, fethin ardından, padişahın yağma izniyle çokça ganimet elde edildiğini, fethi duyan Sırp despotunun ise çok kederlendiğini, durumun ciddiyeti karşısında haraçgüzar olma kararı alarak, teklifsiz surette 3 senelik vergi çıkardığını ve sultan ile sulh akdettiğini bildirmekte, hadiseye tarihlendirme yapmayan müellif, Frenk Yazısı muharebesinden evvele yerleştirdiği vaka için 788 H./1386 M. tarihinden evvel olduğu düşünülebilir¹¹⁹⁷.

Ruhi, sonrasında ise Karaman seferinden Bursa'ya gelen sultanın, Osmanlı ordusunda destek birlik olarak vazife ifa etmiş, Sırp kuvvetlerini Balkanlara gönderdiğini, birlik kumandanın Sırp'ın despotunun yanına gittiğinde yaptığı şikâyetler neticesi olarak despotun, Bosna hükümdarına haber göndererek asker desteği istediğini ve topladığı kuvvetlerle civar bölgedeki müslüman halka eziyetlerde bulunduğunu, benzer zulümleri Bosna hükümdarının da irtikab ettiğini, öğrenen Murad Hüdâvendigâr'ın, Lala Şahin'e 15.000 kadar asker vererek gazaya çıkardığını, buradan külliyetli ganimetler elde edildiğini, dönüş yolunda düşman kuvvetleriyle muharebe edilip, Osmanlı kuvvetlerinin mağlup olduğunu, ordudan çok sayıda esir ve şehid verildiğini, haber padişaha ulaştığında, müthiş sinirlendiğini kaydetmektedir¹¹⁹⁸.

Ruhi Çelebi, beyanatının devamında, padişahın vakit kaybetmeden Şehzade Bayezid'e gazaya çıkacağına dair ulak gönderdiğini; ayrıca, Anadolu'daki civar devletlerin hükümdarlarına da benzer surette haber gönderildiğini ve muazzam miktarda askerden mürekkep bir ordu teşkil edildiğini, toplanan kuvvetlerin Yenişehir mıntıkasında hazır olduğunu, Balkanlar'daki haraçgüzarlara da destek birlik talebinin iletildiğini, Niğbolu–Tırnova havalisi hükümdarı Kıral Şişman'ın ise davete icabet etmediğini, bu gelişme üzerine Çandarlı Ali Paşa'yı 30.000 askerle itaatte kusur eden Şişman üzerine yürümek için gaza verildiğini, Çandarlı'nın vakit kabetmeden yürüyüşe geçtiğini, Edirne'ye gelen Çandarlı Paşa'nın burada, Timurtaş

¹¹⁹⁷ **Ruhi Tarihi**, s. 387.

¹¹⁹⁸ **Ruhi Tarihi**, s. 389.

oğlu Yahşi Bey'e 4.000-5.000 civarında asker verip Pravadi kalesine sefer emrettiğini, bu hisardaki Hüseyin Ağa isimli birinin müzaheretiyile gece Osmanlı askerlerinin kaleye girmelerini temin ederek ertesi gün düşman askerlerinin alt edildiğini, Pravadi'nin fethiyle beraber, Ali Paşa ise Matara kalesine yürüyüp fethettikten sonra Şumnu hisarını emanla teslim aldığını bildirmektedir¹¹⁹⁹.

Ruhi, Ali Paşa kontrolündeki birliklerin fütuhatta problemsiz ilerlediği esnada Sultan Murad'ın Gelibolu üzerinden Rumeli'ye geçtiğini, Gelibolu Bey'i Yancı Bey'e dikkatli olmasını tembihlediğini, Edirne'de birkaç gün kaldıktan sonra Yanbolu'ya yürüdüğünü, sonrasında ise Tavuslu mevkiinde birkaç gün beklediğini, bu esnada Çandarlı Paşa'nın Şişman'ın birçok hisarını fethettiğini; hatta, merkez hisarı olan Tırnova'yı dahi aldığını, Bulgar kralının Niğbolu tarafına kaçtığını, Şişman'ın buraya gelişinden birkaç gün sonra gelen habere göre Osmanlıların kaleyi muhasaraya geleceğini, kaçacak yerin kalmadığını anlayan Şişman'ın, hünkâr ile düşman olduğuna pişman olduğunu, maiyetini de yanına alarak Ali Paşa'ya elçi gönderip, Silistre hisarının tesliminin yanında, yıllık haraç vermeyi teklif ettiğini ve bu esas üzerine musalaha edilerek, padişahın hilat alıp, tekrar memleketine gönderildiğini, ardından Murad Hüdâvendigâr'ın Filibe'ye geçtiğini izah etmiştir¹²⁰⁰.

Ruhi, padişahın, Meriç Nehri taşıdığı için iki ay Filibe'de kaldığını, bu sırada şehzadelerini de buraya çağırdığını, hünkârın bu esnada Eyne Subaşı, Yahşi Bey ve bir kısım orduyu Şehirköy'e gönderdiğini, hisarın yağmalanıp külliyetli ganimet elde edildiğini, ordunun I. Murad'ın yanına geçmek istediği sırada Sırp birlikleriyle karşılaşıldığını, 15.000 kişilik Sırp kuvvetleriyle, Osmanlı birlikleri arasında herhangi bir muharebe cereyan etmediğini ve Osmanlıların Filibe'ye geçtiğini, padişahın ise buradan ayrılarak, İhtiman, Alaeddin ovası, oradan da Karatonlu mevkiine vasil olduğunu ve bir müddet burada kaldığını kayda geçirmiştir¹²⁰¹.

Hadidi izahatında ise Lala Şahin Paşa'nın Drama, Kavala, Zihne, Serez'i fethettiğini ve Karaferya'yı aldığını, bu esnada Serez'in Evrenos Bey'e verildiğini ve kendisinin askeri karargâhını buraya taşıdığını, bunlar olurken sultanın Edirne'de

¹¹⁹⁹ **Ruhi Tarihi**, s. 389-90.

¹²⁰⁰ **Ruhi Tarihi**, s. 390.

¹²⁰¹ **Ruhi Tarihi**, s. 391.

olduğunu¹²⁰², Şahin Paşa'nın vefatı neticesi olarak yerine Kara Timurtaş Paşa'nın tayin edildiğini, Kara Paşa'nın Selanik hisarını ve Karlı İli'ni yağmaladığını, bildirip fütuhat faaliyeti için zımnen tarihlemeye bulunan müellif, vukuatı 783–787 H./1381–1385 M. aralığına yerleştirmiştir¹²⁰³.

Lütfi Paşa izahatı ise Lala Şahin'in Kavala, Drama, Zihne'yi ve Manastır'ı fethettiğini 787 H./1385 M. tarihini göstermekte¹²⁰⁴, vukuatın Selanik hisarı ve diğer noktaları hakkında malumat vermeden meskut geçmektedir.

Hoca Sadeddin izahatında, Sultan I. Murad'ın, Kara Timurtaş Paşa'ya, Manastır ve Pirlepe'nin fethini emrettiğini, tarihlerin 784 H./1382–83 M.'de külliyetli bir orduyla hareket ettiğini, Timurtaş Paşa'nın Pirlepe'yi emanla teslim aldığını, ardından Manastır'ın muhasara edildiğini, çetin bir kuşatmanın ardından fethedildiğini, sonrasında Karlı İli ve İştîp havalisine yüründüğünü, ardından Kara Paşa'nın Selanik hisarına ilerlediğini, birkaç gün muhasaranın ardından ordunun yorgunluğu ve hisarın yüksek surları sebebiyle civarının yağmalandığını, zaptedildiğini ve ganimetlerle birlikte fethedilen yerlerin müjdesinin gönderildiğini kaydetmiştir¹²⁰⁵.

Hoca Sadeddin'in beyanına göre tarihler, 785 H./1383–1384 M.'yi gösterdiği esnada Anadolu tarafında durumun kontrol altında olduğuna kanaat eden padişahın Rumeli'ye geçtiğini, yapılan istişare neticesi olarak Arnavutluk ve Bosna havalisine gaza kararı çıktığını, külliyetli bir ordunun başında Timurtaş Paşa olduğu halde sefer icra edildiğini, Kara Paşa'nın evvela Arnavutluk tarafına yürüyerek bir kısım kaleleri fethettiğini, ardından topladığı ganimetlerle Edirne'ye geçip kışı sultan ile burada geçirdiklerini kayda geçmiştir¹²⁰⁶.

Sadeddin, Aynı senenin baharında Timurtaş Paşa'nın bu kez Bosna havalisine gazaya çıktığını, külliyetli ganimetlerle sultanın yanına avdet ettiği sırada Bosna ve

¹²⁰² **Hadidi Tarihi**, s. 93.

¹²⁰³ **Hadidi Tarihi**, s. 94–95.

¹²⁰⁴ Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 41.

¹²⁰⁵ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 154–55.

¹²⁰⁶ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 155–56.

Hersek havalisindeki hükümdarların haraçgüzar olmak istediklerinin haberinin padişaha ulaştığını izah etmiştir¹²⁰⁷.

Hoca Sadeddin nakline göre, Lala Şahin zamanından beri Sofya havalisinde birden fazla gaza yapılmış olmasına rağmen fethin müyesser olmadığını¹²⁰⁸, Lala Şahin Paşa'nın ise gereken bütün tedbirleri aldığını; fakat, paşanın beklenmeyen vefatıyla emeline ulaşamadığını kaydedip, efsanevi bir hikâye eşliğinde Balaban Bey'e hisar tekfurunun teslim edildiğini, bunun üzerine şehrin Osmanlı hakimiyetine geçtiğini belirtmiştir¹²⁰⁹.

Hoca Sadeddin nakline göre, tarihler 789 H./1387 M.'yi gösterdiği zaman, Hünkâr I. Murad'ın, Karaman seferi esnasında yerli halka kötü muamelelerde bulunan Sırp askerlerini idam ettirmesi, seferden sonra vatanlarına döndüklerinde olup bitenleri Sırp hükümdarına anlatmaları üzerine Sırp despotu, Osmanlılara olan haraçgüzarlığını kaldırdığını ve isyana tevessül ettiğini, bu noktada civar hükümdarlarından müttefik arayışına girdiğini ve Osmanlı mülküne taarruz gayesiyle yürüyüşe geçtiklerini kaydetmektedir.

Sadeddin, sultanın vaziyeti öğrenmesi üzerine 20.000 kişilik Osmanlı kuvvetini Lala Şahin Paşa emrinde bu müttefik düşman kuvvetlerinin tenkili için gaza verdiğini, Osmanlı birliklerinin Sırp topraklarına yürüdüğü haberinin despot tarafından duyulması neticesi, Bosna kralından destek talep ettiğini, Sırp hükümdarının Bosna kralı yanında diğer bir kısım Osmanlı vassallarını da bu ittifaka katmayı başardığını beyan etmektedir.

Müellif, Niğbolu–Yanbolu havalisi hükümdarı Şişman'ın da bu müttefik kuvvetlerde askerinin bulunduğunu¹²¹⁰, bununla birlikte Şişman'ın sanki Osmanoğullarına isyan eden müttefik kuvvetlerden biri değilmiş gibi haberler gönderdiğini, Arnavutluk İskenderiyesi (İşkodra) hakiminin de aynı tavra müracaat ettiğini, İşkodra metbunun Osmanlı kuvvetlerine rehberlik vazifesini üstlendiğini, bu doğrultuda Bosna'dan intikam almak gayesi bulunduğunu, Bosna toprağında asker

¹²⁰⁷ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 156.

¹²⁰⁸ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 159.

¹²⁰⁹ Hoca Sadeddin, **a.y.**

¹²¹⁰ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 168.

yağmayla meşgul bulunup birlik düzenini kaybettiği esnada Bosna kralına durumu haber vermesi üzerine peşinde 30.000 kişilik ordu bulunduğu halde Lala Şahin etrafında bulunan 1.000 kişilik kuvvet ile Şahin Paşa'yı çembere aldığını, diğer Osmanlı birliklerinin yağma için civara dağıldığından çoğunun şehit olduğunu, Lala Paşa'nın ise bu muharebeden güçbela kaçabildiğini ve 5.000 Osmanlı askerinin kendini kurtarabildiğini izah etmektedir.

Hoca Sadeddin, haber padişaha ulaştığında ise Bursa'dan çıkıp Yenişehir ovasına geldiğini, Bizans tekfuru ile düğün hazırlıklarında bulduklarını, hükümdarın üç kızından birini kendisine, diğer ikisini ise şehzadelerine nikâhladığını, Şehzade Bayezid'in üç çocuğunun sünnet merasimlerinin yapıldığını¹²¹¹, askerlerinin bu ovada toplanmalarını emrettiğini, Şehzade Bayezid'den başka, itimada layık her hükümdarın davet edilmiş olduğunu beyan etmektedir¹²¹².

Hoca Sadeddin, davet kral Şişman'a ulaştığında ise reddettiğini, bu gelişme üzerine sultanın Çandarlı Ali Paşa'yı 30.000 kişilik orduyla Rumeli'ye geçme emri verdiğini, Edirne'ye geldiği esnada Timurtaşoğlu Yahşi Bey'i 5.000 askerle Pravadi fethine gönderdiğini, Hüseyin isimli bir askerın kale surlarına tırmanarak diğer askerlere yarım etmek suretiyle hisarın fethinin gerçekleştiğini, külliyetli ganimetler eşliğinde ertesi gün Ali Paşa'ya fethi müjdelediklerini, Çandarlı Paşa'nın, süratle Pravadi hisarına geldiğini, gereken tedbirleri aldıktan sonra Tırnova hisarına yürüdüğünü, kısa müddette fethinden sonra Şumnu üzerine gittiğini, hisarın emanla teslim alındığını kaydetmektedir.

Sadeddin, Şumnu'nun Osmanlı mülküne dahil edildiği gün, Hünkâr Gazi Murad'ın Bursa'dan Gelibolu boğazını geçtiğini, haberi alan Çandarlı Paşa'nın padişahı karşılamaya Edirne'ye gittiğini, ardından Niğbolu ile Tavuslu hisarlarının fethiyle vazifelenerek gazaya çıktığını, Şişman'ın ise sarp bir kale olan Niğbolu hisarına kapandığını, muhasaranın neticesiz şekilde devam ettiği haberinin sultana ulaşmasının ardından külliyetli bir ordu ile Çandarlı'nın yanına Niğbolu'ya

¹²¹¹ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 169.

¹²¹² Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 170.

geldiğini¹²¹³, durumun kritik olduğunu, hisarın er veya geç düşeceğini anlayan Şişman'ın nedamet getirerek I. Murad ile görüşme kararını Çandarlı tavassutuyla bildirdiğini, çeşitli hediyeler ve Silistre hisarını teslim ettiğini, geri döndüğünde ise kaleyi tahkimata başladığını, ardından Ali Paşa'nın hisarın teslimi için adamlarını gönderdiğinde red cevabıyla karşılaştığını, haberin Osmanlı sultanına ulaşmasının ardından ise sefer ilan edildiğini ve civar hükümdarlardan da asker istendiğini, sonrasında Ali Paşa'nın Deriçine hisarının fethi için Şumnu'dan yürüyüşe geçtiğini, kalenin emanla teslim edildiğini bildirmektedir¹²¹⁴.

Müellif, izahatının devamında ise Kosova hükümdarına teslim olması için haber gönderdiğini, Çandarlı'nın aldığı red cevabı üzerine Pazarlı/Yaralı Doğan Bey'in yanına bir miktar asker vererek hisarın fethine memur kıldığını, muhasaranın ardından yağma ve halktan çok sayıda esir alındığını görünce Çetrhezar/Hezargrad hisarını vermeyi teklif ettiğini, Ali Paşa'nın evvela kabul eder görünüp, hisarı aldıktan sonra vazgeçtiğini, ardından Hırvatiye kalesine yürüdüğünü, hisarın fethiyle birlikte Tuna boyuna ulaştığını böylece de Şişman'ın mülkü arasında bulunan birçok hisarın ele geçirilmiş olduğunu bildirmektedir. Bunlar olup biterken Şişman'ın Niğbolu hisarında bulunmaya devam ettiğini, Çandarlı Paşa'nın ise külliyetli bir ordu ile bu duruma son vermek için harekete geçip, hisarı muhasara ettiğini, durumun ciddiyetini kavrayan Şişman'ın tekrar hünkâra boyun eğip, afv dilemekten başka çıkar yol kalmadığını görünce¹²¹⁵ hisarı Osmanoğulları'na terk ettiğini, bu esnada Tavuslu'da bulunan Murad Hüdâvendigâr'ın yanına gönderildiğini, padişahın kendisini afvettiğini ve mülkünü Osmanlı'ya terk ettiğini bildirmektedir¹²¹⁶.

Solakzade'nin beyanına göre 784 H./1382–1383 M.'de Timurtaş Paşa'nın Pirlepe, Manastır, Karlı Eli ve İştîp'in fethine memur kılındığını, ardından Selanik hisarına yürüdüğünü, askerinin yorgunluğu sebebiyle muhasara edilmeden Edirne'ye avdet ettiğini ve fütuhâtın haberini sultana bildirdiğini kaydetmektedir¹²¹⁷. 785 H./1383–1384 M.'de ise Sultan Gazi Murad'ın külliyetli bir orduyla Edirne'ye doğru

¹²¹³ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 171.

¹²¹⁴ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 172.

¹²¹⁵ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 173.

¹²¹⁶ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 174.

¹²¹⁷ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 37.

yola çıktığını, maiyetindeki ricalle istişarenin ardından Kara Paşa'yı Arnavutluk havalisine fütuhata gönderdiğini, birçok kaleler fethettiğini, Bosna ve Hersek havalisinde akınlarda bulunduğunu, sonra Hersek ve Bosna hükümdarları tabiyet arz ederek haraçgüzar olma mecburiyeti hissettiklerini ve Osmanlı padişahı tarafından kabul gördüğünü bildirmektedir¹²¹⁸.

Solakzade izahatında, tarihler 787 H./1385–1386 M.'yi gösterdiğinde ise Lala Şahin'in Sofya şehrinin birçok köylerini fethettiğini, ardından vefat ettiğini, maiyetinde, doğancılıkta mahir bir hizmetkârının gizlice Sofya hükümdarının yanına gidip, bir müddet hizmetinde kalıp itimadını kazandıktan sonra bir gün av esnasında kendisini derdest ederek Balaban Bey'e götürüp teslim ettiğini, Balaban Bey'in de hükümdarın eli kolu bağlı olduğu halde hisarın önüne getirerek kaleyi teslim olmaya mecbur kıldığını¹²¹⁹, 788 H./1386–1387 M.'de ise sultanın Edirne'ye geçerek Hayreddin Paşa ve Gazi Evrenos Bey'i Çetiruzçay Hisarı ve Yenişehir'in fethine memur kıldığını, bu esnada Çandarlı Halil Paşa'nın Yenice'de hastalanıp vefat ettiğini, sultanın ise yerine oğlu Ali Paşa'yı vezarete tayin ettiğini ve Yenice'ye gönderdiğini bildirmektedir¹²²⁰.

Solakzade, ardından Karamanoğullarıyla Frenk Yazısı harbine tutuşan Sultan Murad'ın muzafferiyetini izahla birlikte bu harb esnasında destek birlik olarak gelen Sırp askerlerinin memleketlerine avdet ettiklerinde Osmanlı sultanından Sırp hükümdarına şik ayet ettiklerini, bu gelişme üzerine hükümdarın Osmanlı mülkünde yağma ve tahripde bulunduğunu kaydetmiştir.

Solakzade, haberin 789 H./1387–1388 M. tarihinde ulaşması üzerine 20.000 kişilik bir ordu ile Kara Timurtaş'ın bu asiler üzerine tenkil maksatlı olarak gönderildiğini, öncü kuvvet olarak Timurtaş Paşa ilerlerken, durumu haber alan Sırp despotunun ise Bosna kralından yardım istediğini, bu ittifaka Şişman'ın da iştirak ettiğini, Arnavutluk İskenderiyesi hakiminin ise sureta Osmanlı taraftarı, sireta Hıristiyan ittifakının bir parçası olduğunu bildirmektedir.

¹²¹⁸ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 37–38.

¹²¹⁹ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 38.

¹²²⁰ Solakzâde, **a.y.**.

Solakzade, Arnavutluk İskenderiyesi hakiminin Timurtaş Paşa'ya sadakatkâr haberler ilettiğini, Timurtaş Paşa Bosna'ya girdiği esnada ise kendisiyle buluşup, paşanın ordusunun bölgeye gaza maksadıyla yayılmasını temin edip, askerinin nizami harp düzeninden çıktıktan sonra İskenderiye hakimi, Bosna kralına ulak çıkarıp, Şişman ve Bosna kralının 30.000 askerle Timurtaş Paşa'nın bulunduğu mevkiye gelmesini temin ettiğini, bu sırada Kara Paşa'nın maiyetinde 1.000 kişilik bir kuvvet bulunduğunu, bununla birlikte gafil avlanan Osmanlı birliklerinin takribi 15.000 kadarının şehid olduğunu, bu perişanlığın sultana söylendiği anda, Osmanlı padişahının Yenişehir'de düğün telaşıyla meşgul bulunduğunu, Bizans hükümdarının üç kızının birini kendisine, diğer ikisini ise şehzadelerine hanım olarak aldığı ve Şehzade Bayezid'in üç oğlunun sünnetlerinin yapıldığını¹²²¹, haberi aldığı anda ise Yenişehir'de ordu toplanmasını emrettiğini bildirmektedir¹²²².

Solakzade, bu çağrıya ilk icabet edenin Çandarlı Ali Paşa olduğunu ve Edirne'ye geldiğini, ardından Timurtaş Paşa'nın oğlu Yahşi Bey'in 5.000 askerle Pravadi hisarının fethine memur kıldığını, kalede Hüseyin isimli bir askerinin müzaheretleriyle surlara çıkıp, birkaç askeri yukarı çekerek hisarın fethinde büyük bir katkı sağladığını, sabahında ise müjdenin Çandarlı Paşa'ya ulaştırıldığını, süratle Pravadi hisarına gelen Ali Paşa, bir miktar asker bırakıp Tırnova hisarına yürüdüğünü, şehrin kısa sürede fethedildiğini, sonrasında vakit kaybetmeden Şumnu hisarına ilerlediklerini, kale halkının haberi alması üzerine paşaya anahtarları kendi elleriyle teslim ettiklerini¹²²³ izah etmektedir.

Solakzade, hadiselerin Ali Paşa cephesinde bunlar yaşanırken bir diğer fasılda ise Sultan Murad'ın külliyyetli bir ordu ile Bursa'dan Gelibolu'ya geçtiğini, haberi alan Çandarlı Paşa'nın, padişahı karşılamak ve hoşamedide bulunmak üzere Edirne'ye geçtiğini, ardından Tavuslu ve Niğbolu hisarlarının fethine gönderildiğini, külliyyetli bir ordu ile Ali Paşa'nın mülküne yürüdüğünü öğrenen Kral Şişman'ın ise müstahkem bir mevki olan Niğbolu kalesine kapandığını, Ali Paşa'nın fethi tahakkuk ettirememesi üzerine Osmanlı sultanının külliyyetli ordu ile Çandarlı'nın

¹²²¹ Solakzâde, a.g.e., s. 39–40.

¹²²² Solakzâde, a.g.e., s. 41.

¹²²³ Solakzâde, a.y..

yanına geldiğini, Şişman'ın ise bu durum karşısında direnmenin geçer akçe olmadığını anlayıp, Ali Paşa'ya teslim olarak afvını talep etmek istediğini bildirmiştir¹²²⁴.

Solakzade'ye göre hadiseler bu minval üzerine devam etmiş ve Bulgar kralı Şişman, Çandarlı'nın şefaatiyle sultanla görüşüp çeşitli hediyeler takdim etmiş, padişah da kendisini Niğbolu havalisinde metbu olarak bırakmış; fakat, her sene haraç vermesi ve Silistre'yi Osmanlı mülküne terk edeceğine dair bir anlaşma yapıldığını, hisarın teslimi için gönderilen adamın ise eli boş olarak geri dönmesi üzerine Ali Paşa'nın sultana karşı kendini çok mahcup hissettiğini, haberin padişaha ulaşmasının ardından ise bölgenin fethine memur kılındığını beyan etmektedir.

Solakzade, Ali Paşa'nın yürüyüş esnasında Kosova hükümdarına teslim ol çağrısı yaptığını, red cevabının geldiğini, Yaralı/Pazarlı Doğan Bey'in yanına bir kısım asker vererek hisarın fethini emrettiğini, muhasaranın ardından yağma ve halkın çoğunun esir alındığını görünce Kosova kumandanı esirler mukabili olarak kaleyi teslim etmeyi teklif ettiğini, Ali Paşa'nın kabul edip hisarı teslim aldıktan sonra ne hisarı ne esirleri geri vermediğini, Doğan Bey'i ise Çandarlı Paşa ile buluştukan sonra Tuna boyunda Şişman'ın ne kadar mülkü varsa fethedildiğini, bu kayıpları ise kapandığı Niğbolu kalesinden seyretmekle ihticac ettiğini izah etmektedir.

Solakzade, Ali Paşa'nın en sonunda Niğbolu kalesini muhasaraya geldiğinde ise Çandarlı'dan aman dileyip sultana bütün mülkünü terk etmeye razı olduğunu beyan ettiğini, padişahтан afv dilediğini ve bütün mülkünün Osmanoğulları tarafından alıkonduğunu kaydetmektedir¹²²⁵.

Müneccimbaşı izahatında ise Sultan Murad, 784 H./1382–1383 M.'de Timurtaş Paşa'ya cihada çıkması emrini verdiğini, bunun üzerine Kara Paşa'nın Pırlepe'yi emanla teslim alıp, ardından Manastır'ı fethettiğini, sonrasında Karlı İli ve İştîp'i fethedip Selanik hisarını muhasara edip, bir müddet mücadelenin ardından,

¹²²⁴ Solakzâde, a.y..

¹²²⁵ Solakzâde, a.g.e., s. 42–43.

fethin tahakkuk etmediğini görünce kalenin etrafını yağmalayıp, külliyetli ganimetleri ve fethedilen yerlerin müjdesini sultana gönderdiğini izah etmektedir¹²²⁶.

Müneccimbaşı'na göre, tarihler 785 H./1383–1384 M.'yi gösterdiği esnada Sultan Murad'ın Arnavutluk seferi için Edirne'ye geldiğini, Kara Timurtaş'ı keşif kolu olarak gönderdiğini, Kara Paşa cephesinde ise geçtiği yerlerdeki birçok yerleri fethettiğini, yüklü ganimetler topladığını, ardından da padişahın yanına avdet ettiğini ve kışı Edirne'de geçirdiklerini bildirmektedir¹²²⁷.

Müneccimbaşı izahatında aynı senenin bahardaki sefer mevsiminde Kara Paşa'nın Bosna ve Hersek tarafına gazaya gönderildiğini, Timurtaş Paşa'nın bölgede meydana getirdiği tahribat neticesi olarak, havalinin hakimlerinin resen itaat arzında bulunarak, sultanın haraçgüzarı olduğunu kayda geçirmekte, paşanın külliyetli ganimetlerle padişahın yanına geldiğini ve hünkârın 787 H./1385–1386 M.'de Bursa'ya geçtiğini beyan etmektedir¹²²⁸.

Müneccimbaşı beyanında tarihler 787 H./1385–1386 M.'yi gösterdiğinde Sofya hisarının fethedildiğini, evvelden Lala Şahin Paşa'nın etrafını zapt ettiği kaleye karşı ikinci teşebbüs hazırlıklarında iken vefat ettiğini, yeni Müslüman olmuş bir gencin Sofya hükümdarına iltica ettiğini, hisar hakiminin itimadını kazanarak kendisine yakın bulunduğunu, av esnasında yanlı kalmalarını fırsat bilip, hisarın hükümdarını bağlayıp, Filibe'ye getirip, Balaban Bey'in huzuruna getirdiğini, hisara giden Balaban Bey'in yanında hükümdarlarını gören halk, naçar surette kalenin anahtarlarını Osmanlılara teslim ettiğini izah etmektedir¹²²⁹.

Müneccimbaşı'ya göre 789 H./1387–1388 M.'de kral Şişman'ın kıyam edip bir kısım Osmanlı topraklarına zarar verdiğini, hüdâvendigârın da bu gelişme üzerine Kara Paşa'yı isyanın tenkili için vazifelendirdiğini, Şişman'ın Bosna ve Hersek hükümdarlarından da yardım talep ederek bir ittifak tesisine giriştiğini, bununla kalmayıp padişaha itaat arz eden birçok hükümdarı da müttefikleri arasına katmayı başardığını, Arnavutluk İskenderiyesi hükümdarının da asiler korosundaki

¹²²⁶ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 139.

¹²²⁷ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 139–40.

¹²²⁸ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 140.

¹²²⁹ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 141.

vokalistlerden olduğunu; ancak, diğerlerinden farklı olarak, Kara Timurtaş'a Osmanlı taraftarı olduğunu beyan eden bir haber gönderdiğini izah etmektedir.

Müneccimbaşı, Arnavutluk İskenderiyesi hükümdarının bu izahatın bir devamı olarak kendisinin Osmanlı birlikleri arasına dahil olup, Timurtaş Paşa ile Hersek vilayetine girdiğini, Osmanlı askerinin nizami harb düzeninden çıkıp etrafa ganimet toplamak üzere dağıldığı bir zamanda paşanın az miktarda askerle kalmasını da fırsat bilip, Bosna ve Hersek hükümdarlarına haber uçurup, taarruza geçmek için uygun vakit olduğunu söylemesi üzerine, 30.000 askerlik kuvvetle gelen Bosna Kralı Lazar, Kara Paşa'yı kıstırdığını, 20.000 askerlik kuvvetinden 15.000 civarındaki maiyetini bu hengâmede esir ve şehid verdiğini bildirmektedir¹²³⁰.

Müneccimbaşı, bütün bunlar olup biterken, padişahın Yenişehir'de düğün hazırlığında olduğunu, Bizans imparatorunun üç kızından birini kendisine, diğer iki kızının birini Şehzade Bayezid'e diğerini ise Şehzade Yakub ile evlendirme telaşında olduğunu; ayrıca da Bayezid Bey'in üç oğlunun sünnetlerinin yapıldığını beyan etmektedir.

Müneccimbaşı, gelen haber üzerine Ali Paşa'ya Sırp topraklarının fethini emrettiğini, Çandarlıoğlu'nun Edirne'ye geldiğinde Timurtaşoğlu Yahşi Bey'i 5.000 askerle Pravadi fethine gönderdiğini, hisarın fethinin ardından haberin Ali Paşa'ya duyurulduğunu, Çandarlı Paşa'nın bu esnada bizzat Tırnova kalesine yürüdüğünü, fethedip, Şumnu üzerine yürüdüğünü ve bu hisarı emanla aldığını, bunlar olup biterken padişahın Rumeli'ye geçtiği haberinin alındığını, Çandarlı Ali'nin vakit kaybetmeden padişahın yanına elindeki ganimetlerle birlikte gittiğini izah etmektedir¹²³¹.

Müneccimbaşı, Osmanlı sultanının Çandarlı Ali'yi Niğbolu ve Tavuslu havalisine fütühata memur kıldığını, Şişman'ın Niğbolu hisarına çekildiğini, paşanın kaleyi muhasara ettiğini, kuşatmanın uzaması üzerine padişahın hisarın önüne geldiğini, haberin Şişman tarafından öğrenilmesi dolayısıyla, kralın teslim olma kararı aldığını, Çandarlı'nın kendisine kefil olduğunu, karşılığında ise cizye ve

¹²³⁰ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 143.

¹²³¹ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 144.

Silistre hisarını vermeyi teklif ettiğini, sonrasında hisarı vermekten vazgeçip, Çandarlı'yı Şişman'ın mülkünün fütuhatına memur kıldığını izah etmektedir¹²³².

Müneccimbaşı, Ali Paşa'nın Drihna hisarını fethettikten sonra Yaralı Doğan Bey'i bir kısım askerle Kosova havalisine gönderip bölgeyi yağmalattığını, hükümdarın eman dileyip Çetr Hezer kalesini teslim etmek mecburiyetinde kaldığını, Çandarlı Paşa'nın Hırvatıye hisarını zapt edip, Şişman'ın Tuna boyundaki mülkünü Osmanlı topraklarına kattıktan sonra halen hisarda bulunan ve mülkü arasında olan Şişman'ın Niğbolusu'nu muhasara ettiğini, çare kalmadığını anlayan Şişman'ın, eman dileyerek mülkünü teslim edip afv dilemek için an itibariyle Tavuslu'da bulunan Sultan Murad'ı ziyaret ettiğini, padişah tarafından hem kendisinin hem de ailesinin bağışlanıldığını ve malının bir kısmının kendisine iade edildiğini, tarihlerin 790 H./1388 M'yi gösterdiği bir zamanda Şişman'ın hisarlarının tamamının Osmanlı mülküne geçtiğini, bütün fütuhatın bu tarihlerde yapıldığını beyan etmiştir¹²³³.

Anonim Tevârih ise yukarıdan bu tarafa anlatılanlardan “*habersiz*” bir surette Hünkâr I. Murad'ın, Deli Balaban'ı Serez üzerine gönderdiğini, Lala Şahin Paşa'nın ise Kavala, Drama, Serez, Zihne'yi ve Karaferye'yi fethettiğini¹²³⁴, ardından da Manastır'ın alındığını, sonrasında Selanik'in zaptedildiğini, Kavala'ya vardıklarında tarihlerin 787 H./1385–1386 M.'yi gösterdiğini¹²³⁵ kayda geçmiştir.

Osmanlı vekayinemelerinden elde ettiğimiz malumatı kronolojik bir çerçeveye almak istediğimizde 1376–1388 devresi Rumeli'de Osmanlı fütuhat faaliyetlerini şu şekilde maddeleştirmek mümkündür:

1- 783 H./28 Mart 1381–16 Mart 1382 M.

- Murad Hüdâvendigâr, Sırp topraklarında 14 gün despotu bekledi; ancak, padişahın karşısına düşman kuvvet olarak kimse çıkmadı. İstişare edildi, Niş hisarının fethinin mühim olduğuna karar verildi. Muhasara edildi. Padişah, Timurtaşoğlu Yahşi Bey'e kaleyi fethetmesi emrini verdi. Sırp hükümdarı, kalenin Osmanlı kuvvetleri

¹²³² Müneccimbaşı, **a.y.**

¹²³³ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 145.

¹²³⁴ **Anonim** (Öztürk), s. 32.

¹²³⁵ **Anonim** (Öztürk), s. 33.

tarafından fethedildiğini öğrendi. Despotun daha mühim bir konumda bulunan kalesi yoktur. Mecburen Osmanlı padişahına ulak çıkarıp, 50.000 gümüş ve 1.000 asker senelik haraç verme taahhüdüyle anlaşma teklifinde bulundu. Kabul edildi.

- Zağra, Serez ve Karaferye hisarları fethedildi.

- Çandarlı Halil, Paşaeli'ni fethetti.

- Kara Timurtaş Paşa, Arnavutluk havalisinde fütuhat yaptı. 2 sene sürdü (787 H.).

2- 784 H./17 Mart 1382–5 Mart 1383 M.

- Kara Timurtaş Paşa'ya, Manastır ve Pirlepe'nin fethi emredildi. Pirlepe'yi emanla teslim aldı. Manastır fethedildi. Karlı İli ve İştîp havalisine yürüdü. Kara Paşa, Selanik hisarını birkaç gün muhasaranın ardından ordunun yorgunluğu ve hisarın yüksek surları sebebiyle kalenin civarını yağmaladı ve zaptetti.

3- 785 H./6 Mart 1383–23 Şubat 1384

- Sultan Gazi Murad, Rumeli'ye geçti, yapılan istişare neticesi olarak Arnavutluk ve Bosna havalisine gaza kararı çıktı. Timurtaş Paşa, külliyetli bir ordunun başında olduğu halde sefer edildi. Kara Paşa, evvela Arnavutluk tarafına yürüdü, bir kısım kaleleri fethetti. Topladığı ganimetlerle Edirne'ye geçip kışı hünkâr ile burada geçirdi.

4- 786 H./24 Şubat 1384–11 Şubat 1385 M.

- Aynı senenin baharında Timurtaş Paşa, bu kez Bosna havalisine gazaya çıktı, külliyetli ganimetlerle sultanın yanına avdet ettiği sırada Bosna ve Hersek havalisindeki hükümdarların haraçgüzar olmak istediklerinin haberi padişaha ulaştı.

- Lala Şahin zamanından beri Sofya havalisinde birden fazla gazada bulunuldu. Buna rağmen fethedilemedi. Lala Şahin Paşa'nın ise gereken bütün tedbirleri almış olmasına rağmen beklenmeyen vefatı, emeline ulaşmasına imkan vermedi. Efsanevi bir hikâyeye eşliğinde Balaban Bey'e hisar tekfuru teslim edildi. Bunun üzerine şehir Osmanlı hakimiyetine geçti.

5- 787 H./12 Şubat 1385–1 Şubat 1386 M.

- Lala Şahin Paşa, Kavala, Drama, Zihne, Serez, Karaferye ve Manastır'ı fethetti.
- Deli Balaban Bey, Serez hisarına yerleştirildi.
- Evrenos Bey'in askeri üssü Serez'e nakledildi.
- Timurtaş Paşa Arnavutluk havalisine gazaya çıktı. Manastır hisarı haraca bağlandı. Selanik hisarı muhasara edildi, alınamadı. Karlı İli mevkiine kadar yüründü.
- Deli Balaban Bey, Çandarlı Paşa ve Azep Bey Serez'i muhasara edip alamadılar. Düşman kuvvetlerinin baskısı üzerine Sofya üzerinden ricat edildi.
- Azep Bey, Serez'i muhasara edip, gece, baskınla fethi gerçekleştirdi.
- Çandarlı Halil Paşa, Kavala, Drama, Serez ve Zihne'yi emanla aldı. Karaferya'yı fethetti.
- Sırların rahatsız edici tavırlarından dolayı 2-3 ay kadar bölgede kaldı. Yaptığı istişare neticesi Niş kalesini muhasara etti. Ordunun şartları çok zorlandı, fethin ardından, padişahın yağma izniyle çokça ganimet elde edildi. Fethi duyan Sırp despotu ise çok kederlendi. Durumun ciddiyeti karşısında haraçgüzar olma kararı aldı. Teklifsiz surette 3 senelik vergi çıkardı, yıllık 50.000 gümüş ve 1.000 asker haraç mukabili olarak sultan ile sulh akdetti.

6- 788 H./2 Şubat 1386–21 Ocak 1387 M.

- Frenk Yazısı muharebesi esnasında yerli halka kötü muamelelerde bulunan Sırp askerlerini sultan idam ettirdi. Seferden sonra vatanlarına döndüklerinde olup bitenleri Sırp hükümdarına anlatmaları üzerine Sırp despotu, haraçgüzarlığını kaldırarak isyan etti. Civar hükümdarlardan müttefik arayışına girdi ve Osmanlı mülküne taarruz gayesiyle yürüyüşe geçtiler. Topladığı kuvvetlerle havalideki Osmanlı ahalisine zulümde bulundu. Bosna hükümdarı da aynı mezalimi irtikab etti.

Hüdâvendigâr'ın vaziyeti öğrenmesi üzerine 20.000 kişilik Osmanlı kuvvetini Lala Şahin Paşa emrinde bu müttefik düşman kuvvetlerinin tenkili için gaza verdi.

Osmanlıların, Sırp topraklarına yürüdüğü haberi despot tarafından duyulunca, Bosna kralından yardım istedi. Bosna hükümdarından başka, diğer Osmanlı vassallarını da bu ittifaka katmayı başardı ve Kral Şişman'ın tesis edilen müttefik kuvvetlerde askeri vardı. Şişman, sanki Osmanoğulları'na isyan eden müttefik kuvvetlerden biri değilmiş gibi haberler gönderdi. Arnavutluk İskenderiyesi (İşkodra) hakimi de aynı yolu izledi.

Bosna İskenderiyesi hükümdarı Osmanoğulları'nın haraçgüzarıdır. Padişaha gelerek ittifaktan haber verdi. Padişahın yardımıyla mukavemet gösterilebileceğini söyledi. Bunun üzerine Osmanlı padişahı, İskenderiye tekfuruna hilat verip, Lala Şahin Paşa'ya 15.000 kadar asker vererek gazaya gönderdi. İşkodra hükümdarı, Osmanlı kuvvetlerine rehberlik yaptı. Bu doğrultuda Bosna'dan intikam almak gayesindedir.

Bosna toprağında askerin yağmayla meşgul bulunup, birlik düzenini kaybettiği esnada Bosna kralına durumu haber vermesi üzerine beraberinde 30.000 askerlik ordu bulunduğu halde, Lala Şahin'in yanında bulunan 1.000 kişilik kuvvet ile Şahin Paşa'yı çembere aldı, diğer Osmanlı birlikleri yağma için civara dağıldığından çoğu şehit oldu. Lala Paşa ise muharebede canını zor kurtardı ve 5.000 Osmanlı askerinin sağ kaldığı haberi padişaha ulaştığında ise Bursa'dan çıkıp Yenişehir ovasına geldi. Bosna İskenderiyesi tekfurunun bu işte parmağı vardır. Sırp ve Bosna hükümdarlarıyla beraberdir.

Osmanlı sultanı, durumu öğrenmesi üzerine müthiş öfkeleni. Çandarlı Ali Paşa'ya emrederek ordu toplattı ve Anadolu beylerinden asker istedi. Şehzade Bayezid de harbe davet edildi; ayrıca, hünkârın haraçgüzarı bulunan Rumeli valilerinden de destek birlik aldı. Kaleksandrosoğlu/Dobrotiç ve Şişman isimli iki vassal iştirak etmedi. Bunun üzerine Gazi Murad bu hadiseye kızarak, iki haraçgüzarının üzerine yürüme kararı aldı. Askerlerinin bu ovada toplanmalarını emretti.

- Hüdâvendigâr, Çandarlı Ali Paşa'ya 30.000 askerlik ordusuyla Şişman'ın mülkünü tarumar etmesi ve hisarının fethi emrini verdi. Padişah da Bursa'da kalmayıp, Edirne'ye geçti, ordunun burada toplanışını bizzat takip etti, Bu şekliyle 30.000

askerden müteşekkil olan bir ordu tertip edildiği haliyle Bulgar kralı Şişman ve Aleksandroğlu'nun üzerine yüründü.

- Evvelinde Yenişehir'e gelen Sultan Murad, büyük bir düğün ile V. İoannes'in kızını kendine nikâhladı; ayrıca, V. İoannes'in diğer kızlarını da iki oğluna aldı. Şehzade Bayezid'in üç oğlu sünnet ettirildi. Bu merasimler cereyan ederken Mısır'a giden Yazıcıoğlu, Memluk sultanından birçok hediyelerle padişahın yanına geldi.

- Ali Paşa külliyetli ordusuyla Edirne'den Aydos'a geldi. Burada Pravadi subaşı Hüseyin kendisini karşıladı. Paşa, Kamçı Suyu mevkiini geçti. Çenge hisarı yakınlarında moladan sonra Pravadi civarına geçti. Timurtaşoğlu Yahşi Bey ordudan 5.000 kişilik bir gurupla hisarın fethini emretti, mevsim kış oldu. Pravadi subaşı Hüseyin onları taşhisara yerleştirdi, gece tertip edilen bir hareketle kale alındı. Ali Paşa buraya geldi, sonrasında Vencen, Şumnu ve Madara/Matara hisarları emanla alındı. Bu esnada mevsim bahara döndü.

Hünkâr Murad, Bursa'dan çıkıp Gelibolu üzerinden Rumeli'ye geçti. Anadolu mülkünü Kütahya-Sandıklı valisi Kara Timurtaş, Ankara valisi Firuz Beğ, Sivrihisar subaşı Timurtaş, Eğridir subaşı Kutlu Bey ve Akşehir subaşı Hoca Bey beşlisine emanet etti. Yayabaşı İlyas Bey de Anadolu'da bırakıldı. Büyük bir orduyla Rumeli'ye geçerken çok soğuk olduğundan birkaç gün Gelibolu'da bekledi ve Gelibolu beyi olan Yancı Bey, gemileri hazırladığında üç parça halinde ordu karşı kıyıya geçti. Padişah, Yancı Bey'i dikkatli olması, düşman donanmasına karşı temkinli hareket etmesi noktasında ikaz etti. Gazi hünkâr, Gelibolu'da bulunduğu esnada ise Şehzade Bayezid buraya geldi.

- Sultanın Rumeli'ye geçtiği haberini alan Ali Paşa Şumnu hisarından çıkıp, Vencen kalesine yakın bir yerde geceledi ve padişahın kendisine yetişmesini bekledi, bu esnada iki asker Vencen kalesine iâşe temini için gitti. Halk askerlerden biri katletti, diğeri kaçarak durumu Ali Paşa'ya anlattı. Paşa sinirlenerek kaleyi muhasara etti ve aldı. Dobrucaoğlu'nun mülkü bulunan Varna hisarından Ali Paşa'ya iki kişi geldi, havalinin sözügeçenlerinin kaleyi Osmanlılara teslim etmek istediklerini söyledi. Bunun üzerine Ali Paşa, Kara Timurtaşoğlu Yahşi Bey'i hisara gönderdi, Yahşi Bey durumun gerçek olmadığını anladı ve geri döndü. Ali Paşa ise hüdâvendigârın yanına

geçmek için acele etti. Padişah, bu sırada Yanbolu'ya geldi. Çandarlı, daha şehre girmeden hünkârın yanına gidip saçak öptü.

- Şişman, mülkünün elinden kayıp gittiğini anlayınca, yaptığı istişare neticesi olarak sultana itaat arz etmeye karar verip, Yanbolu'da bulunan I. Murad'ın yanına gelip, boyun büktü. Buna mukabil, Silistre hisarını Osmanlı mülküne teslim etmeye hazır olduğunu söyledi. Çandarlı'yı hisarın teslimi için gönderdi. Şumnu'ya gelen Ali Paşa Silistre'nin teslimini istedi. Şişman teslimden caydı. Hiddetlenen Çandarlı Paşa, birkaç gün Şumnu'da kaldığı esnada Daraka hisarından gelenler kaleyi Osmanlılara teslim etmeyi teklif etti. Bunun üzerine Yahşi Bey'in emirlerinden Eski Bolozlu Murad'ı hisarı teslim almaya gönderdi. Daraka da Silistre ile aynı şekilde teslim edilmedi. Eski Bolozlu havalıyı tahrip edip Ali Paşa'nın yanına geldi. Ertesi sene tekrar gelen Darakalılar, bu sefer Eski Bolozlu'ya hisarı teslim etti.

- Çandarlı Paşa, Şumnu'da birkaç gün kaldıktan sonra Dirçe'ye geçip kaleyi emanla aldı, ardından Girbice hisarını fethetti, sonrasında Kosova hakimine itaat arz etmesi için adam gönderdi. Reddetti. Ali Paşa, buraya Pazarlı Doğan Bey'i 1.000 kişilik birlikle sevk etti. Doğan Bey, Kosova'da çok esir aldı. Kosovalılar da Ali Paşa'ya gelip esirlerin geri verilmesi halinde hisarın teslim edileceğini söylemeleri üzerine Çandarlı Paşa, esirleri bıraktı, daha sonra kaleyi aldı, ardından esir olanları tekrar geri aldı. Kosova hisarını da vermedi.

- Kosova hisarını zapteden Çandarlı Ali Paşa, Şişman'nın mülkünün başşehri olan Tırnova'ya yürüdü, kaleyi emanla teslim aldı, sonrasında Cerona, Nükseri, Kiraşdaviça, Yürükova teslim oldu, eman verildi. Ali Paşa, Tuna kenarındaki havalide fütühata yürüdü, buraları fethettikten sonra Zıştova hisarının teslimini istedi, kabul görmeyince de muhasara etti ve kısa sürede kale teslim edildi, ardından Tuna kenarındaki Eflak'a yürüdü, bir kısım hisarları fethedip, Niğbolu üzerine ilerleyip, hisara sığınmış olan Şişman'ın burada bulunması üzerine Çandarlı Paşa, kalenin fethini emretti, bu esnada Şişman teslim oldu. Paşa da kendisini afvetti ve sultan Yanbolu'da birkaç gün kaldıktan sonra Tavuslu'ya geçmiş olduğu esnada Ali Paşa padişahın yanına gelerek fütuhatın müjdesini verdi. Padişah durumdan memnundur.

Batı kronikleri ismiyle tek çatı altında birleştirdiğimiz Bizans, Sırp ve Bulgar kroniklerinden görebildiğimiz kadarıyla 1376–1388 devresine ait malumat olarak 19 Eylül 1383 tarihinde Serez’in fethedildiği¹²³⁶, Eylül 1385–Ağustos 1386 tarihinde Osmanlı padişahının Sırp knezi Lazar üzerine sefer yapıp, hiçbir şey yapamadığı¹²³⁷ yahud da aynı seneye tekabül eden 1385–1386 devresinde sultanın Ploçnik üzerine sefer tertip ettiği¹²³⁸, 8 Mayıs 1387 tarihinde Karaferya’nın fethedildiği¹²³⁹, aynı gün ve senede Serez’in fethedildiği¹²⁴⁰, Mart–Mayıs¹²⁴¹ ya da 7 Mart’ta¹²⁴² veyahud da 4 senelik bir muhasara devresinin ardından Nisan ayı içerisinde¹²⁴³ 1387 tarihinde Selanik’in fethedildiği kaydından başka verilen bir bilgi göze çarpmamaktadır.

Devrin kaynaklarının verdiği malumat doğrultusunda ilerlerken tetkikimizi zenginleştirme noktasında ilk durağımız batılı müelliflerden Hammer olacaktır.

Hammer izahatına göre Osmanlı sultanının, Bizans Devleti’nin en müstahkem mevkiilerinden biri olan Niş üzerine yürüdüğünü, 25 günlük muhasaradan sonra hisarın fethedildiğini, despot Lazar’ın sulh talep ettiğini, ve yıllık 1.000 libre gümüş ve 1.000 süvarilik destek verme sözü üzerine musalaha akdedildiğini bildirmektedir (1376)¹²⁴⁴. Aynı sene Şişman ile sulh yapan hünkârın altı sene boyunca devlet işleriyle meşgul bulunduğunu bildirmektedir¹²⁴⁵.

Hammer, padişahın Anadolu faaliyetlerinin izahının ardından kalemini Rumeli icraatlarına çevirerek Timurtaş Paşa’nın yeni fetihlerde bulunduğunu, Arnavutluk hududlarına kadar inerek, Manastır, Pirlepe ve İştîp’i fethettiğini, İnce Balaban’ın uzun müddettir Sofya muhasarasında bulunduğunu¹²⁴⁶, ihatanın alınamaması üzerine Uzunca Sevindik isimli bir gencin, hisar kumandanının yanına doğancı olarak girip, av esnasında kumandanı esir ederek Osmanlı ordugâhına

¹²³⁶ **Kısa Kronikler**, N. 55/s. 162; N. 60/s. 184; N. 74/s. 250; N. 107/s. 272.

¹²³⁷ **Kısa Kronikler**, N. 72A/s. 246.

¹²³⁸ Kurat, “Bulgar ve Sırp Kronikleri”, s. 410.

¹²³⁹ **Kısa Kronikler**, N. 58/s. 170; N. 63/s. 195; N. 64/s. 207.

¹²⁴⁰ **Kısa Kronikler**, N. 72/s. 244.

¹²⁴¹ **Kısa Kronikler**, N. 59/s. 180.

¹²⁴² **Kısa Kronikler**, N. 99/s. 268.

¹²⁴³ **Kısa Kronikler**, N. 112/s. 273.

¹²⁴⁴ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 32.

¹²⁴⁵ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 33.

¹²⁴⁶ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 34.

götürdüğünü, bağlı bir halde hisarın önüne getirildiğini ve muhasaradan bıkan halkın bu manzara karşısında teslim olduğunu beyan edip 1382 tarihini kayda geçmektedir¹²⁴⁷.

Hammer, izahatının devamında ise Selanik'in Hayreddin Paşa tarafından 1386'da fethedildiğini ve paşanın aynı sene içinde vefat ettiğini kaydedip¹²⁴⁸, Karaman seferinde destek kuvvet olarak orduda vazife alan Sırp birliklerinden bazı askerlerin idam edildiğini, vatanlarına döndüklerinde başlarından geçenleri anlatmaları üzerine halkın galeyana geldiğini, bu ayaklanma esnasında Boşnak ve Bulgarlardan destek alınacağını düşünülerek cesaretlendiklerini, Şişman ile Lazar'ın gizlice müttefik olduğunu, 20.000 kadar Osmanlı askerinin Bosna'da ganimet için civara dağıldığı bir esnada müttefik düşman kuvvetlerinin taarruzu neticesi ordunun kırıldığını ve 5.000 askerinin güçbela canını kurtarabildiğini bildirmektedir.

Hammer, Sırp, Boşnak ve Bulgar devletlerinin Osmanlı'ya karşı müttefik olduğu bu devrede Dobruca Beyi Saraç ile Köstendil Prensi Konstantin'in hünkâra bağlı kaldığını, padişahın vakit kaybetmeden bu iki hükümdarın birlikeriyle takviyeli bir halde harb hazırlıklarına başladığını¹²⁴⁹, sefer evvelinde olarak Şehzade Bayezid'in üç oğlunun sünnetleri ve V. İoannes'in üç kızının birini kendine, diğer ikisini ise oğullarına nikâhlamak üzere düğün yaptığını bildirmektedir¹²⁵⁰.

Hammer'e göre, düğünün hemen ardından Çandarlı Ali Paşa, Şişman'ı tenkil maksadıyla 30.000 askerle yola çıktığını, Pravadi'ye Timurtaşoğlu Yahşi Bey ile 5.000 asker sevk ederek, kendisinin Şumnu üzerine yürüdüğünü, Pravadi'nin fethedildiğini, bu esnada Şumnu'nun fethi üzerine Tırnova'nın teslim olduğunu, seferin esas sebebi olan Şişman'ın ise Niğbolu hisarına kapanmış bir halde bulunduğunu, mukavemete takat yetiremeyeceğini anlayınca Çandarlı Ali Paşa vasıtasıyla sultana müracaat kararı aldığını, padişahın da kendisini Siliste ve

¹²⁴⁷ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 35.

¹²⁴⁸ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 37.

¹²⁴⁹ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 40.

¹²⁵⁰ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 41.

ödenmemiş vergilerini vererek haraçgüzarlığına devam şartıyla Şişman'ı afvettiğini kaydageçirmiştir¹²⁵¹.

Hammer, bundan sonrası için, Çandarlı Paşa'nın Kosova'ya bir bölük asker sevk ettiğini, askerinin çokça esirle geri geldiğini, Ali Paşa'nın yakalanan esirlerin Herezgrad (Çetrhezar) kalesi mukabilinde Şişman'a teslim edilebileceğini; fakat, Şişman'ın Niğbolu'yu bırakmaktan vazgeçerek hisara tahkimatta bulunması, Ali Paşa'nın da Hezergrad'ı fetihle elde etmesi neticesi olarak hadisenin akim kaldığını, sonrasında ise harbin daha da şiddetlenerek devam ettiğini, Ali Paşa'nın bütün kuvvetiyle Niğbolu üzerine yüklendiğini, Bulgar kralının direnmenin geçer akçe olmadığını fark etmesi üzerine ailesiyle birlikte ön şart olmadan teslim olduğunu, Şişman'ı bu esnada sultanın ordugâh olarak kullandığı Tavuslu mevkiine gönderdiğini, padişahın ise mülkü namına ne kadar toprağı varsa Osmanlı mülküne kattıktan sonra hayatını idame ettirecek kadar bir tahsisat sağlayarak Şişman'ın hayatını bağışladığını beyan etmektedir (1388)¹²⁵².

Zinkeisen ise 1375 tarihinde Sırbistan ve Bulgaristan hükümdarlarıyla yapılan sulhun ardından devlet işleriyle meşgul olarak geçen altı senenin sonrasında 1381 senesinde Kara Timurtaş Paşa'ya gazaya çıkması emrini verdiğini ve ilk iş olarak Serez yakınlarındaki Pirlepe'nin fethedildiğini, Manastır'ın kanlı muharebelerin sonrasında zaptedildiğini, durmadan yürümeye devam eden Timurtaş Paşa'nın İştîp'e vardığında ise hisarın emanla teslim olduğunu, Selanik'i muhasara edilip fetih gerçekleşmeden ricat edildiğini, birliklerin geri çekilirken hisarın civarının tahrip edildiğini¹²⁵³ bildirmektedir.

Zinkeisen, bu devre vukuatı içinde en dişe dokunur fetih hamlesinin, iki senelik bir muhasaranın ardından 1382'de Osmanlı mülküne dahil olan Sofya hisarının olduğunu izah edip, sonrasında ise hadiselerin arka planlarına dair tahlillerde bulunarak fikirlerinin arka odasında kalemmini dolaştırıp, bu devrede

¹²⁵¹ Hammer, a.y..

¹²⁵² Hammer, a.y..

¹²⁵³ Zinkeisen, a.g.e., 1, s. 177.

cereyan eden Osmanlı-Anadolu beylikleri münasebetleri hakkında izahatta bulunup¹²⁵⁴, tekrar Rumeli cephesine dönmektedir.

Zinkeisen izahatına göre, Sırp Kralı Lazar ve Bulgar Kralı Şişman'ın vassalıktan kurtulmak için fırsat kolladığını, bu noktada sultanın ağırlığı Anadolu'ya verdiği esnada Bosna kralıyla I. Tvrtko ile de temasa geçerek tesis ettikleri ittifaka Osmanlı sultanını topraklarından atmak üzere harekete geçtiklerini, hadisenin fitili ateşleyen vaka ise Frenk Yazısı muharebesindeki Sırp birliklerinin despota yaptıkları şik ayetlerin olduğunu, öte taraftan başta Şişman olmak üzere Arnavutluk prensi ve diğer haraçgüzarların aleni surette Osmanlı'ya karşı mukavemet cephesi tesis ettiklerini göstermek istememelerine binaen padişaha elçi göndererek sadakat tazelediklerini, diğer pencerede ise Lazar'ın I. Tvrtko vasıtasıyla 1387 senesinde 30.000 kişilik bir ordu toplayarak Osmanoğulları tarafından zaptedilmiş bulunan havalie taarruz edildiğini, Osmanlılar'ın ise bu esnada 20.000 kişilik birlikleriyle Bosna'da gazada bulunduğunu, ganimet için askerinin civara dağıldığı bir zamanda Lazar'ın buraya gelip Osmanlı ordusunun çoğunu kılıçtan geçirip 5.000 Osmanlı askerinin güçbela canını kurtarabildiğini ve muharebenin Ploşnik Bozgunu olarak bilindiğini beyan etmektedir¹²⁵⁵.

Zinkeisen'e göre hünkârın bu mağlubiyetin intikamı için Yenişehir Ovası'nda külliyetli bir ordu cem edip, davet edilenler arasında Şişman'ın da olduğunu, Ploşnik Bozgunu'nun cesaretiyle teklifi reddettiğini, padişahın da bu orduyla evvela Şişman üzerine yürüme kararı aldığını, birliklerin tertibinin uzaması üzerine sefere ancak, Şehzade Bayezid'in üç çocuğunun sünnet düğünleri ve Bizanslı prenseslerle iki şehzade ve sultanın evlilikleri akabinde çıkılabildiğini¹²⁵⁶, ordunun öncü kuvvetlerinin Çandarlı Ali Paşa idaresindeki 30.000 askerlik gurupunun Bulgaristan topraklarına gaza etme emri aldığı bildirilmektedir.

Müellif, Ali Paşa'nın Edirne'ye geldiğinde ordudan 5.000 kişilik bir kısım ayırıp Timurtaş oğlu Yahşi Bey'in emrine vererek Pravadi'ye gönderdiğini, Ali Paşa'nın da Tırnova'yı fethedip, Şumnu'yu emanla teslim aldığını, sultanın

¹²⁵⁴ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 178–89.

¹²⁵⁵ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 189-90.

¹²⁵⁶ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 190.

Edirne'ye geldiğini öğrenmesi üzerine padişahın yanına gidip fütuhatin müjdesini verdiğini, ardından Ali Paşa'nın Şişman'ın saklandığı Niğbolu hisarına gaza emri aldığını ¹²⁵⁷ ve muhasaraya başladıktan sonra sultandan destek istediğini kaydetmektedir.

Zinkeisen, mevcut durum karşısında Şişman'ın teslim olma kararı alarak, tekrar, Çandarlı tavassutuyla padişahın karşısına çıktığını, ödemediği vergileri vermesi ve Silistre hisarının Osmanlılara teslimi mukabili olarak sulh akdedildiğini, sonrasında şehri teslim etmediğini, bu gelişme üzerine Çandarlı'nın tekrar Bulgaristan üzerine gönderildiğini, Dritşasa ve Hırsova hisarlarının emanla teslim olduğu bu gaza hareketi esnasında Doğan Bey'in Çetrhezar/Hezargrad'ın fethedilip, Kosova hisarına kadar gidildiğini, Şişman'ın tekrar Niğbolu kalesine kaçtığını, bu sırada Tuna boyundaki Şişman mülkü olan hisarların Osmanlı toprağı haline geldiğini, Şişman'ın çaresiz, tekrar sultana afvını talep için gittiğini, hünkârın, Tavuslu'daki karagâhında Şişman ile görüştüğünü, bu sefer bütün Bulgar topraklarını Osmanlı mülkü haline getirdiğini bildirmektedir¹²⁵⁸.

Nicola Jorga izahatında ise Murad Hüdâvendigâr'ın “*tatili*”nin planlı olmaktan ziyade mecburi bir “*mola*” olduğunu; zira, Venedik–Ceneviz arasında patlak veren Chioggio harbinin 1381'e kadar devamıyla yakından alakalı olduğunu, bu sebeple yüzünü Anadolu'daki işlere döndüğünü bildirmektedir¹²⁵⁹. Anadolu faaliyetlerinden bahseden müellif, Rumeli faaliyetlerinden bahisle Kara Timurtaş'ın büyük katkısı bulunduğunu, Serez ve İştîp'in fethedildiği esnada, 1 Nisan 1387'ye kadar süren muhasara neticesi olarak muvakkat bir zaman için Selanik'in Osmanlı mülküne dahil olduğunu, diğer bir kolun ise Manastır ve Pirlepe'yi emanla aldığını bildirmektedir¹²⁶⁰.

Jorga, 1387 senesinde Sırp Kralı Lazar ile Osmanlılar arasında Ploşnik/Ploçnik kasabasında bir harb edildiğini, bu mağlubiyetin Osmanlılara karşı yeni bir ittifakın kapısını araladığını, Bosna Kralı I. Tvrtko'nun birleşik bir Slav

¹²⁵⁷ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 191.

¹²⁵⁸ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 192.

¹²⁵⁹ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 236-37.

¹²⁶⁰ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 237.

devleti tesisi çalışmalarıyla meşgul bulunduğunu, bununla birlikte Şişman'a askeri destek verme sözü olduğunu ve Bulgar kralının Osmanlılara karşı son defa olmak üzere başkaldırmaya ikna olduğunu, hünkârın, kraldan haraçgüzarlığının bir gereği olarak askeri destek talebine de red cevabını bu sebeple verdiğini¹²⁶¹; ayrıca da aynı senenin baharında Çandarlı Halil Paşa'nın vefat ettiğini kaydetmektedir (1388)¹²⁶².

Jorga'ya göre Halil Paşa yerine aynı makama getirilen oğlu Ali Paşa'nın, Şişman'ın mülkü olan yerlerin üzerine yürüdüğünü, Timurtaşoğlu Yahşi Bey'in ise Pravadi üzerine yürüdüğünü ve fethettiğini, Ali Paşa'nın da bu esnada Tırnova'yı zaptederek Yahşi Bey ile Şumnu'da mülaki olduklarını, bu hisarda da fethin müyesser olduğunu, Ali Paşa'nın Niğbolu ve Silistre'yi de Osmanlı mülküne dahil ettiğini, sonrasında ise Bulgaristan havalisinde hüküm süren Dobruca despotu olan Dobrotiç'in oğlu İvanko'nun elinde bulunan topraklar üzerine sefere geçtiğini, mülkünün tamamını kaybeden Şişman'ın ise padişaha iltica edip, boyun büktükten sonra, artık elinde toprak namına bir şeyin bulunmadığını beyan etmektedir¹²⁶³.

Gibbons ise tahlilinde Osmanlılar açısından Sofya, Niş ve Manastır'ın fethinin “*mecburi*” olduğunu, 1380'de İştıp'in fethedildiğini, ardından Timurtaş Paşa'nın Manastır ve Prilepe'yi zaptettiğini, 1384'de Yanya'nın muhasara edildiğini ve Osmanlı mülküne geçtiğini, 1385 tarihinde ise Ohri'nin Hayreddin Halil Paşa tarafından alındığını¹²⁶⁴, 1386 senesinde ise İşkodra'nın zaptedildiğini¹²⁶⁵, Sofya'nın 1385 tarihinde, Niş şehrinin ise 1386 yazında Osmanlı mülküne geçtiğini kabul etmektedir¹²⁶⁶.

Herbert Gibbons, Fenk Yazısı muharebesinin 1387 tarihinde olduğunu¹²⁶⁷, burada vassallığının bir gereği olarak Sırp despotunun gönderdiği askerlerden bir kısmının serkeşlik etmesi üzerine sultanın idam kararı vermesinin ardından olup bitenleri 1388'de memleketlerine döndüklerinde despota anlatan askerlerin

¹²⁶¹ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 239.

¹²⁶² Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 240.

¹²⁶³ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 240–41.

¹²⁶⁴ Gibbons, **a.g.e.**, s. 131.

¹²⁶⁵ Gibbons, **a.g.e.**, s. 132.

¹²⁶⁶ Gibbons, **a.g.e.**, s. 133.

¹²⁶⁷ Gibbons, **a.g.e.**, s. 136.

şikâyetlerinin Lazar'ın bir müddettir arayıp da bulamadığı “*fırsat*” olduğunu¹²⁶⁸, Bosna Kralı I. Tvrtko ve Sırp Despotu Lazar'ın müttefik ordusunun 30.000 askerlik mevcuduyla 20.000 askerlik Osmanlı ordusuyla Ploşnik/Ploçnik mevkiinde muharebe edip 5.000 civarında askerin canını zor kurtarıp, Osmanlı mağlubiyetinin Balkanlar'da büyük bir sevinç meydana getirdiğini belirtip, açık tarih vermemekle birlikte, bozgunun 1388 civarında olduğunu zımnen kaydetmektedir¹²⁶⁹.

Gibbons, bu mağlubiyetin Balkanlar'da sevinç meydana getirmekle kalmayıp büyük bir ittifakın da temeli olduğunu, birçok Sırp asilzadesinin Despot Lazar, etrafında bileştiğini¹²⁷⁰, sultanın ise 1388'in ilk zamanlarında Anadolu'da kaldığını, bekleyişini tek kalemde ifade etmek lazımgelirse bilerek olduğunu, ümidinin bu müttefik asilzadelerinin kısa müddette aralarının açılacağını düşünmesi olduğunu¹²⁷¹, Ali Paşa'nın Bulgaristan havalisinde fütuhata memur kılındığını, 1388 baharında Edirne'den yürüyüp, Balkan havalisine çıkıp Pravadi'nin baskınla gece alındığını, Şumnu'nun ise civarının fethedildiğini, Varna'nın muhasara edilip alınamadığını, Tırnova'nın teslimle Osmanlı mülküne geçtiğini, Şişman'ın ise Niğbolu kalesine kapandığını, Çandarlı Ali Paşa'nın muhasarasının uzaması üzerine Hünkâr Gazi Murad'ın hisar önüne geldiğini, Şişman'ın ise durumun vahametini anlayarak padişaha iltica ettiğini, vergisini düzenli vermesi, Silistre kalesini Osmanlılara teslim etmesi mukabilinde sulh talebinin kabul gördüğünü, sultanın buradan ayrılmasıyla beraber Şişman'ın sözünden caydığını, Osmanlıların bu defa ise krala ağır bir darbe indirerek Tuna nehrine kadarki Kuzey Bulgaristan topraklarının Osmanlı mülküne geçtiğini¹²⁷², Şumnu ile Niğbolu kalelerinin Osmanlıların elinde olduğunu, böylece Lazar'ın ittifakına destek veremez hale gelmiş bir “*Kral*” Şişman durumuna geldiğini bildirmektedir¹²⁷³.

Ostrogorsky ise daha kısa; fakat, daha net bir üslupla 19 Eylül 1383'de Serez'in Osmanlı mülküne dahil olduğunu¹²⁷⁴, kısa süre sonra ise Selanik

¹²⁶⁸ Gibbons, **a.g.e.**, s. 138-39.

¹²⁶⁹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 140.

¹²⁷⁰ Gibbons, **a.y.**

¹²⁷¹ Gibbons, **a.g.e.**, s. 141.

¹²⁷² Gibbons, **a.g.e.**, s. 142.

¹²⁷³ Gibbons, **a.g.e.**, s. 143.

¹²⁷⁴ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 502.

muhasarasının başladığını, üç seneden fazla bir direnişin ardından Nisan 1387’de Osmanlıların, hisarı topraklarına kattığını, II. Manuel’in ise kaleyi bu tarihten bir müddet evvel Midilli Adası’na kaçarak terk ettiğini, 1385’te Sofya’nın 1386’da ise Niş kalesinin burcunda Osmanlı sancağının dalgalanmaya başladığını, Despot Lazar’ın ise Niş fethi sonrasında Osmanlı ordusunu Ploçnik yakınında imha ettiğini, 1388’de Bosna’ya giren Osmanlı birliklerinin Voyvoda Vlatko Vukoviç tarafından mağlup edildiğini, bu hamleden sonra padişahın kesin sonuca vasıl olmak için ilk etapta Lazar’ın direnişinden cesaret alan Bulgar Kralı Şişman üzerine yürüdüğünü ve Şişman’ı itaate mecbur kıldığını kaydetmektedir¹²⁷⁵.

Donald Nicol de Serez’in 19 Eylül 1383 tarihinde fethedildiğini¹²⁷⁶, 1383’den Nisan 1387’ye kadar Çandarlı Halil Paşa’nın kumandası altında Selanik hisarının muhasarada kaldığını¹²⁷⁷, tarihlerin 9 Nisan 1387’yi gösterdiği esnada ise hisarın emanla teslim olduğunu¹²⁷⁸; fakat, Serez’i de Hayreddin Halil Paşa tarafından fethedildiği görüşündedir¹²⁷⁹.

Nicol, 1386’da Niş fethinden sonra Frenk Yazısı muharebesinin cereyan ettiğini, I. Murad’ın Anadolu’ya geçmek mecburiyetinde kalmasının Hıristiyan hükümdarlarının müttelik bir kuvvet tesis ederek taarruz etmesi için fırsat olduğunu, bununla beraber Lazar ve Bosna Kralı I. Tvrtko’dan başka iştirak eden hükümdar olmamakla birlikte, 1386’da ve 1388’de cesaret verici bir kısım muvaffakiyetler elde ettiklerini, Osmanlıların “*mağlup edilebilen varlıklar olduğu*” haberinin Balkanlar’da intişar etmesinin ise daha büyük bir kıyamın filizlerini yeşerttiğini¹²⁸⁰, Bulgarların istiklallerini ilan etmeleri üzerine sultanın 1389 başında Tırnova, Niğbolu ve ardından Tuna’ya kadar devam eden toprakların Osmanlı mülkü haline getirildiğini, Şişman’ın tekrar padişahın haraçgüzarı olduğunu ve mülkünden bir parça üzerinde “*krallığı*”nı devam ettirme hakkı tanındığını kaydetmiştir¹²⁸¹.

¹²⁷⁵ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 503.

¹²⁷⁶ Nicol, **a.g.e.**, s. 307.

¹²⁷⁷ Nicol, **a.g.e.**, s. 306–307.

¹²⁷⁸ Nicol, **a.g.e.**, s. 309.

¹²⁷⁹ Nicol, **a.g.e.**, s. 307.

¹²⁸⁰ Nicol, **a.g.e.**, s. 309.

¹²⁸¹ Nicol, **a.g.e.**, s. 310.

Vukuatın son devir müellifleri cephesinde ise tetkik edeceğimiz ilk isim İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dır. O'na göre Hüdâvendigâr Murad, Balkanlar'da Osmanlı aleyhine bir hareket olmayacağını hesap ettiğinden 1376 tarihinde Anadolu'ya geçti¹²⁸². Cenevizlilerle Venedikliler arasındaki harp, Kuzey Slavlarının Macarlardan nefret etmesi ve Bulgaristan'ın içinde bulunduğu kargaşanın Osmanlılar açısından Balkanları "*emin*" bölge olarak kabulüne kâfi delil olduğunu¹²⁸³, Rumeli'de mücadelenin 1380 tarihinde tekrar başladığını, aynı tarihte İştîp'in fethedildiğini, 1382 tarihinde Kara Timurtaş Paşa'nın evvela Manastır'ı ardından da Pirlepe'yi fethettiğini ve sonraki sene Arnavutluk ile Bosna havalisinde gazada bulunduğunu¹²⁸⁴, 1385 tarihinde Balaban Bey tarafından, uzun bir mukavemetten sonra Sofya'nın fethedildiğini, Timurtaşoğlu Yahî Bey tarafından 1386'da Niş'in fethedildiğini, ardından Timurtaş Paşa cephesindeki hareket hakkında malumat veren müellif, 1385 tarihinde Ohri'nin Kara Paşa tarafından fethedildiğini¹²⁸⁵, aynı sene İşkodra ve Kroya'nın da Osmanlı mülkü arasına girmiş olmasına rağmen Venediklilerin nüfuz sahası olan bölgede kalmamayı tercihle hisarları bırakıp geri çekildiklerini kaydetmektedir¹²⁸⁶.

Uzunçarşılı, Şahin Paşa'nın 20.000 askerlik Osmanlı kuvvetiyle Bosna topraklarına gazaya gönderildiğini, Sırp ve Bosna müttefik kuvvetlerinin 30.000 askerlik ordusuyla, Osmanlı kuvvetlerini Ploçnik mevkiinde mağlup ettiğini, 5.000 askerin kendini güçbela kurtarabildiğini (1387), bu mağlubiyetin ise gizli olarak hazırlanan Osmanlı karşıtı müttefik cephesinin açığa dökülmesine sebep olduğunu¹²⁸⁷, Sultan Murad'ın bu ittifakın Bulgarlarla cem olmasını engellemek üzere Çandarlı Ali Paşa'yı 1388'de bölgeye gazaya gönderdiğini, Ali Paşa'nın Pravadi, Şumnu ve Tırnova'yı fethettiğini¹²⁸⁸, ardından Tuna boyunda yürüdüğünü,

¹²⁸² Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 173–74.

¹²⁸³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 174.

¹²⁸⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 175.

¹²⁸⁵ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 176.

¹²⁸⁶ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 177.

¹²⁸⁷ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 250.

¹²⁸⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 251.

Silistre ve Niğbolu'yu zaptettiğini, böylece de Bulgarların mezkûr ittifakta yer almasının önüne geçildiğini beyan etmektedir¹²⁸⁹.

Mustafa Cezar, hadisenin Arnavutluk cephesinde ise 1383'de Osmanlıların haveliye gazada bulunduğunu, Hayreddin Paşa'nın 1385 tarihinde geniş çaplı bir fetih faaliyetine giriştiğini¹²⁹⁰, Manastır'ın batısında bulunan Ohri'nin bu tarihte fethedildiğini¹²⁹¹, ertesi sene İşkodra'nın zapt edildiğini, sonrasında İşkodra ve Ohri'nin Venediklilere terk edildiğini¹²⁹² belirtmektedir. Müellif, Selanik'in fethinde ise 1385 ve 1387 tarihlerini bildirerek vakanın ucunu açık bırakmakta¹²⁹³, Sofya'nın fethi bahsinde Uzunca Sevindik isimli Osmanlı askerinin hisarın tekfurunu derdest edip Balaban Bey'e getirmesi hadisesini tekrarladıktan sonra kesin bir tarih vermemekle birlikte 1385 üzerinde durduğunu zımnen göstermekte¹²⁹⁴, Niş hisarının ise Timurtaş oğlu Yahşi Bey tarafından fethedildiğini bildirip kesin tarih vermekten uzak cümleler serd eder¹²⁹⁵.

Cezar'a göre, Frenk Yazısı Muharebesi'nin ardından Timurtaş Paşa'nın emrindeki 20.000 askerlik orduyla Bosna toprağına yürüdüğünü, Tvardko ve Lazar'ın bu esnada müttefik bulunduğunu, 30.000 askerlik bir kuvvet teşekkül ettirdiklerini, Ploşnik mevkiinde Kara Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusunu bozguna uğratarak, Osmanlı birliklerinin sadece 4.000 kadarının geri dönebildiğini izah edip 1387 tarihini öne sürmektedirler¹²⁹⁶.

Müellif, bozgun sonrasında, Bulgar kralları arasında en geniş toprağına malik bulunan Şişman'ın bu durumu sebebiyle Osmanlı haraçgüzarlığından kurtulma çareleri aradığını, Sırp, Arnavut, Hırvat ve Bosnalılardan mürekkep bir ittifak tesisi çalışmalarının olduğunu, müttefik kuvvetler cephesine aleni destek vermekten ictinab ettiğini¹²⁹⁷, Balkanlardaki büyük çapta bir ittifakın tesis edilme çalışmalarının yürütüldüğünü haber alan padişahın meydana gelecek tehlikeyi bertaraf etmek ve

¹²⁸⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 252.

¹²⁹⁰ Cezar ve dğr., **a.g.e.**, 1, s. 117.

¹²⁹¹ Cezar ve dğr., **a.g.e.**, 1, s. 123.

¹²⁹² Cezar ve dğr., **a.g.e.**, 1, s. 125.

¹²⁹³ Cezar ve dğr., **a.y.**

¹²⁹⁴ Cezar ve dğr., **a.y.**

¹²⁹⁵ Cezar ve dğr., **a.y.**

¹²⁹⁶ Cezar ve dğr., **a.g.e.**, 1, s. 131.

¹²⁹⁷ Cezar ve dğr., **a.g.e.**, 1, s. 114–15.

Polşnik'in hesabını sormak maksatlı olarak harekete geçtiğini, Hayreddin Paşa'nın külliyyetli bir ordu ile Rumeli'ye sevk edildiği 1387 senesinde Selanik civarında hastalanıp, Serez'e nakledildiğini ve burada vefat ettiğini, vazifeyi ise oğlu Ali Paşa'nın devralarak, 1388 tarihinde fütuhata babasının kaldığı yerden devam ettiğini bildirmektedir.

Cezar, hadisenin Osmanlı kanadındaki plan ve faaliyetleri hakkında ise Bulgarların ittifakta saf dışı olmalarının; ayrıca da yarıda kalan bölge fütuhatının tamamlanmasının esas gaye olduğunu izah etmektedir. Ali Paşa'nın Edirne'den ilk iş olarak Pravadi'ye yürüdüğünü, ardından Şumnu'ya geçildiğini, Varna'nın muhasara edilip alınmadan ricat edildiğini, buradan, Tırnova'ya döndüğünü, Şişman'ın tekrar Niğbolu hisarına kapanmış durumda bulunduğunu, Hünkâr Murad'ın ise Anadolu'dan Rumeli'ye geçip, Ali Paşa'nın isteği üzerine hisarın önüne geldiğini, mevcut durum karşısında Şişman'ın Silistre'yi teslim mukabili olarak sulh akdedildiğini, akabinde sözünden döndüğünü, bu noktada tekrar Çandarlı Paşa'nın devreye girerek Rusçuk ve Niğbolu havalisindeki hisarları zapt ederek Şişman'ın tekrar padişaha boyun bükcek hale gelmesini kılıç hakkı olarak temin ettiğini, sultanın bir kez daha Şişman'ı afvettiğini, Tırnova mıntikasını kendisine terk ettiğini beyan etmekte ve ittifak cephesinden Bulgarlar çekilmiş olduğunu, Bulgaristan'ın tam itaat altına alındığını bildirmektedir¹²⁹⁸.

Cezar, bu esnada Bulgarlara yardıma gelen Sırp kuvvetlerinin eline geçen Şehirköy'ün istirdad edildiğini, Ali Paşa'nın, Tuna havzasında yürüyüşüne devam ederken Kosova tekfuruna Osmanlı haraçgüzarlığını kabul etmesi için ulak çıkardığını, red cevabı alınca da Yaralı Doğan Bey kumandasında bir miktar Osmanlı kuvvetiyle kaleyi fethettiğini, halkın çoğunun bu esnada esir düşmesi neticesi olarak, Kosova hükümdarının esirler mukabili olarak elindeki hisarlardan birini teslim etmeyi teklif ettiğini, sonrasında hükümdarın sözünü tutmadığını, bu gelişmeler yaşanırken Balkan devletlerinin geniş çapta bir ittifak tesisi çalışması yürütmeleri üzerine I. Murad'ın bütün Osmanlı birliklerinin kendi kumandası altına dönmesi

¹²⁹⁸ Cezar ve dğr., a.g.e., 1, s. 132.

emrini verdiğini ve bu sebeple de Rumeli hareketinin durdurulduğunu beyan etmektedir¹²⁹⁹.

İsmail Hami Danişmend ise 1382 tarihinde İştip, Manastır ve Pirlepe'nin Kara Timurtaş Paşa tarafından fethedildiğini, aynı sene Selanik'in muhasara edildiğini¹³⁰⁰, 1383 senesinde Sultan Murad'ın Kara Timurtaş'ı Arnavutluk seferine gönderdiğini¹³⁰¹, 1385 tarihinde ise orta Arnavutluk seferi için despot Charles Thopia'nın daveti doğrultusunda bölgeye intikal ettiğini, burada Prens Balsha ile Thopia'nın müttefiki olarak harb edildiğini, Sırp Vülkaşin'in oğlu ile Baslsha'nın maktul olduklarını, 1384 baharında Timurtaş Paşa'nın Bosna havalisine gazada bulunup çokça ganimet elde ettiğini, 1385 tarihinde Hayreddin Paşa'nın Ohri'yi fethettiğini ifade etmekte¹³⁰², Sofya'nın fethi için 1386 tarihini beyan eden müellif, hisarın zaptı hadisesi için Uzunca Sevindik isimli dilaverin kıssasını da tenkitsiz naklederek vakayı kabul etmiştir¹³⁰³.

Danişmend, Hayreddin Paşa'nın Yenice-i Vardar yahud da Serez'e giderken 1387 senesinde vefat ettiğini¹³⁰⁴, aynı sene oğlu Ali Paşa'nın vezarete tayin edildiğini¹³⁰⁵ izah edip, müellife göre Frenk Yazısı harbi sonrası sultanın Sırp askerine kötü muamele ettiği şeklindeki konuşmaların, askerlerin memleketlerine döndüğünde despota yapılması neticesi, Lazar'ın Osmanlı'ya ayaklandığı fikrini benimsemekten uzak bir havada Osmanlı'nın Niş hisarı ve Morava civarına kadar gelmesi sonucunda Lazar'ın kendini tehlikede hissettiğini, bu noktada Bosna kralı Tvrtko ile müttefik olarak 30.000 askerlik bir ordu cem ettiğini, bu esnada Vardar nehri civarında ilerleyen 20.000 askerlik Osmanlı birliklerinin Bosna havalisini istilâ ettiğini, Ploşnik mevkiinde Osmanlılara baskın vererek 15.000 civarında askerin şehid olduğunu, bozgunun Balkan milletleri içinde bir "ümit" uyandırdığını, ittifakın Sırp, Bulgar, Boşnak, Arnavut beyleri şeklinde genişlemesine sebep teşkil

¹²⁹⁹ Cezar ve dğr., **a.g.e.**, **1**, s. 132-33.

¹³⁰⁰ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 66.

¹³⁰¹ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 67.

¹³⁰² Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 67-68.

¹³⁰³ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 69-70.

¹³⁰⁴ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 74.

¹³⁰⁵ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 75.

ettiğini¹³⁰⁶, Bulgar ve Sırp ordularının birleşmelerine mani olmak maksadıyla Çandarlı Ali Paşa'yı Bulgaristan havalisine gazaya memur kıldığını bildirmektedir¹³⁰⁷.

Danişmend'e göre Ali Paşa kumandası altındaki Osmanlı ordusu, 1388 tarihinde Aydos üzerinden Pravadi, Şumnu ve Tırnova hisarlarını zapt ettiğini, mevcut durum üzerine Şişman'ın Niğbolu hisarına kapandığını, padişahın da hisarın önüne geldiğini, Şişman'ın Silistre ve diğer bazı kaleleri teslim mukabili olarak sulh yapıldığını, ardından, sözünde durmaması üzerine, tekrar Çandarlı Paşa'nın devreye girerek Rusçuk, Niğbolu, Hezrgrad havalisindeki hisarları zapt ederek Şişman'ın tekrar padişahın avını talep edecek pozisyona düştüğünü kayda geçmiştir¹³⁰⁸. Müellif, Aynı sene Evrenos Gazi Mora havalisindeki bir kısım kaleleri fethettiğini; fakat, Kosova harbi sebebiyle bu fütuhatin akim kaldığını bildirmektedir¹³⁰⁹.

Şerif Baştav, Selanik despotu olan V. İoannes'in oğlu II. Manuel'in Serez halkını Osmanlılara karşı tahrik etmesi üzerine padişahın, Hayreddin Paşa'yı külliyetli bir ordu ile Serez kuşatmasına yol verdiğini, bununla yetinmeyerek Selanik'in de muhasara altına alındığını, 19 Eylül 1383'de Serez'in kesin fethinin tahakkuk ettiğini, Selanik hisarının ise deniz tarafından ihata edilemediği için üç sene civarında kuşatmaya direndiğini, bu mukavemetin ardından ise Nisan 1387'de Osmanlı mülküne dahil olduğunu ve yaşananlar sebebiyle İoannes ile Manuel'in 1388 tarihine kadar küs kaldıklarını bildirmektedir¹³¹⁰.

Baştav, Rumeli cephesinde Osmanlıların fütuhata devam ettiklerini, 1380 tarihinde İştîp'in alındığını, Manastır'ın taarruzla fethedildiğini, peşisıra, Prilep'in zapt edildiğini¹³¹¹, 1385 tarihinde Ohri'yi fetheden Halil Paşa'nın, bir kısım Arnavut beylerinin isteği üzerine, onların iç ihtilaflarına karıştığını, bu dahiliyetin ise Osmanlıların ilk defa Adriyatik kıyılarına vasıl olması demek olduğunu, öte tarafta aynı sene Sofya'nın fethedildiğini, 1386 tarihinde Niş'in fethedildiğini, bu

¹³⁰⁶ Danişmend, **a.y.**

¹³⁰⁷ Danişmend, **a.g.e., 1**, s. 76.

¹³⁰⁸ Danişmend, **a.y.**

¹³⁰⁹ Danişmend, **a.g.e., 1**, s. 77.

¹³¹⁰ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 90.

¹³¹¹ Baştav, **Bizans Tarihi**, a.y.

fütühat esnasında Osmanlı ordularının kavi bir mukavemet görmeden ilerlediğini bildirmektedir.

Baştav'a göre Karaman seferinden Sırbistan'a dönen Osmanlı vassal askerlerinin despota anlattıklarının Lazar'ın topraklarını Osmanlı tahakkümünden kurtarmak üzere Sırp ve Bosna krallarının müttefik olduğunu, bu esnada Osmanlı birliklerinin Vardar nehrini geçerek Bosna'ya istila etmek üzere yürüdüklerini, müttefik kuvvetlerin 1388 tarihinde Ploçnik mevkiinde 20.000 askerlik Osmanlı müfrezelerinin sadece 4.000 civarındaki askerinin sağ kalabildiği bir bozguna uğrattığını, bu mağlubiyetle Slavların Osmanoğullarına karşı koyabileceklerini ümit etmelerine sebep teşkil ettiğini, galibiyetin mimarının Lazar olmasının da kendisine siyasi otorite temininde “*aranan kan*” vazifesi gördüğünü izah etmektedir¹³¹².

Müellif, bunun neticesi olarak Sırp, Boşnak, Arnavut hükümdarları, irili ufaklı toprak idarecileri ve Bulgar prenslerinin Sultan Murad'a karşı müttehid olarak faaliyetleri esnasında padişahın sakince olup bitenleri tahlil durumunda bulunduğunu, bu esnadaki gayreti ise “*mecburen*” bir araya gelen “*düşman kardeşlerin*” tefrikine zemin hazırlamak olduğunu, ilk etap ise Lazar ve Şişman'ın tenkili olarak hareket ettiğini bildirmektedir¹³¹³.

Baştav'a göre 1388 baharında Çandarlı Ali Paşa'nın 20.000 askerlik Osmanlı kuvvetleriyle Bulgar topraklarına sevk edildiğini, Pravadi, Şumnu ve Tırnova'nın fethedildiğini, sonrasında sultanın bizzat gelerek Şişman'ın sıkıştırıldığını ve vermediği haracını ödeme sözü yanında Niğbolu hisarının Osmanlılara terki mukabilinde canının bağışlandığını, böylece de tesis edilen Lazar merkezli ittifakta artık Bulgarlardan söz edilemeyeceğinin ortada olduğunu izah etmektedir¹³¹⁴.

Halil İnalçık'ın tahlilinde, Anadolu'da gerekli çalışmaları tamamlayan Hüdâvendigâr Murad'ın 1383 tarihinde dördüncü defa olarak Bursa'dan Edirne'ye geçtiği, Çandarlı Halil Hayreddin Paşa'nın Serez ve Selanik üzerine sevk edildiği izah edildikten sonra Selanik'in dört sene muhasara neticesi teslim alındığı (Nisan

¹³¹² Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 92.

¹³¹³ Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 93.

¹³¹⁴ Baştav, **Bizans Tarihi**, a.y.

1387), Halil Paşa, Azeb Bey ve Evrenos Gazi'nin donanma ile Kavala'yı sahilten muhasarasına dayanamayan hisarın emanla Osmanlı mülküne geçtiği, eşzamanlı olarak Serez'in 19 Eylül 1383'de zapt edildiğini kayda geçmiştir.

Müellif, öte taraftan hünkârın Timurtaş Paşa'yı Arnavutluk havalisine gazaya gönderdiğini, Pirlepe, Manastır ve İştîp'i fetheden Kara Paşa'nın 1383–85 bandında Arnavutluk havalisindeki fütuhâtı derinleştirdiğini, prens Balsha'yı 1385'te mağlup ettiğini, 1384 tarihinde Timurtaş Paşa'ya gaza verdikten sonra Bursa'ya avdet eden Osmanlı padişahının, 1385 baharında beşinci defa Rumeli'ye geçtiğini, Lazar'ın halkını ve mallarını hisarlara çekmek suretiyle dağ geçitlerini tahkim ederek toprağını “*temizlemiş*” olduğunu, Osmanlıların havalide dört ay yürümesine rağmen Lazar'ın Osmanlı kuvvetlerinin karşısına çıkmadığını, sefer mevsiminin sonuna gelinmesi üzerine askerinin geri dönmek istemesinin, Sultan Murad'ın elini zayıflattığını, padişahın istişare heyetinde aldığı karara binaen Niş hisarının fethinin gündeme alındığını, kalenin Osmanlı mülküne geçişinin ardından Lazar'ın elçi yollayıp haraçgüzarlığı kabul ettiğini, 150 okka gümüş gönderdiğini; ayrıca, 50 vukiye gümüş ve Gazi Murad'ın seferlerinde destek birlik olarak 1.000 veya 2.000 asker vereceğini bildirmektedir¹³¹⁵.

İnalçık, 1387 kışında Tvrtko'nun tehdidi altında bulunan İşkodra metbunun Kaval Şahin ile beraber Bursa'ya gelip sultana haraçgüzarlık arz ettiğini, Kavala Şahin ve İşkodra hakiminin beraber Bosna üzerine sefer tertip ettiğini, İşkodra hükümdarının ikili oynayarak Osmanlıların Bosna havalisindeyken 26 veya 27 Ağustos 1388'de mağlup olduğunu, Kavala Şahin'in canını zor kurtardığını, 30.000 kişilik müttefik Bosna ordusunun 20.000 Osmanlı ordusunu bozguna uğrattığını, Osmanlıların külliyetli miktarda kayıpla beraber, Kavala Şahin'in geride kalan 5.000 askerle canını zor kurtardığını, Kavala Şahin'i Bosna'ya gönderdiği esnada padişahın da Yenişehir'e geçerek Şehzade Bayezid'in üç oğlunun sünnet merasiminin yapıldığını, V. İoannes'in üç kızından ikisini şehzadelerine, birini de kendisine nikâhladığını beyan etmektedir (Haziran 1387)¹³¹⁶.

¹³¹⁵ İnalçık, **Osmanlı Sultanları**, s. 111–114; A. mlf, “Murad I”, s. 160.

¹³¹⁶ İnalçık, **Osmanlı Sultanları**, s. 116–118; A. mlf, “Murad I”, s. 161.

İnalcık, Kavala Şahin'in mağlubiyetinin yeni hadiselerle kapı açtığını, 1381–1385 seferlerinde haraçgüzar haline getirilen devletlerin isyanına sebep olduğunu, Ağustos 1388 bozgunundan sonra altıncı defa Rumeli'ye geçme kararı alan padişahın, asker desteği talebine Şişman ve Dobruca Despotu Dobrotic'in red cevabı verdiğini, Bulgar ordusunu arkasında bırakarak Rumeli'de yürüyüşe geçme fikrinin hünkâra emniyet telkin etmediğini izah etmektedir. Müellif, Çandarlı Ali Paşa'yı Timurtaşoğlu Yahşi Bey ile beraber 30.000 askerlik bir kuvvetle öncü birlik olarak Dobrotic ve Şişman üzerine gönderdiğini, Çandarlı'nın planı hisarları itaat altına alıp, aynı civarda çok oyalanmadan Şişman'ı ele geçirmek yahud da itaatini temin etmek olduğunu, Ali Paşa'nın karargâhını Şumnu'da ikame ettiğini, sultanın ise Yanbolu'ya geldiğini haber alınca kendisiyle görüştüğünü, Şişman'ın istişare neticesi Yanbolu'da bulunan padişaha itaat arz edip, Silistre hisarını teslim vaadi üzere el şıkışıldığını, sonrasına ise Şişman'ın sözünden caydığını, Balkanlar'da nüfuz sahibi olma noktasında Osmanlıları durdurabilecek tek kudretin Macaristan Kralı Sigismund olduğunu, kudret mücadelesi esnasında Sırp, Bosna ve Macar krallarının kendi arasındaki güç savaşının, yolların Kosova harbinde kesişmesinin arefesine gelinen bir zamanda padişahın çok işine yaradığını izah etmektedir¹³¹⁷.

Ayşegül Kılıç ise 1381–1383 arası Sultan Murad'ın Rumeli'deki fütuhât faaliyetlerini teftiş için 1383 tarihinde Trakya'ya geçtiğini, ilk etapta Halil Paşa ve Evrenos Gazi'yi, Selanik ve Serez üzerine gazaya gönderdiğini, evvela Kavala'nın ardından da 19 Eylül 1383'de Serez'in fethedildiğini¹³¹⁸, Evrenos Bey'in Gümülcine'de bulunan askeri karargâhının bu tarihten itibaren Serez'e nakledildiğini, Manastır'ın 1383 tarihinde Kara Timurtaş tarafından fethedildiğini¹³¹⁹, Pirlepe ve İştîp'in de aynı harekât esnasında Osmanlı mülküne geçtiğini¹³²⁰, 1384'de Drama ve Zihne'nin Evrenos Gazi tarafından alındığını¹³²¹ kayda geçmektedir.

¹³¹⁷ İnalcık, **Osmanlı Sultanları**, s. 118-120; A. mlf, "Murad I", s. 162.

¹³¹⁸ Kılıç, **a.g.e.**, s. 64.

¹³¹⁹ Kılıç, **a.g.e.**, s. 65.

¹³²⁰ Kılıç, **a.y.**

¹³²¹ Kılıç, **a.g.e.**, s. 66.

Mevcut izahatımızı bir çerçeve altında toplayıp eldeki malumat doğrultusunda vukuatı bir zemine kavuşturmak istediğimizde, görebildiğimiz kadarıyla vakaların aşağıdaki şekilde tahakkuk ettiği fikri akla yakın durmaktadır:

Çirmen zaferinin ardından (1371) Rumeli’de mukavemetin Hıristiyanlar açısından kırıldığı bir dönemde Bizans, Sırp ve Bulgar devletlerinin Osmanlı haraçgüzarlığını kabulü sonrasında Savcı Çelebi kıyamıyla geçen yaklaşık 1 senenin sonucunda durumu uygun gören Osmanlı padişahı, bir müddet fütihat faaliyetlerine “*tatil*” vererek Anadolu’ya çekilmiştir. Burada devlet işleriyle meşgul bulunarak, hadiseleri takip etmiş, bu esnada da Lala Şahin Paşa, av esnasında vefat etmiştir (1376). Aktif muharebeden el çeken sultan, 1377 senesinde asi Andronikos’un babasını tahttan indirirken yapmış olduğu yardım mukabili olarak 10 seneden beri elde bulunmayan Gelibolu’yu Osmanlı toprağına katmıştır.

1376–1381 devresini “*uzaktan*” takip etmesinin gerçek sebebi ise Venedik Ceneviz arasında çıkan Chioggia harbinin 1381 Kasım’ında Torino sulhuyla bittiği devreye kadar olan zamandır¹³²². Bir açıdan aktif dinlenme diyebileceğimiz bu devrede, sultan hem toprak kazanmış hem de kimi zaman Andronikos’u kimi zaman da 1 Temmuz 1379 isyanında olduğu gibi babası, V. İoannes’i destekleyerek Bizans’ın iç problemlerinden istifadeyle Paleologoslardan imtiyaz üstüne imtiyaz kopararak devam etmiştir. İşkodra ve Ohri’nin fethedilmesine rağmen Venediklilerin ricası üzerine Osmanlı birliklerinin buradan çekilmesi (1385)¹³²³, Osmanlı sultanının halen bu devletlere mesafeli olduğunun bir ispatı olarak karşımızda bulunmaktadır.

Öte taraftan Anadolu cihetinde yer ve söz sahibi olma noktasında attığı adımlarla bu zaman dilimini “*boş*” geçirdiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. Şehzade Bayezid’i, Germiyan kızı Sultan Hatun ile evlendirerek Kütahya, Eğriboz, Simav ve Tavşanlı hisarlarını çeyiz yoluyla Osmanlı mülküne dahil eden (1381)¹³²⁴ Murad Hüdâvendigâr, çeyiz olarak aldığı arazileri görmek üzere haveliye gittiği esnada Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç ve Karaağaç arazilerini 80.000 altın

¹³²² Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 236–37.

¹³²³ Cezar ve dğr., **a.g.e.**, **1**, s. 125.

¹³²⁴ M. Çetin Varlık, “Germiyanogulları”, **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 14**, s. 34.

karşılığında Hamidoğlu Hüseyin Bey'den satın alarak Osmanlı mülkünü genişletmeye devam etmiştir (1381)¹³²⁵.

Kasım 1381'deki Torino sulhuyla birlikte yüzünü tekrar Rumeli'ye çeviren Hünkâr Murad, Kara Timurtaş Paşa'ya fütihat emri vermiş ve Osmanlı birlikleri için ilk hedef olarak Serez ile Selanik'i göstermiştir. Diğer kolda ise Evrenos Gazi, Kavala hisarının fethedildiği esnada (1383 Ağustos?)¹³²⁶, Serez'in fethi haberi geldi (19 Eylül 1383)¹³²⁷, Serez hisarı için 8 Mayıs 1387'de fethedildiğine dair¹³²⁸ kayıt mevcutsa da -bu devre vukuatında görüldüğü üzere- şehirler kısa müddetler içerisinde el değiştirebildiğinden belki bu tip bir durum mevzubahistir.

Serez fethinin Lala Şahin Paşa ve Deli Balaban'ın birlikte yaptıklarına dair bulunan kayıttaki Lala Şahin Paşa¹³²⁹ ise akli zorlayan bir ihtimaldir ki 1376 tarihinde vefat ettiği bilinmektedir¹³³⁰. Bu açıdan ya Deli Balaban-Kavala/Kefalya Şahin ikilisi ya da Evrenos Bey ve Deli Balaban ikilisinin bu fethi yaptığı düşünülebilir; ancak, yaptığımız incelemede Deli Balaban'ın daha evvelki Avrat Hisarı muhasarası yıllarındaki başarısız kuşatmada ön planda olduğu gerçeğine nispetle bu, ikinci ve fethi getiren ihtatanın Evrenos Gazi'nin "*başının altından çıktığı*" kanaati akla daha yakın gelmektedir ve vukuata da uygun gözükmektedir.

On seneye yakın müddetle Gümölcine'yi askeri üs bölgesi olarak kullanan Hacı Gazi, bu tarihten itibaren bu hisarı kendisine üs bölgesi olarak geliştirecektir. Evrenos Bey, 1384 tarihinde ise Drama ve Zihne'yi Osmanlılar hanesine "*artı puan*" olarak kaydettirmeye muvaffak olmuştur¹³³¹.

Rumeli cihetinde bunlar yaşanırken Osmanlı sultanı ise Kastamonu havalisindeki Candaroğlu ailesinde çıkan koltuk kavgası sebebiyle oğul Süleyman Bey'in Osmanlı padişahına iltica ederek I. Murad'ın himayesinde hareket etmek istemiştir. Osmanlı ordusuyla destekli olarak babası, Candaroğlu Celaleddin

¹³²⁵ Said Kofoglu, "Hamidoğulları", **DİA**, (İstanbul 1997), **C. 15**, s. 473.

¹³²⁶ Machiel Kiel, "Kavala", **DİA**, (Ankara 2002), **C. 25**, s. 61.

¹³²⁷ **Kısa Kronikler**, N. 55/s. 162; N. 60/s. 184; N. 74/s. 250; N. 107/s. 272.

¹³²⁸ **Kısa Kronikler**, N. 72/s. 244.

¹³²⁹ Evangelia Balta, "Serez", **DİA**, (Ankara 2009), **C. 36**, s. 556.

¹³³⁰ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 59.

¹³³¹ Kılıç, **a.g.e.**, s. 66.

(Kötürüm) Beyezid'e harp etmek üzere Kastamonu'ya giden Candaroğlu Süleyman Bey'in ordusunun içerisinde Hünkâr Murad da bulunmaktadır (1383-1384 kışı)¹³³².

Kara Timurtaş Paşa kanadında ise 1382 sefer mevsiminde çıktığı Arnavutluk gazasını, Epir (Karlı İli) havalisine kadar yürütmüştür ve iki senelik bir müddet içerisinde hareket devam etmiştir. Bu sefer esnasında Manastır, Prilepe ve İştip'i Osmanlı mülküne dahil etmiştir. Epir/Karlı İli havalisinde fiihatta bulunmuş olduğu ve 1384 sefer mevsiminin sonuna kadar (Kasım?) bu bölgenin fethiyle alakadar olduğu, ardından kışı Sultan I. Murad'ın yanında Edirne'de geçirdiği, sonrasında ise topladığı ganimetlerden padişahın payını teslim edip, fethedilen yerlerin müjdesini arz ettikten sonra sultanın gaza vermesine gerek kalmadan 1385 sefer mevsiminde Karlo Topya'nın Hüdâvendigâr Murad'dan yardım talebi üzerine Viyose nehri üzerindeki Savra/Muzakiye'de II. Balşa'yı mağlup ederek (18 Eylül 1385) civardaki beylerin Osmanlı'nın haraçgüzarı olmasını temin edip¹³³³, sonrasında ise Sırp'ların vassal birliklerini alıp Anadolu'ya geçerek, Karamanoğlu üzerine yürümek için hazırlık yapan sultanı Kütahya'da istikbal edip, birlikte Konya'ya Frenk Yazısı muharebesine geçmiş olduklarını (Mart?–Mayıs?) ve Kara Paşa'nın Rumeli'ye, padişahın ise Bursa'ya avdet ettiğini, Anadolu payitahtına dönerken de Beyşehir'i Osmanlı mülküne dahil ettiğini eldeki malumat doğrultusunda düşünmek akla yakın ve vukuata uygun gözükmektedir.

Sutan Murad ise vakit kaybetmeden tekrar Rumeli'ye geçmişdir. 1386 yaz devresini (Haziran?–Eylül?) Sırp topraklarında Lazar'ı aramakla geçiren I. Murad, askerinin yorulması ve erzak sıkıntısı sebebiyle, maiyetindeki ricalle yaptığı istişare toplantısında, bozkırda dolaşarak askeri daha fazla hırpalamanın çözüm olmadığı kararına vararak bölgede kilit bir nokta olan Niş hisarının fethiyle hem stratejik bir nokta elde edilecek hem de gıda ambarı olan hisarda, fetih sonrası yağmaya müsaade edildiği takdirde “*asker yorgunluğunu giderecektir*”.

25 günlük çetin bir muhasara olmuş ve 1376 senesinde fetih için hareket etmesi gündemde olan Lala Şahin Paşa'nın da hatırası yad edilmiştir. Bu defa ise

¹³³² Esterabadi, **a.g.e.**, s. 373.

¹³³³ Pamuk, "Arnavutluk", s. 384–85; Feridun Emecen, "Timurtaş Paşa", **DİA**, (Ankara 2012), **C. 41**, s. 185.

kale, Osmanlı mülkü arasında haritadaki yerini almıştır. Sefer mevsiminin bitişiyle – takribi- aynı senenin Kasım’ında sultanın artık Edirne’de olduğu tetkik ettiğimiz çalışmalar doğrultusunda elde edilebilecek neticeler silsilesiden olarak akla yakın durmaktadır.

Hünkâr Murad, kışı Edirne’de geçirdikten sonra 1387 senesinde Yenişehir’e gelip, büyük bir düğün ile V. İoannes’in kızlarının birini kendisine, diğer iki kızını da Şehzade Bayezid ve Yakub Beyler’e aldı. Şehzade Bayezid’in üç oğlu da sünnet ettirildi. Bu şenlikler cereyan ederken Mısır’a giden Yazıcıoğlu, Memluk sultanından birçok hediyelerle padişahın yanına geldi. Bu esnada Nisan 1387’de Selanik, 4 senelik zorlu bir ihatanın ardından Evrenos Gazi ve Halil Paşa’nın gayretleriyle Osmanlı mülküne geçmiş, yakın zamanlarda ise Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa vefat etmiştir¹³³⁴. 8 Mayıs 1387’de Karaferya’nın fehedildiği düşünülebilir.

Frenk Yazısı harbindeki vassal Sırp askerlerinin vatanlarına avdet ettiklerinde, Osmanlı sultanının kendilerine yaptığı muameleyi Lazar’a anlatmaları üzerine aradığı fırsatı yakalayan despot, isyan etti. Yakınındaki hükümdarlardan müttefik arayışına girdi ve Osmanlı mülküne karşı yürüyüşe geçtiler. Topladığı orduyla Osmanlı ahalisine zulümde bulundu. Bosna hükümdarı olan I. Tvrtko (1353-1391) da bu zulmün bir parçasıdır. Padişahın, durumdan haberdar olması üzerine 20.000 kişilik Osmanlı kuvvetini Kavala/Kefalya Şahin Paşa kumandasında müttefik düşman kuvvetlerinin tenkili için gaza verdi. Zira, Lala Şahin Paşa 1376 tarihinde av sırasında vefat etmiş olduğundan Osmanlı kaynağındaki Lala Şahin, ihtimal ki iki Şahin Paşa’nın birbirine karıştırılmasından ibarettir¹³³⁵.

Osmanlıların, Sırp topraklarına yürüdüğü haberinin despota ulaşması üzerine, Bosna kralı Tvrtko’dan yardım istedi. Ayrıca, diğer Osmanlı haraçgözarlarını da bu ittifaka dahil etmeye muvaffak olan Lazar’ın müttefik ordusunda Kral Şişman’ın da askeri vardı. Bununla birlikte Şişman, sanki Osmanlılara isyan eden müttefik kuvvetlerin bir unsuru değilmiş gibi haberler gönderdi. İşkodra hükümdarı da aynı yolu takip etti. Bosna İskenderiyesi hükümdarı, bu tarihte Osmanoğullarının

¹³³⁴ Münir Aktepe, “Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa”, **DİA**, (İstanbul 199, C. 8, s. 215; Machiel Kiel, “Selanik”, (Ankara 2009), C. 36, s. 352.

¹³³⁵ İnalçık, **Osmanlı Sultanları**, s. 116.

haraçgüzarıdır. Padişaha gelerek ittifaktan haber verdi. Sultanın yardımıyla karşı koyabileceğini beyan etti. Bunun üzerine Murad Hüdâvendigâr, İşkodra tekfuruna hilat verip, Kavala Şahin Paşa'yı 20.000 kadar asker vererek gazaya gönderdi. İşkodra hükümdarı, Osmanlı kuvvetlerine rehberlik yaptı. Bosna toprağında askerinin yağmayla meşgul bulunup, askeri intizamını kaybettiği esnada Bosna kralına durumu haber vermesi üzerine Lazar-Tvrtko ittifakının beraberinde, 30.000 askerlik ordu bulunduğu halde, Kavala Şahin'in yanında bulunan 1.000 kişilik kuvvet ile Kavala Paşa'yı çembere aldı, diğer Osmanlı birlikleri yağma için civara dağıldığından çoğu şehit oldu. Şahin Paşa ise muharebede canını zor kurtardı ve 5.000 Osmanlı askerinin sağ kaldığı haberi padişaha ulaştığında Bursa'dan çıkıp Yenişehir ovasına geldi¹³³⁶.

Tafsilatlı izahatını Osmanlı kaynağında, ismini ise Hıristiyan kaynağında bulduğumuz Ploşnik Bozgunu cereyan ettiğinde tarihler 1388'i göstermektedir¹³³⁷. Hıristiyan kaynağı bozgunun tarihini 1385'e not etmiş olsa da kanaatimiz, bu hadise Sultan I. Murad'ın kumandasında olmadığından bilgiyi şüpheli kılmakta ve icraatlar devrin hükümdarına yazılır fehevasınca hareket edildiğini düşünsek bile Osmanlı kaynağı bu noktada gayet mufassal bilgi verdiği için ve vukuatı bir teselsül halinde naklettğinden Hıristiyan kaynağının izahatında bu noktada tarafımızdan sarf-ı nazar edilmiş olması bizce akla yakın durmaktadır.

Osmanlı ordusunun Ploşnik'te yaşadığı mağlubiyette İşkodra tekfurunun parmağı vardır. Tekfur, Sırp ve Bosna hükümdarlarıyla beraberdir. Osmanlı sultanı bu durumu öğrenmesi üzerine müthiş öfkeleni. Çandarlı Ali Paşa'ya emrederek ordu toplattı, bütün haraçgüzarlarından ve Anadolu beylerinden de asker talep etti. Dobrotiç ve Şişman isimli iki vassal iştirak etmedi. Bunun üzerine I. Murad hadiseye kızarak iki haraçgüzarının üzerine yürüme kararı aldı. Askerlerinin Yenişehir ovasında toplanmalarını emretti. Padişah da Bursa'da kalmayıp, Edirne'ye geçti, ordunun burada toplanışını bizzat takip etti. Sultan, Çandarlı Ali Paşa'ya 30.000 askerlik Osmanlı kuvvetiyle Şişman'ın mülkünü tarumar etmesi ve hisarlarının fethi emrini verdikten sonra Bursa'ya geçip hazırlıklarına başladı.

¹³³⁶ Yusuf Halaçoğlu, "Bulgaristan (Osmanlı Dönemi)", **DİA**, (İstanbul 1992), C. 6, s. 396-97.

¹³³⁷ Bratislav Djurdjev, "Bosna Hersek", **DİA**, (İstanbul 1992), C. 6, s. 298.

Ali Paşa külliyyetli ordusuyla Edirne'den Aydos'a geldi. Timurtaşoğlu Yahşi Bey'e ordudan 5.000 kişilik bir gurupla Pravadi hisarın fethini emretti¹³³⁸, mevsim kış oldu (1388). Ardından Ali Paşa buraya geldi, sonrasında Vencen, Şumnu ve Madara/Matara hisarları emanla alındı¹³³⁹. Bu esnada mevsim bahara döndü (1389). Sultan Murad'ın Bursa'dan çıkıp Gelibolu üzerinden Rumeli'ye geçti.

Hünkârın Rumeli'ye geçtiği haberini alan Ali Paşa Şumnu'dan çıkıp, padişahın yanına geçmek isterken, bir kısım hadisenin ardından Yanbolu'da sultan ile mülaki oldu. Şişman ise mülkünün elinden kayıp gittiğini anlayınca, yaptığı istişare neticesi olarak I. Murad'a itaat arz etmeye karar verip, Yanbolu'da bulunan Sultan Murad'ın yanına gelip, boyun büktü. Buna mukabil olarak Silistre hisarını Osmanlı mülküne teslim etmeye hazır olduğunu söyledi. Hüdâvendigâr, Çandarlı'yı hisarın teslimi için gönderdi. Şumnu'ya gelen Ali Paşa Silistre'nin teslimini istedi. Şişman teslimden caydı¹³⁴⁰.

Ali Paşa, Şumnu'da birkaç gün kaldıktan sonra Dirçe'ye geçip kaleyi emanla aldı, ardından Girbice hisarını ise fethetti, sonrasında Kosova hakimine itaat arz etmesi için adam gönderdi. Reddetti. Ali Paşa, buraya Pazarlı Doğan Bey'i 1.000 kişilik birlikle sevk etti. Doğan Bey Kosova'da çok esir aldı. Kosovalılar da Ali Paşa'ya gelip esirlerin geri verilmesi halinde hisarın teslim edileceğini söylemeleri üzerine Çandarlı Paşa, esirleri bıraktı, kaleyi aldı, sonrasında esir olanları tekrar geri aldı. Kosova hisarını da vermedi.

Kosova hisarını zapteden Çandarlı Ali Paşa, Şişman'nın mülkünün başşehri olan Tırnova'ya yürüdü, kaleyi emanla teslim aldı, Tuna kenarındaki havalide fütühata yürüdü, buraları fethettikten sonra, Zıştova hisarının teslimini istedi, kabul görmeyince de muhasara etti ve kısa sürede kale teslim edildi, ardından Tuna kenarındaki Eflak'a yürüdü, bir kısım hisarları fethedip, Niğbolu üzerine ilerleyip, hisara sığınmış Şişman'ın burada bulunması üzerine Ali Paşa, kalenin fethini emretti, bu esnada Şişman teslim oldu. Ali Paşa da kendisini afvetti ve sultana iltica etti. Bu kez padişahтан beklenen yine canının bağışlanması olmakla birlikte Osmanlı sultanı

¹³³⁸ Machiel Kiel, "Pravadi", **DİA**, (Ankara 2007), C. 34, s. 339.

¹³³⁹ Uzunçarşılı, **Çandarlı Vezir Ailesi**, s. 33.

¹³⁴⁰ Uzunçarşılı, **Çandarlı Vezir Ailesi**, a.y.

merhametini gösterdi; ancak, mülkünün tamamı Osmanlı haritasına geçecekti, çaresiz kalan Şişman tarafından “*elbette*” kabul edildi. Böylece Silistre’nin de dahil olduğu bir Şişman Bulgaristan’ı artık var olmaktan çok uzaktır.

Yukarıdaki izahattan da anlaşıldığı üzere tamahkâr bir şahsiyet olduğu ortada olan Şişman’ın belli bir mebla karşılığı “*satın alınması*” lazım olduğundan Tırnova kendisine bağışlanmıştı¹³⁴¹. Böylece de müttefik Hıristiyan kuvvetlerinden Bulgarlar koparılmıştır; fakat, Lazar, Tvrtko ve diğerleriyle mücadele, yaz 1389’da Kosova sahrasında yapılacaktır.

3.1.4. Kosova Meydan Muharebesi ve Sultan I. Murad’ın Vefatı

Murad Hüdâvendigâr’ın Mart (?) 1383’de Bursa’dan Edirne’ye geçişinden itibaren padişahın bizzat takip ettiği Rumeli fütuhatının Balkan devletlerini telaşa sevk etmesi neticesi olarak, Kavala Şahin Paşa’nın emrinde bulunan ordunun külliye kısmının Ploşnik mevkiinde imha edilmesinin ardından (1388 kış), kıyam halinde bulunan Balkanlardaki haraçgüzar hükümdarlar, bu mağlubiyet neticesi olarak, Osmanoğullarının 1371 tarihinden itibaren başlattıkları taarruz devresinin kesin surette önünün kesilmesi noktasında mezkûr bozgunun verdiği cesaretle yeni bir ittifak tesisine giderek hadiseyi tamamlamak üzere harekete geçmişlerdir.

İttifakı haber alan Osmanlı sultanı, mücadeleye girerken arkasında düşman kuvvetlere mensup bir Bulgar kralı bırakmak istemediğinden Çandarlı Ali Paşa kumandası altında gönderdiği ordu ile Şişman’ın bu müttefik kuvvetler cephesinde bulunamayacak surette safdışı edilmesini temin ile vazifeli olarak kumandana gaza vermiştir.

Bir dizi fütuhât ve mücadelenin ardından Şişman Bulgaristan’ı olarak kabul edilecek toprak parçası kalmayınca kadar devam eden kış 1388–ilkbahar 1389 fütuhâtının ardından Sultan I. Murad’ın Filibe’ye geçmesiyle hadiselerin cereyan şekli bambaşka bir noktaya gelmiştir. Bu geliş, Osmanlı cephesinde Ploşnik’in

¹³⁴¹ Uzunçarşılı, **Çandarlı Vezir Ailesi**, a.y.; Aktepe, “Çandarlı Ali Paşa”, s. 211; Machiel Kiel, “Tırnova”, **DİA**, (Ankara 2012), C. 41, s. 119; A. mlf, “Silistre”, **DİA**, (Ankara 2009), C. 37, s. 203.

intikamı ve müttefik devletlerin dizginlenmesi, Balkan devletlerinde ise Osmanlı'nın Rumeli haritasından silinmesidir. Taraflar Kosova Ovası'nda emellerini cari kılmak için karşı karşıya gelecekler ve kozlarını harb meydanında paylaşacaklardır.

Tek kalemde verdiğimiz Kosova harbinin sebebi, bu minval üzere tahakkuk etmektedir. Harb hakkında Osmanlı vekayinâmeleri müttefiktir. Ahmedî'den itibaren eserlerde yer alan muharebe, vekayinâmelere aksettiği şekliyle şöyledir:

Murad Hüdâvendigâr, 791 H./31 Aralık 1388–19 Aralık 1389 M.'de¹³⁴² kışı Filibe'de¹³⁴³ geçirdiğini, Osmanlı sultanının bu hareketinden haberdar olan Sırp Despotu Lazar'ın 200.000 askerlik ordu topladığını¹³⁴⁴, padişahın da Kastamonu, Germiyan, Hamidoğlu, Aydınoğlu ve Saruhanoğlu olmak üzere birçok beyliklerden destek talep ettiğini¹³⁴⁵, ardından Timurtaşoğlu Yahşi Bey'den Şehirköy mevkinin yağmalamasını istediğini ve düşman kuvvetlerden haber getirmesi için sevk edildiğini kaydedip, Timurtaşoğlu'nun vazifeyi muvaffak bir surette tamamladığını bildirmekteler¹³⁴⁶.

Hünkârın, maiyetindeki ricalle yaptığı istişarede Evrenos Bey'in harb yerine müttefik kuvvetlerden evvel gidip, onlara nispetle daha iyi bir mevki tutulması gerektiğini, düşman kuvvetlerinin nizami harb düzenini almadıkça taarruza geçilmemesi gerektiğini söylediğini, sultanın bu fikri yerinde bir adım olarak görüp, Kosova'ya doğru yürüyüşe geçildiğini¹³⁴⁷, Evrenos Gazi ile Paşa Yiğit'in bir miktar askerle öncü birlik olarak gönderildiğini, güzergâh üzerinde bulunma ihtimali olan düşman birlikleri hakkındaki risklerin temizlenmesi sonrasında Hüdâvendigâr Murad'ın Kosova'ya geldiğini¹³⁴⁸, ardından müttefik kuvvetlerin külliyetli bir ordu ile geldiklerini, Osmanlı birlikleriyle mukayese edildiğinde çok az olduklarını,

¹³⁴² Ahmedî, eserinde harbe tarih vermez. Şükrullah, **a.g.e.**, s. 214'de 1388 tarihini kayda geçirmektedir. Enveri, **a.g.e.**, s. 27 ve 30'da ise Cuma Zilhicce 780 H. kaydıyla gün vermeden en erken ve net tarihi ortaya koymaktadır. Oruç bin Adil, **a.g.e.**, s. 30'da ise 789 H. kaydı bulunmaktadır.

¹³⁴³ Neşri, **a.g.e.**, s. 109; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s.175; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 145.

¹³⁴⁴ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s.176; Solakzâde, **a.g.e.**, s. 43; Müneccimbaşı, **a.y.**

¹³⁴⁵ Hoca Sadeddin, **a.y.**; Müneccimbaşı, **a.y.**

¹³⁴⁶ Neşri, **a.g.e.**, s. 110–111; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s.178; Solakzâde, **a.g.e.**, s. 44; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 146

¹³⁴⁷ Neşri, **a.g.e.**, s. 114–15; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s.179; Solakzâde, **a.y.**; Müneccimbaşı, **a.y.**

¹³⁴⁸ Neşri, **a.g.e.**, s. 115; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s.179-180; Solakzâde, **a.g.e.**, s. 45; Müneccimbaşı, **a.y.**

padişahın bu manzara karşısında Allah'a iltica ederek yardımını dilediğini kaydetmektedirler¹³⁴⁹.

Orduların nizamına gelince, Şehzade Bayezid ve Şehzade Yakub'un babaları Sultan Murad ile beraber buldukları, sabah olduğunda iki ordunun da askerlerini harb düzeni üzerine yerlerine geçirdikleri, hünkârın, ordunun merkezinde olduğu, sağ kolda Kara Timurtaş Paşa, Şehzade Bayezid, Evrenos Bey ve Saruca Paşa'nın yer aldığı, Yakub Çelebi, Balaban Bey, Eyne Subaşı'nın ise sol kolda saf tuttuğu¹³⁵⁰, müttefik kuvvetlerin ise merkezinde Despot Lazar, sağ kolda Vulk Brankoviç, sol kolda I. Tvrtko'nun yer alarak¹³⁵¹ kuvvetlerin karşı karşıya geldiği kaydedilmiştir.

Osmanlı vekayinâmeleri, Gazi Evrenos Bey'in ortaya koyduğu usule göre ordunun içinden ikibin okçu seçip, bin kadarını sağ kola, bin kadarını sol kola yerleştirdiğini, bölüklerin sırayla düşmana ok atarak düşman kuvvetlerinin şaşırılmak istendiğini, planın muvaffakiyetle yerine geldiğini, iki ordunun şiddetli bir muharebe cereyan ettirdiğini, iki taraftan da çok sayıda kayıplar verildiğini, Osmanlı kuvvetlerinin galip geldiğini, müttefik kuvvetlerden çok sayıda esir alındığını beyan etmektedirler¹³⁵².

Harbin kazanılmasının ardından Sultan Murad Hüdâvendigâr'ın şükür secdesine kapandığını, harbden evvel padişahın, Allah'a şehadet için dua ettiğini; fakat, şehid olamadığı için üzgün olduğunu, yanında az miktarda asker kaldığı esnada düşmanı takibe koyulan askerlerini beklediğini, bu esnada harb meydanında dolaşmakta olduğunu, Miloş Kopilyoş isminde yaralı birinin, ayağa kalkıp Müslümanlığı kabul ettiğini bildirdiğini ve padişaha tazimde bulunmak istediğini söyleyerek sultana yaklaşıp, hünkârı hançerlediğini, haberin Şehzade Bayezid'e

¹³⁴⁹ Neşri, **a.g.e.**, s. 115; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s.181'de Osmanlıların müttefik kuvvelerin 1/5'i kadar mevcudu bulunduğunu kaydetmektedir. Münecimbaşı, **a.y.**'de orduların durumunu "*siyah sığırın üzerindeki beyaz nokta*" şeklinde tarif etmektedir.

¹³⁵⁰ Neşri, **a.g.e.**, s. 122; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s.184.

¹³⁵¹ Hoca Sadeddin, **a.y.**

¹³⁵² **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 86'da ve Oruç, **a.g.e.**, s. 28'de kanatlarda sadece şehzadeleri kaydetmektedir. **Ruhi Tarihi**, s. 391'de okçuların sultan tarafından yerleştirildiğini beyan etmektedir. Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s.185'de Lala Şahin Paşa'nın hücum edenler arasında bulunduğunu zikretmektedir ki bu Kavala Şahin Paşa olmalıdır.

ulaştırılıp tahta geçirildiğini, kardeşi Yakub Bey'in ise boğdurulduğunu izah etmektedirler¹³⁵³.

Batı kroniklerinde ise görebildiğimiz kadarıyla 15 Haziran 1389'da Sultan I. Murad'ın oğlu Bayezid Bey'in tahta çıktığı¹³⁵⁴, Despot Lazar'ın I. Murad'ı hileyle öldürdüğü¹³⁵⁵, Sultan Murad'ın Lazar'ın oğlu tarafından Kosova'da öldürüldüğü¹³⁵⁶, Lazar ve Murad'ın hayatlarını kaybettikleri¹³⁵⁷, babası yerine tahta çıkan Bayezid Bey'in Sırları kendisine tabi kıldığı, haraçgüzar oldukları, Stefan'ı ise babasının yerine tahta geçirerek Sırlara yeni despot tayin ettiği kaydı mevcuttur¹³⁵⁸.

Batılı müellifler ise müttefik kuvvetlerin Bosna Kralı Tvrtko, Eflak, Arnavutluk ve Hersek Prenslерinin Sırp, Macar ve Bulgar yardımcı bölüklerinden müteşekkil olduğu halde 200.000 mevcudu olduğu¹³⁵⁹, Hünkâr Murad'ın birliklerinin ise bu miktardan az bulunduğu¹³⁶⁰, Kosova Ovası'nın ortasından geçen Şitnitsa çayının her iki kıyısında bulunan Osmanlı ve Sırp birliklerinin harb nizamlarının, ortada Despot Lazar, Vulk Brankoviç sağ kanatta, sol kanatta ise Tvrtko'nun bulunduğu, Macar, Bulgar, Arnavut ve Hersek birliklerinin ise ordunun arka kanadını meydana getirdiğini¹³⁶¹, Osmanlı sağ kanadında Şehzade Bayezid, Evrenos Gazi, Azepler Ağası Kurd, Saruca Paşa, sol kanatta Yakub Çelebi, Balaban Bey, Eyne Bey ortada ise Sultan Murad ve Çandarlı Ali Paşa ve sultanın solunda Timurtaş Paşa düzeninde bulduklarını¹³⁶², Osmanlı saflarında top bulunduğunu¹³⁶³, Evrenos Bey'in sağ ve sol cenahlara yerleştirdiği okçuların yerini almasıyla harbin başladığını, çetin bir muharebenin ardından iki tarafın da çok sayıda kayıp verdiğini, Lazar'ın da bu kayıplar arasında bulunduğunu¹³⁶⁴, bu esnada ölümlerin arasında ağır

¹³⁵³ Karamani Mehmed Paşa, **a.g.e.**, s. 347; **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 86; Oruç, **a.g.e.**, s. 28; Neşri, **a.g.e.**, s. 127–28; **Kunevi Tarihi**, s. 57; **Ruhi Tarihi**, s. 392; **Hadidi Tarihi**, s. 98–99; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s.187 – 88; Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 147–48.

¹³⁵⁴ **Kısa Kronikler**, s. N. 53/s. 152.

¹³⁵⁵ **Kısa Kronikler**, s. N. 54/s. 158.

¹³⁵⁶ **Kısa Kronikler**, s. N. 55/s. 162.

¹³⁵⁷ **Kısa Kronikler**, s. N. 60/s. 184; N. 60A/s. 188; Kurat, “Bulgar ve Sırp Kronikleri”, s. 411.

¹³⁵⁸ Kurat, “Bulgar ve Sırp Kronikleri”, s. 417.

¹³⁵⁹ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 193.

¹³⁶⁰ Jorga, **a.g.e.**, **1**, s. 243.

¹³⁶¹ Hammer, **a.g.e.**, **1**, s. 43'de arka kanat askerlerinden bahsetmez.

¹³⁶² Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 196–97.

¹³⁶³ Hammer, **a.y.**

¹³⁶⁴ Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 197.

yaralı bir Sırp asilzadesi olan Miloş Obiliç'in kalkıp Müslüman olmak istediğini ve padişaha söylemesi gerekenler bulunduğunu belirterek hüdâvendigâra yaklaştığını ardından da hünkârı hançerlediğini¹³⁶⁵, sultanın bu ağır yara neticesi vefat ettiğini ve yerine oğlu Bayezid'in tahta çıktığını, tarihlerin 15 Haziran 1389'u¹³⁶⁶ gösterdiğini¹³⁶⁷ beyan etmişlerdir.

Batılı müelliflere göre harbin nihayetinde ise Lazar'ın esirler arasında bulunduğunu ve diğer asilzadelerle birlikte idam edildiğini, Osmanlı fütuhatının daha kuvvetli surette Balkanlarda yayıldığını, Sırp hükümdarlarının da bundan böyle haraçgüzar haline geldiğini¹³⁶⁸, Bizans'ın batıyla olan münasebetinin kesildiğini, Balkanlarda Osmanlılara mukavemetin Anadolu'ya nispetle daha büyük çapta kırıldığını bildirmişlerdir¹³⁶⁹.

Son dönem müellifleri cephesinde ise Sultan I. Murad'ın ve Sırp Despotu Lazar kumandasındaki orduların Kosova Ovası'nda karşı karşıya geldiği, müttefik kuvvetlerin Sırp, Bosna, Hırvat, Arnavut, Bulgar, Macar, Çek askerlerinden müteşekkil olduğu, Osmanlı ordusunun Anadolu Beylikleri, Makedonya Kralı Krak Marko ve Kostantin Dejanoviç askerlerinden mürekkep olduğu, Osmanlı kuvvetlerinin müttefik kuvvetlerden az sayıda olduğu, muharebe tarihi için 15 Haziran 1389'un umum kabul olarak benimsendiği, Osmanlı ordusunun merkezinde sultanın ve yeniçerilerin, sağ kolda Şehzade Bayezid'in sol kola ise Anadolu beyliklerinden gelen askerlerin ve Şehzade Yakub'un bulunduğu, müttefik kuvvetlerin ise merkezinde Despot Lazar'ın, sağ kolda Vulk Brankoviç, sol kolda Bosna Kralı Tvrtko'nun birliklerinin bulunduğu kaydedimmiştir.

¹³⁶⁵ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 243–44'de böylesine kanlı ve yorucu bir muharebenin ardından bu tip bir vakanın cereyan edemeyecek derecede zayıf bir anlatım olduğunu ve Osmanlı vekayinâmelerinin bu vefatı “*yumuşatmak*” için Sırp asilzadesinin Müslümanlığı kabul ettiğini beyan ederek padişaha yaklaşmak istediğini kaydetmiştir.

¹³⁶⁶ Nicol, **a.g.e.**, s. 310.

¹³⁶⁷ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 244'de 15 Temmuz 1389'u; Gibbons, **a.g.e.**, s. 144'de ise 20 Haziran 1389 tarihini kaydetmektedir.

¹³⁶⁸ Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 504.

¹³⁶⁹ Nicol, **a.g.e.**, s. 312.

Harbin, düşmanın top atışlarıyla başladığı, Osmanlı topçularının mukabelede bulunduğunu¹³⁷⁰, ardından padişahın emriyle okçuların atışlarının başladığını¹³⁷¹, düşmanın Osmanlı ordusunun sol koluna daimi surette yüklenmesi neticesinde sol kanadın çöktüğünü, Şehzade Bayezid'in bu kanada müzaheretini ve düşman saflarını yarması neticesinde durumun toparlandığını¹³⁷², Osmanlıların iyi kurgulanmış planı sayesinde üstün durumdaki müttefik kuvvetlerin bozulmaya başladığını, ilk anda Tvrtko'nun birliklerinin ricat ettiğini¹³⁷³, Vulk Brankoviç'in Sırlara ihanet ederek Osmanlı safına dönmesiyle birlikte Lazar'ın yalnız kaldığını¹³⁷⁴, muharebenin yaklaşık sekiz saat sürdüğünü¹³⁷⁵, sultanın, harb meydanında dolaşırken Miloş Obiliç tarafından hançerlenerek şehid edildiğini, hünkârın vefat edeceğini anladığında ise tahtı büyük oğlu Şehzade Bayezid'i çağırarak ona bıraktığını, bu esnada derdest edilen Lazar ve oğlunun ise katledildiğini¹³⁷⁶ bildirmektedirler.

Mevcut bilgilerimizi topladığımız takdirde Kosova harbi ve neticelerini şu şekilde tadad etmek mümkündür: Ploşnik Bozgununun ardından (1388) Sultan I. Murad'ın haraçgüzarlarının isyanı ve Balkanlarda çıkması muhtemel bir kargaşanın önüne geçebilmek gayesi ile külliyetli bir ordu ile Çandarlı Ali Paşa'nın 1388 kış-1389 bahar devresindeki hareketle birlikte Şişman, müttefik kuvvetlerden kopararak Osmanlı ordusunun arkası emniyete alınmış ve bu esas üzere 15 Haziran 1389'de Sırp Despotu Lazar kumandasındaki müttefik Balkan kuvvetleri ile I. Murad Hüdâvendigâr kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri Kosova ovasında karşı karşıya gelmişlerdir.

Top atışları ve okçu taarruzuyla başlayan harb ilk safhada Osmanlı kuvvetlerinin Yakub Çelebi kanadı olan sol kolunun çökmesinin ardından sağ kanat kumandanı olan Şehzade Bayezid'in can siperane taarruzuyla toparlanarak harbin

¹³⁷⁰ Anonim, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III/1-(Osmanlı Devri, Birinci Kosova Meydan Muharebesi 15 Haziran 1389)**, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yay. Ankara 1987, s. 61.

¹³⁷¹ Yusuf Halaçoğlu, "Kosova Savaşı", **I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu 26 Nisan 1989**, TTK Yay., Ankara 1992, s. 32.

¹³⁷² Mükerrerem, **Türk Ordusunun Eski Seferlerinden Bir İmha muharebesi Kosova 1389**, Askeri Matbaa, İstanbul 1931, s. 27.

¹³⁷³ Uzunçarşılı, **a.g.e.**, **1**, s. 256.

¹³⁷⁴ Cezar ve dğr., **a.g.e.**, **1**, s. 136; Feridun Emecen, "Kosova Savaşları (I. Kosova Savaşı)", **DİA**, (Ankara 2002), **C. 26**, s. 222.

¹³⁷⁵ Mükerrerem, **a.g.e.**, s. 27; Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 256.

¹³⁷⁶ Halaçoğlu, "Kosova Savaşı", s. 32-33.

seyri değişmiş, sonrasında Bosna Kralı Tvrtko'nun ricat etmesi ve Vulk Brankoviç'in Osmanlı safına dönmesi neticesinde Lazar'ın orusunun nizami harb disiplininden çıkmasıyla birlikte harb iki taraf için de ağır insan kaybıyla neticelenerek Osmanlı'nın kesin zaferiyle nihayete ermiştir. Bu esnada muharebe meydanında dolaşmakta bulunan sultan, bir Sırp asilzadesi tarafından hançerlenerek ağır yaralanmış, vefatının yaklaştığını anlayan padişahın, rüşünü ispat etmiş bulunan Şehzade Bayezid'i halefi olarak tayininin ardından bu meydana teslim-i ruh eyleyip, Ahi şeyhiliğinin yanına müslümanlar için en kıymetli manevi mevkilerden biri olan şehidlik mertebesini de ekleyerek ahrete irtihal etmiştir. Aynı zamanda tahta cülus eden Şehzade Bayezid, kardeşi Yakub'u katlettirmiştir. Öte tarafta ise esir edilen asilzadelerden biri olan Lazar ve oğlu ise idam edilenler listesine girmiştir.

Harbin siyasi ve askeri açıdan neticeleri ise muharebenin tesir sahasını aşmaktadır Şöyle ki:

- Sırbistan ortadan kaldırılmıştır¹³⁷⁷.
- 19. asırdan itibaren Sırp milliyetçiliğinin şekillenmesinde bu harbin destanlaştırılmış şekli tesirli olmuştur¹³⁷⁸.
- Bizans'ın Balkan ülkeleriyle bağlantısı tamamen koparılmış, devlet, Osmanlı mülkü içine hapsedilmiştir¹³⁷⁹.
- Osmanlı ordusu, kendisinden kalabalık bir orduyu bozguna uğratarak kudretini ispat etmiş, böylece de uzun zaman devam edecek askeri bir üstünlüğün yanında Sırp, Bulgar gibi Balkan milletlerinden kendi ordusunda harb etmek isteyen kitlenin tahakkuk etmesine sebep teşkil etmiştir¹³⁸⁰.

¹³⁷⁷ Köprülü, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, s. 122.

¹³⁷⁸ Emecen, **Kuruluş ve Yükseliş**, s. 68.

¹³⁷⁹ Işın Demirkent, "14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadasında Bizans Hakimiyeti", **I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu 26 Nisan 1989**, TTK Yay., Ankara 1992, s. 11.

¹³⁸⁰ **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III/1**, s. 84.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SULTAN MURAD'IN AİLESİ

4.1. KARDEŞLERİ

Muallim Cevdet'in terekesinde olup vasiyeti üzerine bugünkü Atatürk Kitaplığı'na intikal eden evrak-ı metruke arasında bulunan 724 H./1324 M. tarihli, Gazi Orhan Bey'in azatlı kölesi Tavaşî Şerefeddin'e Mekece'de vakfettiği Hankah'ın vesikası olan evrak, ihtiva ettiği bilgilerden dolayı devrin kısıtlı bilgi edinme şartları gözönüne alınca, kuruluş dönemi tarihçiliği için gayesinin çok ötesinde bir değer ihtiva etmektedir. Kısaca Mekece vakfiyesi olarak tanınan vesikayı İsmail Hakkı Uzunçarşılı neşretmiştir¹³⁸¹.

Mekece vakfiyesinden Gazi Orhan Bey'in, Sultan, Süleyman ve İbrahim isimlerinde üç oğlu olduğunu öğreniyoruz. İsimlerin sıralanışından yaş durumunu da çıkarmak mümkün olarak, diğer üç oğlunun kaydedilmemiş olması bize, Gazi Orhan Bey'in çocuklarının ilk üçüyle diğer üçünün –Murad, Halil, Kasım- yaşlarının iki grup halinde toplanabileceğini ve Şehzade Süleyman ile Şehzade Murad'ın yaş farklarının –Süleyman'ın şahidliğini gözönüne alarak- en iyi tahminle 12-14 arası olduğunu gösterir¹³⁸².

Şehzadeler içinde yaşı en büyük olan Sultan'ın, yine, Uzunçarşılı tarafından neşredilmiş olan Gazi Orhan'ın 1348 M. tarihli temliknamesinde ismi olmaması ve şahidler arasında isminin bulunmaması, en geç bu tarihte (1348 M.) vefat ettiğini gösterir¹³⁸³.

Orhan Bey'in bir diğer oğlu ve Şehzade Murad'ın ağabeyi olan Şehzade Süleyman Paşa, kaynakların ittifakıyla babası Gazi Bey'den evvel vefat etmiştir.

¹³⁸¹ Uzunçarşılı, "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi", **Bellekten**, (2. Basım, Ankara 1995), **V/19**, s. 277–288.

¹³⁸² Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 285.

¹³⁸³ Uzunçarşılı, "Osmanlı Tarihine Ait Yeni Bir Vesikanın Ehemmiyeti ve İzahı ve Bu Münasebetle Osmanlılarda İlk Vezirlere Diar Mutalea", **Bellekten**, (2. Basım, Ankara 1994), **III/9**, s. 102–106.

Bir diğerkardeşı, Asporçe Hatun'dan doğma İbrahim'dir¹³⁸⁴. Sultan Orhan'ın vefatından sonra sağ olan üç şehzadeden biri olan Şehzade İbrahim, Uzunçarşılı'nın görüşüne göre Şehzade Murad tahta çıktıktan sonra siyaset edilerek vefat etmiştir¹³⁸⁵. Bir kısım izahatla ve müstakil bir başlıkla Şehzade Murad'ın, tahta çıktıktan sonra kardeşlerini katlettiği görüşünü serdeden Nihad Sami Banarlı da Uzunçarşılı'yla aynı nokta-i nazarı paylaşmaktadır¹³⁸⁶. Şehzade Halil de mezkûr iki müellifin izahatına binaen Şehzade İbrahim'le aynı akıbeti paylaşmıştır. Uzunçarşılı'nın¹³⁸⁷, Nihad Sami'den ayrıldığı nokta¹³⁸⁸ Şehzade Kasım'ın siyaset edilip edilmediği hakkında hüküm vermemesi ve Şehzade İbrahim'le Halil üzerinde durmasıdır. Uzunçarşılı, Şehzade Kasım'ın küçük yaşta vefat ettiği görüşündedir¹³⁸⁹. Anlaşılan, Uzunçarşılı'nın Nihad Sami'den farklı olarak şehzadelerin kıtala uğraması hadisesine Şehzade Kasım'ı dahil etmemesi de bundan ileri gelmektedir.

Bu meseleye dair kalem oynatmış olan diğerküellifler de Şehzade Kasım'ın küçük yaşta vefat ettiği noktasında hemfikirlerdir¹³⁹⁰. İsmail Hami Danişmend, diğerküelliflerden farklı olarak Şehzade Kasım'ın vefatını Gazi Orhan'ın sağlığında olmuş olarak bildirmekle birlikte 1347 tarihini tespit etmektedir¹³⁹¹. Calib-i dikkat nokta, Osmanlı vekayinâmeleri içerisinde Şehzade Kasım Bey'den bahseden tek tarih, takib edebildiğimiz kadarıyla Münecsimbaşı Ahmed Dede'dir¹³⁹².

Şehzade Murad'ın Nilüfer Hatun'dan doğan ağabeyi Şehzade Süleyman Paşa, Asporça Hatun'dan doğan Şehzade İbrahim ve hakkında malumatımızın bulunmadığı Şehzade Sultan olmak üzere üç ağabeyi ve Theodora Hatun'dan doğan Şehzade Halil ve Orhan Bey'in hangi hanımından doğduğunu tespit edemediğimiz Şehzade Kasım isminde iki erkek kardeşi olmakla beraber toplam 6 kardeş olduklarıdır.

¹³⁸⁴ Necdet Sakaoğlu, "Asporça Hatun", **a.g.e.**, **1**, s. 258.

¹³⁸⁵ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 160.

¹³⁸⁶ **Dâsıtân-ı Tevârih**, s. 88–89.

¹³⁸⁷ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 160/dn. 1.

¹³⁸⁸ Banarlı, üç kardeşi de aynı nih ayette kabul eder (bkz. a. mlf, **a.g.m.**, s. 89).

¹³⁸⁹ Uzunçarşılı, **a.y.**.

¹³⁹⁰ Cezar ve dğr. **a.g.e.**, **1**, s. 97; Halil İnalçık, "Orhan", **DİA**, (Ankara 2007), **C. 33**, s. 383.

¹³⁹¹ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 25.

¹³⁹² Münecsimbaşı, **a.g.e.**, s. 121'de tarihine: "Orhan Gazi'nin üç oğlu vardı. Süleyman Paşa ve Sultan Murad ve Kasım Çelebi" kaydını not düşmüştür

Şehzade Murad'ın Osmanlı vekayinâmelerinde ismi geçmeyen ve hakkında diğer eserlerde bir bilgi elde edemediğimiz Asporçe Hatun'dan doğduğunu bildiğimiz¹³⁹³ Fatma¹³⁹⁴ ve Hatice¹³⁹⁵ isminde iki kızkardeşi vardır.

4.2. KADINLARI

Şehzade Murad, biri tahta çıkmadan, biri tahta çıktıktan sonra diğeri ise belirleyemediğimiz bir tarihte olmak üzere kendisine üç hanım almıştır. Osmanlı vekayinâmeleri hanımlarının isimlerini zikretmemekle beraber bunlardan ilki Şehzadeliği devrinde evlendiği Gülçiçek Hatun'dur.

4.2.1. Gülçiçek Hatun

Şehzade Murad'ın Gülçiçek Hatun'la ne zaman evlendiğini yıl olarak tespit edememekle birlikte doğum tarihi¹³⁹⁶, Bursa sarayına nasıl geldiği ve geliş tarihi hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. 791 H./1389 M. ve 802 H./1400 M. tarihli iki vakfiyeden hareketle Rum olduğunu öğreniyoruz¹³⁹⁷. İşbu 1400 tarihli Yahşi Bey'in mütevellîsi olduğu vakfiyede Mihâl ve Todoros isimli iki akrabasının isminin bulunması buna delil teşkil etmektedir¹³⁹⁸. 1400 tarihli vakfiyesinde Gülçiçek Hatun, vakıflarının idaresini Yahşi Bey'e bırakmıştır¹³⁹⁹.

Kamil Kepecioğlu'nun iddiasına göre Gülçiçek Hatun, Karasi Emîri Aclan Bey'in hanımıdır; bu beyliğin Osmanlı'ya iltihakından sonra Gazi Orhan, Gülçiçek Hatun'u Bursa'ya getirerek Şehzade Murad'a nikâhlanmıştır¹⁴⁰⁰. Uluçay¹⁴⁰¹ ve

¹³⁹³ Uluçay, **a.g.e.**, s. 20.

¹³⁹⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi, 1**'in sonunda ek olarak verdiği: Elimizdeki Vesika ve Osmanlı Tarihlerine Göre XV. Yüzyıl Ortalarına Kadar Osmanlı Hanedanı Soy Cetveli isimli şemadaki 5 numaralı dipnotta **BOA** 453 no'lu tahrir defterinden naklen bu isme ulaştığına dair beyanatı mevcuttur (Bundan sonra Uzunçarşılı, **a.g.s.c.** şeklinde kısaltılacaktır); Uluçay, **a.y.**; Gökbilgin, "Orhan", s. 407; Cezar ve dğr. **a.g.e., 1**, s. 68; Peirce, **a.g.e.**, s. 43.

¹³⁹⁵ Uzunçarşılı, **a.g.s.c.**; Uluçay, **a.y.**.

¹³⁹⁶ Ahmed Şimşirgil, **Valide Sultanlar ve Harem**, Timaş, İstanbul 2014, s. 100'de kaynak göstermeden: "1340'lı yıllarda doğduğu tahmin edilmektedir" der.

¹³⁹⁷ Mükrimin Halil Yınanç, "Bayezid I", **İA**, (İstanbul 1970), **C. 2**, s. 369.

¹³⁹⁸ Pierce, **a.g.e.**, s. 47 ve dn.39.

¹³⁹⁹ Selda Ertuğrul, "Gülçiçek Hatun Türbesi", **DİA**, (İstanbul 1996), **C. 14**, s. 236.

¹⁴⁰⁰ Uluçay, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁴⁰¹ Uluçay, **a.y.**.

Sakaoğlu¹⁴⁰², na göre Şehzade Murad'la olan izdivacı ilk evliliğidir. İkinci izdivacını, Sultan Murad'ın vefatından sonra yapmış ve bu evliliğinden Yahşi Bey isminde bir oğlu olmuştur.

Zerrin Günal Öden'den hareketle, Aclan Bey'le Yahşi Bey'in aynı şahsiyet olduğunu kabul edersek, en geç 1342 senesinde dul kalmış olan Gülçiçek Hatun'la alakalı küçük bir tahmin silsilesi sıralamak yerinde olur: Karasi Bey'in vefatıyla birlikte tahta Aclan lakablı Yahşi Bey geçmiştir (1328)¹⁴⁰³. Bir lala gözetiminde tahta çıktığına dair bir kayıt olmadığından en az 12-14 yaş aralığında kabul edilmelidir. Gülçiçek Hatun'un da Yahşi Bey ile evli olduğunu hesaba katarak yaşının ona yakın olduğunu düşünmek mecburiyetinde kalırız. Zira bir bey çocuğu kendinden çok büyük biriyle evlendirildiğinin emsalleri çok azdır. Eğer böyle bir durum söz konusu olsaydı; babası, Karasi Bey'in nikâhına girmesi hem akla hem şartlara daha uygun olurdu.

Bu şartlarda, takribi olarak 1330 senesinde 15 yaşında olduğunu ele alırsak; 1390 senesinde 75 yaşında olması lazım gelir ki, Sultan Murad'ın vefatından sonra evlendiği iddiası gündemde olduğuna göre kaba bir hesapla 75 yaşında bir hanımın evlenmesini saded harici bırakarak çocuk sahibi olması tıbben imkansızdır. Yaşını 10 sene geriye alarak 65 olduğunu düşünerek bile hareket etsek netice değişmez. Buradan bakılınca, bizce kendisinin vakfiyesinden hareketle, Karasi sarayındaki Rum bir cariye olduğunu ve Şehzade Murad'la yaptığı evliliğinin ilk nikâhı olduğunu kabulde bir beis yoktur. Şu şartlar altında, vakfiyesindeki Yahşi Bey'e gelince, vekayinâmelerin ve devrin sair kaynaklarının bahsetmediği, Şehzade Murad'ın çocuklarından biri olduğu akla daha yakın gözükmektedir. Zira eldeki malumat da buna işaret etmektedir¹⁴⁰⁴.

Gülçiçek Hatun'un, Rum olmakla beraber ihtida edip Müslüman olduğu ve bu yeni dinini samimiyetle benimsediği camii, medrese, imaret ve türbeden müteşekkil bir külliye yaptırmış olmasıyla anlaşılmaktadır.

¹⁴⁰² Sakaoğlu, "Gülçiçek", **a.g.e.**, **1**, s. 486.

¹⁴⁰³ Öden, "Karasioğulları", **DİA**, (İstanbul 2001), **C. 24**, s. 488.

¹⁴⁰⁴ Seld a Ertuğrul, "Gülçiçek Hatun Türbesi", **DİA**, (İstanbul 1996), **C. 14**, s. 236.

4.2.2. Mara Hatun

Şehzade Murad'ın bir diğer eşi, Tomara/Mara Hatun'dur. Osmanlı vekayinâmelerinde kaydı bulunmayan Mara Hatun'un müellifler arasında ismi farklı yazımlarla Tamar¹⁴⁰⁵, Marya¹⁴⁰⁶, Tomara/Mara¹⁴⁰⁷, Tamar/Mara¹⁴⁰⁸, şeklinde kaydedilmiştir. İsmi farklı yazılışı yanında Şehzade Murad'ın ne vakitten itibaren eşleri arasına katıldığı mevzuu da münakaşalıdır.

Müellifler çeşitli tarihler zikretmekle birlikte en erken tarihi kaydedenler Sultan Murad'ın 778 H./1366–1367 M.'deki fütuhatının ardından topraklarını kaybeden Kral Şişman'ın akrabalık tesisi ihtiyacı neticesinde yapılmış olduğu şeklindeki görüşü öne sürerler¹⁴⁰⁹. Bu hükme binaen Osmanlı vekayinâmelerine bakarsak: Müneccimbaşı¹⁴¹⁰ ve Hoca Sadeddin¹⁴¹¹, bu tarihi verirken diğer vekayinâmeler tarafından açıkça söylenmemekle birlikte Kemalpaşazâde, tarihinde, Kral Şişman'ın ismini ilk kez 789 H./1387–1388 M.'de kaydeder¹⁴¹², itaatini 790 H./1388 M. tarihinden sonra beyan eder¹⁴¹³. Ruhi de benzer şekilde Şumnu'nun fethi bahsinin ardından itaat ettiğini bildirir¹⁴¹⁴. Neşrî ise Ruhi gibi tarih vermez; fakat, diğer iki müellif gibi hadiseyi Hünkâr I. Murad'ın saltanatının nihayetine doğru zikretmektedir¹⁴¹⁵.

Bu rivayet için son devir müelliflerini de dahil eden bir fikir çerçevesinde Mara Hatun'un Şehzade Murad'a verilmesi, bahsi geçen itaat muahedesinin bir parçası olarak meydana geldiğini gözönüne koyduğumuzda Kral Şişman hakkında Osmanlı vekayinâmelerinin naklettikleri rivayetlerini de gözden geçirerek en erken tarih 1366 gözükmektedir.

¹⁴⁰⁵ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 58.

¹⁴⁰⁶ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s.170; Cezar ve dğr. **a.g.e.**, 1, s. 98.

¹⁴⁰⁷ Uluçay, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁴⁰⁸ Sakaoğlu, "Murad I", **a.g.e.**, 2, s. 233.

¹⁴⁰⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s.170; Cezar ve dğr. **a.g.e.**, 1, s. 114.

¹⁴¹⁰ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁴¹¹ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, s. 147.

¹⁴¹² Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, 3, s. 79

¹⁴¹³ Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, 3 s. 84.

¹⁴¹⁴ **Ruhi Tarihi**, s. 397.

¹⁴¹⁵ Neşrî, **a.g.e.**, s. 106.

Osmanlı vekayinâmeleri, izahat vermediği bu evliliğin yanında, muahede şartlarını da itaat esası haricinde dillendirmeyip, Kral Şişman'ın cizye vermeyi kabul ettiği şeklinde özetlemektedirler. Bu noktada hadiseyi yabancı tarihlerden öğreniyoruz.

Batılı müelliflerden bazıları, evliliğin sebebini Kral Şişman'ın vergi vermek istememesi şeklinde açıklamaktadır¹⁴¹⁶. Sebebine değinmeden evliliği kabul edenler olduğu gibi¹⁴¹⁷ tarih verme noktasında da 1367¹⁴¹⁸, 1370-71¹⁴¹⁹, 1375¹⁴²⁰ ve 1376'dan sonraya tarihlemek şeklinde müteaddid zaman dilimlerini şahid göstermişleridir.

Son devir müelliflerden Danişmend¹⁴²¹, Cezzar¹⁴²² ve Uluçay¹⁴²³ 1376 tarihini kabul ederken Uzunçarşılı¹⁴²⁴ ve Sakaoğlu¹⁴²⁵ net bir tarih vermezler ve hadiseyi Çirmen Harbi bahsinden evvele yerleştirerek zımnen Gibbons'u takib ederler ki Sultan Gazi Murad'ın, üçüncü kez Rumeli'ye geçişinden sonra vak'anın cereyan ettiği gözönüne alınırsa 1376 tarihi karşımızda durmaktadır.

Batılı müelliflerin tefrike düştüğü bir diğer nokta Mara'nın, Kral Şişman'ın kızı mı?¹⁴²⁶; yoksa karısı mı?¹⁴²⁷ olduğu sorusudur. Jorga'nın iddiasını ise kendinden başka kimse dile getirmez. Ona göre, Murad Hüdâvendigâr, Mara Hatun'un ikinci evliliğidir ve ilk izdivacını Köstendil despotu Kostantin Dragaş'la yapmıştır¹⁴²⁸.

¹⁴¹⁶ Hammer, **a.g.e.**, 1, s. 33; Zinkeisen, **a.g.e.** 1, s. 176.

¹⁴¹⁷ Nicolae Jorga, **a.g.e.** 1, s. 221; Herbert Adams Gibbons, **a.g.e.**, s. 117.

¹⁴¹⁸ Jorga, **a.y.**

¹⁴¹⁹ Gibbons, **a.y.**

¹⁴²⁰ Zinkeisen, **a.y.**

¹⁴²¹ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 58.

¹⁴²² Cezzar ve dğr., **a.g.e.**, 1, s. 114.

¹⁴²³ Uluçay, **a.g.e.**, s. 21.

¹⁴²⁴ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 170.

¹⁴²⁵ Sakaoğlu, **a.g.m.**, s. 233.

¹⁴²⁶ Hammer, **a.y.**; Zinkeisen, **a.y.**

¹⁴²⁷ Jorga, **a.y.**; Gibbons, **a.y.**

¹⁴²⁸ Jorga, **a.y.**

Son dönem müellifleri arasında Mara Hatun'un, Kral Şişman'ın kızkardeşi¹⁴²⁹ olduğu görüşü kabul görmüş olmakla birlikte iki görüşü de naklederek sükût yolunu tercih edenler de vardır¹⁴³⁰.

Mevcut bilgilerimiz doğrultusunda malumatımızı toparlarsak, Kral Şişman'ın Sultan I. Murad'a itaat etme mecbûriyeti doğunca cizye vermek zorunda kalmasından rahatsız olduğu için Hünkâr Murad'la Mara'yı evlendirmiştir. Bu izdivaç tarihi noktasında 1366'yla 1376'dan sonraya çeşitli tarihler mevcuttur. Bu tarihlerden makul gözükeni en geç I. Murad'ın 1376 tarihinde üçüncü kez Rumeli'ye geçişiyle birlikte merkezi Bulgaristan'ın büyük kısmını itaat altına almasının ardından Kral Şişman'ın bu evliliğe kendini mecbur hissetmesi olarak yapıldığı şeklinde düşünülebilirse de 1373-1376 yılları arasında gerçekleştiği vukuata uygun düşmektedir.

Kral Şişman'ın, Çar İvan Aleksandr Asen'in küçük oğlu olduğu ve doğumunun 1350–1353 arası olarak kaydedildiğini önümüze rehber kılarak 1350 tarihini esas tutma yolunu takiple 30 yaşını görmemiş birinin gelinlik çağında kızı olamayacağını mantıken kabul ederek kızkardeşi olması akla yakındır.

Çeşitli şekillerde yazılmış olmasına rağmen yerli ve ecnebî müelliflerin Mara yahud da türevleri üstünde müttelik kalarak bu, Mara ismiyle eserlerine kaydetmelerini gözönünde tuttuğumuzda Mara Hatun'un Müslüman olmadığını söyleyebiliriz¹⁴³¹.

Mara Hatun'un ne zaman vefat ettiği, nereye defnedildiği, bir hayr eserinin olup olmadığı gibi sorular mevcut bilgimizle cevapsız kalmaktadır. Ayrıca hangi şehzadenin annesi olduğu yahud da bir çocuk dünyaya getirip getirmediği de aynı şekilde bilinmemektedir.

¹⁴²⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s.170; Cezar ve dğr. **a.g.e.**, 1, s. 114; Kazıcı, **İslam Tarihi**, 10, s. 119.

¹⁴³⁰ Uluçay, **a.g.e.**, s. 21; Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 58.

¹⁴³¹ Gibbons, **a.y.**.

4.2.3. Paşa Melek Hatun

Şehzade Murad'ın bir diğer eşi, Osmanlı vekayinâmelerinde yer bulmamış, Batılı müelliflerin kaydetmediği doğum ve vefat tarihi belli olmayan, son devir müelliflerden sadece Çağatay Uluçay'ın beyan ettiği Kızıl Murad kızı Paşa Melek Hatun'dur¹⁴³².

Şehzade Murad'ın kadınlarından hangilerinin cariyeye, hangilerinin nikâhlı olduğu mevzuu hakkında elimizde mevsuk bir delil Gülçiçek ve Paşa Melek hatunlar için mevcut değildir. Mara Hatun içinse ecnebî müelliflerden istifadeyle bu hükme varabiliyoruz. Padişahların eşleri ve çocukları meselesini müstakil bir mevzuu addetmiş olan Çağatay Uluçay'ın “*hatun*” kelimesini kullanarak kaydetmesi, Mara için kullanmaması bu noktada bir şüphe uyandırmakla birlikte, bunlardan Gülçiçek'in Şehzade Bayezid'i dünyaya getirdiği bilinmekte olduğundan yani bir Şehzade doğurmuş bulunmasından hareketle kendisine Şehzade Murad tarafından nikâh kıyılmış olduğuna ayrıca bir delil kabul edilebilir; ancak, son tahlilde nikâhlı eşler olduklarına dair elimizde mevsuk, müdellel kayıtlar yoktur.

4.3. ÇOCUKLARI

4.3.1. Erkek Çocukları

4.3.1.1. Şehzade Bayezid

Gülçiçek Hatun'dan dünyaya gelen Şehzade Bayezid, Şehzade Murad'ın en büyük oğludur. Şehzade Bayezid'in doğum tarihi Osmanlı vekayinâmelerinde birbirinden farklı tarihlerde kaydedilmiştir. En erken tarih 744 H./1343-1344 M.'yle Oruç bin Adil'e aittir¹⁴³³, Münecimbaşı 748 H./1347 M. ve 761 H./1360 M. şeklinde iki tarih vermekte¹⁴³⁴, Kemalpaşazâde 760 H./1359 M. senesini nakledip; ayrıca büyükbabası Gazi Orhan'ın vefat ettiği saat doğduğunu söylemektedir¹⁴³⁵. Ruhi

¹⁴³² Uluçay, **a.g.e.**, s. 22.

¹⁴³³ **Oruç Tarihi**, s. 20.

¹⁴³⁴ Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 155.

¹⁴³⁵ Kemalpaşazâde, **Tevârih-i Âl-i Osman, II. Defter**, Haz. Şerafeddin Turan, TTK Yay. Ankara 1991, s. 207-208.

Çelebi de eserinde tarih vermeden aynı beyanı tasdik etmektedir¹⁴³⁶. Bayatlı¹⁴³⁷ ve Solakzade¹⁴³⁸ ise 761 H./1360 M. tarihini verir.

Son devir müelliflerinden Mükrimin Halil Yınanç, Oruç bin Adil'den nakille 1360 tarihini makalesine iktibas etmiştir; fakat, bu bir dikkat hatasından mülhem olan karışıklıktır. Verdiği tarih bir Oruç bin Adil vekayinâmesinde bir üst satırda bulunan Gelibolu'nun fetih tarihinin yanlış okunması olarak düşünülebilir¹⁴³⁹. Bu hatayı tashih ettikten sonra Yınanç'ın kasdının 744 H./1344 M. tarihi olduğunu anlıyoruz¹⁴⁴⁰. Diğer son dönem müellifleri arasındaysa 1360 tarihi kabul görmüştür¹⁴⁴¹. Halil İnalçık ise 755 H./1354 M. tarihini kabul etmektedir¹⁴⁴².

Tarih vermemekle birlikte Ruhi, vekayinâmesinde Edirne'nin fethinin ardından Şehzade Bayezid'in doğumunu bildirmesi ve Sultan Murad'ın tekrar Rumeli'ne geçmeden evvel Şehzade Bayezid'i tahta veliahd bırakıp, Timurtaş Paşa'yı, lala olarak tayin edip, Balkanlara geçtiğini söylemektedir¹⁴⁴³. Ruhi, Edirne'nin fethinin 761 H./1360 M. tarihinde olduğunu naklettiği için¹⁴⁴⁴ ve Rûhi Çelebi bu tarihten sonra ise Hünkâr I. Murad'ın ilk gaz asının 5 sene sonra olduğunu naklettiğinden bu hadise 1365 senesinde cereyan etmiştir. Lala yani naib tayiniyle birlikte Şehzade Bayezid'in tahta bırakıldığı bilindiğinden bu esnada, rüşd yaşı olan 12'den küçük olduğunu kabul edebiliriz. Şu şartlarda 1360 tarihinde doğduğunu söylemek çok sağlıklı bir görüş olarak durmamaktadır; zira, 7 yaşından küçük olmaktadır¹⁴⁴⁵. Dolayısıyla Oruç bin Adil ve Münecimbaşı'nın rivayetleri, Gülçiçek

¹⁴³⁶ **Ruhi Tarihi**, s. 386.

¹⁴³⁷ Bayatlı, **a.g.e.**, s. 395.

¹⁴³⁸ Solakzâde, **a.g.e.**, s. 51.

¹⁴³⁹ **Oruç Tarihi, a.y.**

¹⁴⁴⁰ Mükrimin Halil Yınanç, "Bayezid I", **İA**, (İstanbul 1970), **C. 2**, s. 369.

¹⁴⁴¹ Cezar ve dğr. **a.g.e.**, **1**, s.144; Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 82; Şimşirgil, **a.g.e.**, s. 100.

¹⁴⁴² İnalçık, "Bayezid I", **DİA**, (İstanbul 1992), **C. 5**, s. 231.

¹⁴⁴³ **Ruhi Tarihi**, s. 387.

¹⁴⁴⁴ **Ruhi Tarihi, a.y.**

¹⁴⁴⁵ İslam hukûkunda 7 ve 12 yaş ehemmiyetlidir. Osmanlı Devletinin vakıf senedleri, kanunn ameleri ve sair meselelerdeki tavrından Sünnî-Hanefî hukûkuna tabi olan bir devlet olduğunu biliyoruz. Bu tip meseleleri kendi beyanıyla "*samimi bir Hristiyan*" olmasına rağmen kaliteli surette tetkik etmiş olan Sava Paşa **İslam Hukûku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd**, **1**, Trc. Baha Arıkan, Kitabevi, İstanbul Trs. isimli eserinde şunları söylemektedir: "*İnsan hak ve vecibeleri hususundaki sal ahiyeti tekemmül derecesine vasıl olunca, insan şahsiyetinin enfüsü unsurlarından birisi olan İslam müctehitlerince "Ehliyet" itlak olunan keyfiyet husule gelir. Ehliyet insanda, hak ve vecibelerin tahmil*

Hatun'un 1345'den sonra Karasioğullarının Osmanlı'ya iltihakıyla birlikte geldiğini bildiğimize göre çok erken bir tarih olarak kalmaktadır. Bütün bunlara binaen **Tarihi Takvimler**'in Paris Nüshası'nda kayda geçirilmiş olan 756 H./1356 M. tarihi vukuata ve önümüzde duran şartlara uygun gözükmektedir¹⁴⁴⁶.

Tarihlerde “*Yıldırım*” lakabıyla anılan Şehzade Bayezid'in neye istinaden bu sıfatı kazandığına dair elimizde kesin bir malumat bulunmamaktadır¹⁴⁴⁷. Neşri¹⁴⁴⁸ ve sonrası vekayinâmeler¹⁴⁴⁹, kendisinin Karamanlılarla yapılan Konya muharebesini naklettikten sonra yıldırım sıfatını zikretmeleri bu harbdaki muvaffakiyetlerinden dolayı bu elkabın kendisine verildiğini düşündürmektedir. Diğer Osmanlı vekayinâmeleri ise yıldırım ünvanının cesur ve hiddetli bir mizaca sahip olduğundan ileri geldiğini kaydetmişlerdir¹⁴⁵⁰.

Muasır müellifler de bu suale cevap arayarak üç görüş üzerinde merkezleşmektedir. Birinci görüş, Konya civarında cereyan eden Osmanlı–Karaman

etmiş olduğu sikleti tahammül edebilecek kuvvetin kemal bulması halidir. Ehliyet ile insan haklarına temellük, tasarruf ve bu haklardan intifa edebilir. Vecibelerinin kendisine tahmil etmiş bulunduğu zimmetin tamamıyla hükmü altına girer. Buna binaendir ki, ehliyeti kanuniye insan hak ve vecibelerinin l azımı gayri müfarik bir şartını teşkil etmektedir” (s. 163). Yapmış olduğu ehliyet tanımı üzerine bunu çeşitli derecelere taksim eden Sava Paşa, ikinci sırada doğuştan başlayarak buluğa kadar süren devreyi sini sebavet olarak tanımlar ve 1–15 yaş arasını kapsadığını (s. 165) kaydettikten sonra sini sebavetin iki kısma ayrıldığını birincisinin çocuğun doğumuyla başlayıp 7 yaşına kadar devam eden kısım, ikincisi ise 7 yaşından buluğa erinceye kadar olan kısım olduğunu anlattıktan sonra: “Birinci devrede küçüğe, iyi ve kötüyü yekdiğerinden tefrik edemez nazarı ile bakılır ki, bunlara “gayri mümeyyiz” ıtlak olunur. İkinci devrede küçük, bir dereceye kadar iyiyi kötüden ayırmak kabiliyetinde tel akki olunur. Bunlara da “mümeyyiz” denir. Bu tefrikten şu netice hasıl olmaktadır: Bir dereceye kadar iyiyi kötüden tefrik edenler için kanun, vasinin müsaadesi şartı ile muamelat icrasına tevessül edebilmek müsaadesini bahşetmiştir. Yedi yaşına geçmiş bulunan mümeyyiz küçük tarafından, vasisinin müsaadesiyle yapılan bütün akıter, tamamıyla kanuni kıymeti haizdirler. Vasi, mümeyyiz olmayan bir küçüğe böyle bir müsaadede bulunamaz” şeklinde izahatı sanırız kafidir (s. 167–68).

¹⁴⁴⁶ **Tarihi Takvimler**, s. 17.

¹⁴⁴⁷ Emine Koca, **Yıldırım Bayezid Devri Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı**, YYLT, HAÜ SBE, Şanlıurfa 2007, s. 10.

¹⁴⁴⁸ Neşri, **a.g.e.**, s. 229.

¹⁴⁴⁹ Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, 3, s. 111.

¹⁴⁵⁰ Kemal, **Selafınname**, Haz. Necdet Öztürk, TTK Yay. Ankara 2001, s. 68'de: “gazabından”; Enveri, **Düsturname**, s. 30'da: “şiddetli öfkesi”nden; Münecsimbaşı, **a.g.e.**, s. 156'da ise: “cesaret ve öfkesi”nden ileri geldiğini söylemektedir. **Anonim** (Öztürk), s. 39'da: “katı gazap padişah idi” demekle birlikte yıldırım lakabını nasıl aldığını söylememektedir.

harbindeki büyük muvaffakiyetlerden ileri geldiği¹⁴⁵¹, diğer bir görüş, muharebelerde gösterdiği cesaret ve süratten ileri geldiği¹⁴⁵², diğer bir nokta-i nazar ise iki iddiayı da nakledip kibrini de ekleyerek fikir beyan etmemektedir¹⁴⁵³.

Osmanlı vekayinâmelerinin üstünde durduğu hiddetli ve öfkeli mizacı, şehzadeliğinde nasıl yetiştiği noktasında bir malumatımız olmasa da yaradılışından cevval bir yapıya sahip olduğuna delil kabul edebiliriz. Bu atak mizac, harb meydanında maharet göstermeye sıra geldiğinde tezcanlı hareket etmeye sebebiyet vereceğinden serî manevra kabiliyeti olan bir kumandan görmemize yol açmaktadır. Aynı tavrı hükümdarlığı sırasında Niğbolu Meydan Muharebesi'nde de sergileyen Sultan Bayezid, bu “kabına sığmaz” miz acı sayesinde Niğbolu'da yaptıklarına bakarak iki görüşü de vukuata uygun görmemize sebep teşkil etmekte ve bu hususiyetini Konya Muharebesi'nde ispatlaması neticesi Osmanlı vekayinâmelerinde kayda alınarak tescillenmiştir. “Yıldırım” sıfatının yanında kendisine Çelebi¹⁴⁵⁴ ve Celalüddin¹⁴⁵⁵ gibi lakablar da verilmiştir.

Şehzade Bayezid, babası Sultan I. Murad tarafından Germiyan Beyi'nin kızı Devlet Hatun'la evlendirilmiştir. Evliliğinin ardından Germiyan topraklarının Osmanlı'ya iltihakıyla birlikte Kütahya bölgesinin valiliğini deruhte etmiştir. Şehzade Savcı isyanının tenkilinde ve müteaddid muharebelere mühim katkılarda bulunmuş olan Şehzade Bayezid, Murad Hüdâvendigâr'ın vefatıyla birlikte dördüncü Osmanlı padişahı olarak 34 yaşında tahta cülûs edecektir.

4.3.1.2. Şehzade Yakub

Osmanlı vekayinâmelerinde umûmiyetle “*çelebi*” lakabıyla kaydedilmiş olan Şehzade Yakub'un doğum tarihi, Şehzade Murad'ın hangi hanımından ve nerede dünyaya geldiğine dair bir bilgimiz bulunmamaktadır. Takib edebildiğimiz kadarıyla Osmanlı vekayinâmeleri içinde ismini kaydeden ilk müellif olan Enverî'nin, önce

¹⁴⁵¹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 248; Yınanç, **a.g.m.**, s. 369; İnalçık, “Bayezid I”, s. 232.

¹⁴⁵² Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 82.

¹⁴⁵³ Sakaoğlu, “Bayezid I”, s. 294.

¹⁴⁵⁴ Kem alpaşaz ade, **a.g.e.**, 3, s. 24 ve 44–45.

¹⁴⁵⁵ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 85.

Şehzade Yakub'u ardından da Şehzade Bayezid'in ismini vermesi¹⁴⁵⁶, bize Yakub Çelebi'yi büyük oğul kabul ettiğini düşündürmektedir. Devamındaki müellifler¹⁴⁵⁷, evvela Şehzade Bayezid'i ardından da Şehzade Yakub'u söyleyerek, zımnen vardığımız neticede Enverî'yi yalnız bırakmışlardır. Neşrî ise ilk kez Şehzade Bayezid'i büyük oğul, Yakub Çelebi'yi küçük oğul olarak alenen bildiren müelliftir¹⁴⁵⁸. Ruhi Çelebi de tarihinde Şehzade Bayezid için Neşri'yi takiple Yakub Çelebi için küçük oğul kaydını yineler¹⁴⁵⁹. Şehzade Bayezid için bir şey söylemeden, ardından Şehzade Yakub'u küçük oğul olarak göstermesi zımnen, Şehzade Bayezid'in büyük oğul olduğu intibasını uyandırmaktadır¹⁴⁶⁰. Tarihinin, kendi devrine kadar olan kısmını muhtasaran kaleme almış olan Lütfü Paşa da Ruhi'yi takib eder¹⁴⁶¹.

Hadîdî¹⁴⁶² ve Kemalpaşazâde¹⁴⁶³ de aynı yolu takib etmekle birlikte Kemalpaşazâde, Yakub Çelebi'nin, Şehzade Bayezid'in kardeşi olduğunu kaydetmiştir¹⁴⁶⁴. Müneccimbaşı, diğer Osmanlı vekayinâmelerinden ayrılarak, Şehzade Yakub'u üçüncü sırada ve en küçük kardeş olarak zikreder¹⁴⁶⁵; daha sonra da ikinci sıraya çekerek ortanca oğul olarak gösterir¹⁴⁶⁶. **Anonim Tevârih**'te ve **Selatinname**'de Şehzade Yakub'dan bahsedilmezken, Baştav anoniminde Şehzade Yakub'un Şehzade Bayezid'den büyük olduğu¹⁴⁶⁷ ve Sultan I. Murad'ın çocuklarını sayarken de Yakub Çelebi'yi Bayezid'den evvel not ettiğini görüyoruz¹⁴⁶⁸.

¹⁴⁵⁶ Enveri, **Düsturname**, s. 29.

¹⁴⁵⁷ Karamani, **a.g.e.**, s. 347; **Âşıkpaşazâde Tarihi**, s. 85; **Oruç Tarihi**, s. 26.

¹⁴⁵⁸ Neşri, **a.g.e.**, s. 96, 109 ve 122.

¹⁴⁵⁹ **Ruhi Tarihi**, s. 388.

¹⁴⁶⁰ **Ruhi Tarihi**, s. 391–92.

¹⁴⁶¹ Lütfü Paşa, **a.g.e.**, s. 36 ve 43.

¹⁴⁶² **Hadidi Tarihi**, s. 96

¹⁴⁶³ Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, **3**, s. 24.

¹⁴⁶⁴ Kemalpaşazâde, **Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter**, Haz. Koji İmazawa, TTK Yay. Ankara 2000, s. 5.

¹⁴⁶⁵ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 126.

¹⁴⁶⁶ Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 132.

¹⁴⁶⁷ **Anonim** (Baştav), s. 96.

¹⁴⁶⁸ **Anonim** (Baştav), s. 95

Şehzade Yakub hakkında Osmanlı vekayinâmelerindeki mahdud bilgimizden biri de kendisinin Karesi valisi olduğudur¹⁴⁶⁹. Müneccimbaşı ise buranın kendisine iktâ verildiğini bildirmektedir¹⁴⁷⁰. I. Murad dönemi Osmanlı topraklarını gözönüne alarak Karesi valisi olduğundan yola çıkarsak kendisinin idaresinde olan arazi, devletin sol cenahına tetabuk etmektedir. Kadim bir an'ane olmak üzere Büyük Asya'dan bu tarafa Türkler'de sağ cenahın büyük evlada, sol cenahın küçük evlada idari açıdan verilmesi adet olduğundan, devletin o günkü sağ cenahı olan Kütahya vilayetinin idaresinin Şehzade Bayezid'de bulunması Şehzade Yakub'un Bayezid'den küçük olduğuna birinci delilimizdir. Bir diğer delilimiz ise harblerde umumiyetle ordunun sağ kolunda Şehzade Bayezid'in, ordunun sol kolunda ise Şehzade Yakub'un bulunmasıdır¹⁴⁷¹. Ruhi¹⁴⁷² ve Kemalpaşazâde¹⁴⁷³ Şehzade Yakub'u sağ cenaha yerleştirmişlerdir.

Şehzade Yakub hakkında bir diğer mesele olarak kimi vekayinâmelerin alenen¹⁴⁷⁴ kimi vekayinâmelerin de üstü kapalı olarak¹⁴⁷⁵ dile getirdiği mesele, Kosova Harbi neticesinde Hünkâr Murad'ın vefatının ardından ağabeyi Şehzade Bayezid'in emriyle siyaseten katledildiğidir. Vefat yeri ve usûlü hakkında kaynaklar müttefiktir. Vekayinâmelerde çoğu defa “işini gördüler” yahud da “babası gibi ettiler” şeklindeki kayıd, daha sonradan “boğduruldu” şeklini almıştır¹⁴⁷⁶. Âşıkpaşazâde¹⁴⁷⁷ ve Neşri¹⁴⁷⁸'deki: “o gece askere ıstırap düştü” kaydından halk ve asker arasında sevilen ve hürmet gören biri olduğu, aynı vekayinâmede geçtiği şekilde düşman peşinde giderken: “babam seni çağırıyor” diyerek¹⁴⁷⁹ geri

¹⁴⁶⁹ Âşıkpaşazâde Tarihi, a.y.; Neşri, a.g.e., s. 109; Hadidi Tarihi, a.y..

¹⁴⁷⁰ Müneccimbaşı, a.g.e., s. 140.

¹⁴⁷¹ Âşıkpaşazâde Tarihi, s. 86; Oruç Tarihi, s. 28; Neşri, a.g.e., s. 122; Hadidi Tarihi, s. 107; Müneccimbaşı, a.g.e., s. 142.

¹⁴⁷² Ruhi Tarihi, s. 388.

¹⁴⁷³ Kemalpaşazâde, a.g.e., 3, s. 63.

¹⁴⁷⁴ Âşıkpaşazâde Tarihi, s. 86; Oruç Tarihi, s. 29; Neşri, a.g.e., s. 128; Ruhi Tarihi, s. 392; Hadîdî Tarihi, s. 99; Kem alpaşazade, a.g.e., 3, s. 7; Müneccimbaşı, a.g.e. s. 148; Anonim (Öztürk), s. 34.

¹⁴⁷⁵ Karamani, a.g.e., s. 347; Düsturname, s. 30.

¹⁴⁷⁶ Müneccimbaşı, a.y.; Solakzâde, a.g.e., s. 50.

¹⁴⁷⁷ Âşıkpaşazâde Tarihi, a.y..

¹⁴⁷⁸ Neşri, a.y..

¹⁴⁷⁹ Âşıkpaşazâde Tarihi, a.y..

döndürmelerinden Şehzade Yakub'un ceng aver bir kumandan olduğunu da anlıyoruz.

Devrin kaynaklarında bu hadise hakkında: “*Ona karşı gelip bağımsızlığını ilan etmiş babasının yakınlarından bir grup*”¹⁴⁸⁰ şeklindeki kayıttan Bayezid’e muhalif bir gurupun oluştuğunu anlamakla birlikte “*o gece askere ıstırap düştü*” rivayetiyle birleştirdiğimizde bu hadisenin arkasından olduğu neticesine varabiliriz.

Son devir müellifler, Şehzade Yakub'un katli hadisesinde Şehzade Savcı kıyamından dolayı Yakub Çelebi'nin de aynı şekilde, ilerleyen zamanda Şehzade Bayezid'e karşı taht için isyan edebileceğini öne sürerek tedbiren hadisenin tahakkuk ettiği fikrini ortaya koyarak¹⁴⁸¹ yorumda bulunmazlar; ancak, bu izahat zımnen Bayezid'i haklı bulmak manasına gelir. Bir diğer şekli Âşıkpaşazâde-Neşri rivayetiyle Esterabadi rivayetlerini birleştirerek halk ve asker arasında sevilen Şehzadenin siyaset edilmesinin Şehzade Yakub'un hakkının gasbedilmesi ve vekayinâmelerin Şehzade Savcı isyanını dile getirmelerinin hadisenin tevil edilmesinden ibaret olduğunu söylemektedirler¹⁴⁸².

Devrin kaynakları, batılı ve son devir müelliflerinden takib edemediğimiz bir ifadeyi ise Uzunçarşılı kesin bir üslupla dile getirmektedir: “*Yakub Bey şehid edildiği zaman otuz yaşında bulunuyordu*”¹⁴⁸³. Bu beyana göre hesaplırsak, Şehzade Yakub'un siyaset ediliş tarihi 791 H./1389 M. olduğuna göre doğum tarihi 761 H./1360 M. tarihine tetabuk etmekte ve Şehzade Bayezid'den 5 yaş küçük olarak I. Murad'ın şehzadelik devresinde doğmuş evladı olmaktadır.

Mevcut bilgimize göre Şehzade Bayezid'den 5 yaş küçük olmakla 1360 doğumlu olduğu Karesi vilayetinde valilik yaptığı¹⁴⁸⁴, İoannes Paleologos'un bir kızıyla evli olduğu ve Kosova Harbi'nin nihayetinde 30 yaşındayken siyaseten katledildiği şeklinde özetlenebilecek hayatı yanında, XIV. asrın ikinci yarısını

¹⁴⁸⁰ Esterabadî, **a.g.e.**, s. 374.

¹⁴⁸¹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s.257; Cezar ve dğr. **a.g.e.**, **1**, s. 139; Yınanç, **a.g.m.**, s. 369.

¹⁴⁸² Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 83'deki bu izahatını büyük ölçüde nakleden Emine Koca'nın da aynı görüşü paylaşmakta olduğunu anlıyoruz (Koca, **a.g.t.**, s. 10) .

¹⁴⁸³ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 257.

¹⁴⁸⁴ Osmanlı vekayinâmelerinden hareketle Karesi valiliği yanında harblerdeki pozisyonu da delil olarak gösterilebilir.

kapsayan bir zaman diliminde İznik'te yaptırdığını tahmin edebildiğimiz zaviyeli bir camii ve türbesi mevcuttur ki, kitabesi bulunmadığından¹⁴⁸⁵ ihtiva ettiği bilgiden mahrumuz.

4.3.1.3. Şehzade Savcı İsmail Çelebi

Sultan I. Murad'ın erken devir Osmanlı vekayinâmelerinde ismi geçmeyen ve ağırlıklı olarak muahhar Osmanlı vekayinâmelerinde kendine yer bulabilen bir diğer oğlu Şehzade Savcı'dır. Savcı, **Kutadgu Bilig**'de: “söz, haber” şeklinde kullanılan “sav” kelimesinden türemiştir. Manası itibariyle haber getiren, müjdecî gibi karşılıkları olan “savcı” kelimesi bu şahıs isminin aslı hakkında bize bilgi vermektedir¹⁴⁸⁶.

Şu şartlarda Savcı kelimesinin erken devir Türk tarihinde yaşamış hanedan mensuplarına da çeşitli durumlarından dolayı verildiğini gözönüne alırsak lakab olduğunun kabul edilmesi daha uygun görülmektedir¹⁴⁸⁷.

Osmanlı vekayinâmeleri Şehzade Savcı'dan umumiyetle babası Murad Hüdâvendigâr'a karşı olarak yaptığı kıyam sebebiyle bahsettiklerinden gerçek isminin ne olduğu, ne zaman doğduğu, evli olup olmadığı, çocuğunun olup olmadığı gibi meseleler hakkında malumatımız yoktur. Takib edebildiğimiz kadarıyla kendisinden bahseden ilk Osmanlı müverrihi Kemalpaşazâde'dir¹⁴⁸⁸. Kemalpaşazâde'yi, Hoca Sadeddin, Münecimbaşı ve Solakzade takib eder. Sadeddin–Solakzade gurupu kıyamından başka sünnetinden bahsederler. Bunlardan daha sonraki devirde eserini kaleme alan muahhar Osmanlı müverrihlerinden olan Mustafa Nuri Paşa¹⁴⁸⁹ ve Ahmed Rasim¹⁴⁹⁰ de Bursa kaymakamlığı yaptığını

¹⁴⁸⁵ Ahmed Vefa Çobanoğlu, “Yakub Çelebi Zaviyesi ve Türbesi”, **DİA**, (İstanbul 2013), **C. 43**, s. 280.

¹⁴⁸⁶ Tayyib Gökbilgin, “Savcı”, **İA**, (İstanbul 1967), **C. 10**, s. 250.

¹⁴⁸⁷ Gazi Ertuğrul Bey'in küçük oğlu Sarı Yatı'nın Alaaddin Keykubad'ın huzûruna elçi olarak gönderildiğinden dolayı Sarı Yatı'ya savcı denildiği şeklindeki izahat buna delildir (Gökbilgin, **a.y.**).

¹⁴⁸⁸ Kemalpaşazade, **a.g.e.**, **3**, s. 116.

¹⁴⁸⁹ Mustafa Nuri Paşa, **Netayicü'l-Vukuat**, **1**, Haz. Yılmaz Kurt, TTK Yay. (İndeksli Tıpkıbasım), Ankara 2014 (Uhuvvat Matbaası, İstanbul 1327), s. 15.

¹⁴⁹⁰ Ahmed Rasim, **Osmanlı Tarihi**, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Meydan Neşriyat, İstanbul 1967, s. 31

bildirmektedirler. İki müellifin kaymakamlık kaydını, Edirne’de 767 H./1366 M. tarihinden az sonra inşası biten sarayla birlikte¹⁴⁹¹ Hünkâr I. Murad’ın burayı fiilen payitaht olarak kullanmaya başlamış olması, iki müellifin “*kaymakamlık*” kaydını sancakbeyliği şeklinde anlamamıza sebeptir. Bu şartlar altında 1367-1368’den isyanı tarihine kadar Bursa sancakbeyi olduğu netîcesine varmak –yukarıda müstakil olarak tetkik edildiğinden- an itibariyle vukuata uygun gözükmemektedir; zira, I. Murad’ın Bursa’dan Rumeli’ye geçişlerinde, istisnasız olarak Ferzend-i Ekber Bayezid’i Bursa tahtına naib bıraktığı bilindiğinden Edirne’de sancakbeyliğini deruhte ettiğini kabul edip, iki müellifin hataya düştüğünü söylemek mevcut bilgilerimiz doğrultusunda ilmi birikimimize daha uygundur.

İsyanına kadar olan devreyle alakalı olarak bir diğer malumatımız sancakbeyliğinden kısa bir müddet evvelki sünnet düğünüdür. Kıyamından sonra Osmanlı vekâmelerinin tamamı gözlerine mil çekildiği¹⁴⁹² noktasında müttefik olmakla birlikte sonrası hakkında Osmanlı vekayinâmelerinde iki görüş mevcuttur. Birincisi vefatını meskut geçerek fikir beyan etmeyenler¹⁴⁹³, ikincisi ise Sultan I. Bayezid devrinde vefat ettiğini söyleyenler¹⁴⁹⁴.

Bizan kronikrinden takib edebildiğimiz kadarıyla İsmail Çelebi¹⁴⁹⁵, Saoutzimpees¹⁴⁹⁶, Savuçios¹⁴⁹⁷ yahud da Kunduzî (Gündüz?)¹⁴⁹⁸ gibi müteaddid isimlerle kaydedilmiştir. Savcı isminin aynı Alaüddin gibi lakab olduğu düşünülürse burada geçen “*İsmail*”in Şehzade Savcı’nın asıl ismi olabileceği mülahaza edilebilir. Kunduzî ise ya başka bir isimle karıştırılmış yahud da Dukas’ın bilgi hatası olarak karşımızdadır. Bizans kronikrinden takip edebildiğimiz kadarıyla, gözlerine mil

¹⁴⁹¹ Tayyib Gökbilgin, “Edirne”, **İA**, (İstanbul 1945), **C. 4**, s. 116.

¹⁴⁹² Kemalpaşazâde, **a.g.e.**, **3**, s. 116; Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 158; Münecsimbaşı, **a.g.e.**, s. 140; Ahmed Rasim, **a.g.e.**, s. 31; **Anonim** (Baştav),s. 93’de gözlerinin oyulduğunu söylemektedir.

¹⁴⁹³ Kemalpaşazâde, **a.y.**; Hoca Sadeddin, **a.y.**; Ahmed R asim, **a.y.**.

¹⁴⁹⁴ Münecsimbaşı, **a.y.**; Solakz ade, **a.g.e.**, s. 37.

¹⁴⁹⁵ **Kısa Kronikler**, s. 79.

¹⁴⁹⁶ **Kısa Kronikler**, s. 80.

¹⁴⁹⁷ **Dukas Tarihi**, s. 7.

¹⁴⁹⁸ **Dukas Tarihi**, s. 26.

çekildiği¹⁴⁹⁹ ittifakla kaydedilmiş, vefat tarihi hakkında zaman belirtmek, nasıl ve nerede öldüğünü söylemek noktalarını meskut geçmektedirler.

Batılı müelliflerin eserlerinde isyanı vesilesiyle geçen Şehzade Savcı'nın, Bizans kroniklerindeki gibi bir isim bolluğuna rastlanmayıp Savcı şeklinde standartlaştığı müşahede etmektedir. Şehzade Savcı Bey'in gözlerine mil çekilmiş olduğunda ittifak etmekten¹⁵⁰⁰ vefatı kısmında ayrılmaktadırlar. İki görüş vardır: Birincisi, gözlerine mil çekildikten sonra Sultan I. Murad'ın, Şehzade Savcı'yı îdam ettirdiğidir¹⁵⁰¹. İkinci görüş, açıkça yahud da zımnen Şehzade Savcı'nın acıya dayanamayarak vefat ettiğini söylemektedir¹⁵⁰². Üçüncü bir tavır ise meseleyi meskut geçmektedir¹⁵⁰³.

Batılı müelliflerden öğrendiğimize göre, Şehzade Savcı'nın bir oğlu olduğu, bu şehzadenin Timur'un ordusunda Osmanlılarla karşı safda bulunduğu¹⁵⁰⁴ daha sonra da enteresan bir şekilde II. Kosova Harbi'nde Macarların safında Osmanlılara karşı muharebede bulunduğu; hatta, harb esnasında, Osmanlı ordusuna gece baskını şeklindeki bir taarruzun, şehzadenin teşvikiyle yapıldığını¹⁵⁰⁵ tarihlerine kaydetmişlerdir. Batılı müellifler, Şehzadenin isminin Davud olduğunu, lalasının isminin ise Balaban olduğunu bildirmektedirler¹⁵⁰⁶. Ayrıca Davud Bey'in Orhan isimli bir oğlunun da olduğu kaydı mevcuttur¹⁵⁰⁷. Şu şartlar altında, batılı müelliflerin iddiası Şehzade Savcı İsmail Bey'in Orhan ve Davud isimli iki oğlu olduğu cihetindedir.

Son devir müellifleri, Şehzade Savcı'yı diğer müellifler gibi bilhassa, kıyama vesilesiyle eserlerinde mevzu bahis etmişler ve daha çok bu noktanın üstünde

¹⁴⁹⁹ Anonim (Baştav), s. 93'de gözlerinin oyulduğunu söylemektedir.

¹⁵⁰⁰ Zinkeisen, **a.g.e.**, 1, s. 181; Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 235; Gibbons, **a.g.e.**, s. 124; Ostrogorsky, **a.g.e.**, s. 499 Nicol, **a.g.e.**, s. 297.

¹⁵⁰¹ Zinkeisen, **a.y.**; Gibbons, **a.y.**; Nicol, **a.y.**.

¹⁵⁰² Jorga, **a.y.**; Ostrogorsky, **a.y.**.

¹⁵⁰³ Caroline Finkel, **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı**, Çev. Zülal Kılıç, Timaş, İstanbul 2012, s. 17; Julian Chrysostomides, "II. Yüzyıldan XV. Yüzyıla Kadar Bizans Tarihi", Çev. Ali Özdemir, **Türkiye Tarihi 1071–1453**, Ed. Kate Fleet, (İstanbul 2012), 1, s. 55.

¹⁵⁰⁴ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 290.

¹⁵⁰⁵ Zinkeisen, **a.g.e.**, 1, s. 540/dn. 38; Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 386 ve 392.

¹⁵⁰⁶ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 317.

¹⁵⁰⁷ Jorga, **a.g.e.**, 1, s. 247.

durmuşlardır. Savcı Bey'in annesinin kim olduğu, Sultan I. Murad'ın hangi hanımından doğduğu gibi meseleler hakkında bir beyanatları bulunmamakla beraber doğum tarihi hakkında aleni yahud da zımnen bazı kabuller serdetmektedirler. Bunlardan ilki Şehzade Savcı'nın hünkârın ortanca oğlu olduğudur. Gördüğümüz kadarıyla açık şekilde bu bilgiyi eserine kaydeden ilk son dönem müellifi Uzunçarşılı'dır¹⁵⁰⁸. Diğer müellifler ise tarihlerinde Savcı İsmail'in ismini Şehzade Bayezid'den sonra ikinci sırada kayda geçerek zımnen iştirak halindedirler¹⁵⁰⁹. İkinci görüş, 1364 doğumlu olduğu iddiasını ortaya koyan müelliflerin toplandığı nokta-i nazardır. Bu fikri ilk dile getiren müellif Tayyib Gökbilgin'dir¹⁵¹⁰. Vahid Çabuk¹⁵¹¹ ve Fahameddin Başar¹⁵¹², Gökbilgin'i takib edenler arasındadır. Üçüncü bir görüş olarak Murad Hüdâvendigâr'ın en küçük oğlu olduğunu dile getirenlerin toplandığı noktadır¹⁵¹³.

Son dönem müelliflerden takib edebildiğimiz kadarıyla Şehzade Savcı'nın isyanına kadar olan devredeki bir diğer malum atımız ise kendisinin Bursa'da vazifeli olduğunu bildirmeleridir¹⁵¹⁴. Kendisinin Şehzade sıfatını taşıdığını gözönüne alırsak bu müellif gurupu da sancakbeyi olduğunu söylemektedirler.

Savcı Bey'in babasına olan kıyamına kadarki devrede bir diğer malum atımız, vekayinâmelerde tespit edememekle birlikte evlendiğidir. Kiminle ne zaman ve nasıl olduğu mevzuunda herhangi bir bilgimiz olmamakla beraber Uzunçarşılı, kendisinin Davud isminde bir oğlu olduğundan ve bunun II. Kosova Meydan Muharebesinde Jan Hunyad'la birlikte aynı safta yer aldığından bahsetmektedir¹⁵¹⁵. Tayyib Gökbilgin ise, Davud Bey'i Şehzade Savcı'nın torunu olarak nakletmekte ve Şehzade Savcı'nın Murad isimli bir oğlu olduğunu Şehzade Davud'un, Murad Bey'in oğlu yani Savcı'nın torunu olduğunu bildirmektedir¹⁵¹⁶. Hatta Murad'ın, babası Savcı'yla

¹⁵⁰⁸ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 259

¹⁵⁰⁹ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 83; Cezar ve dğr. **a.g.e.**, 1, s. 98.

¹⁵¹⁰ Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 251.

¹⁵¹¹ Çabuk, **a.g.e.**, 2, s. 149.

¹⁵¹² Başar, **a.g.t.**, s. 227–28/dn. 1.

¹⁵¹³ Kazıcı, **İslam Tarihi**, 10, s. 128; Afyoncu, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁵¹⁴ Çabuk, **a.g.e.**, 2, s. 150; Kazıcı, **a.y.**; Afyoncu, **a.y.**.

¹⁵¹⁵ Uzunçarşılı, **a.g.s.c.**.

¹⁵¹⁶ Gökbilgin, **a.g.m.**, s. 253.

birlikte gözlerine mil çekildiğini düşünmektedir¹⁵¹⁷. Murad Bey'in bir diğer oğlunun isminin Orhan olduğunu söylemektedir¹⁵¹⁸. Uzunçarşılı, burada Gökbilgin'den ayrılarak sadece Davud Bey'den bahsetmekte ve Savcı'nın oğlu olarak kabul etmektedir. Yukarıda anlattığı gibi Orhan Bey'den Jorga da eserinde bahsetmiş; fakat, o da Uzunçarşılı gibi Murad Bey'den bahsetmeyerek Orhan ve Davud beyleri Şehzade Savcı'nın oğlu kabul etmiştir.

Bu anlatılanlardan hareketle, Şehzade Savcı'nın 1364 doğumlu olması ve Sultan I. Murad'ın en küçük oğlu olması ihtimalleri, Şehzade Savcı'nın babasına kıyam ettiği tarih gözönüne alınca zayıf olduğu ciheti ağır basmaktadır. Ortanca oğul olması vukuata ve akla daha yakın gelmekle birlikte mevcut tetkikimiz de buna işaret etmektedir. Daha evvelki mütalaalarımızdan Şehzade Bayezd'in 1355 ve Şehzade Yakub'un 1360 doğumlu olması tarihlerini dikkate alarak Şehzade Savcı'nın 1355–1360 arası bir tarihte doğmuş olması lazımgelir ki, başşehrin 1366'dan biraz sonra Edirne'ye taşındığını ve Şehzade Savcı'nın burada sancakbeyi olduğunu bunun da 1367-68 tarihinde olduğunu kabul edersek doğum tarihi için 758 H./1357 M. tarihini tespit etmekte bir mahzur gözükmemektedir.

Rumeli fütuhatının durduğu bir dönem olan 1357-1359 aralığındaki boşlukta doğduğu kabul edilirse bu tarih aralığında önce Şehzade Süleyman Paşa'nın vefatı, ardından da Şehzade Halil'in kaçırılması gibi iki elemli hadisenin cereyanının ailede büyük kedere sebebiyet verdiğiinden hareketle bir düğün merasiminin yapılması zayıf bir ihtimal olarak durduğundan herhalde I. Murad'ın şehzadeliğinde evlendiği hanımlarından yahud da bu döneme kadar haremine girmiş olan cariyelerinden birinden dünyaya gelmiştir.

İsyanının arkasından gözlerine mil çektirilip ardından vefatı gözönüne alınırca –1385'in çok geç bir isyan tarihi olduğu kabulüyle- Venedik kaynaklarında geçen 1376 tarihi bile kabul edilse 19 yaşında bir genç olduğu ve 16 yaşında evlenmiş olduğu öne sürülerek 2 yaşında bir oğlu olduğu kabul edilebilir. Biz, bu evliliği 14 yaşında olmuş gibi bile kabul etsek en büyük oğlu, en fazla 5 yaşında

¹⁵¹⁷ Gökbilgin, a.y..

¹⁵¹⁸ Gökbilgin, a.y..

olabileceğine göre II. Kosova Harbi'nin de 1448 tarihinde cereyan ettiğini bildiğimizden, önümüzde yaklaşık 70 yıllık bir zaman dilimi çıkmaktadır. Bu şartlar altında ise iddiasını Franz Babinger'den hareketle ortaya koyan Tayyib Gökbilgin'in bahsettiği Şehzade Savcı'nın ve oğlu Murad'ın gözlerine mil çekildiğini kabulle Uzunçarşılı'nın hazırladığı neseb cetvelinde gösterdiği Davud isimli beyin, Şehzade Savcı'nın soyunun devam ettiğine dair bir delil kabul ederek düşünmemiz gerekmektedir. Bu noktada elde daha kuvvetli ve yeterli bir delilimiz bulunmadığından Türkler'de babanın isminin oğula verilmesi an'anesi bulunduğu Şehzade Savcı'nın, Murad isminde bir oğlunun olması ihtimali akla yakın gözükmektedir. Şu şartlarda Murad Bey'in oğlunun isminin de Orhan olması bu an'änenin akislerinden kabul edilmesi gündeme gelir ve bu noktada delil olarak kabul edilebilir.

Bu izahattan hareketle, doğan ilk erkek evlada büyükbabanın isminin verilmesi bir adet olduğuna göre Orhan'ın büyük evlad, Murad'ınsa küçük evlad olduğu makul bir ihtimaldir.

Şehzade Savcı'nın akıbeti meselesinde, müelliflerin, gözlerine mil çekildiği noktasında müttefik iken, bir kısım müellif, sonrasında idam edildiğini¹⁵¹⁹ bir diğer gurup müellif ise idamını şüpheli görmektedir¹⁵²⁰. Kaynakların beyanatı gözönüne alınarak isyanı neticesi gözlerine mil çekilip ardından idam edildiği vukuatın teselsülü içinde daha uygun gözükmektedir.

Mevcut izahlarımızı toparlarsak, Savcı ve Çelebi lakablarıyla anılan Şehzade İsmail, 1355–1360 aralığında doğmuş ve Şehzade Murad'ın ortanca oğlu olduğu vukuata daha uygundur. İsyana kadar olan dönemde baştan Bursa'da ardından ise isyanı sırasında Edirne'de yaklaşık 10 yıl sancak beyliği yaptığı, tarihini tespit edemediğimiz bir zamanda evlendiği; fakat, mevcut bilgilerimiz doğrultusunda 10 ay 10 gün süren bir kıyamının 1373 tarihinde olduğundan hareketle 14-16 yaşlarında nikâhlanıp, Murad isimli bir oğlu olduğu ve Şehzade İsmail Savcı'nın gözlerine mil çekildikten bir müddet sonra öldüğü –zayıf bir ihtimalle idam edildiği?–; ayrıca,

¹⁵¹⁹ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s.259; Cezar ve dğr. **a.g.e.**, 1, s. 112; Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 83; Afyoncu, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁵²⁰ Şerif Baştav, **Bizans Tarihi**, s. 87; Başar, **a.g.t.**, s. 224.

Orhan ve Davud isimli iki torunu olduğu, I. Murad'ın şehzadelik devresinde doğan bir diğer evladı olduğu neticelerini ihtimalleri alt alta dizerek kabul edebiliriz.

4.3.1.4. Şehzade İbrahim

Takib edebildiğimiz kadarıyla, hakkında, Osmanlı vekayinâmeleri, devrin kaynakları, batılı ve son devir müellifleri tarafından bilgi verilmeyen bir diğer şehzade, İbrahim'dir. İsmi sadece **Tarihi Takvimler**'in Paris nüshasında geçmekle birlikte, aynı kaynaktan kendisinin 756 H./1355 M. doğumlu olarak Şehzade Bayezid'le akran olduğunu öğrendiğimiz Şehzade İbrahim'in Şehzade Bayezid'le yaşıt olmasına rağmen Bayezid'in vekayinâmelerde “büyük oğul” olarak yer alması ve şehzadelerin sünnet merasimlerinde Şehzade Bayezid, Yakub ve kimi vekayinâmelerde İsmail Savcı'dan bahsetmesine rağmen Şehzade İbrahim'in isminin geçmemesi gözönüne alınarak kendisinin küçük yaşta vefat etmiş bir Şehzade olduğunu düşünebiliriz.

4.3.1.5. Şehzadelerin Sünnet Merasimleri

Osmanlı vekayinâmelerinde bu merasimi kaydeden ilk müverrih Oruç bin Adil'dir¹⁵²¹. Osmanlı vekayinâmeleri bu düğün için umûmiyetle iki tarih üzerinde merkezleşmektedir. İlk rivayet 767 H./1366 M.'dir¹⁵²². İkinci rivayeti ise vekayinâmeler herhangi bir yıl vermeden eserlerinde, bu merasimi Sırp Sındığı Muharebesi'nden sonraya yerleştirerek zımnen tespit etmektedirler¹⁵²³. İkinci rivayet, vak'aların zincirleştiği açısından tarih veren vekayinâmelere uygunluk gösterdiğinden Osmanlı vekayinâmelerinin düğün tarihinde mutabık olduğu söylenebilir.

İlk devir Osmanlı vekayinâmeleri, takib edebildiğimiz kadarıyla, düğün sırasında sünnet olan Şehzade Bayezid ve Şehzade Yakub'dan bahsetmekte¹⁵²⁴ ve Şehzade Savcı'yı zikretmemektedirler. Şehzade Savcı'yı da bu merasime eserinde

¹⁵²¹ **Oruç Tarihi**, s. 26.

¹⁵²² Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 130; Müneccimbaşı, **a.g.e.**, s. 132; **Anonim** (Öztürk), s. 30.

¹⁵²³ Kemalpaşade, **a.g.e.**, 3, s. 24; Lütfi Paşa, **a.g.e.**, s. 36.

¹⁵²⁴ **Oruç Tarihi**, **a.y.**; Kemalpaşazâde, **a.y.**; Lütfi Paşa, **a.y.**; **Anonim** (Öztürk), **a.y.**.

dahil eden ilk müverrih Hoca Sadeddin'dir¹⁵²⁵. Ardından gelen müellifler de aynı şekilde Şehzade Savcı'ya merasimde yer vermişlerdir.

Osmanlı vekayinâmeleri, umûmiyetle bir sünnet düğünü olduğunu zikretmekle yetindiklerinden, bildiklerimiz iki müellifin nakillerinde merkezleşmektedir. Bunlar, sünnet düğünü hakkında Sırp Sındığı Muharebesi dönüşü Bursa'da olduğu, ilkbaharda yapıldığı¹⁵²⁶, bir gün sürdüğü, düğünde zengin fakir ayrımı olmadan çokça ikram yapıldığı, bol bol yenilip içildiği, bölgenin nüfuzlu ve ileri gelenlerinin fakiriyle zenginiyle kalabalık bir merasimin davetlisi olduğunu¹⁵²⁷, düğün nihayetinde gelen meşayih ve ulemaya hil'atler dağıtıldığı ve sonra da gelen davetlilerin hediyeler takdim ettiği¹⁵²⁸ şeklindedir.

Son devir müellifler ise görebildiğimiz kadarıyla bu merasimin üstünde pek durmamışlar, bunlar içinden hadiseyi kaleme alan Mustafa Cezar, tarih vermeden 1366'dan sonra cereyan etmiş bir eğlenceymiş şeklinde eserine kaydederek vekayinâmelerde göremediğimiz, Karagöz'e benzer bir oyun oynatıldığını beyan ederek, sünnet düğününde yapılan eğlenceler hakkında bir fikir vermesi açısından kıymetli bir bilgiyi paylaşmıştır¹⁵²⁹.

Bir diğer araştırmacı Ziya Kazıcı ise Hoca Sadeddin'in verdiği malumatı aynen nakletmekle birlikte hadiseyi geniş sûrette ele almaya çalışan muasır müellifimizdir¹⁵³⁰.

4.3.2. Kız Çocukları

4.3.2.1. Melek Hatun

Sultan I. Murad'ın Osmanlı vekayinâmelerinde ismi geçmeyen, sair kaynaklar vasıtasıyla varlığından haberdar olduğumuz, Sultan Hatun lakabıyla vekayinâmelerde karşımıza çıkan kızına, takib edebildiğimiz kadarıyla ilk olarak

¹⁵²⁵ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 131.

¹⁵²⁶ Hoca Sadeddin, **a.y.**

¹⁵²⁷ Kemalpaşazâde, **a.y.**

¹⁵²⁸ Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, 1, s. 131.

¹⁵²⁹ Cezzar ve dğr, **a.g.e.**, 1, s. 109/ İ. 26.

¹⁵³⁰ Kazıcı, **İslam Tarihi**, 10, s. 110.

Müverrih Mevlâna Memed Neşri’de rast geliyoruz¹⁵³¹. Neşri’nin, Şehzade Bayezid’le evlenen, Germiyanoğlu Süleyman Şah’ın kızına da eserinde aynı şekilde “*Sultan Hatun*” diye hitab etmesi¹⁵³², bize bunun bir isim değil hükümdar kızlarına yahud da hanedan mensubu şahsiyetlerle evlenen kızlara verilen umum bir elkab olduğunu düşündürmektedir.

Son asır müelliflerden takib edebildiğimiz kadarıyla Sultan Hatun şeklindeki kaydın ardındaki gerçek isim hakkında iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki ismin Nefise olduğudur¹⁵³³. Diğer bir görüş Uzunçarşılı’nın ortaya atıp ispatlamış olduğu nokta-i nazardır ki, bu fikrini, görebildiğimiz kadarıyla ilk olarak **Anadolu Beylikleri** isimli eserinde dile getirmiş¹⁵³⁴, ardından, iddiasının delillerini de serdederek görüşünü izah etmiş olan müellif¹⁵³⁵, ilerleyen zamanlarda bu meselenin de muhtevi olduğu bir makale kaleme alarak vakayı müstakil olarak açıklamış; yazısında, Nefise ismini öne sürenlerin Feridun Bey’in münşeat mecmusundan hareketle bu delili ortaya koyduklarını¹⁵³⁶, kendisinin, Larende’de yaptırmış olduğu Hatuniye medresesi kitabesinde de isminin “*Sultan Hatun*” şeklinde geçtiğini¹⁵³⁷; ancak, kendisinin Osmanlı arşivindeki çalışmaları sırasında 387 numaralı Karaman ve memalik-i rum tahrir defterinde ismin Melek olarak gösterildiğini: “*Vakf-ı Medrese-i Melek Hatun binti Sultan Murad bin Orhan bin Osman Gazi...*” kaydına binaen ispatlamıştır¹⁵³⁸.

Bu izah kabul görmüş olmakla beraber İsmail Hami Danişmend, Sultan Hatun kaydını “*şimdilik*” diyerek muhafaza etmiş¹⁵³⁹, Halil İnalcık ise iki ismi de

¹⁵³¹ Neşri, **a.g.e.**, s. 99.

¹⁵³² Neşri, **a.g.e.**, s. 87.

¹⁵³³ M.C. Şehabeddin Tekindağ, “Karamanlılar”, **İA**, (İstanbul 1955), **C. 6**, s. 322; Mustafa Çetin Varlık, “Karamanoğulları”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Red. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul 1989), **C. 10**, s. 28; Cezar ve dğr. **a.g.e.**, **1**, s. 130; Kazıcı, **İslam Tarihi**, **10**, s. 138 İlhan Şahin, **a.g.m.**, s. 154.

¹⁵³⁴ Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 13.

¹⁵³⁵ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, **1**, s. 46.

¹⁵³⁶ Uzunçarşılı, “Osmanlı Tarihinin Yanlışlıklarının Tashihi, (II-Murad Hüdâvendigâr Kızı ve Karamanoğlu Alaüddin Bey’in Zevcesinin Adı Nedir?)”, **Belleten** (Ankara 1997), **XXI/81**, s. 179.

¹⁵³⁷ Uzunçarşılı, **a.g.m.**, s. 180/dn. 22.

¹⁵³⁸ Uzunçarşılı, **a.y.**

¹⁵³⁹ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 65.

muhafaza ederek Nefise Melek şeklinde kayıd tutmuştur¹⁵⁴⁰. Salim Koca, vakaya değinmesine rağmen herhangi bir şekilde isim vermez¹⁵⁴¹.

Sultan I. Murad'ın, Melek Hatun, Sultan Hatun lakabıyla Osmanlı vekayinâmelerinde, Karamanoğlu Alaaddin Bey'in hanımı olması dolayısıyla, bilhassa Konya Muharebesi neticesinde Alaaddin Bey'in teşvikiyle babası Murad Hüdâvendigâr'a şefaathçi olarak gitmesi sebebiyle bahsedilmiştir. Tetkik edebildiğimiz nisbette Osmanlı vekayinâmeleri Sultan Hatun'un ismini zikretmemekte, doğum ve vefat tarihleri, Alaaddin Bey'le ne zaman evlendikleri, çocuğu olup olmadığı, varsa kaç tane olduğu gibi meseleleri meskut geçmektedirler.

Osmanlı vekayinâmelerinden takib edebildiğimiz kadarıyla gözüken, Şehzade Bayezid'i Germiyanoğlu Süleyman Şah'ın kızıyla nikahlandığı düğün merasimi olduktan sonra Karamanoğlu Alaaddin Bey'le nişanladıklarıdır¹⁵⁴². Bir diğer vekayinâmede ise aynı hadise için “evlendirdiler” kaydı vardır¹⁵⁴³ ki, bu da çifte düğün oldu demektir. Osmanlı vekayinâmelerinin iki merasimi birlikte verdikleri gözönüne alınınca 783 H./1381 M. tarihini müştereken kabul ettiklerini söyleyebiliriz.

Tarihi Takvimler'in Paris Nüshası'ndan hareketle, 743 H./1342-1343 M. doğumlu olduğunu öğrendiğimiz Karamanoğlu Alaaddin Bey'in¹⁵⁴⁴ eşi olan Sultan lakablı Melek Hatun'un, Alaaddin Bey'in ilk hanımı olup olmadığı noktasında kesin bir bilgiye sahip olmamakla birlikte yaşını gözönüne alarak ilk eşi olma ihtimalinin zayıf olduğunu söyleyebiliriz. Aynı takvimde Alaaddin Bey'in Mehmed ve (Alaaddin) Ali isminde bir sene arayla doğmuş iki oğlundan bahsedilmektedir¹⁵⁴⁵. Karamanlılarla alakalı nispeten daha muhtasar bilgiler ihtiva eden **Tarihi Takvimler**'in Oxford Nüshası'nda, Alaaddin Bey 762 H./1361 M. doğumlu gösterilmektedir¹⁵⁴⁶. Aynı takvimden öğrendiğimize göre Mehmed Bey 773 H./1371-

¹⁵⁴⁰ İnalçık. “Murad I”, **DİA**, (İstanbul 2006), **C. 31**, s. 160.

¹⁵⁴¹ Koca, “Anadolu Türk Beylikleri”, **Türkler**, (Ankara 2014), **C. 6**, s. 707.

¹⁵⁴² Hoca Sadeddin, **a.g.e.**, **1**, s. 152.

¹⁵⁴³ Münecimbaşı, **a.g.e.**, s. 138 .

¹⁵⁴⁴ **Tarihi Takvimler**, s. 34.

¹⁵⁴⁵ **Tarihi Takvimler**, s. 35.

¹⁵⁴⁶ **Tarihi Takvimler**, s. 49.

1372, Ali Bey ise 774 H./1372-1373 doğumlu gösterilmekle aralarındaki bir yaş farkı sabittir.

Şu şartlar altında **Tarihi Takvimler**'in Paris Nüshası'nda daha geniş bilgi ihtiva etmesi ve vukuata daha uygun bilgiler vermesini gözönüne alarak **Tarihi Takvimler**'in Oxford Nüshası'nda verdiği 1362 tarihinin bir hata eseri olarak Alaaddin Bey'in tahta çıktığı tarihi doğum yılı olarak not düşüldüğünü kabul edebiliriz. Böylece Alaaddin Bey 743 H./1342-1343 M.'de doğmuş ve 1361 M. veya 1362 M.'de Karamanoğlu tahtına çıkmış olduğunu kabulde bir beis gözükmemektedir.

Alaaddin Bey'in büyük oğlu Muhammed'in 771H./1369-1370 veya 773 H./1371-1372'de doğduğunu; diğer oğlu Ali Bey'in de her iki takvimde müştereken Muhammed Bey'den bir yaş küçük gösterildiğine göre 772 H./1370-1371 yahud da 773 H./1371-1372 M.'de doğduklarını kabul edebiliriz. Buna göre düşündüğümüzde Osmanlı vekayinâmelerinin naklettiği evlilik yahud da nişan tarihlerinin her halükârda 1381'den önce olması lazımgelir. Şu şartlarda geriye doğru bir tarih tespiti yaparak, ihtiyatlı bir hesapla 770 H./1368 M. tarihini verebiliriz.

Osmanlı vekayinâmelerinden Sultan Hatun olarak öğrendiğimiz Melek Hatun'un, Alaaddin Bey'le 12 yaşında evlendiğini kabul edersek en geç 758 H./1357 M. tarihinde doğduğunu kabulde bir beis yoktur. Buna binaen mevcut bilgilerimiz, Melek Hatun'un I. Murad'ın şehzadeligi devresinde doğan bir diğer evladı olarak karşımızda durduğuna bizi yönlendirir.

Son asır müellifleri, Osmanlı vekayinâmelerinin evlilik tarihi hakkında açık bir zaman vermemiş olmasından dolayı meseleyi mütalaa etmişlerdir. Sultan Hatun'un ismi meselesinde olduğu gibi Karamanoğlu Alaaddin Bey ile Melek Hatun'un evlilik tarihinin tespitinde de takib edebildiğimiz kadarıyla hadiseyi mütalaa edip, kanaatini ilk ortaya koyan müellif Uzunçarşılı'dır¹⁵⁴⁷. Eserinde, evliliğin 772 H./1370 M. tarihinden evvel yapılmış olduğunu söyleyip, sonradan yazdığı bir makalesinde 1381 tarihinin Feridun Bey'in münşeât mecmuasından

¹⁵⁴⁷ Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 1, s. 46/dn.1.

naklen kaydedildiğini –ki Osmanlı vekayinâmelerinde de benzer tarih mevcuttur-. Bu tarihin hatalı olduğunu Larende/Karaman’da Melek Hatun’un yaptırdığı bir medresenin tamamlanmış durumda olmasından 1381’in güz aylarında Alaaddin Bey’le nikâhlanıp yine aynı senenin kış ortasında Melek Hatun’un Karaman’a gelin gitmesi neticesinde bir medrese yaptırıp inşaatını tamamlayabilmesinin akılla izah edilir bir tarafı olmadığından “*şimdilik doğrusu belki budur*” diyerek **Camiü’-d-düvel** isimli vekayinâmeye müsteniden 778 H./1376 M. tarihini işaret etmektedir¹⁵⁴⁸.

Faruk Sümer de Feridun Bey’in münşeat mecmuasındaki tarihi kabul etmemekle beraber kaleme aldığı makalesinde evlilik tarihinin 773 H./1371-1372 M.’den evvel bir zaman olması gerektiğini Larende’deki medresenin kitabesinden hareketle söylemektedir¹⁵⁴⁹. Bir kısım müellif vekayinâmelere uygun olarak hadiseyi tarihlendirirken¹⁵⁵⁰ müelliflerin çoğu evliliği teyid edip tarih vermekten ictinab etmekte yahud da evlilik hadisesini 1380’den önce olmuş bir vaka gibi eserlerine yerleştirmekle ihticac etmektedir¹⁵⁵¹.

Batılı müelliflerden takib edebildiğimiz ölçüde ise hadiseden ya bahsetmemişler, yahud da 1381¹⁵⁵² ve sonrası bir tarih kabul etmişlerdir. Tetkik edebildiğimiz kadarıyla tarih veren tek müellif de 1378 demektir¹⁵⁵³. Yanısıra Melek Hatun’u –herhalde- Feridun Ahmed Bey’den hareketle Nefîse¹⁵⁵⁴ olarak beyan etmektedirler.

Bu evliliğin sebebinin siyasi olduğu açık olmakla beraber Osmanlı vekayinâmelerinden görebildiğimiz kadarıyla sadece Hoca Sadeddin’in dikkat çektiği bu noktayı son devir müelliflerinden takib edebildiğimiz kadarıyla yalnızca

¹⁵⁴⁸ Uzunçarşılı, “Osmanlı Tarihinin Yanlışlıklarının Tashihi”, s. 180.

¹⁵⁴⁹ Sümer, “Alaaddin Bey”, **DİA**, (İstanbul 1989), **C. 2**, s. 321.

¹⁵⁵⁰ Danişmend, **a.g.e.**, **1**, s. 66’da 1381 tarihini vermekte; İnalçık, **a.g.m.**, s. 160’da 1382 tarihini kaydetmekteyken; Uluçay, **a.g.e.**, s. 22’de 1378 ve 1381 tarihlerini bildirip fikir beyan etmemektedir.

¹⁵⁵¹ Tekindağ, **a.g.m.**, s. 322; Varlık, **a.g.m.**, s. s. 28; Koca, **a.g.m.**, s. 707; Şahin, **a.g.m.**, s. 154; Zerrin Günel Öden, “Karamanoğulları Beyliği”, **Türkler**, (Ankara 2014), **C. 6**, s. 757; Fahameddin Başar, “Karamanoğulları Beyliği”, **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal, İslam Tarihi**, **C. 8**, Kayıhan Yay., İstanbul 2006, s. 394; Şimşirgil, **a.g.e.**, s. 80; Cezar ve dğr. **a.g.e.**, **1**, s. 130; Kazıcı, **İslam Tarihi**, **10**, s. 138.

¹⁵⁵² Zinkeisen, **a.g.e.**, **1**, s. 185.

¹⁵⁵³ Finkel, **a.g.e.**, s. 20.

¹⁵⁵⁴ Zinkeisen, **a.y.**; Finkel, **a.y.**.

İsmail Hami Danişmend: “*Herhalde Birinci Murad’ın Karamanoğlu’na kız vermekle Anadolu cihetinden emin olarak Rumeli fütuhatiyle meşgul olmak siyasetini takib ettiği muhakkaktır*” diyerek¹⁵⁵⁵ açıklık getirmiş ve Hoca Sadeddin’i takib etmiştir.

Karamanoğlu Alaeddin Bey’in bir yaş fakla doğmuş iki oğlu olduğunu **Tarihi Takvimler**’in Paris ve Oxford nüshalarında geçtiğinden biliyoruz¹⁵⁵⁶. Görebildiğimiz kadarıyla bu iki çocukla beraber ismi Oğuz olan bir üçüncü oğuldan da bahisle, Çağatay Uluçay bu üç çocuğun da Melek Hatun’dan olduğunu söylemektedir¹⁵⁵⁷. Uluçay’ın, Oğuz Bey’i üçüncü sırada zikretmesinden en küçük kardeş olduğu neticesini çıkarmakla birlikte kaynaklarda ismine rastlayamadığımızdan küçük yaşta vefat ettiğini düşünebiliriz.

Melek Hatun, babası Sultan I. Murad Hüdâvendigâr ve ağabeyi Sultan Yıldırım Bayezid arasında Karamanoğlu Alaeddin Bey için adeta bir şefaatçi gibi vazife görmüş, babasına karşı Konya Muharebesinden sonra Alaeddin Bey’in affı için ricacı olan Melek Hatun¹⁵⁵⁸, bu görevine ağabeyinin hükümdarlığı devresinde de devam etmiştir¹⁵⁵⁹. Karamanoğlu Alaeddin Bey’in Osmanlılara olan düşmanca tavırlarlarını ısrarla sürdürmesinden dolayı saltanatı döneminde Yıldırım Bayezid, eniştesini katlettirmiş ve Melek Hatun’la oğullarını Bursa’ya aldirtmiştir (1397).

Timur’un Bursa’yı işgaliyle birlikte buradan Karaman’a geçen Melek Hatun burada vefat etmiştir ve 783 H./1381-1382 M.’de yaptırdığı Sultan Hatun medresesine defnedilmiştir.

4.3.2.2. Nilüfer Hatun

Osmanlı vekayinâmeleri ve sair kaynaklarda ismini göremediğimiz Nilüfer Hatun’un, Bursa’da bir mescid yaptırdığından başka hakkında malumat yoktur¹⁵⁶⁰.

¹⁵⁵⁵ Danişmend, **a.g.e.**, 1, s. 66.

¹⁵⁵⁶ **Tarihi Takvimler**, s. 35 ve 49.

¹⁵⁵⁷ Uluçay, **a.g.e.**, s. 22.

¹⁵⁵⁸ Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri**, s. 14.

¹⁵⁵⁹ Uluçay, **a.y.**.

¹⁵⁶⁰ Uluçay, **a.y.**.

4.3.2.3. Özer Hatun

Hakkında herhangi bir kayda rastlamadığımız ve kaynaklarda ismi geçmeyen Özer Hatun'un ismini, Topkapı Saray Arşivi'ndeki 829 Recep tarihini taşıyan, torunu Mehmed Bey'in vakfiyesi vasıtasıyla öğreniyoruz¹⁵⁶¹.

¹⁵⁶¹ Uzunçarşılı, a.g.s.c..

SONUÇ

Gazi Orhan Bey'in dördüncü oğlu olarak 1326'da Bursa'da doğan Şehzade Murad, küçük yaşlarından itibaren gaza-cihad faaliyetlerinde boy göstererek rüşdünü ispat etmiş bir şehzadedir. Şehzade Süleyman Paşa'nın 1357'deki vefatının ardından Rumeli orduları başkumandanlığı makamına getirilmiş ve Mart 1361'de Edirne'nin fethiyle birlikte başladığı Balkan fütuhata, babası Gazi Orhan'ın Mart 1362'deki vefatının neticesi olarak Bursa'ya geçmiş ve Rumeli fetihleri emrindeki kumandanları tarafından devam etmiştir.

Kendisi de Ahi şeyhi olan Hünkâr Murad, Osmanoğullarının üçüncü padişahı olarak oturduğu Bursa tahtında bir dizi hadisenin tetiklemesi neticesi olarak saltanatının ilk dört senesini Anadolu'da geçirdikten sonra Rumeli'ye geçip yokluğunda elden çıkan topraklar başta olmak üzere fütuhata memur kıldığı serdarlarıyla beraber, babasından devraldığı Osmanlı Beyliği'ni yaptığı faaliyetlerle, şehzadelik devresinden beri tecrübe ettiği doğrultuda mülkünün hayatiyetini Rumeli'de görmüş ve batıya akan Türkmen guruplarına serdar olmayı başarmıştır.

Rumeli fütuhatıyla her geçen gün yükselen Osmanoğullarının, Edirne (1361), Filibe (1363) gibi mühim noktaları arka arkaya topraklarına katması neticesi Bizans imparatoru V. İoannes, Osmanlı fetihlerini kabul ettiğini, imzaladığı anlaşmayla deklare etmiş, çareyi Kiliseler Birliğinde görerek, Avrupa'dan başarısız bir yardım arama çabasına girmiştir. Bu doğrultuda kendisine yardım eden kuzeni, Savua Kontu VI. Amadeo, mühim bir geçiş noktası olan Gelibolu'yu Osmanlılardan alarak 1367'de Bizans'a vermiştir. Sultan Murad ise beş senelik bir müddet için Rumeliye geçip, Balkan fütuhatını o günkü merkez olan Dimetoka'dan bizzat başlatmıştır.

Osmanlı ilerleyişine çare aramak üzere bir araya gelen Sırp, Macar, Ulah ve Rum birliklerinden mürekkep bir haçlı ordusunun 26 Eylül 1371 Çirmen mevkiinde Osmanoğullarına mağlubiyeti sonrasında taarruz safhasına geçen Osmanlılar, bu tarihten itibaren Makedonya Osmanlı fetihlerine açık hale gelmiş, harbe iştirak etmeyen Bizans dahi 1373'de I. Murad ile Osmanlı vassallığını kabul eden bir muahede akdetmiş, İstanbul'un fethinden evvelki en kritik Osmanlı zaferinin ardından Balkan devletlerinin içinde bulunduğu siyasi kargaşa ortamının da

desteğiyle, Osmanlılar eskisinde de hızlı bir şekilde Rumeli’de ilerleme imkânı bulduğu bir zamanda Şehzade Savı İsmail Çelebi’nin Bizans veliahdıyla müşterek kalkıştıkları saltanat davasında 10 ay 10 günlük bir mücadelenin ardından Sultan I. Murad, Balkanlarda ilerlemeye devam etmiştir.

1373-1376 yıllarında Sırp ve Bulgarları da kendisine haraçgüzar kılarak Rumeli’de silinemez ve reddolnamaz siyasi ve askeri bir kudret halini almış, 1376 senesinden itibaren Bursa’ya dönen Hünkâr Murad Hüdâvendigâr, Bizans veliahdı Andronikos’un babası V. İoannes’e karşı yaptığı ikinci isyanında veliahd Andronikos’u desteklemesi neticesi olarak 1377’de Gelibolu’yu Osmanlı topraklarına katarak, stratejik bir bölgeyi elde etmiştir.

1376-1381 yıllarını Venedik-Ceneviz harbi sebebiyle Anadolu’da geçiren Osmanlı sultanı, askeri-siyasi müzaheretlerle artık, bölgede oyun kuran, temel taşlardan biri olarak yerini almıştır. 1381’de imzalanan Torino sulhuyla, Venedik-Ceneviz harbi sona ermiş ve 1383 tarihinden itibaren bizzat Rumeli fütuhatını tekrar kontrol etmek üzere Edirne’ye geçmiştir.

Bu dönemde Anadolu Beylikleriyle de münasebetler geliştiren Hünkâr Murad, 1381’de Germiyaoğlu’nun kızını Ferzend-i Ekber Bayezid Bey’e nikâhlayarak, Kütahya, Simav, Eğriboz, Tavşanlı topraklarını çeyiz olarak Osmanlı mülküne katmıştır. Hamidoğullarından Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalvaç ve Karaağaç topraklarını satın alarak Osmanlı mülküne dahil etmiş, 1387’deki Frenk Yazısı muharebesinde olduğu gibi mecbur kalmadıkça Anadolu beylikleriyle harb etmemiş, arka bahçesi hükmünde bulunan beklilerle olabildiğince dostane münasebetler tesis etmeye çalışmıştır.

Böylece de çok kısa müddette Anadolu ve Rumeli’de bağlıları bulunan, geniş topraklara ve bir o kadar da saygıya sahip olan yekpare bir İslam–Türk kuvveti halini almıştır. Osmanlılar, diğer Anadolu beylikleri gibi dahili kavgalara girmeden gaza ve cihad faaliyetlerinde bulunarak maddi açıdan yükselişe geçtiği gibi bu faaliyetler neticesi olarak manevi açıdan da yükselerek Anadolu havalisinde kendiliğinden bir otorite halini almıştır.

1383 tarihinde Rumeli topraklarına ayak basan Sultan I. Murad, 1357 senesinde şehzadeyken mücadeleye atıldığı Trakya bölgesinden Adriyatik sahillerine doğru inmenin planlarını yapacak kadar geniş bir mülkün bir sahibiydi. 1388 Polşnik bozgununun ardından Rumeli'deki haraçgüzarlarının Osmanlıların “*mağlup edilebilen*” bir gurup olduğuna inançları neticesi olarak, hazırladıkları ittifakın, Hünkâr I. Murad Hüdâvendigâr tarafından anlaşılması neticesinde 1389'da Kosova sahrasında karşı karşıya gelen orduların çetin bir muharebeyle galibi olan Osmanoğulları, bölgede kalıcı olduklarını kendi kanlarıyla ispatlamışlar ve Osmanlı mülkünün padişahı I. Murad, bu meydanda şehid olarak, gaza sancağını Ferzend-i Ekber Şehzadesi olan Yıldırım Bayezid Bey'e bırakarak vefat etmiştir.

Yerli ve yabancı birçok müellifin kendisi hakkında beyanlarına nispetle Sultan I. Murad, dindar, adil, namuslu, vatanperver ve cömert bir şahsiyet olarak gösterilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

1. KAYNAKLAR

Ahmedî, “Ahmedî ve Dâsîtân-ı Tevârih-i Mülûk-i Al-i Osman”, Haz. Nihad Sami Banarlı, **Türkiyat Mecmuası**, (İstanbul 1939), **C. 6**, s. 49–176.

Anonim, **Anonim Osmanlı Kroniği (1299–1512)**, Haz. Necdet Öztürk, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2000.

Anonim, **Baypars Tarihi**, Trc. M. Şerefüddin Yaltkaya, TTK Yay. Ankara 2000.

Anonim, **Bizans Kısa Kronikleri (Chronica Byzantina Breviora)**, Haz. Şahin Kılıç, İthaki, İstanbul 2013.

Anonim, “Gazi Orhan Bey Vakfiyesi”, Haz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Belleten**, (2. Basım, Ankara 1995), **V/19**, s. 277–288.

Anonim, **İstanbul’un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler**, Nşr. Osman Turan, TTK Yay. Ankara 2007.

Anonim, **Modena Devlet Arşivi’ndeki Osmanlı Devletine İlişkin Belgeler**, Haz. Neviz Özkan, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2004.

Anonim, **16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi**, Haz. Şerif Başstav, AÜDTCF Yay., Ankara 1973.

Âşıkpaşazâde, **Âşıkpaşazâde Tarihi (Osmanlı Tarihi 1285 1502)**, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013.

Aziz bin Erdeşir-i Esterabadî, **Bezm u Rezm**, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yay. Ankara 2014.

Bayatlı Mahmud oğlu Hasan, **Cam-ı Cem Ayin**, Sad. Fahreddin Kırzioğlu, **(Osmanlı Tarihleri**, İstanbul 1949, **C. 1**, İçinde) s. 371–403.

Enveri, **Düsturname-i Enveri**, Haz. Necdet Öztürk, Çamlıca, İstanbul 2012.

Gregoras, “Şehzade Halil’in Sergüzeşti”, Trc. Yanko İskender Hoçi **TOEM** [Enderun Yay. (Tıbkıbasım), İstanbul 1998 (İstanbul 1327)], **I/4**, s. 239–252.

Hadidi, **Hadidi Tarihi, (Manzum Osmanlı Tarihi 1285 1523)**, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015.

Halil Kunevi, “Mehmed b. Halil’ül Konevî’nin Tarih-i Al-i Osman’ı”, Haz. Robert Anhegger, **TD**, (İstanbul 1952), **II/3-4**, s. 51–66.

Hoca Sadeddin, **Tacü’t-Tevarih, C. 1**, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı, Ankara 1979.

İbn Battuta, **İbn Battuta Seyahatnamesi**, Çev. A. Sait Aykut, YKY, İstanbul 2015.

İbn-i Kesir, **El-Bidaye ve’n-Nihaye, C. 14**, Trc. Mehmed Keskin, Çağrı Yay. İstanbul 2000.

Kantakuzenos, “Şehzade Halil’in Sergüzeşti”, Trc. Yanko İskender Hoçi, **TOEM** [Enderun Yay. (Tıbkıbasım), İstanbul 1998 (İstanbul 1329)], **II/7**, s. 436–445.

Karamani Nişancı Mehmed Paşa, **Osmanlı Sultanları Tarihi**, Trc. İbrahim Hakkı Konyalı, (**Osmanlı Tarihleri**, İstanbul 1949, **C. 1**, içinde), s. 321–369.

Kemal, **Selâtinname**, Haz. Necdet Öztürk, TTK Yay. Ankara 2001.

Kemalpaşazâde, **Tevârih-i Âl-i Osman, III. Defter**, Haz. Abdullah Satun, Çamlıca İstanbul 2014.

_____, **Tevârih-i Âl-i Osman, IV. Defter**, Haz. Koji İmazawa, TTK Yay. Ankara 2000.

_____, **Tevârih-i Âl-i Osman, II. Defter**, Haz. Şerafeddin Turan, TTK Yay. Ankara 1991.

Lütfi Paşa, **Tevârih-i Âl-i Osman**, Matbaa-i Amire, İstanbul 1341.

Mehmed Neşrî, **Cihannüma, (Osmanlı Tarihi 1288 1485)**, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013.

Michael Dukas, **İstanbul'un Fethi, Dukas Kroniği 1341–1462**, Trc.. V. Mirmiroğlu, Kabalcı, İstanbul 2013.

Mustafa Nûri Paşa, **Netayicü'l-Vukuat, C. 1**, Haz. Yılmaz Kurt, TTK Yay. (İndeksli Tıbkıbasım), Ankara 2014 (Uhuvvet Matbaası, İstanbul 1327).

Mübarek Galib, **Anadolu Türk Asar ve Mahkûk atı Tetebbu atına Esas, Ankara, C. 1-(Umûmî Nazar, Kabristanlar–Mescidler–Camiiler)**, Maarif Vekaleti Hars Dairesi Neşriyatından, İstanbul 1341.

Müneccimbaşı Ahmed ibn Lütfullah, **Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Tarihi (1299–1481), Camiü'd-düvel**, Haz. Ahmed Ağırakça, Akdem Yay. İstanbul 2014.

Ruhi Çelebi, “Ruhi Tarihi–Oxford Nüshası”, Haz. Yaşar Yücel–Halil Erdoğan Cengiz, **Belgeler**, (Ankara 1992), **XIV/18**, s. 359–472.

Oruç bin Adil, **Oruç Bey Tarihi**, Haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2014.

Solakzade Mehmed Hemdemî Çelebi, **Solakzade Tarihi**, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1297.

Şihabeddin b. Fazlullah el-Ömerî, **Mesalikü'l-Ebsar (Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım)**, Trc. D. Ahsen Batur, Selenge Yay., İstanbul 2014.

Şikarî, **Karamanname (Zamanın Kahramanı Karamanîler'in Tarihi)**, Haz. Metin Sözen–Necdet Sakaoğlu, Karaman Valiliği–Karaman Belediyesi, İstanbul 2005.

Şükrullah, **Behcetü't Tevarih**, Haz. Atsız, (**Üç Osmanlı Tarihi**, İstanbul 2013, içinde), s. 193–239.

2. TETKİK ESERLER

Afyoncu, Erhan, **Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi**, Yeditepe, İstanbul 2013.

_____, **Sorularla Osmanlı İmparatorluğu**, Yeditepe, İstanbul 2010.

Ağırakça, Ahmed, “Müneccimbaşı Ahmed Dede Efendi”, **DİA**, (Ankara 2006), **C. 32**, s. 4-6.

Akdağ, Mustafa, **Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi, C. 1-(1299–1453)**, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

_____, “Ankara Sultan Alaeddin Camii Kapısında Bulunan Hicri 763 Tarihli Bir Kitabenin Tarihi Önemi”, **Tarih Vesikaları**, (İstanbul 1963), **I/18**, s. 366–373.

Aktepe, Münir, “Osmanlılar'ın Rumeli'de İlk Fethettikleri Çimbi Kal'ası”, **TD**, (İstanbul 1950), **I/2**, s. 283–307.

_____, “Çandarlı Kara Halil Hayreddin Paşa”, **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 8**, s. 214–215.

_____, “Çinbi”, **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 8**, s. 317–318.

Alasya, Halil Fikret, **Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri**, TKAE, Ankara 1964.

Altan, Ebru, “Kıbrıs Haçlı Krallığı (1191–1489)”, **Türkler**, (Ankara 2014), **C. 6**, s. 695–700.

(Altınay), Ahmed Refik, **Osmanlı Kumandanları**, Sad. Dursun Gürlek, Timaş, İstanbul 2005.

Anadol, Cemal, Nazile Abbaslı, Fazile Abbasova, **Türk Kültürü ve Medeniyeti**, Bilge Karınca, İstanbul 2007.

Andı, M. Fatih, Fahameddin Başar, Hayati Develi, Cezmi Eraslan, Yılmaz Taşçıoğlu, Hüseyin Yorulmaz, Azmi Yücel, “Siyasi Tarih: Osmanlı Devletinin Kuruluşu”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Red. Abdülkadir Özcan, (İstanbul 1996), **C. 1**, s. 56–75.

Anonim, “Kronoloji”, Çev. Ali Özdemir, **Türkiye Tarihi 1071–1453** Ed. Fleet, Kate, (İstanbul 2012), **C. 1**, s. 14–17.

Anonim, **Osmanlı Tarihi**, Haz. Historia Üniversitesi Tarih Kurumu, Trc. Tutkun Alaca, Neden Kitap, İstanbul 2013.

Anonim, **Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi III/1 (Osmanlı Devri, Birinci Kosova Meydan Muharebesi 15 Haziran 1389)**, T.C. Genelkurmay Başkanlığı Yay. Ankara 1987.

Akün, Ömer Faruk, “Hayrullah Efendi Tarihi”, **DİA**, (İstanbul 1998), **C. 17**, s. 76-79.

Apaydın, Ahmed, “Osmanlı Padişahları Kronolojisi”, **Yedikıta**, (İstanbul 2015), **S. 88**, Ek kısmı.

Artkın, Ferit, “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Bulgaristan” **Yeni Türkiye (Rumeli–Balkanlar Özel Sayısı)**, (Ankara 2015), **66/I**, s. 684–693.

Aydın, Mahmud, “Hıristiyanlık”, **Yaşayan Dünya Dinleri**, Ed. Şinasi Gündüz, (Ankara 2010), s. 77–111.

Babinger, Franz, **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara 1992

Bala, Mirza, “Kadı Burhaneddin”, **İA**, (İstanbul 1955), **C. 6**, s. 46–48.

Balta, Evangelia, “Serez”, **DİA**, (Ankara 2009), **C. 36**, s. 556–558.

Başar, Fahameddin, **Osmanlı Kaynaklarına Göre Osmanlı–Bizans Münasebetleri (1299–1451)**, YDT, İÜ SBE, İstanbul 1991.

_____, “İlk Osmanlı Tarihçileri”, **Türkler**, (Ankara 2014), **C. 11**, s. 409-416.

_____, “Karamanoğulları Beyliği”, **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal, İslam Tarihi**, **C. 8**, Kayıhan Yay., İstanbul 2006, s. 386–409.

_____, “Karasioğulları Beyliği”, **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal, İslam Tarihi**, **C. 8**, Kayıhan Yay., İstanbul 2006, s. 410–416.

_____, “Fatih Dönemi Öncesinde Osmanlı Bizans Münasebetleri”, **Fatih ve Dönemi/Mehmed II and his Period**, Ed. Necat Birinci, (İstanbul 2004), s. 1–20.

_____, “İlk Osmanlı Parası”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Red. Abdülkadir Özcan, (İstanbul 1995), **C. 1**, s. 68.

_____, “Ertuğrul Gazi”, **DİA**, (İstanbul 1995), **C. 11**, s. 314–315.

_____, “Evrenosoğulları”, **DİA**, (İstanbul 1995), **C. 11**, s. 539–541.

Baştav, Şerif, **Bizans İmparatorluğu Tarihi, Son Devir (1261–1461)**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015.

_____, “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Sırasında Türk–Bizans Münasebetleri”, **Makaleler**, Haz. E. Semih Yalçın–Emine Erdoğan, (Ankara 2005), **C. 2**, s. 41–68.

Bayraktar, Mehmed, “Davud-i Kayseri”, **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 9**, s. 32–35.

Baysun, Cavid, “Nilüfer Hatun”, **İA**, (İstanbul 1964), **C. 9**, s. 284.

Bostan, İdris, “Candaroğulları Beyliği”, **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi**, **C. 8**, Kayıhan Yay., İstanbul 2006, s. 308–323.

_____, “Germiyanoğulları”, **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi**, **C. 8**, Kayıhan Yay., İstanbul 2006, s. 358–366.

_____, “Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti (1381–1398)”, **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi**, **C. 8**, Kayıhan Yay., İstanbul 2006, s. 377–385.

Burmov, Aleksandır, “Türkler Edirne’yi Ne Vakit Aldılar”, Trc. Hasan Eren, **Belleten**, (Ankara 2003), **XIII/49**, s. 97–106.

Castellan, Georges, **Balkanların Tarihi**, Trc. Ayşegül Yaraman Başbuğu, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.

Cezar, Mustafa ve dğr., **Mufassal Osmanlı Tarihi**, **C. 1**, TTK (Tıbkıbasım), Ankara 2010 (İskit Yay. İstanbul 1942).

Chrysostomides, Julian, “II. Yüzyıldan XV. Yüzyıla Kadar Bizans Tarihi”, Çev. Ali Özdemir, **Türkiye Tarihi 1071–1453**, Ed. Kate Fleet, (İstanbul 2012), **C. 1**, s. 27–78.

Çoban, Bekir Zakir, **Geçmişten Günümüze Papalık**, İnsan Yay. İstanbul 2014.

Çobanoğlu, Ahmed Vefa, “Yakub Çelebi Zaviyesi ve Türbesi”, **DİA**, (İstanbul 2013), **C. 43**, s. 280–281.

Dağlı, Yücel– Cumhure Üçer, **Tarih Çevirme Kılavuzu, C. 3**, TTK, Ankara 1997.

Dağtekin, Hüseyin, “I. Murad Zamanı’nda Osmanlı–Bizans Münasebetlerine Genel Bir Bakış 1361–1389”, **AÜDTCFD**, (Ankara 1961), **XIX/3-4**, s. 189-199.

Danişmend, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C. 1**, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1971.

Darkot, Besim, “Biga”, **İA**, (İstanbul 1970), **C. 2**, s. 603.

_____, “Söğüt”, **İA**, (İstanbul 1966), **C. 10**, s. 761–763.

_____, “Kastamonu”, **İA**, (İstanbul 1955), **C. 6**, s. 399–403.

_____, “Amasya”, **İA**, (İstanbul 1950), **C. 1**, s. 392–396.

_____, “Ankara”, **İA**, (İstanbul 1950), **C. 1**, s. 437–453.

_____, “Dimetoka” **İA**, (Tr Yk.-Trs.), **C. 3**, s. 589.

Daş, Mustafa, **Bizans’ın Düşüşü**, Yeditepe, İstanbul 2006.

Demir, Muhsin, **Ahilik, Ahi Evren-i Vefî ve Kırşehir’de Ahilik Kutlamaları**, YYLT, Cumhuriyet Üni. SBE, Sivas 2004.

Demirkent, Işın, “Haçlı Seferleri Döneminde Doğu Akdeniz’de Deniz Hakimiyeti”, **Haçlı Seferleri Tarihi**, Haz. Ebru Altan, (İstanbul 2007), s. 221–247.

_____, “14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadasında Bizans Hakimiyeti”, **I. Kosova Zaferi’nin 600. Yıldönümü Sempozyumu 26 Nisan 1989**, TTK Yay., Ankara 1992, s. 1–12.

_____, “Kıbrıs (Tarih)”, **DİA**, (Ankara 2002), **C. 25**, s. 371–73.

_____, “Bizans”, **DİA**, (İstanbul 1992), **C. 6**, s. 230–244.

Diehl, Charles, **Bizans İmparatorluğu Tarihi**, Trc. Tefvik Bıyıklıoğlu, İstanbul 1937.

Divitçioğlu, Sencer, **Osmanlı Beyliğinin Kuruluğu**, Eren, İstanbul 2008.

Djurdjev, Bratislav, “Bosna Hersek”, **DİA**, (İstanbul 1992), **C. 6**, s. 297-305.

Doğan, Ayđe, **Bulgaristan’da Osmanlı Egemenliği’nin Kurulması**, YYLT, AÜSBE, Ankara 1998.

Döğüğ, Selahattin, “Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri ve Şeyh Edebali Meselesi”, **OTAM**, (Ankara 2015), **S. 17**, s. 61–87.

Emecen, Feridun, **Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluğu ve Yükseliğ Tarihi (1300–1600)**, İŞ Bankası Kültür Yay., İstanbul 2015.

_____, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, Timağ, İstanbul 2012.

_____, “Timurtağ Pağa”, **DİA**, (Ankara 2012), **C. 41**, s. 185–186.

_____, “Süleyman Pağa”, **DİA**, (İstanbul 2010), **C. 38**, s. 94–96.

_____, “Osmanlılar (Siyasî Tarih Klasik Dönem)”, **DİA**, (İstanbul 2007), **C. 33**, s. 487–496.

_____, “Nilüfer Hatun”, **DİA**, (İstanbul 2007), **C. 33**, s. 124.

_____, “Kosova Savağları (I. Kosova Savağı)”, **DİA**, (Ankara 2002), **C. 26**, s. 221–222.

_____, “Gelibolu”, **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 14**, s. 1–6.

_____, “Biga”, **DİA**, (İstanbul 1992), **C. 6**, s. 136–137.

_____, “Akça Koca”, **DİA**, (İstanbul 1989), **C. 2**, s. 224.

Ertuğrul, Selda, “Gülçiçek Hatun Türbesi”, **DİA**, (İstanbul 1996), **C. 14**, s. 236–237.

Finkel, Caroline, **Rüyadan İmparatorluğa Osmanlı**, Çev. Zülal Kılıç, Timağ, İstanbul 2012.

Gibbons, Herbert Adams **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Trc. Ragıp Hulûsi (Özdem), Haz. Mustafa Everdi, 21. Yüzyıl Yay., Ankara 1998.

Giese, Friedrich, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu Meselesi”, Trc. Zehra Aksu Yılmaz, **Söğüt’ten İstanbul’a**, Der. Oktay Özel–Mehmed Öz, (Ankara 2005), s. 149–175.

Göde, Kemal, **Eratnalılar**, TTK Yay., Ankara 2000.

_____, “Eretnaoğulları”, **DİA**, (İstanbul 1995), **C. 11**, s. 295–296.

Gökbilgin, Tayyib, **XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler–Mukataalar**, İşaret, İstanbul 2007.

_____, “Edirne”, **İA**, (İstanbul 1945), **C. 4**, s. 107–127.

_____, “Karamanlılar”, **İA**, (İstanbul 1955), **C. 6**, s. 316–330.

_____, “Osman I”, **İA**, (İstanbul 1964), **C. 9**, s. 431–443.

_____, “Savcı”, **İA**, (İstanbul 1967), **C. 10**, s. 250–253.

Hacıgökmen, Mehmed Ali, “Ankara Ahilerinin Ticari Faaliyetleri ve Bacıyan-ı Rum Hakkında Bir Araştırma”, **OTAM**, (Ankara 2005), **S. 18**, s. 185–211.

_____, “Ankara’daki Ahi Hakimiyeti (1330?–1361)”, **Türkler**, (Ankara 2014), **C. 6**, s. 830–836.

Hajek, A., “Sırbistan”, **İA**, (İstanbul 1967), **C. 10**, s. 556–566.

Halaçoğlu, Yusuf, “Kosova Savaşı”, **I. Kosova Zaferi’nin 600. Yıldönümü Sempozyumu 26 Nisan 1989**, TTK Yay., Ankara 1992, s. 29–35.

_____, “Osmanlı Tarihi (Başlangıç’tan 1774’e Kadar)”, **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, (İstanbul 1982), **C. 4**, s. 641–732.

_____, “Çirmen”, **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 8**, s. 341–342.

_____, “Bulgaristan (Osmanlı Dönemi)”, **DİA**, (İstanbul 1992), **C. 6**, s. 396–399.

Hammer, Joseph von, **Osmanlı Tarihi, C. 1**, Çev. Mehmed Ata, Haz. Abdülkadir Karahan, MEB Yay. İstanbul 1997.

İnalçık, Halil, **Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)**, İSAM, İstanbul 2011.

_____, **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar, C. 1**, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2010.

_____, “Osmanlı Sultanı Orhan”, **Belleten**, (Ankara 2009), **LXXIII/266**, s. 77–107.

_____, “Osmanlı Fetih Yöntemleri”, **Cogito**, (İstanbul 1999), **S. 19**, s. 115–135.

_____, “Edirne’nin Fethi”, **Edirne, Edirne’nin Fethi’nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı**, (Ankara 1993), s. 137–159.

_____, “Rumeli”, **İA**, (İstanbul 1964), **C. 9**, s. 766–773.

_____, “Orhan”, **DİA**, (Ankara 2007), **C. 33**, s. 375–386.

_____, “Murad I”, **DİA**, (İstanbul 2006), **C. 31**, s. 156–164.

_____, “Rumeli”, **DİA**, (İstanbul 2005), **C. 35**, s. 232–235.

_____, “Bayezid I”, **DİA**, (İstanbul 1992), **C. 5**, s. 231–234.

İpşirli, Mehmed, “Tacü’t-Tevarih”, **DİA**, (Ankara 2010), **C. 39**, s. 357-359.

_____, “Lütfi Paşa”, **DİA**, (Ankara 2003), **C. 27**, s. 234-236.

Jorga, Nicolae, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C. 1**, Trc. Nilüfer Epçeli, Yeditepe, İstanbul 2005.

Kaleshi, Hasan, "Türklerin Balkanlar'a Girişi ve İslamlaştırma", Trc. Kemal Beydilli, **TED**, (İstanbul 1980), **S. 10-11**, s. 179–187.

Karadeniz, Hasan Basri, **Osmanlılar ve Rumeli Uç Beyleri**, Yeditepe, İstanbul 2015.

_____, **Osmanlılar ile Beylikler Arasında Meşruiyet Mücadelesi**, Yeditepe, İstanbul 2008.

Kayapınar, Ayşe, “Kumanlar ve İkinci Bulgar Devleti”, **Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı)**, (Ankara 2015), **66/I**, s. 390–401.

Kayapınar, Levent, “Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri”, **AİBÜ SBED**, (2004), **I/8**, s. 137–148.

Kazıcı, Ziya, **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal, İslam Tarihi**, **C. 10**, Kayıhan Yay., İstanbul 1995.

_____, “Ahilik”, **DİA**, (İstanbul 1988), **C. 1**, s. 540–542.

Kemal, Ali, **Erzincan, Erzincan Valisinin Kürt Raporu (1931)**, Kaynak Yay., İstanbul 2013 .

Keçiş, Murat, **Aydınöğulları Beyliği–Bizans Devleti İlişkileri (1308–1390)**, YYLT, AÜ SBE, Ankara 2003.

Kesik, Muharrem, “Muinuddin Süleyman Pervane”, **DİA**, (İstanbul 2006), **C. 31**, s. 91–93.

Kılıç, Ayşegül, **Bir Osmanlı Akıncı Beyi, Gazi Evrenos Bey**, İthaki, İstanbul 2014.

Kiel, Machiel, “Yanbolu”, **DİA**, (Ankara 2013), **C. 43**, s. 312–314.

_____, “Yenice i Zağra”, **DİA**, (Ankara 2013), **C. 43**, s. 448–450.

_____, “Tırnova”, **DİA**, (Ankara 2012), **C. 41**, s. 118–122.

_____, “Samakov”, **DİA**, (Ankara 2009), **C. 36**, s. 62–64.

_____, “Selanik”, (Ankara 2009), **C. 36**, s. 352-357.

_____, “Silistre”, **DİA**, (Ankara 2009), **C. 37**, s. 202-205.

_____, “Niş”, **DİA**, (Ankara 2007), **C. 33**, s. 147–149.

_____, “Pravadi”, **DİA**, (Ankara 2007), **C. 34**, s. 339-340.

_____, “Kavala”, **DİA**, (Ankara 2002), **C. 25**, s. 60-62.

_____, “Köstendil”, **DİA**, (Ankara 2002), **C. 26**, s. 277–279.

_____, “İhtiman”, **DİA**, (İstanbul 2000), **C. 21**, s. 571–572.

_____, “İskeçe”, **DİA** (İstanbul 2000), **C. 22**, s. 553–555.

_____, “Eski Zağra”, **DİA**, (İstanbul 1995), **C. 11**, s. 394–396.

_____, “Ferecik”, **DİA**, (İstanbul 1995), **C. 12**, s. 371–373.

_____, “Gümülcine”, **DİA**, (İstanbul 1996), **C. 14**, s. 268–270.

_____, “Dimetoka” **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 9**, s. 305–308.

Koca, Emine, **Yıldırım Bayezid Devri Siyasi Olayları, Devlet Teşkilatı, İlim ve Kültür Hayatı**, YYLT, HAÜ SBE, Şanlıurfa 2007.

Koca, Salim, “Anadolu Türk Beylikleri”, **Türkler**, (Ankara 2014), **C. 6**, s. 703–755.

(Koçu), Reşad Ekrem, **Osmanlı Muahedeleri, Kapütulasyonlar 1300–1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923**, Muallim Ahmed Halid Kitabhanesi, İstanbul 1934.

Kofoğlu, Said, **Hamidoğulları Beyliği**, TTK Yay., Ankara 2006.

_____, “Hamidoğulları”, **DİA**, (İstanbul 1997), **C. 15**, s. 471–476.

Konyalı, İbrahim Hakkı, **Abideleri ve Kitabeleriyle Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri**, Baha Matbaası, İstanbul 1967.

Koprıman, Kâzım Yaşar, “Memlukler”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Red. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul 1987), **C. 6**, s. 433–543.

Köprülü, Fuad, **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Haz. Orhan Köprülü, Akçağ, Ankara 2011.

_____, **Osmanlı'nın Etnik Kökeni**, Kaynak Yay. İstanbul 1999.

- Kunter, Halim Baki, “Kitabelerimiz”, **VD**, (İstanbul 1942, **C. 2**, s. 432-459.
- Kurat, Akdes Nimet, “Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri”, **Makaleler**, (Ankara 2015), **C. 3**, s. 409–21.
- Kurtoğlu, Fevzi, **Gelibolu ve Yöresi Tarihi**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1938.
- Kut, Günay, “Ahmedî”, **DİA**, (İstanbul 1989), **C. 2**, s. 165-167.
- Küçükdağ, Yusuf, “Ruhi Çelebi”, **DİA**, (Ankara 2008), **C. 35**, s. 206-207.
- _____, “Karamânî Mehmed Paşa”, **DİA**, (İstanbul 2001), **C. 24**, s. 449-451.
- Lamouche, Kolonel, **Türkiye Tarihi, Başlangıcından Bugüne Kadar, C. 1**, Trc. Galib Kemali Söylemezoğlu, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1943.
- Lindner, Rudi Paul, “Anadolu”, **Türkiye Tarihi**, Ed. Kate Fleet, (İstanbul 2012), **C. 1**, s. 139–180.
- Lowry, Heath W., ”Zihne”, **DİA**, (Ankara 2013), **C. 44**, s. 407–408.
- Lutrell, Anthony, “1389 Öncesi Osmanlı Genişlemesine Latin Tepkiler”, **Osmanlı Beyliği (1300–1389)**, Ed. Elizabeth A. Zachariadou, Çev. Gül Çağalı Güven, İsmail Yerguz, Tülin Altınova, (İstanbul 1997), s. 129–148.
- Merçil, Erdoğan, “Aydınöğulları”, **DİA**, (İstanbul 1991), **C. 4**, s. 239–241.
- Moğol, Hasan, “Osmanlı Devletinde Balkanlarda İskân Siyaseti”, **Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı)**, (Ankara 2015), **66/I**, s. 768–781.
- Mükerrem, **Türk Ordusunun Eski Seferlerinden Bir İmha muharebesi Kosova 1389**, Askeri Matbaa, İstanbul 1931.
- Nicol, Donald M., **Bizans’ın Son Yüzyılları (1261–1453)**, Çev. Bilge Umar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999.
- Oruç, Hatice, **Makedonya’da Osmanlı Egemenliği’nin Kurulması**, AÜ SBE, Ankara 1997.

Ostrogorosky, Georg, **Bizans Devleti Tarihi**, Trc. Fikret Işıltan, TTK Yay. (Tıbkıbasım), Ankara 2011 (TTK Yay., Ankara 1981).

Öden, Zerrin Günal, “Karamanoğulları Beyliği”, **Türkler**, (Ankara 2014), **C. 6**, s. 756–762.

_____, “Karasioğulları Beyliği”, **Türkler**, (Ankara 2014), **C. 6**, s. 781–786.

_____, “Karasioğulları”, **DİA**, (İstanbul 2001), **C. 24**, s. 488–489.

Öz, Tahsin, “Murad I ile Emir Süleyman’a Ait İki Vakfiye”, **Tarih Vesikaları**, (İstanbul 1941), **I/4**, s. 243-44.

Özaydın, Abdülkerim, “Kadı Burhaneddin”, **DİA**, (İstanbul 2001), **C. 24**, s. 74–75.

Özcan, Abdülkadir, “II. Bayezid Devri Tarihçiliği ve İlk Standart Osmanlı Tarihleri”, **FSM İlmî Araştırmalar, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, (İstanbul 2013), **S. 2**, s. 141-151.

_____, “Fatih Devri Tarih Yazıcılığı ve Literatürü”, **ERÜ SBED**, (Kayseri 2003), **S. 14**, s. 55-62.

_____, “Tevârih-i Âl-i Osman”, **DİA**, (Ankara 2011), **C. 40**, s. 579-581.

_____, “Solakzade Mehmed Hemdemi”, **DİA**, (Ankara 2007), **C. 37**, s. 370-372.

_____, “Oruç bin Adil”, **DİA**, (Ankara 2007), **C. 33**, s. 425-426.

_____, “Neşri”, **DİA**, (Ankara 2007), **C. 33**, s. 20-22.

_____, “Lala Şahin Paşa”, **DİA**, (Ankara 2003), **C. 27**, s. 77–78.

_____, “Hacı İlbey”, **DİA**, (İstanbul 1996), **C. 14**, s. 482.

_____, “Cülus”, **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 8**, s. 108–114.

_____, “Âşıkpaşazâde”, **DİA**, (İstanbul 1991), **C. 4**, s. 6-7.

Özdemir, Rifat, “Ankara (Osmanlılar Devri)”, **DİA**, (İstanbul 1991), **C. 3**, s. 204–209.

Öztürk Necdet, Murad Yıldız, **İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları Osmanlı Tarihçileri –Ahmedî’den Ahmed Refik’e-**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2013

_____, “Osmanlı Kronikleri’nin Neşri Hakkında –Bir Doktora Tezi ve Yayını Üzerine-”, **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu, Bildiriler, Ankara 18-20 Mart 2010**, Ed. Mehmed Öz, TTK Yay. Ankara 2011, s. 131-139.

_____, “Ferecik’in Süleyman Paşa Tarafından Fethine Dair”, **TAD**, (İstanbul 1989), **S. 4**, s. 135–145.

_____, “Hadidi”, **DİA**, (İstanbul 1997), **C. 15**, s. 14-16.

Pamuk, Bilgehan, "Güney Arnavutluk'ta Osmanlı Hakimiyeti", **Yeni Türkiye (Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı)**, (Ankara 2015), **66/I**, s. 647–658.

_____, "Arnavutluk", **DİA**, (İstanbul 1991) , **C. 3**, s. 383–390.

Pay, Salih, “Rumeli Fatih, Osmanlı Şehzadesi Süleyman Paşa”, **UÜ İFD**, (Bursa 2009), **I/18**, s. 279–297.

Peremeci, Osman Nûri, **Edirne Tarihi**, Bellek Yayınları (Tıbbıbasım) Edirne 2011 (Resimli Ay Matbaası İstanbul 1939).

_____, “Edirne’nin Fethi Tarihine Dair”, **Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemesi**, (İstanbul 1963), **C. 1**, s. 435–438.

Pierce, Leslie P., **Harem-i Humayun**, Trc. Ayşe Bertay, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Rasim, Ahmed, **Osmanlı Tarihi**, Haz. Hakkı Dursun Yıldız, Meydan Neşriyat, İstanbul 1967.

Runciman, Steven, **Haçlı Seferleri Tarihi, C. 3**, Trc. Fikret İşıltan, TTK Yay. Ankara, 2008.

Sakaoğlu, Necdet, “Asporça Hatun”, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, (İstanbul 2008), **C. 1**, s. 258.

_____, “Murad I”, **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, (İstanbul 2008), **C. 2**, s. 231–235.

Sava Paşa **İslam Hukûku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd**, **C. 1**, Trc. Baha Arıkan, Kitabevi, İstanbul Trs.

Sevim, Ali– Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi**, TTK Yay. Ankara 1995.

Sezgin, İbrahim, **XV. ve XVI. Asırlarda Gelibolu Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, YDT, MÜ SBE, İstanbul 1998.

_____, “Osmanlıların Rumeli’ye Geçişi”, **Osmanlı**, (Ankara 1999), **C. 1**, s. 212–216.

_____, “Paşa Livası”, **DİA**, (İstanbul 2007), **C. 34**, s. 183–184.

Spuler, Bertold, **İran Moğolları**, Trc. Cemal Köprülü, TTK Yay. (Tıbkıbasım), Ankara 2011 (TTK Yay. Ankara 1957).

Sümer, Faruk, “Kayı”, **İA**, (İstanbul 1952), **C. 6**, s. 459–62.

_____, “Kayı”, **DİA**, (İstanbul 2005), **C. 25**, s. 77–78.

_____, “Karmanoğulları”, **DİA**, (İstanbul 2001), **C. 24**, s. 454–460.

_____, “Alaaddin Bey”, **DİA**, (İstanbul 1989), **C. 2**, s. 321–323.

Şahin, Haşim, **Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Dini Zümreler (1299–1402)**, YDT, MÜ TAE, İstanbul 2007.

_____, “Yahşi Fakih”, **DİA**, (Ankara 2013), **C. 43**, s. 180–182.

Şahin, İlhan, “Kuruluştan Fetret Devrine Kadar Osmanlı Siyasî Tarihi”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Red. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul 1989), **C. 10**, s. 133–165.

_____, “Kastamonu”, **DİA**, (İstanbul 2001), **C. 24**, s. 585–588.

Şimşirgil, Ahmed, **Valide Sultanlar ve Harem**, Timaş, İstanbul 2014.

Tekindağ, M.C. Şehabeddin, “Karamanlıların Gorigos Seferi”, **TD**, (İstanbul 1954), **S. 6**, s. 161-174.

_____, “Timurtaş”, **İA**, (İstanbul 1974), **C. 12/I**, s. 372–374.

_____, “Süleyman Paşa”, **İA**, (İstanbul 1970), **C. 11**, s. 190–194.

_____, “Karamanlılar”, **İA**, (İstanbul 1955), **C. 6**, s. 316–330.

Tuncel, Metin, “Meriç”, **DİA**, (Ankara 2004), **C. 29**, s. 188–190.

Turan, Şerafeddin “Kemalpaşazâde (Tarihçiliği)”, **DİA**, (Ankara 2002), **C. 25**, s. 238-240.

_____, “Hoca Sadeddin Efendi”, **DİA**, (İstanbul 1998), **C. 18**, s. 196-198.

Turan, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken, İstanbul 2010.

Uluçay, M. Çağatay, **İlk Müslüman Türk Devletleri**, Ötüken, İstanbul 2012.

_____, **Padişahların Kadınları ve Kızları**, Ötüken, İstanbul 2011.

[Ulusoy], Ahmed Tevhid, “Ankara’da Ahiler Hükümeti”, **TOEM** [Enderun Yay. (Tıbkıbasım), İstanbul 1998 (İstanbul 1339)], **IV/19**, s. 1201–1204.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, **C. 1**, 11. Basım, TTK Yay. Ankara 2015.

_____, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, TTK Yay. (Tıbkıbasım), Ankara 2011 (TTK Yay. Ankara 1937).

_____, **Bahriye Teşkilatı**, TTK Yay. Ankara 1988.

_____, **Çandarlı Vezir Ailesi**, TTK Yay. Ankara 1974.

_____, “Osmanlı Tarihinin Yanlışlıklarının Tashihi, (II-Murad Hüdâvendigâr Kızı ve Karamanoğlu Alaüddin Bey’in Zevcesinin Adı Nedir?)”, **Belleten** (2. Basım, Ankara 1997), **XXI/81**, s. 178–180.

_____, “Çandarlı (Cenderli) Kara Halil Hayreddin Paşa”, **Belleten**, (2. Basım, Ankara 1995), **XIII/91**, s. 457–477.

_____, “Osmanlı Tarihine Ait Yeni Bir Vesikanın Ehemmiyeti ve İzahı ve Bu Münasebetle Osmanlılarda İlk Vezirlere Dair Mutalea”, **Belleten**, (Ankara 1994), **III/9**, s. 99–106.

_____, “Eretna Devleti”, **Belleten**, (Ankara 1968), **XXXII/126**, s. 161–189.

_____, “Murad I”, **İA**, (İstanbul 1979), **C. 8**, s. 587–598.

_____, “Hamidoğulları”, **İA**, (İstanbul 1977), **C. 5**, s. 189–192.

_____, “Karasioğulları”, **İA**, (İstanbul 1952), **C. 6**, s. 331–335.

_____, “Eretna”, **İA**, (İstanbul 1945), **C. 4**, s. 309–311.

_____, “Germiyanogulları”, **İA**, (İstanbul 1945), **C. 4**, s. 767–770.

Togan, Zeki Velidi, “Moğollar Devrinde Anadolu’nun İktisadi Vaziyeti”, **THİTM**, (İstanbul 1931), **C. 1**, s. 1-42.

Witteck, Paul, **Menteşe Beyliği**, Trc. Orhan Şaik Gökyay, TTK Yay. Ankara 1999.

_____, “Orta Zamanlarda Ankara”, Trc. Nûreddin Ardiç, **Çığır**, (Ankara 1936), **IV/49**, s. 133–135.

_____, “Ankara’da Bir İlhani Kitabesi”, **THİTM**, (İstanbul 1931), **C. 1**, s. 161–165.

Varlık, Mustafa Çetin, **Germiyanogulları Tarihi**, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1974

_____, “Candarogulları Beyliği”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Red. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul 1988), **C.8**, s. 550–561.

_____, “Hamidoğulları Beyliği”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Red. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul 1988), **C. 8**, s. 562–565.

_____, “Karamanoğulları”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, Red. Hakkı Dursun Yıldız, (İstanbul 1989), **C. 10**, s. 23–43.

_____, “Germiyanogulları”, **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 14**, s. 33–35.

Vatin, Nicolas, “Osmanlıların Yükselişİ (1362–1451)”, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, Ed. Robert Mantran, Çev. Server Tanilli, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s. 43–98.

Yıldız, Hakkı Dursun, “Türkiye Selçukluları”, **Müslüman Türk Devletleri Tarihi (Osmanlılar Hariç)**, İSAR Yay. İstanbul 1999, s. 130–143.

Yıldız, Sara Nur, “Şükrullah”, **DİA**, (Ankara 2010), **C. 39**, s. 257–258.

Yınanç, Mükrimin Halil, **Türkiye Tarihi, Selçuklular Devri, C. 2**, Haz. Refet Yınanç, TTK, Ankara 2014.

_____, “Bayezid I”, **İA**, (İstanbul 1970), **C. 2**, s. 369–392.

_____, “Ertuğrul Gazi”, **İA**, (İstanbul 1945), **C. 4**, s. 328–337.

_____, “Celayir”, **İA**, (Yrs.–Trs.), **C. 3**, s. 64–65.

Yiğit, İsmail, **Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal İslam Tarihi, C. 7-(Memlukler)**, Kayıhan Yay., İstanbul 1991.

Yuvalı, Abdülkadir, “İlhanlılar (Siyasi Tarih)”, **DİA**, (İstanbul 2000), **C. 22**, s. 102–108.

_____, “Ebu Said Bahadır Han”, **DİA**, (İstanbul 1994), **C. 10**, s. 218–219.

Yücel, Yaşar-Ali Sevim, **Türkiye Tarihi, C. 2**, TTK Yay. Ankara 1990.

_____, **XIII.–XV. Yüzyıllar Kuzeybatı Anadolu Tarihi, Çobanoğulları–Candaroğulları Beylikleri**, TTK Yay. Ankara 1980.

_____, **Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti**, AÜDTCF Yay., Ankara 1970.

_____, “Kastamonu’nun ilk Fethine Kadar Osmanlı–Candar Münasebetleri (1361–1392)”, **TAD**, (Anakara 1964), **I/1**, s. 133–144.

_____, “Candaroğulları”, **DİA**, (İstanbul 1993), **C. 7**, s. 146–149.

Zinkeisen, Johann Wilhelm, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, **C. 1**, Trc. Nilüfer Epçeli, Yeditepe, İstanbul 2011.

